

SCHOOL OF THEOLOGY AT CLAREMONT

10017046657

BS
709
1863
V.4

THEOLOGY LIBRARY
SCHOOL OF THEOLOGY AT CLAREMONT
CLAREMONT, CALIFORNIA

PRINTED IN U.S.A.

23-262-002

A3184.4

THEOLOGY LIBRARY
CLAREMONT - CALIF.

הַמִּנְחָה בְּכֵלִי מִהוֹר בֵּית יְהוָה: (כא) וְגַם־
 מֵהֶם אֶקַּח לְכֹהֲנִים לְלוֹיִם אָמַר יְהוָה:
 (כב) כִּי בְּאֶשׁ הַשָּׁמַיִם הִחַדְשִׁים וְהָאָרֶץ
 הִחַדְשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֲמָדִים לִפְנֵי
 נְאֻם־יְהוָה בֶּן יַעֲמֹד זֶרַעְכֶם וְשִׁמְכֶם:
 (כג) וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁ וּמִדֵּי שָׁבַת
 בְּשַׁבָּתוֹ יָבוֹא כָּל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת
 לִפְנֵי אָמַר יְהוָה: (כד) וַיֵּצְאוּ וַרְאוּ
 בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי כִּי
 תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכָּפֶה
 וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר:

ת"א כי כאשר עקידה סער כ"ו. עקרי' מ"ד: והיה מידי מנחה ל"ה. ס"ט:
 ה' ה' ויצאו ערובין י"ט. ספחין כ"ד. ר"ה ח' י"ה. סנהדר' י"ה. ק':
 בהפטרם חודשים זה הפסוק כדי לסיים דבר טוב:
 והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני אמו יהוה:

24. Dann werden sie heraus gehen, und schauen die Zeichname der Menschen, die von mir abgefallen; denn ihr Wurm stirbt nicht, und ihr Feuer erlischt nicht; sie sind ein Abscheu allem Fleisch.

(Es geschieht von Neumond zu Neumond, und von Ruhetag zu Ruhetag, daß alles Fleisch kommt, um vor mir sich niederzuwerfen, spricht der Herr.)

רשי

ומכרכרים כמו ודוד מכרכר (שמואל ב' ו') טויפי' ד' זלע"ז. ומנחם פידשו לשון כשם כמו שלחו
 כד מושל ארץ (לעיל ט"ז): כאשר יצאו. מנחה זבלי טהו' ללדון כן יצאו את אחיכם למנחת
 דלון: (כא) וגם מהם אקח לכהני' ללוים. מן העמים המציאים אותם ומן המוצאי' אקח: הכנים
 ולוים שמטומא' עתה צעמים מחמת אונסין ולפני גלויים הכהנים והלוים שזהם ואצדוד אותן
 מתוכן ויהיו משמשין לפני אמו ה' והיכן אמר הנסתרות לה' אלהינו (דברים כ"ט) כך מפורש
 באגדת תילים: (כד) תולעתם. רמה האוכל' את צמרם: ואשם. צניהם: דרלון. לשון
 ציון. ויונתן תרגם כמין שתי תיצות די ראייה עד דיימרון עליהן לדיקיא מיסת חזינא:

באור

קשם. תובל, עם אחד בחלקא ז"א הקטני (דיא טיבארענער). ויון. הארץ הידועה בשם ברי"ט עכ"ל אכר, וגם
 שאר אנשי קדם כינו אותם בשם זה, ע"ש המנחת יא"כ ע"ן, אשר היה היותר קרוב אליהם ויסחרו עם יושביו:
 (ב) מנחה. גם הכתוב הזה הוא קעד לדברי זכארי (למעלה י"ח ז'). ובצבים. פירושו כמו שם ענלות לב (במדבר
 ו' ב') והם פלים מעלים ומחבירים שמוציאים בהם בני אדם, ועושים אותם מצבים צבגנים נאים (רד"ק). ובכרכרות,
 הם הגמלים, או שאר בהמה שהם קלים בהליכתם, עד שגוררו מרולתם רימה שהם מרקדים לפיכך נקראו כרכרות.
 כמו (שמואל ב' ו') ודוד מכרכר, שפירושו מרקד (רד"ק). ואמר כרכרות, כי הנקבות מונסרות לרץ יותר מן הזכרים.
 וזלזלון הערב יורה הפעל קרקר על נשיאת קול זמרה, אשר בו יעוררו הגמלים, לרץ קל מהרה, והאיש המחלל
 בחליים הארץ הגמלים באורחות הערביים. (קחראוואתנאן) נקרא בלשונם קחראתקארי: (וכא) וגם מהם, מלות
 הגרים המציא' שזכר יקח לכהנים וללוים כי כלם יהיו קדושי' לה': (כב) עומרים שהיו קיימים ולא יעלה בן יתקיימו
 זרעכם ושומכם: (כד) מדי חדש, כל עת שיהי' החדש, כמו (למעלה כ"ח) ומדי עברו, וחדש בחדשו, כמו (מלכים א'
 דבר יום ביומו, והעטם, כל יום ויום צעמו (כן עזרא). דראון, פתרונו לפי ענינו לשון מילוח וציון, כמו (דניאל
 י"ז) לדרלון עולם. לכל בשר, אשר יצאו להשתחוות לפני ה', כמו שזכר בפסוק הקודם:

gesammt, spricht der Herr. 18. Ich (kenne) ihre Handlungen und ihre Gedanken, es kommt (die Zeit), zu versammeln alle Völker und Zungen, und sie sollen kommen und schauen meine Herrlichkeit. 19. Ich mache an ihnen ein Zeichen, und sende von ihnen Gerettete an die Völker, nach Tarshisch, zu Pul und Lud, den Bogenschützen, Tubal und Tawan, den fernen Inseln, die nie von mir gehört, und nicht gesehen meine Herrlichkeit: Sie

sollen den Völkern meine Herrlichkeit verkündigen. 20. Und sollen alle eure Brüder bringen aus allen Völkern, zur Gabe für den Herrn, auf Rossen und auf Wagen, in Sänften und auf Maulthierern und auf Dromedaren, auf meinen heiligen Berg Jerusalem, spricht der Herr, so wie die Söhne Israel's ihre

וְהַשְׁקִין וְהַעֲבִיר יַחַד יִסְפוּנָאם יְהוָה:
(יח) וְאֲנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחֲשַׁבְתֵּיהֶם
בְּאֶה לְקַבֵּץ אֶת-כָּל-הַגּוֹיִם וְהַקְשָׁנוֹת
וּבָאוּ וּרְאוּ אֶת-כְּבוֹדִי: (יט) וְשַׁמְתִּי בָהֶם
אוֹת וּשְׁלַחְתִּי מֵהֶם אֲפִלְטִים אֶל-הַגּוֹיִם
תְּרַשִׁישׁ פּוּל וְלֹוד מִשְׁכֵּי קֶשֶׁת תּוּבַל
וַיּוֹן הָאֵיִם הַרְחָקִים אֲשֶׁר לֹא-שָׁמְעוּ
אֶת-שְׁמִיעִי וְלֹא-רָאוּ אֶת-כְּבוֹדִי וְהִקִּידוּ
אֶת-כְּבוֹדִי בַגּוֹיִם: (כ) וְהִבִּיאוּ אֶת-כָּל-
אֲחֵיהֶם מִכָּל-הַגּוֹיִם מִנְחָה לַיהוָה
בַּסּוּסִים וּבַרְכָב וּבַצִּבִּים וּבַפָּרָדִים
וּבַבָּרָכוֹת עַל הָרִקְדָּשִׁי יְרוּשָׁלַם אָמַר
יְהוָה כֹּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-

רשי

(יח) ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם צאה וגו'. ואנכי מה עלי לעשו' מעשיהם ומחשבותיהם זה אליו היא תזיקני לקצץ את כל הגוים ולהודיע שמעיהם הכול ומחשבותם שהם חושזין למען שמי יכזב ה' יצינו שהוא שקר והיכן הוא אות קיצוץ הוא האסיף שניצח זכריה ואספתי גם כל הגוים אל ירושלים (זכריה י'): ודלו את כבודי. זהלחמי זהם צמכת המק צעדו ועיניו ולשונו (סס): (יט) ושמתי זהם אות וגו'. פליטי' ינללו מן המלחמה ואני אשאירם כדי לילך לזכר לאיי' הדחוקים את כבודי אשר דלו צמלחמ' ולא צאותם פליטים אשים אחת מן האותות שנידונו חזיריהם זהם כדי להודיע לדחוקים צמגפה זו נגפו הלוואים על ירושלים: (כ) ובצבים. הם עבלות מעוקסות צמחיות ואכל דומה לו סס עבלו' (צמד' ז'): וזכרבורת צמר משחקים

באור

מקום שבהם השמים (א) דעק וטרטע דיינער ווההנוכח חין היחזקעו. אחר אחר, קיעה (השדרי) כאלו כתוב אחר אחר אחר. ולדעתי חין לורך ליה, והראוי אחר אחר, (אייכלען) איינער נאך דעם חזקער. והראוי' פירוש לפי הקרי אחר אחת אחר אשר אחת ועם צחוק שהיו קובעים את האשרה מפע. והנה הוא צחוק, או צחוק הגן ויש עוד פירושים שונים ורחוקים, והשקן. שקלים ורמשים עומאים. יסופו, מן העולם: (יח) ואנכי, רבוק עם הקודם, ושעורו, ואנכי (יורע) מעשיהם ומחשבותיהם — ולא יגמור כל דבריו, ויחמיל לדבר מענין אחר וקרא בל' יין (אפאזיאפמיום) ובל"א ד"א חבברעצונג דער רעדע. באה, חסר מלת עם (כן עזרא): (יט) ושמתי, בכל הבאים אות, חסו מה שאמר (זכריה י"ד) ועיניו תמקנה בחוריהן, כן פירשו הראב"ע והרד"ק. ולדעת רש"י הסווה על הפלעים המשולחים ואחרים פותרים, שהיו השלחים מושפעים צרוח בינה דעת (חין חבלייען) קעננלייען. אל הגוים, אלה הפלעים ובעלי האות ילכו בכל הארצות להגיד (רד"ק). פול, לדעת חכם צ"ח כ"ר ע, הוא אי אחר (כ"י חינוע) בין מלרים ובין כוח ושמה בל"ע (Phila), ולר"א הוא אחר עם פוע, והוא חרץ מויריע אכיען בולק אפריקא. מושבי קשת, המלומדים לירות חלים בקשת ולפי שהדרך למושק יתר הקשת למוטחו, לכן אמר מושבי קשת, ובעליות רמיה (סס מ"ה) כוח ופוע מושבי מוגן ולורים מושבי ורובי

בְּאִישׁ: (יג) אֲשֶׁר אָמַן תְּנַחֲמֶנּוּ בֶן אֲנָכִי
אֲנַחֲמֶכֶם וּבְיָרוּשָׁלַם תְּנַחֲמֶנּוּ:
(יד) וּרְאִיתֶם וְשִׁשׁ לְבַבְכֶם וְעֲצֻמוֹתֵיכֶם
בְּדֶשָׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדַעַה יְדִי הִוָּה אֶת־
עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֵיבָיו: (טו) כִּי־הִנֵּה
יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכִסּוּפָה מִרְכַּבְתִּיו
לְהֹשִׁיב בְּחֶמֶה אָפּוֹ וְגַעַרְתּוֹ בְּלֹהֲבֵי־
אֵשׁ: (טז) כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחֶרֶב
אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרָבוּ חֲלָלִי יְהוָה:
(יז) הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמְשַׁהֲרִים אֶל־הַנְּזוֹת
אַחֵר אֶחָד בְּתוֹךְ אֲכָלִי בָשָׂר הַחֲזִיר

tragen werden, und auf den Knien geliebkost. 13. Wie ein Mann, den seine Mutter tröstet, so will ich euch trösten, und in Jerusalem sollt ihr getröstet werden. 14. Ihr schauet es, und euer Herz freuet sich, ihre Gebeine sprossen wie junges Grün; es wird kund des Herrn Macht seinen Knechten, aber er ergrimmt gegen seine Feinde. 15. Denn siehe, der Herr kommt in Feuer, und wie der Sturmwind sind sei-

ne Wagen, in Blut auszulassen seinen Zorn, und seinen Fluch in Feuerflammen. 16. Ja, mit Feuer richtet der Herr, und durch sein Schwert mit allem Fleisch; und viel werden der Erschlagenen des Herrn sein. 17. Die sich heiligen und reinigen in den (Götzen-) Gärten, Einer nach dem Andern in der Mitte, die Schweinefleisch essen und Gräuel und Mäuse, sie gehen unter ins-

רש"י

אומניכם על ביססין: תשעשעו. תהיו משועשעין את התינוק אישצניי"ד זלע"ז: (יד) ונודעה יד ה'. זעשנתו נקמותיו ונודאותיו ידעו עבדיו את כח זכות ידו: (טו) באש יבוא. זחמ' אש יבא על הדשעים: להשיז. ללדיו זחמיה את אפו: (טז) כי זאש. של גיהנם ה' נשפט עם לדיו ולפי שהוא זעל דין ודיין נופ' זו לשון נשפט שאף הוא טוען טענותיו למלוא עונם ופסע' וכן נשפטתי אתו (יחזקאל ל"ח) הכני נשפט אותך (ידמ' כ') לשון וויכח' הוא דרישניי"ד זלע"ז. ופשוטו כי זאש ה' וחדצו נשפט כל זכר וכן דצ' מסודס' זמקדלות: (יז) המתקדש'. המזדמנים אני ואתם נלך ליום פלוני לעזור כ"ס פלוני: אל הנכות. שזרעין סס ידק ושס היו מעמידין כ"ס: אחר אחד. כמה שתירגם יונתן סיע' צתר סיע' מתקדשים ומסדרי' לעזור סיעה אחר שגמרה חזירתה את עצותה: צתוך. זאלמע הנינה כן היה דרכם להעמידה:

באור

(רד"ק). צר, רחם (למעלה ס' ד'): (יג) תנחמנו, מורה שבערה עליו כן אכני אהמכם מלחמכם ומה שזכר החם ולא האב, לפי שהאשה משדלת בדברים יותר מן האיש (הי"ל). ובירושלים, כל התנחומים שלכם יהיו בירושלים. כי שם תקבלו עונת הרבה, ושם יראה כבודי עליכם: (יד) בדשא תפרחנה, יתחזקו צבריות ולפי שהדאגם והיוגן מנישים העלמות, כמו (משלי י"ז) ורות נכחא חיש גרם, אחר צעת השמחה יתחזקו העלמות. ונודעה, אז ידעו עבדיו גבורת ה' ונולת הוא יחס הפעול, ואינו זר שכל אחר הפעול והדק"ק פי' את עבדיו, עם עבדיו שחיה יד ה' עומה לעונה ועם ארוביו לרעה ולעם כאלו כבוד ונודעה יד ה' לחיות את עבדיו (עם וזירד קונד דחם דיו מאצט דעם הערן מיט זיינען קנעזטען זיין) אבל חעם את ארוביו ומכון יותר עם הפ' הראשון, כי עולת חעם הוא פעל ולא שם: (טו) להשיב, צמחה אפס, שלא ה' עדיין גדול עמה ישיבה, צמחה וצמחה גדול מאלף (רד"ק) ועד"ז פירש"י ונולת להשיב מוסב גם על וגערתו וכן מהורגם. והכשדי חרגם לאחשא לבחוקף רגזיה. (לו) פֶּרְעֵגֶעֱטֶען חוץ גרימאע זיינעם לֶרְנֶעם, ד. ה. חוץ זיינען העפֶטִיגֶען לֶרְנֶע, אבל המלאמר וגערתו בלשני אש ומתגדר לו: (טז) נשפט, נפעל עומד, כמו, (יחזקאל ל"ח) ונשפטתי אסן בדבר וזכר ועיניו, שיכנס עמו במשפט: (יז) אל הגנות, בצרכות הנזים אשר בגנות (רד"ק). ורומה לו (מלכים ב', ח' ל') אל

ein Land geboren an Einem Tage, wird ein Volk zur Welt gebracht auf Ein Mal, daß Zion freiste, und gleich ihre Kinder gebar? 9. Sollt' ich zur Geburt bringen und nicht gebären lassen? spricht der Herr; sollt' ich, der ich zeugte, die Geburt he m e n? spricht dein Gott. 10. Freuet euch mit Jerusalem, und frohlockt über sie, Alle, die ihr sie liebt! Theilt mit ihr die Wonne, Alle, die ihr um sie trauert. 11. Damit

יִלְדָה צִיּוֹן אֶת-בְּנֶיהָ: (ט) הָאֲנִי אֲשֶׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם-אֲנִי הַמוֹלִיד וְעֲצַרְתִּי אֶמְרָאֶיךָ: (י) שְׂמַחוּ אֶת-יְרוּשָׁלַיִם וְגִילוּ בָּהּ כָּל--אֲהֲבֶיהָ שִׁישׁוּ אֶתָּה מְשׁוֹשׁ כָּל-הַמְּתַאבְּלִים עָלֶיהָ: (יב) לְמַעַן תִּינָהוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׂד תִּנְחַמְיָהּ לְמַעַן תִּמְצְוּ וְהִתְעַנְּתֶם מִיּוֹ כְבוֹדָהּ: (יג) כִּי-כֹה | אֶמְרָ יְהוָה הִנְנִי נוֹטֶה--אֵלֶיהָ בְּנֶהָר שָׁלוֹם וּבְנֶהָר שׁוֹמֵם בְּכֹד גּוֹיִם וַיִּנְקָתָם עַל--צַד תִּבְשְׂאוּ וְעַל--כָּרְפִּים תִּשְׁעֶשְׁעוּ:

תִּיא שִׁמְחִי עֲנִיית ד', ל'. כְּהַר נ', ס': שִׁישׁוּ אֶתָּה בִּטּוֹן ס', כ"ז: הִנְנִי נוֹטֶה כְּבוֹד ס' י"ז:

ihr saugt und satt werdet an der Brust ihres Trostes, daß ihr saugt und euch vergnügt an dem Glanze ihres Reichthums. 12. Denn so spricht der Herr: Ich leite ihr, wie einen Strom, Heil zu, und wie einen überströmenden Bach, der Völker Reichthum, daß ihr saugt; auf dem Arme werdet ihr ge-

רש"י

היצא חיל ליולדת לילד מלא ארץ זנים ציוס אחד: (ט) האני אשביר ולא אוליד. האני אצא את האשה על המשד ולא אפתח רחמה לסולי' עוצרה כלומר שמה אפתח דדבר ולא אוכל לבגמו' והלא אני המוליד את כל היולדת ועכשיו שמה עלדתי צתמיה: (יא) משד. לשון שדים: תמולו. סוליי' ד' צלע' ז' מזיו כבודה. תכדוד גדול הזו וממשמש לצא לה. זיו אשמוצימנ' ט' צלע' ז': (יב) ובנחל שוטף. אני נוטה אליה כדור בוים: על לר. על לז

באור

נחלפה הוי' ציו"ד, וראוי למען שמו, ושיעור הכבוד הוא אחיכם הרשעים אשר ינשאו וירחקו אחכם, הם יאמרו ע"ד לעג והחול אליהם: "יכבד ה' למען שמו, ונראה בשמחתכם ונכוח אצחננו" והאל משיב: והם יבשו, וקלור הסתובה הוא מיופי המליה. וגם לדעת הראב"ע המאמר יכבד ה' ונראה בשמחתכם הם דברי השנואים. יכבד, לשון יקר ונמלא עול שני פעמים בקל מענין זה. והנראה שהוא בפעול, וראוי יכבד, כמו וטמון י"ד) ואכבדה בפרעה, וכן חרגם הכשדי יסגי יקרא דה': (ו) קול שאון, דבק עם המאמר והם יבשו ככחוב הקודם: (ז) בשרם חמיל, מגורם חיל כיוולדה, ועל לזין יאמר בערם החיל חיל היולדת, חלד ר"ל יתקבלו בניה לחוכה, כאלו ילדה אותם עמה, מבלי חבלי לידה. והפלישה זכר, ילדה זכר, כמו (למעלה ל"ד) ותמלט ונקעה, ולפי שמרבה השמחה יותר בלידה זכר מלידה מקבה אמר והמליטה זכר: (ח) היחל, וכן חלה, הם מלשון חיל. כי חלה, כמעט שחלה גם ליה: (ט) אשביר, מענין כי באו זנים עד משמר (למעלה ל"ב ז'), והוא יולא לשלישי (והללע ח"ך דאז קינד דען ווטטוואונד ברעכען אהססען) ונחורגם כפי הנאות בלשון, ועצרת, אני יעדסיה ללדת להבנות מיושבים רבי' ואעורר לידה? (י) כל המהאכלים, אשר התאכלו עליה בעת חורבנה: (יא) משד, כמו משד צפת"ח, וכן (למעל ק') ושר מלכים חנקי. תמצו, מפעלי הכפל, והוא כפל ענין של חניקו והחלואה היא יחוקה בכח. מויו, ענינו לפי מקומו כמו זיו, וכן חרגם וינחן ממחר יקריה (רד"ק). נאה והדר כמו בארומה: (יב) נוטה, אטע ירושלים שלום הרבה כמו נהר וכדור הגרים ועשרם אטע לה לצדו כמורה כנחל שוטף. וינקתם, על דרך משל כמו שיוקח החינוק החלב מאין עמל כן תאכלו כדור הגרים, שלא יגעםם זו ואחר שהמשיג אותם לחינוק בדיקה המשיג אותם ג"כ ליונק כמו שטפאת אותו האומנות על זרועיה, והיא משעשעת אותו על ברכיה כי תהיו אדם מוטפאים ומכודים בכל מיני כדור וגדולה

אָבִיָּא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאִין עֲוֹנָה
 דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמְעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי
 וּבָאֲשֶׁר לֹא־חָפְצָתִי בָּחֲרוּ: (ה) שָׁמְעוּ
 דִּבְרֵי־הַזֶּה הַחֲרָדִים אֶל־דִּבְרֵי אֲמָרוֹ
 אַחֲיֵיכֶם שְׁנֵאֵיכֶם מִנְּדִיכֶם לְמַעַן שְׁמִי
 יִכָּבֵד יְהוָה וְנִרְאָה בְּשִׁמְחַתְכֶם וְהֵם
 יִבְשׁוּ: (ו) קוֹל שְׁאוֹן מַעִיר קוֹל מִהֵיכַל
 קוֹל יְהוָה מִשְׁלָם גְּמוּל לְאֵיבָיו:
 (ז) בְּטָרֶם תַּחֲלִיל יִלְדָה בְּטָרֶם יָבֹא חֶבֶל
 לָהּ וְהַמְלִיטָה זָכָר: (ח) מִי־שָׁמַע בְּזֹאת
 מִי־רָאָה כִּאֲלֵה הַיּוֹחֵל אֶרֶץ בַּיּוֹם אַחֵד
 אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פֶּעַם אַחַת כִּי־חָלָה גַּם־

sie kommen: Weil ich rief, und Niemand antwortete, ich redete, und sie nicht hörten, und thaten, was böse ist in meinen Augen, und was ich nicht will, erwählten. 5. Hört das Wort des Herrn, die ihr sein Wort fürchtet! Es sprechen eure Brüder, die euch hassen, die euch austossen: „Um seines Namens willen verherrliche sich der Herr, daß wir eure Freude sehen!“ Aber sie werden zu Schanden. 6. Es erschallt ein Getöse von der

ח"א שִׁמְעוּ מִלֵּיעַ ז' ז"י:

Stadt her, erschallt vom Tempel her des Herrn Stimme, der seinen Feinden vergift. 7. Ehe sie kreißt, gebärt sie, ehe sie Wehen bekommt, ist sie eines Knaben genesen. 8. Wer hat Solches gehört, wer dergleichen gesehen? Wird

רש"י

להתעולל זה לשון כי התעוללת צי (סס כ') ומגורתם. מה שהם יראים: יען קראתי. שמעו שמוע ושוצו אלי: ואין עונה. לאמר שמעתי: (ה) החרדים אל דברו. הלדקים הממחרים צחרה להתקרב אל דבריו: אמרו אחיכם. פושעי ישראל הנזכרים למעלה. ד"א אמרו אחיכם מנדיכם אשר אמרו לכם סודו טמא (איכה ז'): שנאיכם מנדיכם. האומרים קרצ אליך אל תגס צי (לעיל ס"ה): למען שמי יכבד ה'. צנדולתינו הקצ"ה מתכבד שאנו קרוצים לו יותר מכם: ונראה צממחתכם והם יצטוו. הנציא אומר אזל לא כן הוא כדצריכם כי צממחתכם נראה והם יצטוו למה כי קול שאון שלהם צא לפני הקצ"ה ממה שעשו צעירו וקול יואל מהיכלו ומקטרב על מחריציו ואח"כ קול ה' משלם במול לאויביו: (ו) בטרם תחיל. ליון חיל היוולד' ילד' את צניה כלומר יתקצלו צניה לתוכה אשר היתה שוממה מהם ושכולה והרי הוא כאילו ילדתן עכשיו צלא צחלי יולדה כי כל האומות יציאום לתוכה: והמליטה זכר. כל יליאת דצר צלוע קרוי המלטה והמליטה איסקמוני"ר: (ח) היוחל ארץ ציוס אחד.

באור

כאלו זרק דם חזיר. מוכיר. מקטיר. כי הקטרת הלבונה נקראת לחכמה, כמו (ויקרא כ"ד) והיתה ללחם לחזכרה: סכרך, ענין חסלה (ער וְחֶבֶט ד. ה. ער בעטעט חן). אין, כמי להאלילים כמו שקרא השוע את בית אל (בְּחֶטְעֶס הוּי) בית אין (בְּחֶטְעֶס הוּי), וגם אין לבד בלי חבור בית (שם י"ח) ונשמרו צמות און: (ד) גם אני, מוסק על גם המה, ר"ל הוואיל והוא צחרו צדריהם ולא הלכו בהם צדק וצדק, ונפשו חסלה לעשות שקולים הנראה להם ולא צלא דעת וצלא לב יעשום, לכן גם אחרי אחר להתעולל בהם צהכלת הרעות ולא אעזום אל המקרה. בתעלוליהם, ענין לעג והסול, כמו (במדבר כ"ב) כי התעללת בי. וסנורותם, מה שהם יראים ממנו והוא החרב והרעב, ע"ר מגורת רשע היא תפוחו (משלי י') מענין יגד מואל (במדבר כ"ב): (ח) מנדיכם, ויחזיקין (הכשרי). ותרם המלה כדס קרוב צהרואו לשורש כור וטורם כדס שהם ענין עלעול והחזקת. למען שמי, כפי הקריאה הזאת, המאמר המאמר הזה הוא פסוק ולשון עמלו המפרשים והמכארים לשפרו על נכון, ולדעת

זִסְקֵה שְׁכָמֶל, wo ist das Haus, das ihr mir bauen könntet, und wo eine Stätte zu meiner Ruhe? 2. Hat doch dieses Alles meine Hand gemacht, und dieses Alles ist geworden, spricht der Herr; aber auf diesen schaue ich, auf den Leidenden und Niedergeschlagenen, der mein Wort fürchtet. 3. Der ein Kind schlachtet, erschlägt einen Mann; der ein Schaf opfert, bricht einem Hunde das Genick; der Speis-Opfer darbringt, bringt Saublut; der Weihrauch anzündet, betet Götzen an, haben sie ihre Lust an ihren Wegen, und hat an ihren Gräueln ihre Seele Wohlgefallen? 4. So hab' auch ich Lust an ihrer Verhöhnung, und was sie fürchten, lasse ich über

אֲשֶׁר תִּבְנֶנּוּ לִי וְאֵיזָה מְקוֹם מְנוּחָתִי: (3) וְאֵת כָּל-אֱלֹהֵי יָדִי עָשִׂיתִהוּ כָל-אֱלֹהֵי נְאֻם-יְהוָה וְאֵל-זֶה אֲבִישׁ אֶל-עֵנִי וְנִכְחַרְרוּ וְחָרַד עַל-דְּבָרִי: (4) שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מִכַּה-אִישׁ זֹבַח הַשֶּׁה עוֹרָה כָּל־לֵב מִעֲלֵה מִנְחָה דִם-חֲזִיר מִזִּבְיָר לִבְנֵה מִבְרַךְ אֹזֶן גַּם-הַמָּרָה בַּחֲרוֹ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נִפְשָׁם חֲפָצָה: (7) גַּם-אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלָלֵיהֶם וּמִגִּוְרָתָם

ת"א והארץ חנינה כ', ע": ואל זה עקרה טע"ח: מברך און עקרה טע"ח:

רשי

סו (א) השמים כסאי. איני לריך לצית המקדש שלכם: איזה צית. אשר הוא כדאי לשכינתו: (ב) ואת כל אלה. השמים והארץ ירו עשתה ואת אשר לימנתי שכינתי בתוככם זהותכם נשמעים לי לפי שכן דרכי להציט אל עניי ונכה רוח וחדר על דצרי אזל עתה אין לי חסן צכס שהרי שוחט השור הכה את צעליו ובזלו ממנו לפיכך זוצה השם דומה לפני כעורף את הכלצ והמעלה את המנחה הרי הוא לפני כדס חזיר והמזכיר לצונה מקטיר לצונה כמו אזכרתה (ויקרא ה') והיתה ללחם לאזכרה (סס כ"ו): (ג) מברך און. מזכר אותי צתשור' אונס מזכר און מתשיר אונס זהו פידוטו ול' צרכה נופל צתשורה שהיא להקצלת פנים כמו קח נא את צרכתי (צראשית ל"ב) עשו אתי צרכה ולאוי אלי (לעיל לו): גם המה צחרו צדרכיהם. הם חפלים צדרכים הללו הרעים וגם אני צחרו ואחפון צתעלוליהם וא"ת מהו גם כן דרך לשון עצדי לומר שני גמין זה אלל זה כמו גם צחרו גם צתולה (דצרים ל"צ) גם לי גם לך (מלכים א' צ') גם אהבה גם שגאה (קהלת ע') ולא ימותו גם הם אתם (צמדצר י"ח) אף כאן גם הם צחרו וגם אני צחרו: (ד) בתעלוליהם.

באור

(למעלה י"ח) ובר זאב עם כבש. עפר לחמו. עפר יהיה מואכלו, כחולדתו וכעבדו, שלא יזיק:

סו (א) השמים, כמאמר שלמה. הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי היות זהו אשר בניתי, ומה שאמר כסאי לא שיתיה הוא. יתברך שמו, גוף שישב על כסא, אלא דרך משל, כמלך שיושב על כסא, ורגליו צשרפרף ומוטות על עזו, מה יעשו והכסא באתם מוכבוד ושרפרף, לפיכך רומה השמים לכסא, והארץ להדום רגליו שיהא שרפרף וכל מה שצשמים ובארץ הוא קבה לכל, והכל נעשה בעולותו ובגזרתו מן העליונים אל התחתונים (מדברי רד"ק). א"י זה בית, מה היות אשר תוכלו לננות לי, שיהיה הגון לי, לפי רוב גדולתי: (ב) ואת כל אלה, אף השמים והארץ אינם קדושים כמותי. כי ידי עשתה אותם, ויחיו כל אלה, ואחר זה היו כל אלה, אבל אינם קדושים כמותי, ואל זה אצט, ועם שאני רם על רומי, על כל זה אצט ואשגיח בשפלים אל העמי ואל מי שרומו נשברה בעצור העצור והיגון ואל החרד על דצרי לעשותם, אבל לא על המתקדשים קרבות, ולכם, רחוק ממני: (ג) שוחט השור, קרבות הרשעים אינם מקובלים לפני והשוחט את השור הרי הוא כאילו מכה איש כי דם ישמש ולא לרלון. עורף כב, נמאס בעיני, באלו ערך את הכלב, ועוד עשה הוא נחשב בעיני בני קדם, כחיה טמאה מאד. דם חזיר, ר"ל דם חזיר נחשב בעיני,

*הפטרת שבת ראש חדש

noch reden, werde ich schon erhören. 25. Wolf und Lamm werden zusammen weiden, der Löwe frisst Stroh, wie das Rind, und der Schlange Speise ist Staub, nicht böse und nicht verderblich handeln sie auf meinem ganzen heiligen Berge, spricht der Herr.

Weinberge pflanzen und ihre Frucht essen. 22. Nicht sollen sie bauen und ein Anderer bewohnen, nicht pflanzen und ein Anderer essen; denn wie das Alter der Bäume, soll das Alter meines Volkes sein, und ihrer Hände Werk sollen meine Auserwählten veralten sehen. 23. Nicht vergebens sollen sie sich abmühen, und nicht Kinder zeugen für plötzlichen Tod; denn eine Nachkommenschaft Gottgezeugter sind sie, und ihre Sprößlinge bleiben ihnen. 24. Und ehe sie rufen, werde ich antworten, wenn sie

66. 1. So spricht der Herr: Der Himmel ist mein Thron, und die Erde meiner

זעצורה שהי' לריכז נדוי (כב) בימי העץ. תירגס יונתן עץ החיים: (כה) יאכל תצן.
ולא יטערך להשחית צצהמה: ונחש. הרי עפר לחמו ומלוי לו תדיר. ומ"א ואלריה כצקר
יאכל תצן לפי שמלוינו שעשו נופל ציד צני יוסף שנאמר צית עשו לקס וצית יוסף להצה ובו'
(עוצדי' א') אלל ציד צני שאר השצטים שנמשלו לחיות לא מלוינו לכך נאמר ואלריה כצקר
יאכל תצן אותן השצטים שנמשלו כאריה כגון יהודה ודן כיוסף שנמשל כשור יאכלו אותו
שנמשל כתצן:

יהוה ימיהם, כמו שאמר לא יעשו ואחר יאכל. **יבלו**, שיכלה מעשה ידיהם בימים כמו שאמר לא יבנו ואחר שב. והחיים מתברגמים מזה יבלו (**פֶּעַרְבְּרִיזָן**): (**כב**) **יָאָה** יבנו לריק, הפך מה שאמר בקללה (ויקרא כ"ו) חרנם לריק זרעכם ואכלוהו ארביכם, אמר להם, כי יביעם יאָה לבסרה כי לא יבוא ארבי, שיאכל יביעם לא שדפון וירקון (ורדיק). **ולא יבנו להם**, הריגם השדיו ולא יבנו למוחל (**וְיֹא וּוְעַדְרָן קִינִיעַ קִינִיעַ עַלְיִהֶן לֵאמֹר דִּעַן** **טַחֲד**). והכוונה על המות ההוא בפעם הראשון (**פֶּאֶרְמֶלְטִינֶער חוֹטֶנְעֶרְגַּחְגַּךְ**), מענין הוראת שרש **בהל** בכלל שהיא לשון חפז והסירות. **וְצִהֲצִיחִים** חסם, כל ימיהם יחסי חסם כי לא ימונו צמיחים (ורדיק). **טַרַם** חסם אחר, שפנימים אהנה להם, למלכות שאלת לבם עד לא יקראו להספוא פעה, פנימים כשעור הדם מדרים חפצלה. **אִשְׁמַע אֶחָד** לגשום בקשמים (**כס**). **ולא יערוך** האזל אל הטבל כי אף הסיוט העורפות לא יערוך עוד כמו

בְּאֶרֶץ יִתְבָּרֵךְ בְּאֱלֹהֵי אֱמֶן וְהַנְּשַׁבֵּעַ
בְּאֶרֶץ יִשָּׁבַע בְּאֱלֹהֵי אֱמֶן כִּי נִשְׁבַּחֵהוּ
הַצְּרוֹת הָרֵאשִׁנוֹת וְכִי נִסְתְּרוּ מֵעֵינַי:

(י) כִּי־הִנְנִי בּוֹרֵא שָׁמַיִם חֲדָשִׁים וָאָרֶץ
חֲדָשָׁה וְלֹא תִזְכְּרֶנָּה הָרָא שְׁנוֹת וְלֹא
תַעֲלִינָה עַל־לֵב: (ינ) כִּי־אִם־שִׁישׁוּ

וְנִלְוְעַד־יָעַד אֲשֶׁר אָנֹכִי בּוֹרֵא בִּיהֲנֹכִי
בּוֹרֵא אֶת־יְרוּשָׁלַם בִּלְהוֹעֲמָה מְשׁוּשִׁי:
(ט) וְנִלְתִּי בִּירוּשָׁלַם וּשְׁשִׁיתִי בְּעַמִּי וּלְאֵל

יִשְׁמַע בָּהֶ עוֹד קוֹל בְּכִי וְקוֹל זַעֲקָה:
(כ) לֹא־יִהְיֶה מָשָׁם עוֹד עוֹל יָמִים
וְזָקֵן אֲשֶׁר לֹא־יִמָּלֵא אֶת־יָמָיו בִּי הַפֶּעַר

בְּיָמֶיהָ שָׁנָה יָמֹות וַתַּחֲוֶא בְּיָמֶיהָ
שָׁנָה יִקְלָל׃ (חב) וּבָנוּ בָתִּים וַיֵּשְׁבוּ

ח"א כי הנער פסחים ו', ס"ח. סנהדרין י"ח, ל"ח :

רמז י

הצטחתו זאת: כי נשכחו הדלות. לכן יקראוני אלהי אמן: (זו) שמם חדשים. יתחדשו
השדים למעלה ויהיו שרי ישראל שדים עלינו¹ ושרי האומות תחתונים וכן צאצא. וי"א
שמים חדשים ומש וכן עיקר כי מקרא מוכיח כי כאשר השמים החדשים וגו' (לקמן ס"ו):
(ב) עול ימים. נער כמו עולל (איכה ז') עול ימים קטן צענים: צן מאה שנה ימות.
והא צן עונשין להתחייב מיתה צעירה שיש צה מיתה כך מפרש צצראשית דצה: יקולל.

באר

יחזקאל: אלהי אמן יצרכני, כמו שכיר פלוני ופלוני הלקדים. וכן לא יסבנו שום שבועה, אלא באלהי אמן, כמו שאמר
(למעלה מ"ה) כי לי חכמה כל דרך השבע כל לשון (רד"ק). וכן נקשרו עוונות, גם מעניי יהיו נקשרים לרוח באלה,
כי לא יהיה בעולם, א"כ לא יהיו נקשרים: (יז) **הדשים**, רבץ משל, מורי עונות ושלום וברכה ידמו השמים והארץ
הדשים: והרובץ פ"ה שטח חדש חזיר טוב, והיו שנים רבות גם יוסף כהן האלק, והנה היה
הדשה: (יט) **ונלח**, לפיכך יהיה שמה גילה, כי אפי' אשמה דה, מפני שיעשו דה רלווי, וישכון דה כדורי, וכן עמה
השמש, שאשם דהם שפיו עבדו ובחרי, ועוטי מפני (הי"ל). **קול כפי**, על חלל או מה בלא עמו, כי הפסוק הוא
האחריו לעד (כן עזרא). **לא ייה' משם** לא ילא משם **(וויירד חו"שבעהעין)** **אבססחאשען** ר"ל מירושלים שזכר.
שול ימים, לא ימות השולחן כי ימים אחרים, וכן לא ימות זקן, כי לא יעלה את ימיו. והחכם א"כ ייבחר וְ
המרגם **(ח"ו) ייזלינג**, דער נאט **שאלע** **לעבטע**. **וויירד ניכט פאן דאָרטע לעבספערטאָססען** זיין ח"ו גרייט
ניכט דער ניכט פאן לערעלעבטע זיינע **לעבספאטע**. **כי העלר**, לא ימות אדם כן מלאה שמה (כן עזרא).
האחריו עליה, נער מת. **והחוטא**, ר"ל כי קבלה הוא סה"ל לו ותועה הוא כשימות כן מלאה שמה (רד"ק): **ובכו**,
העבטע שפיו לבטח כי אין ח"ו, והפסוק הוא האחריו לעד, לו עמוטו סיגמו בית וישבו בו שנים רבות ולא כמתי נלמטה
העבטע **(כב) כימי ארץ**, שיעמוד שנים רבות כמו האלון. שיעמוד אלף שנים והרד"ק פירוש כימי העץ שיעטו, כן

והממלאים למני ממסד: (יג) ומנתי
אתכם לחרב וכלכם לשבח תכרעו
יען קראתי ולא עניתם דברתי ולא
שמעתם ותעשו הרע בעיני ובאשר
לא חפצתי בחרתם: (יד) לכן כה-
אמר | אלני יהיה הנה עבדי | יאכלו
ואתם תרעבו הנה עבדי ישמו ואתם
תצמאו הנה עבדי ישמחו ואתם
תבשו: (טו) הנה עבדי ירנו משוב לב
ואתם תצעקו מכאב לב ומשבר רוח
תילילו: (טז) והנחתם שמכם לשבועה
לבחירי והמיתת אלני יהיה ולעבדי
יקרא שם אחר: (טז) אשר המתברך

dem Glücke einen
Tisch zurichtet, und
dem Verhängniß den
Becher füllt. 12.
Ueber euch verhänge
ich das Schwert 1),
und ihr Alle sollt vor
der Schlachtbank
knieen: Weil ich rief,
und ihr nicht ant-
wortetet, ich redete,
und ihr nicht hörte,
und thatet, was böse
ist in meinen Augen,
und was ich nicht
will, erwähltet. 13.
Darum spricht so
Gott, der Herr:
Siehe, meine Knechte
essen, und ihr hun-
gert, meine Knechte
trinken, und ihr dur-
stet, meine Knechte
freuen sich und ihr
werdet zu Schan-
den. 14. Meine

ת"א העורכים לנר שנת ו' ס"ו. סנהדרין ז' ס"ב, ל"ג: הנה עבדי
שנת כ"ב, קכ"ג

Knechte jubeln vor Herzensfreude, und ihr schreiet vor Herzleid, und vor
Seelenkummer jammert ihr. 15. Ihr hinterlaßt euren Namen zum Fluchwort
meiner Auserwählten, und euch tödtet Gott, der Herr, und seinen Knechten
gibt er einen andern Namen. 16. Wer sich segnet im Lande, segnet sich beim
wahren Gott; und wer im Lande schwört, der schwört beim wahren Gott;
denn vergessen werden die vorigen Drangsale, und verborgen vor meinen

רשי

נקוד ומנתי דגש יורה שהוא לשון מניין: (יג) עבדי. ה'זיקי' (של ישראל): ואתם.
הפוטעים זי: (טו) שמכם לשבועה. לוקח משמכם קללה ושבועה לדורות אם לא יקרני
כאשר חירע לפלוגי: והמיתת. מיתת עולם: ולעבדי יקרא שם אחר. שם שם טוב וזכר
לזכרה: (טז) אשר המתברך בחרן. כי תהיה יראתי על כלם ומלאה הארץ דעה ומתהלל
ומשתבח בחרן יתברך באלהי אמן יתהלל שהוא עזר לאלהי אמן אלהי האמת שאימן ושמר

באר

דבר מה. והיו מקטרים לחל רע, כי חשבו שיעזר להם ויחשפך לעוב. ולד"א מני הוא הירח, וכן קראוהו היונים
(אנענע), והרומיים (אנחור). ממסד, נקד יין: (יב) ומנתי, ענינו יעזר והזמנה ר"ל אומין אחסן לחרב,
והוא לי נופל על לשון על מלת למני בסקוק הקודם. וכלכם, במלחמי נוראה ונעננה גדול חפלו כלכם לפני אוריכס
בחרב: (יג) עבדי, הם השנים אל ליון: (טו) והנחתם שמכם, לאחר שתמיתו, מניחו אחרים שמכם לשבועה
ולקללה לבחירי ה'זיקים, כי יאמרו בשבועתם: אם עשיתי כזאת יקרני כמקרה הרשעים ההם, כמו ישימין ה' בלדקיהו
וכאחז וגו' (דמיו"כ"ט). ולעבדי, אצל לעבדי שדקו בו, יקרא שם אחר לבניו ולתפארתם, וכמ"ש ואתם כהני ה'
קראו וכו' (למעלה כ"א): (טז) המתברך, מבקש הדרכה לעלמו, כמו (בראשית כ"ז) והסבירו בזרעך, והסבירו

1) Wortspiel. Eigentlich: Ich bestimme euch für das Schwert.

thaten zusammen, spricht der Herr, die da räucherten auf den Bergen, und auf den Hügeln mich schmäheten; ich messe ihrer vorigen Thaten Lohn in ihren Schooß. 8. So spricht der Herr: Wenn sich Saft in der Traube findet, spricht man: Verdirb sie nicht, denn es ist Segen darin: So will ich thun um meiner Knechte willen, daß ich nicht Alles vernichte. 9. Ich lasse aus Jakob eine Nachkommenſchaft hervorgehen, und aus Jehuda einen Erben meiner Berge; erben sollen es meine Auserwählten, und meine Knechte daſelbſt wohnen. 10. Dann wird Scharon eine Heerdentriſt, und das Thal Achur ein Lagerplatz der Rinder, für mein Volk, das mich geſucht. 11. Ihr aber, die ihr den Herrn verließt, die ihr vergaßt meinen heiligen Berg, die ihr

חִיקָם: (ה) כֹּה אָמַר יְהוָה כֹּאֲשֶׁר יִמָּצֵא
הַתִּירוֹשׁ בְּאֶשְׁכּוֹל וְאָמַר אֶת־שְׁחִיתָהוּ
כִּי בִרְכָה בּוֹ בֶן אֶעֱשֶׂה לְמַעַן עֲבָדִי
לְבִלְתִּי הַשְׁחִית הַכֹּל: (ו) וְהוֹצֵאתִי
מִיַּעֲקֹב זֶרַע וּמִי־הַיְּהוּדָה יוֹרֵשׁ הָרִי
וִירֵשׁוּהָ בְּחִירֵי וְעַבְדֵי יִשְׁכְּנוּ־שָׁמָּה:
(ז) וְהָיָה הַשָּׂרֹן לְגֹה־צֹאן וְעֶמֶק
עֲכוֹר לְרִבֵּץ בָּקָר לְעַמִּי אֲשֶׁר דִּרְשׁוּנִי:
(ח) וְאַתֶּם עֲזַבְתֶּם יְהוָה הַשֹּׁכְחִים אֶת־
הַר־קֹדְשִׁי הָעֹרְכִים לְגֹד שְׁלָחַן

רשי

(ח) כאשר ימלא התירוש זאשכול. תירגס יונתן כמה דאשתכח (נח זכאי) זדרא דטופנא. התירוש זה נח שהיה מתוק. זאשכול זדור המשובל. ויש לספור כשמענו: למען עזדי. למען כל לדיק ולדיק הנמלא צם: (י) השרון. סם מחוז שהיה צאדן ישראל ועמק עכור. כשמענו: (יא) עוזבי ה'. דשעי ישראל שהזיקו עזכ"ס ומחז דרשעס: העורכים לגד. סם עכ"ס העשויים על סם המזל וצלסון משנה יש גד נדי וסיונוק לא: למני. למניין חסדון הכומדים היו ממלאין אבנות מזו יין: ממסך. יין מזוג צמים כמשפטו כמו לחקור ממסך (משלי כ"ג) מסכ' ייכה (סם ט'). ויש פותרים למני לעכ"ס שמתים עליכס אזל ומנתי אחכס שלא

באור

אחי קדוש מנח (בן עזרא). אלה, המעשים והדברים האלה העלו עשן באפי, להיות חמתי בוערת כל היום כלש הדבור: (ו) כתובה, הדעות שעשו כחובות לפי, ולא נשכחו. לא אחשה, לא אשחוק עליהם, כי אם אשלם גמול והמשלמים יהיו על חיקם, כמו (מהלים ע"ט י"ב) שנעמים אל חיקם וכן שר מליץ ערבי אחד ויניע ויסט קעה: דע חין יניע חייגענע קעהלע לזריק: (ז) עובייתכם, השלום הגמול יהי' על עוונתיכם ועל עוונות אבותיכם יחזרו. והד"ק פ' הלערפו אלה עם אלה, והאירכו אחכס בגלות. ראשונה, מוסב על מלח פעולתם הקדומה והטעם, המעשט דברים שעשו ישראל בנימים הקדומים: (ח) התירוש, כאשר ימלא זאשכול ענבים גרגרים מבושלים כל זרעם הראויים לעשות מהם יין. ואם מי רולס להשמישו יאמר האומר אל תשמישו, כי יש בו מירוש, שהוא זרע וטובה, ואף כי שיש בו חרנגים חנים שאינם זרע, מ"מ השאירו עבדו השירות כן אי לא אשחית הכל. בעבור עבדי הדיקים: (ט) הרי, הר לין והר הבים. וירשונה, כמי הנקבה מוסב על ארץ ישראל: (י) השרון, המיושר המחפוט בארץ ישראל, מלפון הר הכרמל נבזה עד הצייר יפו (אשפע) לפאח ים. ועמק עכור, העמק הזה הי' רחוק ב' פרסאות מירושלים, אלל הערים יריחו וגבל. לרביץ בקר, מה שזכר עמק עכור, לפי שהיה לו גנאי מחללה (יהושע ז' כ"ו), אמר, עוד לא זכר אותו השם כי רבץ בקר יקראו עמק זרבי, וכן אמר הושע (ב' י"ז) ואם עמק עכור לפתח פקיה (ד"ק): (יא) העורכים, מנהג היה בארץ מלרים הקדומה, לעשות משחה ביום האחרון בשנה, ולערוך אס השלסן בכל מיני מאכלים ומשקים, והיה זה לרחות ולתקוע על זרעם הארץ ולמחיה בשנה הזאת הכלה. לגד, גדרו השמים. ויאמר י' ומה הכהן, כי לגד הוא כובץ לרק שיורה על כל דבר טוב, כי כן ל' קדר (בן עזרא). והכובץ הוא ידוע כשם (יופיטער), והוא בל (בעלום) של הכנליים. וגם השכנים חזקים מעתיקים מל עוב. וכן הוראם מלה נד בל' הערב למנ', הוא המל הרע והקסה. וכן נקרא בשלסן הערב מניה, מן שרש מנה, שיורה על ענין יעוד וקיום

הַדֶּרֶךְ לֹא־טוֹב אַחֲרֵי מַחְשַׁבְתֵּיהֶם :
 (ב) הָעַם הַמִּכְעָסִים אֹתִי עַל־פְּנֵי תַמִּיד
 זִכְחִים בַּנָּנוּת וּמִקְשָׁרִים עַל־הַלְבָּנִים
 (ג) הַיֹּשְׁבִים בְּקִבְרִים וּבְנִצְוִרִים יִלְּנוּ
 הָאֲכָלִים בְּשֵׁר הַחֲזִיר וּפֶרֶק פְּגָלִים
 כְּלִיהֶם: (ד) הָאֹמְרִים קִרְבֵּנוּ אֶל־הַנֶּשֶׁן
 בִּי כִי מִדְּשֵׁתִּיהָ אֵלֶּה עֵשֶׂן בְּאַפִּי אֵשׁ
 יִקְדַּח כָּל־הַיּוֹם: (ה) הִנֵּה כְּתוּבָה
 לִפְנֵי לֹא אֶחְשֶׂה בִּי אִם־שְׁלֵמָתִי
 וּשְׁלֵמַתִּי עַל־חֵיקָם: (ו) עֲוֹנֹתֵיכֶם
 וְעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵיכֶם יַחְדּוֹ אֹמֵר יְהוָה
 אֲשֶׁר קָשְׁרוּ עַל־הַהָרִים וְעַל־הַגְּבָעוֹת
 חֲרָפוּנִי וּמִדַּתִּי פָעַלְתֶּם רֹאשְׁנָה עַל־
 וּמֶרְק קְרִי אֶל קְרִי

ת"א העם המכעסים מניעה נ"ח: האומרים קרב סנועות ז', ו"ח:
 הנה כתובה עקרים מ"ד, ו"ב:

es steht vor mir aufgeschrieben, nicht schweigen will ich, sondern vergelten, will vergelten in ihren Schooß. 7. Eure Missethaten und eurer Väter Misse-

רש"י

ידי. כדי לקבלם בתשובה: סודר. סר מן הדרך: (ג) זובחים זבנות. מעמידים עב"ס
 זבנותיהן ושם מקטירין זשמים על הלזנים: (ד) היושבים בקצרים. ששטרה עליהם רוח
 טומאה של שדים: וזנלודים. הם פגרי המתיס שהם כנתונים זמלוד שאינם יכולין ללאת:
 ומרק פיגולים. רועז נתעז כמו את המרק ספק (סופטים ו'): (ה) האומרים. אל
 הלדיקים קרב אליך עמוד צעלמן ואל תגש זי: כי קדשתך. כי קדשתי וטהרתי יותר ממך
 כן תירגם יונתן: אלה. התועזו' אשר עשו הנס לעשן חימה זאפני: (י) הנה כתובה. חטאת'
 לפני כזר נכזר דינם ונחתם: (ז) עונותיכם. עונות שלכם ושל אבותיכם יחדו אשלם לכם:

באר

עוב. אשר לא טהורם היא (בראש"י ז'), והדומים לו (רד"ק): (ג) על פני. כעד שיכעיס אדוניו, והוא רואהו
 (כן עזרא). בננות. דרכם היה להעמיד אלינים זבנות. תחת עץ רענן וכן (למעט ק"ו) המחקשים והמטהרים אל
 הגנות. על הלזנים. של הגנות כחומר (במלכים ז', כ"ג י"ב) ואל המזבחות אשר על הגג, ובמלכים ירמיה' (סס
 י"ע ז"ג) לכל הכתים אשר קטרו על גנותיהם: (ד) בקברים. לירושלם אל המות' דברי השדי' (כן עזרא). ובנצורים,
 מקומות נסתרות כמו מערות והדומים, וכן (למעלה מ"ח) ונלרות ולא ידעתם. ופרט. כתיב, ומרק קרי והענין אחר,
 בחילוף אותיות חשפה, והטעם, הרועז שמתכשל בו הנשד, וכן (סופטים ו'), ואל המרק שפוך. פיגולים, דברים
 טומאים ומחועזים. כליהם, הקדרות והקערות, וכן מרגם השדי' זמניחן: (ה) האומרים, לאלה שאינם אוכלים
 מומלכסם. יאמרו: גשה אליך לעמוד במקומך, אל תגש לנגוע בי, כי קדשתי ממך ואל תטמא אותי. אליך, עמוד
 צעלמן, אל הקרב אלי (רד"ק). קדשתך, פעל עומד, כמו (ירמיה' כ') בני ילאוני, וכן הוא: כי קדשתי ממך

fest uns vergehen durch unsere Missethaten. 7. Und nun, Herr, du unser Vater, wir sind der Ehron und du bist unser Bildner, und deiner Hände Werk sind wir Alle. 8. Zürne nicht, Herr, allzu sehr, und denke nicht auf immer der Sünde! Siehe, schaue doch her, dein Volk sind wir Alle! 9. Deine heiligen Städte sind eine Wüste geworden, Zion ist eine Wüste, Jerusalem eine Einöde. 10. Unser heiliges und herrliches Haus, wo dich unsre Väter priesen, ist mit Feuer verbrannt, und all' unsre Kostbarkeiten sind verwüstet. 11. Willst du bei Schem an dich halten, Herr, willst du schweigen, und uns so sehr quälen?

בִּיד עֲוֹנֵנוּ: (א) וְעַתָּה יְהוָה אֲבִינוּ אֶתָּה
אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר וְאַתָּה יִצְרָנוּ וּמַעֲשֵׂה
יָדָךְ בָּלָנוּ: (ב) אֶל־תִּקְצֹף יְהוָה עַד־
מָאד וְאֶל־לֵעַד תִּזְכֹּר עוֹן הֶזֶם הַבֶּטֶחַ
נָא עִמָּךְ בָּלָנוּ: (ג) עָרֵי קְדֻשָּׁךְ הָיוּ
מִדְבָּר צִיּוֹן מִדְבָּר הָיְתָה יְרוּשָׁלַיִם
שְׁמָמָה: (ד) בֵּית קְדֻשָּׁנוּ וְתַפְאֲרֵתנוּ
אֲשֶׁר הִלְלוּךָ אֲבֹתֵינוּ הָיָה לְשַׁרְפֹת
אֵשׁ וְכָל־מַחֲמֵדֵינוּ הָיָה לְחַרְבָּה:
(ה) הָעֵל־אֱלֹהִים תִּתְאַפֵּק יְהוָה תַּחֲשָׁה
וְתַעֲנֵנוּ עַד־מָאד:

סה (ב) נִדְרַשְׁתִּי לִלְוֹא שְׂאֵלוֹ נִמְצְאתִי
לֹא בִקְשֵׁנִי אִמְרַתִּי הִנֵּנִי הִנֵּנִי
אֶל־נָוִי לֹא־קָרָא בְשִׁמִּי: (ג) פִּרְשֵׁתִי
יָדַי כָּל־הַיּוֹם אֶל־עַם סוֹרֵר הַהֲלָכִים

ת"א ועתה ה' סס מ"ב, ז"ב: ערי קדשך מועד קטן ב', ט"ז: ציון
מרב ר' ה' א', כ"ב. מועד קטן סס: נדרשתי עקדם שער ס:

65. 1. Ich erhörte, die nicht baten, ließ mich finden von Denen, die mich nicht suchten; ich sprach: Hier bin ich, hier bin ich, zu einem Volke, das sich nicht nach meinem Namen nannte. 2. Ich breitete täglich meine Hände aus nach wi-

רשי

(יא) תחשה ותעכנו. תחריש על העשוי לנו עד כאן תפלת הכזיא ותחילתה חסדיו 'אזכרי
סה (א) נדרשתי ללווא שאלו. הקצ"ה משיצו א"א שלא להקסם מהם כי נדרשתי מהם
להוכיחם על ידי נציאיו והם לא היו שואלים: אמרתי הנני הנני. שזנו אלי והנני
נכון לקבל: אל בוי לא קורא בשמי. אשר לא היה חפץ להיות נקרא על שמי: (ב) פרשתי

באור

ואיבוד. מענין מקיסה: (י) אשר בו הללוד אבותינו. וכל המחמדים שהיו לנו
בהפך כל אחד להיות חרבה, חס עמם היה ציחיד: (יא) העל אלה, וכי על חורבן הדברים האלה תחלף
וחלפון לכך כלל יכמור רחמיך?

סה (א) נדרשתי, חשובה השם על הקורא, ואמר: הלא המלחמי עומי להיות נדרש בלתי אכל היטה בלא
חועלת, כי היטה לעם אשר לא שאלו ולא בקשו אותי והעמם, הרבתי לשלוח נביאים להחזירם לחוטא
ולא הועיל. הנני, לקבל תפלתך. ל קורא בשמי. לא רלו להיות נקרא בשמי, כי אם בשם הבעל: (ב) פרשתי
ידי, שיחקרנו אלי ואקבל משונסם. ל עוב, ר"ל דרך רע, וכן מנהג הלשון, כמו (תהלים ל"ו) יחלצנו על דרך לא

לֹא־רָאָתָה אֱלֹהִים זִוְלָתְךָ יַעֲשֶׂה
לְמַחְכֵּה־לּוֹ: ^(ד) פָּנַעַת אֶת־שָׁשׁ וְעָשָׂה
צֶדֶק בְּדַרְכֶּיךָ יִזְכְּרֶיךָ הִזְדַּאתָה קִצְפָּתָה
וְנִחַטָּא בָּהֶם עוֹלָם וְנוֹשָׁע: ^(ה) וְנָהִי
כַשְׂמָא בְּלָנוּ וּכְכִגְד עֵדִים כָּל־צִדְקָתֵינוּ
וְנִבְל בְּעֵלָה בְּלָנוּ וְעוֹנֵנוּ בְּרוּחַ יִשְׁאָנוּ:
^(ו) וְאִין קוֹרָא בְּשֵׁמֶךָ מִתְעוֹרֵר לְהַחֲזִיק
בְּךָ כִּי־הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ מִפְּנֵי וּתְמוּנָנוּ

ת"א עין לא ראתה זכות ס', ל"ה לסנה י', ס"ב. סנהדיון י"א, ז"ב:
סוכה ס', ס"ה. עקרים ת"ד, ל"ו: פנעת את תענית ח', ח': ובכבד
עדים נחמה ח', ט': ואין קורא עקרים ת"ה, כ"ב:

worden. 5. Wie ein Unreiner sind wir Alle, wie ein besudelt Kleid all' unsre Gerechtigkeit; verweilt, wie ein Blatt, sind wir Alle, und unsre Sünden reißen, wie ein Sturm, uns fort. 6. Niemand ruft deinen Namen an, macht sich auf, dir anzuhängen; ja, du verbirgst dein Antlitz vor uns, und läßt

רשי

עין לא ראתה אלהים אחד זולתך אשר יעשה האלהים למחכה לו מה שעשית אתה למחכה לך כך שמעתי מר' יוסי והבאני. אבל דעותינו שאמרנו כל הנביאים כלם לא נתנצחו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה וגו' משמע עין שם נצח לא ראתה את אשר יעשה הקד"ם למחכה לו זולתי עיניך אתה אלהים: (ד) פנעת את שם ועושה לך. כמו ויפגע בו וימת (סס א' ז') סילקת ממנו והדנת את הדיקים שהיו ששים לעשות לך וזדרכי רחמך היו מזכירים אותך בתפלתם: הן אתה. כשקפת עלינו על כל אשר היינו רועים זהם מעולם נוסענו בתפלת' נוסענו מעולם: ונושע. לשון הווה: (ה) ונָהִי כטמא. מאחר שנסתלקו הדיקים ממנו: וכבד עדים. כלזוט מרחק כבד מאוס שהכל אומרי' הסד. עידים חדרם של הסדר: ונבל כעלה. ונכמוס כעלה פלייטט"ד זלע"ז: ועונינו כרוח ישאנו. ונחוצנא כרוחא איתנטיילא: (ו) מתעורר. כמו מתבצר על יגור: ותמונינו. ותניענו:

באר

לך: (ד) פנעת, לשון רלוי ושימת השגחה על דבר מה, כמו ולא אפגע אדם (למעלה מ"ז ב'). וראה שם הבאור. את שם, אתה ה' רליא את יראיך השמחים לעשות מעשה הישר והזקק הזוכרים תמיד גדלך ותפארתך והולכים בדרכים ישרים צנייך. ונחפא לפי שחטאנו. בהם עולם, חטאנו חטאים ובהם זמן ארוך, ובכל זאת נוסענו. ולר"א מלה בהם מוספה על דרכיך, ר"ל חטאנו בדרכיך זמן ארוך והתגרנו (דוא לירטעסט, דען וויר זינדיגטען דאגעגען חיינע זאנגע לייט. ד. ה. געגען דית וועגע גאטטעס). אבל העלם אשר החטא מניע לו אינו נקשר בכל המקרא בנ"י רק בלמוד. ואחרים העתיקו (ויהי, דוא לירטעסט חונד וויר ביסעסן דאריבער (פֿערגעהט) חיינע זאנגע לייט. ביז וויר געברעטטעט ווערדען): (ה) ונָהִי, אבל עמה אפס החסידים והדיקים ואנחנו כלנו טמא, אין דבר לך אלא שמעש אדם למען שוק (דקי). ובכבד עדים, נגר המלוכלך בדם הבה, והיחד מן עדים עֲדָה, והוראנו בערבי עם מיעוזה (בעסטיאטעט לייט.

דית וזאנזטעסלייט דער ווייבער). צדקותינו, גם הצדקות שאנו עושים אינן רלויות אלא נחשקות, כי אין אחרנו עושים אותם אלא להפאיר בהם ולהתגדל ולקנא את אדם ומיעוזה (הנ"ל). ונבל, הראוי בַּבְּל, בבנין הקל והדגש בנ"י לחקרון כו"ן השם. והטעם, ע"י החטאים היינו כעלים יבשים ועומותינו היו כרוח אשר ישא את העלים ומפזר: (ו) מתעורר, אין מי שיחזור להחיות דו כד להיות נאשך אחריו. ותמונינו, לי כליון

18. Auf kurze Zeit besaß dein heiliges Volk (das Land), da zertraten deine Feinde dein Heiligtum. 19. Wir waren wie Solche, die du nie beherrschest, die nicht genannt wurden nach deinem Namen, so zerriffest du die Himmel, und stiegst herab, und vor dir die Berge zerflößen!

64. 1. Wie Feuer schmelzbare Dinge glühend macht, Wasjer aufstiedet von

Feuer, deinen Namen bekannt zu machen deinen Widersachern, daß Nationen vor dir zitterten. 2. Wie du sonst Wunder thatst, die wir nicht erwarteten, und herab stiegst, daß vor dir die Berge zerrannen! 3. Von Alters

שְׁכַמִּי נִחַלְתָּהּ: (יט) לַמַּצְעָר יִרְשׁוּ עַם-
קִדְשֶׁךָ צָרִינוּ בְּוֶסְסוֹ מִמֶּדְשֶׁךָ: (יט) הֵיִינוּ
מַעֲוָלִים לֹא מַשְׁלָתָ בָּם לֹא-נִקְרָא שְׁמֶךָ
עֲלֵיהֶם לֹא-קִרְעַת שָׁמַיִם יִרְדָּתָ
מִפְּנֵי הָרִים נִזְלוּ:

סד (ה) בְּקִדְחָ אֵשׁ הַמָּסִים מִיָּם תִּבְעָה-
אֵשׁ לְחֹדִיעַ שְׁמֶךָ לְצָרִיה מִפְּנֵי
גִוִּים יִרְגְּזוּ: (ז) בַּעֲשׂוֹתָךְ נִזְרָאוֹת לֹא
נִקְוָה יִרְדָּת מִפְּנֵי הָרִים נִזְלוּ:
(ג) וּמַעֲוָלִים לֹא-שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עֵינַי

רש"י

דוּשְׁטוֹ: (יט) הֵיִינוּ. עתה כעס אשר לא צחרת למשל צם מעולם וכאילו לא נקרא שמך עליהם: לוא קרעת שמים. וירדת להלילנו עתה כאשר ירדת להליל מיד מלדים אז מפניך הרים נזלו צרת וזיע:

סד (א) בקדוח אש. את דצר הנימח מלשנינו וכאשר המים תצעה האש כשתתן גחלת או מתכת צוערת צמים יעלו המים לצעצועות כל זה עשית צמלדים ויהי צדר ואש מתלקחת צתוכס (שמות ט'). אלז יונתן תירגס כקדוח אש המסים על אליהו צהר הכרמל שאמר צו גס המים אשר צתעלה לחכה (מלכים א' ט"ו): להודיע שמך ללדך. כענין שנאמר צאותה מכה ואולם צעצור זאת העמדתיך וגומר (סס) לו עשית עתה כן אז מפניך גוים ירגזו: (ב) בעשותך. צמלדים וצכל האויצים נוראות אשר לא היינו מקוים שתעשה לנו כל אותן נוראות שלא היינו הבונים לכל ירדת להר סיני אז מפניך הרים נזלו כך פירש דונס צן לצרט: (ג) ומעולם לא שמעו. כאותן נוראות שנעשות לאחת מכל האומות לפני כן וגם

באר

רמיקה צבת ונקלון: (יט) הֵיִינוּ, כאששים שלא משלת צם מעולם (כן עזרא), וכן פירש"י. לוא קרעת, שפלת ישראל הנדכאים צאך שוביהם: מי ימן ותקיע שמי השמים, וחרד על הארץ והרים יתמוגגו מפניך, כדברים הנמקים בשא ומתלקחת, וכמים רוחמים מעלים אצבעועות צלהב המדורה, וידעו לריך כי שמך נואל ישראל, וכל עומי הארץ יחרדו מפניך. ומעתיקי העומים התחילו הפרשה הבאש עם הנאמר לו קרעת שמים, והוא הכון לפי הענין. צול, מן חל, והראוי צולל, ובר"א הוא צנפעל מן צלל וענינו צמוע ורעד (ערבעבען). ערס"ט טערן), ומדמים אותו אל צולל צערי (דיא ערדע ערטיטערן, וכן חרגס הכשרי טוריא צעו:

סד (א) בקדח, פעל יולא ר"ל האש יקדח את העוסים, שהוא שורף את הדברים העוסים עד תוואם. המסים, שם, ושרשו מנס, והיתה הסמ"ך ראויה להדגש צחקרון הכפל וצא הנח תווארו ויהידי העם (רד"ק). ור' יונה פ"י קס ועין יבש, וכן מעתיק ר' צעדיה, ואחריהם נמשך החכם ג צ ז ע כ י ס וחרגס (ווא"ו) שיער פֶּחָן רִייהֶתָן סַעֲלָן עֲנֻטָהִיט). תבעה, פעל יולא ומוסב על אש, ולכן הוא צקיען נקבה, כי האש תרמית את הוואם, וע"י התרמיה יעלו אצבעועות, וכן פירוש הרד"ק: (ב) ולא נקום, הנוראות הגדולות שהייתי עושה עומי לא היינו נוקים להן שחעשה צעצורו כל כך נוראות שחרד צעצורו, ויזלו הרים מפניך: (ג) ומעולם, מיוות עולם לא שמוע ולא ראו הדברות אלהו וצלתך שיעשה למחכה לו וזה שעשית אחת למחכה

תִּנְיַחְנוּ בֶּן נְהִיגָה עִמָּךְ לַעֲשׂוֹת לָךְ
שֵׁם תִּפְאָרֶת: (טו) הִבַּט מִשָּׁמַיִם וַיִּרְאֶה
מִזְבֵּל קֹדֶשֶׁךָ וְתִפְאָרֶתְךָ אֵיחָה קִנְיָתְךָ
וַיִּבְרֹתֶיךָ הַמֶּזֶן מַעֲיָה וְרַחֲמֶיךָ אֵלַי
הִתְאַפְּקוּ: (טז) כִּי־אַתָּה אֲבִינוּ כִּי
אֲבֵרָהֶם לֹא יִדְעֵנוּ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יִבְרָנוּ
אַתָּה יְהוָה אֲבִינוּ גֹאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ:
(יז) לָמָּה תִתְּעֵנוּ יְהוָה מִדֶּרֶךְ לִיךָ תִקְשִׁיחַ
לְבָנוּ מִיִּרְאָתְךָ שׁוֹב לְמַעַן עֲבֹדֶיךָ

steigt, führte sie des Herrn Geist zur Ruhe; so leitetest du dein Volk, um dir einen heiligen Namen zu machen.“ 15. Schau vom Himmel, und sieh her von deiner heiligen und herrlichen Wohnung! Wo ist dein Eifer und deine Macht? Deine Rührung und dein Erbarmen, gegen mich halten sie sich zurück. 16. Du bist ja unser Vater; denn Abraham weiß nichts von uns, und Israel kennt uns nicht. Du Herr, bist unser Vater, unser Retter ist sein Name von Ewigkeit. 17. Warum, Herr, lassetst du uns abirren von deinen Wegen, verstockst unser Herz gegen deine Furcht? Kehre wieder, um deiner Knechte willen, der Stämme deines Eigenthums!

רש"י

זה עכשול קנש"ל צלע"ו: תדר. תתפסע כמו לרד לפניו ביום כן רוח ה' תניחו לתבוס ועסה זו דרך כנוסה: כן נכסת עמך. כן היה הכל כמו שאמרנו נכסת עמך: (טו) איה קנאתך. הראשונה: המון מעיד. שהיו דנילים להמות עלינו כאשר מלז כענין שאל' על כן המו מעי לו והמון רחמך הראשונים אלינו עתה התאפקו נחסנו מהיות הומים עלינו כאשר מלז. התאפקו כמו ויתאפק ויאמר שימו לחם (בראש' ע"ב) נתאפק ולא הכירו את אשר נכמדו רחמיו אל אחיו: (טז) כי אתה אבינו. ועליך להצט ולראות צלותינו: כי אצדכם לא ידענו. צלרת מלדים. וישראל לא יכירו. צמדד כי כד נסתלקו מן העולם ואתה ה' אבינו כולם נעשית לנו אז. ודעותינו דרשו זו כמו שדרשו צמסכת שנת: (יז) למה תתענו. כי צידק להסיר יד הדע ממנו כמה שאלמר כחומר ציד היולד וגו' (ירמ' י"ח) ולומר והסירותי את לז האזן וגו' (יחזקאל ל"ו): תקשיח. לשון אימון: (יח) למצער ירשו עם קדשך. גדולתם וירושתם זמן מועט היתה להם: צוססו.

באור

לעשות נסים ופלאות. בוקע, בראשו בקע את ים סוף ומפי בני ישראל היואים וממרים. כדי לעלמו שם צבורה עד עולם: (יג) מוליכם, איה המוליכם בעומק הים כסוף הין צמדד צמקוס ישר וזהו שאינו נכשל במוראות, כן לא נכשלו כאשר הלכו בעומק הים: (יד) בבקעה, כמו בהמה היורדת ללכת בצקעה שנות לה מאלו עלתה ללכת בצקעה, שנות לה מאלו עלתה ללכת צהר. תניחנו, מן מוח לשון מנוחה, ר"ל הבאת אותם למקום מנוחה. והכשרי והמעתיקים הימים קראו תנחנח, מן נחה לשון הנחה: (טז) מזבול, עני מורו. כמו (מ"א ח') צים צבול לך. והפעל ממנו (בראש' ל') צבלי אשי. המון מעיד. לפי העלות חרגונו (דאז עאכנן דייגער צייכענדייטע). וענינו הכמרת רחמים וחמלה, וכן (למעלה ע"ז) על כן מעני למואב ככדו יהו. התאפקו, לשון עלירה כמו (בראשית מ"ה) ולא יכול יוסף להתאפק. והטעם, לי לבדי נעלמו רחמך, מעשות פעולתם: (טז) אתה, לבדך אבינו, כי אצדכם ויעקב הנה כמה דורות שמהו, אבל אתה הי קים לעד, ואין לנו ללעוק אלא אליך (רד"ק). גואלנו, גם מעולם היה שונן גואלנו ומודע תעוב אותנו עתה? (יז) תקשיח, כמו תקשה, וחצירו (אויב ל"ט ע"ז) הקשיח צמיה ללל לה. והטעם, תקשה ותחזיק לבנו מירוא אותך. שוב, להשגיח בנו, ולא נאבד בעוינו. עבדיך, האבות ולמען שבעי הם י"ב שבעים (רד"ק): (יח) למצער, לזמן מעט ירשו הארץ עם קדשך שנתת להם הארץ לנחלה מעט זמן עמדו בה, וגלו מנחה כי לא היו בה, אלא חרע מאלו ועשר שנה בראשונה, ורוב ישראל לא שבו אליה (רד"ק). צוססו, ענינו

und ein Engel Gottes errettete sie; nach seiner Liebe und Erbarmung erlöste er sie, und hob und trug sie alle Tage der Vorzeit. 10. Sie aber empörten sich und reizten seinen heiligen Geist: Da verwandelte er sich in ihren Feind; er selber kämpfte gegen sie. 11. Da gedachte es der alten Tage Moscheh's, (und) seines Volkes. „Wo ist, der sie aus dem Meere führte mit dem Hirten seiner Heerde, wo ist, der

וּבְחַמְלָתוֹ הוּא גָאֹלֵם וַיִּגְאֹלֵם וַיִּנְשָׂאֵם
כָּל־יְמֵי עוֹלָם: * (י) וְהֵמָּה מָרוּ וַעֲצָבוּ
אֶת־רוּחַ קְדָשׁוֹ וַיַּהֲפֹךְ לָהֶם לְאוֹיֵב
הוּא גָלָחֶם בָּם: (יא) וַיִּזְכֹּר יְמֵי־עוֹלָם
מֹשֶׁה עַמּוֹ אֵיחָהּ | הַמַּעֲלֵם מִיָּם אֶת־
רַעִי צִאֲנוּ אֵיחָהּ הָשֵׁם בְּהִרְבּוֹ אֶת־
רוּחַ קְדָשׁוֹ: (יב) מוֹלִיךְ לַיָּמִין מֹשֶׁה
זָרוּעַ תַּפְאֲרָתוֹ בּוֹקֵעַ מִיָּם מִפְּנֵיהֶם
לַעֲשׂוֹת לּוֹ שֵׁם עוֹלָם: (יג) מוֹלִיכֶם
בְּתַהֲמוֹת כְּפוּס בַּמִּדְבָּר לֹא יִבְשְׁלוּ:
כִּבְהֵמָה בִּבְקָעָה תִּרְדּוּ רוּחַ יְהוָה (יד)

ס"ב

seinen heiligen Geist in seine Mitte legte? 12. Der zur Rechten Moscheh's wandeln ließ seinen herrlichen Arm, der Gewässer spaltete vor ihnen, um sich einen ewigen Namen zu machen? 13. Der sie durch die Fluten leitete, wie das Roß auf der Ebene, ohne daß sie strauchelten? 14. Wie das Vieh ins Thal hinab

רש"י

שֶׁצִיָּא עֲלֵיהֶם: לֹא זָר. לֹא הִיגֵד לָהֶם כִּי מַעֲלִיחֵם שָׂהוּ דְלוּוִין לְלִקּוֹת כִּי תַלְאָךְ פִּנּוּ
הוּא מִיבָחַל שֶׁר הַפִּיִּים מַנְשֵׁמִי לִפְנֵי הוֹשִׁיעַם תַּמִּיד צִלְיֹחוֹתוֹ שֶׁל מָקוֹם: (י) וְהֵמָּה
עִירוֹ. הַקִּיטוֹ כִּמוֹ עַמִּידִים הֵייתִם: (יא) וַיִּזְכֹּר יְמֵי עוֹלָם מֹשֶׁה עַמּוֹ. הַנִּצְיָא מִתְּלוֹנָן
וְאוֹמֵר צִלְשׁוֹן תַּחֲנֵה הַיּוֹם צְבוּלָה זֹכֵר עַמּוֹ אֶת יְמֵי עוֹלָם אֶת יְמֵי מֹשֶׁה וְצִלְרָתוֹ הוּא
אוֹמֵר אֵיךְ מֹשֶׁה דּוֹעִינוּ הַמַּעֲלִינוּ מִיָּם סוּף: אֶת דּוֹעֵה לָאֵנוּ. דְּמִיּוֹן דּוֹעֵה הַמַּעֲלָה אֶת לָאֵנוּ
אֵיךְ הוּא אֲשֶׁר שֶׁס צָקַד יִשְׂרָאֵל אֶת יְמֵי מֹשֶׁה וְצִלְרָתוֹ הוּא אוֹמֵר אֵיךְ מֹשֶׁה דּוֹעִינוּ הַמַּעֲלִינוּ
מִיָּם סוּף: אֶת דּוֹעֵה לָאֵנוּ. דְּמִיּוֹן דּוֹעֵה הַמַּעֲלָה אֶת לָאֵנוּ אֵיךְ הוּא אֲשֶׁר שֶׁס צָקַד
יִשְׂרָאֵל אֶת דּוֹחַ קְדָשׁוֹ שֶׁל הַקֶּצֶ"ה וְלִימְדֵנוּ חוּקִים וּמִשְׁפָּטִים: (יב) מוֹלִיךְ לַיָּמִין מֹשֶׁה זָרוּעַ
תַּפְאֲרָתוֹ. הַקֶּצֶ"ה אֵיךְ מוֹלִיךְ לַיָּמִין מֹשֶׁה אֶת זָרוּעַ בְּצוּרָתוֹ כָּל עַת שֶׁכִּיִּם לִירֵךְ לַעֲזוּרָתוֹ שֶׁל
הַקֶּצֶ"ה אֵיךְ זָרוּעוֹ מוֹכֵן לַיָּמִינוֹ: (יג) בְּסוֹם צְמֹדֵד. שְׂאִינוֹ נִכְשֵׁל לִפִּי שֶׁכִּיִּם אֶרֶץ חֲלָקָה
כֵּן לֹא נִכְשְׁלוּ צִתְסוֹם: (יד) כִּבְהֵמָה. אֲשֶׁר צָבָקְעָה חֲרָד וְצָבָקְעָה הִיא אֶרֶץ חֲלָקָה וְאִין

באור

וּמִנְהָ, וּפִירוֹשׁ הַקָּדִי לֹא לֹאֵל לֹא צִלְרָתֵם ע"ד וְהַקָּדֵר נִפְשִׁי בְּעוֹלַם יִשְׂרָאֵל וְהִדְרָה. תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם (ר"ק).
וְהַעֲשֵׂה, כָּל עַת שֶׁהָיָה צָדָה הָיָה לוֹ זָר. כִּמוֹ (שְׂמוּאֵל ב' א') לֹא לִי עֲלִיךְ וְכֵן מִתְּלוֹנָן. וּמִלֵּאֲךְ פִּנּוּ, מִקֶּצֶד
קִבּוֹת לְהוֹשִׁיעַם, וְהַקִּיטוֹ יֵלֶךְ מִלְּפָנָיו, לֹא שֶׁהָיָה מִקְרָה וְהַקִּיטוֹ הַקָּדֵר מִלֵּאֲךְ (ה'נ"ל). וַיִּנְשָׂאֵם, עֲנִין נְשִׂיאָה כִּלְשׁוֹן
כְּשִׁידִים, וְהוּא כָּל עֲנִין צְמֻחוֹת שׂוֹנוֹת. כָּל יְמֵי עוֹלָם, הַעֲשֵׂה, שְׂבָחֵם מִנְּחִלָּה וְנִשְׂאָה בְּאֶרֶץ לֵבָן אֲחֵר כָּל יְמֵי
עוֹלָם הַיּוֹמִים שֶׁהָיָה בְּאֶרֶץ (כָּן עֲזָרָה): (י) וְהֵמָּה מָרוּ, אֲבָל כֵּן הָיָה כִּי מֹשֶׁה שָׂחַב שָׂחַל יִשְׂקָרוּ בֵּה, כִּי הֵמָּה
מָרוּ בֹו וְעָלְנוּ אֶת רוּחַ קְדָשׁוֹ. וְהֵפֵךְ, אֵלֶּה נִפְקֵד לָהֶם לְאוֹיֵב לְהִבְיָא עֲלֵיהֶם הָרַעוּת וְהוּא גָלָחֶם בָּם, וְלֹא צָדָה
בְּמִקְרָה: (יא) וַיִּזְכֹּר, בְּיָמֵי הָלָהּ חֲבוֹר יִשְׂרָאֵל אֶת יְמֵי עוֹלָם, וַיִּזְכֹּר אֶת מֹשֶׁה וְעַמּוֹ וְהוּא מִקְרָה וַיִּזְכֹּר הַשֵּׁם בְּעוֹלָם
עַמּוֹ. אֵיחָהּ, יֵאֵמְרוּ אֵיךְ הוּא הַמַּעֲלָה אוֹתָם מִן הַיָּם עִם בָּהֶם לָאֵנוּ, ר"ל ע"י מֹשֶׁה שֶׁהָיָה מִנְּהִיג אֶת עַמּוֹ, וְכִלְשׁוֹ
יֵאֵמְרוּ וְדָעוּ לֹא יֵעֲשֶׂה עַמּוֹ כִּזְכָּה בִּם הָיָה? הָשֵׁם, שֶׁשָּׂחַב בָּהֶם רוּחַ כְּבוֹדָה מִלְּבָד מֹשֶׁה וְאֶתְרֵן וְעִירִים, הָיָה
צְבָעִים קִינִים, נִחְנֶה עֲלֵיהֶם רוּחַ כְּבוֹדָה (ר"ק): (יב) מוֹלִיךְ, ר"ל חוֹחַ ה' הָיָה מוֹכֵן לְמַשֶּׁה כָּל עַת חֲפָלָה

נְאֻלִי בְּאֶרֶץ: (א) וְאָבִישׁ וְאֵין עֶזְרָא
וְאֶשְׁתּוּמָם וְאֵין סוֹמֵךְ וְתוֹשֶׁעַ לִי זֶרְעִי
וְחֻמָּתִי חֵיָא סִמְכַתִּנִּי: (ב) וְאָבוֹם
עַמִּים בְּאֶפִי וְאֶשְׁכָּרָם בְּחֻמָּתִי וְאוֹרִיד
לְאֶרֶץ נִצָּחָם: (ג) חֲסָדִי יְהוָה אֶזְכִּיר
תְּהִלּוֹת יְהוָה כֶּעָל כָּל אֲשֶׁר־נִמְלָנוּ
יְהוָה וְרֶב־טוֹב לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־
נִמְלַם בְּרַחֲמָיו וּבְרַב חֲסָדָיו: (ד) וַיֹּאמֶר
אֶדְ-עַמִּי הֵמָּה בָּנִים לֹא יִשְׁקְרוּ וַיְהִי
לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ: (ה) בְּכָל־צָרָתָם לֹא
צָר וּמִלֹּאֲךָ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ

der Meinigen Rettungs-
jahr 1) war ge-
kommen. 5. Und ich
schaute umher, da
war kein Helfer, ich
staunte, und Nie-
mand unterstützte
mich. Da half mir
mein Arm, und mein
Grimm, der unter-
stützte mich. 6. Ich
zertrat die Völker
in meinem Zorne,
und zermalmte sie
in meinem Grimme,
daß zur Erde rann
ihr Blut." 7. Des
Herrn Gnade will
ich preisen, des
Herrn Ruhm, nach
Allem, was er an
uns gethan, seine
große Güte gegen
das Haus Israel's,

* לו קרי

תִּיָא וְחֻמָּתִי עָקַם טַעַר לִי: בְּכָל צָרָתָם חֲנֻנָּתָא יְיָ סוֹטֵה ה' ח' die er ihm bewiesen nach seiner Barmherzigkeit und großen Gnade. 8. Er sprach: Ja, sie sind mein Volk, Kinder, die nicht treulos sind, und er ward ihr Retter. 9. In all' ihrem Leiden that es ihm (dem Herrn) leid,

רש"י

(א) וְאָבִישׁ וְאֵין עֶזְרָא. לִישְׁרָאֵל: וְאֶשְׁתּוּמָם. לְשׁוֹן שְׂתִיקָה וְכִזְז פִּירֶשְׁתִּי לַמַּעֲלֵה וְשְׁתּוּמָם כִּי אֵין מַפְגִּיעַ: וְחֻמָּתִי הִיא סִמְכַתִּנִּי. חֻמָּתִי שֵׁט לִי עַל עַכְשָׁם אֲשֶׁר אֲנִי קֹפֵטִי מַעַט עַל עַמִּי וְהֵמָּה עֹזְרוֹ לְרַעָה הִיא סִמְכַתִּנִּי חֻמָּתִי יְדִי וְעוֹדְרָה אֶת לְבָנִי לִיפְדֵּה מֵהֶם וְאֵף עַל פִּי שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל רֹאשִׁי וְהַבּוֹנִים לְבִלְוָה: (ב) וְאָבוֹם. לְשׁוֹן מַתְגַּבֵּל דָּם וְדוֹרֵךְ זֶרְבָּלִים כְּמוֹ מַצּוֹסֶסֶת זֶרֶם (יִחוּזָאֵל ט"ו) וְכִמוֹ זֹסָסוֹ אֶת חֻלְקָתִי (יִרְמִיָּה י"ג): כְּלָסָם בְּזוֹרֶת כְּלָחוֹס: (ג) חֲסָדִי ה' אֶזְכִּיר. הַנִּצָּחִי אֶת אֶזְכִּיר אֶת יִשְׂרָאֵל אֶת חֲסָדִי ה': וְרַב טוֹב. אֶזְכִּיר אֲשֶׁר בַּעַל לְבֵית יִשְׂרָאֵל זֶרְחָתִי: (ד) אֶךְ עַמִּי הֵמָּה. אֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא לִפְנֵי שִׁינְדוּ זֵי מַכֵּל מִקּוֹם עַמִּי הֵם וְכִי הֵם לִפְנֵי כְּנִים אֲשֶׁר לֹא יִשְׁקְרוּ: (ה) בְּכָל־צָרָתָם

באור

אֶשְׁתּוּמָם (ה) וְאֶשְׁתּוּמָם. הַשְׁתּוּמָּה עַל שֶׁאֵין אֶתָּה קוֹעֵךְ, וְהֵאֱלֵךְ מִדְּבַר בְּנֵי הָאָדָם, כִּדְרָךְ הַשִּׁיעַ וְהַמַּלְאָךְ, וְהַמַּלְאָךְ הֵמָּה בֶּל־לְמַעַל (כ"ט ט"ז) בְּקֶלֶת שְׂנִים: (ו) וְאֶשְׁכָּרָם. חֲנֻמָּתִי לִפְנֵי הַכֹּהֵן הַזֶּה עֲבִיר מִמֶּנּוּ וְפִי הַדִּקְדִּיק: שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל יִשְׁקָה אֶת הַבּוֹנִים כֹּס חֲמֹס, וְיִמְלֹאֵם שִׁכְרוֹן יִבּוֹן, וְיִרְדּוּמוּ (חִידָא חֲכָמֵי זִיח טַרְגוּם קעו): אֲחַל הַשְׂדֵּי חֲרָם: וְאֶדְ-עַמִּי חֲנֻמָּתִי, בָּאֵלֹו כְּחֹב וְאֶשְׁכָּרָם כְּכֶסֶף וּמִקְבֵּל יוֹמָר אֵל וְאֶבּוֹם קוֹדֵם לוֹ, וְכֵן מִחֲרָם: (ז) כֶּעָל כָּל. אֶזְכִּיר אֶת־הַחֲסָדִים כְּמוֹ שֶׁהֵיוּ (רד"ק: (ח) וַיֹּאמֶר. הַטַּעַם, כִּי אֲנִי כִדְרָךְ כֵּן אֶת־שֶׁשֶׁשׁ שִׁהִיוּ בָנִים כְּאֻמִּים עַל כֵּן הוֹשִׁיעַם (כָּן נִחַל). אֶךְ עַמִּי, מֵלֵא אֵךְ לֵאמֹר, כְּמוֹ (בְּרָאשִׁית כ"ט) אֵךְ עַמִּי וְכִשְׂרִי אֶת־הֶם: (ט) לֹא לֵה כְּחֹב בְּחֶלֶק, וְקָרִי בּוֹי"ו וְפִירֹשׁ הַכֶּסֶף לֹא הִרְעָה לֵהם הִלָּה כִּי הוֹשִׁיעַם

1) Eigentlich: das Jahr meiner Geretteten.

gewaltigen Kraft?"
 "Ich bin's, der da
 Heil verheißt, mäch-
 tig zu retten." 2.
 "Warum ist roth
 dein Gewand, war-
 um sind deine Klei-
 der, wie die des
 Keltertreters?" 3.
 "Die Kelter trat ich,
 ich allein, und von
 den Völkern war
 Niemand mit mir,
 da trat ich sie in
 meinem Zorne, und
 zermalmte sie in
 meinem Grimme, daß ihr Saft an meine Kleider sprigte, und all' mein
 Gewand besudelte ich. 4. Denn der Rachetag war von mir beschlossen,

בְּלִבוֹשֵׁי צִיָּה פָּרַב פָּחוּ אֲנִי מִדְּבַר
 בְּצִדְקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ: (3) מְדוּעַ אֲדָם
 לְלִבוֹשֶׁךָ וּבְגָדֶיךָ פָּדִירָךְ בָּגָתָ: (ג) פִּוְרָה
 דִּרְבָּתִי לְבָדִי וּמַעֲמִים אֵין-אִישׁ אִתִּי
 וְאֶדְרָכֶם בְּאִפִּי וְאֶרְמָסֶם בְּחִמָּתִי וְיִז
 נִצָּחֶם עַל-בְּגָדִי וְכָל-מַלְבוּשֵׁי
 אֶגְאָלְתִּי: (ד) כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנֵת

* פתח בס"פ

ת"א ויו נצחם כדכרת ט' נ"ח. חולין ז' ז"ז: כי יום נקם סתדרין י"ח. ל"ט:
 und all' mein Gewand besudelte ich. 4. Denn der Rachetag war von mir beschlossen,

רש"י

ואחר כך על אדום תדר וכבר נזעם פניו שהרגה הרב רז והנציא מעדר זלשון מלחמות בני
 אדם לבושי צבדים וזהבוס הרב הדם נתז על צבדיהם כי כן דרך הכתובים מדברים זשכניה
 כדרך בני אדם לסדר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע וכן וקולה כקול מים דנים
 דימה הנציא קול שלו לקול מים דנים לסדר את האזן כדרך שאפשר לה לשמוע שאין
 להסנין ולהאמין צדוק בצורות אלהינו להשמיעה כמות שהוא: מי זה צא מאדום. ישראל אומר
 מי זה ונומר וצא חמוץ צבדים לבושים צדס וכל דבר שהוא מתנאץ בדברו וצמדאיתו כופל צו
 לשון חימוץ: מצנרה. אמרו לדותינו שתי טעיות עתיד שר של אדום לטעות כסנור הוא
 שצנרה היא צלר צמדצר שהיתה עיר מקלט וטועה משום שאין קולטת אלא שוגג והוא הרב
 את ישראל עויר. ועוד יש מדרש אגדה על שהספיקה צנרה מלך לאדום צמות מלכה הראשון
 וימלך תחתיו יוצא בן זרח מצנרה וצנרה תמואץ היא כענין שנאמר על קריות ועל צנרה:
 זה. שהיה הדור צלוצו וצעה ונאמר צדוק כחו והקצ"ה משיצו אמי הוא שעלתה לפני לרצר
 צדקת האצות וצדקת דורו של צרה ולדקתי גם היא עתהם ונגלית להיות רצ להושיע והם
 אומרים מדוע אדום ללבושיך מדוע צבדיך אדומים: (ג) ומעמים אין איש אתי. תתיילצ
 לפני להלחם: נלחם. דמם שהוא תוקפו ונלחנוו של אדם: אגאלתי. כמו נגאלו צדס

באר

האדום שיש להדם החם והשורץ, הנחל מן מכה בצוף החי שהוא חריץ ומכה את עין רואיו. הדר לבשושו.
 שלבש צבדי נקם (רד"ק). ציפה, ענין (כפיפה וראה למעלה כ"א י"ד), וחולין יורה פה על כפיפת הולאר
 לאחר והוא קימן הגאולה בצבדי כמו (הסלים ע"ב ו') ידברו בלואר עתק ומחורגם לפי הכוונה אמי, שחובת
 האלהים. מרבר בלעקם, הפעל דבר בקשורו עם ב"ת יורה לפעמוים על הדבור מאחז דבר (אין חיינער
 זחב"ע רעדען), כמו ושננחם לבניך ודברת הם (דברים ו' ז'), ושם (י"א י"ט): וענין צדקה כמו ישע והעטם. אני
 תוח המדרש ע"י עברי הנביאים משישע העיועד לבוא. רב להושיע, קני קדמים חיל למפרק (הכשרי). אדם
 ללבושך, הלמ"ד נוסף. כלמ"ד השלישי ללבושם (כן עזרא). או ראוי להיות אדם, ויחורגם (וויזונס חזיט

רָאָה עַן דִּינִינְעַן גַּעזִינְדֵּעַ?). ובגדיך, מדוע בגדיך אדומים כדורך ענבים אדומים, וזה מן היין על
 מלבושיו? (ג) פורה, הנה האל כעונה לשואלי, ואמר פורה דרכי לבדי והנח בקרחת פורה, לפי שמפריס
 ומלגלים כחובה הענבים, כשורכים אותם והמשיל הרשעים, כאלו הם ענבים בגת, והאל דורכס (רד"ק). ויו
 נלחם, דמם זה על בגדי לפיכך הם אדומים ונקרא הדם נלח, לפי שהוא חיי האדם ותחוק ותקפו (הי"ל).
 אגאלתי, שמורת הגאלתי ע"ד ארמית וענינו לכלוך כמו לחם מגולל: (ד) ושנת גאלוי, בזה העת לגאל

בַּשְׁעָרִים פָּנּוּ הַדֶּרֶךְ הָעַם סָלוּ סָלוּ
הַמַּסְלָה סָקְלוּ מֵאֲבָן הָרִימוּ גַם עַל־
הָעַמִּים: (ה) הִנֵּה יְהוָה הַשְׁמִיעַ אֶל־
קִצֵּה הָאָרֶץ אָמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן הִנֵּה
יִשְׁעָךְ בָּא הִנֵּה שְׁכָרוֹ אָתּוּ וּפָעַלְתָּ
לְפָנָיו: (31) וְקִרְאוּ לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ
נְאוּלֵי יְהוָה וְלֹךְ יִקְרָא דְרוּשָׁה עִיר
לֹא נִעְזְבָה:

Weg dem Volke,
bahnt, bahnt die
Straße, schafft die
Steine hinweg, rich-
tet ein Panier auf
für die Stämme!
11. Siehe, der Herr
verkündigt der Erde
Enden, spricht zur
Tochter Zion's:
Siehe, dein Retter
kommt, sein Lohn ist
mit ihm, und seine
Vergeltung geht vor
ihm her. 12. Man
nennt sie: Das hei-
lige Volk, des Herrn
Erlöste, und dich
nennt man: Ge-
suchte, nicht verlas-
sene Stadt.

סג (ה) מִי־זֶה | בָּא מֵאֲדוֹם חָמוּץ
בְּגָדִים מִבְּצָרָה זֶה הָדוּר

ת"א מי זה בא מגלה ד', כ"ט. מכות ז', י"ז:

63. 1. „Wer ist das, der von Edom kommt, in rothen Kleidern von Bazerah? Er geschmückt in seinem Gewande, stolz einhergehend 1) in seiner

רשימי

כצ"י עצרו ותוצו צתדעיא אפנו לזא דעמא לאורח תקנא: סלו סלו המסלה. כצו הדרך
צטי"ן לוקמ"ן צלע"ז. סולו לשון מקילה הוא: סקלו מאצן. סקלו המסילה והסלנו אצני.
מכסול לנדין. סקלו אישפרייאי"ן צלע"ז. מאצן מהיות שם אצן וכנגד יזר הרע. היא אורח
ויש עוד לפיכחו על תיקון הדרכים לקצון הגלויות: הרימו נס. כלונס פירק"א צלע"ז אות
הוא שיקצו אלי את הבולים אלס: (יא) הנה שכרו. שמוכן לתת לעצדיו מוכן אפר:
ופעולתו. שכר הפעולה שפעלו עמו לפניו הוא מוכן לתת:

סג (א) מי זה בא מאדום. כתצנא הכציא על שאמר הקצ"ה שעתיד לעשות נקמה צאדום
והוא עלמו בכצורו הרב את שר שלהם תחלה כענין שנאמר כי רותם צשמים כצדי

באור

אורח לפאר ותהלה בקרב הארץ: (ח) אשר ינעם זו. בעבודתו ולהביאו אל הבית (ט) מאספיו, המאספים
אורח אל הבית, הם יאכלו את הדגן. ומקבציו, המקבלים את הענבים לעשות מהם תירת בחצרות קדש,
בנחיהם העומדים בחצרות ירושלים עיר הקודש: (י) עברו, מאמר הנביא אל העמים, עברו בשערים להכניס
בכל שער ושער לאמר, פנו דרך שהולכים בו עם ישראל, הריעו והגביהו את המסילה, להשוות את הגומות,
להיות נוח ללכת והקירו משם האבנים שלא יהיה כשאר שם אצן ומכסול: (יא) שכרו, גמול השכר, שעליו
שלם לישראל, הוא מוכן אחר. ופעולתו, שכר הפעולה שעליו לפדוה הוא לפניו ומוכן לחמו: (יב) דרושה.
הפך שהיו קוראים לך (ירמיה כ"י) ליון היא דורש חין לה (דר"ק). לא נעצה, הפך מה שאמרת (למעלה
מ"ט י"ד) עוצני ח' (הכ"ל):

סג (א) מי זה בא. המושל האל יתברך המחריב את אדום, לבדור עושה נקמה באויביו ובגדיו אדומים ומס
ההרב וכאלו אדם שואל, מי הוא זה? והוא עונה מדברי (דר"ק). חמוץ. עיקר הוראת חמוץ, על
דבר חריף, כדברים שיש להם ליחות חריפות (ראה למעלה כ"ד), אז חמוצים ע"י רחיה ופה יורה על צבע

1) Eigentlich: gebogen, wahrscheinlich mit zurückgebogenem Halbe; Bezeichnung des stolzen Ganges.

mählt, so vermäh-
len sich mit dir deine
Kinder; und wie
ein Bräutigam sich
freuet der Braut,
so freuet sich über
dich dein Gott. 6.
Auf deinen Mauern,
Jerusalem, bestelle
ich Wächter, den
ganzen Tag und die
ganze Nacht sollen
sie nie schweigen:
Die ihr den Herrn
erinnern sollt, gönnt
euch keine Ruhe!
7. Und laßt ihm
keine Ruhe, bis er
Jerusalem wieder
herstellt und macht
es zum Preis auf
Erden! 8. Der Herr
hat geschworen bei
seiner Rechten und
seinem gewaltigen
Arm: Nicht gebe ich
ferner dein Korn zur

בְּתוֹלָה יִבְעֵלוּךְ בְּנֵיךְ וּמִשׁוֹשׁ חֲתָן
עַל-פֶּלֶה יֵשִׁישׁ עָלֶיךָ אֱלֹהֶיךָ: (א) עַל-
חֻמֹּתֶיךָ יְרוּשָׁלַם הַפְקֵדְתִּי שָׁמָרִים
כָּל-הַיּוֹם וְכָל-הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא
יִחָשׂוּ הַמְּזַבְּרִים אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵי דָמִי
לָבָם: (ב) וְאֶל-תִּתְּנוּ דָּמִי לֹא עַד-יִכְבֹּז
וְעַד-יֵשִׁים אֶת-יְרוּשָׁלַם תְּהַלֵּה בְּאָרְצָה:
(ג) נִשְׁבַּע יְהוָה בְּיָמֵינוּ וּבְזִרְעֵנוּ עֵז
אִם-אַתָּה אֶת-דִּגְגֶךָ טוֹד מֵאֲכָל
לְאִיבֶיךָ וְאִם-יִשְׁתָּה בְּנֵי-נֶכֶד תִּירֹשֶׁךָ
אֲשֶׁר יִנְעֶתָ בּוֹ: (ד) כִּי מֵאִסְפֵּי יֹאכְלֶהוּ
וְהִלְלוּ אֶת-יְהוָה וּמִקְבְּצֵי יִשְׁתָּהוּ
בַּחֲצֵרוֹת קִדְשֵׁי: (ה) עֲבְרוּ עֲבְרוּ

ת"א ומשוש חתן מנהדרין ו"ה, ז"ה: על חומותיך מנחות ט', פ"ז:
נשבע ח' זככות ח', ז':

Speise deinen Feinden; nicht sollen Söhne der Fremde deinen Most trin-
ken, um den du dich abgemüht hast: 9. Sondern die es gesammelt, sollen
es essen, und den Herrn preisen; und die ihn gelesen, sollen ihn trinken
in meinen heiligen Vorhöfen. 10. Zieht, zieht in die Thore, räumt den

רש"י

זחולתא כן יתייצבין צבויכי צבויכי: (ו) על חומותיך ירושלים. דעותינו דרשוכו כמשמעו
מלאכים המזכירים את ה' על חורבנה לצנותה מאי אמרי אתה תקום תרח' ליון (תכלי' ק"צ)
כי צחק ה' צליון (סס חל"צ) כדאיתא במסכת מנחות. וי"ת חומותיך זכות הראשונים המבינים
עלינו כחומה: הפקדתי שומרים. לכתוב ספר זכרונות שלא ישתכח זכותם מלפני: לא יחסו.
מלפני זכותם לפני: המזכירים את ה'. זכות האצות: אל דמי לבס. אל תחריטו:
(ט) יאכלוהו. מוסב על דגנך: ישתהו. מוסב על תירושך: (י) עברו עברו זשעירים. אמר

באר

ידבר (ד"ק) חפצי בה. ענין הפלי אהבם וזכה ימיה. בעולה, הארץ המיושבת דומה לאשה שיש לה בעל
(הנ"ל). וכן (למעלה כ"ד ח') מבני בעולה. וענין שם כחור: (וה) בחור, שהוא דבר נאה ומחקבל, שבעל
בחור במולה, יומר משיבעל זקן במולה. או בחור בעולה ד"ק: (ו) שומרים. אלה השומרים כנוי על
אבלי ליון, שאין להם עסק כי אם בני, ולא יישנו כלילה כשומרי החומות והסוף כל היום, כי מנהג השומרים
לשון ביום (וכן נראה) והם דברי הנאות. אל בני הנאות. המזכירים, אלה המזכירים על ליון להזכיר את שמותם על
בניהם. לא הפים מנחה לבס אלא הפחבלו והזכירו את ה': (ז) ואל תחני דמי לו, אל תחני לה' שיקוף
על עץ נחלתו רק שפכו ללבכם חמיר לפניו בחפלה ובהחמונים עד יבונן את ירושלים על כנה ובסיקה. ויש

אֲדַנִּי יְהוָה יִצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהַלֵּלָהּ
נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם:

läßt, was man in ihn gesäet: So läßt Gott der Herr Heil sprossen, und Ruhm vor allen Nationen.

סב (ה) לִמְעַן צִיּוֹן לֹא אֶחְשֶׁה וּלְמַעַן
יְרוּשָׁלַם לֹא אֶשְׁהוּט עַד־יֵצֵא
כְּנֶגֶה צְדָקָה וּישׁוּעָתָהּ כְּלָפִיד יִבְעֶר:
(ג) וְרָאוּ גוֹיִם צְדָקָה וְכָל־מְלָכִים
כְּבוֹדָהּ וְקָרָא לָהּ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר פִּי
יְהוָה יִקְבְּנוּ: (א) וְהָיִיתָ עֲשֵׂרֶת
תַּפְאֲרֹת בֵּיד־יְהוָה וּצְנוּף מְלוּכָה
בְּכֶף־אֱלֹהִים: (ד) לֹא־יֹאמֶר לָהּ עוֹד
עֲזוּבָה וּלְאַרְצָהּ לֹא־יֹאמֶר עוֹד
שְׁמָמָה כִּי לָהּ יִקְרָא חֶפְצִי בָהּ
וּלְאַרְצָהּ בְּעוֹלָהּ כִּי־חֶפֶץ יְהוָה בָּהּ
וְאַרְצָהּ תִּבְעַל: (ב) כִּי־יִבְעַל בְּחֹרֶ

62. 1. Um Zion's willen schweige ich nicht, und um Jerusalem's willen rastete ich nicht, bis, wie ein heller Glanz, aufgeht sein Glück, und sein Heil, wie eine brennende Fackel. 2. Dann schauen Nationen dein Glück, und alle Könige deine Herrlichkeit; man nennt dich mit einem neuen Namen, den des Herrn Mund bestimmt. 3. Du wirst eine herrliche Krone in der Hand des Herrn, und ein königlicher Kopfbund in der Hand deines

ת"א כי יבעל מועט קטן ח' ז':

Gottes. 4. Nicht nennt man dich ferner: Verlassene, und dein Land nennt man nicht mehr: Wüste; sondern dich nennt man: Meine Lust an ihr, und dein Land: Vermählte, denn seine Lust hat der Herr an dir, und dein Land wird vermählt. 5. Denn wie sich ein Jüngling mit einer Jungfrau ver-

רש"י

סב (א) לא אשקוט. לא יחל שלום לפני עד ילא כנוגה נדקה: (ב) יסבנו. יפרשו: (ד) בעולה. מיושנת: (ה) כי יבעל וכו'. ארי יבעל ומתעצב עולים עם

באור

עוד האל, הוא ראש העם וגדולם לכן נאמר הגדולה בשון כחונה, וכן (שמואל ב' ח' י"ח) ופני יידי יסבנים היו (רד"ק): תערה המתקטטת בכלי הכשיתים. כליה, הם הקשורים על גרבותיהם (כן עזרא): (יא) זרועיה, כמו הננה, המלחמה הדברים המרעים בה, אחרי שרקבו ונפסדו כן ילמיה' ל' ישראל ישע והחלה:

סב (א) למען ציון. הנביא מודר דברי ה', וליון וירושלים הוא כפל ענין במלות שונות, ציון וירושלים עיר אחת, שהמזדה נקראת ציון (מדברי רד"ק). יבער. שם אל לפיר, ותחמד יצא אשר (כן עזרא). והפעם. שהשועה שאביא עליהם נראה לכל כלפיך אל הכוער: (ב) וקרא. מהבין שלא נקרא שם פועלו (הג"ל). יהיה נקרא כך שם חדש והוא חפלו בה האמור למטה. יסבנו. יפרש יאורו כמו (זכריה ח') אשר נקבו עמלם: (ג) ביד ה', יש מקומות, שיתכנו העשרות בידים (הג"ל). ותנראה תהיה שמורת בידו כעשרת תפארת. וצניף, מלשון מלגפה העשו' לקנב את הראש: (ד) לך, ירושלים. ולארץ, שאר ארץ ישראל, כי לירושלים

die Schande sollen sie jubeln ihres Erbtheils wegen: Darum sollen sie in ihrem Lande das Doppelte besitzen, ewige Freude soll ihnen zu Theil werden. 8. Denn ich, der Herr, liebe Recht, hasse Raub und Ungerechtigkeit: und so gebe ich ihnen ihren Lohn mit Treue, und einen ewigen Bund schließ' ich mit ihnen. 9. Berühmt wird unter den Nationen ihre Nachkommenschaft, und ihre Sprößlinge unter den Völkern; Alle, die sie sehen, erkennen, daß sie eine Nachkommenschaft sind, von dem Herrn gesegnet. 10. Freuen will ich mich des Herrn, meine Seele frohlockt über meinen Gott; denn er kleidet mich mit Kleidern des Heils, des Glückes Mantel legt er mir um: Wie ein Bräutigam den prächtigen Kopfschmuck, und wie die Braut ihr Geschmeide anlegt. 11. Ja, wie die Erde ihre Gewächse hervor treibt, und wie ein Garten sprossen

מִשְׁנֵה וּבְלִמָּה יִרְנּוּ חִלְקֵם לָכֵן
בְּאַרְצֵם מִשְׁנֵה יִירְשׁוּ שְׂמִיחַת עוֹלָם
תִּהְיֶה לָהֶם: (ח) כִּי אֲנִי יְהוָה אֱהָב
מִשְׁפָּט שִׁנְיָ גִזְל בְּעוֹלָה וְנִתְתִּי
פַעֲלָתָם בְּאַמֶּת וּבְרִית עוֹלָם אֲכַרֹּת
לָהֶם: (ט) וְנוֹדַע בְּגוֹיִם זִרְעֵם
וְצִאצְאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים כְּלִירָאִיהֶם
יִפְרִיִם כִּי הֵם זֶרַע בְּרֵךְ יְהוָה:
* (י) שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בִּיהוָה חֲגַל נַפְשִׁי
בְּאַלְהֵי כִּי הִלְבִּישְׁנִי בְּגָדֵי־יֶשַׁע מְעִיל
צִדְקָה יַעֲמָנִי כְּחָתָן יִכְהֶן פֶּאֶר וּבְכֻלָּהּ
תַּעֲדָה כְּלִיָּה: (יא) כִּי כְּאַרְץ תּוֹצִיא
צִמְחָהּ וּכְגִנָּה זְרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ בָּן |

* הפסרת נצבים

ת"א לכן בארצם חנינה ז', ט"ו: כי אני ה' סוכה ב', ל': שוש
אשיש פקדה סער נ"ח: כחתן יכהן מועד קטן ב', ד': כי
בארץ שנת ט', ט"ה: עקרים מרק אחריו:

וכמו (מלכים א' כ"ג) ותעצור הדנה לחאז: (ה) כי אני ה' אורב משפט שוכה גזל צעולה.
לכן איני מקבל עולות מעוזדי כוכבים שכולן גזל: ונתתי פעולותם. של ישראל שתהא
זאת. או ונתתי את פעולתם שפעלו שכן תסבולו בידופי האומות על כבודי זאת:
(י) כחתן. אשר ילזים לצושי פאר ככהן גדול. וככלה תעדה כליה. תכשיעיה: (יא) כי
כאן תוליד למחה וגו'. למען ליון אחסה ולא אחסה על מה שעשו לה:

באר

כלם. ובלמה, חסם שזכר עמוד צמקום שנים, וחסם כלמה שהיתה להם בגלות יורו בחלקם הטוב, שאח
להם (ד"ק). ואחרים חרגומו חלקם (חין חיהרען ערבע): (ח) בעולה, וכמוהו עולות תפעלון (הסלים
נ"ח ב') יספשו עולות (שם ס"א ז'). והכשדי סרגס שקרא ואונסא, כאלו היה כחוב גזל ועולה. ואולי ראוי
שוקה גזל פְּעוּלָה, ר"ל שהוא שוכה זה כמו זה: (ט) ונודע, יהיו נודעים לשבח ולתהלה: (י) שוש
אשים, הנביא מדבר צמקום ישראל, בשוכם מהגלות. יכהן פאר, יגדיל פארו בעלבושים נאים כי הכסן שהוא

צִיּוֹן לָתֵת לָהֶם פָּאָר תַּחַת אֲפֹר שָׁמֶן
שִׁשּׁוֹן תַּחַת אֲבָל מַעֲשֵׂה תַהֲלָה
תַּחַת רֵיחַ פֶּה וְקָרָא לָהֶם אֵילִי
הַצֶּדֶק מִשְׁעֵי יְהוָה לְהַתְּפָאָר: (ד) וּבְנוֹ
חֲרֻבוֹת עוֹלָם שְׁמֹמֹת רֵאשִׁימֹת
יְקוֹמְמוּ וְחִדְּשׁוּ עָרֵי חָרָב שְׁמֹמֹת
דּוֹר וָדוֹר: (ה) וְעִמְדוֹ זָרִים וְרָעוּ
צִאֲנֵכֶם וּבְנֵי נָכָר אֲכָרִיכֶם וְכִרְמִיכֶם:
(ו) וְאַתֶּם כֹּהֲנֵי יְהוָה תִּקְרְאוּ מִשְׁרָתִי
אֱלֹהֵינוּ יֹאמַר לָכֶם חֵיל גּוֹיִם תֹּאכְלוּ
וּבְכִבּוֹדֵם תִּתִּימְרוּ: (ז) תַּחַת פֶּשְׁתְּכֶם

den Trauernden Zion's, ihnen zu schenken Schmuck statt der Asche, Freudenöl statt Trauer, Prachtgewande statt des düstern Gemüthes, daß man sie nenne: Gesegnete Terebinthen, eine Pflanzung des Herrn zu seiner Verherrlichung. 4. Sie bauen die Verwüstungen der Vergangenheit, die Trümmer der Vorzeit richten sie auf; und erneuen die verwüsteten Städte, was in Trümmern lag von Geschlecht zu Geschlecht. 5.

ת"א ועמדו זרים נכבות ו' ז"ה ספחים ו' ס"ח ססדרין י"ח ז"ח:

Fremde stehen] da und weiden eure Heerden, und Söhne der Fremde sind eure Ackerleute und Winzer. 6. Ihr aber heißt Priester des Herrn, Diener unsres Gottes nennt man euch, der Völker Reichthum verzehrt ihr, und rühmt euch ihrer Herrlichkeit. 7. Für eure Schmach wird euch doppelter Lohn, für

רש"י

אשר חמדתם ומטע ה' יורה עליו: (ה) אכריכם. מנהיגי המחדשים: (ו) כהני ה'. נשיאי הקצ'ה: חיל גוים. נכסי עממי: תתימרו. אדם תכנסו תחתיהם ככבוד שנטלו עד הנה: (ז) תחת צשתכם. שהיה משנה אף הם כלימה יורו תמיד חלקם כלומר תחת אשר עד הנה תמיד עמי היו רוננים כלימה חלקם יש רנה שהוא אזל כמו (איכב ז') קומי רוני צלילה

באר

קוח, לפי שהם נלקחים ונכלאים בו כאלו אמר, פתחו בית המאסר, וילאו האסורים וכן מתורגם: (ב) כל אזלים, הנה פירש אחר כן (בפסוק הנא), כי הם אזלי ציון (בן עזרא): (ג) פאר, תחת שער עתה היה אפר על ראשם בדרך האזלים, יהיה פאר על ראשם. ששן ששון, כי האכל לא יקוד ששון, והסוקועים (שמואל ב' י"ד ב') לעדה (הכ"ל). ועטם ששון ששון להענג בו. רוח כהה, רוח נחשכה ומחוגת לב, כמו (ויקרא י"ב) כהה הנגע, ענין עכירות. אילי, מגזרת אילנים כמו (למעלה א' כ"ט) מאילים אשר חמדתם והעד מטע ה' (הכ"ל). וענין, דרך כמו ישע והללחה, ר"ל אילים מבורכים כי אשר המאקים והללחתם נמשלו בעקרא אל עלים רעננים והאילים קיימים עד אחר אלף שנים: (ד) חרבות עולם, יבנו הערים החרבות מנוות עולם, ר"ל מחזן רב, והערים השוממות מיומים ראשונים יקומו: (ו) כהני ה', על דרך ואדם שהיו לי ממלכה כהנים וגוי קדוש (שמות י"ט). והכח הר"ק לא ההיו לריכס לעבוד עבודתכם בני נכר יעשו אדם וזהו פנים לעבוד את ה' כמו הכהנים שהיו מוכנים ומחוננים לעבודת בית המקדש, כן ההיו פנים מעסקי העולם, ותחשקו בחרות אלהים ובדברי חכמה לרעה את ה'. תתימרו, ענין התרוממות והספארות מלשון יחמרו כל פעלי און (הפס"י ז') והי"ד תחת אל"ף, בחילוף האו"י. ולדעת רש"י הוא מענין ואם הנני ימיר אחר, לשון פמורה וחילוף, ר"ל אדם תכנסו תחתיהם ליעול הכבוד שיהיה להם עד עתה, ורואי לתרגם (אונדס חיהרער הערה ווער דעט חיהר חיינערטעטען): (ז) בשתכם, דבר הנביא פה צלשון כוכח ונאסר כאחר, כמו שמעו עמים

dein Mond verdunkelt sich nicht; denn der Herr dient dir zum ewigen Lichte, und vorüber sind die Tage deiner Trauer. 21. Dein Volk sind lauter Gerechte; ewig besitzen sie das Land, ein Sprößling von mir gepflanzt, ein Werk meiner Hände, um mich zu verherrlichen. 22. Der Kleinste wird zu Tausend, und der Geringste zu mächtigem Volke, ich, der Herr, vollbringe es schnell zu seiner Zeit.

61. 1. Der Geist Gottes, des Herrn, ruht auf mir; denn mich salbte der Herr, frohe Botschaft zu bringen den Leidenden; sandte mich, zu heilen verwundete Herzen, Freiheit zu verkündigen den Gefangenen, und den Gefesselten Oeffnung des Kerkers. 2. Zu verkündigen ein Gnadenjahr von dem Herrn, und einen Rechetag von unfrem Gott, zu trösten alle Trauernden. 3. Zu geben

וִירַחְךָ לֹא יֵאָסֶף כִּי יִהְיֶה יְהִי-לְךָ
לְאוֹר עוֹלָם וְשִׁלְמוֹ יְמֵי אֲבִלְךָ :
(כא) וְעַמְּךָ כָּלָם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ
אֶרֶץ נִצֵּר מִמַּעַו מַעֲשֵׂי יָדַי לְהַתְּפָאֵר :
(כב) הַקָּטָן יִהְיֶה לְאַלְפָּה וְהַצָּעִיר לְגוֹי
עֲצוֹם אֲנִי יְהוָה בְּעֵתָהּ אֲחִישָׁנָה :*

סא (ב) רוּחַ אֲדָנִי יְהוָה עָלַי יַעַן מִשַׁח
יְהוָה אֹתִי לְבִשְׂרֵעָנִים שְׁלַחְנִי
לְחֹבֶשׁ לְגַשְׁפְּרֵי-לֵב לְקָרֵא לְשֹׁבוֹיִם
דְּרוֹר וְלֹא-סוּרִים פֶּקַח-קוֹחַ : (3) לְקָרֵא
שְׁנַת-דְּרוֹר לְיְהוָה וַיּוֹם נָקַם לְאַלְהֵינוּ
לְנַחֵם כָּל-אֲבֵלִים : (א) לְשׁוֹם לְאַבְלִי

ממעי קרי ער כאן

ת"א ועמך כלם צדיקים לב. סנהדרין י"ח, ל"ו : נצר ממעי סוכה ז', כ"ט. סנהדרין י"ח, ל' : יען משח ח' עכ"ס ח', ז' : לשום תענית ז' ט"ו. נדרה ב' ס' :

רשי

לשון אספו נהם (יואל ז') הכניסו אורם : (כא) להתפאר. שחיה' מתפאר גם פורונטי"ר
לע"ז : (כב) בעתה אחישנה. זכו אחישנה לא זכו בעתה :
סא (א) יען משח. אין תשיחה זו אלא לשון שדרה ונדולה : לקרוא לשוים דרור. כלומר
לצטר להם צדורת הבאולה. פקח קוח. פקח את מלקוחם וצדיקם וזה תירוץ :
(ב) שנת דלון. שנת פיוס ודלון : (ג) אילי סדוק. לשון אילנית כמו (לעיל ז') מאילית

באור

לרדך לאור השמש, להאיר לך ביום ולנגה הירח בלילה, כי אור השכינה יהיה לך לאור עולם ביום, וללילה :
(כ) לא יאסף לא יאסוף אורו ויהיה נקטר והכל דרך משל והנמשל ושלמו ימי אבילך : (כא) לעולם,
הם יירשו ארץ לעולם, ולא יבאו עוד מונגה. נצר מנעי, הענף אשר נעטע מעשי ידי הוא ויש מה להחפז
בו, ר"ל העם אשר בחרתי אספתי בו, כי יהיו לדיקים ומימיים : (כב) הקטן. השבט הקטן יחרבה עד אלף
פעמים ככה. בעתה, כשיבוא עתה, אחרת לעשות כאשר דברתי :
סא (א) רוח, כל התמוהין שאני אומר, לא מלכי המה כ"א דברי ה'. יען, עבדו. משח, כפשוטו.
פי נמשחו גם הכהנים. כמו (ומלכים א' י"ט ט"ז) ואם אלשיע בן שפט ממשח לנביא מחחק
לחבוש, לרפוא את לבות הנדבאים והנשברים מנוול רעה ומצוק. פקח קוח, ברעם הריק"ס שם המלצר.

עֲזֹבָהּ וּשְׁנוּאָהּ וְאֵין עֹבֵר וּשְׁמִתִּיךְ
לְגֵאוֹן עוֹלָם מִשׁוּשׁ דָּוָר וְדָוָר:
(ט) וְיִנְקָה חֶלֶב גּוֹיִם וְשֵׁד מַלְכִּים
תִּינָקִי וַיִּדְעָה כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֶךָ
וְגֵאֲךָ אֲבִיר יַעֲקֹב: (י) תַּחַת הַנְּחֻשֶׁת
אָבִיא זָהָב וְתַּחַת הַבְּרָזִל אָבִיא כֶּסֶף
וְתַּחַת הָעֵצִים נְחֻשֶׁת וְתַּחַת הָאֲבָנִים
בְּרָזִל וּשְׁמִתִּי פְקֻדֹתַי שְׁלוֹם וְגִגְשִׁיךְ
צִדְקָה: (יא) לֹא־יִשְׁמַע עוֹד חֲמָם
בְּאַרְצְךָ שֶׁד וְשֶׁבֶר בְּנִבְוִלֶיךָ וְקִרְאָתָּ
יִשׁוּעָה חֲזֹמֶתֶיךָ וּשְׁעֶרֶיךָ תִּהְיֶינָה:
(יב) לֹא־יִהְיֶה־לְךָ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר
יוֹמָם וּלְלֵילָה הַיָּרֵחַ לֹא־יֵאֵיר לְךָ
וְהַיָּה־לְךָ יְהוָה לְאוֹר עוֹלָם וְאֱלֹהֶיךָ
לְתַפְאֲרֶתְךָ: (יג) לֹא־יָבֹוא עוֹד שִׁמְשֶׁךָ

rael. 15. Statt, daß du verlassen warst und verhaßt, und Niemand dich betrat, mach' ich dich zu ewiger Herrlichkeit, zur Wonne für Geschlecht und Geschlecht. 16. Du sollst saugen die Milch der Völker, und an der Brust der Könige saugen; und sollst erkennen, daß ich der Herr dein Retter bin, und dein Erlöser, der Starke Jakob's. 17. Statt des Erzes will ich Gold bringen, und statt des Eisens Silber bringen, und statt des Holzes Erz, und statt der Steine Eisen; ich setze zu deiner Oberrigkeit den Frieden, und zu deinen Herrschern Gerechtigkeit. 18. Nicht hört man

ferner von Gewaltthätigkeit in deinem Lande, von Verwüstung und Verderben in deinen Gränzen; du nennst Heil deine Mauern, und deine Thore Ruhm. 19. Nicht dient dir ferner die Sonne zum täglichen Lichte, noch zum Scheine leuchtet dir der Mond; sondern der Herr dient dir zum ewigen Lichte, und dein Gott zu deinem Schmucke. 20. Nicht geht ferner deine Sonne unter, und

רשי

קדישא דישראל ליון של קדוש ישראל: (טז) ושור מלכים. לשון שדים ותינקי יורה עליו: (יז) תחת הכחשת. שנטלו ממך: ושעתי פקודתך ש'ום. ואשווי פרנכך שלם ושלטונייך נזכו. פקודתך פקידים שלך. ורבותינו אמרו הפקודות שזאו עליך נבלותך וסנוגסים שחוקך יכין לך לשלום ולצדקה: (יח) לא יסיה לך עוד. לא תנטרני לאור השמש: (כ) לא יאסם.

באר

האחר (רד"ק): (טז) ושור, בחול"ם כמו בפס"ח. לשון שדים ובעבור זה קמך לו העניקה וקראל בן לפי ששם זהם לחות ושמות (כן ימלך): (יז) הנחושת, הנה המושם ככד מהברזל, על כן תחסי זהם בננו וכן עזרל. פקודתך, דרך משל, שיהם השלום בעלנו פקד על ישראל והצדקה מושלם, ר"ל כל כך יהיה הכל באהבה ובאחר עד שלא ימכרו לפקידים ונחשים: (יח) וקראת ישועה, אח ירושלים תקראי אש חמוסין ישועה, ואש שעריך תהלה, כי הם למחקה ומנן בגד האויבים וחת היא תהלהם: (יט) לא יסיה, לא תהיה

des Herrn, deines Gottes, willen, des Heiligen Israel's, denn er verherrlicht dich. 10. Es bauen die Söhne der Fremde deine Mauern, und ihre Könige dienen dir; denn in meinem Grimme schlug ich dich, aber in meiner Gnade erbarme ich mich dein. 11. Und offen stehen deine Thore beständig, bei Tag und bei Nacht unverschlossen, um zu dir einzulassen der Völker Schätze, und ihre Könige mit Gefolge. 12. Denn die Völker und die Königreiche, die dir nicht dienen wollen, werden untergehen, und die Völker ver-

לשם יהוה אלהיך ולקדוש ישראל
כי פארך: (י) ובנו בני-נכר חמתך
ומלכיהם ישרתונך כי בקצפי
הביתך ובכרצוני רחמתך: (ה) ופתחו
שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו
להביא אליך חיל גוים ומלכיהם
גהוגים: (ג) כי-הגוי והממלכה אשר
לא יעבדוך יאבדו והגוים חרבי יחרבו:
(ו) כבוד הלבנון אליך יבא פרוש תדהר
ותאשור יחדו לפאר מקום מקדשי
ומקום רגלי אכבד: (ז) והלכו אליך
שחור בני מעצריך והשתחוו על-כפות
רגליך כל-מנאצריך וקראו לך עיר יהוה
ציון קדוש ישראל: (ט) תחת היותך

tilgt werden. 13. Die Pracht des Libanon wird dir zugeführt, Tannen, Ahorn und Buchsbaum zusammen, zu schmücken den Ort meines Heiligthums, daß ich verherrliche den Ruheort meiner Füße. 14. Es kommen zu dir gebückt die Söhne deiner Bedrücker, es beugen sich zu deinen Füßen Alle, die dich verhöhnten; und nennen dich die Stadt des Herrn, des Heiligen in Is-

רש"י

(יא) ופתחו שעריך תמיד. לשון פיתוח מעסקול' לשון כזד ע"ס ספתיחתן פתיחת עולם פתיחת תמיד כמו שזר מלשון סצירה כך פתחו מלשון פתיחה ט"ס אוזירנט"ס זלע"י: (יג) ברוש תדבר ותאסור. מיני עלו יעד לזנון: (יד) ציון קדוש ישראל. ליון דליתרעי זה

באור

וחשיבות: (י) חומותיך, חומות ליון, או חומות הערים, והטעם, שיוסיפו לה אשר ועוד, ככל כוחם: (יא) ופתחו, מפועל והחיר"ק חמורם השור"ק, כן דעת המדקדקים, ודעת רד"ק שהוא מן הדגש בלא חמורם, והוא פועל עומד כאלו אמר ונפתחו שעריך (בן מלך), ועיין רש"י. נחונים, ממשמיהם ההולכים לפניהם ולאחריהם. והכשדי חרגם זקיקין אסורים בזיקים ר"ל נהונים אליך בשבי: (יב) חרב יחרבה, אשהילאה ישתילון (הכשדי): (יג) כבוד הלבנון, העצים הטובים שביער הלבנון יביאו אליך. תדהר, ראה לזמנא (מ"א) "ט. לפאר, לכבוד בהם מקום מקדשי בנין מופאר. מקום רגלי, הוא הארון והכוונה פה על המקדש כולו: (יד) שחור, בכפיפה ונהכנעה. על כפות רגליך, עד סמוך לארץ. ציון קדוש, ליון של קדוש ישראל: (טו) ואין עובר, כך דור דור, לכל דורות העולם תהיה נמשח כמו שנקראת (הסלים מ"ח) יפה נוף מושח כל

לְבַבְךָ כִּי־יִהְיֶה עָלֶיךָ הַמִּזֵּן יָם חֵיל
גִּוִּים יָבֹאוּ לָךְ: (ו) שְׁפַעַת גְּמָלִים
תִּכְסֹּף בְּכָרֵי מִדִּין וְעִיפָה כָּלֶם מִשְׁבָּא
יָבֹאוּ זָהָב וְלִבְנָה יִשְׂאוּ וְתִהְלֹוֹת
יִהְיֶה יִבְשׁוּ: (ז) כָּל־צֶאֱזָן קֶדֶר יִקְבְּצוּ
לָךְ אֵילֵי גְבִיּוֹת יִשְׂרָתוּנָךְ יַעֲלוּ עַל־
רָצוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית תַּפְאֲרָתִי אֶפְאֵר:
(ח) מִי־אֵלֶּה בָּעֵב תַּעֲוִפִּינָה וּבִינִים
אֶל־אַרְבְּתֵיהֶם: (ט) כִּי־לִי אֵיִם יִקְוּ
וְאֲנִיֹּת תַּרְשִׁישׁ בְּרֹאשָׁנָה לְהִבִּיא
בְּנֶיךָ מִרְחֹוק כִּסְפָם וְזָהָבם אֹתָם

Herz, wenn dir zugewandt wird des Meeres Reichthum, der Völker Schätze zu dir kommen. 6. Eine Menge von Kameelen wird dich decken, Dromedare von Midian und Siphah, aus Sawa kommen sie Alle; Gold und Weihrauch bringen sie, und verkünden das Lob des Herrn. 7. Alle Heerden Kedar's sammeln sich zu dir, Newaioth's Widder dienen dir, steigen auf meinen Altar, ein wohlgefälliges

Opfer, und mein herrliches Haus will ich verherrlichen. 8. Wer sind Sene, die, wie Wolken, daher fliegen, und wie Tauben zu ihren Häusern? 9. Ja, mein harren die Inseln, und Tarschisch Schiffe voran, aus der Ferne zu bringen deine Kinder; ihr Gold und ihr Silber mit ihnen, um des Namens

רש"י

ארי יתחלף לך עותר מערצא: חיל גוים. נכסי עממיא: (ו) שפעת. רוצ: זכרי מדין. הוגני מדין הם גמלים נחורים וכן זכרה קלה (ירמיה ז'): ועיפה. גם הם מצני מדין עיפה ועפר (זכאש' כ"ה): (ז) אילי נציות. זכרי נציות: (ח) בראשונה. כמו כדלשונה זימי שלמה כענין שנאמר (מלכים א' י') כי אני תדשים למלך צים אחת לשלש שנים תצא אני תדשים וגו'. תדשים הם: לשם ה' אלהיך. שנקרא עליך כי ישמעו שמעו ושם בצורתו ויצאו. כי פארך. נתן לך פאר: (י) וברצוני. וזהו דרשני לך אימונא פייזמנ'ט זלע'ט:

באר

צבא לו חסונה ודבר שלא עלה על לב כמאלא אברה (כן עזרא). רדומה לו כמליח ירמיה (שם ל"ג ט') ופחדו ורגזו על כל העובד ועל כל השלום אשר אחזי עושה לה, כי דרך האדם להיות נכבד וכאלו מפחד צבוא אליו עובד פחאום, וכן יאמר האשכנזי (חיי' פריידיגעס בעבען). ונהרת, ענין אורה, כמו (איוב ג') ואל סופע עליו כהר, ר"ל יאירו פניו מרוב השמחה. ורחב, יתרחב לבו מרוב העונה והשמחה. המון ים. המון עושר הנמלא בחיות הים. יסהפך לבא אליך. חיל, נכסי עממיא יתעלון לגוויך (הכשרי): (ו) שפעת גמלים, רבוי גמלים יביאו לך למנחה, ויכסו את הארץ. וכן (איוב ל"ח) ושפעת מים תכסך. בכרי מדין. הם הגמלים הקטנים עולי ימים. וכן (ירמיה ז') זכרה קלה (רד"ק) ולד"א הם הגמלים הקלים לרוץ (ד"א וייפער) ונקראים זל"ה (רד"ק עזרא) והמלה האתה נבזרה וממלא (רד"ק אשכנז), שהוא ענין מרובה כלשון יון. משבא, שם מדינה בארץ ערב המאושרת, והיא מקום הזהב. יבשרי, בשוכם לאלהם יבשרו ויספרו הסלות ה': (י) ישרחובך, יהיו לנרחך. יעלו, שעורו, יעלו ללרץ על נחמתי: (ח) מי אלה, העניס על הנכים, והסע קווי אורי, ידבר עם ליון (כן עזרא). אל ארובותיהם, לבו שוכניהם (הכשרי), וכל"א טויבענהו, טויבענ'טל'א, והארובות הם חלונות השוכך (ד"א גיטענ'ט): (ט) יקרו, שאכן להם שבר עוה. בראשונה, אנשי תדשים יהיו הראשונים. להשיג נדחי ישראל לגבולם, אל ארונת הקדש. פארך, אשר נתן לך ופאר ודוד

der Herr: Mein Geist, der auf dir ruht, und meine Worte die ich in deinen Mund gelegt, sollen nicht weichen von deinem Munde und vom Munde deiner Kinder, und vom Munde deiner Kindesfinder, spricht der Herr, von nun an bis in Ewigkeit.

60. 1. Auf, erhelle dich, denn es kommt dein Licht; und die Herrlichkeit des Herrn geht über dich auf! 2. Denn siehe, Finsterniß deckt die Erde, und tiefes Dunkel die Nationen; über dir aber geht der Herr auf, und seine Herrlichkeit erscheint über dir. 3. Es kommen Völker zu deinem Lichte, und Könige zu dem Glanze, der dir aufgegangen. 4. Erhebe ringsum deine Augen, und schaue! Sie Alle versammeln sich, und kommen zu dir; deine Söhne kommen von fern, und deine Töchter werden auf dem Arme getragen. 5. Dann zitterst du und freuest dich, es bebt und erweitert sich dein

בְּרִיתִי אִתְּכֶם אָמַר יְהוָה רוּחִי אֲשֶׁר
עָלֶיךָ וּדְבָרִי אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי בְּפִיךָ לֹא-
יִמְּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זָרַעַךָ וּמִפִּי זָרַע
זָרַעַךָ אָמַר יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד-עוֹלָם:

ס * (ה) קוֹמִי אוֹרִי כִּי-בָא אוֹרְךָ וּכְבוֹד
יְהוָה עָלֶיךָ זָרַח: (ג) כִּי-הִנֵּה
הַחֹשֶׁךְ יִכַּסֶּה-אֶרֶץ וְעֶרְפֹל לְאֻמִּים
וְעָלֶיךָ יִזְרַח יְהוָה וּכְבוֹדוֹ עָלֶיךָ יֵרָאֶה:
(א) וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרְךָ וּמַלְכִּים לְנִגְנָה
זָרַחְךָ: (ד) שְׂאֵי-סִבִּיב עֵינֶיךָ וּרְאִי
כָּל־שֶׁ נִקְבְּצוּ בְּאוֹ-לְךָ בְּנֵיךָ מֵרְחוֹק
יָבֹאוּ וּבְנֹתֶיךָ עַל-צַד תֵּאֱמָנָה:
(ה) אִזּוּ תִרְאִי וְנִהְרָתְּ וּפָתַח וּרְחַב

* הפסרת כי תבא

ת"א לא ימושו סס: כי הנה מהדכין י"ה, ל"ט. עקנים סער ט"ו:
והלכו גוים נהרה י"ה, ע"ה. עקנים מ"ז, כ"ט:

ס (ד) על לך תאמנה. על גיססי כסלי' טל מלכים תהיינה אמונות: (ה) אז תראי ונכרת
בן תחונן ותנהרין: ופחד ורחצ לצנך. ויתמה וידחצ לנך: כי יהפוך עליך המון ים.

באור

רוּחִי, רוח הנבואה אשר עליך עשה, וכן דברי אשר שמתי עשה בפיך. כן דבר ה' אל הנביא, שישאיר לעצמו
הנבואה הזאת קיימת לעד. מִפִּיךָ, ובכלל פיו פי כל ישראל. אָמַר ה', כן הוא חפצו ורצונו, לחקק להם
הלכות, שלא ימוש דברי הנביא מפיהם:

ס (א) אוֹרִי, ליווי, כמו בואי. כִּי בָא אוֹרְךָ, הגיע זמן ישועתך, שהוא לך אורה גדולה והכניו ומשך על
יְרוּשָׁלַם: (ב) הַחֹשֶׁךְ, חשך וערפל משל על החרות שיתרבו בעולם. וְעֶרְפֹל, יכסה לאומים:
(ג) לְאוֹרְךָ, ממש ילמדו דרכי ה', ואתה תאיר עיניהם: (ד) שְׂאֵי, חם ירושלים שאי עיניך ומסביב רחלי.
לִיךְ כָּל אֲנֶשֶׁךְ נִקְבְּצוּ וּבָאוּ אֵלֶיךָ. עַל לך, לפי העולה חרגונו (אן דער זייטע), ר"ל על הרוע כי הוא לך
הגוף. תֵּאֱמָנָה, ענין בודל, מן כאשר ישא האומן חם הינוק, ויהיה הכוין רחיה להדגש לחסרון גוף השם כי
האומן הכחודה לרבות וכן מלך. ולמעט (כ"ו) על לך תשאו וכן מתורגם פה. והשענים זקנים החלשים לך
עם שד (אן דער ברוסט): (ה) תִּרְאִי, לשון מורא והעפעפ, כאשר יביאו ביקר, אז תירא בחדש שידא,

die stützt ihn. 17. Er zieht Gerechtigkeit an, wie den Panzer, und des Sieges Helm setzt er auf's Haupt; er zieht der Rache Gewand als Kleid an, und hüllt sich in Eifer, wie in einen Mantel. 18. Nach Verdienst, darnach vergilt er, Grimm seinen Widersachern, Lohn seinen Feinden: Den Inseln wird er vergelten. 19. Dann fürchten sie in Westen des Herrn Namen und im Sonnenaufgang seine Herrlichkeit.

ת"א כי יבא זרכות ט'. סנהדרין י"ח, נ"ח: ובא לציון יומא ה',
פ"ו. סנהדרין סס: ואנ' זאת מליעא ז', פ"ה, עקדה סער ת"ד:

20. Für Zion aber kommt ein Erlöser, für die bekehrten Missethäter in Jakob, spricht der Herr. 21. Und ich, das ist mein Bund mit ihnen, spricht

אחכנו הבורים להושיע: (יז) קנאה. אינפרימיט'ט צלע"ז לקנאות לשמו הגדול: (יח) בעל
במולות. כדת להשיב על במולות האויבים: כעל יסלס. כדת להשיב עליהם יסלס:
(יט) פי יאז פנור. לזה על אויביו: נוססה צו. נפלאות צו לשון נס. ד"ל נוססה צו
אוכל' צו כתולעת צען כמו (לעיל י') והיה כמסוס-נוסס: (כ) יבא לזיון בואל. כל
זמן שליון חרוב עדין לא צא הבואל: (כא) זאת צדיתי אותם דדד זה כדתי צדיתי
לכם ואחיים. כי אף צלותם לא תשכח תודתי מהם:

העבד יושע האדון, ר"ל שיגדל שמו (רד"ק). והקמאריס האלה זאל למעס (ק"פ ה') בקלות שנים: (יז) וילבש לפי שיושיע את ישראל ויעשה עמם דאס וואר צו לשון הטובל צבבור היורד צמלחמה. **בשריון**. בדרך צבור הלוטש שריון, והוא כענין מלחמה עשוי מצרול וכושיס צו צמלחמה להפיל מהכחל חרב וחיים. **בראשו**, ישיס דראשו דרך הגבור, המשיס דראשו כוכב נחשת. **תלבושת** מן לשס, כמו תפארת, מן פאר. ויעטו, יעטור בקהל כמעיל העוטף את הלוטש אצור: (יח) **בעל** גמולות, פה להשיע על גמולתו האצורית (ישיס) **בעל** ישלס, כרת להשיע עליהס ישלס (הכ"ל) וכן מהדרגס. ולפי סמלות סרבונו (כאך **אסאקאכע** דעה האסאך וזכנו **פערקאט** ער). **לאיים**, חף להיפגעים זאיי סיס מהצחק ישלס גמולו, מה סרבונו לישראל: (יט) **אר**, ענין דחק וקלות אקוס כמו (למעשה כ"ח) והסכסל פאר והדוויס. **בוססא**, גמולת סיס, לשון צרפת-**באזייען** **אויפן טרייבען** (אנגל). ובענין הקהילה, א' מעטרה צאקנר כראל לעצור עניס השעט מהסל חרלו ויפול כמו הסה הסבור בעמק, ונ"י הרו הטוסק בה, ישענו מינע פאחק צומאסות. והסכאי סרגס ארי ייתון כשפע סר פה מייקין צומאס דה' יסבורן ועל פיכס פ' צן מולך כשיאס הרל להלחם על ישראל, כמו הסר שזא צומאס רוח ה' טוסקס, ו' וססחיטנו וענין נוקסס סררונוס על הרל להשיע אצור, ראוי לחסם (ווען צלייך ציינענץ סטרטוע קאנטס דער פיינד זאן ריכטיגע יך דא קאפלט דעס לעררן ארס פארניר געגען חיות) **אויף: (כא) ואני**, וסחם זקאס זאל מאסס, סלא ססכס הנכחלס זאס מפייס. **אוחם**, כמו, אסע עניס.

verläugneten den Herrn, und wichen zurück von unsrem Gott; wir redeten Gewaltthätigkeit und Abfall, empfinden und ließen hervorgehen aus dem Herzen lügenhafte Worte. 14. Zurück gedrängt wird das Recht, und Gerechtigkeit steht von fern; denn es strauchelt auf dem Markte Aufrichtigkeit, und Geradheit findet keinen Eingang. 15. Die Wahrheit wird vermisst, wer das Böse meidet, wird für unsinnig geachtet 1). Das sieht der Herr, und es mißfällt ihm, daß kein Recht da ist. 16. Er sieht, daß Keiner da ist, daß Niemand (das Recht) vertritt: Und so hilft ihm sein Arm, und seine Gerechtigkeit,

אֱלֹהֵינוּ דְּבַר-עֶשֶׂק וּסְרָה הָרָו וְהָגוּ
מִלֵּב דְּבַר-יִשְׁקָר: (יד) וְהִסַּג אַחֲוֹר
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה מִרְחוֹק מִתַּעֲמֵד בִּי-
כְשָׁלָה בְּרָחוּב אֶמֶת וּנְלַחָה לֹא-
תֻכַּל לָבוֹא: (טו) וְתָהִי הָאֶמֶת נִעְדָּרָת
וּסֵר מִרַע מִשְׁתּוֹלָל וַיֵּרָא יְהוָה
וַיֵּרַע בְּעֵינָיו בִּי-אֵין מִשְׁפָּט: (טז) וַיֵּרָא
בִּי-אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתּוֹמֵם בִּי אֵין מִפְּגִיעַ
וְתוֹשַׁע לֹא זָרְעוּ וּצְדָקָתוֹ הִיא

ת"א ת"א ותהי האמת סנהדרין י"ח, ז"ר: וירא כי אין סס נ"ח:
וילבש צדקה חנינה ז', י"ז. נתנה ח' ט':

רשי

סיגים מכסף משלי כ"ה: (יד) והוסג אחר משפט. נקמתו מאויזיו סה"א תלויא
בהקצ"ה: ולדקס מרחוק תעמוד. למה כי כסלה אמת דרחוצותיו וכיון שהאמת כסלה
מארץ אף משמים אין הלקק והמשפט שאין: (טו) משתולל. מוחזק טובה על הדברות
כמו (מיכה א') אלכה שולל והוא מבזרת שובג דמתרגמינן שלו וכן (שמואל ז' י"ד) על
השל: וירע צעיניו כי אין משפט. לפיכך הביא עליהם הפורענות: (טז) וירא כי אין
איש. ועתה צהנחנו על הרעה לעמוד רואה כי אין איש לדיק לעמוד צפרן: וישתומם.
ויחדש לראות אם יש מפגיע צערס ואין מפגיע. וישתומם לשון אדם העומד תוה'
וסותק צתמהונו ותי"ו וישתומם כתי"ו של משתולל כאן וסנייהם משמעות ל' מתפעל נתפעל
ויתפעל צא התי"ו צאמלע אותיות שרש התיצה כמלא וישתומם שמו שמים (ירמיה ז')
משמים צתוכה (יחזקאל ב') כשמו אחרונים (איוז י"ח) לשון תמהון: ותושע לו זורעו.
וינקם מאויזיו: ולדקתו היא סנכתהו. הוא להשיאו ולאמן ודיו צנקמתו ואע"פ שאין

באר

עמל. ורגו, ענין הסרה וריחוק, כמו (שמואל ב' כ') כאשר הוגה מן המסלה ודומיו והטעם, שהרשעים פועלי
און יחשבו חרמית וסקר על משכבותם וקל מהרה יעניו פניהם להוליא מחשבותם הרעה מלבם, ולהביאה מהבה
אל הפועל: (יד) והוסג, אמר על דרך משל, כי השפעה שב לאחור בעבור שאין לו מקום ביניהם, וכן
הלקק מרחוק טעמוד ולא סקרר אליהם (רד"ק): (טו) נעדרת, הולכת ונחקרת, שאינה כמלאה ביניהם.
משתולל, יחשבונו לחקר דעה, כמו (איוז י"ד) מוליך יועלים שולל. ר"ל שולל מהדעת והכשרי תרגם מחכזין,
מענין שלל וצוה. וכן טעמוק ר' סעדיה ורוב הנבארים נמשכו אחריהם: (טז) מפגיע, אין מן שומעיר צעד
העשוק נעזרו ולהחזיק משפטו. ותושע לו, ר"ל לעלמו, והטעם לפי שעל הארון מוטל להשיע עבדו ונחשועת

1) And. wird beraubt.

nichts von Frieden.
9. Darum ist fern
von uns Recht, und
nicht erreicht uns
Heil: Wir harren
auf Licht, und siehe,
Finsterniß, auf Hel-
se, und im Dun-
keln wandeln wir.
10. Wir tappen, wie
Blinde, an der
Wand, und wie
Augenlose, tappen
wir; wir straucheln
am Mittag, wie in
der Dunkelheit, in
Finsternissen (sind
wir), gleich den
Toten. 11. Wir
Alle brummen, wie
die Bären, und wie

die Tauben, girren wir; wir harren auf Recht und es kommt nicht, auf Rettung, und sie ist fern von uns. 12. Ja, viel sind unsrer Vergehungen vor dir, und unsre Sünden zeigen wider uns; ja, unsrer Vergehungen sind wir uns bewußt, und unsre Missethaten kennen wir. 13. Wir fielen ab und

רמז

שופט לבקום נקמה: ולא תשיבונו לזקה. הנחמות הטובות שהצטייחו אינן משיבות אותנו
לצדק: לנהרגות. נקמה וזאפלות נהלך: (י) באשמינים. מנחם פחד לשון מחשכים ורוב
הפותרים מודים לו אבל דונס פתד צו ל' שומן והאל"ף נוסף צו כמו ואל"ף שזאחותי
(איוב י"ד) ושזאכז (ירמיה ט"ו) ודרך האתרים (צמדצד כ"א) אף כאן צין השאמינים
צין החיים השמינים אנוחנו כמתים. ויונתן תירגם ל' מסגר איתאחד זאפנא כמה דאחידין
קצדאי זאפי מיתאי: (יא) הגה נהגה. לשון יללה: (יג) דבר עשק. כמו לזד עשק:
הורו והוגו. לידות ולכוליא הורו לשון ירה צים (שמות ט"ו). ד"א הורו והוגו הרצ
והתלמיד שם המקור (סא"א) והוגו כאשר הוגה מן המסילה (שמואל צ' כ') הבו

באר

[illegible]

nengewebe weben sie; wer von ihren Eiern ist, stirbt; und wird eines zerdrückt, so kriecht eine Natter aus. 6. Ihr Gewebe dient nicht zum Kleide, noch mag man sich decken mit ihrem Nachwerk; ihre Werke sind Werke des Frevels, und Gewaltthat ist in ihren Händen. 7. Ihre Füße laufen zum Bösen, und eilen, unschuldig Blut zu vergießen; ihre Gedanken sind frevelhafte Gedanken, Verwüstung und Verderben auf ihren Wegen. 8. Den Weg des Friedens kennen sie nicht, und kein Recht ist auf ihren Pfaden; sie gehen auf krummen Steigen: Wer sie betritt, weiß

וְהוֹלִיד אֹזֶן: (א) בִּיצֵי צִפְעוֹנֵי בִקְעוֹ
וְקוֹרֵי עֶבְכֵּי־שׁ יֵאָרְגוּ הָאֵכֶל מִבִּיצֵיהֶם
יָמוּת וְהַזּוֹרָה תִּבָּקַע אִפְעֶרָה:
(ב) קוֹרֵיהֶם לֹא־יִהְיוּ לְכֹנֶד וְלֹא יִתְכַסּוּ
בְּמַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂי אֹזֶן וּפְעֹל
חֲמָם בְּכַפֵּיהֶם: (ג) רִגְלֵיהֶם לָרַע
יִדְוֹצוּ וְיִמְהָדּוּ לְשֹׁפֵךְ דָּם נָקִי
מִחֲשַׁבְתֵּיהֶם מִחֲשַׁבֹּת אֹזֶן שׁוֹד
וְשֹׁכֵר בְּמַסְלֹתָם: (ד) דֶּרֶךְ שְׁלוֹם לֹא
יָדְעוּ וְאֵין מִשְׁפַּט בְּמַעֲגֻלָּתָם
נִתְיָבוּתֵיהֶם עֲקָשׁוֹ לָהֶם כָּל דֶּרֶךְ
כִּי לֹא יָדַע שְׁלוֹם: (ה) עַל־כֵּן רָחַק

רשי

(מלאכי ה'): (ח) צפֹעֹנִי מִן נחש רע: צִפְעוֹ. איסקורש"ל זלע"ז: כלומר מעשים
מכוערים שאינם לטובתם עשו: וקוֹרֵי עֶבְכֵּי־שׁ. אירנני"ש זלע"ז. קוֹרֵי אורטור"ש זלע"ז:
קוֹרֵי הם כלל האורג שהשתי מוסך זהן ומנחם חזרו במחצרת קודות ע"ש שבעכזיש
אדינותיו בקודות: והזורה ת"י ומשחנן לשון חימום שקודין זלע"ז קוֹרֵי: המחממן
יוצא"י מהן כשהוא מזקק הקליפה. ועיקר לשון והזורה ל' עיזור היא להוציא הצלוע
צרכו כמו ויזו את הבזה (שופטים ו') ועיזורו של זה הוא חימומו: אפער. מִן נחש
שהוא רע כך לא ישתלמו מַעֲשֵׂיהֶם אלא רע: (ח) ואין משפט במעגלותם. כלומר
אין במעגל דרכיהם דבר נשפט צלמת כמשפטו: נתיבותיהם עקשו להם. הם העוֹר את
דרכם לעלמם: (ט) רחק משפט ממנו. שהיינו לועקים חמם מאויזינו ואין הקצ"ה

באר

על הפועל: (ח) צִפְעוֹנִי, דמה עוד מעשים ומחשבות לבלי לפעוני כשיבקעו ילאו מהם לפעונים כן
ומחשבות רעות ומעשים רעים (רד"ק). בַּסְעֹר כמו בלהתאפרות שמקור בחוטמו ובוקע הקליפה מעט מעט
עד שלא כן הם מעוררים לבס תמיד במחשבות רעות עד שיולאזו למעשה (הי"ל). וקוֹרֵי עֶבְכֵּי־שׁ, אין תועלת
וקיים במעשים כמו בייצות העכבים: והזורה, ענין מעורר, וכן (איוז ל"ט) כי רגל הזורה, והוא מלשון ויד
אם המה (שופטים ו'). ולדעת הראב"ע ראוי וְהַזּוֹרָה, ר"ל בלה מעוכה, והעכס, מי שמעמד אותה להוציא

הבולע, הם מן הבקע הלא אפער והזיקו: (ו) קוֹרֵיהֶם, הם דמה כל מעשים למעשה העכבים שאינו עומד (כן
נראה): (ז) בְּמַסְלֹתָם, במקום שהם הולכים, שם ימצא שור ושנר כי הם יעשו אותם בדרכיהם: (ח) עֲקָשׁוֹ
להם, לפי המלות הרגומו (ו"ח פִּקְדֻנְהֶעֶן. קריממען חיהרע ספייגע), ר"ל שטושים עשנים מעוקלים,
ומלא להם להפארת, וכן (משלי י') ומעקש דרכיו יודע: (ט) עַל כֵּן, דברי ישראל החוטאים הנודים מעלם

בְּמוֹתַי אֶרֶץ וְהֶאֱכִלְתִּיךָ נַחֲלֹת יַעֲקֹב
אֲבִיךָ כִּי פִי יִהְיֶה דִבָּר:

נט (ה) הֵן לֹא־קָצְרָה יַד־יְהוָה
מִהוֹשִׁיעַ וּלֹא־כִבְדָּהּ אֲזִנִּי
מִשְׁמוֹעַ: (3) כִּי אִם־עֲוֹנֹתֵיכֶם הִיוּ

מִבְּדִילִים בֵּינְכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם
וְחַטֹּאוֹתֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָנִים מִפְּנֵי
מִשְׁמוֹעַ: (4) כִּי כַפִּיכֶם נִגְאָלוּ בְּדָם

וְאַצְבָּעוֹתֵיכֶם בַּעֲוֹן שְׁפָתוֹתֵיכֶם דִּבְרוּ־
שֶׁקֶר לְשׁוֹנֵכֶם עוֹלָה תִּהְיֶה: (7) אֵין

קֹרָא בְצֶדֶק וְאֵין נִשְׁפָּט בְּאִמּוּנָה
בְּשׁוֹחַ עַל־תֹּהוֹ וּדְבַר־שׂוֹא הָרָו עָמַל

Herrn, ich lasse dich einher fahren über des Landes Höhen; und lasse dir genießen das Erbe Jakob's, deines Vaters; ja, der Mund des Herrn hat es geredet.

59. 1. Stehe, nicht zu kurz ist des Herrn Hand zum Retten, und nicht verhärtet ist sein Ohr zum Hören. 2. Sondern eure Missethaten scheiden euch von eurem Gott, und eure Sünden bergen sein Antlitz von euch, daß er nicht hört. 3. Denn eure Hände sind mit Blut be-
fleckt, und eure Fin-

ger mit Missethat; eure Lippen reden Lüge, eure Zunge spricht frevelhaft. 4. Niemand führt seine Sache mit Gerechtigkeit, und Keiner rechtet mit Redlichkeit; sie trauen auf eitlen Tand, und reden Falschheit; sie gehen schwanger mit Unheil, und gebären Verderben. 5. Schlangeneier brüten sie, und Spin-

רשי

שנאמר (טס י"ג) הארץ אשר אתה רואה ויעקב שמר את השבת שאל' (טס ל"ג) ויחן את פני העיר שקבע תחומין עם דמדומי חמה כך פירש רבי שמשון:

נט (א) הן לא קצרה. את אשר לא נושעת לא מקולד ידו הוא: (ב) הסתירו פנים. נדמה לכם שהסתיר פניו מכם: (ג) נגואלנו. ל' טינוף וכן לחם מנואל

באר

נט (א) הן, שז להוכיחם עוד על רוע מעשיהם, ואמר כי כשוא יתלוננו על האל, ואומרים (למעלה כ"ח) למה לנו ולא ראינו, ואמר להם זה שלל ראה האל לזמכם, ולא הושיע אתכם מיד אויביכם, לא מפני שקללה ידו מהושיע ולא מפני שכבדה אזנו משמוע אלל מעוונותיכם גרמו לכם, והם מנדילים ציניכם לבינו, והרי הוא כאלו אינו שומע, או כאלו אין כח בידו להלילכם ולמה? מפני עוונותיכם (ד"ק): (ב) הסתירו, וחסאכין גרמו לסקלקא אפי סכנחא מנכון (הכשרי). והוא כדרך לשון בני אדם, שיקטיר פניו ואינו שלל יראה ולא ישמע (כן עזרא): (ג) ברם, כשפיות דס נקי. דברו שקר, הנה העון מעשה ודבדור (ד"ק): (ד) אין קורא, אין מי שיקרא אם הכירו לדון על דבר זדון. אך יבוא עליו בעקבה ובמרמה. ואחרים חרגנו (נימאנד פרעדיגט גערעכט גקייט). ואין נשפט, אין מי שיחוכם עם ריעו במקום המושפט באמונה. בשוח, ומנח"ח לרעייהם, ואין כלום למלא אם דברם וא"כ הענין על תוהו ועל דברי שוא. הרו, משל על המחסה, והוליד

11. Es leitet dich der Herr beständig, sättigt in der Dürre deine Seele, und deine Gebeine stärkt er; du wirst wie ein gewässerter Garten und eine Wasserquelle, deren Wasser niemals tün-schen. 12. Es bauet dein Volk die alten Trümmer; was zer-stört lag von Ge-schlecht zu Geschlecht, richtest du auf; und man nennt dich Lücken = Vermaurer, Hersteller der Wege im bewohnten Lan-de. 13. Wenn du am Ruhetag deinen Fuß zurück hältst, daß du nicht dein Geschäft verrichtest an meinem heiligen Tage; wenn du den Ruhetag eine Lust nennst, des Herrn heiligen Tag ehrenwerth, und ehrst ihn, daß du nicht dein Gewerbe treibst, nicht deinem Geschäfte nachgehst und (unheilige) Worte sprichst. 14. Dann sollst du dich vergnügen an dem

(יא) וְנָחָךְ יְהוָה תָּמִיד וְהִשְׁבִּיעַ בְּצַחְצְחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעֲצְמוֹתֶיךָ יַחְלִיץ וְהָיִיתָ כְּגֵן רוּחַ וּכְמוֹצֵא מִים אֲשֶׁר לֹא-יִבְזְבוּ מִיָּמָיו: (יב) וְנָבְנוּ מִמָּךְ חֲרֻבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר--וְדוֹר תִּקְוָם וְקָרָא לָךְ גִּדָּר פָּרִץ מְשׁוּבָב נְתִיבוֹת לְשָׁבָת: (יג) אִם-תָּשִׁיב מִשְׁבֶּת רִגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בַּיּוֹם קִדְשִׁי וְקָרָאתָ לְשָׁבָת עֲנָג לְקִדּוֹשׁ יְהוָה מְכַפֵּד וּבִפְדָּתוֹ מַעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצִיֵּא חֲפָצֶךָ וְדַבָּר דְּבָר: (יד) אִזּו תִּתַּעֲנֵג עַל-יְהוָה וְהִרְפַּבְתִּיךָ עַל-

ת"א וורח בהשך ינמות י"ג, ק"ז: ובנו מכך נתיב ס: אם תשיב עקבה סער נ"ח: וקראת שנת ט"ו, קי"ח. סמכים וי, ס"ח. נזילה נ"ד: וכברתו שנת ט"ו, קי"ז. קי"ט: ממצוא סס ס"ה, ק"ב: או תתענג שנת ט"ו, קי"ח:

רשי

דברים טובים: (יא) בצחצחות. לעת למאון וזלזות כך תירגס יונתן: יחליץ. יזין כמו חלולי זלז (צמדצר ל"א): (יב) משובב נתיבות לשבת. תירגס יונתן מתיצ רשיעיו לאורייתא. משווצ כמו חסיו משנת לייסוצו של עולם: (יד) נחלת יעקב אביך. נחלה זלז מלרים כמה שנאמר ופרלת ימה וקדמה ובו' (צדאסית כ"ח) לא כלצדסה

באור

ויס, תהיה בכל עת מושע בעונה כעקור העוליא מים, אשר מימינו הנחלים אינם נפקקים: (יב) נבנו, הנונים היולאים מונק. מוסדי דור ודור, היסודות שנפלו בימי הדורות, אחת תקומם אחת. נדור פרץ, משקן פרלות שנפלו בביני קדם. משובב, משיב כפיות שונמות, להיות נתיבות מקודרות ומיטבות: (יג) אם תשיב, שלא תרץ חנה ואנה כמו בימי החול בעקיק. עשות, כמו מעשות שלא תעשה חפץ. עונג, תקרא אח השבת עונג, ר"ל יהיה מיוחד לך להשעע בו. לקדוש ה' מכבוד, ליום השבת שקדשו ה', תקרא יום מכבוד מכלי עשות בו מלאכה של חול, וכברתו, לא בקריאת שם בלבד, כי אם הכבוד נעשות בו מלאכתך. ודבר דבר, ונולד בו דברים שהם נגד קדושת השבת. ואחרים מחרגמים (חזק) — פִּרְעֵפִיעֵרְחִפִּטֵּע — ווארטע שציריכטס. ודומה לו (הושע י') דברו דברים אלוט שוא והכשדי תרגס פה, וסם מליץ דחוקס. והענין אחר: (יד) והרפכתך, תהיה ברום הענוה והענוה כי בהיותך בגבסי הארץ, אין מי שיוכל לקחתה מידך. והאכלתך, לך תהיה הארץ, אשר הנחלי ליעקב אביך:

בֵּית כִּי־תֵרְאֶה עֲרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבִּשְׂרָךְ
לֹא תִתְעַלֵּם: (ח) אִזּוּ יִבְקַע כִּשְׂחָר
אוֹרְךָ וְאֶרְכָתְךָ מִהֵרָה תִצְמַח וְהִלֵךְ
לִפְנֵיךָ צִדְקָךָ כְּכֹד יִהְיֶה יֶאֱסֹפֶה:
(ט) אִזּוּ תִקְרָא וִיהְיֶה יַעֲזָרָה תִשׁוּעַ
וַיֹּאמֶר הִנְנִי אִם־תִּסֵּר מִתּוֹכְךָ מוֹטֶה
שְׁלַח אֶצְבְּעַ וְדַבֵּר־אֶוֹן: (י) וְתִפֹּק
לִרְעֵב נַפְשֶׁךָ וְנִפְשׁ נַעֲנֶה תִשְׁבִּיעַ
וְזָרַח בַּחֲשֶׁךְ אוֹרְךָ וְאִפְלֹתְךָ בַּצֹּהָרִים:

Verfolgte führe ins Haus; wenn du einen Nackten siehst, so kleide ihn, und entziehe dich nicht deinem Nächsten. 8. Dann bricht, wie die Morgenröthe, dein Licht 1) hervor, und deine Heilung geht schnell vor sich 2); es zieht dein Heil vor dir her, und die Herrlichkeit des Herrn beschließt den Zug. 9. Dann rufft du, und der Herr antwortet; du flehst, und er spricht: Hier bin ich, wenn du entfernst aus dei-

ת"א כי תראה נהרע ט', קי"ט: ומכשר כחצות נ"ב. שזעות ו', נ"ט: והלך לפניך סוס ח', ב'. נהרע ח', יח. עכ"ס ח', ס': אז תקרא ימות ו', ס"ב. סהדוקי ט', ע": ותפק לרעב נהרע ח', ט':

ner Mitte Unterjochung, Fingerzeigen und üble Rede. 10. Wenn du dem Hungerigen reichst deinen Bissen 3), und die darbende Seele sättigst, dann geht in der Finsterniß dein Licht auf, und wie der Mittag wird dein Dunkel.

רשי

כאֲנָקִים וְכִלְנָחִים עַל לִרְתֵּם כְּכֹן עֲנִי וּמִרְדֵּי (אִיכָה ג') אֲרִיד זְשִׁיחִי (תְּהִלִּים נ"ה):
וּמִצְטָרְךָ. וּמִקְוֹנֶךָ: (ח) יִבְקַע כִּשְׂחָר. כַּעֲמֹד הַשָּׁחַר בְּזֹקַע צַעֲזִים: וְלִרְוֹכֶךָ מִהֵרָה.
וּרְפוּחֶךָ מִהֵרָה כְּמוֹ אֲעֹלֶה אֶרְוֹכָה לָךְ (יִרְמִיָּה ל'): (י) וְתִפֹּק לִרְעֵב נַפְשֶׁךָ. תִּצְנַחְמוּ

באור

הִיא נְחִימָה אֲסוּרִי הַמּוֹסֵר שְׁהוּל נִקְשָׁר בָּהֶן: (ז) פֶּרֶם, עֵינִי שְׂבִירָה, וְכִלְיָה, וְכֵן (אִיכָה ד') פֶּרֶם אֵין לֵהם. מִרְדֵּי, כְּחִרְוָנוּ מִטְּלָטִין. וְכֵן (אִיכָה ד') עֲנִיָּה וּמִרְדֵּי. עֵינִי טִלְטוּל וְכֵן עֲזָרָה. ר"ל עֲנִיִּים הַמִּרְדִּים וְלֹא יִמָּלֵא מִקּוֹם לַחֲסוֹת בּוֹ הַבִּיֵּאֵם אֶל בֵּיתְךָ. וּמִבִּשְׂרָךְ, מִמֵּי שֶׁהוּא נִשְׂרָ וְדָם כְּמוֹךָ, זֶה רֵעִיךָ. וְהַכְשָׁדִי חֲרָם קָרִיב בְּסֶדֶךְ (דִּינִינֵן בְּוִסְטִפֶּרְוֹאֲנִרְטֵן): (ח) יִבְקַע, כַּשֶּׁחֲשֵׁה כֵן. אִזּוּ יֵאֵרֵר אֹרֶךְ הַלְלַחֲתְךָ כְּעֹמֵד הַשָּׁחַר הַזֹּקֵעַ בְּעֵינֵי, וּמֵאִיר לְעוֹלָם. וְאֶרְכָתְךָ, רְפוּחֶךָ תִּצְנַח מִהֵרָה, כְּמוֹ (יִרְמִיָּה ח') אֶרְכָתְךָ בַּחֲשֶׁךְ. יֶאֱסֹפֶה, כְּמוֹ וּמִאֲסֹפֶכֶם אֲלֵהִי יִשְׂרָאֵל (לְמַעַל כ"ב י"ב), וְעֵינִי שֶׁם בְּחֹדֶר: (ט) מוֹטֶה, אִם תִּסֵּר מִתּוֹכְךָ אֶת עֲלֵי הַעוֹל שֶׁהִכַּדְתָּ עַל לִרְתֵּי הָעֲנִיִּים. שְׁלַח אֶצְבְּעֶךָ, לִרְעֵב תִּסְבֹּךָ בְּעֵינֶיךָ הַחֲוֹנֶה עַל הַשְׁלַחַת הַאֲלָנֵה הַמִּלְוֵי כִּי בִימֵי הַקְּדוּמוֹת הָיָה זֶה קִיּוּן הַבָּא וְהַלְוֵה: (י) וְתִפֹּק, וְסוּלָה, כְּמוֹ (תְּהִלִּים ק"ט) זִמְנוּ אֶל חֶפֶק. נַפְשֶׁךָ, לִשׁוֹן חֲסוּקָה. ר"ל אִם תִּשְׁוִיעַ לִרְעֵב הַדָּבָר אֲשֶׁר בּוֹ תִּשְׁקִיעַ רַעֲבוֹךְ, וְהִרְדֵּךְ פִּי שְׁוִלָה לִרְעֵב נַפְשֶׁךָ וְרֹכֹךְ ר"ל כַּשֶּׁחֲפֹרֹם לוֹ לַחֲנֹךְ בְּרוֹחַ קִיבָה תַּעֲשֶׂה, שִׁכִּיר כִּי בְרָחוּ וְכֵן עוֹב אֲחֵה נֹחַן לוֹ. נַעֲנֶה, עֵינִי דְּבוֹק עִם נֶפֶשׁ, הוּא תִּינִי לֹס וּמֵלֵת תִּשְׁבִּיעַ לַעֲרֵה (בֵּן עֲזָרָה) (י"א) בַּצֹּהָרִים, יוֹשֵׁב וְלִמְלֹאֵן, כְּמוֹ (תְּהִלִּים ס"ח) שָׁכֵן לְחִימָה ר"ל בַּעַת שִׁיחָה בְּעוֹלָם לִמְלֹאֵן וְיוֹשֵׁב. יִשְׁבִּיעַ אֶת נַפְשֶׁךָ, וְלֹא תִהְיֶה חֶסֶר מִכֵּל טוֹבָה. יִחְלִיץ, יִזְיֵן כְּמוֹ (בְּמִדְבָר ל"א) חֲלוּיָהּ לֵבָא יִבְרִחַ וְיִחְיֶה אֶת עֲלֻמוֹתֶיךָ חֲבֵר אֶת הָעֲלֻמוֹת לְפִי שֶׁסֶם מוֹסְרֵי הַגּוֹף. וּבְמוֹצָא

1) d. h. dein Glück.

2) wörtlich: deine Heilung sproßt schnell.

3) eigentlich: deinen Hunger, d. h. womit du selbst deinen Hunger füllen wolltest.

es nicht an, fasteien uns, und du merkst nicht dar auf?" Seht, an eurem Fasttage geht ihr dem Geschäfte nach, und all' euren Erwerb treibt ihr ein. 4. Seht, bei Streit und Hader fastet ihr, und schlagend mit frevelhafter Faust, nicht fastet ihr jetzt, daß eure Stimme erhört werde in der Höhe. 5. Ist das ein Fasten, wie ich es liebe, ein Tag, wo sich der Mensch fasteiet, daß er, wie Schilf, sein Haupt hänge und sich auf Sack und Asche bette? Magst du das ein Fasten nennen, und einen Tag des Wohlgefallens für den Herrn? 6. Siehe, das ist ein Fasten, das ich liebe: Löse die Fesseln des Frevels, streife ab die Bande der Unterjochung, gib Unterdrückte frei, und jedes Joch zerbrich. 7. Siehe, brich dem Hungerigen dein Brot, unglückliche

רֹאִיתָ עֲנִינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תָדַע הָיָה בְּיָוֶם צִמְמָכֶם תִּמְצְאוּ--חֶפֶץ וְכָל--עֲצִיבֵיכֶם תִּנְגְּשׁוּ: (ד) הֵן לָרִיב וּמִצָּה תִצְוִמוּ וּלְהַכּוֹת בְּאַגְרֵף רָשָׁע לֹא--תִצְוִמוּ כִּי־וּם לְהַשְׁמִיעַ בְּמִדּוֹם קוֹלְכֶם: (ה) הִכָּזָה יְהִיָּה צִוִּם אֲבַחֲרָהּ יוֹם עֲנֹת אָדָם נַפְשׁוֹ הִלְכָה בְּאִגְמֹן רֹאשׁוֹ וְשָׁק וְאַפֵּר יַצִּיעַ הִלְוָה תִּקְרָא--צִוִּם יוֹם רָצוֹן לִיהוָה: (ו) הִלּוּא זֶה צִוִּם אֲבַחֲרָהּ פֶּתַח חֲרָצְבוֹת רָשָׁע תִּתֵּר אֲגִדּוֹת מוֹטָה וְשִׁלַּח רְצוּצִים חֲפָשִׁים וְכָל--מוֹטָה תִּנְתְּקוּ: (ז) הִלּוּא פָּרֶם לָרַעַב לַחֲמֹךְ וְעֲנִיִּים מְרוּדִים תִּבְיֹא

ת"א הלכות באגמון שנת ד', כ"ד. קדושין כ', ס"ז: הלא פרם נחריה ח', ט"י:

אותם ציום לומכס: (ד) לא תלומו כיום כמשפט היום לשזור לזככם כדי שישמע קולכם במדום: (ה) הלכות. ה"א זו תמיכה כלומר שמה לכוף באגמון ראשו אני לדיך. אגמון הוא כמין מחט כפוף ולדין זו דגים וקורין לו איים זלע"ז: הלזה תקדח לום. ל' תמיכה לפיכך ה"א נקודה חטף פתח: (ו) חרצבות. לשון קיסור ואיסור: מוטה. בטית משפט: וכל מוטה תנתקו. ת"י וכל דין מיסטי תסלקו: (ז) ועניים מדורים.

באר

יבסע. עציבים, ממוכס, כמו (משלי ה') וענדיך בדים נכרי, כי המומן יגיע האדם ועלצו (רד"ק): (ד) הן לריב, באונת הלום הוא סבה לכס לחטוא, לריב ולהתקוטע זה עם זה ולהכות באגרף, כי הדרך להחטא יחד בימי הלום, והאדם מלוי עם שונאו ונתקוטע עמו ונא לדי הכאה. רשע, כי כמשכה בה קרויה אגרף רשע. כיום, אינכס למים כמשפט יום הלום להפחל לפני להשמיע קולכם אל השמים: (ה) הלכות. האם מה שהאדם כופף ראשו למטה בהכנעה כלמה הבווא, ויליע חתחי שק ואפר, וכי לזה תקרא ליה לום מקובל ויום רלון? (ו) חרצבות רשע, קיסורי רשע' וכן (מהלים ע"ג) כי אין חרצבות למוחס, כי מעשה הרשע כשיחמק ידמה לקשר אמן, שלא יוכל אדם לפתחו ולהטירו כי אם בעזרה גדל (רד"ק). מוטה, שם העול כמו (ירמיה כ"ח) ויקח חנניה הנביא את המוטה, דמה דחק העניים ונגשים אחרם כליו שימו עול ומוטה על אחרם. רצוצים, עשוקים ורלולים ונלכדים בהכלי עוני, אז העבדים הנכנעים חסם ידך שלחם חפשי. תנתקו.

לֹא יוֹכַל וַיִּגְרְשׁוּ מִיָּמָיו רֶפֶשׁ וְטִיט׃
(כ) אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהֵי לְרָשָׁעִים׃

נח (ה) קָרָא בְּגֵרוֹן אֶל־תַּחֲשֹׁךְ בְּשׁוֹפָר
הָרֶם קוֹלָהּ וְהִגִּיד לְעַמִּי פִשְׁעֵם
וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטָּאתָם׃ (ג) וְאוֹתֵי יוֹם
יִום יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכֵי יַחֲפָצִין כְּגוֹי
אֲשֶׁר־צָדָקָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּט אֱלֹהֵיו
לֹא עָזַב יִשְׁאָלוּנִי מִשְׁפָּטֵי־צֶדֶק קִרְבַּת
אֱלֹהִים יַחֲפָצִין׃ (א) לָמָּה צַמְנוּ וְלֹא

ת"א אֵין שָׁלוֹם שָׁנָה כ"ג, כ"ב. כְּתוּבָה י"ב, ק"ד. עֲקִירִים ס' חֲחִירִין׃
וְהִגִּיד לְעַמִּי מַלְּעִיחַ ז' ל"ב. עֲקִירָה שֶׁנֶּר כ"ח כָּל הַפְּסָקִים׃ וְאוֹתֵי
יִום יִום חֲבִיבִים ח' ה'׃ אֲשֶׁר צָדָקָה עֲקִירָה שֶׁנֶּר מ"ח׃ לָמָּה
צַמְנוּ שֶׁנֶּר נ"ח׃

und seines Gottes Gesetz nicht verlassen; sie fragen mich nach Rechtsgesetzen, die Annäherung Gottes wünschen sie. 3. „Warum fasten wir, und du siehst

wässer Roth und Schlamm auswerfen. 21. Kein Heil, spricht dein Gott, für die Frevler.

58. 1. Rufe aus voller Kehle, hemme nicht, gleich derposaune erhebe deine Stimme, und verkündige meinem Volke seine Missethaten, und dem Hause Jakob's seine Sünde! 2. Sie befragen mich Tag für Tag, und meine Wege wünschen sie zu wissen, gleich einem Volke, das Gerechtigkeit geübt,

רש"י

רואה ואינו חוזר זו כן הרשע רואה את חזירו לוקה זרשעו ואינו חוזר זו ומה הם רפשו וסריותו על פיו כך הרשעים סריותם צביהם כגון פרעה אמר מי י"י (שמות ה') סמכריז אמר מי בכל אלהי הארצות (ישעיה ל"ו) נצדכנאלז אמר (שם י"ד) אדמה לעליון׃ כים נגרשׁ. כים אשר נגיש שבורש כל היום רפש וטיט׃ (כא) אן שלום. כלפי שאמר לליריקים ולצעלי תשונה שלום שלום לרחוק וגומר חוזר ואמר אין שלום לרשעים׃

נה (א) והגר לעמי פשעם. אלו תלמידיו חכמים שכל שגתם פשע שגתם תלמיד עולה זדון׃ ולצית יעקב חטאתם. אלו עמי הארץ שאף זדונם שגה׃ (ב) ואותי יום ידרשון. כענין שאמר ויפתוהו צביהם (תהלים ע"ח) ודעת דרכי יחפזון. חפלים לשאול הוראות לחכמים כאילו רואים לקיימם׃ כגוי לזקה עשה וגו'. כך שואלים אותי תמיד משפטי לך ואין דעתם לקיימם וכסהם נמים ואין נענין אומרים למה למנו ולא ראית ואני אומר הן ציוס לומכם תמלאו חפץ כל חפלי לרכיכם אתם עמלים למלא ואף בגול וחמם׃ (ג) וכל ענזיכם. צעלי חוצ שלכם הנענצים על ידכם אתם נוגסים

באר

נח (א) בנרון, ידבר השם אל נביאו קרא בנרון, אל תחשוך הקריאה כי חשך פעל יולא (כן נראה). והעם שיצניה את קולו׃ וב' ואותי, ר"ל והם מראים עצמם כלדיקים, כי בכל יום ידרשו אותי כגוי, כאלו היה גוי העושה לזקה בכל עת ולא עזב משפט אלהיו, שדרכו לחקור לדעת את המשפט כן ישאלוני הם משפטי לך וחפלים להתחקר אל האלהים׃ (ג) למה צמנו, כאשר יאמרו ואינם נענים, מתרעמים עלי ואמרו׃ למה היתה כוחם אשר אהבנו צמנו, וכאלו לא ראית להשגיח בדבר. דן, תשובה אלהים. חפץ, כל חפלי לרכיכם אתם עמלים למלא ואף בגול וחמם (רש"י). וגם הכשרי תרגם חפץ לרכיון (חירע בעדירע

Geist vor mir ver-
schmachtet und die
Seele, die ich ge-
schaffen. 17. Wegen
der Missethat seiner
schönen Gewinn-
sucht zürnte ich, und
so schlug ich es, barg
mich, und zürnte;
aber dennoch ging
es abwendig, auf
dem Wege seines
Sinnes. 18. Seine
Wege sah ich, doch
will ich es heilen,
will es leiten, und
will Tröstung ge-
währen, ihm und
seinen Trauernden.
19. Schaffend der
Rippen Frucht: Heil,

Heil dem Fernen und dem Nahen, spricht der Herr, ich heile sie. 20. Aber
die Frevler sind wie das bewegte Meer, das nicht still sein kann, dessen Ge-

אֶקְצֹף כִּי־רוּחַ מִלְפָּנַי יַעֲטֹף וַיִּנְשָׁמוּת
אֲנִי עֲשִׂיתִי: (יז) בָּעוֹן בָּצָעוּ קִצְפָּתִי
וְאִכְהוּ הַסֵּתֶר וְאֶקְצֹף וַיִּלָּךְ שׁוֹכֵב
בְּדֶרֶךְ לִבּוֹ: (יח) דִּרְכוֹ רֵאִיתִי וְאַרְפָּאֵהוּ
וְאֶנְחָהוּ וְאַשְׁלֵם נַחֲמִים לוֹ וְלֹא־בָלִיו:
(יט) בּוֹרֵא נֹב שְׁפָתַי שְׁלוֹם שְׁלוֹם
לְרַחֵק וּלְקֵרֹב אָמַר יְהוָה וְרַפְּאֵתִיו:
(כ) וְהִרְשָׁעִים כִּים נִגְרַשׁ כִּי הַשְׁקֵט

* נִב קרי

ת"א כי רוח חגיגה ז', י"ג. וצמח ר', ס"ג, ס"נ. ענו"ס ח', ז'. נדה ז'
י"ג: דרכיו ראיתי. עקרים מ"ד מ': בורא נִב צנכות ה' ל"ה,
נ"ה קמח ו': שלום שלום סנהדרין י"ה, נ"ט: והרשעים
כִּים סוטה ח', ה':

רש"י

מלפני יעטוף. כאשר רוח האדם שהוא מלפני סתיון צו מאתי יעטוף יודה ויכנע על
מעלו כמו (איכה ז') העטופים צרעו צעק עולל (סס) והכסמות אחי עשיתי:
כי רוח מלפני. כי זה משמש צלשון כאשר כמו כי ראה כי תצא כלומר כסורח נעטפת
והוא כנכע אחי מצטל ריני וקפני מעליו: (יז) בעון צלעו. גולתו: קלפתי תחלה
ואכזה הסתר פני תמיד מלדורו ואקלף ועל כי הלך שוצו צדק לצו וסדר את המקרא
וכן פירושו צעון צלעו וילך שוצו צדק לצו קלפתי ואכזה: (יח) דרכיו ראיתי. כשהוא
כנכע מלפני שצאתהו לרה: וארפאכו ואנחהו. אוליככו דרך מרפא או ואנחהו מל'
הנחה ומרגוע: לו ולאצליו. למנעטעים עליו: (יט) בורא נִב שפתים. צורא אחי לו ניצ
שפתים חדש כלפי שצאתהו לרה עד עתה והכל קדוי עליו תגר יקרא לו שלום שלום:
לרהוק ולקרוב. שניהם שוין מי שנתייסן והורגל צתורתי ועצודתי מנעודיו ומי שנתקרב
עתה מקרוב לשזו מדרכו הרהה אמר ה' ורפאתיו מחליו ומחטאיו: (כ) והרשעים.
שחין נותנין לז לשזו: כים נגרש. היס הזה גליו מתגאים לרום למעלה וללאת חוץ
לנצול החול אשר שמתו בצול לים וכשמגיע סס הוא נסגר על כרחו וכל זה גל חזירו

באר

ושעורו לא אריב לעולם, לפי שהרוח יחלף ויחלש ואינו דומה לו (ההלים ק"ב) לא כללח יריב גוי' כי רוח
עברה צו ואינו: (יז) וילך. אף כי שהכיתיו וקפאתי והסתרתי פני בכל זאת הלך שוכב בדרך לבו, וענין
שוכב מרד: (יח) דרכיו ראיתי. אף כי שראיתי דרכיו הרעים בכל זאת ארפאכו. ואנחהו, אוליכו בדרך
הישר לעוב לו: (יט) בורא, אחי אכזה אחת דבר שפתים לאמור: שלום! שלום! נִב, נקרא הדבור כן, כי
הוא פרי הלשון. מענין חנוכות שרי (מכלל יופי). (משלי י') פי לירק ינוב חכמה. ר"ל יפרה וירבה חכמה בפיו:
(כ) נגרש, מן הקטר הקטור. ויגרשו, המים משליכים רפש וטוט על שפתי הים, כן הרשעים לא ינוחו.
מנעושים מעשים רעים וכוונערים עד שימושו, ולכן אין שלום לרשעים:

וְאֶת־מַעֲשֵׂיךָ וְלֹא יוֹעִילוּךָ: (יג) בְּזַעֲקֶךָ
 יִצִּילְךָ קְבוּצֶיךָ וְאֶת־כָּלֶם יִשְׁאֲרוּנָה
 יִקַּח הַבַּל וְהַחוּסָה בִּי יִגְחַל־אֶרֶץ
 וַיִּירָשׁ הָהָר קִדְשִׁי: (יד) * וְאָמַר סְלוּ־
 סְלוּ פְנֵי־דָרֶךְ הָרִימוּ מִבְּשׁוֹל מִדָּרֶךְ
 עָמִי: (טו) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה וְגִשְׁתָּ
 שָׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ
 אֲשֶׁכֶּן וְאֶת־דִּבְכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ לְהַחֲיֹת
 רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיֹת לֵב גְּדִפְּאִים:
 כִּי לֹא לְעוֹלָם אֲרִיב וְלֹא לְנֶצַח

dir nichts nützen. 13. Wenn du rufst, mögen sie dich retten deine Götzenhaufen; doch sie Alle rafft ein Wind, ein Hauch nimmt sie hinweg! Aber wer mir vertraut, soll das Land erben, und meinen heiligen Berg besetzen. 14. Es heißt: Bahnt, bahnt, räumt den Weg, hebt jeden Anstoß vom Wege meines Volkes! 15. Denn so spricht der Hohe und Erhabene, der ewig thront, der Heilige ist sein Name: Die Himmels-

* הפטרת שחרית יום כפור

ת"א בועקך נחמה ה' נ"ח: ואמר סלו סלוי סלוי ה' נ"ז. מועד קטן
 ה' ה' כי כה אמר מנשה נ"ח. עקידה סער ו': ואת דבא
 עקרים מ"ח, ח' כי לא ערובין ה', נ"ד. עקרים מ"ד, נ"ח:

høhe und das Heiligthum bewohne ich, aber auch beim Zerfchlagenen und Geistgebeugten, um zu beleben den Geist der Gebeugten, zu beleben das Herz der Niedergefchlagenen. 16. Denn nicht immer will ich hadern, und nicht ewig zürnen, weil der

רש"י

לך דברים שאם תעשי אותם תלדקי: ואת מעשיך. שאת עושה שלא דלונני לא ויעלוןך
 צעת דעתך: (יג) בזעקך יצילך קיבוציך. יקומו נא קצוות אלילים ופסילים ומכחישי
 תורה אשר קצלת ויילוןך בזעקך מנרתך הלא את כולם ישא רוח ולא יקומו ולא יוכלו
 להליל: (יד) ואמר סלו סלו. כה אמר הנביא צמתי לעמי כצטו כצטו מסילה סלולה
 פנו יזר הרע מדרכיכם: הרימו מכסול. סלקו האצנים שאתם נכשלים דגליכם צהם
 הם הרהורי רשע: (טו) מרום וקדוש. אני שוכן ומשם אני עם דכא ושפל רוח שאני
 מרכין שכינתי עליו: שפלים, נדכאים סובלי עוני וחלאים: (טז) כי לא לעולם ארזי.
 אם אצא יסורין על האדם אין תחרותי עליו לאורך ימים ולא קלפתי לנצח: כי רוח

באר

ר"ל הנה כל זה היה צחנם כי מניי פחדם ופיראיה, אשר עזבת צמחונך בי ולא זכרת אותי וכי יש מני צעולם,
 אשר לא הגבר ידי עליו? ומעולם. מנח החשיני ואחשפך מענות אחכם על מעלליכם הרעים ולכן אינכם
 יראים אותי: (יב) ואת מעשיך, אינו מוסב על אגיד, והוא הקרא בל"ה (אקוואטיוס חכונאוטוס),
 והטעם חכמי אגיד עשה ישעך המיועד לבוא ומעשי ידך, והם האלילים אלה לא יועילון, וממשך היציב אל
 הכתוב שלאחריו. ולר"א השתמש העלין בזה ברך שחוק והחול (אין) פערקנידע דיינע גערעכטניגקייט
 (אירקניש) חוכד דיינע טהחטען, דא דיר נייטס ניטלען), ורחוק הוא: (יג) קבוציך, יקומו נא
 קבוצת אלילים ופסילים ויילוןך בזעקך מנרתך רש"י: (יד) ואמר, האומר, או הקורא, או הכרח (בן עזרא).
 סילו, המעלה לסקל אכן מדרך. הרימו, הפרישו מכסול מדרך שילכו בו עמי: (טו) שוכן עד, עולמי
 עד, עד שלא יוכל אדם לקפר וטעם שוכן כי כל הנבראים יש להם חנוכה. גם לכוכבים חנוכה כשמה (בן עזרא).
 מרום וקדוש, כי אשכון עם המלאכים למעלה, ועם דכא שהיא בארץ (הנ"ל): יעסוף, לשון הסעלפות וחולשה,

dir von Senen 1), wünschtest ihren Beischlaf, ersiehst einen Platz. 9. Du bringst dem Könige Del zum Geschenke dar, und nimmst viel deiner Salben; du sendest deinen Worten in weite Ferne, bis tief in die Unsterwelt. 10. Auf dem langen Wege wirst du müde, sprichst aber nicht: Es ist vergeblich! Du findest noch Kraft in deiner

Hand, darum wirst du nicht muthlos. 11. Vor wem bangte dir und fürchtest du dich, daß du treulos wurdest, und mein nicht gedachtest, noch es zu Herzen nimmst? Siehe, ich schwieg, und zwar eine lange Zeit, darum fürchtest du mich nicht. 12. (Zetzt aber) verkünde ich dein Heil, und dein Macthwerk, das wird

אֶהְבֶּה מִשְׁכַּבְּךָ יְד חַיִּית׃ (ט) וְתִשְׁלַח לְמַלְךְ בְּשָׁמֶן וְתִרְבִּי רִקְחִיךָ וְתִשְׁלַח צִירֶיךָ עַד־מֶרְחֹק וְתִשְׁפִּילִי עַד־שָׂאוֹל׃ (י) בְּרֹב דְּרֹכְךָ יִגַּעַת לֹא אָמַרְתָּ נוֹאֵשׁ חַיִּית יָדְךָ מִצָּאתָ עַל־כֵּן לֹא חָלִית׃ (יא) וְאֶת־מִי דָאַנְתָּ וְתִירָאִי כִי תִכְזְבִּי וְאוֹתִי לֹא זָכַרְתָּ לֹא־שָׁמַתָּ עַל־לִבְךָ הֲלֹא אָנֹכִי מַחֲשָׁה וּמַעֲוֹלָם וְאוֹתִי לֹא תִרָאִי׃ (יב) אָנֹכִי אֲגִיד צִדְקָתְךָ

רשי

(ט) ותשורי למלך צמון. ואני מתחלה בלתיך והיית מקצלת פני מלךך ככל מיני תפנוקים. ותשורי לשון ראיית פנים כמו אשורנו ולא קרוז (צמדזר כ"ד) וכן (שמואל א' ט') ותשורה אין להציא דודון של הקצלת עד פנים ותשלחי לירך. שלוחך למרחוק לנצות מם ממלכי עכו"ם: ותשפילי. את חוקם עד שאלו וכן תרגמו יונתן: (י) ברוב דרךך יגעתי. כתעסקת צלכייך למלאות תאוותך להרצות הוֹך: לא אמרת כואם. אתייאש מאלו ולא אחוש עוד לעסוק בהן כי בתורה ובמלות אמן לז: חית ירך מלאת. לורך ירך מלאת הכלחת צמעשיך. חית לשון ערצי הוא לורך: על כן לא נחלה לךך לדאב על עצודתי לעסוק בתורה: (יא) ואת מי דאנת. ממני כתיירדת: כי תכזבי. כי פסקת לך מעבודתי וכזבת זי כמו לא יכזבו מימימי (לקמן כ"ח) כל אדם כוזב (תהלים קט"ז) פליינ"ן צלע"ז וכן כל לשון כוזב מי שזועטחין עליו והוא כוזב וזוגד: הלא אני מתסה שהססתי על כמה פסעים שפסעת זי: (יב) אני אגיד לךתך. אני תמיד מגיד

באר

חוקך. וז"ל הפעלים בליט והעלי מוקדים על משכך ותרגמו (פִּלְחֹן) איר געוואנדט, דעקסט דוח חורין חונד בעסטייגסט. מחלסט געריימיג דיין ואגער) הרחבת, שיכול המשכב אהים רבים (כן עורא). ותכרת, תחס ותכרחי, ר"ל ותכרחי לך דרים מהם שחרת להיוחס אהי דריסן אוחס שאהנת שישכבו עמך בכל מקום שרית (הכ"ל). והוא מקרא קצר, ובשטלומי: ותכרחי לך דרים עם אחרים מהם. יד חזית, אחר בחרת (הכשרי). ואחרים תרגמו (דוח זיהסט חיינע ווינקענדע האנד): (ט) ותשרי, מגזרת ותשורה אין להציא (שמואל א' ט'), ר"ל שלחת שמן למלך, לשורה, ותרגי לשלוח לו בשמים מעשה רוקח, למען יהיה צעורסך. עד שאלו, בדרך הפלגה, והעטס, חזני עם כל מקען ועד גדול: (י) ברוב דרךך, בדרך הרב הסס יגעתי ובכל זאת לא נתיאש מלכת הלאה, אלא כל עוד שהרגשם כח בירך, לא נעשים חולה ונוכאב עם כל השורה כי קבלת בשמחה. ח'ית, ע"ד מליש בנקום כח, והספוך ממנו ידים רשות: (יא) ואת מי דאנת.

1) wörtlich: du schließt dich einen Bund mit Senen.

הַיִּלָּרִים בְּנַחֲלִים תַּחַת סַעֲפֵי הַסְּלָעִים:
 (ו) בַּחֲלָקֵי-נַחַל חֲלָקֶךָ הֵם הֵם גְּבוּרֶיךָ
 גַּם-לָהֶם שָׁפַכְתָּ נֶסֶךְ הָעֲלִית מִנַּחֶה
 הָעַל אֱלֹהֵי אֲנָחֶם: (ח) עַל הַר-גִּבְעָה
 וְנִשְׂא שְׁמָתָּ מִשְׁכַּבְּךָ גַּם-שֵׁם עֲלִית
 לִזְכָּרָה זִכָּח: (י) וְאַחֵר הִדַּלְתָּ וְהַמְזוּזָה
 שְׁמָתָּ זָכְרוֹנֶךָ בִּי מֵאֵתִי גִלִּית וְתַעֲלִי
 הֶרְחַבְתָּ מִשְׁכַּבְּךָ וְתִבְרַת-לֶךְ מֵהֶם

ת"א ואחר הדלת סנת ט"ו, קט"ו:

8. Hinter Thür und Pfoste stellst du den Gegenstand deiner Verehrung auf 1); mir entziehst du dich, und steigst hinan, machst geräumig dein Lager; du dingst

רש"י

תחת האלים הם חלה ואלון: שוחטי הילדים. לקרצן עכו"ם: סעיפי. נקרי הילדים
 וכן (סופטים ט"ו) אל סעיף סלע: (ו) בחלקי נחל. בחלוקי אבנים אשר נחל:
 חלקך. זהם ירגמו אותך: הם הם גורלך. להתעלז זהם למה כי גם להם שפכת נסך.
 העל חלה אנהם. מלהרע לך: (ז) שמת משכבך. משכב נאופך עכו"ם על ההרים
 הרמים: (ח) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרוןך. לפי שהוא מדמה אותה לאשה
 מנאפת אשר נואפיה לופים וממתינים לפני פתח ביתה והיא נטכזה אלל בעלה לזה
 וזכרונה אל הדלת והמזוזה איך תפתח ותאל חליהם: כי מאתי גלית ותעלי אלל. היית
 שוכנת וגלית הכיסוי שהיוו מכוסים יחד ותעלי ממללי: הרחצת משכבך. לקבל זו
 נואפים הרבה: ותכרת לך. צרית מהם: אהצת משכבם. כשחיות לך יד ומקום
 להראות להם אהבתך. יד. אייטי"ן צלע"ז וכן ראו חלקת יואב על ידי (שמואל ב' יד):

באור

בין האלים. ונ"א טעם אלים. חליים. והרגמו (ענטבראכט פֿיר דיין גֶּהֶטְלען). תחת, כן היה דרכם
 לעבוד ע"ז תחת העצים הרעננים, שנעפיהם ועליהם לחים (רד"ק). שוחטי, היא ע"ז שהיו זוכים לה הננים
 וכן אשר יחלק הכהן (כ"ג) ובשחטם את בנייה לגילוליהם והיו עושים זה בנחלים ומקום שהיו שם סלעים,
 תחת הסעיפים (ה"ל): וי. בחלקי, מנורת חלוקי אבנים (שמואל א' י"ז), והעטם, שיבקשו אבנים חלקות
 ללזרים להיות פקלים (בן עזרא). הם, הם, הכפל לחוק הענין. אנהם, וכי מהראוי שעל העושים מעשים
 כאלה תהפך מחשבתו מרעה לטובה? (ז) שמת משכבך, עשית משכב לזנות, ר"ל שם העומדת חליים. ולפי
 שנמשלה לזונה אשר לשון הנזול בזונה. גם סס, על גובה ההר: (ח) שמת זכרוןך, שית דוכן עטותך
 (הכשרי). והעטם, ואחר הדלת והמזוזה העומד את החליים, אשר היא זכרוןך, מענין מכירה דודיק מין (ש"ה
 ח') לשון שנה ותהלה (תבוער, ערווההכען פֿרייען). והרד"ק פ"י שנת דבר מניין העבודה שזכרתי תמיד
 העבודה. ח"ל בן מלך: זכרוןך, ענין זכירה והיא עבודה זרה, ויחורגם (סטיטעמט דוא דיין געדענטיגס)
 נלית, הראוי גלית, מענין וגם גולה אחת למקומך שאינו לשון גלות רק הליכה בעלמא (אויך וואנדערסט

דוא וויעדער אן דרייען קרט), ושעורה, מאתי הלכתי והעלי ההרה ושם הרחצת משכבך, כמו שאמר (בפסוק
 ז') על הר גבעה ונשא שמת משכבך, והראב"ע פ"י לפי הנקוד כי גלית עלמך מאתי, כמו זונה, שהייתי מסתיר

57. 1. Der Gerechte kommt um, und Niemand nimmt es zu Herzen; die Frommen werden hingerafft, und Keiner merkt, daß um der Bosheit willen der Gerechte hingerafft wird. 2. Er ging zum Frieden ein, ruht auf seinem Lager, der gerade wandelte. 3. Ihr aber tretet her, Söhne der Zauberein, Brut des Ehebrechers und der Hure! 4. Ueber wen macht ihr euch lustig, über wen sperrt ihr den Mund auf und streckt die Zunge

נז (ב) הצדיק אכר ואין איש שם על-לב ואנשי-חסד נאספים באין מבין פיי-מפני הרעה נאסף הצדיק: (3) יבוא שלום ינוחו על-משבותם הלך נכחו: (4) ואתם קרבו-הנה פני עננה זרע מנאף ותזנה: (7) על-מי תתעננו על-מי תרחיבו פה תאריכו לשון הלווא-אתם ילדי-פשע זרע שקר: (8) הנחמים באלים תחת כל-עץ רענן שיחמי

ת"א הצדים אכר טס. סנהדרין י"א, קי"ג: כי מפני קמח ו', ה': יבא שלום טז כ"ב, קכ"ב. כתובות י"ג, ק"ד: הולך נכחו כתובות טס: הנחמים נדס, י"ב:

heraus? Seid ihr nicht abtrünnige Kinder, eine falsche Brut. 5. Entbrannt in den Terebinthenhainen, unter jedem grünen Baume, Schlächter der Kin-

רשי

נז (א) הצדיק אכר. כגון יאשיהו: ואין איש טס על לב למה נסתלק: צאין מזין. אין צותרים מזין מה ראה הקצ"ה לסלקו: כי מפני הרעה העתידה לזל אל הדור נאסף הדיק: (ב) יבא שלום. כי כן אמר הקדוש צ"ה יצא הדיק הזה אל אצותיו צלום ואל ידאה צדעה: ינוחו על משכנותם. צהיות הרעה זה שהיה הולך נכחו ציטרו כמו עשות נכוחה (עמוס ג'): (ג) ואתם קרבו הנה. הנותרים משנסתלקו הדיקים ותקצלו פודענותיכם: צני עוננה. צני כספים: זרע מנאף שהזכר מנאף: ותזנה. הנקצב: (ד) על מי תתעננו. מאחר שצצתם מאחרי על מי תשענו להתענב צעוצה חילו זכית' אז תתעננו על ה' אזל עכסיו על מי תתעננו: על מי תרחיבו פה. שטאת מתעתעים ומלעזים צנציאיו. (ה) הנחמים צאילים. המתחממים צצכצת זרע

באור

בואו עמי וחקק יין. והיה כזה. משפט היום הזה יהיה יום מחר, ועוד יהיה גדול ויותר מהיום. ר"ל נעסוק במשמה כמו היום, אבל ברוב הכמות:

נז (א) אכר, נאכר מן העולם ערס זונס. מפני הרעה, בעבור רעת החטאים נאסף גם הדיק: (ב) יבוא, הדיק אשר נאסף, בא צלום אל הקבר, ואנשי חסד ההולכים בדרך נכוחה, ישכבו צמנוחה על משכונם בקבר: (ג) ואתם, אשר כנגד בני דורו הרעים קרבו הנה למשפט. על מעשיכם הרעים. עוננה, ומשמה, מענין מעון ומנחה, והזכר ענין והנקבה עוננה. זרע, אבותיכם מנאפים, ואמותיכם זונות, ואיך יהיו אדם עובים? (ד"ק). ותזנה, ראה לומר ותזנה אונס, כן היו בני הדור ההוא רעים בני רעים (הי"ל): (ד) תתעננו, כענין תרחיבו פה ותאריכו לשון, מחזירו עם ענין השחק והשמוחה בלב, לנלות קלון תכירו. ומרחיבים, על שסיו מלעזים בנציא ומחלוללים עליו ועל נבואותיו, כמחר למעלה. תרחיבו פה, כמו (תהלים ל"ה) וירחיבו עלי פיהם, שהוא הדבור בשחק ולעג וכן אחריכו לשון: (ה) הנחמים, המתחממים צמנוחה

חִיתוֹ בַּיַּעַר: (י) צִפּוֹ עוֹרִים כָּלָם לֹא
יֵדְעוּ כָּלָם כָּלָבִים אֱלֹמִים לֹא-יֻכְּלוּ
לִנְפַח הַזֵּיִם שִׁכְבִּים אֲהָבִי לָנוּם:
(יב) וְהַכָּלָבִים עֲזִי-נֶפֶשׁ לֹא יֵדְעוּ
שִׁבְעָה וְחֶמֶה רָעִים לֹא יֵדְעוּ הַבֵּין
כָּלָם לְדַרְכָּם פְּנוּ אִישׁ לִבָּעֵז מִקְצָהוּ:
(יג) אֲתִיו אֶקְחָה-יֵינִי וְנִסְבָּאתָ שֹׁכֵר
וְהָיָה כִּזְה יוֹם מָחָר גָּדוֹל יֵתֶר מְאֹד:

* צ' רבתי * צפיו קרי

תִּיא והכלבים זכית ט', נ"ו: אתיו אקחה תענית ח', י"ח:

dem Gewinnste nach. 12. „Kommt, laßt mich Wein holen, und laßt uns zechen
starkes Getränk! Und wie jetzt, soll es morgen gehen, und noch weit herr-
licher 1).“

רש"י

האומות אתיו והתקדצו אלי ותאכלו את כל חיתו ציפר את בצורי האומות שאמרו את לזם
מלכתגביר: חיתו שדי. חית הסדה אין כחה דב כחית היער חית הסדה חלטה ותשת כח
מחית היער ועל שאמר עוד אקנן עליו אמר המקרא הזה: (י) צופיו עורים כולם. לפי
שאמר דרשו ה' וכל הענין והם אינם שומעים חוזר ואומר הנה הנציזאים לועקים להם
ומכדושים על התשובה ותיטיצו להם והרי פרנסיהם כעורים כולם ואינם דואין את הנילודות
כלופה המופקד לראות את החרצ צא להזהיר את העם והוא עוד מלדאות את החרצ צא
ואלם מלהזהיר את העם ככלל שמיניהו לשמור הצית והוא אלם מלנצוח כן פרנסו ישראל
אינם מזהירין אותם לחזור למוט: הוים שוכנים. פירש דונש נדמים שוכנין. וי"ת ניימין
שכנין ואין לו דמיון: (יא) והכלבים עזי נפש. רולי' למלאות כריסם איכנר"ש צלע": והם
דועים. כמו שהכלבים לא ידעו שבעה כן הדועים לא ידעו הצין מה יהיה צאחרת הימים
כולם לדרך הכניחם פנו איש לנצלו לבזול את העם שם ממונים עליהם: מקלחו.
כמו (זראשית י"ט) כל העם מקלה מקלה מכיינס ועד קלחו כולם נוהגים כן: (יב) אתיו
אקחה יין. כך היו אומרים זה לזה: והיה כזה יום מחר. צמאל וצמשת:

באור

המקרה, ואין מי שומע, כאשר הולך ואומר: (י) צופיו, הדועים אינם רואים ואינם יודעים מה נעשה.
בכלבים, הדועים הם אלוים ככלבים, אשר לא יוכלו לנצח, והכלב שאינו נוצח אינו מועיל כלום, והדועים
משל לשרי העם ושופטיה, או אל כניאי השקר, והעם העדר. הוים, שרש הזה יורה בלשון הערב על דבור
דברי חורו בחלום בחזיון לילה, וגם הכלבים יחלמו לפעמים בשנתם, וינצחו ויתנועעו באיברים: (יא) עזי,
נפש, רוב הכפש הנמלא במקרא. על הכח הנמאחא לאכול, כמו (איוב ל"ג) ונפשו מאלל חלוא, והטעם, אלה
הכלבים אין בהם חושלת כי הם חזקי התאווה, וחאת היא עצות נפש ולא ישבעו לעולם (כן עזרא). והסמה,
הדועים דועים את עצמם וכל אחד מהם פונה לדרכו, שיוכל להועיל לעצמו צמאל וצמשת וללצווע בלע, ולא
יחשו על העם (ד"ק). מקצרו, כולם עושים כן מן הקלה אל הקלה: (יב) אתיו, כל אחד יאמר לחבירו:

1) wörtlich: groß, weit mehr.

meine Ruhetage halten, und Gefallen haben an meinem Willen, und fest halten an meinem Bunde. 5. Denen gebe ich in meinem Hause und meinen Mauern einen Platz und Namen, besser, als durch Söhne und Töchter; einen ewigen Namen gebe ich ihnen, der nicht untergeht. 6. Und die Fremdlinge, die sich an den Herrn anschließen, um ihm zu dienen, um des Herrn Namen zu lieben, und seine Knechte zu sein, Alle, die den Ruhetag halten, und nicht entheiligen, und fest halten an meinem Bunde. 7. Die bringe ich zu meinem heiligen Berge, und lasse sie fröhlich sein in meinem Bethause; ihre Brandopfer und Schlachtopfer sind wohlgefällig auf meinem Altar; denn mein Haus wird ein Bethaus für alle Völker genannt. 8. Es spricht Gott der Herr, der die Verstoßenen Israel's sammelt: Ich sammle ferner zu ihm, zu seinen Versammelten. 9. All' ihr Thiere des Feldes, kommt, um zu fressen, all' ihr

את־שַׁבְּתוֹתַי וּבְחֶרְוִי בְּאֶשֶׁר חִפְצָתִי
וּמַחְזִיקִים בְּבְרִיתִי: (ה) וְנָתַתִּי לָהֶם
בְּבֵיתִי וּבְחֻמֹּתַי יָד וְשֵׁם שׁוֹב מִבְּנִים
וּמִבְּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתְנֶנְלֹו אֲשֶׁר לֹא
יִפָּרֵת: (ו) וּבְנֵי הַגֵּבֶר הַגְּלִיּוֹם עַל־
יְהוָה לְשִׁרְתּוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם
יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לְעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר
שַׁבָּת מִחֻלָּלוֹ וּמַחְזִיקִים בְּבְרִיתִי:
(ז) וְהִבִּיאֹתִים אֶל־הָהָר קִדְשִׁי
וּשְׁמֹחִתִים בְּבֵית תַּפְלָתִי עוֹלְתֵיהֶם
וּזְבִחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי בֵּיתִי
בֵּית־תַּפְלָה יִקְרָא לְכָל־הָעַמִּים:
(ח) נָא אֲדֹנָי יְהוָה מִקֶּבֶץ גְּדָחֵי
יִשְׂרָאֵל עוֹד אֶקְבֹּץ עֲלֵיו לְנִקְבְּצוֹ: *
(ט) כָּל חִיתוֹ שָׂדֵי אֲתִיו לֵאכֹל כָּל־

* עַד כֹּאן

ת"א ונתתי להם פסהדיון סס: שם עולם סס: והביאותים זרכות
ח' ז' טזת ט"ז קי"ח. חבלה ז', י"ח:

העמים. ולא לישראל לצדם כי אף לגרים: (ח) עוד אקבץ עליו. מן האומות שייתבניו וכלו עליהם: לנקבציו. כוספים על קבוצי ישראל: (ט) כל חיתו שדי. כל בירי

באור

כנו (דברים כ"ב) ויד תהיה לך. ושיעור הכסוב, בנים הנקדש ובנים לחומת הר הבית, שם אמן לו מקום תכרון ר"ל שם יהיה מקומו, ושם יזכר לעובדה, והוא דבר העוז יותר מחרון הבט מנבים וזנוה: (ו) לשרתו, שירות השם, לעשות חוקיו (כן עזרא): (ז) והביאותים, את העושים כל חלה אביא אל הר קדשי הוא ביה"מ שנת בשות עם המזרח בישראל. לרצון. יהיו מקובלים ברצון על מזבחי: (ח) מקבץ, כי יעלו מכלל וממיעוט ומאחור, והעטם, לנקבציו על הגרים, והנה עוד אקבץ גרים על נקבצי ישראל ולנקבציו שם על ישראל (כן עזרא): (ט) אתיו, בואו והיו קריאה לשמיהם אל חית שדה ואל חית יער, הם יאכלו את הלאן והבקר אשר על

Tannen aufwachsen,
und statt des wilden
Strauches Myrthen
aufwachsen; und
dem Herrn wird er
zum Ruhme gerei-
chen, zum ewigen
Denkmahl, das nicht
vergeht.

56. 1. So spricht der Herr: Haliet auf Recht und übt Gerechtigkeit! Denn nahe ist meiner Rettung Ankunft, und bald erscheint mein Heil. 2. Heil dem Manne, der Solches thut, und dem Menschensohne, der darauf hält, der den Ruhetag hält und ihn nicht entheiligt, und seine Hand bewahrt, nichts Uebles zu thun! 3. Und nicht spreche der Leßer wird mich der Herr, siehe, ich bin ein Verschnittener: Die

zu thun! 3. Und nicht spreche der Fremdling, der sich an den Herrn anschließt; Ausschließen wird mich der Herr von seinem Volke; nicht spreche der Verschnittene, siehe, ich bin ein dürrender Baum! 4. Denn so spricht der Herr von den Verschnittenen: Die

נדיקים . כענון ומרפד עיני קוליס הם כלומר הרשעים יאזרז והנדיקים יעלו
ממשלתם :

נר (ב) יעשה זאת. טומר שנת וגו': (ג) הברדל יזדלני ה' מעל עמו. למה
אחבייר הלל הקצ"ה יזדלני מעל עמו כשיסלם שדרם: ואל יאמר הסדרים.
למה חטיב דרכי ומעללי הן אני כעץ יצם מאין זכרון: (ד) ומהזיקים. אוחזים: (ו) לכל

במדבר וההיפך ברוך והדק מיני חלינות עוצות, והנה יחדם פלא לשום מדבר לארץ פרי, בשוםם לליון, חם יהי' לה' לשם, לאות עולם (בן עזרא). לא יכרת, לא יפסוק ולא יעטל, כמו (יהושע ט') ולא יכרת מכם עבד:

נו (א) כי קרובה. אם השמור משפט, אז קרובה ישועתי לבוא, ודקדקי תהיה נגלה לעין כל: **(ב) זאת,** אם האומר למטה שישמור את, הבעת מתחללי: **(ג) הבלוה,** המסתבר עליו אל ה' להאמין בו. **הברל** יבדילי, והיה כדור מישוראל צעם יקבלו הנוהג, וכל אחריו, וכל' למען אחרק: **עץ יצם.** כמו עץ יצם. שאין מנהל פרי כן אפי מעלי צעם ולא שואר שמי לזכור, ועל מה אישיר דרכי: **(ד) באשר** השפתי, בהדיבר אשר חפתי אני, **ומחוקים,** אחתים בדורסי, אשר כרסי עליה בריס עם שרסי: **(ה) יר,** מקום.

der Herr. 9. Son-
dern wie der Himmel
höher ist, als die
Erde, so sind meine
Wege höher, als
eure Wege, und
meine Gedanken,
als eure Gedanken.
10. Denn wie der
Regen und der
Schnee vom Him-
mel herabfällt, und
nicht dahin zurück
kehrt, sondern die
Erde tränkt und
fruchtbar macht, daß
sie sproßt, und Sa-
men gibt zum Säen
und Brot zur Spei-
se. 11. So ist mein
Wort, das aus mei-
nem Munde geht:
Es kehrt nicht leer
zu mir zurück, son-
dern vollbringt, was
mir gefällt, und rich-
tet aus, wozu ich es
gesandt. 12. Ja, in Freuden sollt ihr ausziehen und in Frieden geleitet wer-
den; die Berge und die Hügel sollen vor euch in Jubel ausbrechen, und alle
Bäume des Feldes in die Hände klatschen. 13. Statt der Dornhecke sollen

(ט) כִּי־נִבְהוּ שָׁמַיִם מֵאֶרֶץ בֶּן
נִבְהוּ דְרָכַי מִדְרָכֵיכֶם וּמַחְשַׁבְתִּי
מִמַּחְשַׁבְתֵיכֶם: (י) כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד
הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה
לֹא יָשׁוּב כִּי אִם־הָרֹוּחַ אֶת־הָאָרֶץ
וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן זֶרַע לְזֹרַע
וְלֶחֶם לְאֹכֵל: (יא) בֶּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר
יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רִיקָם כִּי
אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפְצָתִי וְהִצְלִיחַ
אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּיו: (יב) כִּי־בִשְׂמִיחָהּ
תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבְלֹון הַהָרִים
וְהַגְּבְעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־
עֵצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: (יג) תַּחַת

ת"א כי נבהו עקרים ת"ז, ט"ב: כי כאשר ירד תענית ח', ז': ושמה
עקום טענ כ"ז: והולידה תענית ח': כי בשמחה סוכה מ"ח:

רשי

כ"ה) (ט) כי גצוהו שמים וגו'. כלומר כי יש הצדל וחילוק מעלות וטעם דרכי יותר
מדרכיכם וטעם שצוית יותר מעשצויתכם כגזוהו שמים על הארץ אתם נותנים לז
לעמוד זי ואני נותן לז להטיב אתכם: (י) כי כאשר ירד הגשם והשלג. ולא ישוב
דיקס אך יעזיז לעולם: (יא) בן יהיה דברי אשר ילא מפוי: להודיעכם על ידו
הנצחיים לא ישוב דיקס אך יעזיז לכם אם תשמעו להם: (יב) כי צמחה תלואו
מן הבלות: ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה. שיתנו לכם פריים ולאחם ויהנו
(ירוננו) יושבים: (יג) תחת הכעלון וגו'. דרזתינו דרשו תחת הדשעים יעלו

באור

כי אין תשובה ונעילה צדקה, אם לא תהיה ג"כ צדקה דר"ק: (י) לא ישוב, כי לא ילא הגשם לבעלה.
שלא יעשה מעשה וישוב לו זה לא יהיה, חלל מה יעשה? הרוה הארץ הנ"ל: (יא) בן יהיה, שהעניתי אתכם,
להולאתם מהגלות, ומפי אמוריה הנכחים, לא ישוב אלי ריקס חלל צדקה יעשה מה שחפצתי (הכ"ל):
(יב) תובלון, מכלל אל ארצכם. ההרים, דרך משל, בי כשהאדם צמחה ידמה לו, שכל העולם שומע
עמו. ימחאו קף: יכו קף, תרבו ויד (שמות ח') ונחל, כאלו יעשו ענפיהם ויכוס זה בזה, לסימן שמחם,
בארם השומע, שיכה קף אל קף ממוך הספעלות השמחה: (יג) תחת, נעלון וכן קרפו מומי הקולים הגדלים

וְאֶכְרַתָּהּ לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חֲסִדֵי דָוִד
 הַנִּצְמָנִים: (ד) הֵן עַד לְאוֹמִים נִתְּנָיו
 נָגִיד וּמִצִּיָּה לְאֹמִים: (ה) הֵן גַּ' לֹא
 תִּדְעַל תִּקְרָא וְגַ' לֹא יִדְעוּךָ אֱלֹהֶיךָ
 יִרְצוּ לִמְעַן יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ וּלְקִדּוּשׁ
 יִשְׂרָאֵל כִּי פִּאֲרָךְ: * (ו) * דְּרָשׁוּ יְהוָה
 בְּהִמְצָאוֹ קִרְאוּהוּ בְּהִיזְרֹתוֹ קְרוֹב:
 (ז) יַעֲזֹב רָשָׁע דְּרָכָו וְאִישׁ זָנוֹן
 מִחֲשַׁבְתּוֹ וַיֵּשֶׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ
 וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יִרְבֶּה לְסֻלּוֹחַ:
 (ח) כִּי לֹא מִחֲשַׁבּוֹתַי מִחֲשַׁבּוֹתֵיכֶם
 וְלֹא דְרָכֵיכֶם דְּרָכֵי נֶאֱמַר יְהוָה:

* ע"ב הפסרת נח * הפסרת וילך ולתענית צבור

ת"א דרשו ה' ר"ה ח' ו"ט. יצמוח ד' ע"ט, ק"ה. עקדה שער ס"ו:
 ואיש און עקדה סס. עקרים מ"ג, ס"ב ומ"ד ס'. ט"ו: וישוב אל
 ה' חננה ז' ו"ז:

sich sein erbarme, und zu unfrem Gott, denn er vergibt viel. 8. Denn meine Gedanken sind nicht eure Gedanken, und eure Wege nicht meine Wege, spricht

רשימי

כסף. למה תבדעו לכם לשקול כסף לאויזיכם צלל לחס: (ב) חסדי דוד. שאבמול
 לדוד חסדיו: (ד) עד לאומים. שר וגדול עליהם ומוכיח ומעיד דרכיהם על פניהם: (ה) הן
 גוי לא תדע תקרא. לשמעוך אם אלי תשמעו לשם ה' הנקרא עליך: (ו) בהמצאו. קודם
 בור דין צעור שהוא אומר לכם דרשוני: (ח) כי לא מחשבותי מחשבותיכם. אין שלי
 וטלכם שוות לכך אני אומר לכם יעוזו דשע דרכו ויתפוט את דרכי אלשים און מחשבותיו
 ויתפוט את מחשבותי לעשות הטוב צעוני. ומדש אברה כי לא מחשבותי ובר' אין דרכי
 דרכי צער ודס אתם מי שמודש צדין מתחייב אצל אני מודש ועוזו וירוחם (פסלי

באור

שעיתי עם דוד חקרים קיימים ומשמדים. או טעמו יהיו כמו החקרים הקיימים אשר הבטחתי לדוד שלא
 תפסק המלוכה מרעו. והענין אחר: (ד) עד, ומחיר, ולפי שהמחיר בחרם ומחיר בפני עדים, כדי שלא יבטח
 בו אחר כן כאשר בלשון עדות כמו העדותי בכס היום, העד העיד בנו האיש (בן מלך) וכן פרש"י: (ה) אליך
 ירואו, להיות קרים למשמעתך: (ו) דרשו, הפרשה הזאת אינה דבוקה עם הקודם אבל היא מוכחה שהוכיח
 בה הנביא את אנשי דורו בפנים אחרים. בהמצאו, צעבור הוללו, ר"ל בהיות דרכו, להיות קרוב לכל קוראיו
 באמת ובלב תמים, לא כמו שאדם חושבים להחליט און השוכים שלא יקבל אחס, כי כן דרך האדם להקדם
 ממי אשר חטא לו אבל לא במחשבותיכם מחשבותי: (ז) יעזוב רשע, במעשה ובפה. וכן יעוזו מחשבותיו הרעות.

den Vermüster zum Vertilgen. 17. Jede Waffe, gegen dich geschmiedet, soll kein Glück haben; und jede Zunge, die gegen dich auftritt vor Gericht, sollst du besiegen, das ist das Erbe der Knechte des Herrn, und ihr Heil, das von mir kommt, spricht der Herr.

55. 1. Auf! Alle Durstigen, kommt zum Wasser, und die ihr kein Geld habt, kommt, kauft und esset! Kommt und kauft ohne Geld, ohne Preis, Wein und Milch! 2. Warum wäget ihr Silber dar für kein Brot, und euren Erwerb für das, was nicht sättigt? Hört lieber auf mich, so sollt ihr Gutes genießen, und eure Seele soll sich laben an Fett. 3. Neigt euer Ohr, und kommt zu mir, hört, auf daß eure Seele lebe, daß ich mit euch schliesse einen ewigen Bund,

לְחַבֵּל: (י) כָּל־כְּלִי יוֹצֵר עָלֶיךָ לֹא יִצְלַח וְכָל־לְשׁוֹן תְּהוֹמִים־אֶתְךָ לַמִּשְׁפָּט תְּרִשְׁעִי זֹאת נִחְלַת עַבְדִּי יְהוָה וצִדְקָתָם מֵאֵתִי נֶאֱמַר יְהוָה:

נה (ב) הוּא כָּל־צֶמֶא לָכֹו לַמִּים וְאֲשֶׁר אֵין־לֹו כֶּסֶף לָכֹו וְאֲכָלוּ וּלְכֹו שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶּסֶף וּבְלוֹא־מַחִיר יֵין וְחֵלֶב: (ג) לֶמֶה תִּשְׁקֹוּ־כֶּסֶף בְּלוֹא־לֶחֶם וַיִּגְיַעְכֶּם בְּלוֹא־לְשַׁבְּעָה־שְׁמֵעוּ שְׁמוֹעַ אֵלַי וְאֲכָלוּ־טוֹב וְתִתְעַנְּגוּ בִּדְשֵׁן גִּפְשָׁכֶם: (ד) הִטּוּ אָזְנוֹכֶם וּלְכֹו אֵלַי שְׁמֵעוּ וַתְּחִי גִפְשָׁכֶם

ה' הוא כל צמא סוכה ה', ר', כ"ז. תענית ח', ז'. קדושין ח', ל'. קמח ח', י"ז, ס"ח. עכו"ם ח', ה': לכו שברו תענית טס:

רשימי

כל לרכו: (יז) כל כלי יוצר עליך. כל כלי זיין אשר לטוורו ויחדורו צצזילך להלחם צד. יוצר לשון חרצות נודים (יהושע ה') אף תשיצ נור חרצו (תהלים פ"ט):

נה (א) הוא כל צמא. הוא זה לשון קריאה וזימן וקיצון הוא ויש הרבה צמקא (זכריה ג') הוא ונוסו פארץ נפון: לכו למים. לתורה: שצור. לשון לשזור צד (צדאשית פ"ג) קנו: יין וחלצו. לקח טוצ מיין וחלצו: (ב) למה תשקלו

באר

חזקוני (הכשרי). יוצר, ענין יצירה ותיקון, משרש יצר, מנבין הפעל. תרשימי, אם יקום איש להחזוכה עמך במשפט אם תרשימי אותו, ויאל מחרוב ואם תשאר זכאים ר"ל לא ייקו לך לא במעשה ולא בדבור:

נה (א) הוא, לשון קריאה, כמו (למעלה י"ח ח') הוא ארץ. כל צמא, המצא לרצו ה', ילך אל הכניא לשמוע דבר ה' מפיו, בלא מתן כסף. וזר"א הכוונה על הטובות שיעשה עמם אלהים בשוכם לחרם: (ב) בלא לחם דבר שאינו לחם. ושעורו למה תשקלו כסף לעבודת אלהים אחרים, אשר הנה לא אלהים, כדמיון לא לחם, ולמה תשמועו משאות שוא ומדוחים, ותלכו בעלת כניא שקר ופשעם נשאת ריקם מכל חכמה וחכמה, ומכל תחלת ותקוה: (ג) חסדי דוד, הפעל עשה במובן ר"ל ואעשה עמכם חסדים כמו

שְׁמִשְׁחָתִי וְשַׁעֲרִי לְאַבְנֵי אֶקְדָּח
וְכָל־זְבוּלִי לְאַבְנֵי חֶפֶץ: (יג) וְכָל־
בְּנֵי לְמוֹדֵי יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵי:
(יד) בְּצַדִּיקָה תִּפְוֹנֵנִי רַחֲמֵי מַעֲשֶׂק
בִּי־תִירָאִי וּמִמַּחְתָּה בִּי לֹא־תִקְרַב
אֵלַי: (טו) הֵן גֹּדֵר יִגְוֹר אִפְסֵם מֵאוֹתַי
מִי גֵר אֶתְּךָ עָלַי יִפֹּל: (טז) הֵן אֲנֹכִי
בְּרֵאתִי חֶדֶשׁ נֶפֶשׁ בְּאֵשׁ פָּחַם וּמוֹצִיא
כָּלִי לְמַעֲשָׂהוּ וְאַנְכִי בְּרֵאתִי מִשְׁחִית

nen, deine Thore
von Karfunkelstein,
und all' dein Ge-
biet voll köstlicher
Steine. 13. All'
deine Söhne sollen
Zehrlinge des Herrn
sein, und groß dei-
ner Söhne Glück.
14. Durch Gerech-
tigkeit sollst du be-
festigt werden: Sei
fern von Beklem-
mung, denn du hast
Nichts zu fürchten,
und von Angst, denn
sie nahm dir nicht!
15. Wenn man sich
rottet, so ist's nicht
mehr von mir; wer
sich gegen dich rot-

ת"א וכל בניך זרבות ט' ס"ד יצמות ט"ו קס"ג נזיר ט' ס"ד
נריתות ו' ס"ח תמיד ה' ל"ב עקדה סער ל"ב מ' גר אהך
יצמות ז' כ"ד עקדה סס: הן אנכי עקדה סער ס"ט:
tet, er wird dir zusallen. 16. Siehe, ich schaffe den Schmid,
der Kohlenfeuer an-
facht, und eine Waffe hervorbringt durch seine Arbeit; aber ich schaffe euch

*הנה קרי

רש"י

החומה: לאנכי אקדח. יונתן תירגם לאנכי גומדין תרגום גחלים פתר אקדח לשון
קדחי אש והם מין אבנים טובות צועדות כלפידים והוא קדבון קלל לשון גחלת ויש
פותרין לשון מקדח אבנים גדולות שכל חלל הפתח קדוח צתוכו והמזוזות והמפתן
והסף כולן מתוך האבן הם: לאנכי חפץ. לאנכי לורד: (יד) רחמי מעוטק. כמו
התנערי מעפר תרחקי מן העושים אותך: (טו) הן גוד יגור אפס מאותי. הן ירל
יירל ויגור מבזרת רעות אותו שאין אני עמו היא עשו: מי גר אתך. מי אשר נאסף
עליך למלחמה או מי גר מי שנתגברך צך. ורבותינו פירסוהו צבדים לומר שאין
מקצלין גדים לימות משיחנו ואף צפטו של מקרא יתכן מי שנעשו גדים אתך
צעניותך עליך יפול צעשירותך כמו על פני כל אחיו נפל: (טז) הנה אנכי. אשר
צראתי חדש המתקן כלי זאני אשר צראתי משחית המחצלו כלומר אני הוא שגדתי
צך את האויז ואני הוא שהתקנתי לו פורענות: ומוציא כלי למעשהו. ללורך גומדו

באר

וכנה את שני החומה בשם שמשות. כי יבולו השמש הם כקרינים, כמו (חזקוני ג') קרינים עזרו לו. ובהראותו
זאת רבוק היעיד עם ושעריך אקדח. מין אבנים טובות צועדות כלפידים והוא קרבונקל"א לי גחלת (רש"י)
והוא האבן הנקרא בלשון רומי קארבונקולום ונקרא ג"כ קארבון, וענינו גחלת. לאבני חפץ, שיש לאדם
חפץ בהם. לא ככל האבנים שהם מושלים אין חפץ בהם (בן עזרא): (יג) למודי ה', ישיבולו בחכמה כאלו
יהיו תלמידי ה': (יד) מעושם, מלוקת הלג, כמו (למעלה ל"ח י"ד) עשקה לי ערבני: (טו) גוד יגור, יגור,
ענין אספה, כמו (תהלים כ"ט) יגורו עלי עזים. אפס מאותי, לא במאותי. עליך יפול, אלה אשר השאספו
נגדך, יצולו לחסוף עלל כנפיק, והיו קרים למשועתך: (טז) פחם, גחלים, ר"ל מנעך בלש הנחת גחלים
כבים להבעירם פה. ואנכי צראתי, כיון שאני עשיתי העושה ואני צראתי המשחית לחבל, כן בידי להגין עליך
לכלתי סמונה אליך כל רע (רד"ק): (יז) כל כלי, כל זין דיתק עלך לא ילחח, וכל לישן דיקוס עמך לריחא

nes verbarg ich mein Antlitz einen Augenblick vor dir; aber mit ewiger Huld erbarme ich mich dein, spricht dein Erlöser, der Herr. 9. Wie bei den Wassern Noach's soll es jetzt sein: So wie ich schwur, daß die Wasser Noach's nicht wieder die Erde überschwemmen sollten, so schwör' ich, nicht mehr auf dich zu zürnen, und dir nicht zu fluchen. 10. Denn die Berge weichen und die Hügel wanken, aber meine Huld weicht nicht von dir, und

עולם רחמתיך אמר גאלך יהוה:
(ט) כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי
מעבד מי נח עוד על הארץ כן
נשבעתי מקצף עליך ומגער בך:
(י) כי ההרים ימושו והגבעות
תמושינה וחסדי מאתך לא ימוש
וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך
יהוה: * (יב) * עניה סערה לא נחמה
הגה אנכי מרביץ בפורי אבניך
ויסדתיך בפפירים: (יג) ושמתי כדכד

* ע"כ הפסרת כי תצא * כאן מתחילין הפסרת ראה

ת"א כי מי נח טוטה ח' , י"א. טועות ד', ז"י סנהדרין י"ח, ז"ט.
עקדה סער י"ד: כי ההרים עכו"ס ח' י"ז: ושמתי כדכד ט', מ"ח.
סנהדרין י"ח, ק':

mein Friedensbund wankt nicht, spricht dein Erbarmer, der Herr. 11. Du Arme, vom Sturm umher Geworfene, Trostlose, siehe, ich lege in Spießglas deine Steine, und gründe dich auf Saphiren. 12. Ich mache von Kristall deine Zin-

רשי

אף ודוּש פתר צמעט קוף כמו דרבע קטן עזנתיך וכן תירגם יונתן: וצחסד עולם. שנתקיים עד עולם: (ט) כי מי נח זאת לי. שזיעה צירי והולך ומפרט דזרו כאשר נשבעתי מעבד מי נח וגו': (י) כי ההרים ימושו. אף אם תכלה זכות אבות ואמהות חסדי מאתך לא ימוט: (יא) סערה. שלצה סוער דרז לרות. מרזין צפוך. רוףך רלפתך צאצני נופך: (יב) כדכד. מין אצן טוצה: שמשותף. יונתן תירגם אעך ומנחם חזרו עם יסמטוניה ויש פותרין לשון שמש חלונו' שחמה זורחת צהן ועושין כנגדו מחילה צמיני זוכית לצעים לנוי. ומדרש תילים פותר שמשותף ושמש ומנן שיני

באור

(א) (יב) ערגוס), וכאשר בא כן ילך, אבל חסד, שבא במדת הרחמים והאבה הסקוה צלל הוא יתקיים לעולם: (ט) כי מי נח. המבול שיהיה כימי נח, והעם זאם הגזירה והחממה שחממה, וכאשר נשבעתי שלא יעבור עוד מבול כימי נח הארץ, והוא הכתוב (בראשית ח') ולא אוסף עוד להכות את כל חי, ועם מקלף עליך. בעבור שהמשילה לאשה עזובה (כן עורא). והכשרי תרגם כימי נח, כאלו היה כחוד כימי נח: (י) ההרים ימושו. לפעמים יקרה שההרים עם רוב חזק יקורו ויעתקו ממקומם ע"י רעש, וכן הבצעות יגעו לנפול בצרך, אבל חקדי הוא דבר העתקיים, והבצעות צרות שלומי לא תמוט: (יא) סערה, בצער הגלות, והפרשה האחת מחוצרת לפרשה שלמעלה שומד שם אל ירושלים החריבה. בפוך, הוא האבן הנקרא בלשון רומי סטיביון, חבטימיוס (ספיגלוא) אשר שחקו אותו אנשי הקדם לעפר, לכחול בו את הפנים, וכן כי חקריי שפוך עיניך (ירמיה ד'). ועיני שם בצאור: (יב) כדכד, אזורי המסרגומים, שהוא האבן הנקרא (קריסטל) ואחרים מעתיקים (פאל רובין). שמשותף, יס פותרין לשון שמש, חלונו, שחמה זורחת צהן. ומדרש חלים פותר שמשותף ושמש ומנן (חלים פ"ד) שיני החומה. (רש"י). ולפי המלה תרגומו (דיינע זאנכענסטרחאלען),

(א) כִּי־יִמִּין וּשְׂמֹאל תִּפְרָצִי וְזָרַעְךָ
גוֹיִם יִירָשׁ וְעָרִים נִשְׁמֹרֹת יוֹשִׁיבוּ:
(ב) אֶל־תִּירָאִי כִּי־לֹא תִכְוָשִׁי וְאֶל־
תִּכְלָמִי כִּי־לֹא תַחֲפִירִי כִּי בִשְׂרָת
עֲלוּמֶיךָ תִּשְׁכַּחִי וְחִרְפַּת אֱלֻמְנוֹתֶיךָ
לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד: (ג) כִּי בְעֲלִיךָ עֲשִׂיךָ
יִהְיֶה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגִאֲלֶךָ קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקְרָא:
(ד) כִּי־כֹאשָׁה עֲזוּבָה וְעֲצוּבַת רוּחַ
קָרָאךָ יִהְיֶה וְאַשְׁת־נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵם
אָמַר אֱלֹהֶיךָ: (ה) בְּרַנֵּעַ קָטָן עֲזוּבָתֶיךָ
וּבְרַחֲמִים גְּדוּלִים אֶקְבָּצֶךָ: (ו) בְּשִׁצְפָה
קָצַף הַסִּמְרָתִי פָנַי רַנֵּעַ מִפֶּה וּבְחֶסֶד

Seile, und deine
Pflöcke stecke fest!
3. Denn zur Rechten
und zur Linken sollst
du dich ausbreiten,
deine Nachkommen-
schaft soll Völker
vertreiben, und öde
Städte bevölkern.
4. Fürchte dich nicht,
denn du wirst nicht
zu Schanden! Schä-
me dich nicht, denn
du wirst nicht zum
Hohn! Ja, die Schan-
de deiner Jugend
sollst du vergeffen,
und die Schmach
deines Witwenstan-
des nicht mehr ge-
denken. 5. Denn dein
Schöpfer ist dein
Gemahl, der Herr
der Heerscharen ist
sein Name; dein Er-
löser ist der Heilige

ת"א כי בעליך סנהדרין ז', כ"ז: ואשת סס:

Israels, Gott der ganzen Erde heist er. 6. Denn als ein verlassenes Weib, betrübten Herzens, beruft dich der Herr, dich Jugendgemahlin, die verstoßen war, spricht dein Gott. 7. Einen kleinen Augenblick verließ ich dich, aber mit großer Liebe nehme ich dich wieder auf. 8. Im Ausbruch des Zor-

רש"י

למרחוק: מיתריך. הם חזלים הקים התלויים ששולי אהלים וקשורים ציתדות שקורין קביל"ש זלע"ז ותוקעין זאקן: (ג) תערוצי. תנזרי: (ד) עלומיך. נעוריק: (ו) כי תמאס. כשתמאס פעמים שבעים עליה מעט: (ח) בשצף קוף. מנחם פתר חרי

באור

מכל הארצות ואין מקום להכילם. יפו, יהיו נועים לאורך ולרוחב ואל מונעיה מלהעשותם. מיתריך, החזלים הנלוים בשפולי המהלך לקשרם ציתדות, האריכו אותם שהיה כוח לקשרם היטב. ויתדותיך, היתדות התקועות בזרן חקי שלא יחרו ממוקומם: (ג) תפרוצי, ענין פשוט ורבי, פנו (בראשית כ"ח) ופרלם ימה וקדמה. יירש, יגרש, כמו (דברים ז') ובני עשו יירשום וישמידום ונפיהם. יושיבו, הערים החרבות שהינה נושבות מהן כי יפדו וירבו: (ד) בושת עלומיך, משכחי הבושה שהיה לך ציני נעוריק כאשר היית גולה ומוטלת, כי לא יקרה לך עוד כזאת להזכר על יד אדם הראשונה. וחרפת אלמוותיך, החרפה שהיה לך מאל שהיית מכני מולך כאלמונה מכני בעל: (ה) בעליך עושיך, על דרך תקראי אישי (הושע ז'): (ו) כאשה עזובה, ה' קראך לשב אליו, כדרך האשה הזובה מבעלה, והיא עזובה רוח שבעלה קורא אותה לשב אליו. תמאס, כמו אדם נעוריה, אדם תומאס ציני בעלה, הנה לא יתמיד ההיאוס, כי שבי ירחס, כן אמר אלשיך לרחס עליך: (ז) וברחמים, באהבה רבה, כי לפעמים הרחמנות תולדות האהבה, והאהבה תולדות הרחמנות: (ח) בשצף, כעסם טף בע"ה להיוחס אחריות מחלפות, ואמר, שהקף לא בא כי אם בשעפם מהירים

Durch seine Weisheit macht Viele gerecht mein gerechter Knecht, und ihre Vergehungen trägt er. 12. Darum geb' ich ihm sein Loos unter Mächtigen, und mit Helden soll er Beute theilen, weil er in den Tod hingab sein Leben, und zu Uebelthätern gezählt ward; indem er die Sünden Vierter trug, und für die Uebelthäter betete.

54. 1. Suble, Unfruchtbare, die nicht gebär, brich in Subel aus und jauchze, die keine Geburtsschmerzen

empfang! denn der Söhne der Verlassenen werden mehr sein, als der Vermählten, spricht der Herr. 2. Erweitere den Platz deines Zeltes, und deiner Wohnung Teppiche laß ausbreiten, unterlaß es nicht! Mache lang deine

ישעיה נג נד

יִסְבּוּ: (3) לִכְן אֶחָלַק לָלוֹ בְּרָבִים
וְאֶת־עֲצוּמִים יֶחֱלַק שְׁלָל תַּחַת אֲשֶׁר
הָעֵרָה לַמּוֹת נִפְשׁוּ וְאֶת־פְּשָׁעִים
נִמְנָה וְהוּא חֲמַא־רָבִים נִשָּׂא
וּלְפָשָׁעִים יַפְגִּיעַ:

* נד (b) רָנִי עֲקָרָה לֹא יֵלְדָה פִּצְחִי
רָנָה וְצִהְלִי לֹא־חָלָה בִּי־
רָבִים שׁוֹמְמָה מִבְּנֵי בְעִילָה אָמַר
יְהוָה: (3) הֲרַחֲבִי מְקוֹם אֶהְלֶךְ
וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַי יִשּׂוּ אֶל־תַּחֲשָׁכִי
הָאֲרִיכִי מִיתְרֶיךָ וִיתְדֵיךָ חֲזָקִי:

* הפסרת נח ונח הפסרת כי תצא

ת"א לכן אחלק סוטה ח', י"ד: רני עקרה זכות ח', י':

רש"י

אוכל ושבע ולא היה בוזל וחומם: זדעתו ילדיק לדיק. היה שופט עצדי משפט אמת לכל הצאים דין לפניו: ועונתם. היה סוצל כדרך כל הדיקים שנאמר אתה וצדיק תשאו את עון המקדש (צמדדד י"ח): (יב) לכן. על עשותו זאת אחלק לו נחלה וגורל דרצים עם האצות הראשונים: הערה למות נפשו. לשון ותער כדה (דראשית כ"ד). ואת פשעים נמנה. סצל יסודין כאלו חטא ופשע והוא צשצל אחרים נשא חטא הדרצים: ולפשעים יפגיע. על ידי יסודיו שצאת על ידי טוצה לעולם:

נד (א) רני עקרה. ירושלים אשר היתה כלה ילדה: לא חלה. לשון לידה הוא שהולדה על ידי חיל וחזלים יולדת: מצני צעולה: צת אדום: (ב) ישר.

באור

אנב'יקם). ומוקב על יראה זרע צפוק הקודם רלה לומר ישבע בראשו זרע ואת חפץ ה', אשר ילח ציון. בדעתו, ענני ישראל ילדיק צחכמתו ובלדקו גוים רבים, כמו שכתוב (למעלה ב') והלכו עמים רבים וגומר: (יב) ברכים, גדולים וחשובים, כמו ירמיה ל"ט) וכל רבי המלך. הערה, ענין הריק מן ותער כדה (בראשית כ"ד), כאלו הריק את נפשו ומוקד אותם למות. פישעים, פושעים שפשעו בשם, כן היו ישראל נחשבים (בן נחרא). יפגיע, ענין סחנה ובקשה, כמו (ירמיה ז') ואל חפנע ב', רלה לומר בעד הפושעים יתפלל אל האלהים:

נד (א) רני עקרה, את ירושלים, אשר היית כעקרה שלא ילדה, על כי אנשיה גלו מוננה. לא חלה, מענין חיל כיוולדה, ר"ל שלא הרגישה חבלי לידה. בעולה, כאשה שיושבת עם בעלה וצניה, והספה האלמנה והשכולה שהיא שוממה, והיא ירושלים שהיא כאלמנה (רד"ק): (ב) הרחיבי, כי יצאו צדיק הגולים

עָמִי נָנַע לָמוֹ: (ט) וַיִּתֵּן אֶת־רָשָׁעִים
קִבְּלוּ וְאֶת־עֹשִׁיר בִּמְתָיו עַל לֹא־
חֲמִם עָשָׂה וְלֹא מִרְמָה בָּפִיו:
(י) וַיְהִי־הָ חֶפֶץ דָּבָא הַחֲלִי אִם־
תַּשִּׁים אֱשֶׁם נִפְשׁוֹ יִרְאֶה זָרַע יֶאֱרִיךְ
יָמִים וְחֶפֶץ יְהוָה בִּידוֹ יִצְלַח: (כ) מִעַמְלֵ
נִפְשׁוֹ יִרְאֶה יִשְׁבֹּעַ בְּדַעְתּוֹ יִצְדִּיק
צִדִּיק עֲבָדֵי לְרַבִּים וְעוֹנְתָם הוּא־

entnommen aus dem
Lande der Lebenden,
wegen der Missethat
meines Volkes,
welches die Strafe
treffen sollte. 9.
Man gab ihm bei
Frevlern sein Grab,
und bei Gottlosen
in seinem Tode, ob
er gleich kein Un-
recht gethan, und
sein Trug war in
seinem Munde. 10.
Doch dem Heern
gefiel es, ihn nie-
derzudrücken, ihn

ת"א וזה' הפך זרכות ח', ס': יראה זרע זרכות ט', נ"ו:

leiden zu lassen; wenn er sich aber zum Schuldopfer hingegeben, sieht er Nachkommen, lebt lange, und des Herrn Angelegenheit gedeiht durch seine Hand. 11. Wegen des Leidens ¹⁾ seiner Seele sieht er sich satt.

רמז

מאלף חיים היא א"י: מפעם עמי. צא הנבע הזה ללדיקים שזהם: (א) ויתן את רשעים קצרו. מסד את עלמו להקצר ככל אשר יבדור עליו רשעי עכ"ס שהיו קונסין עליהם הריגה וקצורת חמורים צמעי הכלצים: את רשעים. לדעת הרשעים בתדלה לקצור ולא יכפור צאלהים חיים: ואת עשיר צמותיו. ולדעת המושל מסד עלמו צכל מיני מות שגור עליו על שלא דלה לקבל עליו לעשות דעה ולחמום חמם ככל העכ"ס אשר היה גר ציניהם: ולא מרמה צפיו. לקבל עליו עצודת כוכבים ומזלות: (י) וח' חפץ רכאו החלי. הק"צה חפץ רכאו ולתחזירו למוטצ לפיכך החלי אותו: אם תמים אשם נפטו וכו'. אשר הקצה"ה אדם תפא נפטו נותנת ונמסרה צקדושתו להשטח לי אשם על כל אשר מעל אגמול לו בגמולו ויראה זרע וכו'. אשם זה לשון כופר שנותן אדם למי שחטף לו אמינר"א צבע"ו כענין שנאמר צבלשטים (ש"א ו') אל תשיצו אותו דיקם כי השצ תשיצו לו אשם: (יא) מעמל נפשו: היה

באר

ער ענטקלונגען חיים דעם **זאנדע דער זעבעדיגן וועגן דער זייסעטהאט זיינעם פאן**
קעס זיהן פאנגע טראן: וט) ויתן, לא היה די להם לענות ולברות בחיי, אלא גם במיתו לא
הימחור, והיו את רשעים קברו. **עשיר**, ככל לשון של רשעים, וכן הביא בן מלך בשם ר' יונה. ואלו כנס
הסעו בשם עשיר, כ"ע" נשמו והאזה האדם ורשע. **במותיו**, אם קצו מות בנות הוי"ו (בן מלך). והוא
כמו בנות. **ח"ל הרצ"ב**, בנותיו, כמו קבר, ואם יענן עונן, והלא בנות לא שנתנה במלת ע"ב בנותיו,
ומדוע השתנה במלת בנותיו? יש להשיב כי זאת המלה בזה ע"ד משקלים כמו קריון פרעה וקריון המלך,
ולדעתו יתורגם בנותיו (אברהם יצחק), אבל בכל המקרא לא יורה בזה על הקבר. **על**, עעמו כמו אף כי (אבשלם),
אבג"ד, וכן (אבג"ד ט"ז י"ח), על לא חסם כפי: (י' וז' חפ), אין לנו רואים במחלוקת ע"ס אלא חפץ האל כן
לדכאו והמחליאו (ומדבר רד"ק). **אם** חיים, דברי האל על סוף הפרשה. וטעמו, אם יסבילו ישראל את העון העמים
וימחלו להם, כופר בעד עמליהם, אזי ישוב אללללים, יאריכו ימיו על אדמת הקדש וילכו לעשות כרליו בנחלים:
(וא) מים, מ"ם הקדש והעם, ומעל נפש שסבל, יהיה לו גמול שיראה יצבע (על געטטיגט זיך ע"ס

1) das ihn früher getroffen.

gen, zerfchlagen wegen unsrer Missethaten, zu unsrem Heile traf ihn Strafe, und durch seine Wunden sind wir geheilt. 6. Wir Alle irrten wie Schafe umher, gingen ein Jeder seines Weges; der Herr aber warf auf ihn unsrer Aller Strafe. 7. Er ward mißhandelt, da er doch geplagt war; aber er that seinen Mund nicht auf, wie das Lamm, das zur Schlachtbank geführt wird; und wie ein Schaf vor seinen Scheerern verstummt, und seinen Mund nicht aufthut. 8. Aus Bedrängniß und Strafgericht ward er hinweggenommen; und wer von seinen Zeitgenossen bedachte es, daß er

מוֹסֵר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו וּבְחִבְרָתוֹ נִרְפָּא-
לָנוּ: (ו) כָּלָנוּ בְּצֹאן מְעִינֵי אִישׁ
לְדַרְכּוֹ פָּגִינוּ וַיְהִי הַפְּגִיעַ בּוֹ אֶת
עוֹן כָּלָנוּ: (ז) נִגַּשׁ וְהוּא נִעְנָה וְלֹא
יִפְתַּח-פִּיו כִּשְׂה לַמֶּשֶׁה לְמַטְבַּח יוֹכַל וּכְרָחֵל
לִפְנֵי גִזְזִיָּה נֹאֲלָמָה וְלֹא יִפְתַּח פִּיו:
(ח) מַעֲצָר וּמִמִּשְׁפַּט לָקָח וְאֶת-דֹּרוֹ
מִי יִשׁוּחַת כִּי נִגְזַר מֵאֶרֶץ חַיִּים מִפֶּשַׁע

רש"י

יסורי השלום שהיה לנו שהוא היה מוסר להיות שלום לכל העולם: (ו) כלנו כללן תעינו. עתה נגלה כי העכ"ם תענו: הפגיע צו. נעתד על ידו ונתלה על עון כולנו שלא החריו עולמו. הפגיע אשפריא"ר צלע"ז לשון תחנה: (ז) נגש והוא נענה. נגש הכה בנוגסים ודוחקים: והוא נענה. צאנאת דברים שורפלר"ץ צלע"ז: ולא יפתח פיו. סוגל היה ושותק כמו השה אשר לטבח יוצל וכרחל אשר לפני גזזיה כאלמה: ולא יפתח פיו. מוסר על שה לטבח יוצל: (ח) מעצר וממשפט לוקח. הכניא מעצר ואומר כי זאת יאמרו העכ"ם צאחרית הימים כשיראו כשנלקח מן העולם שהיה עזר צידם וממשפט היסורין שסבל עד עתה: ואת דורו. שנים שעברו עליו: מי ישוחח. את התללות אשר מלאוהו: כי נגזר. היה מתחילה גולה

באר

(ער ווארד געקוועט). מוסר שלומנו. יסורין הראויים לבוא עלינו למדק העון ולהתמיד שלומנו. הכה באו עלינו ולפי המלות יסורים (איינע שטרעכע חונערס היילס. ד. ה. ד"ח לו חונערק היינדיענט טרחן איהן). ובחבורתו, עם החבורה שבאה עליו, נרפא לנו נבעי העון כי בזה נכפרו וסלכו להם וכן (למעלה ו' י') ושב ורפא לו: (ו) כצאן, בפתיח לידעיה, ר"ל כללן היה שאין לו רועה ומפזרים אלה ואלם (רד"ק). וד' הפגיע צו, האל הפגיע צו את העולם, הראוי לבוא על כלנו: (ז) נגש, בש"ן שאלית ענין לחץ ודחוק. כשה. וכן אמר ירמיהו על צרותיו: ואני ככש חלוק יוצל לטבח ואם י"א. ולא יפתח פיו, מוסר על שה לטבח יוצל (רש"י). והוא הנכח לפי הענין והלשון, וכן מתורגם. ולד"א יסורים (נ"ן טהאס עד זיינען מונד ניט חוץ): (ח) מעצר, המ"ם תורה על המקום וענין עוזר לחץ וזה, כמו (טהלים ק"ז) מעורר רעה וטעם לוקח, מיתה, ר"ל לוקח מן העולם, כמו (שמואל א' כ"א) הוא צעור נלקח. ושעורו, ע"י מיתתו כדמה מעורר וממשפט. ולד"א המ"ם היא מ"ם הקנה וענין לוקח, כליון, ר"ל לוקח צחוק וראוי לתרגם (דורך בערענגניס חונד טרעכענדיט מוארד ער הינגערעכט). ואת דורו, אינו הכשאל של הפעל ישוחח, רק הוא צמקום הנשאל, ונקרא בלה"ע (אקחאטיקום אנהלועטום) כמו (למעלה כ"ז י"ב) את מעשיך ולא יועילך. ישוחח, ענינו עיון ומחשבה והשתכלות כמו (טהלים קמ"ג) צמעה ידך לשוחח. ולפי המלות יסורים המחמר (אונד זיינע לייטגעקאסען) — ווער פֿלֶן חיהנען חיבערלעגטע (?) מפשע עמי, זה מחמר היחידים ככל עם ועם. והטעם, מי מאכני דורו השתכל שפ"י פעמי העמים הוא נגזר מארץ החיים, והגעב היה ראוי לבוא עליהם. ולד"א המחמר מפשע עמי דבוק לפניו ולאחריו וכל לנו על הקצון, ויסורים (דאס

לֹא־תֵאָדָר לוֹ וְלֹא הָדָר וְנִרְאָהוּ וְלֹא־
מֵרָאָה וְנִחְמַדְהוּ: (ג) נִבְזָה וְחִדְלָה
אִישִׁים אִישׁ מִכְאֲבוֹת וַיִּדְוַע חֲלִי
וּכְמִסְתָּר פָּנִים מִפְּנֵי נִבְזָה וְלֹא
חֲשַׁבְנָהוּ: (ד) אֲבָן חֲלִינֵנוּ הוּא נִשְׂא
וּמִכְאֲבֵינוּ סִבְלָם וְאֶנְחֵנוּ חֲשַׁבְנָהוּ
נָנוּעַ מִבֶּה אֱלֹהִים וּמַעֲנָה: (ה) וְהוּא
מַחֲלֵל מִפְּשָׁעֵינוּ מִדְּבַר מַעֲוֹנֹתֵינוּ

wie ein Wurzel-
schößling aus dür-
rem Lande, er hatte
keine Gestalt und
keinen Reiz, daß wir
auf ihn geschaut,
hatte kein Ansehen,
daß wir an ihm Ge-
fallen gehabt hätten.
3. Verachtet war er
und verlassen von
Men schen, ein
Schmerzensmann,
und durch Krank-
heit ausgezeichnet;
und als müßte er
das Anlig vor uns

תִּיא נְבוּזָה עֲקֵרִים מִ"ד, י"ב: אֲבָן חֲלִינֵנוּ סִנְדְּרִין י"ח, ז"ח:

verhüllen, war er verachtet, und wir schätzten ihn nicht. 4. Aber unsre Krank-
heiten trug er, unsre Schmerzen lud er auf sich, und wir achteten ihn von
Gott geschlagen und gemartert. 5. Er ward verwundet unsrer Sünden we-

רש"י

לִי: לֹא תֵאָדָר. הָיָה לוֹ מִתְחַלָּה וְלֹא הָדָר: וְלֹא מֵרָאָה וְנִחְמַדְהוּ. וְכִשְׁרָאִינֵהוּ מִתְחַלָּה
זָאִין, מֵרָאָה הַיָּאךְ נִחְמַדְהוּ. וְנִחְמַדְהוּ תַּמּוּהָ הוּא: (ג) נִבְזָה וְחִדְלָה אִישִׁים. הָיָה כֵּן
דְּרַךְ הַנִּבְזָה הַזֶּה מִזְכִּיר כָּל יִשְׂרָאֵל כְּאִישׁ אֶחָד אֵל תִּירָא עֲזָדִי יַעֲקֹב וְעַתָּה שְׂמַע
עֲזָדִי יַעֲקֹב וְאִךְ כֹּאֵן הֵנָּה יִשְׁכִּיל עֲזָדִי צְדִית יַעֲקֹב אָמֵר וַיִּשְׁכִּיל לִשְׁוֹן הַלֵּלָהּ הוּא
כִּמוֹ וַיְהִי דוֹד לְכָל דְּרָכֵינוּ מִשְׁכִּיל (ט"ז י"ח): וְכִמְסִתֵּר פָּנִים מִמֶּנּוּ. מִרְּוֹז צִסְתָּם
וּסְפֻלֹתָם הָיוּ כְּמִסְתִּירֵי פָנִים מִמֶּנּוּ חֲזוּשֵׁי פָנִים צִטּוּן כִּי שָׁלַל נִדְאָה אֹתָם כְּאִדָּם
הַנּוֹבֵעַ שְׂמִסְתִּיר פָּנָיו וִירָא מִהֲצִיט: (ד) אֲבָן חֲלִינֵנוּ הוּא נִשְׂא. אֲבָן לִשְׁוֹן אֲבָל
כָּל מָקוֹם אֲבָל עַתָּה אֵנוּ רֹאשִׁים וְרֹאשִׁים שָׁלַל מִחֲמַת שְׂפִלְתוֹ זֶה לוֹ אֲבָל מִיּוֹסֵר הָיָה צִיּוּרִין
לְהִיּוֹת כָּל הַאֲמוּנוֹת מִתְּכַפְּרִים צִיּוּרִיָּהוּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל חֲלִי שְׂהִיב דְּרֹאִיב לִצֵּל עֲלֵינוּ
הוּא נִשְׂא: וְאֶנְחֵנוּ הַשְׁכִּנּוּהוּ. אֵנוּ הֵיינוּ סְדוּרִים שְׂהִיב שְׂנֵאֵי לְמָקוֹם וְהוּא לֹא הָיָה
כֵּן אֲבָל מִחֻלָּל הָיָה מִפְּשָׁעֵינוּ וּמִדּוּכָא מַעֲוִינוּ: (ה) מִיּוֹסֵר שְׁלּוּמֵינוּ עֲלֵינוּ. זָאֵר עֲלֵינוּ

באר

כְּחֻלּוֹתָם כָּל זַעַל חוּמָר הָדָר לְהַשְׁמִיךְ חֲלִי הָעֵין וְכֵן וְנִחְמַדְהוּ שֶׁחֲמַד אֹתוֹ בְּלִבּוֹ: (ג) וְנִבְזָה, הָיָה נִבְזָה צִיּוּרֵינוּ
כָּל, וְהָיָה חֲדָל מֵאֲשִׁשִּׁים כִּי לֹא הָיָה אִישׁ מִתְחַבֵּר עִמּוֹ לְגוֹדֵל שְׂפִלְתוֹ, וְהָיָה זַעַל מִכְאֲבוֹתָיו. וַיִּדְוַע חֲלִי, יָדוּעַ
וּמוֹחָק לְכָל לִבְעַל חֲלִים (בַּעֲקָאֲנִט דּוֹרָךְ קְרֹאֲנִקְהִיט, ד. ה. חוּץ חִינֵעַ זַעֲלֻטְעֵנֶה אֲרִט דְּחִיט
בַּעֲהַחֲפֻטְעַט). וְאֲחֵרִים פּוֹתֵרִים יָדוּעַ וְרִגִּיל עִם חֻלִּי (פֶּרֶטְרוּס מִיט דַּעַר קְרֹאֲנִקְהִיט), וְאֵינוּ נִרְאָה
כִּי הָיָה רֹאִי יָדוּעַ חֻלִּי. וְכִמְסִתֵּר, כְּאֵלוֹ הַסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ לְבִלִּי רֹאשׁוֹ, וְכֵן פִּי רִשִּׁי כְּאִדָּם מִנוֹבֵעַ שְׂמִסְתִּיר
פָּנָיו וִירָא מִהֲצִיט. וְנִקְלָת סְפִרִים הַנּוֹן חִינֵה דְבוּשָׁה. וְהַר"ק פִּי כְּמִסְתִּירֵים פָּנִים מִמֶּנּוּ שָׁלַל הֵיינוּ רוֹשִׁים לְהִצִּיעַ
זֶה, מִרְּוֹז מֵאִשׁ שֶׁהֵיינוּ מוֹאֲסִים אֹתוֹ וְלֹא שֶׁחֲבִנּוּהוּ לְכָלֹם. וְהַחֲסֵם בַּעֲזָעֵינוּ מִתְּרַס (חֲזוֹד וַיִּחַ אִיִּיִּי
נַעַן. פֶּלֶךְ דַּעַן מֵאֵן דְּחֵי אֲנִטְלִיטְן פֶּרֶהֲיִלִּט, פֶּרֶהֲאֲטַעֲטַעַן וַיִּיר — חִיָּהוּ), כִּי לְדַעַתוֹ מֵלֶכֶת
נִבְזָה חִינֵה הִיכּוּנֵי מִנְיָן נַעֲלָל רַק הַמְדַּבְּרִים עֲבָדִים מִנְיָן הֵקֵל בְּחִקְרוֹן הַכְּנוּי כְּאֵלוֹ כְּתוּב נִבְזָהוּ: (ד) חֲלִינֵנוּ,
הַחֻלִּי וְהַמְכֻאֵב שְׂהִיב רֹאִי לְבֹא עֲלֵינוּ זֶה עֲלֵיהֶם, וְהֵם הָיוּ כּוֹפֵר וּכְפָרָה לָנוּ, וְאֶנְחֵנוּ שֶׁחֲבִנּוּהוּ בְּחִיּוֹתָם בְּגִלּוֹת
שְׂהִיב נְבוּזָה וּמוֹכָה אֱלֹהִים וּמוֹעֵה מִיֵּד הַאֲלֵהִים, עֲוֹנוֹ, וְהֵנָּה אֵנוּ רֹאשִׁים כִּי לֹא זֶה עֲוֹנוֹ, אֲבָל עֲוֹנוֹנוּ (רד"ק).
סִבְלָם, זֶה הַכְּנוּי אֲחֵר הַשֵּׁם לְחֹק הָעֵינִן, נִבְזָה, מִדּוּכָא מַעֲוִינוּ אֱלֹהִים, כִּמוֹ (תְּהִלִּים ע"ג י"ד וְהָיָה נְבוּזָה
כָּל הַיּוֹם: (ה) מִחֻלָּל, מִגִּזְרֵת חֲלָל, ר"ל נַפְלָע כִּמוֹ (לְמַעַלָּה כִּי"א ע"י) מִחֻלּוֹתָם מִיָּן. וְלְדַעַת הַר"ק מִן חֵיל

hoch. 14. Gleichwie (jetzt) viele sich vor ihm 1) entfesen, — so entsteht, unähnlich Menschen, ist sein Ansehen, und seine Gestalt unähnlich Menschenkindern: — 15. So wird er viele Völker überraschen 2), vor ihm werden Könige ihren Mund verschließen, denn was ihnen nie erzählt ward, werden sie sehen, und was sie nimmer hörten, vernehmen.

יְרוּם וְנִשְׂא וְנָבָה מֶאֶד: (יז) בְּאִשֶּׁר שָׁמְמוּ עָלָיָהּ רַבִּים בֶּן־מִשְׁחַת מֵאִישׁ מֵרֵאָהוּ וְתֹאֲרוֹ מִבְּנֵי אָדָם: (טו) בֶּן יוֹה גּוֹיִם רַבִּים עָלָיו יִקְפְּצוּ מַלְכִּים פִּיהֶם כִּי אֲשֶׁר לֹא־סִפֵּר לָהֶם רְאוּ וְאֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ הִתְפַּנְּנוּ:

נג (ב) מִי הָאֱמִין לִשְׁמֹעַתְנוּ וְזָרַע יְהוָה עַל־מִי נִגְלָתָהּ: (ג) וַיַּעַל כִּיּוֹנָק לִפְנֵי וְכִשְׁדָּשׁ מֵאֶרֶץ צִירָה

53. 1. Wer hätte geglaubt, was wir gehört, und der Arm des Herrn, wenn ward er offenbar (wie uns)? 2. Er wuchs, wie ein Reis, vor ihm auf, und

רש"י

הַיָּמִים יִלְחֹחַ עֲזָדֵי יַעֲקֹב לְרִיחִים שָׁנוּ: (יז) כֹּאשֶׁר שָׁמְמוּ. כֹּאשֶׁר תִּמְכּוּ עֲלֵיהֶם עַמִּים רַבִּים בְּרָאוֹת שְׁפֹלֹתָם וְחִמְרוּ זֶה אֶל זֶה כְּמֵה מִשְׁחַת מֵאִישׁ מֵרֵאָהוּ (סל יִשְׁדָּאֵל) רְאוּ מֵה תֹאֲרֵם חֲשׂוֹךְ מֵאֲדָר צִנִּי אִדָּם כֵּן כֹּאשֶׁר אֲנַחְנוּ רוֹאִים צַעֲיִינוּ: (טו) בֶּן יוֹה גּוֹיִם רַבִּים. כֵּן עָתָה גַם הוּא תִּבְנֶד יְדוּ וַיֹּה אֶת קִרְנוֹת הַעֲבָ"ם אֲשֶׁר זִירְוּהוּ: יִקְפְּצוּ. יִסְבְּרוּ פִּיהֶם מִדְּרוֹז תִּימָהוּן: כִּי. כְּזוֹד אֲשֶׁר לֹא סִפֵּר לָהֶם עַל שׁוֹם אִדָּם רְאוּ צוּ: הַתְּנוּכָנוּ. אֲסַתְכֹּלוּ:

נג (א) מִי הָאֱמִין לִשְׁמֹעַתְנוּ. כֵּן יֵאֻמְרוּ הָאוֹמוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ אִילוּ הָיִינוּ שׁוֹמְעִים מִפִּי אֲחֵרִים מֵה שִׁאֲנוּ רוֹאִין אִין לְהָאֱמִין: וְזָרַע ה'. כֹּזֶאֶת הַגְּדוּלָּה וְהוֹד עַל מִי נִגְלָתָה עַד הַנֶּה: (ב) וַיַּעַל כִּיּוֹנָק לִפְנֵי. הַעַם הַזֶּה לִפְנֵי זֶה לֹו הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת עַם שְׁפֹל הִיָּה מֵאֶד וְעַלָּה מֵאִילָיו כִּיּוֹנָק מִיּוֹנָקֶת הָאִילָנוֹת: וְכִשְׁדָּשׁ. עַלָּה מֵאֶרֶץ

באור

(יז) שָׁמְמוּ עָלָיָהּ. בִּקְשׁוּר עַל עֵינֵי שׁוֹם הַפִּלְגָּה הַפְּלֵאָה וְחִמְרוּן, כְּמוֹ (יְרִמְיָה י"ח) כֹּל עוֹבֵר עֲלֵיהֶם יִשׁוּם. זֶה עָלָיָהּ בְּמִקּוֹם עֲלִיוֹ. רַבִּים, כֹּל עַם אֶרֶץ זֹלָתוֹ. מִשְׁחַת, בְּחִירָ"ק חֲנוּרָה קִמְ"ץ, וְהַעֲבָ"ם, מֵרֵאָהוּ וְחִמְרוּ פִּנּוּ נִשְׁחָתִים, וְלֹא יִדְמוּ לְלוֹרֵם צִנִּי אִדָּם: (טו) יוֹה, מִחֲוָרָם לִפִּי פ' שִׁי שֶׁל בַּעַל אֲזֹרֶת הַשְּׂרָשִׁים ח"ל: אוּ יוֹה בְּהַפְעִיל, יִקְבֹּץ שִׁיפְּלוּ וִידְלְגוּ מִדֵּר הַחֲמִהוּן, כְּמוֹ שִׁנָּה בְּקֹל קִפִּילָה, עוֹמֵד, ע"כ. וְגַם צַעֲרֵי עֵינֵי בְּזָא, דִּילִגוּ. יִקְפְּצוּ, לִשׁוֹן קִבְרִיהַ, כְּמוֹ (דְּבָרִים ע"ו) לֹא חִקְתָּן אֶת יֶדְךָ, יִשְׁמְרוּ יָד עַל פִּה מִדְּרוֹז חֲמִהוּן (רד"ק):

נג (א) מִי, מֵאֲחֵר הָעַמִּים אוּ הַמַּלְכִּים שֹׂכְרֵי, הַחֲמִהִים בְּרָאוֹתָם גְּדוּלַּת יִשְׂרָאֵל, וְכֵן עֵינֵי כֹל הַפְּרָשָׁה עַד (פֶּסֶק "). הָאֱמִין, אִם לֹא רִאֲיוֹ צַעֲיִינוּ, לֹא הָיִינוּ מֵאֲמִינִים אֶל הַשְּׁמוּעָה. וְזָרַע, כִּפֵּל לִשׁוֹן מִי הָאֱמִין ר"ל לִמִּי הִיָּה נִגְלָה וְנִעְשָׂה ה' הוּא קוֹרֵם שִׁנָּהִים, וְהוּא הַפִּלְגָּה הַעוֹבֶה שֶׁלָּה עֲלֵה עַל דַּעַת אִישׁ לְהִיָּת כְּמוֹה: (ב) כִּיּוֹנָק, הַנְּעִינֻת הַרְכּוֹת נִקְרָאוּ כֵּן, כְּמוֹ שֶׁנִּקְרָא הַיֵּלֶךְ יוֹנָק. לִפְנֵי, לִפְנֵי הָאֵל, כִּי הוּא הַנְּעִלָּה אֲחֵרוֹ. לֹא חֲרָה, כִּשְׁרֵם הוּא שְׁעוּלָה מֵאֶרֶץ לִיָּה, שֶׁאִין לוֹ חֲוָרָה וְלֹא הִדָּה, כֵּן הִיָּה זֶה. וְנִרְאָהוּ, שֶׁנִּרְאָהוּ

1) Eigentl. vor dir. 2) Eigentl. auffspringen machen.

רַנְנוּ יַחְדָּו חֲרָבוֹת יְרוּשָׁלַם בִּי
 נָחֵם יְהוָה עַמּוֹ גֹּאֲלֵי יְרוּשָׁלַם:
 (י) חֲשַׁף יְהוָה אֶת־זְרוּעַ קִדְשׁוֹ לְעֵינַי
 כָּל־הַגּוֹיִם וּרְאוּ כָּל־אֲפָסֵי־אֶרֶץ אֶת
 יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: (יב) סוּרוּ סוּרוּ צְאוּ
 מִשָּׁם טָמֵא לֹא־תִגָּעוּ צְאוּ מִתּוֹכָהּ הַכְּרוּ
 נִשְׁאִי כָּלִי יְהוָה: (יג) כִּי לֹא בַחֲפוּזִן
 תֵּצְאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלְכוּן בִּי־הַלֵּךְ
 לַפְּנִיכֶם יְהוָה וּמֵאַסְפֶּכֶם אֱלֹהֵי
 יִשְׂרָאֵל: * (יד) הִנֵּה יֹשְׁבֵי עֲבָדֵי

gesammt, Trümmer Jerusalem's! Denn der Herr erbarmt sich seines Volkes, erlöst Jerusalem. 10. Der Herr entblößt seinen heiligen Arm vor aller Völker Augen, und es schauen alle Enden der Erde das Heil von unsrem Gott. 11. Hinweg, hinweg, zieht aus von dannen, rührt keinen Unreinen an, zieht aus aus ihrer Mitte! Reinigt euch, die ihr des Herrn Geräthe tragt! 12.

* ער כאן

Doch nicht in Eile sollt ihr ausziehen, und nicht in Flucht auswandern; denn der Herr geht vor euch her, und euren Zug beschließt der Gott Israel's. 13. Siehe, beglückt wird mein Knecht, steigt empor und erhebt sich und steht sehr

רש"י

ולראות מי צא לעיר: (י) חשף. גלה: (יא) צאו מתוכה. מתוך הבגות כי כל נחמות האלו האחרונות חין אלל על גלות האחרון: טמא אל תגעו. שקד יהיו לכם מליכע זהם: הצרו. הטהרו: נשאי כלי ה'. הכהנים והלוים שהייתם נושאים כליו (של הקצ"ה) צמדז (מכאן לתחיית המתים): (יב) כי לא צחפוזן תלכו. מה טעם. כי הולך לפניכם ה' לנחותכם הדרך ומי שגלוחו מקדים לפניו לנחותו הדרך חין יליחתו צחפוזן: וצמנוסה לא תלכו. לפי שמאספכם אלהי ישראל הולך מאחריכם לשמור אתכם מכל דודך כמו וכסע דגל מחנה דן מאסף לכל המחנות (צמדז י' י"ג) ההולך אחר העמנה קרוי מאסף לפי שהוא ממתיק את הנחלשים ואת הנכשלים וכן הוא אומר ציחושע והמאסף הולך אחרי הארון (יחושע ו' ט'): כי הולך לפניכם. שני דברים שנסוף המקרא הזה מייצגן שני דברים שצראשו: (יב) הנה ישיכל עצדי. הנה צאחרת

באר

ה' (במדבר י"ד), ר"ל רחם כאמנה: (ט) פצחו, פתחו פה צהרמ קול שומע, וכן (למטה כ"ד) פלחי רנה ואלהי. ושעורו, חסם הכנים החרבות אשר צירושלים. פתחו פה להרים יחדיו קול שומע והשחוש העלין בדרך ההגשמה: (י) חשף, גלה זרועו להכות בהם והוא ע"ד משל עובר, המגלה זרועו להלחם בגד האויב. אפס, קוזה, כי בקלות הארץ כאלו אפס וכלה, והעטם, היושבים בכל גבולי הארץ: (יא) צאו ומשם, סורי מארץ העמים ואלו משם וכל אחר מאשפי הארץ עמא יהיה לכם ואל תגעו בהם. הברו, הנקו מכל טומאה, חסם הלוים נושאי הארון והכלים המקודשים: (יב) בחפזון, אף שאמתי שחקורו משם, מ"מ לא תלכו צהרמה, כאדם המפחד ולא תלכו צמנוסה ורדיפה, כאדם הצורח ומאספכם, ההולך אחר העמנה נקרא מאסף, לפי שהוא מאסף כל הנכשלים הנשארים צאחרונה. ושעורו ה' הולך לפניכם והוא המאסף ללכת אחריכם וא"כ חסיו צמנחים ציפור: (יג) עברי, לדעת הראש"ע והרד"ק הכנוחה הזאת כאמנה על גלות ישראל וקרא אותם עברי כמה פעמים, כמו ישראל עברי (למעלה מ"ח ח') למען עברי יעקב (מ"ה ד'), וענין ישיכל, ילכית:

Nach Egypten zog
mein Volk hinab
ehedem, um sich da-
selbst aufzuhalten;
und Aschur drückte
es ohne Grund. 5.
Und nun, was soll
ich jetzt thun, spricht
der Herr, da man
weggeschleppt mein
Volk umsonst, seine
Fürsten jammern,
spricht der Herr, und
beständig den ganzen
Tag wird mein Na-
me verhöhnt? 6.
Darum soll mein
Volk meinen Na-
men kennen lernen,
darum an jenem
Tage; denn ich, der
selbe, der verhieß,
bin hier. 7. Wie
schön sind auf den
Bergen die Füße
des Glücksboten,
der Friede verkündigt,
gute Botschaft bringt,
Heil verkündigt, der zu Zion
spricht: Dein Gott ist König! 8. (Horch)! Die Stimme deiner Wächter!
Sie erheben die Stimme, jauchzen insgesamt; denn mit ihren Augen
schauen sie, wie der Herr nach Zion zurückkehrt. 9. Brecht in Jubel aus ins-

מִצְרַיִם יֵרֵד-עַמִּי בְּרֹאשׁוֹנָה לָגוֹר
שָׁם וְאֲשׁוּר בְּאַפָּם עֲשָׂקוּ: (א) וְעַתָּה
מִה-לִּי-פֹה נֹאם-יְהוָה בִּי-לֶקַח עַמִּי
חֲנָם מִשְׁלֹו יְהִלִּילוּ נֹאם-יְהוָה
וְתָמִיד כָּל-הַיּוֹם שְׁמִי מִנְּאֶץ: (ב) לָבֶן
יָדַע עַמִּי שְׁמִי לָבֶן בְּיוֹם הַהוּא בִּי-
אֲנִי-הוּא הַמְדַבֵּר הַנֶּגֶז: (ג) מִה-נֹאֲוִי
עַל-הַהָרִים רִגְלֵי מְבַשֵּׁר מִשְׁמִיעַ
שְׁלֹום מְבַשֵּׁר טוֹב מִשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה
אָמַר לְצִיּוֹן מֶלֶךְ אֱלֹהֶיהָ: (ד) קוֹל
צִפִּיד נִשְׂאֹו קוֹל יַחְדָּו יִרְנְנוּ בִּי-עֵין
בְּעֵין יִרְאוּ בְּשׁוֹב יְהוָה צִיּוֹן: (ה) בְּצִחָו

*משליו קרי

ת"א ועתה מה לי סוכה ה', כ"ג. מגלה ב', כ"ד: מה נאוו זככות ט',
ו': קול צופיד סהדינו ז"ח:

רשיי

היו להם קלת חוצ עליהם שנעשו להם אכסניה וכלכלום אזל אשור זאפס וזחנס
עשקו: (ה) מה לי פה. למה אני טובא ומשהא זני כאן: יהילילו. מתפארים לאמר
ידינו רמה: מנואץ. מתנאץ והרי דוגמת וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר ח'):
(ו) ידע עמי. כשאגאלס יכירו כי שמי אדון שליט ומושל כמשמעו לכן זיום גאולתם יזינו
כי אני הוא המדבר והנני קיומתי: (ח) צופיד. לופי שמעמידן על החומות והמגדלים לנער

באור

ושעורו, מלכים אשר שם ירד עמי בראשונה. ואשור זאפס עשקו: (ה) מושליו יהילילו, השרים אשר הלכו
עמו בזולה, יילילו והרד"ק פי' הגוים המושלים על ישראל, יהילילו אותה, ענין היכלה היא השמעת קול בכאב
הלז, ויהורגם (ויינע טיראנענען פֿערברייטען יאחזעזר), אזל ההפעיל ון ילל לא יורה כזה בכל המקרא
והכשרי תרגם ומשחקין, ומענין שהילה ותפארת ואחרים קראו יהוללו, (ויינע טיראנענען זינר חיבער-
מיטה'ה): (ו) לכן, כשיגאלו יכירו שמי לדעת כי נאה לי שמי, המורס שאני אדון ושליט. הנני, אני הוא
המדבר והמבטיח ועתה הנני לקיים הבטחתי: (ז) מה נאוו, מה נאור נאים ויפים רגלי המבשר העולה על
ההרים, להשמיע הקול למרחוק: (ח) קול צופיד, לופים שים לך, וכלם ישאו קול לנשור (כן עזרא). עין
בעין, כלם יראו בעיניהם, כאשר שז ה' אל ליון, להשרות שם שכנתו כנאוו. וכן אשר עין בעין נראה אחת

אֶת־כּוֹס הַתְּרַעֲלָה אֶת־קִבְעַת כּוֹס
חֲמִי לֹא־תוֹסִיפִי לִשְׁתוֹתָה עוֹד:
(כב) וְשִׁמְתִּיהָ בְּיַד מוֹלִיךְ אֲשֶׁר־אָמְרוּ
לְנַפְשׁךָ שְׁחִי וְנַעֲבְדָהּ וְתַשִּׁימִי כְּאֶרֶץ
גִּוֹךְ וּבְחִיזָן לַעֲבָרִים:

becher, den Becher= Kelch meines Grimmes, du sollst ihn nicht mehr trinken. 23. Ich gebe ihn in die Hand Derer, die dir Kummer bereitet, die zu dir sprachen: Wüde dich, daß wir darüber gehen, so daß du zur Erde machtest deinen Rücken, und zur Straße Denen, die darüber gingen.

נב (ה) עוֹרֵי עוֹרֵי לְבָשִׁי עִוָּךְ צִיּוֹן
לְבָשִׁי | בְּגָדֵי תַפְאֲרֶתְךָ יְרוּשָׁלַם
עִיר הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יְבֹא־בְךָ
עוֹד עָרָל וְטָמֵא: (ג) הַתְּנַעֲרִי מֵעַפָּר
קוֹמִי שְׁבִי יְרוּשָׁלַם הַתַּפְתָּחוּ מוֹסְרֵי
צִיּוֹן | שְׁבִיָה בַת־צִיּוֹן: (ג) כִּי־כֹה
אָמַר יְהוָה חֲנֹם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְּכֶסֶף
תִּנְאַלְוּ: (ד) כִּי כֹה אָמַר אֱלֹהֵי יְהוָה

52. 1. Auf, auf, zieh' deine Stärke an, Zion zieh' deine herrlichen Kleider an, Jerusalem, heilige Stadt! denn ferner soll dich kein Unbeschnittener und Unreiner mehr betreten. 2. Entschüttle dich des Staubes, steh' auf,

*התפתחי קרי

תִּיאַ הַתְּנַעֲרִי ר"ה ד', ל"ח: כִּי כֹה אָמַר מַלְאָךְ ב' נ"ד:

setze dich, Jerusalem! Löse dir die Fesseln deines Halses, gefangene Tochter Zion's! 3. Denn so spricht der Herr: Umsonst seid ihr verkauft, und ohne Geld sollt ihr erlöst werden. 4. Ja, so spricht Gott, der Herr:

רש"י

נב (ב) הַתְּנַעֲרִי, אִי־קוֹר"ס זלע"ז כַּמְנַעַר אֶת הַעֲלִית: קוֹמִי, מִן הָאֶרֶץ מְנוּרַת לֹאֶרֶץ חֶסֶד (לַעֲלֵל ב'): שְׂבִי, עַל הַכֶּסֶף: הַתַּפְתָּחִי, הִיוּ נִתְּנָת: מוֹסְרֵי, קִדְיָבִל"ס זלע"ז: שְׂבִיָה, כִּמוּ שְׂבִי: (ג) חֲנֹם נִמְכַּרְתֶּם, עַל עֶסְקִי חֲנֹם הוּא יוֹד הַדַּע שְׁאִינוּ לָכֵס לְשֹׁכֵר: וְלֹא זָכַסְתָּ תִּבְאָלוֹ, אֵלֶּה נִתְּשָׁנָה: (ד) מְצָרִים יָדָה עָמִי וּגְו', הֵם הַעֲלִיִּים

באור

והוא מוכן הפעיל כמו (איכה א') כי ה' הונה (בן עזרא). והכשדי קרא מונך כמו (למעלה נ"ע כ"ו) ויחורגם (דיינער בערדיקער), והוא הנכון לפי הענין. שח"י, כפוף עלמך להשתטח בארץ ונעבור עליך. כארץ, עשית גופך כארץ להיות מדרס להם, כי קבלת עולם:

נב (א) יוֹסִיף, נָח יוֹסִיף וְחֲדָרֵי יְבוּא, כִּמוּ (שְׁמוּאֵל א' ב') אֵל תְּרִבּוּ תְּרִבְרוּ בְּבוֹהָה וְחֲסַר אֹת שִׁי"ן וְהוּא דרך לְחֹם בִּלְשׁוֹן (בן עזרא): (ב) הַתְּנַעֲרִי מֵעַפָּר, דְּמָה יִשְׁבַּחם בְּגִלּוֹת כִּמוּ שֶׁהַחֶפֶלֶס כְּעַפָּר וְהוּא הַתְּנַעֲרִי מֵעַפָּר וְקוֹמִי (רד"ק). שְׁבִי, אֶת יְרוּשָׁלַם קוֹמִי מֵהָאֶרֶץ וְשְׂבִי עַל הַכֶּסֶף. מוֹסְרֵי, חֲסַר מ"ם הַשְׁמוּת מוֹסְרֵי חוֹרֶךְ כָּלֵל עוֹל מוֹסְרִים זָלוּר (הכ"ל). וְהַעֲסֵם, אֶת בַּת צִיּוֹן הַשְּׂבִיָה בְּבוֹהָה, הַסִּירִי מֵעַל חוֹרֶךְ קִשּׁוּרֵי רְלוּעוֹת הַעוֹל ר"ל לֹא חֲסִי עוֹד מִשְׁעֻבְדָּה וְנִכְנָעָה: (ג) וְלֹא זָכַסְתָּ, כִּמוּ שֶׁנִּמְכַּרְתֶּם חֲסֵם כֵּן אֲבֵלֶכֶם חֲסֵם: (ד) בְּאֶפֶס עֲשָׂקוּ בְּאֶפֶס דְּבַר, כִּמוּ בִּלְא דְּבַר ר"ל חֲסֵם עֲשָׂקוּ (בן עזרא), וְהַמְאֹדִיר הוּא מוֹסֵף גַּם עַל מְצָרִים.

und ausgeschlürft! 18. Niemand leitete sie, von allen Kindern, die sie geboren; Niemand fasste sie bei der Hand, von allen Kindern, die sie erzog. 19. Zweierlei (Unglücksfälle) haben dich getroffen; wer beklagte dich? Verwüstung und Verderben, Hunger und Schwert: Wie sollte ich dich trösten! 20. Deine Kinder lagen ohnmächtig an allen Straßenecken, gleich einem Walbofsen im Netze, voll vom

שְׁתִּית מִצִּית: (יח) אֵין מְנַהֵל לָהּ מִכָּל-
בָּנִים יִלְדָהּ וְאֵין מַחֲזִיק בְּיָדָהּ מִכָּל-
בָּנִים גִּדְּלָהּ: (יט) שְׁתִּים הָנָה קָרָאתִיךְ
מִי יָנוּד לָךְ הַשָּׂד וְהַשָּׂכַר וְהָרָעָב
וְהַחֲרָב מִי אֶנְחָמְךָ: (כ) בְּנִיךְ עָלְפִי
שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חֲצוֹת כְּתוּב מִכָּמָר
הַמְּלָאִים חֲמַת־יְהוָה גָּעַרְתָּ אֱלֹהֶיךָ:
לָכֵן שָׁמְעִי־נָא זֹאת עֲנִיָּה וְשִׁכַּרְתָּ
וְלֹא־מִיִּין: (כא) כֹּה־אָמַר אֲדֹנֶיךָ יְהוָה
וְאֱלֹהֶיךָ יָרִיב עִמּוֹ הָנָה לִקְחָתִי מִיָּדְךָ

ת"א לכן שמעי עירוצין ו', פ"ה:

Zorne des Herrn, vom Fluche deines Gottes. 21. Darum höre dieses, Elende, Trunkene, und nicht vom Wein! 22. So spricht dein Herr, der Ewige, und dein Gott, der sein Volk rächt: Siehe, ich nehme aus deiner Hand den Taumel-

רשי

כאסוד וקסוד ומעוטק כמו הצרושים הרעלו (נחום ז') והסדות והרעלות (לעיל ג') שהוא לשון עיטוף וצמסכת שזה מדיות רעולות מין סרצל נאה להסתעף זו. תרעלה איננומיסמכ"ט זלע"ז: מלית. אגוסט"ר זלע"ז: (יט) שתים הנם קראתין. לרות כפולות שטים שטים: מי אנחמך. מי אציל לך לנחמך ולומר אף אומה פלונית היא לקפה דוגמתך: (ב) עולפו. לשון עייפות כמו (עמוס ח') תתעלפנה הצחולות זלמא פשמ"ר זלע"ז: כתוא מכמר. הפקר כתוא זה סתל למכמר. תוא כמו ותאו וזמר (דברים י"ד): (כא) ושכורת ולא עיין. ושכורת מדבר אחר שלא מייין: (כב) יריב עמו. אשר ידון דין עמו: (כג) מוגיך. מניעך ומטלטליך למו כמו והנה הסמון כמוב (שמואל"ד) קרושלי"ר זלע"ז: שחי ונעזורה על בצין:

באור

(באנשנקעלך). ויהיה קובעת כוס כפל ענין ע"ד מליטה. התרעלה, כמו (נחום ב') והצרושים הרעלו, לשון מוט ורעדה כמו בצרמית: (יח) ואין מחזיק, לא היה מי להחזיק בידה שלא תפול לאחר, כי מכולם חסם הכח והממשלה: (יט) שתים, שני דברים, השוד והשכר מוסב על הארץ, והרעב והחרב על העם. יבדל, יקוץ, כמו איוב ז') לנוד לו ולנחמו. מי אנחמך, חסר צי"ת. צמי אנחמך, כי האדם ינחם כאשר יאמר לו מה שירה לך, כבר קרה כן לפלוני (בן עזרא). והכשרי חרגם לים די מנחמין, כאלו כתוב מן ינחמך: (כ) עולפו, ענין אקיפת הכוחות והחושים, כמו (ינאי ד') ויתעלף. כתוא מכמר, כתוא שהוא שוכב במכמר שלפדו אחו צו, ותוא היא הסיה הסכרת בתורה (דברים י"ד), ותאו וזמר צהיפוך האותיות והוא השור הכר, ומכמר היא הרשת, וכן (סהלם קנ"א) יפלו צונכמורין רשעים (דקן). ולר"א תאו הוא מין לבי או מין עזים השוכנים בתים (איינע גאלעלען) = אדער בערגליגענארט, כי הוראם תאי צעדי הוא מחירת המרובה: (כב) ואלהיך יריב עמו, אשר יריב עמו ולקחם נקמם מיד המריעים להם: (כג) מוגיך, מגזרת יגו.

לַשְׁחַת וְלֹא יִחְסַר לַחֲמוֹ: (טו) וְאַנְכִי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ רֹנֵעַ הַיָּם וַיַּהֲמוּ גִלְיֹ
יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: (טז) וְאַשֶׁם דְּבָרִי
בְּפִיךָ וּבְצֶל יְדֵי בְּסִיתֶיךָ לְגִשְׁעַ שָׁמַיִם
וְלִיסַד אֶרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עֲמִי-אַתָּה:
(יז) הַתְּעוֹדְרִי הַתְּעוֹדְרִי קוֹמִי יְרוּשָׁלַם
אֲשֶׁר שְׁתִּית מִיַּד יְהוָה אֶת-כּוֹס
חֲמָתוֹ אֶת-קִפְעַת כּוֹס הַתְּרַעֲלָה

befreit; er stirbt nicht in der Grube, und ihm mangelt nicht sein Brot. 15. Ich bin der Herr, dein Gott, der das Meer beschwichtigt, wenn seine Wellen toben; der Herr der Heerschaaren ist sein Name. 16. Ich lege meine Worte in deinen Mund, und mit dem Schatten meiner Hand bedeck' ich dich, um den Himmel aufzuschlagen und die Erde zu

ת"א מהר צועה זרכות ט', נ"ו. ספחים י"ד, קי"ח: רונע הים ספחים
סס: ובצל ידי חגיגה ח' ה'. ספחדקין י"ח, ל"ט:

gründen, und zu Zion zu sprechen: Mein Volk bist du! 17. Ermuntere dich, ermuntre dich, steh' auf, Jerusalem, die du getrunken aus der Hand des Herrn feines Grimmes Becher, den Becher = Kelch des Taumels 1) getrunken

רשי

(יד) מהר נועה להפתח. אפי' נקציו קטין עליו ודרך הוא להפתח זהילוך המעי' כדי שלא ימות וכיון שמהר להפתח לדרך למונות דרים שסס יחסר לחמו אף הוא ימות. נועה לשון דבר העומד להיות נידוק כמו שאמר צמאז שדימכו הנציא ליון (ירמיה מ"ח) ושקט אל שמדיו ולא הורק מכלי אל כלי וגאמר. סס ושלחתי לו נועים וגעבו וכליו ודיוקו. ד"א מהר נועה אותו האויב המליך שהוא עכשיו חבור מתנים חלון כח ימהר להפתח ולהיות חלש נועה חוגר כמו (לקמן ס"ג) נועה צדק כמו: ולא ימות המסור צדק לשחת. אכל הלשון דאשון מדרש אברה הוח צפסיקתא דנתי: (טז) רונע הים. ל' עורי רגע (איוז ז') פרינל"א צלע"ז: (טז) לנשוע שמים. לקיימא עמא דאמיר עליהון דיסבון ככוכבי שמיא וליסוד ארץ. ולשכללל כנישתא דאמיר עליהון דיסבון כעפרא דארעא: (יז) סבעת. תירגס יונתן פיילי וסוד סס כוס. ולי נראה קצעת אלו הסמרים הקצועים צתחתית הכלי ועלית יורה עליו כמה שנאמר שמרים ימלו (תהלים ע"ה): התדעלה. הוא משקה המטעמטת ומתים כח האדם

באור

בוראך. ותפחד, ככל עת תפחד מפני חמת האויב המליך, כאשר מכין ונחמין עלונו להשחיתך. ואיה חמת המליך, הלא מחר בא ואיננו, ואי"כ למה תפחד ממנו? (יד) צועה, ענין כפיפה, והוא מואר לאקור הפעוף מוכרז הכנלים. ושעורו, ומהר לפתח אקורים ולא ימותו לשחת, לכלל צמאקס, ר"ל שלא ישאר שם עד שימות לשחת וגם לא יחסר לחמו ולא ירעב סס: (טז) רונע, כמשמעו לשון השקט ומנוחה ר"ל ומשקטו הים נחמטו אחרי שהמו גליו: (טז) ואשים דברי, מאמר האל אל הנציא. לנשוע שמים, לפי שהשמים נקראים ג"כ אהל, לכן נופל עליהם הפעל נעע ואינו פה לשון נעימה חריטה, רק תקיעת תיפודות בארץ, והוא כמו לנעות וכן (דניאל י"א) ויעע אהלי אפרו והטעם שעל ידי הנציא תהיה ארץ יהודה מיוקדת מחדש: (יז) קיבעת, לדעת המפרשים השמרים אשר ביקור הכלי. והכשדי חרגם פיילי כסא דלועטא, וחרגם כספל ארירים, צפיילי גבריא. ואחריו נמשך החכם ג' זעעניוס, ואמר שהוא כמו כוס קיבע, ודרך עם כועע ומנצטע. ובעברי נקרא חלל הפרחים קיבעת.

1) And. die Gefen des Taumelbechers.

wie in den Tagen der Vorzeit, den Geschlechtern des Alterthums! Warst du es nicht, der Ra-
hab (Eghypten) niederhieb, der das Ungeheuer erlegte?
10. Warst du es nicht, der das Meer austrocknete, die Gewässer der großen Flut, der die Tiefen des Meeres zum Wege machte, daß die Erlösten durchzogen? 11. Und so lehren die Befreiten des Herrn zurück, ziehen in Zion ein mit Jubel, und ewige Freude um ihr Haupt; Wonne und Freude haben sie, es fliehen Kummer und Seufzen. 12. Ich, ich bin es, der euch Trost gewährt. Wer bist du, daß du dich

עו זרוע יהוה עורי בימי קדם דורות
עולמים הלוא אתה היא המהצבת רהב
מחוללת תנין: (י) הלוא אתה היא
המהרבת ים מי תהום רבה השמה
מעמקי ים דרד לעבר גאולים:
(ה) ופרויי יהודה ישובון ובאו ציון
ברנה ושמחת עולם על ראשם
ששון ושמחה ישיגון נסויגון ואנחה:
* (י) אנכי אנכי הוא מנחמכם מי
את ותראי מאנוש ימות ומבן אדם
חציר ינתן: (י) ותשבח יהוה עשך
נומה שמים ויסד ארץ ותפחד תמיד
כל היום מפני חמת המציק באשר
כונן להשחית ואיה חמת המציק:
(י) מהר צערה להפתח ולא ימות

* הפטרת שופטים

fürchtest vor sterblichen Menschen, und vor dem Menschensohn, der, wie
Gras, hinschwindet, 13. und vergiffest den Herrn, deinen Schöpfer, der die
Himmel ausspannte und die Erde gründete, und hebst beständig den ganzen
Tag vor dem Grimm des Drängers, wenn er bereit steht, zu verderben?
Wo ist nun der Grimm des Drängers? 14. Bald wird der Gefesselte

רשי

מחוללת. לשון הרג חלל: תנין: פרעה: (יא) ופרויי יי יסוצון. לשון תפלה ומוסר
על עורי: (יב) מי את. צד לדיקים כמותך ומלאה זכויות למה תיראוי מאנוש אשר
סופו למות: (יג) ותשבח את ה' עושך. ולא נשענת עליו: המציק. מושלי אומות
העולם המשענדי נכס: כאשר כונן. נזדמן: ואיה חמת המציק. מחר צא ואיננו:

באור

(יחזקאל כ"ט) הסנין הגדול: (י) המהרבת ים: ענין חורב ויושע: ורווח על בקיעת ים סוף: מי תהום:
המהרבת מי תהום רבה. דרך, אשר שמה עומק הים להיות בו דרך, שיעברו בו ישראל, שנבאלו מוולריס:
(יא) ופרויי ה', כן יפרה ה' את גולי ציון, וישבונו מכלל לארס. ישיגון, הנוין נוספת ועיין (למעלה
ג"ה י) (יב) מנחמכם, רבים, כנגד הפרעים. מי את, כנגד הכנסה. חציר יסון, די כעשבל חשיב (הכשר)
ומחר כ"ג הדמיון. ר"ל שהוא נתון בעולם כחליר הזה, אשר ימול ויבש: (יג) ותשבח, שכחה להשען על ה'

מִתַּחַת כִּי־שָׁמַיִם בָּעָשָׁן נִמְלָחוּ
וְהָאָרֶץ בִּבְגַד תִּבְלָה וַיִּשְׁבִּיהָ כְּמוֹכֵן
יְמוֹתָיו וַיְשׁוּעָתִי לְעוֹלָם תִּהְיֶה וַצְדֻקָּתִי
לֹא תַחַת: (ג) שִׁמְעוּ אֵלַי יְדַעִי צָדֵק
עִם תּוֹרָתִי בְלִבָּם אֶל־תִּרְאוּ חֶרֶפַּת
אֲנֹשׁ וּמִגִּדְפָתָם אֶל־תַּחַתּוֹ: (ד) כִּי
כִבְגֵּד יֹאכְלִים עֵשׂ וּבִצְמָר יֹאכְלִים
סֶם וַצְדֻקָּתִי לְעוֹלָם תִּהְיֶה וַיְשׁוּעָתִי
בְּדֹר דֹּרִים: (ה) עוֹרֵי עוֹרֵי לְבָשִׁי-

die Himmel vergehen, wie Rauch, und die Erde zerfällt, wie ein Gewand, und ihre Bewohner sterben dahin, wie Mücken; und meine Hilfe wird ewig dauern, und mein Heil wird nicht zerstört. 7. Hört auf mich, die ihr Gerechtigkeit liebt, du Volk, in dessen Herzen mein Gesetz ist! Fürchtet nicht der Menschen Hohn, und vor ihren Lästerungen zagst

ח"א כי אחד עקרה שער כ"ח: שמעו אלי עקרים מ"ד, ס"ד:

nicht! 8. Denn wie ein Gewand, verzehrt sie die Motte, und wie Wolle, zerfrisst sie die Schabe; aber mein Heil wird ewig dauern, und meine Hilfe von Geschlecht zu Geschlecht. 9. Auf, auf, zieh' Stärke an, Arm des Herrn! Auf,

רש"י

להיות מרובע ומנוחה לעמים אשר אהפוך להם שפה דדורה לעדני: אריבע. אריבע: (ה) ישפשו. ייסרו יושביל"א צלע"י: (ו) שמים כעשן נמלחו. שרי לזאות האורמו' שצממי' נמלחו נתצלו כמו (ידימה ל"ח) צלוי הסחצות והמלחים צד הנסחת. ל"א נמלחו נתצלו לשון מלחי הים שמצלין המי' צמסו' מנהיגי הספינה וכן נמלחו טבור קדש (שמות ל"ה) והארץ. שלטוני ארץ: ויושביה. שר העם: וישועתי. לעמי לעולם תהיה. ד"א שמים וארץ נמש ובה פתורו שאו עיניכם והביטו אל השמים ואל הארץ וראו כמה הם חזקים וצדיקים ואף ע"פ כן יצלו ולדקתי וישועתי יהיו לעולם הרי שלדקתי נדיחה וחזקה יותר מהם: (ח) עש וסם. מיני תולעים הם: (ט) עורי עורי. תפלת הנביא היא: רבצ. מלרים שכתוב זה רבצ הם שצת (לעיל ל')

באור

העמים ולאומים, וחסר מ"ם הרבוי. אריבע, אריבע (רש"י). וכן פירשו הראש"ע והרד"ק, ועל פיהם נחזקנו: (ה) צדק, כמו ישעי, וכן (למעלה מ"ה ח'): (ו) נמלחו, ענין בליה והפקד, כמו (ידימה ל"ח) ובלוי מלחי' וגם בלי' הערב יורה שורש מלח על קריעה והשחטה. כמו כן, לדעת המפרשים שמשכו אחר הכשרי, נכפלה מלח המניין להפלה, והרבונו' (עבען וז'): אבל מלבד שהחזיר כמו כן, הוא זר בלשון גם הנמילה היא חלושה מאד. וסמכו כדעת קלם מחכמי העמים שנולד כן הוא היחיד מן בָּבִי' (שמות ח'), ומלח בָּבִי' הנמלח

שם הוא שם הקדש. ח"ל החכם בעצמיוס בצפר מליס שגו (חיינו חרט וזהר קליינער עומפֿינדיג: זיך טטענענדער זיקקען אין דען זומפֿטיגען געגענדען) עגפֿטענס. פֿערגלייכע פֿהיליך חיינן לעבען מִשֶׁח' (ז) חרפת ארע, הבבליים ושאר העמים ששפשו שם וכן עזרא: (ח) סם, הוא אחי עש, ובערני יקרא קוס (רד"ק). והוא שרץ האוכל ומכסה בגדי אדם: (ט) הסחצבת, אשר חלנה את מלרים כחוצב עלים ואבנים, וכן 'הושע ו' על כן חלצתי צדיקים. רחב, זה מלרים, וכן (סלים פ"ז) אחיזר רבצ ובבל (סל"ב). מחוללת, לשון הריגה מן חלל חרב וכן (יחזקאל כ"ח) ציד מחלליך ר"ל ההורגים אותך מחללי חרב (שם ל"ב), ובה פה ע"ד נחי ע"י כמו קובץ ושם ע"ד השלמים, ולר"א ענין חיל ובהלה, והראשון כרחק יסר. כי הוא דומה בעניניו אל המחלצת, וכן פירש"י. חנין, גם זה משל על מלרים או על פרעה, וכן

Herrn sucht! schauet auf den Fels, aus dem ihr gehauen, und auf die gehöhlte Grube, aus der ihr gegraben seid! 2. Schauet auf Abraham, euren Vater, und auf Sarah, die euch gebär! Denn ihn, den Einzelnen, berief ich, und segnete ihn und mehrte ihn. 3. So nimmt sich der Herr Zion's an, nimmt sich all' seiner Trümmer an; er macht ihre Wüste wie Eden, und ihre Einöde wie einen Garten des Herrn, Freude und Wonne wird darin gefunden, Lobgesang und Saitenspiel. 4. Horch auf mich, mein

וְאֶל־מַקְבַּת בּוֹר נִקְרְתָם: (3) הַבִּישׁוּ
אֶל־אֲבֹתֵיכֶם וְאֶל־שָׂרָה
תְּחוּלְלֵכֶם כִּי־אֶחָד קָרָאתִיו וְאֶבְרָהָם
וְאַרְבָּהָיו: (2) כִּי־נָחָם יְהוָה צִיּוֹן נָחָם
כָּל־חֲרֻבָתֶיהָ וַיֵּשֶׁם מִדְבָּרָהּ בַּעֲדָן
וַעֲרֹבָתָהּ כִּגְן־יְהוָה שְׂשׂוֹן וְשִׁמְחָה
יִמְצָא כֹה תוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה: *
(7) הַקְשִׁיבוּ אֵלַי עַמִּי וְלֹאֹמֵי אֵלַי
הֶאֱזִינוּ כִּי תוֹדָה מֵאֵתִי תַצְאוּ מִשְׁפָּטִי
לְאוֹר עַמִּים אֲרָגִיעַ: (5) קָרוֹב צְדָקָה
יֵצֵא יִשְׁעֵי וּזְרָעֵי עַמִּים יִשְׁפְּטוּ אֵלַי
אֵיִם יָקוּוּ וְאֶל־זְרוּעֵי יִיחִלּוּן: (6) שְׂאוּ
לְשֹׁמֵי עֵינֵיכֶם וְהַבִּישׁוּ אֶל־הָאָרֶץ

* ע"כ * דא"ש

Horch auf mich, mein Volk, und du, meine Nation, merkt' auf mich! denn das Gesetz wird von mir ausgehen, und mein Recht will ich zum Licht der Völker begründen. 5. Nahe ist mein Heil, es erscheint meine Hilfe, meine Arme sollen die Völker richten; auf mich harren die Inseln, und auf meinen Arm warten sie. 6. Erhebt zum Himmel eure Augen, und schauet auf die Erde unten! denn

רשי

שרה אשר חוללתם אשר ילדתכם לשון כי חלה גם ילדה (לקמן ס"ו): (ב) תחוללכם. אשר חלל אתכם: כי אחד קראתיו. כי אחד היה יחידיו זארו כנען אשר בגליתיו. שם מאדו וממולדתו. קראתיו דביתו ובגליתו לשון קריאתו בעד' (מדנ' א') וכסם שהוא היה יחיד ובגליתו כן אבדל אתכם שאתם יחידים לי: (ג) וערבתה. אף הוא לשון מדבר כמו זארו עזר וסוהם (ירמיה ז') אלא שבעד' כבר היה זה יסוד והומדנה: תודה. קול הודים: (ד) כי תורה מאתו תלא. דביו נבואים תורה הוא והמשפטים סופן

באור

מונה (רד"ק). וכן ומחורגם. נקרתם, וכן העיני האנשים ההם הנקר (במדבר י"ז), לשון חפירה וזכירה: (ב) תחוללכם, תחולל אחכם בעד במקום עמיד וענינו הולאה ולידה, כמו (ספלים כ"א) הן בעון חוללת. אחר, אים אחד היה בעם שקראתיו, ר"ל בנטי מנעו, ואחר כן ברכתיו והרבתי והיה לגוי גדול ועלום וכאשר עשיתי זאת עם אביכם, כן אעשה עם ציון: (ג) כי נחם, ונחם כי כמו כן, בדרכו לפעמים, ועם נחם כמו ירחם. חבר ציון, כי היא עיקר הנובלות: (ד) עמי, מאמר השם בפי הנביא, להטות לב ישראל אליו. וְלֹאֹמֵי אֵלַי לו חדר בכניי יחיד, ולא נמלא בקמיות ולא בכניי הרבו והנראה כדעת העבריים שהקריאה היא אל כל

יֵעֹזֶר־לִי מִי־הוּא יִרְשִׁיעַנִי הֲזֶן כָּלָם
כִּבְּנֵךְ יִבְלֶה עֵשׂ יֹאכְלֵם: (י) מִי בָכֶם
יֵרָא יְהוָה שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר
הִלֵּךְ חֲשָׁכִים וְאֵין נֹהַל לוֹ יִבְטַח
בְּשֵׁם יְהוָה וַיִּשְׁעֶן בְּאַלְהָיו: (יב) הֲזֶן
כָּלָכֶם קִדְחִי אֲשֶׁר מְאֹזְרִי זִיקָתָה לָבוֹ
בְּאוֹר אֲשַׁכֶּם וּבְזִיקוֹת בְּעֶרְתָּם מִיָּדִי
הִיִּתְּה־זֹאת לָכֶם לְמַעַצְבָּה תִּשְׁכַּבּוּ:

נא (ב) שִׁמְעוּ אֵלַי רִדְפִי צֶדֶק מִבְּקָשִׁי
יְהוָה הִבִּישׁוּ אֶל־צִוֹר חֲצִבְתָּם:

ת"א מ' בכם זכות ה': למעצבה כתובות י"ג, ק"ד: הביטו יצמות
ו', ס"ד. עקדה שער ע"ז, פ"ב:

Brandpfeile, die ihr gezündet! von meiner Hand kommt euch Solches,
in Sammer sollt ihr da liegen.

51. 1. Hört auf mich, die ihr der Gerechtigkeit nachjagt, die ihr den

רש"י

מלריק. הקצ"ה קרוז לי לזכותי דין: (ט) עש. תולעת הנגדים: (י) בקול עזדו.
צקול הנציאים: אשר הלך חשכים. אפילו לרה צאה עליו יצטח צסס ה' כי הוא
יזיליה: (יא) הן כולכם. שאינכם שומעים צקול נציאיו: קודחי אש. עזדתי עליכם:
מאזרי זיקות. הן גלין ובחלי אש הנזרקין צקלע ויש לו דוגמא צלשון ארמי זיקוקין
לנור כך וכך זיקתא פסיק לן: לבו צאור אשכס. לפי דרככם תלקו: מידי. תהא
במולכם זאת לכס:

נא (א) אל צור חוצבתם. ממנו: ואל מקצת צור. שנוקצין וחולצין צה את הצורות
אשר נוקרתם צה. נוקרתם לשון נקרת הצור (שמות ל"ב) כמו יקרוה
עורצי נחל (עשלי ל') ומי הוא הצור הוא אנדרס אציקס ומי הוא המקצת הוא

באור

קרה כמוהו, שהיו אשני דורו חולקים עליו: (ט) כלם, אלה שמשרשים אחי צפה, כולם כנגד יצלו ויאבדו.
עש, 'תולעת מכלה הנגדים: (י) מ' בכם, אחרי שבוי נחמי למכים ואדני אלהים יעזר לי, הנה כל
מי שיש בכם ירא ה', ישמע בקול עבדי. שומע, במקום ישמע. אשר הלך, אף אם לפעמים הולך באופן
הצרות, ואין נוגה ומקום לנגד עיניו יצטח צה' והוא יהיה אור לו. ויזיליה מכל רע: (יא) הן כולכם, הנוטה
צה' חקר יסובצו, אבל אשם המקדיחים אש המריבה ותפילו זיקי להצם מנחלי הנולה, להכעיס ולמרר רוח נציאי
אלהים לבו נא בצור אשכס, בלהבת שלהבת אשר בערתם! ה' הלדיק חרץ ומשפטכם' להציא עליכם לרה ולוקה.
מאזרי זיקות, מנחיקי זיקות. כאלו הם נאזרים צהן. למעצבה, מלשון עלב ואצל:

נא (א) שִׁמְעוּ אֵלַי, שֶׁ לִדְבַר עַם הָעוֹבִים. הַמְאִמִּים בְּדַבְרֵי הַנְּבִיא. צֹר, כוונתו עַל אֲנֵיהֶם. מַסְכָּה,
זאת שרה, ודמה רחם האשה לצור, ועם מקצת נקיבת הצור, כאלו אמר אל צור נקובת שנוקרתם

der Herr gab mir eine geübte Zunge, daß ich wisse mit Reden zu stärken die Ermüdeten; er weckt an jedem Morgen, er weckt mir das Ohr, daß ich höre, wie ein Jünger. 5. Gott der Herr öffnete mir das Ohr, und ich widerstrebt nicht, wick nicht rückwärts. 6. Meinen Rücken bot ich den Schlagenden dar, und meine Wangen den Rufenden; mein Antlitz verbarg ich nicht vor Schmach und Speichel. 7. Aber Gott der Herr hilft

יְהוָה נָתַן לִי לְשׁוֹן לַמּוֹדִים לְדַעַת
לַעוֹת אֶת־יֵעָף דְּבַר יַעִיר | בְּבִקֵּר
בְּבִקֵּר יַעִיר לִי אֶזֶן לִשְׁמַע כָּל־מּוֹדִים:
(ה) אֲדַנִּי יְהוָה פָּתַח־לִי אֶזֶן וְאֲנֹכִי
לֹא מְרִיתִי אַחֲרָיו לֹא נִסּוּנֹתַי: (ו) גִּוִּי
נָתַתִּי לַמַּכִּים וּלְחַיִּי לַמְדֹּשִׁים פָּנִי
לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכָּל־מּוֹת וְרָק: (ז) וְאֲדַנִּי
יְהוָה יַעֲזֹר־לִי עַל־כֵּן לֹא נִכְלַמְתִּי
עַל־כֵּן שָׁמַתִּי פָנִי כַחֲלָמִישׁ וְאֲדַע
כִּי־לֹא אֲבוֹשׁ: (ח) קָרוֹב מִצְדִּיקִי מִי־
יָרִיב אֹתִי נֶעֱמְדָה יַחַד מִי־בָעַל
מִשְׁפָּטִי יִגֹּשׁ אֵלָי: (ט) הֵן אֲדַנִּי יְהוָה

mir: Darum stand ich nicht beschämt da, darum machte ich mein Antlitz, wie einen Kiesel; denn ich weiß, daß ich nicht zu Schanden werde. 8. Nahe ist, der mir Recht verschafft; wer will mit mir streiten? Laßt uns zusammen aufreten! Wer ist mein Gegner? Er nahe sich mir! 9. Siehe, Gott der Herr hilft

רש"י

לימודים. ישעיה היה אומר ה' שלחני ונתן לי לשון הראוי ללמד כדי לדעת לעות את העיפים ולמאזים לשמוע את דברי הקצ"ה. לעות. מנחם חיזרו במחלוק' עת לעשות לי"י (הבאים קי"ט) לקצוע להם עתים: יעיר לי און. מעורר את אזני דרוח קדשו: לשמוע כלומודים. כמשפט הלימודים האמת והנכונה: (ה) פתח לי און. והשמיעני את מי אשלח (לעיל ו') שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס שלחתי את מייכה כו' כדלית' צפסיקת' דנחמו נחמו: ואנכי לא מריתי. מליך דשליחות ולא נסובותי אחו' אלא ואומ' הנני שלחני (סס): (ו) גוי נתתי למכים. הוא אומר לי ישעיה דני סדדני' הם דני טרחני' הם על מנת שלא תבעם עליה' אמרתי לו על מנת כן: (ז) וה' אליהם יעזר לי. אם יקומו עלי: (ח) קרוב

באור

טען. אולם עת לשון זמן שרשו עתה, כי בכתי יבוא בדגש. ואיך יאמר לעות בכתי ע"ו. וגם חבור הפעל לעות עם מלך דבר, ר"ל לעות דבר אם יעף הוא קלם קשה והנכון כדעת בעל אולר השרשים שהוא לשון חזק, ושעורו לחזק ולעורר את היעף בדברים וגם ענין עאת בערבי עזרה וסמיכה. כלמודים, כחלמיה, כי הנביא הוא חלמיר לשם (ה"ל): (ה) לא מריתי, מלכת דשליחותו ולדבר בשמו, ולהעיר את העם להאמין בגאולתו, אף כי הכוונה וזמנו את שער זקני והכלונוני וירקו כפני. וכלמד הסתום וכן המפורש מה שעשו לכניא כבשרו להם הגאולה מהעדר אמונתם בו, וירמיה הכניא לעד: (ו) למרשים, העוקרים שער לחיי חקאי: (ז) יעזר לי, העזם, כי השם יקיים כל דברי כנאותי (ה"ל): (ח) קרוב מלדיק, מדברי ירמיה כלמד, שגם לכניא הזה

יִשְׁכְּרוּן וַיִּדְעוּ כָּל-בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה
מוֹשִׁיעַךְ וְגֹאֲלְךָ אֲבִיר יַעֲלֶב:

נ (6) כֹּה | אָמַר יְהוָה אֵי זֶה סֵפֶר
בְּרִיתוֹת אִמְכֶם אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּי
אֹו מִי מְנוֹשִׁי אֲשֶׁר-מָכַרְתִּי אֶתְכֶם
לוֹהֵן בְּעוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם
שָׁלַח אִמְכֶם: (3) מִדּוּעַ בָּאתִי וְאִין
אִישׁ קָרָאתִי וְאִין עוֹנֶה דִּקְצוֹר
קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם-אִין-כֹּחַ
לְהַצִּיל הֵן בְּגַעַרְתִּי אֶחָרִיב יָם אֲשִׁים
נְהָרוֹת מִדְּבַר תְּבַאֵשׁ דְּגָתָם מֵאִין
מִים וְתָמַת בְּצִמָּא: (5) אֶלְבִּישׁ שָׁמַיִם
קִדְרוֹת וְשָׁק אֲשִׁים כְּסוּתָם: (7) אֲדַנִּי

ת"א אֵי זֶה סֵפֶר מִסְדְּרִין י"ח, ק"ה: מְדוּעַ בָּאתִי בְּכֹחַ ח', ו':
אֶלְבִּישׁ שָׁמַיִם בְּכֹחַ ס', נ"ט:

Niemand da, und antwortete Niemand, wenn ich rief? Ist etwa meine Hand zu kurz zum Erlösen, oder hab' ich keine Kraft zum Retten? Siehe, durch mein Drohen trockne ich das Meer aus, mache Ströme zur Wüste! Es stinken ihre Fische aus Mangel an Wasser, und sterben vor Durst. 3. Ich kleide die Himmel in Dunkel, und mache Trauergewand zu ihrer Hülle. 4. Gott

רש"י

נ (ב) מְדוּעַ בָּאתִי. לְהַתְקַדֵּשׁ אֵלֵיכֶם וְאִין חַיִּים מִכֶּם פּוֹנֶה אֵלַי: (ג) אֶלְבִּישׁ שָׁמַיִם.
לִלְבֹּשׁ הַשָּׁמַיִם שְׂרֵי הָאוֹמֹת כְּשֶׁאֵין זֶל לִפְדּוֹת מִן הָאוֹמֹת: (ד) נָתַן לִי לִשׁוֹן

באור

נ (א) אֵי זֶה סֵפֶר, אֵי זֶה הַסֵּפֶר אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּי בֵּה, ר"ל בְּרָאָה בֵּה מִפְּנֵי מַה שִּׁלַּחְתִּים, הֲלֹא הִיטָה בַּעֲבוּר
הַפֶּעַע כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִרְמְיָה (שם ו') וְאָרָא כִּי עַל כָּל אֲדוּמוֹת אֲשֶׁר בְּחֶפֶז מִשְׁנֵה יִשְׂרָאֵל שִׁלַּחְתִּי וְאָמַר אֵת
סֵפֶר בְּרִיתוֹתַי אֵלֶיךָ וְלֹא יִרְאֶה, וְהֵם דְּבָרֵי יִשְׁעִי: וּפִשְׁעֵיכֶם שׁוֹלַח אֲחֻכָּם. אִמְכֶם, כִּנֵּה כָּל יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם
חַס, וְהַפֶּעַע בְּשֵׁם בְּנִים. מִכְרָתִי, בַּעֲבוּר חֲזוֹן שִׁחָבֵה הַנּוֹעַה מִמֶּנִּי, וְכֵן (ו"ב ד') וְהַנּוֹעַה זֶל לִקְחָתָם שֶׁנִּי יִלְדִּי
לֹא לַעֲבָדִים: (ב) מְדוּעַ, מִדּוּעַ לְמַעַלֵּה שֶׁאָמַר הֵן בַּעֲבוּרֵיכֶם מִכְרָתָם כִּי מְדוּעַ בָּאתִי, וְלֹא הִיטָה חַיִּים לְשׁוֹב
אֵלַי תְּבַאֵשׁ וְהַסֵּם, קְבוּלָה הַדְּגָיִם חֲבֹלָה מִחֲסָרֵן הַיָּם. כִּי חֲנוּנִים בָּלֵמָּה וְהַבִּשָּׁל: (ג) קִדְרוֹת, הַעֲעֵם עַל
הַעֲבִים, וי"א עַל קִדְרוֹת הַשָּׁמַיִם, כֹּאֲשֶׁר תִּקְרָה כֹּלֵה בְּחַיִּים הַיָּם וְכֹלֵהוּ עַק כְּסוּתָם בַּעֲבוּר שְׁחֹר (בן עֲזַרְיָה):
(ד) לְמוֹרִים, מוֹרָה הַסֵּם. וְעִינֵינוּ רְגִילוֹת לִשׁוֹן, כְּמוֹ (יִרְמְיָה ז') לְמוֹד מְדַבֵּר. לַעֲוֹת, לַדַּעַת הַמַּפְרִשִּׁים מִן עַם.
ר"ל לְדַבֵּר בַּעֲתָה, וְרָאוּ לְתַרְגֵּם דָּחַם חֵךְ וְיִסְמָעֵל לִיטְגָעֵמָעַם לֹא רַעֲדֵעַן חֵיט דַּעַן עֲרֻחֲמִסְטַע

Herr: Ich erhebe nach den Völkern meine Hand, und den Nationen richte ich mein Panier auf, daß sie deine Söhne auf dem Arme bringen, und deine Töchter auf der Schulter hergetragen werden. 23. Könige sollen deine Wärter sein, und ihre Fürstinnen deine Säugammen; mit dem Antlitz zur Erde sollen sie sich vor dir niederwerfen, und den Staub deiner Füße lecken; und du sollst erkennen, daß ich der Herr bin, daß nicht zu Schanden werden, die auf

וְהָבִיאוּ בְנֶיךָ בַּחֲצֹץ וּבְנִתֶיךָ עַל-
בִּתְּךָ תַּנְשֵׂאנָהּ: (כג) וְהָיוּ מַלְכִים
אֲמִנֶיךָ וְשָׂרֹתֵיהֶם מִיִּנְקָתֶיךָ אִפִּים
אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲוֶי-לְךָ וְעַפְר רְגְלֶיךָ יִלְחֲכוּ
וְיִדְעוּתָ בִּי-אֲנִי יְהוָה לֹא-יִבְשׁוּ קַיִי:
(כד) הֵיכָח מִגִּבּוֹר מַלְקוֹחַ וְאִם-שָׁבִי
צִדִּיק יִמְלֹשׁ: (כה) בִּי כֹה אֶמַר יְהוָה
גַּם-שָׁבִי גִבּוֹר יִקָּח וּמַלְקוֹחַ עָרִיץ
יִמְלֹשׁ וְאֶת-יְרִיבְךָ אֲנֹכִי אֶרִיב וְאֶת-
בְּנֶיךָ אֲנֹכִי אוֹשִׁיעַ: (כו) וְהֶאֱכַלְתִּי
אֶת-מוֹנֶיךָ אֶת-בָּשָׂרם וּבָעֲסִים דָּמָם

תִּיא וְהָיוּ מַלְכִים זָנְחִים י"ג:

mich harren. 24. „Wird auch die Beute des Gewaltigen abgenommen und die weggeführte Habe des Gerechten gerettet werden?“ 25. Ja, so spricht der Herr: Auch dem Gewaltigen wird das Weggeführte abgenommen, und des Wüthrichs Beute gerettet werden; mit deinen Gegnern will ich kämpfen, und deine Söhne will ich retten. 26. Deine Bedrucker laß' ich

רע"י

לו צעודא וגם אני חלני נערת (נחמיה ה'): (כד) היוקח חצוד מלקוח. כסודים
חתם שאי אפשר לקחת מעשו מלקוח סזיו של יעקב הלדיק: (כה) ואת ירידך.
ועם מרידך אני אריז: (כו) והאכלתי את מוניך. לחית השדה את צדס. מוניך
לשון אל תונו (ויקרא כ"ה) חונאת צדדים המקנדים אותך צידופיהם: וכעסים.
מתק יין: דמם ישכרון. כן ישכרון מדמם אותם הרגילים לשתות דה ומי הם אלו
עוף השמים כן תרגם יונתן:

באור

(בג) אֲמִנֶיךָ, ונענין כאשר ישא האומן את הוינק (במדבר י"ח) וְשָׂרֹתֵיהֶם, נשותיהם אשר הם שרות
(איהרע פִּירֶסְטֶוֹלֶען גַּעזוּהוּיִנְנֶען). יִלְחֲכוּ, אחד הוא בהוראחו עם לקק. ואמר עפר רגליך ילחכו,
על דרך הפלגה והכוונה שיטקו את רגליך, והוא סימן ההכנעה, כהוב עוד היום אלל מלכי פרס: (כד) הַיּוֹקָח,
הנביא ישים רגליו חזק בפיו אשר שאל, או צדס העם ירדו אשר יספקו בדבר לאמר איך יוקח המלקוח מיד
הגבור? שבי לדיק, שבי של לדיק, ר"ל קנינו אשר נשנה מננו על ידי חזק וצד פה הסמיכות על הפעול.
וכפסוק שלאחריו שבי גבור על הפועל, השבי אשר שנה הגבור, זה הוא מקובלת הסמיכות בלשון עבר כידוע:
(כה) יְרִיבְךָ, חומר למתנגד, רלה לומר אשר יריב אחק. ואולי נחמרה יו"ד הרבוי והראוי יְרִיבְךָ, כמו

(הלים ל"ה א') ריבה ה' את יריביו: חתם ב"ב דעת רש"י: (כו) מוֹנֶיךָ, נוגשין, כמו ולא ינו עוד את
נשיא עמי (יחזקאל מ"ה). בָּשָׂרם, על דרך אים צר זרעו יאכלו (למעלה ט'). וּבָעֲסִים, יין מחוק:

(יח) שְׁאִי־סָבִיב עֵינַיִךְ וְרֹאֵי כָּל־
 נִקְבְּצוּ בְּאוֹלָךְ חֵי־אֲנִי נֶאֱמַר יְהוָה
 כִּי כָל־בְּעָדִי תִלְבָּשִׁי וּתְקַשְׂרִים
 כַּכֶּלֶה: (ט) כִּי־חֲרַבְתִּיךְ וּשְׂמַמְתִּיךְ
 וְאַרְצֵךְ הִרְסַתְךָ כִּי עָמָה תִּצְרִי מִיּוֹשֵׁב
 וְרַחֲקִי מִבְּלָעִיךָ: (כ) עוֹד יֹאמְרוּ בְּאוֹזְנֶיךָ
 בְּנֵי שִׁפְלִיךְ צֶרֶר־לִי הַמָּקוֹם גִּשָּׁה־לִּי
 וְאַשְׁכָּה: (כא) וְאַמְרַת בְּלִבְךָ מִי יִלְד־
 לִי אֶת־אֱלֹהָ וְאֲנִי שְׂכוּלָה וְגִלְמוּדָה
 גִּלְיָה | וְסוּרָה וְאֱלֹהָ מִי גִדֹּל הֵן אֲנִי
 גִּשְׁאֲרָתִי לִבְדִּי אֱלֹהָ אִיפָה הֵם:
 (כב) כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוָה הִנֵּה אֲשָׂא
 אֶל־גּוֹיִם יָדַי וְאֶל־עַמִּים אָרִים גְּסִי

steten, ziehen weg von dir. 18. Erhebe ringsum deine Augen, und schaue! Sie alle versammeln sich und kommen zu dir. Bei meinem Leben, spricht der Herr, du sollst sie alle, wie einen Schmuck, anziehen, sie dir anlegen, gleich einer Braut. 19. In deinen Dedden, wüsten Plätzen und in deinem zerstörten Lande wird's dir nun zu eng sein zum Wohnen, und fern bleiben deine Verderber. 20. Bald sprechen vor deinen Ohren die Söhne, deren du beraubt warst: Zu eng ist mir der Ort, rücke hin, daß

ת"א ואני שכולה סוטה ד' מ"ג: ונלמדה ר"ה ב' ג"ו.

ich wohnen kann! 21. Und du sprichst in deinem Herzen: Wer zeugte mir diese, da ich doch kinderlos und einsam, verbannt und verstossen war, wer erzog diese? Ach war ja allein übrig, wo waren denn diese? 22. So spricht Gott der

רשי

את חקוקה על כפי לרעותך ולזכרך תמיד. ד"א על כפים מעל ענני כבוד כמו (חיוז ל"ג) על כפים כסה אור: (יז) מהרו ציך. לשו: (יח) תצרי מיוסר. תהי זרה מרוב יוסרים שיצאו לתוכך יהי להם המקום לר מלזנות להם צתים: (כ) בני שכוליך. צנים שהיית שכולה מהם: גסה לי. התקדצ לך אחר צטצילי ואשצה: (כא) ונלמדה. שולך"א צלע"ז: וסורה. מוסרת מכל אדם הכל אומרים עלי סורו ממנה: (כב) יי. כסי. סימן להציא גליות. כס פירק"א צלע"ז כמו וכנס על הגבעה (לעיל ל') והוא סימן קיצון ונותנין צדאשה צד: צחולן. אייטלש"א צלע"ז ודומה

באור

חלה אשר הרסו וסחריכו אורק, יעירו ללאת מעד ולענך: (יח) סביב, כי מכל הפאות יבואו ציך. חי אני, כי נשעמתי בהקצן כל ישראל אליך. יהיו לך כמו העדי והקשורים לכלה (רד"ק): (יח) תצרי, כל החרבות והסומונות שהינה מיושבת עד שחלתי מרוב יושבים. מבלעך, משחיתים ירחקו בקלה הארץ, שלא יבא עוד משחית בגבולך (ה"ל): (כ) שכוליך, הצנים אשר היית שכולה מהם יאמרו לך לי המקום. נשה, הרחק לעלמך, כמו ובראשית י"ט גס הלאה, וענש לי, למעני, למען יהיה לי מקום שאשכ בו (כא) ונלמדה, כסרגונו, וסידור, וכן פירש"י. וסורה, מרוחקת מכל אדם בשנים. איפפה הס, איפפה היו: (כב) בחוצן, זרוע, או כק הכנר, וכן (נחמיה ה') גס חלני נערת (רד"ק). ולפי פירוש השני חרגונו (חיון בוגע):

Straßen werden erhöht. 12. Siehe, diese kommen von fern her, und siehe, jene von Nord und von West, und jene vom Lande Sinim. 13. Sauchzet, ihr Himmel, und frohlocke, Erde, brecht, ihr Berge, in Jubel aus, denn der Herr tröstet sein Volk, und seiner Armen erbarmt er sich. 14. Zion spricht: Der Herr hat mich verlassen, und Gott mich vergessen. 15. Kann auch ein Weib ihres Kindes vergessen, daß sie sich nicht erbarmte ihrer Leibesfrucht? Und wenn auch Solche (die Weiber) vergessen, so vergesse ich deiner nicht. 16. Siehe, auf die Hände hab' ich dich gezeichnet, deine Mauern sind mir stets vor Augen. 17. Es eilen deine Söhne herbei; die dich zerstörten und verwü-

וּמִסְלֹחֵי יִרְמֹן: ⁽³⁾ הִנֵּה---אֵלֶּה
מִרְחֹק יָבֹאוּ וְהִנֵּה---אֵלֶּה
מִצָּפוֹן וּמִיָּם וְאֵלֶּה מֵאֶרֶץ סִינִים:
⁽²⁾ רָגְוִי שָׁמַיִם וְגִלִּי אֶרֶץ יִפְצְחוּ הָרִים
רִנְּנָה כִּי־נָחַם יְהוָה עַמּוֹ וְעַנְיָו יִרְחַם:
* ⁽⁷⁾ וְתֹאמַר צִיּוֹן עֲזָבֵנִי יְהוָה וְאֵדְנִי
שָׁכַחֵנִי: ⁽⁸⁾ הִתְשַׁכַּח אֲשֶׁר־הָיָה עִוְלָה
מִרְחַם בֶּן־בִּטְנָה גַם־אֵלֶּה תִשְׁכַּחַנָּה
וְאַנְכִּי לֹא אֲשַׁכַּח: ⁽⁹⁾ הֵן עַל־כַּפַּיִם
חֻקְתִּיךָ חֻמְתֶּיךָ נִגְדֵי תְּמִיד: ⁽¹⁰⁾ מִהָרֹו
בְּנִיךָ מִהָרְסִיךָ וּמִחֲרִיבֶיךָ מִמֶּדְ יֵצְאוּ:

* וּפִצְחֵי קְרוּ * הַפִּסְתָּר עַקֵּב

ה' א' ותאמר ציון זכונת ה' ל'ד: הן על כפים תטנית ח', י"ד:

רש"י

כל הרי לדרך. כלפי שאמדו על ידי חורבנות (לעיל ל"ב) שצת עוזר אורח עכשיו יסוצו וילכו צו עוזרים ושצים: ומסלותי ידמוון. כלפי שאמד (שס) נשמו מסלות נתקלקלו מאין מתקן אותם עכשיו ומסילי ידמוון יתקנו קילקול הדרכים ויבציה אותם כמשפט בחלוקי אצנים ועפר: (יב) מארץ סינים. מארע' דרומא: (יג) כי נחם ה'. את עמו: (יד) ותאמר ליון. הוא היתה סצורה ששכחתי: (טו) השתכח אשה עולה. עולל שלה: מרחם זן צטנה. מלרחם על זן צטנה: גם אלה תשכחנה. אפילו אם אלה תשכחנה אנכי לא אשכח: (טז) על כפי. על כפי דואה אני כאילו

באור

זה: (יב) אלה, הנביא דמוינו דואה את השנים מכל רוח. ארץ סינים, לדעת בעל מחקרי ארץ יכנה המליץ בשם ארץ סינים את ארץ מלרים על שם עיר סין הגדולה והמפוארה אשר היתה בארץ האלה, הנודעת כפרי העמים בשם פֶּלוֹיִץ (קְהֶסְטֶטֶטֶדֶט), על דבר אגמיו עיט ורפס אשר בקיבוטיה: (יד) ותאמר ליון. אמרה זה לאורך הגלות שידמה שעתה האל ושכח (ד"ק): (טו) מרחם, מלרחם, והמ"ס לשלילה, והמלות השכחה אשה עומדות במקום שנים, והעטם, השכחה אשה מלרחם זן צטנה. גם אלה, ואם גם אלה תשכחנה, ר"ל הנשים, אנכי לא אוכל לשכחך. על כפי חקמך, מנהג הקדמונים וצפרט בארלות הקדם ברלותם להחמיד זר דבר האהוב להם מאד, היו שורעים זכרונם כשסרם ע"י חמיכות צעור הכשר וביחור על הכפים הנגלים לעינים חמיד. היו חוקקים לזכר שמו כשצר והיו להם סמונים אשר שמו צעריעות ההם המקיימים רשומי החמיכות לעולם והמליץ לקח הדמיון הזה למשל להורות צו הסמדם הזכירה, כאלו חקוק על כפים כחמוכות קעקע לזכר עולם, וכן פירש"י. הומומך, ההרקות, חמיד לנגד עיני להקיון: (יז) מהרו בניך, לשב לאלהם, מהרסך,

לְבִזְהֵנָּפֶשׁ לְמַתְעֵב גֹּי לְעֶבֶד מְשָׁלִים
מַלְכִים יִרְאוּ וְקָמוּ שָׂרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ
לְמַעַן יִהְיֶה אֲשֶׁר נֶאֱמַן קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל
וַיִּבְחָרֶנּוּ: (ח) כֹּה אָמַר יְהוָה בָּעֵת
רָצוֹן עֲנִיתִיךָ וּבְיוֹם יִשׁוּעָה עֲזַרְתִּיךָ
וּאֶצְרֶךָ וְאֶתְּנֶנּוּ לְבְרִית עִם לְהַקִּים
אָרֶץ לְהִנְחִיל נַחֲלוֹת שְׁמִמּוֹת:
(ט) לֵאמֹר לְאַסּוּרִים צֵאוּ לְאֲשֶׁר
בַּחֲשֵׁךְ הִגְלִי עַל־דְּרָכִים יִרְעוּ וּבְכָל־
שְׂפִיִים מְרַעִיתֶם: (י) לֹא יִרְעֻכוּ וְלֹא
יִצְמָאוּ וְלֹא־יָבֹס שָׂרֵב וְשֹׁמֵשׁ בִּי־
מִרְחָמִים יִנְהַגֻּם וְעַל־מְבוּעֵי מַיִם
יִנְהַלֻּם: (יא) וְשִׁמְתִי כָל־הָרִי לְדֶרֶךְ

sehen und aufstehen, Fürsten, die werden niederfallen um des Herrn willen, der treu ist, des Heiligen Israel's, der dich erwählte. 8. So spricht der Herr: Zur Zeit der Gnade erhör' ich dich, und zur Zeit des Heils helfe ich dir; ich erhalte dich und mache dich zum Bundesmittler des Volkes, um herzustellen das Land zu vertheilen die verödeten Grundstücke, 9. zu den Gefangenen zu sprechen: Seht hervor! Zu denen in der Finsterniß: Kommt ans Licht! Auf Wegen sollen sie weiden, und auf allen Anhöhen ihre

ת"א בעת רצון זכרות ה' ח' סנהדרין י"ח, ק"ז: לא ירעבו קמח ח', ז"ז. מניע ט, ק"י: כי מרחמים סנהדרין י"ח, ז"ז:

Weide haben. 10. Sie sollen nicht hungern und nicht dursten, und nicht soll sie treffen brennende Hitze und Sonne; denn ihr Erbarmender führt sie, und an Wasserquellen leitet er sie. 11. Ich mache all meine Berge zum Wege, und meine

רש"י

לְמוֹשְׁלֵי עַלְיוֹ: מַלְכִים יִרְאוּ. אוֹתוֹ וְקָמוּ: אֲשֶׁר נֶאֱמַן. לְשֹׁמֵר הַצִּטְחוֹ שֶׁצִּטְחָהּ לְאִזְדָּרֶם
עַל הַמַּלְכִּים כְּעִיֵּן שֵׁנָה וְהִנֵּה תִנּוֹר עֵשֶׂן וְגו' (זִרְזִיט ט"ו): קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל. הוּא
וַיִּצְחָד: (ח) בַּעַת דְּלוֹן. צַעַת תַּפְלָה שֶׁאֵתָּה מִתְדַלָּה וּמִתְפַּיִס לִפְנֵי: זְיוֹם יִשׁוּעָה.
שֶׁהָאֵל לִדִּין לִישׁוּעָה: וְאֶצְרֶךָ. וְאֶתְּנֶנּוּ לְבְרִית עִם. לְהוֹיֹת עִם צְדִית לִי: לְהַקִּים
אָרֶץ. אָרֶץ יִשְׂרָאֵל הַצְחִיר לִי כָּל הַבְּרִיּוֹת: (ט) לֵאמֹר לְאַסּוּרִים צֵאוּ. לַעֲתָ אֲשֶׁר
אוֹמֵר לְאִסְרֵי גוֹלָה לֹא: שְׂפִיִים. ת"י נִבְרִין נְחָלִי מַיִם: (י) שָׂרֵב חוֹס: (יא) וְשִׁמְתִי

באור

עָלְמוֹ אֲמַר, אֵל שֶׁאֵתָּה צוּי וְעַבְד מוֹשְׁלִים אֵלָּה יִשְׁעֲבֹד הֵעַם וְהַשָּׂרִים הַמּוֹשְׁלִים, אֵל חַסֵּד לֵהם כִּי יִבּוֹא יוֹם
וּמַלְכִים יִקְוּמוּ: (ח) לְבְרִית עִם, לְכָרוֹת בְּרִית בֵּין ה' וּבֵין עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. לְהַקִּים אָרֶץ, לְהַקִּים חֲרִיבוֹת אָרֶץ
יִשְׂרָאֵל וְלִהְיוֹת לְשִׁבְעֵי יַעֲקֹב אֵת אֶרֶץ שְׁהִיָּה עֲשֵׂה עֲשֵׂה: (ט) הַגְּלִי, אֲחַבְּלוּ לְהַשְׁחִי (הַכְּשִׁי).
ר"ל הוּא מְגוּלִים וְגִדְּלוֹ לְאוֹר הַיּוֹם. שְׂפִיִים, מִקְוִיּוֹת הַבְּרִיּוֹת, וְכֵן (בְּמִדְבַר כ"ד) וַיִּלֶּךְ שְׂפִי (רד"ק): (י) וְלֹא
יָבֹס. לֹא יִבְאִיִם חֲמִימוֹת הָאוֹר וְחוֹס הַשֶּׁמֶשׁ. שָׂרֵב, חֲמִימוֹת וַיּוֹבֵס, כִּמוֹ (לְמַעַל ל"ה) וְהִיא הַשָּׂרֵב לְאִגֹּם.
וְהַשָּׂרֵב הַזֶּה אֵל הוּא לְשִׁרְשִׁים: שָׂרֵב וְלֹרֵב, בְּחִלּוֹף אוֹתוֹת הַשָּׁמַיִם וְאוֹתוֹת הַשָּׂפָה וְכוּלָם עֵינֵי שְׂרִיפָה וּקִידָה:
(יא) וְשִׁמְתִי, הַמְקִילֹת שְׂאוֹלֵיךְ אוֹתָם דָּם, יִגְמִיָּהוּם בְּחֻלּוֹקֵי אֲנָשִׁים וְחוֹל, לְמַעַן יִהְיֶה שׁוֹם וְיִשָּׂר, וְכֵן לְכָל

Kraft erschöpft; aber mein Recht ist bei dem Herrn, und mein Lohn bei meinem Gott. 5. Und nun spricht der Herr, der mich bildete vom Mutterleibe an zu seinem Knechte, um Jakob zu ihm zu befehlen, daß Israel sich zu ihm versammle — denn ich bin geehrt in den Augen des Herrn, und mein Gott ist mein Schutz. — 6. Er spricht: Es ist zu gering, daß du mein Knecht seiest, aufzurichten die Stämme Jakob's,

und die Veretteten Israel's zurück zu führen; ich mache dich zum Richter der Nationen, daß mein Heil dringe bis ans Ende der Erde. 7. So spricht der Herr, Israel's Erlöser, sein Heiliger, zu dem von Menschen Verachteten, vom Volke Verabscheuten, zum Knechte der Herrscher: Könige werden

וְהִבֵּל כַּחֲתִי כְלִיתִי אֶכֶן מִשְׁפָּטִי אֶת־
יְהוָה וּפְסַלְתִּי אֶת־אֱלֹהֵי: (א) וְעַתָּה |
אָמַר יְהוָה יִצְרִי מִבְּטֶן לַעֲבָד לִי
לְשׁוֹבֵב יַעֲקֹב אֶלְיוֹ וְיִשְׂרָאֵל לֹא
יִאֲסֹף וְאֶפְבֹּד בְּעֵינַי יְהוָה וְאֱלֹהֵי הִיָּה
עֵינִי: (ב) וַיֹּאמֶר נָקַל מִהֵיזְתָּה לִי עֲבָד
לְהַמִּים אֶת־שְׂבָטִי יַעֲקֹב וּנְצִירֵי
יִשְׂרָאֵל לְהַשִּׁיב וּנְתַתִּיהָ לְאֹר גּוֹיִם
לְהַיּוֹת יְשׁוּעָתִי עַד־קֶצֶה הָאָרֶץ:
(ג) כֹּה אָמַר יְהוָה גֹּאֲלֵ יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁ

* לִי קְרִי וּנְצִירֵי * קְרִי

ת"א כה אמר ה' תענית ח' י"ד. סנהדרין י"ח, ק"ג:

רש"י

אמרתי. להציל יגעתי כשראיתי שאני מוכיח ואינם שומעים: אכן משפטי את ה'. הוא יודע שאני מלחמי אלא מלחם: (ה) לא יאסף. אליו ישיב צתשוב: (ו) נקל מהיותך גוי. מתנה קטנה היא צעמי שתהא לך זאת לצדה שתהא לי עזר להקים את יעקב ולהשיב אלי כלורי ישראל והכני מוסף לך עוד ונתתך לאור גוים להצלה על מפתה של צבא שהיא שמחה לכל העולם: ונצירי ישראל. כמו (משלי ז') ונצורת לך שלום מוקף ילד הדבורי עצירה בעוד נצורת מזרז הוצ' עליה: (ז) לבזה נפש. נפש צויה לישראל שהם צוים: למתעצב גוי. למי שהבוי מתעצב והוא עזר

באר

למרחוק לאומות (הנ"ל). באשפתו הסתירני, לפי שדמה עלמו לך, רמזה סתרי האל לאשפה שהחלים נסתרים שם ופירות צדור, מרוק ומרוע, עד שהוא נך וצדור (הנ"ל): (ב) ישראל, אשה נחשב צעמי ככל המון ישראל, אשר אשפה כך כמו כבולס: (ד) לריוס יגעתי, שהוגעתי נפשי להוכיח את ישראל, ולא שמועו. אכן, אבל באמת משפט גמולי הוא עם ה', ושלא ישלם הואיל ועשיתי את שלי. ופעולתי, שגר פעולתי שיתן לי שגר על יגיעתי, וכן (ויקרא י"ג) ולא חלין פעולת שכיר: (ה) לשובב, לאחנא לבית יעקב לפולחניה וישראל לרחלתיא יתקרב (הספד). ואכבד, עד סוף הפסוק הוא מואמר מוסגר: (ו) ויאמר, נמשך אל לי יאסף בכתוב הקודם ושעור שני הכתובים ה' אלהים אשר ילרני מבעון חמי להיות עבדו ולהשיב יעקב לעבודתו ולחורו, הוא אמר אלי: דבר קל וקטן הוא צעמי שאתה עבד לי, להרים קין שבעי ישראל, אבל אשימך עוד לאור מואר עיני העורים ככל העמים בכל העמים, אשר על פני האדמה לבשר ישועתי עד אפסי ארץ, ונצירי, ענין שמירה וטעמו כמו פליעים שלא נחו בצלחמה. ואולי הוא הנפעל מן צור לשון לחילה ורואי הוי"ו בחולם, וסרבונו (אזכור דיוח בעדרענגטען), וכן (דברים ז' כ"ג) אל תלך מואב: (ז) לבזה נפש, להבזיז לכל נפש ועל

מִבְּשָׂדִים בָּקוֹל רָפָה הִגִּידוּ הַשְּׁמִיעוּ
זֹאת הוֹצִיאוֹהָ עֲדִיקָצָה הָאָרֶץ אָמְרוּ
נָאֵל יְהוָה עֲבָדוֹ יַעֲקֹב: (כ) וְלֹא
צָמְאוּ בַּחֲרֹבוֹת הוֹלִיכֶם מִים מַצִּיֹּר
הַיָּל לָמֹו וַיִּבְקַע צִיּוֹר וַיִּזְבּוּ מִים:
אֵין שָׁלוֹם אָמַר יְהוָה לָרָשָׁעִים: (כג)

מט (ב) שִׁמְעוּ אֵיִם אֵלֵי וְהִקְשְׁבוּ
לְאָמִים מִרְחֹק יְהוָה מִבְּטֶן
קִרְאָנִי מִמַּעַי אָמִי הַזֹּכִיר שְׁמִי:
וַיֵּשֶׁם פִּי בַּחֲרֹב חֲדָה בְּצֶל יְדֹו
הַחֲבִיאָנִי וַיְשִׁימֵנִי לַחֲץ בְּרֹוֹר
בְּאִשְׁפָּתוֹ הַסִּתִּירָנִי: (ג) וַיֹּאמֶר לִי
עֲבָדִי־אֶתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בָּךְ אֶת־פֶּאֶר:
וְאָנִי אֲמַרְתִּי לָרִיק יִגְעַתִּי לְתַהוֹ

mit Jubelruf, be-
richtet dieß, und
macht es bekannt,
verbreitet es bis ans
Ende der Erde,
spricht: Der Herr
hat erlöst seinen
Knecht Jakob! 21.
Sie dürsteten nicht in
Wüsten, durch die
er sie leitet, Wasser
aus dem Felsen läßt
er für sie rieseln; er
spaltet den Fels und
es fließt Wasser.
22. Kein Friede,
spricht der Herr,
für die Frevler.

49. 1. Hört mich,
Inseln, und merkt
auf, Nationen in der
Ferne! Von der
Geburt an berief er
mich, vom Mutter-
leibe an erwähnte
er meinen Namen.
2. Er machte mei-
nen Mund wie ein

ת"א אין שלום תניבה ז' ט"ז: ויאמר לי יומח ח' פ"ו:

scharfes Schwert, mit dem Schatten seiner Hand
bedeckte er mich; er
machte mich zum blanken Pfeil, in seinem Köcher barg er mich. 3. Er sprach
zu mir: Mein Knecht bist du, Zerael, an dem ich mich verherrliche. 4. Und
ich sprach: Vergebens hab' ich mich abgemüht, umsonst und um Nichts meine

רש"י

מט (א) מבטן קראני: משאני צטן עלתה לפניו צמחצזה להיות שמי ישעיה
להנצל ישועות ונחמות: (ב) וישם פי כחרב חד. להוכיח את הרשעי'
ולהתנצחות עליהם פורענות: צלל ידו החציאני. שלא יוכלו להדע לי: לחץ צרור.
ממורט קלי"ר צלע"ז: צאשפתו. כלי כרתק החני' שקורי' קוויצד"א צלע"ז: (ד) ואני

באור

מעני הים והם הדגים, ע"ד וידורו לרוב בקרב הארץ: (ב) הוציאוה, הולא אם קול הכשורה הזאת, להיות
כשנע עד קנה הארץ: (כא) ולא נמאח לא ילמאו בדרך, אף כי יולידו אותם במדברות שונים מגלות כבל,
כי יעיק להם מים מן הזור וימלאו לרוות צמאונם, והמשקל לקוח מהליכת ישראל במדבר, בלחשם ממזריים:
(כב) אין שלום י"א כי אין שלום לרשעים מישראל, ויפכן שיהיה רוח לבגליים כי זאת הטובה חסיה לישראל,
ואין שלום לבגליים (כן עזרא):

מט (א) שמעו, דברי הכניא על עלמו. מרחוק, (ב) כחרב חד, לא חוכל
למנוע את עלמו מלהתנצחות כי הוא טס פי כחרב חד, לרבר העמידות בקימוך לשון בלא מורא
(ד"ק). החביאני, שלא יוכלו להדע לי לישראל, אף כי שדרכי עליהם רעות. לחץ, לירות בלשוני

fang sprach ich nicht im Verborgenen! Seit es geschieht, war ich dabei; und nun hat Gott der Herr mich gesandt mit seinem Geiste. 17. So spricht der Herr, dein Erlöser, der Heilige Israel's: Ich der Herr, dein Gott, lehre dich, was dir Vortheil bringt, führe dich den Weg, den du wandeln sollst. 18. O, hättest du gemerkt auf meine Gebote! Dann wäre dem Strome gleich dein Glück und dein

הִיֹּתָה שֵׁם אֲנִי וְעָפָה אֲדֹנָי יְהוָה
שְׁלַחֲנִי וְרוּחוֹ: (יז) כֹּה־אָמַר יְהוָה
גֹּאֲלֶךָ קְרוּשׁ יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ מִלְמַדְךָ לְהוֹעִיל מְדַרְיֶכָה
בְּדֶרֶךְ תִּלְכֶּךָ: (יח) לֹא הִקְשַׁבְתָּ לְמִצְוֹתַי
וַיְהִי כִנְהַר שְׁלֹמֶה וַצְדִקְתָּהּ כְּגִלִּי
הַיָּם: (יט) וַיְהִי כַחֲלוֹל זֶרַעַךָ וַצֹּאֲצָאִי
מֵעֵיקָה בְּמַעֲוֹתַי לֹא־יָכַרְתָּ וְלֹא־יִשְׁמַר
שְׁמוֹ מִלִּפְנֵי: (כ) צֹאִי מִבְּבֶל בְּרַחֲוִי

ה"א אני ה' אלהיד מכות ז' י' מלמדך עקידה שער ע' לוא
הקשבת דרכות ח' ו' עכו"ה ח' ח' ויהי כנהר עקד שער
כ"ט ויהי כחול דרכות טס. עכו"ס טס:

Heil, wie Meeresfluten. 19. Es wären dem Sande gleich deine Nachkommen, und die Sprößlinge deines Leibes, wie seine Körner; nie wäre vertilgt und vernichtet dein Name vor mir. 20. Zieht aus von Babel, flieht aus Kaldäa

רשי

וקריאה זו ל' גידול להיות מקודאי כמו אלה קריאי העדה (צמדזר ח'): (טז) מעת היותה שם אני. מעידן להיותפדשו עממיו מדחלתי תמן אלא קריצתיה לאצרהם לצוכון לפולחני: ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו. אמר נצוא וכען ה' אלהים שלחני ומימריה עירוצי דזרים מי שאמר זה לא אמר זה: ומדרש אברה רבי תנחומא פירש שמעו זאת. תורת משה שנאמר זה זאת התורה: לא מראש צסתד דזרתי: צסיני. והנציא אומר מעת היותה לאותו דצר שהוא אומר שם אני. ולמדנו מכאן שכל הנציאים עמדו צסיני. ועתה שלחני להנצא אליהם. ואף לשון זה ישנו עירוצ דזרים לא מראש צסתד דזרתי אחרה שכינה מעת היותה שם אני אומר הנציא. ויש לפתור שלא יהיה ערוצ דזרים קרצו אלי שמעו זאת שאני מתנצא לכם על מפלת צצל ובאולתכם לא מראש צסתד דזרתי אותה מעת היותה שגור הקצ"ה להציאה שם הייתי לומדת משעת הבזירה הקצ"ה מעמיד הנציא שעתיד להנצא על הדצר צסור פמליא של מעלה ואף על פי שעדיין אינו נולד: (יט) כמעויתוי. של ים כדבי הים לרצו: (כב) לרשעים. לצכודנלר וזרעו:

באר

מראש, לא דברתי אלא נבואתי הראשונה צסתד, רק בגלוי אמרתי כי כן יהיה, וכן היה. מעת היותה, מעת היות הבזירה ההיא הייתי שם לקבל הנבואה, ונחפסקומה על ידי. וכן עתה ה' אלקים שלחני להשמיע חדשות והיא מפלת צצל. ורוחו שם צקרי להסנצא העתידות (הנ"ל): (יז) להיעיל, הוא הנלמד אותך אשר מהיה לך לחועלת והוא הענינין אותך בדרך אשר תלך: (יח) לוא הקשבת. אם האזנת למצוותי ומוצותי, אז היה נמשך אליך האושר כמי נהר והישע בגלי ים אדירים: (יט) כמעויתוי, ח"י כפרוהוים, והם אבני החול. שהם פרודות קטנות (רד"ק). וכן מפורסם. והוא לשון נופל על לשון, על מעיק. ולדעת רש"י פירושו כללאל

בְּכֹר עָנִי: (ה) לְמַעַנִי לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה
כִּי־אֵיךְ יִחַל וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא אֶתֵּן:
(ז) שְׁמַע אֵלַי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל מִקְרָאִי
אֲנִי־הוּא אֲנִי רֹאשׁוֹן אַף אֲנִי אַחֲרוֹן:
(יג) אֶף־יָדִי יִסְדָּה אֶרֶץ וַיְמִינִי מִפָּחָה
שָׁמַיִם קָרָא אֲנִי אֶל־יָהּ יַעֲמִדוּ יַחֲדוּ:
(יד) הִקְבֵּצוּ כָל־כֶּם וּשְׁמְעוּ מִי בָהֶם
הִנֵּיד אֶת־אֱלֹהֵי יְהוָה אֲהַבּוּ יַעֲשֶׂה
חֲפָצוֹ בְּכָל וּזְרְעוּ בְּשָׂדִים: (טו) אֲנִי
אֲנִי דִבַּרְתִּי אֶף־קָרָאתִי הִבֵּאתִי
וְהִצְלִיחַ דְּרָכּוֹ: (טז) קִרְבוּ אֵלַי שְׁמְעוּ
זֹאת לֹא מֵרָאשׁ בִּפְתֵר דִּבַּרְתִּי מֵעַתָּה

dich geläutert, aber nicht wie Silber, dich geprüft im Ofen des Glends. 11. Um meinethwillen, ja, um meinethwillen thue ich es; denn wie würde (mein Name) entweiht sein! Nein, meine Ehre geb' ich keinem Andern. 12. Höre auf mich, Jakob und Israel, das ich berief! Ich bin es, ich der Erste und ich der Letzte. 13. Ja, meine Hand hat die Erde gegründet, und meine Rechte die Himmel ausgespannt; ich rief ihnen und sie standen da in s g e s a m m t. 14. Sammelt euch, ihr Alle, und hört! Wer von ihnen hat dieses

ת"א לְמַעַנִי סָסָחִס י', קי"ז. סִסְחָרִין י"ח, ל"ח: אֶף יָדִי חֲבִיבָה ז', וי"ד כְּתוּבָה ח', ס' מִנְחָה ב' ל"ו: לֹא מֵרָאשׁ שָׁנָה ט', ס"ו. מוֹעֵד קֵטָן ב' ט"ז:

verkündigt? Er, den der Herr liebt, vollzieht seinen Willen an Babel, und sein Arm trifft die Kalbdäer. 15. Ich, ich sprach's und berief ihn; ich führte ihn her, und seine Unternehmung gelingt. 16. Naht mir, und hört dieß! Vom An-

רש"י

כנגד כור חור. כור הוא כלי שמתכין בו כסף וזהב: (יא) לְמַעַנִי. ולמען שמי הקדוש. כי איך יחל. איך יחולל שמי זהכרתי אתכם: וכבודי לאחר לא אתן. האויזיכם יאמרו יד אלהים רמה: (יב) שְׁמַע אֵלַי יַעֲקֹב. שם שקרא לך אזיך: וישראל מקוראי. מאתי בקראת ישראל. ויונתן תרגם וישראל מוֹמְנִי: (יד) י"י אֲהַבּוּ. לזה שיעשה חתנו של הקצ"ה בצלל: וזוועו. יראה צללן כשדים ועל כודש אמר כן: (טו) אֲנִי. גאלתי ישראל ממלרים ואני אגאל את כל ישראל מגלות אחרון ומאדעצ כנפות הארץ: אף קראתיו. לכודש. וי"ת ה' אֲהַבּוּ לישראל אף קראתיו לאזרסה

באור

י"א שהוא כמו בהנחית, והנכון שהוא כוֹשֶׁשׁוּ, בהרתי לך כור עוני לא מלך כסף (כן נחרא). ויהיה תרגומו (איך וועהלעט דיר דען חָפֶען דאס עלענדט), והראשו נראה יותר: (יא) אֵיךְ יִחַל. מוסב על שמי הנזכר בפסוק ט' ושעורה איך יהיה מחולל שמי אם אכריתך. וכבודי, שיחפארו עובדי אל אחר עלי ואמרו: אלהים מוסר ישראל ולא היה כח בידו להשיעם מידם (רד"ק). מִקְרָאִי. בקראת ונכרחת מוֹמְנִי להיות לי לעם: (יג) מִפָּחָה. חן אחס בעפחו, כמו שאמר (למעלה ו') ושמים ברח חן (ה"ל). וענינו רקיעה ושיניחה. קוֹרָא. כמעט שקראתי אלהים שיהיו מיד עמדו יחדיו השמים והארץ וכל לבאם, ביחידם השלמה: (יד) הִקְבֵּצוּ. לשמוע העמיד על ככלו והפסיק בדבורו לשאול, מי בהם שכבר הגיד זאת ואח"כ חזר להנפסק. ה' אֲהַבּוּ, כודש, אשר ה' אֲהַב אחרו הוא יעשה חֲפָצוֹ האל כעל חרועו ימלא את הכשדים: (טז) קִרְבוּ, דברי הנביא.

und Verborgenes, das du nicht gewußt. 7. Jetzt ist es zum Vorschein gekommen, und nicht vorlängst; vor der Zeit, da hast du es nicht gehört, daß du nicht sprichst: Siehe, das wußte ich schon. 8. Du hast es nicht gehört und hast es nicht gewußt, nicht ward es dir vorlängst offenbart; denn ich wußte, du seiest untreu, und abtrünnig hießest du vom Mutterleibe an.

9. Um meines Namens willen bin ich langmüthig, meines Ruhmes wegen unterdrück ich den Zorn gegen dich, daß ich dich nicht ausrotte. 10. Siehe, ich habe

וּנְצָרוֹת וְלֹא יָדַעְתָּם: (ד) עֲתָה נִבְרָאוּ
וְלֹא מֵאִז וּלְפָנֵינוּ וְלֹא שָׁמַעְתָּם
כִּי־תֹאמַר הִנֵּה יָדַעְתִּין: (ה) גַּם־לֹא
שָׁמַעְתָּ גַּם לֹא יָדַעְתָּ גַּם מֵאִז
לֹא־פָתַחְהָ אֲזַנְךָ כִּי יָדַעְתִּי בְּנֹד
תִּבְגְּדוּ וּפִשַׁע מִבְּטֵן קָרָא
לְךָ: (ו) לְמַעַן שְׁמִי יִתְאַרֶךְ אִפִּי
וְתִהְיֶה לִּי אַחֲשָׁם־לְךָ לְבַלְתִּי הִכְרִיתָהּ:
(ז) הִנֵּה צִרְפָּתִיךָ וְלֹא בִכְסֶה בְּחֶרְתִּיךָ

תִּיא הִנֵּה צִרְפָּתִיךָ חֲבִיבָה אֵלַי י:

רש"י

ושמורות באורותי ואת' לא ידעתם: (ז) עתה נבראו ולא מאז. הם: ולפני יום. היותם: אני משמיעם: ולא שמעתם. עד היום ולפני יום מוסר על השמעתך האמור למעל': (ח) גם לא שמעת ובר'. ת"י אף לא שמעת למילי כזייל אף לא קצילתא חולקן אורייתא אף לפתגמי דרבן ולוויטין קיימי דאקיימית עמכון צחורז לא ארכינתא אורדך: כי ידעתי בגד תצבוד. כשידעתי להילך מיד מלדים בלוי היה לפני סוספן לצבוד ואף על פי כן שמרתי שזועת אצות וזהו שנאמר דלח דליתי את עמי עמי (שמות ג') שתי ראיות דואה אני סוספן לצבוד ומכל מקום דליתי את עמי עמי כך דרש ר' תנחומא: ופוסע מצטן. משהייתם צמלדים כמו שמפורש (צחוקאל כ') ואודע להם צאדן מלדים וגומר ואומר אליהם וגומר: (ש) אארך אפי. לשון הוזהר הוא: ותהלתי אחסס כך. וזאת היא תהלתי אשר אחסס כך ל' חוטס אסתו' חוטמי מלאת עשן נחירי ומקלוק עליך שהכועס יולא עשן מנחיריו כמו דלת אמר עלה עשן צאפו (תהלים י"ח) וכן כל חרון אף הוא לשון חימום החוטס הרה אפי. וכן ועלמי הרה מני חורז (איוב ל') נחר חוטמי מרז חמום: (י) ולא בכסף. ולא על ידי אור של בהינס כלדוף הכסף צאור: צחרתיך. צחרתי לך כוד עוני

באור

פֶּרַעַסְטֶעקטען הערלענעם: (ז) עתה נבראו, עתה באו העמידות אשר הגדתי לך כבר ועד היום הזה, לא היו. ולפני יום, קודם העת שבראו העמידות, לא שמעתם וכן מרגם הכשדי קדם יום מיתיון. ולא, הוי"ו משמש פה כמו (שמות ט"ז) ערב וידעתם (אזן אבערד, דא זאלט איהר ערפֿאָהרען): (ח) פתחתי, עומד בפועל, ולפי המלות מרגמו (כ"ט ווארד פֿאָרלענגסט דיין אָהר געפֿאָפֿענט) ונעמו כמו גלה און לשון הודעה (אפֿעֿנעבארען). מבטן, מעת הייחד לי לכם, משעת כי פסע אחס פסע: (ט) ותהלתי, בעבור תהלתי, ומלך לנען צראש הכחור מושך עלמו ואחר עמו. אחססם, כמו אארך אפי, כי אף יקרא חוטס (דר"ק). ולר"א הוראחו כמו צברי, נתינת העצמות באף בהמה קוררה, ועעמו, אכנס את עלמי (בעלהעו' חזק מיד), והענין אחר: (י) צרפתיך, לא רליח להכריחך בעוותיך אבל לרפחך ע"י עינויים (דר"ק). ולא בכסף, העעס ולא מנלך כסף להסיר הקיגים, והם הרשעים (בן עזרא). וכן פ"י הדר"ק. בחרתיך,

בְּאֵמֶת וְלֹא בַצִּדְקָה: (3) כִּי־מַעֲרֵי
דִּקְדָּשׁ נִקְרְאוּ וְעַל־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
נִסְמְכוּ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ:
(2) הֲרֵאשֹׁנוֹת מֵאֵז הִגְדַּתִּי וּמִפִּי יֵצְאוּ
וְאֲשַׁמְעֵם פֶּתָאִם עֲשִׂיתִי וּתְבַאֲנָה:
(7) מִדַּעְתִּי כִּי קָשָׁה אֲמַתָּה וְגִיד בְּרִזְלִי
עֲרַפְךָ וּמִצָּחֶךָ נְחִישָׁה: (5) וְאֶגִּיד לְךָ
מֵאֵז בְּמֶרֶם תָּבוֹא הַשְׁמַעְתִּיךָ פֶּן־
תֹּאמַר עֲצָבִי עָשָׂם וּפִסְלִי וְנִסְכֵּי צִוּם:
(6) שְׁמַעְתָּ חֲזֶה כָלָה וְאַתָּם הִלּוּת
תִּגְדִּי הַשְׁמַעְתִּיךָ חֲדָשׁוֹת מַעֲמָרָה

(lobend) erwähnen, doch nicht mit Wahrheit und Redlichkeit. 2. Ja, von der heiligen Stadt nennen sie sich, und auf den Gott Israel's stützen sie sich, der Herr der Heerschaaren ist sein Name. 3. Das Frühere verkündigte ich vorläufigst, aus meinem Munde ging es, und ich machte es bekannt, plötzlich schuf ich's, und es kam. 4. Weil ich wußte, daß du verstockt bist, ein eiserner Stab dein Nacken ist, und deine

Stirn von Erz: 5. So verkündigte ich's dir vorläufigst; eh' es kam, machte ich's dir bekannt, damit du nicht sprichst: Mein Göze that es, mein geschnitztes und gegoffenes Bild verordnete es. 6. Du hast's gehört, da sieh' nun Alles! Und ihr, wollt ihr es nicht gestehen? Ich mache dir Neues bekannt von nun an,

רש"י

ש' זו צ"י אלהי ישראל צטח (מלכים ז' י"ח) היא ברמה להם שלא בלו אלא צימין
נצוכנלר שהגלם לצלל ותהי להם באולה על ידי כורס: (ג) הראשונות. שעצרו
באולת מזרים ותשועת חזקיה מיד סנחריז: מאז הגדתי. מערס היותם פתאו'
עשיתים: ותצאנה. כמו שהגדתי תחיל' על פי נביאי: (ד) מדעתי כי קשה אתה.
מאשר ידעתי אותך כי קשה אתה ואם יצא הכנס ולא הגדתי תחילה תאמר עלצני
עשאו ולא מאת הקצ"ה הם לפיכך אגיד לך מאז צטרס תצא וגומר. מדעתי מ"ם
זו משמשת נתינת טעם כמו לפי שידעתי ודוגמתו כי מאהצת ה' אתכם ומשמרו את
השצועה (דברים ז'): (ו) שמעת חזה כלה. שמעת הראשונות שהגדתי דאך שצאו
כולם: ואתם הלוא תגידו. ותעידוני אשר לא נפל דבר: השמעתך חדשות מעתה.
עתה אני חוזר ומשמיעכם חדשו' שהם חדשו' לכם ולפני הם בלויות מעולם וכלדות

באור

קדוש ישראל והיה לכם להיות קדושים ולא לעומא העיר אשר אחם נקראים על שמה (רד"ק). נסמכו. כפייהם
ולא ללצנס: הראשונות, יאמר השם לאלה, שאינם מחמינים הלא הגדתי לכם כמה ראשונות, קודם היותם
על ותבאנה פעל עבר (בן עזרא): (ד) מדעתי, מ"ם הסכה ותעוררו לפי שידעתי שאחם קשה לב. וביד
ברחל, ר"ל שנת ברחל ואולי אמר ל' גיד לפי שיש ביד בשר בעורף, ואינו כאלו להרגומו על פי העלם (חייניע חייניערכי
חדער). ומצאך נחשת, כן יאמר על מי שהוא נעני ביותר, שהוא מרים ומלחו ומחזקו כנחש. וכן (ירמיה
ה') חזקו פניהם וקלעו: (ח) ואגיד. הנה העעם שהגדתי לך העמידות, שלא תאמר בהיותם כי עלצני שהיית
עובד אוחם בחרץ עשום והם ל' (בן עזרא): (ו) חזה, מה שמעת דאך, הכל בל. ונצורות, שמורות
עומדי ואחם לא ידעתם אוחם וכן (למעט ס"ה) וכלנורים ילנו ר"ל מוקמות נספרות וזוה (משלי ז') וכלרת לב

kommen wird. 14. Siehe, sie sind wie Stoppeln, die das Feuer verbrennt, retten nicht ihr Leben aus der Flamme; keine Kohle bleibt zum Wärmen, kein Feuer, um davor zu sitzen. 15. So werden die, mit denen du dich abmühtest, mit denen du verkehrtest von Jugend auf; sie gehen ein jeder seines Weges, und Niemand hilft dir.

48. 1. Hört dieß, Haus Jakob's, die sich nennen nach Israel's Namen, die aus Jehuda's Quellen hervorgegangen, die beim Namen des Herrn schwören, und den Gott Israel's

לְחַדָּשִׁים מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלֶיךָ: (יג) הִנֵּה הָיוּ כְּקֶשׁ אֵשׁ שֶׁרָפְתָם לֹא-יִצְיִלוּ אֶת-נַפְשָׁם מִיַּד לַהֲבֵה אֵין-נִחְלָתָם לַחֲמֹם אוֹר לְשִׁבְתָּ נִגְדּוּ: (טו) כֵּן הָיָה לְךָ אֲשֶׁר יִגְעַת סַחְרֶיךָ מִנְּעוּרֶיךָ אִישׁ לַעֲבֹדוֹ תַּעֲוֶה אֵין מוֹשִׁיעֶד:

מַח (ה) שְׁמַעוּ-זֹאת בֵּית-יַעֲקֹב הַנִּבְקָרָאִים בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל וּמִמֵּי יְהוּדָה יֵצְאוּ הַנְּשָׁבְעִים בְּשֵׁם יְהוָה וּבְאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִזְכִּירוּ לֹא

רִשְׁוִי

שעתיד לבא ואין יודעין כל הצידוד לכך כאשר מאשר וכן הוא אומר צמקום אחד (לעיל ח') המצופים והמבג' כעופו' הללו שמצופין ומהגים ואין יודעין על מה: (יד) הנה היו. חתוך קט: אין גחלת לחם. אין סלית להם קט הזה שאין צליקתו גחלים להתחמ' לאור: (טו) איש לעצרו תעו. איש לדרכו אל עזר פניו:

מַח (א) שְׁמַעוּ זֹאת. שני שצטים העתידין ללכת צבולה לצל: צית יעקב הנקראים בשם ישראל. הוא שצט צנימין שאינם נקראים על שצט יהודה אלא על שם סתם שצטי ישראל: וממֵי יהודה ילאו. ושצט יהודה שילא ונזלו מימיו דליו של יהודה כמה דאת אמר יזל מים מדליו (צמדצ כ"ד): לא צאמת. כמו שאמר ('ירמיה ה') ואם חי ה' יאמרו לכן לשקר וגומר כלומר לא הייתם כדי ליגאל אלא על כי מעיד הקדש נקדחו והיא גרמה להם שלא גלו עם עשרת השצטים צימי סנחריז צחלה וחצור שאין להם באולה: (ב) ועל אלהי ישראל נסמכו. צימי חזקיהו

בִּאֵר

הוא: (יד) הנה היו. החזים היו קטש ששקף מה עמֵי האש, והנה הם לא יוכלו להליל עלום מיר הלחבה ששקפם והיא הורה ואין יושעוד (ה"ל). גחלת, החזים אינם כמו העץ השקף, שיש תועלת בגחלתו, אלא כמו הקטש השקף שאין בו גחלת וגם להבחו לא תעמוד. לחמם הראוי לחֲמֹם, כמו (איוב ל"ע י"ד)

ועל עפר חמם, בפיעל. אור, העעם, אין אור לשבת גגור, כי להבת הקטש אינה מחממת את היושבים גגדה וקניניה (טו) לעבדו, התי עזובה מכל קוהרין, אוחם סקונבים עליך ליעלך ולעזרך כי כולם יתעו, איש אל עבר פניו ילכו:

מַח (א) בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל, מאחר שאינם נקראים בשם ישראל אציקם, היו להם להיות כמוהו (רד"ק). וממֵי יהודה כמו זרע וכמו עין יעקב (כן עזרא). ל צאמת העעם שהם אומרים בפה שהם להם, ואינם כן כלצ ובמעש' (ה"ל): (ב) מעיר הקדש, היא ירושלים, שהיא עיר הקדש, כי האל בחרה לשכנתו, שהוא

עוד: (יא) ובא עליך רעה לא תדעי
שחרה ותפל עליך הוה לא תוכלי
בפרה ותבא עליך פתאם שאה לא
תדעי: (יב) עמדינא בחבריך ובירב
כשפיך באשר ינעת מנעוריך אולי
תוכלי הועיל אולי תערוצי: (יג) נלאית
ברב עצתיך יעמדינא ויושיעך
הברו שמים החזים בכוכבים מודעים

* הבר קרי

ת"א מודיעם עקדס מ"ב ס' כ"ח ומ"ד ס' מ"ו:

du dir helfen, vielleicht wirst du stark. 13. Bist du müde der vielen Berathungen, so laß doch aufstehen und dir helfen, die den Himmel abtheilen 2), die nach den Sternen schauen, die an den Neumonden verkündigen, was über dich

רשי

להיות אינכנו"ח צלע"ו סצך מדרך שאל הכנות: (יא) לא תדעי שחרה. לא תדעין
למיצעי עליה את פני מי תשחרי למלטך ממנה: כפרה. ולקנחה ולהעזיר. וזהו
כל ל' כפרה הוא לשון קינוח וסילוק: (יב) עמדי נא. התחזקי נא: אולי תערוצי.
חס תוכלו למיתקף: (יג) הוברי שמים. יונתן תרגם כמו לופי שמים דמסכן למולות
שמייא דמיהו לזרה כחמה (סיר ו') ולזרו' מללו (איז ל"ג) וכן חזרו מנחם עממס
מזררי הליכות המולות וכה פתרונו יען אשר לא יוכלון הקוסמים לעמוד על דעת
רבעי היום ולילה עד זרור להם השמים לטוהר וגם מיהם אמר זנזואה (מיה ג')
השכה להם מקסוס לימד כי ציוס מחשך יחתמו הכוכבים ולא יוכלו לקסוס: מודיעים
לחדשים מאשר יצאו עליך: כי זהתחדש הלכנה רואים זשעת תולדתה מקלת ממנה

באור

ואין חכם עוד כמוני: (יא) שחיה, הרעה היא החשך והדבר המסיר הרעה הוא הנזק או השחר וכן פ' ר'
יונה: שלא יסבך לך ענין רפואתה ודרך ההללס ממנה, כי הרעה חשך ולא תדעו ללאה ממנה לאור. הוה,
ענין איר ושר (יחזקאל ז') הוה על הוה. כפרה. לא תוכלי להסירה ע"י קרבנות או ע"י כושר: (יב) עמדי,
התחזקי בחריבך. באשר, לפי שינועה באלה ונעת נעורך התחזקי עמה כהם. הועיל, אולי תוכלי להגלל
בהם נזק חריבך, ואמר זה בדרך לבג, והיטול. תערוצי, תתחזקי, והוא פועל עומד, ומענין עריך, ר"ל ושהיי
ערוה (רד"ק). או טעמו שחכלי לעמוד נגד הלה ותרוממו (פ"ל אייבט וזידערטטעהסט דוא). ולר"ק
התחזקי, שיערל חריבך מפניך (פ"ל אייבט מאכסט דוא דרך פ"ורטבאר: (יג) הוברי שמים. הם החחים
בכוכבים כמו שפירש אחריו, ודומה לו בלשון ערבי, שקורים לחסוך הדבר אלכנה"ק, והחחים בכוכבים מחתכים
הדבר ובחורים אחרו על פי הכוכבים (כן מנח). והראש"ב פ"י חכמי שמים (היאמאסוקונדיגען), כאלו כחב
חזרי שמים כי חזר בערבי הוא לשון יריעה. מודיעם, ככל ראשי חרשים היו מודיעים העמידות לבוא בחורש

1) Eigentlich: versöhnen, d. h. durch Versöhnungsoffer es abwenden.

2) Eigentlich: zerschneiden, d. h. die den Himmel in Felder abtheilen, um die Zukunft zu weissagen.

Eigenthum, und gab sie in deine Hand; doch du beweistest ihnen kein Mitleid, auf den Greis legtest du dein schweres Joch. 7. Du sprachst: Ewig werd' ich Gebieterin sein, so, daß dir Solches nicht in den Sinn kam, und du nicht dachtest an den Ausgang. 8. Nun aber höre dieses, Wollüstige, die da sorglos sitzt, die da spricht in ihrem Herzen: Ich bin's und keine sonst; nie werd' ich Witwe sein, noch Kinderlosigkeit erfahren! 9. Es trifft

עֲלֶיךָ הַכְּבֹדָה עֲלֶיךָ מָאֹד: (ז) וְתֹאמְרִי לְעוֹלָם אֱהִיָּה גְבוּרָתְךָ עַד לֹא־שָׁמָּה אֱלֹהִים עַל־לִבְךָ לֹא זָכַרְתָּ אַחֲרִיתָהּ: (ח) וְעַתָּה שְׁמַע־זֹאת עֲדִינָה הִיא יוֹשֶׁבֶת לְבֶשֶׁת הָאִמְרָה בְּלִבָּהּ אֲנִי וְאִפְסִי עוֹד לֹא אֲשֶׁב אֶלְמָנָה וְלֹא אֲדַע שְׂכוֹל: (ט) וְתִבְאֲנָה לְךָ שְׁתֵּי־אֱלֹהִים רַגַע בְּיוֹם אֶחָד שְׂכוֹל וְאֶלְמָן כְּתָמָם בָּאוּ עֲלֶיךָ בָּרַב כְּשִׁפְיָךְ בַּעֲצֻמַּת חֲבִירֶיךָ מָאֹד: (י) וְתִבְשְׁחִי בְּרַעֲיָתְךָ אִמְרָתְךָ אֵין רֹאֲנִי חֲכַמְתְּךָ וְדַעְתְּךָ הִיא שׁוֹבְבַתְךָ וְתֹאמְרִי בְּלִבְךָ אֲנִי וְאִפְסִי

dich dieses Beides, plötzlich, an einem Tage, Kinderlosigkeit und Witwenstand; in vollem Maße soll's dich treffen, trotz deiner vielen Zaubereien, trotz deiner Beschwörungssprüche gewaltigen Menge. 10. Du trauest auf deine Bosheit und sprachst: Niemand sieht mich! Deine Weisheit und Kenntniß machen dich abtrünnig; du sprachst in deinem Herzen: Ich bin's und keine

רשי

עוֹלָךְ: (ז) וְתֹאמְרִי בְּלִבְךָ לְעוֹלָם אֱהִיָּה גְבוּרָתְךָ עַד לֹא זָכַרְתָּ אַחֲרִיתָהּ שֶׁל רַעֲיָתְךָ שְׁמַעִית: (ח) עֲדִינָה. ת"י מִפְּנֵקֶתָא: וְאִפְסִי עוֹד. וְאִפְסִי מֵאוֹתִי כְּמוֹ אֵין זֹלָתִי: (ט) שְׁתֵּי אֱלֹהִים. שְׁתֵּי אֱלֹהִים שֶׁלָּא תִשְׂכַּח וְלֹא תִדְעִי שְׂכוֹל תִּזְכָּר לְךָ פִּתְאוֹם: שְׂכוֹל. מִיוֹשֶׁדֶיךָ: וְאֶלְמָן. מִמְּלִיכָה כֹּל קְצוֹרֶת זִמָּה וּגְלוּת זָנִי הַאֲדָרָךְ קְרוֹי שְׂכוֹל: כְּתוּמָה. כּוֹלֵם שְׁלֵמִים בְּזוֹרֶתֶם הַשְׂכּוֹל וְהַלְמָנוֹת: חֲזִירֶיךָ. לִשׁוֹן כְּשִׁפִּים כְּמוֹ וְחוֹזֵר חֲזַד (זכרִים י"ח): (י) חֲכַמְתְּךָ וְדַעְתְּךָ. חֲכַמְתְּךָ וְדַעְתְּךָ הִיא שׁוֹבְבַתְךָ הִפְכוֹ לִבְךָ

באר

שְׁחֵי לְעוֹלָם גְבוּרָתְךָ עַד שֶׁלָּא שָׁמַע שׁוֹם דָּבָר עַל לִבְךָ, מִרְעָה שֶׁחָבֵא עֲלֶיךָ, וְלֹא זָכַרְתָּ אַחֲרִית גְּבוּרָתְךָ, שֶׁחָבֵא (מִדְּבָרֵי דר"ק): (ח) עֲדִינָה, כְּמוֹ שֶׁקָּרָא ב"כ עֲנֹבָה (דר"ק). וְאִפְסִי, וְאִפְסִי זֹלָתְךָ, אֲנִי הַגְּבוּרָה, וְאֵין עוֹד זֹלָתִי. אֶלְמָנָה, הַעִיר אֶלְמָנָה בְּמִוֶּה שֶׁהָיָה לָּהּ כְּמוֹ בַּעַל לֹאֲשָׁה, וְהָיָה שְׂכוֹלָה בְּמִוֶּה עִמָּה, שֶׁהָיָה כְּמוֹ בָּנִים לָּהּ (ה"ל): (ט) שְׁתֵּי אֱלֹהִים, חֲקֵרוֹן הַמְּלִיכָה וּמִוֶּה הַבָּנִים תִּזְכָּרָה פִּתְאוֹם בְּיוֹם אֶחָד, כִּי מִיָּד כִּשְׁתַּחֲרַג בְּשֶׁלֶשְׁאַלֶּרֶת, נִלְכְּדָה הַעִיר וְגַלְיָה אֲשֶׁרֶה. כְּתוּמָה, כּוֹלֵם שְׁלֵמִים בְּזוֹרֶתֶם, הַשְׂכּוֹל וְהַלְמָנוֹת (רש"י). בְּרִיב, עַם רֹב כְּשִׁפְיָךְ, אִף שֶׁהָרַבִּים מֵאוֹד לִנְחֹשׁ וּלְעוֹקֵן וְלִשְׁחֵי בְּכִשּׁוּפִים וּבְקַסָּמִים, לֹא נִלְלָה מִיָּדֶם. חֲבִירֶיךָ, עֵינֵי כְּשִׁפִּים כְּמוֹ (דְּבָרִים י"ח) וְחוֹזֵר חֲזָר, וְשׁוֹרֵר, אִף שֶׁעָלְמוּ וְחָזְקוּ כְּשִׁפְיָךְ: (י) אֵין רֹאֲנִי, מִי יוֹכֵל לִהְיוֹת בְּעֵמֶק מִחֲשַׁבְתֵּי הַרְעוֹת. חֲכַמְתְּךָ, מִה שֶׁהָיָה חָכָם וְבַעַל דַּעַה, זֶה עָשָׂה אֶחָד שׁוֹבֵב וְחוֹזֵר. וְאִפְסִי, אֲנִי חֲכַמָּה,

לך רכה ועננה: (3) קחי רחיים
ושחני קמח גלי צפתך חשפי שבל
גלי שוק עברי נהרות: (4) תגל ערותך
גם תראה חרפתך נקם אקח ולא
אפגע אדם: (7) גאלנו יהוה צבאות
שמו קדוש ישראל: (5) שבי דומם
ובאי בחשך ברת פשדים כי לא
תוסיפי יקראי לך גברת ממלכות:
(6) קצפתי על עמי חללתי נחלתי
ואתנם בידך לא שמת להם רחמים

Setze dich zur Erde, ohne Thron, Tochter der Kaldäer! Denn nicht wird man dich ferner die Zarte und Weibliche nennen. 2. Nimm die Mühle und mahle Wehl, decke auf deinen Schleier, heb' auf die Schleppe, entblöße den Schenkel, wate durch Ströme! 3. Es werde aufgedeckt deine Blöße, und gesehen deine Scham; Rache will ich nehmen, und keinen Menschen will ich schonen. 4. Unser Erlöser — der Herr

ת"א קחי רחיים סנהדרין י"א. גלי שוק נכרות ב', כ"ד: תגל ערותך ס:

der Heerscharen ist sein Name, der Heilige Israel's! 5. Sitze stumm und gehe in die Finsterniß, Tochter der Kaldäer! Denn nicht wird man dich ferner Herrin der Königreiche nennen. 6. Ich zürnte auf mein Volk, entweihte mein

רשי

ופרס. ד"א ועחני קמח ללדה לדרך גלותך. גלי למתך. זרועיך ושוקך דברים המלומות וקסור ומכוסה: חשפי טוול. גלי הסצילים מן המים שעליהם כי דרך סם תלחי צבולה או גלי שוקך ועברי נהרות: (ג) ולא אפגע אדם: לא אצקס פני אדם לקחת נקמתי: (ד) גואלנו ה' לצאות שמו. הנציא אומר כל זה הקצ"ה עושה לבאלנו משם: (ו) על זקן הכזבת עולך. על הזקנים שלא היו יכולים לסבול טורח הכזבת

באור

אדם עליה (הכ"ל). יקראו לך. לא תוסיפי שיקרא לך רכה ועננה כמו שהיו קוראים עד עתה שהיית בעלת מענונים (הכ"ל): (ב) קחי, כדרך השמים ששמים מלאכה כבדה. צפתך, הוא העניף המעלים ומכסה את השערות והפנים כמו (ש"ה ד') מנעד ללמתך. והנה דרך השמים המכובדות לכסות פניהם בלעניף. ולזה אמר כשחלכי גולה, חגלי המכסה היא מעל פניך כדרך השפחות. שבל, ובערני שבלה, ועיניו שובי הבגר החלולים ללד משה, ומתשמים על הארץ ודווח לו (למעלה כ"ב) חשפתי שולך. גלי שוק, לפי שהעברי נה רוח, גלי גם את השוק: (ג) ולא אפגע, מענין פגעת את שם (למעלה ס"ד ד') לשון רבוי ושימות השבחה על דבר מה, ונדרך אל פקד (ויך חיינער זאכע חננעהמען). ומתורגם לפי הכוונה. ולדעת רש"י יתורגם (חייך) ויילן קיינען מענטשען דארום ביטען ד. ה. חייך ויילן דאך זאכע זעלבסט חייבען. והרמב"ם מביא בשם ר"א שהוא כמו ופגעו את משה ואת אהרן, והטעם, אין אדם שיעמוד לי בדרך, או שיאמר לי אל תעשה (אומר קיינען בעגעגען ד. ה. דער זיך ווידערסטענדע): (ד) גואלנו, דברי ישראל היולאים גואלים מכל. או דברי הנביא כפירש"י: (ה) דומם, שכי בשמיהא שלא ישמע קולך וצווי בחשך, שלא הראי כי הדין עליך, שלא הראי ושהי נכלמה כי הייתי גברת ממלכות ועשה את שבויה וגולה (מדברי רד"ק): (ו) קצפתי, כאשר קלפתי על עמי, ומקרתים בידך, לא רחמתי עליהם ואף על הזקן שחקרו כחומתי הכזבת העול: (ז) עד לא שמת אלה, פירות, אלה, העמידות לצוא עליך לא חשבת שיוכלו לצא, ואמר, כל כך חשבת

vorlängst, was noch nicht geschehen; ich sprach: Mein Rathschluß besteht, und all' meinen Willen führ' ich aus. 11. Ich rief von Osten her den Adler, aus fernem Lande, den Mann meines Rathschlusses; ich sprach's und lasse es kommen, entwarf's, und führ' es aus. 12. Hörst mich, Verstockte, die ihr fern seid vom Heil! 13. Es naht mein Heil, es ist nicht fern, und meine Rettung säumt nicht. Ich gewähre Zion Rettung, und Israel meine Herrlichkeit.

נַעֲשֵׂוּ אִמֹר עֲצָתִי תִקּוּם וְכָל־חֲפָצִי
אֶעֱשֶׂה: (ב) קְרֵא מִמִּזְרַח עֵיט מֵאֶרֶץ
מִרְחָק אִישׁ עֲצָתוֹ אֶף־דִּבְרֹתַי אֶף־
אֲבִיאָנָה יִצְרָתִי אֶף־אֶעֱשֶׂנָּה:
(ג) שְׁמַעוּ אֵלַי אֲבִירִי לֵב הִרְחוּקִים
מִצְדָּקָה: (ד) קִרְבֹּתִי צִדְקָתִי לֹא
תִרְחָק וּתְשׁוּעָתִי לֹא תֵאָחֵר וְנִתְּנִי
בְּצִיּוֹן תְּשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל תַּפְאָרְתִּי:

מז (ה) רְדִי וּשְׁבִי עַל־עֹפֹר בְּתוֹלָת
בֵּת־כָּבֵד שְׁבִי־לָאֶרֶץ אֵין־כֶּסֶם
בֵּת־בָּשָׂדִים כִּי לֹא תוֹסִיפִי יִקְרָאוּ־

*עצתי קרי

ח"א שמעו אלי ברכות ז', ט"ו:

47. 1. Herunter, und setze dich in den Staub, Jungfrau, Tochter Babel's!

רש"י

בלות מלרים וגאולת' הודעתי צצין בנתרים לפני היותם. (יא) קורא עמורה עיט. מארץ ארם שהוא עמורה קראתי לי את אנדרכס להיות נמלך צענתי. עיט כמו התיצ עיטע וטעס (דניאל ז') אחיעטו כל סרכי מלכותא (סס ו'). וגם יש לפותרו צל' עוף קראתי למחר אחר כעוף כפורח ונווד ממקומו: מארץ ארחק. קראתי לאיש ענתי ועמו יענתי צין בנתרים ד' בליות כמו שפורסם צדלשית דזה והנס אימכ חשיכ' גדולה וגו'. אף דצדתי. עמו הבליות וגאולתאן אף אציאנה: (יב) אבירי לב. אשר אמלתם לצנכס צין אומות ונדצקתם צי: הרחוקים מלדקס. אשר ארכו לכס הימים וללא הראיתי אתכם לדקתי לגאול: (יג) קרבתי לדקתי. מעתה וללא תרחק:

מז (א) אין כסא. אין מלכות: כי לא תוסיפי. שיקראו לך עוד דכה וענוגה: (ב) קחי רחיים. הוא עזורה קסה כלומר השתעצדי מעתה למלכי מדי

באר

(ט) זכרי, חנו לב לחור הנפלאות הראשונות שעשיתי מימות עולם: (יא) קורא, אני הוא הקורא את העיט לבוא ממרחק, ר"ל אעיר את לב כורס, היותו קמורחה של ככל ומהרה קל יבוא כנשר יעוט עלי אכל. עיט, עוף טורף, אוכל נשר (דוביב' חגג). גייער, ונחורגס כפי הנאות. איש ענתי, אשר צדתי בו לעשות ומשפעי. יצרתי, הוראתו פה על המחשבה וליוור השכל לעשות דבר מה: (יב) אבירי לב, חזקי לב ר"ל קסה לב: יב, ונתתי. מושך אחר עמו וכן הוא ונחסי לישראל תפארתי (כן עזרא): מז (א) רדי, רדי מנסא ומנלכה, שהיית מולכת על כל הארצות, ושני על עפר שלא היה לך מלוכה גם בארץ (רד"ק). בתולת, קראה בתולה שהייתה עד עתה כבתולה שלא כעלה ר"ל שלא שלטה יד

אֲנִי עָשִׂיתִי וְאֲנִי אֵשָׂא וְאֲנִי אֶסְבֵּל
וְאֶמְלֹט: (א) לְמִי תִדְמִינִי וְתִשׁוּן
וְתִמְשְׁלֵנִי וְנִדְמָה: (ב) הֲזֵלִים זָהָב
מִכִּים וְכֶסֶף בְּקִנְיָה יִשְׁמְלוּ יִשְׁכְּרוּ
צוּרָה וַיַּעֲשֶׂהוּ אֵל יִסְגְּדוּ אַף־יִשְׁתַּחֲוּוּ:
(ג) יִשְׂאֲהוּ עַל־כֶּתֶף יִסְבְּלֵהוּ וַיְנִיחֵהוּ
תַּחְתָּיו וַיַּעֲמֵד מִמָּקוֹמוֹ לֹא יִמָּישׁ אַף־
יַצַּעַק אֵלָיו וְלֹא יַעֲנֶה מִצָּרָתוֹ לֹא
יִשְׁיַעֲצֵנוּ: (ד) זָכְרוּ־זֹאת וְהִתְאַשְׁשׁוּ
הַשִּׁיבוּ פִּשְׁעֵיכֶם עַל־לֵב: (ה) זָכְרוּ
רֵאשִׁיטוֹת מַעֲוֹלֶם כִּי אֲנִכִּי אֵל וְאִין
עוֹד אֱלֹהִים וְאַפֶּס כְּמוֹנִי: (ו) מִגִּיד
מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית וּמִקֶּדֶם אֲשֶׁר לֹא־

und werde (ferner) tragen, ich will tragen und erretten. 5. Wem wollt ihr mich vergleichen und ähnlich halten, wem gegenüber stellen, daß wir einander gleich wären? 6. Da schütteten sie Gold aus dem Beutel, und Silber wägen sie auf der Wage; bringen einen Goldschmied, daß er einen Gott daraus mache, fallen nieder, und werfen sich hin. 7. Sie heben ihn auf die Schulter, tragen ihn, und stellen ihn auf seinen Platz, da steht er; von seinem Orte weicht er nicht, auch schreiet man zu ihm,

ת"א הולים זהב נתרנו ז', כ"ם: מגיד עקדם טער ז"ם:

und er antwortet nicht, aus ihrer Noth hilft er ihnen nicht. 8. Gedenkt dessen, und ermannt euch, nehmt es, Abtrünnige, zu Herzen! 9. Gedenkt des Vergangenen in der Vorzeit; ja, ich bin Gott, und Keiner sonst, bin Gott, und Keiner ist mir gleich. 10. Ich verkündigte in der frühern Zeit die Zukunft, und

רשי

(ה) ותמשילוני. כמו (איוז ל') ואיתמטל כעפר ואפר ל' דמיון: ונדעם. ונהי' אני והוא דומין זה לזה: (ו) הולים זהב מכים. לשון יזלו מים (תהלים קע"ז) נקנה וסכולו. הוא קנה העוֹלָמִים שקורין פלוי"ל זלע"ז: (ח) זכרו זאת אשר אני חפץ לומר: והתחזקו. והתחזקו כמו לאשש קיר חדש (לעיל ט"ז): השינו פושעים על לז. וס' אני אומר לכם לזכור ולהשיז על לז: (ט) זכרו ראשונות מעולם. אשר ראיתם: כי אנכי אל ואין עוד: אנכי אלהים ואפס כמוני: (י) מגיד עולמות אחרות.

באר

שיבה שריר יותר סבל וקעד, ר"ל בכל עם שהיו בלתי חזי אסבל אחס (רד"ק). ואמלט, אמלט אחס מן האויב כנולד: (ח) תדמיני, אל מי דמיון אחי, ותאמרו שאני שוה לו. ונדמה, אל מי תמשילו אחי, ונהי' דומים אני והוא: (ו) הולים, שרשו זול, ועניו הקל ערך הדבר (גערניג אכטען) פיר ביטס הייז געבען, ר"ל עובדי הפסילים לא יחשבו את הזהב, ומולימים הדבר ממוני מכיס, ומתורגס כפי הענין בקנה. הוא קנה העוֹלָמִים (וואַנעבאחאקען), והכוונה על העוֹלָמִים, והשתמש המליץ בה בחלק מהכל חמורת הכל. אף ישתחו, והשתחווה יותר מהסגידה לכן אמר אף כמו שפירשנו (למעלה מ"ד י"א) בפסוק יסגד לו וישתחו (רד"ק): (ז) ישארה, אחר שיעשהו המרוץ ישארהו לביטס, כי לא ילך ברגליו (הכ"ל). ויעמוד, יעמוד במקום שיחשבו ולא יקיר מש: (ח) ורתאששו, והתחזקו, כמו (למעלה ט"ז) לאששי קיר חדש (רש"י). וכן תרגם הכשרי אחקשו. והרד"ק פ' היו אנשים ולא בהמות שלא יבינו ולא ישיבילו (ייד מענגער):

und Vieh; die ihr sonst trugt, werden aufladen, eine Last dem müden Vieh; 2. Sie sinken, stürzen insgesammt, können nicht die Bürde retten; sie selbst gehen in die Gefangenschaft. 3. Hört mich, Haus Jakob's, und aller Ueberrest des Hauses Israel's, die ihr getragen wur-

עמוסות משיא לעיפה: (3) קרסו כרעו
יחילו לא יכלו מלשמשאונפשמבשבי
הלכה: (2) שמעו אלי בית יעקב
וכל שארית בית ישראל העמסים
מניבטן הנשאים מנירחם: (7) ועד
זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבל

ח"א עמוסות עקדה סער ק': קרסו כרעו מנלה סס: העמוסים
עקדה סער ז'

det von Mutterleib an, gepflegt 1) von der Geburt an! 4. Auch bis ins Alter²⁾ bin ich derselbe, bis ins Greisenalter will ich (auch) tragen; ich that es,

רשי

מו (א) ברע כל קורם נבו. נאלוהותיהם של צלל כרעו קרסו ל' שחוק של עכ"ו
הוא כמו שיש לו חולי מעים ואינו מספיק לישז על מושז צית הכסא עד
שהוא (כתרו). כרע כל קורם נבו איסקרופי"ד כל קונקיא"ה נבו כך שמעתי משמו
של דבינו גרסום מאוד הוולח: היו ענבים. ללמי לורתה של כל ונבו היו לחיה
ולנהמה נדמו להיו' כחיה וננהמה שמוהימין ומלכלכלין עלמן צדע' שלהם: גשוואתיכם
עמוסות משא. ריעי שצמעיכם כנדות' הם לעמוס לאדם עיף לפיכך קרסו כרעו
יהיו הקריסם עם הכדיעה: (ב) ולא יכלו מלט משא. להפליט הוואח שצמעי'ה
כשאר המויליין כהונן. מלט לשון הולאה מתקום צלוע וכן (לעיל ל"ד) שם
קנה קפוז ותמלט הווא' ציאתה וכן (לקמן ס"ו) והמליטה זכר ויונתן לא כן תרגם
העקראות הללו: (ג) העמוסים מני צטן. מאז נולדתם צצית לצן סארמי עמסתי
אתכם על זרועותי כי מאז עמדו עליכם קמים ככל דוד ודוד ולא כעודי' כרכיזם
ומזלות שהיו עומסים ונושאים את אלהיהם כמו שאמר למעלה אזל אתם עמוסי'
ונשואים נזרועותי: (ד) ועד זקנה. אשר זקנת' וכלה כחכם שאין לכם זכו' אני הוא
צרחמי וצמדת עוזי להושיעני' ולעמוס ולשאת ולמלט לפי שאמר על יראתם שהיא
כסל' וגם עשה אינה יכול' למלט אני הסוצל אחרים ואת משאי למלט:

באר

מו (א) ברע, ענה שז לחוק על הפקולים, ואמר: כשנלכדה בכל, כרע כל על דרכיו ונפל לארץ, ולא
הייל את עלמו ואח עובדיו. כל, אליל העבליים, והוא הכוכב (יופיטער), וגם הווימיים קראוהו
(בעלום יופיטער), ועלה כל דומה למלט בעל, שם אליל הכנענים, והוא מענין אדנות וגדולה. קרסו,
ענין כפיפה מגזרם קרסים והטעם. כפף קומתו להיום מועה לארץ. והכשרי הרגם אחקטיף מענין קליא ופצירה
זה הוראה השרה הזה בלשון כשרים. היו ענבים, הטעניו את הענבים על החיות ועל הנהמות להוליכם מדי
ומרק. נשאתיכם, הענבים אשר היו מקורם נשואים מכם והם עמה עמוקים על הנהמות והם משא
כבר על הנהמה העיפה. מלט משא. העבליים לא יוכלו להליט מפני האויב את הענבים, שם עמה משא
על הנהמות. ונפשמ, הם בעלמם ילכו בשבי ואיך ילילו את המשא מעט האויב: (ג) שמעו, אלהי בכל
היו נשואים ואני אלהי ישראל נשאים (כן נזרח). שארית, אחר על גלות ככל שהיו שארית עשרה
השננים שגלו ראשונה והם לא שבו כשז גלות ככל (רד"ק). העמוסים, וכן הנשואים נגר נשואים
עמוסות, בפקוק הקורם. מני צטן, מיום שהיו; (ד) ועד זקנה, כל ימיכם לא אטות אתכם או אחר ועד

1) Eigentlich auch: getragen. 2) Nämlich: bis in euer Alter.

der Herr, und Keiner sonst. 19. Nicht im Verborgenen sprach ich, in finstern Tiefen der Erde; nicht sprach ich zu Jakob's Nachkommen: Fragt mich vergebens!); ich, der Herr, rede Wahrheit, verkünde Recht. 20. Versammelt euch und kommt, nahet heran, Gerettete der Völker! Ohne Bestand sind, die ihr hölzernes Gözenbild umher tragen, und flehen zu einem Gott, der nicht hilft. 21. Macht es kund und führt sie her, und sie mögen sich mit einander berathen! Wer verkündigte dieß vor Alters, wer machte es bekannt vorlängst? War ich es nicht, der Herr, außer dem kein Gott mehr ist? Ein Gott, wahrhaftig, und Retter, Keiner ist außer mir.

הָאָרֶץ וְעָשָׂה הוּא כֹונֵנָה לֹא-תְהִי
בְרָאָה לְשִׁבְתָּ יִצְרָה אֲנִי יְהוָה וְאִין
עוֹד: (ט) לֹא בִסְתֵר דִּבַּרְתִּי בְמָקוֹם
אָרֶץ חֹשֶׁךְ לֹא אָמַרְתִּי לְזֹרַע יַעֲקֹב
תְּהִי בִקְשׁוֹנֵי אֲנִי יְהוָה דִּבַּר צֶדֶק
מִנִּיד מִיִּשְׂרָאֵל: (כ) הִקְבֵּצִי וְבֹאוּ
הַתְנַגְּשׁוּ יַחְדוֹ פְּלִיטֵי הַגּוֹיִם לֹא יֵדְעוּ
הַנְּשֹׂאִים אֶת-עֵץ פֶּסֶל וּמַתְפָּלִים
אֶל-אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ: (כא) הִפִּידוּ וְהִגִּישׁוּ
אֶת יַעֲצוֹ יַחְדוֹ מִי הַשְׁמִיעַ זֹאת
מִקֵּדָם מֵאֵז הִגִּידָה הַלּוֹא אֲנִי יְהוָה
וְאִין-עוֹד אֱלֹהִים מִבִּלְעָדִי אֶל-צִדִּיק

ת"א לא תהו פסחים ח' ע"ח. מבלה כ"ו. חנינה ח' ז'. יצרות ו'
ס"ז. ביטון ד'. צהרה ח' י"ז. עזרות ח' ז'. זכורות ח' מ"ו.
ערכין ח' ז': הנושאים עקדם עזר ז"ח:

רשי

אמרתי על תהו על חנם לזרע יעקב צקשוני כי אם לקבל סכר גדול: אני ה' דובר לדק. מאחר שפתחתי להם דבר לדקי להודיע' מתן שכרן אחר כן הבדתי להם מישרים חוקי ותורתי שקודם מתן תורה כאמר להם (שמות י"א) ועתה אם שמוע וגומר והייתם לי סבולה ממלכת כהנים וגו': (כ) התנגשו. לשון הבשה והכו"ן עפילה זו כאשר יאמר התנבט: פליטי הבויים. אשר נשארו מחרצו של כצוכדנל: לא ידעו הנושאים את עץ פסלם. להצין דעת: (כא) השמיע זאת מקדם. מי צפסיליכם

באר

פעמים ומפי האמונות הרעות שהיו בדורו (רד"ק). תוהו, לשון (כן עזרא): (יט) תוהו בקשוני, הם לא בראתי הארץ לחוהו, ואיך אומר לזרע ישראל: תוהו בקשוני וריבים פירשוהו, לא בסקר דברתי על מעמד הר סיני. והנכון בעיני שהוא רמז על אלה העמידות שגלה קודם לכניאו, וניבאו לגוים ולישראל (הי"ל). ומקלם המבארים אמרו שהמאמר לא במקום ארץ חשך רמז על הקוסמים וניבאו האלילים שגא להם קול הנבואה מתוך הארץ והגירו העמידות במעלות חכמות. והדראה שכל המאמר אינו רק ציור מליי, שדברי הנביאים היו נודעים ומפורסמים לכל. סניד מישרים, יעודי על העמידות כנים וישרים הם, ולא יפול מהם דבר: (כ) פליטי הגוים, הם הכנענים, והעטעם, כן קראתי מקדם (כן עזרא). והדראה שמוקב על כל העמים אשר הוכו ע"י כורש. הנושאים, שישאו בשוקים וברחובות את פקלם העשו מען: (כא) מי השמיע, מי מכל אלילים

1) d. h. ich ließ mich nicht umsonst suchen, befragen.

וּסְבֵאִים אֲנֹשִׁי מִדֶּרֶךְ עֲלֶיךָ יַעֲבֹדוּ
וְלֶךְ יִהְיֶה אַחֲרֶיךָ יִלְכוּ בְּזִמָּה יַעֲבֹדוּ
וְאַלֶיךָ יִשְׁתַּחֲווּ אֵלֶיךָ יִתְפָּלְלוּ אַךְ
בְּךָ אֵל וְאֵין עוֹד אַפְסֵם אֱלֹהִים:
(ט) אֲכֵן אַתָּה אֵל מִסְתַּתֵּר אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ: (י) בּוֹשׁוּ וְגַם נִכְלְמוּ
כָל־שֵׁם יַחֲדוֹ הִלְכוּ בְּכִלְמָה חֲרָשֵׁי צִירִים:
(י) יִשְׂרָאֵל נוֹשֵׁעַ בִּיהוָה תִּשְׁוַעַת
עוֹלָמִים לֹא־תִבָּשׂוּ וְלֹא־תִכְלְמוּ עוֹד־
עוֹלָמִי עוֹד: (יח) בִּי־כֹה אָמַר־יְהוָה
בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא הָאֱלֹהִים יִצְרָ

und die Sabäer, hochgewachsene Leute, werden zu dir übergehen und dein sein; dir folgen sie, in Fesseln einherziehend; vor dir werfen sie sich nieder, zu dir flehen sie: „Nur bei dir ist Gott, und Keiner mehr, keine Gottheit weiter.“ 15. Fürwahr, du bist ein verborgener Gott, Gott Israels, ein Retter! 16. Beschämt und zu Schanden werden Alle, insgesamt gehen sie dahin voll Schmach, die Bilder der Götzen. 17. Aber Israel wird gerettet

* פתח בס"פ

ת"א ישראל מכות ב', כ"ב. עקדה סער ע'

vom Herrn, eine ewige Rettung ist es; nicht beschämt werdet ihr und nicht zu Schanden in alle Ewigkeit. 18. Denn so spricht der Herr, der die Himmel schuf, er, der (wahre) Gott, der die Erde bildete und sie schuf, er, der sie gründete; nicht umsonst schuf er sie, zu Wohnung bereitete er sie: Ich bin

רש"י

קומה: עליך. ירושלים. צדיקים יעזרוו שבואים שם סנחריז שלולי. צולרים ולאחר מפלתו עמד חזקיהו ופטר את כל השבויים ונתביירו והכירו מלכות שמים: אך כך אל. יהו מודים שאין אלוה אלה ה' לדוד: (טו) אכן אתה אל מסתתר. וכן יאמרו להקצ"ה אכן הנחנו כי לגנות חונותיהן של עמך אתה מסתתר מלהדאות נלחונך בציכול אין כך יכולת וזה תעורר דחמך אתה אלהי ישראל מושיע כך מפורש במכילתא: (טז) חרשי לידים. אומני ליודים של פסילי' שמעודי כוכבים ומזלות: (יח) לא תבוז דראה. כי לשנת יל': (יט) לא צתה דצתה. כשנתתי את התורה ולא

באור

הבנים וידוע כי דרכם על ארץ ישראל, כי היא האמלעית בין עולם ובין מלכים (כן נראה), אנשי מדה, מדה גדולה, וכן איש מדה (ר"ה א' י"א), אנשי מדות (במדבר י"ב). אחר כך ילכו, אלה שעברו עליך אקורים בכבלים, ילכו אחריך, כי יהיו קרים למשמעתך: (טו) אכן דברי הנביא. מסתתר, עתה היא לפניה נסתרה, ולכן לא יוכל האדם להחוכה עמך על מעשיך, ואתה הוא אלהי ישראל המושיעם, וכן (דברים כ"ט) הנקשרות לה' לה' אלהינו: (טז) חרשי לידים, האומנים העושים ליודי הפסילים, ילכו להם בכליהם כי יראו שאין תועלת במעשיהם, ונקראו הפסילים לידים מענין שרש לור שיורה ב"כ על עשית לורה, כמו (ירמיה א' ה') בערם ארץ כנען, ועיין שם בבאור: (יז) ישראל נושע, אבל ישראל יהיה נושע בעזר ה' תשועה המתקיימת לעולם, ולכן לא תבוזו כל ימי עולם: (יח) בורא השמים, כבר פירשנו כי זה הענין זכר אותו הנביא כמה

zu seinem Vater spricht: Warum zeugtest du? und zu der Mutter: Warum gebärst du? 11. So spricht der Herr, der Heilige Israel's, und sein Schöpfer: Ueber die Zukunft wagst man Fragen an mich, und über meine Kinder, meiner Hände Werk, wollst ihr mir gebieten? 12. Ich habe die Erde gemacht, und Menschen darauf geschaffen; meine Hände breiteten die Himmel aus, und all ihr Heer bestellte ich. 13. Ich erweckte ihn zum Heil, und all' seine Wege will ich ebnen; er soll meine Stadt bauen, und meine Gefangenen entlassen, nicht um Lösegeld und nicht um Geschenke, spricht der Herr der Heerscharen. 14. So spricht der Herr: Der Erwerb Egyptens, der Handelsgewinn Aethiopiens,

לֹא: הוּא אָמַר לְאֵב מֶה-תּוֹלִיד
וְלֹא-אִשָּׁה מֶה-תְּחִילִין: (ה) כָּה-אָמַר
יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וַיֵּצְרוּ הָאֲתִיּוֹת
שְׂאֵלֹנִי עַל-בְּנֵי וְעַל-פֹּעַל יְדֵי תִצּוֹנִי
(ג) אֲנֹכִי עָשִׂיתִי אֶרֶץ וָאָדָם עָלֶיהָ
בָּרָאתִי אֲנִי יְדֵי גִמּוּ שָׁמַיִם וְכָל-
צָבָאָם צִוִּיתִי: (ב) אֲנֹכִי הֵעִירָתִי
בְּצֹדֶק וְכָל-דֶּרֶכָיו אִישָׁר הוּא-יְבַנֶּה
עִירִי וְגִלּוֹתִי יִשְׁלַח לֹא בַמַּחִיר וְלֹא
בְשֹׁחַד אָמַר יְהוָה צָבָאוֹת: (ד) כָּה
אָמַר יְהוָה יִגִּיעַ מִצְרַיִם וּסְחָר-כּוֹשׁ

רש"י

(יא) האותיות שאלוני וכו'. ה"ל נקודה קמן למדת שאינה תמונה וכן פירושו אם זאתם לשאול לי אתם הנביאים שאלוני על אותות שמים מופתים אשר אתם רואים נולדים צורך עליהם היו שאלני אותי מה הם הצל על צני ועל פועל ידי ישראל שצטנלים יצאתי את הכל אתם צאים לזויותי ולקרוח לפני תבר: תזוני. תמרה הוא וכי עליכם לזויות על צני אני כבר צדאתי להם היסועה צמחצמה שעתלה לפני כולד אנכי העירותיהו צלוק על כורס הוא אומר: (יב) אנכי עשיתי ארץ. ונתתים לאשר ישר צעני: (יד) יגיע מצרים וכו'. הרי הודעתי אתכם צמה אלויע את צני מיד צכל כי כורס לך העירותיהו צלדקי ועוד אני מודיעכם תשועת סנחריב צימי חזקיהו כאשר יסוד (לעול ל"ו) מעל תרהקה מלך כוש יצא לירושלים וחמדת כל אולדות כוש ומלרים טילכו לעזור את כוש צידו ויצא עם אותו השלל ויפול צירושלים וחזקיהו ועמו יצאו את הכל כן מפורש צסדר עולם שעל סנחריב כאמר: אנכי עדה. בוצה

באר

וכדומה משאלות הסכלות: (יא) האותיות. הכחות בזמן העתיד. שאלוני, דברי האלמים אל העמים: הכי באחס לשאול אותי על העמידות לצוא ולנקות את ידיעתי הכללית? הלא ידעתם כי יולד הכל אני, ולא יפלא ממני דבר: (יב) אנכי עשיתי, ואיך חלוני על בני, וכל העולם שלי הוא, אני הוא. שירי נעו שמים, וכל מבאם לויסי וכן עזרא: (יג) העירותיחי, הכינוי על כורס שזכר למעלה. בצדק, כמו קראחיד צלוק (למעלה מ"ב ו') ועיין סס בנאור. הוא יבנה עירי, כי הוא נתן להם כסף חזה, לבנות הבית והעיר (ר"ק). לא צמחיר, כי אם לעשות רמוי כי ידע כלבו כי אני העלכתי, כמו שאמר (עזרא א') נתן לי ה' אלהי השמים, ואמר (ס): והוא פקר עלי לבנות לו בית (ה"ל): (יד) יגיע מצרים, כי כורס יבנה מלרים ויסו

בְּלִעְדִּי אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד: (ז) יוֹצֵר
אוֹר וּבֹרֵא חֹשֶׁךְ עֲשֵׂה שָׁלוֹם וּבֹרֵא
רָע אֲנִי יְהוָה עֲשֵׂה כָל־אֵלֶּה:
(ח) הֲרַעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁחָקִים
יִזְלוּ־צֶדֶק תִּפְתַּח־אָרֶץ וַיִּפְרוּ־יֵשַׁע
וַיִּצְדַּקְהָ תִצְמִיחַ יַחַד אֲנִי יְהוָה
בְּרֵאתִיו: (ט) הִי רַב אֶת־יִצְרוֹ חֲרֹשׁ
אֶת־חֲרָשָׁי אֲדַמָּה הֵיאֵמַר חֲמַר
לִי־צִרוֹ מִה־תַּעֲשֶׂה וּפַעֲלָהּ אֵין־יָדַיִם

תִּיא יוצר אור וברכות ה', י"ח, כ"ג. עקרה סטר פ"ו: עושה שלום
סס דף י"ח. עקרים סרך אחרון: הרעיפו תענית ה', ו':

ich bin der Herr und
Keiner mehr. 7. Ich
bilde Licht, und
schaffe Dunkel, be-
reite Glück, und
schaffe Unglück; ich,
der Herr, thue dieses
Alles. 8. Träufelt,
ihr Himmel, von
oben, und Segen
entfließe den Wol-
ken! Die Erde öffne
sich, Heil breche her-
vor, und Glückselig-
keit sprosse zugleich!
ich, der Herr, schaffe
Solches. 9. Wehe
dem, der mit seinem
Schöpfer hadert, ei-
ne Scherbe unter den

Scherben der Erde! spricht wohl der Thon zu seinem Töpfer: Was machst
du? Und (spricht) dein Werk (vor dir): Er hat nicht Hände. 10. Wehe dem, der

רש"י

מכל עמו דעות נתן להם לילך וכל העושה פרק מעל לוהדו: (ז) יוצר אור.
לזריקים. וזורא חושך. לזבל וכן עושה שלום וזורא דע: (ח) הרעיפו שמים ונומד.
דק האמור צמקא מוסב על הכול ועל הרעופה הרעיפו שמים דק ושחקים וזלו
דק כלומר מאתי יצא הדק להטיו להם מן השמים. דרשתי. דרשתי את הדבר הזה:
(ט) הוי רב את ילדו. כתבנא ליטעיה להם מן חזקוק שעתיד לעמוד ולקרוא חבד על אורח
הכלהתו של כבודכל עד אלה ה' שועתי וגו' ותעשה אדם כדבי היס (חזקוק ה')
והקצ"ה אמר ליטעיה למה זה לא לריב אתי סבור הוא שאינו שם על לב להושיע
את עמי לעת מלאת אשר תדלה הארץ את שנתותיה (ויקרא כ"ו): אין ידיים לו. אין
מקום לו: (י) הוי אומד לאז מה תוליד. כסבור הוא להיות מרחם על הבן יות'
תאזיו. ד"ל הוי צן האומד לאז למה הולדת דומה הוא לזה שהוא רב את ילדו:

באור

ועוד אחרת, להיות שמי בודע בכל העולם כי אני לבדי, ואין עוד (בן עזרא): (ז) יוצר אור, האור והחשך
כפל לשון של שלום ורע. ואין לחמוה על לשון בריאה בחשך, שאינו רק העדר האור כי המליץ מהוה האין
ומגשים האור. ובר"ק רות הכניא על אמונת הפרסיים, שהיו מאמינים בשני פועלים, פועל טוב ופועל רע,
לרשקן קראו בשם אור ולשני בשם חשך (אזרואלד חזקריאל): (ח) הרעיפו, פה נכח הכניא, שישראל
ישכנו לבטח על אדמתם, תחת כל כורס מלך פרס, וחבוא ברכה והכלתם בנעשה ידיהם, ואמר בדרך משל
שהשחקים ילדו דק על הארץ והיא הפלה את פיה להפרות ולהלמות ישועה ואשר: (ט) רב את ילדו, יעשה
עם ילדו מריבה, והטעם, על אשר לא יאמינו בדברי השם, שאמר אלה העתידות (בן עזרא). חרש, שהוא
נחש כחרש מחרשי ארמה (ה"ל) ונעם את חרש. בדרך חרשי הארמה (בי"ח אונטער) וכן הוראם מלש עם
לפעמים, כמו (למעלה ל"ח) עם יושבי מדל. אין ידיים לו, נשמת הוא באין שואר והדר, כאלו לא היו ידיים
לעשהו או כאלו לא עשהו ידיים ומלח היאמר במאמר הראשון מוסב גם על ופעלך ר"ל, היאמר פעלך (ממך):
אין ידיים לו: (י) מה תוליד, כאלו ישאלו על חוקי הענין, מדוע יוליד כל פרטי ממין החי בדמותו כללמו?

zu entgürten, um vor ihm Pforten zu öffnen, daß kein Thor verschlossen bleibe: 2. Ich will vor dir her gehen, und das Hückerichte ebnen; echerne Pforten will ich sprengen, und eiserne Riegel zerbrechen. 3. Ich schenke dir tief verborgene Schätze, und verdeckte Reichthümer, damit du erkennest, daß ich der Herr bin, der sich namentlich berief, der Gott Israel's. 4. Um meines Knechtes Jakob's Willen, und Serael's, meines Ausgewählten, berief ich namentlich, nannte

אֶפְתָּח לַפְתָּח לִפְנֵי דִלְתִּים וְשַׁעֲרִים
לֹא יִסְגְּרוּ: (3) אֲנִי לִפְנֵיךָ אֵלֶּךְ
וְהַדְּוָרִים אֲשֶׁר דִּלְתֹת נְחוֹשֶׁה
אֲשַׁבֵּר וּבְרִיחֵי בְרֹזֶל אֲגַדֵּעַ: (4) וְנִתְּתִי
לְךָ אוֹצְרוֹת חֵשֶׁךְ וּמִסְמָנֵי מִסְתָּרִים
לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הַקּוֹרֵא
בְּשֵׁם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (7) לְמַעַן עֲבֹדִי
יַעֲקֹב וַיִּשְׂרָאֵל בְּחִירִי וְאֶקְרָא לְךָ
בְּשֵׁם אֲבֹנָה וְלֹא יִדְעֵתָנִי: (5) אֲנִי
יְהוָה וְאֵין עוֹד זִילְתִּי אֵין אֱלֹהִים
אֲאֹזְרֶךָ וְלֹא יִדְעֵתָנִי: (6) לְמַעַן יִדְעוּ
מִמְּזֶרֶח-שֶׁמֶשׁ וּמִמַּעַרְבָּה כִּי-אֲפֹם

* אישר קרי

dich, ohne daß du mich kanntest. 5. Ich bin der Herr, und Keiner mehr, außer mir ist kein Gott. Ich rüstete dich, ohne daß du mich kanntest. 6. Daß man erkenne vom Sonnenaufgang und vom Untergang, daß Keiner außer mir ist;

רש"י

כח כמו אזור כל כגדר חלליך (איוצ ע') ואתה תאזור מתניך (ירמיה א') ומצח
אפיקים דפה (איוצ י"3) לשון שזרון כח: לפתוח לפניו. דלתי שערי צלל. שערים
הוא חלל פתח השער. דלתים הם הפותחים ונועלין צהן את השער: (ב) והדורי'
אישר. תרנוס יונתן ושורייא אכזוש כמו הדר הדנא על סס ססונצת החומה את
העיר. ויש לפרש הדורים אורחות עקלקלות אישר לפניו: (ג) הקורא צמך. עדיין לא
נולדת ואני קורא לך סס כורס: (ד) למען עבדי יעקב. שתולאכו מגלות צלל: ולא
ידעתני. לא עשית רצוני כי אני אמדתי הוא יצנה עירי והוא כשעמד אשר מי צכס

באור

עמי חסתי, ענין פרישה ורקיעה (אויטברייטען לֹא בלֹדען סטרעקקען). אונטערווערפֿען). כי תרנוס
ורקעו את פחי חסב, ורדיו (בן מלך). וכן תרגם הכשרי לממסר קדומי עמנו. אפתח, שלא יהיה צהס
כח לפני כורס, כי האזור חזק המהנים (רד"ק): והדורים, פסרונן לפי ענינו דרכים המעוקלים. דלתות
נחומה, אולי כיון המלך על העיר בכל, אשר נלכדם ע"י כורס מלך פרס, והיא היחה גדולה וכלורה מאחר,
והיו לס מאה שערים סגורים בבריחי נחומה וברזל: (ג) אוצרות חשך. כי מה שאדם אולי וכסף חשב ואנשים
טובות חסת הקרקע יאזור אותם במקום שהוא חשך ומסתרים (רד"ק). ורונה הנביא על האולרות הרבים אשר
מלא כורס בכלל ובעיר המלוכה סארדעס בארץ ירדען: (ד) למען עבדי, כל זאת הגדולה לא אעשה
בשניך, רק בעבור ישראל ששטלה הגולה גם חנה ירושלים. אבנך. קראחך בכה וידידות חך (רעדעטע
דך פֿריינדליך שטייבלענד חן): (ה) אאורך, אמן אזור במחניך, והעסם אחחק: (ו) למען ידעו

עבדו ועצת מלאכיו ישלים האמר
לירושלם תושב ולערי יהודה
תבנינה וחרבותיה אקומם: (כז) האמר
לצולה חרבי ונהרתיך אוביש:
(כח) האמר לכורש רעי וכל-חפצי
ישלם ולאמר לירושלם תבנה
והיכל תוֹסֵד:

seines Knechtes Aus-
spruch erfüllt, und
seiner Boten Rath
vollbringt; der von
Jerusalem spricht:
Es werde bewohnt!
und zu den Städten
Jehuda's: Sie sollen
erbauet werden, und
ihre Trümmer stell'
ich wieder her! 27.
Der zur Tiefe spricht:
Trockne aus, und
deine Ströme laß'
ich versiegen! 28.
Der von Koresch
spricht: Mein Hirt
ist er, und all'mein
Geschäft soll er voll-
bringen, und spre-
chen von Jerusa-
lem: Es werde er-
bauet! Und vom Tempel: Er werde gegründet!

מה (ה) כה--אמר יהוה למשיחו
לכורש אשר-החזקתי בימינו
לרד--לפניו גוים ומתני מלכים

ח"א לצולה וזחיס י"ד, קי"ג: האומר לכורש עקום סער כ"ו: כה
אמר ה' מנלה ח', י"ז:

bauet! Und vom Tempel: Er werde gegründet!

45. 1. So spricht der Herr zu seinem Gesalbten, zu Kerssch, den ich halte
bei seiner Rechten, um Nationen ihm zu unterwerfen, und der Könige Hüften

רשי

אחד אמר ליעקב ישראל יהיה שמך (דלחשית ל"ג) וקיימתי דבריו אף כאן אקיים
עלת נביאי האומר על ירושלים תושב: (כז) האומר לזולה חרבי. האומר לזכר
התושבי: ובהרותיך אונים. לפי שהיא יושבת על נהרות מדמה הדיגת אוכלוסיה ליוצט
נהרות: (כח) רועי. מלך שלי.

מה (א) למשיחו. כל שם גדולה קרויה משיחות כמו לך נתתיה למשחה (צמדצר
י"ח). ורבותינו אמרו למלך המשיח אומר הקצ"ה קוצל אני לך על כורש
כדאיתא במסכת מביילה: לרד לפניו גוים. להרקייע ולרדד לפניו גוים. לרד לשטוח:
ומתני מלכים אפתח. לשון חלשות הוא זה ושדר כח כי חזירת מתנים הוא זיוו

באור

הבושה וכן (הסלים ל"ה) יקונו אחור ויכלמו: (כז) עבדו, הוא ישעיהו, ומלאכיו שאר הנביאים, שנחנכו
על צדק בית שני (רד"ק). וחרבותיה, חרבות כל עיר ועיר: (כז) לצולה, ככל נקראה מנולת מים לפי
ההיסח מחוקה ובטורה ע"י מים רבים, מי הנהר הגדול, נהר פרס, אשר כבד אופס, וה' אמר עליה שיחרבו
מזמיה, ובהרותיה יבשו מזין מים; הם רוח על נחמן כורש מלך פרס, שהוא לכד את עיר מלכות המפוארה
הזאת כנעלו את מימי הנהר הרחק מן העיר, ובא ביבשה על כל מחסו כנודע מקפרי הערצדאט. וראה בספר
(ירמיה כ' ל"ח, כ"א ל"ב) (כח) חפצי, ענין מעשה (געטעפֿט, חנגעלעגנדייט), וכן (למעט כ"ג י')
וכן ה' בידו ילח. תוסר, הנה נמלא היכל זכר ונקמה, כי נמלא (נמלא ג') והיכל ה' לא יסדר לו שהוא
בנוכח זכר ופרגומו (אחוד לזון טעאפעל ווערדע בערגרינדעט):

מה (א) למשיחו, כמו שקראו רועי, כן קראו משיחי ראה לומר מלכי כי אני המללכתי להחריב את ככל
(רד"ק). לרד, שרשו רדד, והוא מקור מן הקל, כפלס כסך יקחם מן סכך, והוא מגזרת הרדד

Knecht bist du, Is-
rael, vergiß mich
nicht! 22. Schwin-
den laß ich, wie Ne-
bel, deine Wiffetha-
ten, und wie Ge-
wölck, deine Sünden.
Rehre um zu mir,
denn ich erlöse dich.
23. Subelt, ihr
Himmel! denn der
Herr hat es voll-
führt. Fauchzet, Tie-
fen der Erde, brecht
aus, Berge, in Su-
bel, Wald und alle
Bäume darin! denn
der Herr erlöst Ja-
kob, und an Israël
verherrlicht er sich.
24. So spricht der
Herr, dein Erlöser,
der dich bildete von
Mutterleibe an, ich,

תַּנְשֵׁנִי: (כג) מַחֲרִיתִי כַעֲב פִשְׁעֶיךָ
וּכְעַנְן חֲמֹאתֶיךָ שׁוֹבֶרָה אֵלַי כִּי
גִּאלְתִּיךָ: (כד) רָפוּ שָׁמַיִם כִּי־עָשָׂה יְהוָה
הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אֶרֶץ פִּצְחוּ הָרִים
רָפָה יַעַר וְכָל־עֵץ בּוֹ כִּי־גִאֲלֵה יְהוָה
יַעֲקֹב וּבִישְׂרָאֵל יִתְפָּאֵר: * (כה) כֹּה־
אָמַר יְהוָה גִּאֲלֵךְ וַיִּצְרֶךְ מִבְּטֶן אֲנֹכִי
יְהוָה עָשָׂה כָּל נִסְאֵי שָׁמַיִם לְבָדִי
רָקַע הָאָרֶץ מִיָּאֲתִי: (כו) מִפֶּר אֲתוֹת
פְּדִים וְקַסָּמִים יְהוֹלֵל מְשִׁיב חַבְבִּים
אֲחֹזֹר וְדַעְתָּם יִסְכָּל: (כז) מְקִים דְּבַר

* ע"כ * מאתי קרי

ת"א מפר אותות עקדם עזר כ"ו: משיב חבבים נטיון ה', כ"ו:

der Herr, der Alles geschaffen, der die Himmel ausgepannt allein, diese
Erde ausgebreitet durch mich selbst; 25. Der die Zeichen der Lügenpropheten
vereitelt, und die Wahrsager als Unfünige hinstellt; der die Weisen (be-
schämt) zurücktreten läßt, und ihre Einsicht zur Thorheit macht; 26. Der

רשי

מַחֲרִים וּצְמֹד' גַּם עֲתָה שׁוֹבָה אֵלַי: (כג) פִּצְחוּ לִשׁוֹן פִּתְחוּ פֶה: (כד) וַיּוֹצֵר
מִצֵּטָן. מֵאֵז וַיִּתְּלֻוּ הַצִּנּוֹת צִקְרָה (צִדְקָה כ"ה) הִיִּיתִי לָךְ לַעֲזָרָה וּצְחֹרֶתֶךָ: כֵּטָה
שָׁמַיִם לְצָדִיק. מִכָּר אֲוֹתוֹת צָדִיק. לִפִּי שֹׁאֲנִי נְטִיטִי שָׁמַיִם לִפְנֵיךְ אֲנִי יֹכֹל לִהְיוֹת
אֲוֹתָם: (כה) צָדִיק. הֵם הַחֲזוֹנִים צִבְכֻצִּים עַל יְדֵי אֲוֹתוֹת הַשָּׁמַיִם וְעַל שֵׁם שְׁפַעְמִים
הַרְצָה שֶׁהֵם מְכֻזָּבִים קוֹרִין אֲוֹתָם צָדִיק שֹׁאֲנִי מַחֲלִיף הַשָּׂדִים שֶׁלֹּמַעֲלָה וְעוֹעִים אֵלּוֹ
הַנִּסְתָּלִין צֶהֱם וּלְפִי שֹׁאֲנִינִינִי צָלֵל הִיוּ חֲזוֹנִים צִבְכֻצִּים כִּמוֹ שֶׁהוּא אֹמֵר (לִקְנוֹן מ"ז)
יַעֲמָדוּ כָּל וַיּוֹסִיעוּן הַצִּדִּיקִים שָׁמַיִם לִכֶּךָ הוּא אֹמֵר שִׁפְרֵי אֲוֹתוֹת צִדִּיקָם כִּי אֲנִי הוּא
שֶׁהִפְרֵתִי אֲוֹתוֹת צִדִּיקִים: (כו) מְקִים דָּצָד עֲצָדוֹ. מַעֲסָה: וְעַלֹת מַלְאָכָיו. מַלְאָךְ

באור

שִׁכּוֹחַ מִמֶּנִּי (ח"ד פֶּרֶק עֶשְׂמֵס דִּין נ"ט), וְאִינוּ נִרְאָה: (כב) מַחֲרִיתִי כַעֲב, הַעֲזָרָה וּבִלְאֵל הַשָּׁמַיִם אֵינָהּ
(בן עזרא): (כג) רָפוּ שָׁמַיִם. עַד"נ ר"ל שֶׁמֶחָה בְּדוֹלָה הָיָה כְּעוֹלָם כִּי עָשָׂה ה' מִה שֶׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם, וְהָיָה
בְּאֻלָּה יִשְׂרָאֵל. יִתְפָּאֵר. כִּי תִפְאֶרֶת הָאֵל יִהְיֶה, כְּסוּלִיָּו עֲמֹ מַסְגֻּלוֹת וְהַעֲמִים יִפְאָרוּהוּ בָּהּ (רד"ק): (כד) מֵאֵז, מֵאֵל
קָרִי, ר"ל שֶׁנִּיחָה הָאֶרֶץ הִיא מִמֶּנִּי. וְלִפִּי הַכְּתִיב יִסְרָאֵל (אֲזָדָר וְעַד וְאִתּוֹ מִיָּרָה): (כה) בְּרִים, כִּי
כִּינִיָּה שָׁקַר שֶׁהֵם בְּרִים מִלִּפְנֵי ה' ר"ל אֲנִי ה' אֲפִיר אֵם הַחֲזוֹנִים אֲשֶׁר נִתְּנוּ כִּינִיָּה הַשָּׁקַר נִלְחָן בְּכִינִיָּה עַל
צְבֹאֲתוֹת הַכְּחֻכּוֹת לֵאמֹר: שָׁלוֹם! שָׁלוֹם! וְה' דָּבַר עֲלֵיהֶם רַעָה. יְהוֹלֵל, עֲנִין שֶׁנִּשְׁעַן וְעוֹמֵם, כִּמוֹ הַדְּלָלוֹת
וְכִסְלוֹת (קֹהֵלֶת ה') וְהַעֲמֵם, שֶׁהֵם מִשִּׁים אֵם הַקּוֹסְמִים בְּעֵינֵי הַעַם. כְּמִשְׁנָעִים. אֲחֹזֹר, יִסְבֹּר לִחְזֹר מִפְּנֵי

וַיֹּאמֶר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלֵי אֲתָהּ: (יח) לֹא יִדְעוּ וְלֹא יִבְיִנוּ שֶׁחַ מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם מִהַשְׁכִּיל לִבָּתָם: (יט) וְלֹא יֵשֵׁיב אֶל-לְבֹו וְלֹא דָעַת וְלֹא-תְבוּנָה לֵאמֹר חֲצִיו שָׂרַפְתִּי בְמוֹ-אֵשׁ וְאֵף אֶפִּיתִי עַל-גִּחְלִיו לֶחֶם אֲצַלֶּה בָשָׂר וְאֶכֶל וַיִּתְּרוּ לְתוֹעֵבָה אֲעִשֶׂה לְבֹול עֵץ אֶסְגֹּד: (כ) רָעָה אֶפֶר לֵב הַיֹּתֵל הַמָּהוּ וְלֹא-יֵצִיל אֶת-נַפְשׁוֹ וְלֹא יֹאמֶר הֲלוֹא-שָׁקַר בִּימִינִי: (כא) זָכַר-אֱלֹה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל כִּי עַבְדֵי-אֲתָהּ יִצְרָתִיהָ עַבְדֵי-לִי אֲתָהּ יִשְׂרָאֵל לֹא

vor ihm hin, und wirft sich nieder, und betet zu ihm, und spricht: Rette mich, denn du bist mein Gott! 18. Sie empfinden nicht, und merken es nicht; denn verklebt sind ihre Augen, daß sie nicht sehen, daß ihre Herzen nicht begreifen. 19. Keiner nimmt es zu Herzen, da ist kein Verstand und keine Einsicht, daß man spreche: Die Hälfte davon verbrannte ich im Feuer, auch backte ich Brot bei ihren Kohlen, bratete mir Fleisch und aß; und

das Uebrige sollte ich zum Gräuel machen, vor einem Klotze hinfallen? 20. Er jagt nach Asche, ein getäuschtes Herz führt ihn irre, daß er nicht seine Seele rettet, und nicht spricht: Halt' ich nicht Trug in meiner Rechten? 21. Gedenke dessen, Jakob, und Israel! denn mein Knecht bist du; ich bildete dich, mein

רש"י

והיה אותו עץ מקלתו ללרכי אדם לצער: ויקח. עץ העל' ויחס בופו לנגדם: אף יסיק מהם תנור: ואפה לחם אף יפעל אל. מן הנותר ולא ישיב אל לזו חליו שרפתי צמו אש: (יט) רעה דעת ולא תבונה. זו לאמר זאת: לזול עץ. לרקנן עץ: (כ) רעה אפר כל הותל הטוב אפר הטוב לעשות לו רועה של אפר הדמות שנסדק חליו ויעשה אפר הטוב הזה היה אומר שחול לו לרועה ולמפרנס. דבר אחר רועה אפר לשון ריעות עוצד עצודת אחרים ומחזר אליו את עצודת אחרים שהיא אפר ולא יזיל הכתעה את נפשו לאמר הלא שקר צימיני ויפרד מעליו: (כא) לא תנשני. לא תהיה שכוח מיראתי: (כב) מחיתי כעצ פשעך.

באור

וענינה השחיתות: (שז) האח, מלה הקריאה לשמחה כמו (ספלים ל"ה) האח רחם עיניו. ראיתי, מענין וכל העם רואים את הקולות (שמות כ'). אור במלחמה' לשון אש, ואינו אור המאיר: (יח) כי עץ, כל לשון יחיד על דברים (ויקרא י"ט) ואוכליו עונו ישא. או שהוא יולא, והוא פעל שלל חסר פעולו. לבול עץ, לעקב עץ, וכן (איוב י') כי בול הרים ישאו לו, ועיקרו יבול (רד"ק). מתורגם כפי הכוונה: (כ) רעה אפר, שהוא רודף אחר דבר נקלה ונכזה כאשר, ודומה לו (איוב י"ג י"ב) משלי אפר, וענין שם בהשקפה ונבאור. וכן (הושע י"ב ב') אפרים רעה רוח. לב הותל, הלב אשר הותל ובה הנח תמורת דגש כי הוא צננין פועל וענינו מרמה. כמו ובראשים ל"ה) ואזיכן החל צי: (כא) לא תנשני, לא תשכחי ותנשכני, וכן (ירמיה כ"ג ל"ט). וכשיתי לחכם נשא. ואולי גם פה הוא בקל ולא כנפעל, והראוי תנשגני. ולדעת רש"י הכניו צמחוס יחס שמונו, לא היתה

Bild eines Mannes, zu einer schönen Menschengestalt, um einen Tempel zu bewohnen. 14. Fällt sich Zedern, nimmt Steineichen und Eichen, und wählt sich die stärksten unter den Bäumen des Waldes; pflanzt Eschen, und der Regen zieht sie groß. 15. Die dienen dem Menschen zum Brennen, er nimmt davon und wärmt sich, er heizt damit, bäckt Brot, auch einen Gott verfertigt er daraus, den er anbetet, macht ein Bild daraus, und fällt davor nieder.

פְּתִיכֵי אִישׁ פֶּתַח אֶרֶץ אֲדָם לְשֹׁכֵת
בֵּית: (יג) לְכָרֶת--לֹו אֲרָזִים וַיִּקַּח
תְּרֹזָה וְאֵלֹון וַיֹּאמֶץ--לֹו בַּעֲצֵי-יָעַר
נָטַע אֶרֶן וְגִשָּׁם יִגְדֵּל: (טו) וְהָיָה
לְאָדָם לְבָעַר וַיִּקַּח מֵהֶם וַיְהִם אֹף-
יִשְׁיֵק וְאָפָה לֶחֶם אֹף--יַפְעֵל--אֵל
וַיִּשְׁתָּחֻו עֲשָׂהוּ פֶסֶל וַיִּסְגְּר--לְמוֹ:
(טז) חֲצִיו שָׂרָף בְּמוֹ-אֵשׁ עַל--חֲצִיו
בָּשָׂר יֹאכֵל יִצְלָה צִלִּי וַיִּשְׂבַּע אֹף-
יָחֵב וַיֹּאמֶר הָאֵח חֲמוּתִי רֵאִיתִי אוֹר:
(יז) וּשְׁאֵרִיתוֹ לְאֵל עֲשֹׂה לְפֶסֶל
יִסְגְּר--לֹו וַיִּשְׁתָּחֻו וַיִּתְּפֹלֵל אֵלָיו

* כוֹיֵן זַעִירָא * יתיר ו'

16. Die Hälfte davon verbrennt er im Feuer, bei der (andern) Hälfte kocht er Fleisch zum Essen, bratet einen Braten, und sättigt sich; auch wärmt er sich, und spricht: Ei, mir wird warm, ich empfinde das Feuer!
17. Das Uebrige aber macht er zum Gott, zu seinem Götzengilde, fällt

רש"י

יפהו: יעשהו צמקוועות. ומחליק צדעיטני ואיזמל. מקליעווע תרנס יונתן איזמליא: וצמחוגה יתאדירו. לשון ותאל הבזול (יהושע ט"ו) אס צא לעשות צו יודי' עבולי' מסבז אותו צמחוגה קופ"ט צלע"ז: כתפארת אדם. כמו איש: (יד) תרזה ואלון. מיני חילני סרק: ויאמן לו צעלי יער. עושה לו חיווקים צין לחיווק צין לזוי צמיני עלים המטונים זה מזה צמחליהן: נטע אורן. כשמואל ייחור ונטע הראוי לכך נוטעו לכך והגשם מבדלו. אורן. לשון נטע יונק פרנל"ן צלע"ז: (טו) והיה ללדס לצער.

באר

עמרה: (יד) תורה, חילן מילני סרק ופירשו בו שהוא שקודין לו צעריני כנו"בר (רד"ק). ואמרו המבארים שטנין תרו צעריני הוא חחק טטחרק, לעסט זיין) והם האלונים הנקראים בל"א (ואחזער: שטיינאייכלען) ע"ס עלס הקשה וחזק מאד. ויאמץ לו, יבחר לו הטוב צעלי היער (רד"ק). ויהיה ויאמן לשון קיום (ער בעסטעטיגט זיך וועלכע) חונטער דען בייזען, ווענין זס ג"כ (העלס פי') בן אדם אמלחת לכ (דען דוח דיר בעטעטעטיגט). ואחרים פותרים, יקה לו כסוד רב מעלי היער להיות לו חמיר לעשות פקילים חונד הייפט זיך פֿאָררחהט פֿאָן דען בייזען דעם וואַלדעם). ארן, שם חילן ג"כ טוב לנלחמה, צדרי רבוטניו ז"ל עלי ארנים וברתים (הכלל). ואולי הוא ארן בימיר, ונחפלה הזי"ן לני"ן זעירא: (טו) לבער,

להחליק אף — אף, דרך היסוד מהעלים האלה מסיק את החנור ומהם עושה פסל להשתחוות לו. ויסגד. מלה ארמית

וּבַל־יֵדְעוּ לְמַעַן יִבְשׁוּ: (י) מִי־יֵצֵר
 אֶל וּפָסֵל גִּסְדָּן לִבְלֹתִי הוֹעִיר:
 (ב) הֵן כָּל־חֲבֵרָיו יִבְשׁוּ וְחֲרָשִׁים הִמָּה
 מֵאָדָם יִתְקַבְּצוּ כֻלָּם יַעֲמִדוּ יִפְחָדוּ
 יִבְשׁוּ יָחַד: (ג) חָרַשׁ בְּרוֹז' מַעֲצָד
 וּפֹעֵל בַּפָּחַם וּבַמִּקְבֹּרֹת יִצְרֶהוּ
 וַיַּפְעֵלְהוּ בַּזְרוּעַ פָּחוּ גַם־רֵעֵב וְאִין
 כָּח לֹא־שָׁתָה מִיָּם וַיֵּאָף: (ד) חָרַשׁ
 עֲצִים נָטָה קֶן יִתְאַרְהוּ בַּשָּׁרָד יַעֲשֶׂהוּ
 בַּמִּקְצָעוֹת וּבַמַּחֲוִינָה יִתְאַרְהוּ וַיַּעֲשֶׂהוּ

Sie sehen nicht und erkennen nicht, auf daß sie zu Schanden werden. 10. Wer hat den Gott gebildet, und das Bildniß gegossen, das zu nichts nützt? 11. Siehe, all' seine Werk=Ge= nossen werden zu Schanden, und die Bildner, selber Menschen, versammelt stehen sie alle, beben werden zu Schanden insgesamt. 12. Der Schmied verfertigt eine Art, arbeitet, bei der Kohlenglut,

und bildet sie mit Hämmern! er arbeitet daran mit seinem kräftigen Arm, hungert, hat keine Kraft mehr, trinkt nicht Wasser, und ermattet. 13. Der Zimmermann zieht die Schnur, bezeichnet es mit dem Rößel, bearbeitet es mit den Hobeln, und mit dem Zirkel zeichnet er es: Und so macht er es zum

רש"י

הם הם העדים על צושת עוזדיהם שהרי אנו רואין שאינן לא רואין ולא יודעין והיו עוזדין להם: למען יבשו, העוזדים להם: (י) גסדן. לשון יליקה ומסכה והכו"ן צתיצה יסוד הנופל ממנו כגון כו"ן של נסך ושל כגף: (יא) הן כל חזיריו. של אותו יולד ונוסף פסילים המתחזרים אליו לעזוד את ילידתו וכסכו יבשו: וחרשים המה. אותם יולדים ונוסכים ומצני אדם הם קל וחומר ליילדתם שהיא הצל: (יב) חרש דרזל. חרש של דרזל: מעלד. הוא אחד מכלי הכפחים: ופעל. הפסל: צפחם: קרצו"ן צלע"ז: וצמקצות. מרטי"ל צלע"ז: ילדו. ל' ליו: ויפעלו צזרוע כמו בס דעז וכו'. גם הוא היוולד חסר כח וחלש הוא שאם ירעז אין זו כח או אם לא שיה מים ויעף לאלתר ק"ו שפעולתו אין זה תועלת לעזור: (יג) חרש עלים. ואם זה לעשותו של עץ וחרש עלים הוא כך דרכו: נטה קו. כדרך הנגדים ועל פי הקו יתאדו צטרד מיישר אותו צמסוד שקודין דלאלור"א צלע"ז: יתאדו.

באר

שנחפזים צמו עושים. המה, יולרי פסל צעלום עדים שהם כל יועילו, כי כל יראו וכל ידעו. יבשו כל מי שיר אל: (יא) חביריו, האומנים העוזרים את יולרי פסילים. מאדם, הלא, החרשים והאומנים הם בני אדם ואין יוכלו לעשות אלהים? ויב חרש צחל. חרש של צחל. ולכן הרי"ש פסוחם. מעצר, קרדום כמו צערי, וחזירו (ירמיה י"ב). מעשה ידי חרש צמער והפעל עשה צמון ר"ל חרש צחל עשה מעלד. כפחם, בחלים וכן פירש"י. יצררו. טוען בו לורה והכניו שב אל המעלד ולדעת רש"י הכניו מוסק על הפסל, ומעלד הוא אחד מכלי הכפחים. ברוע כחו. הפוך בכח זרועו. גם רעב, מניח מאלכו ומשקהו לעשות מאלכלו צרירות ולכלותו: (יג) נטה קו מודד חמלה בקו את הקורה. יתאדור צטרד, יגבלה, ר"ל ישים גבול צען צטרד, והוא חוט הלכע שמקמן בו הנגר מה שרולה לכרות מן העץ, והלכע ההוא יקרא שרד, וסקו שאמר הוא החוט שזיבוע אותו צטרד (רד"ק). ובמקצעות, הכלים שמחליקים ■ את הקרשים והעלים, וחרגום ואת הדים יקלע (ויקרא י"ד) יקלף (חבקרטטען). כתפארת אדם, יש אומרים נקבה, ואין טורח, רק העטם כפול וכן

scharen: Ich bin der Erste und ich der Letzte, und außer mir ist kein Gott. 7. Und wer ist mir gleich, er rufe laut, er sag' es an und trag' es mir vor, was geschehen, seit ich irgend ein Volk gegründet vor Meisters? Das Zukünftige und was sich ereignen wird, mügen sie verkünden! 8. Erschreckt nicht und fürchtet euch nicht! hab' ich es ehedem dir verkündigt und es ange-sagt? Ihr seid meine Zeugen! gibt es einen Gott außer mir? Kein Fels ist, ich weiß keinen. 9. Die Götzenbilder sind alle eitel, und ihre Lieblinge nützen zu Nichts; sie selbst sind Zeugen dessen:

יִשְׂרָאֵל וְגֵאֲלוֹ יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי
רִאשׁוֹן וְאַחֲרֹן וּמִבְלָעֵדִי אֲנִי
אֱלֹהִים: (ז) וּמִי־כְמוֹנִי יִקְרָא וַיְגִידָהּ
וַיַּעֲרֹכָהּ לִי מִשׁוּמֵי עַם־עוֹלָם וְאוֹתִיּוֹת
וְאֲשֶׁר תִּבְאֲנָה יְגִידוּ לָמוֹ: (ח) אֵל־
תִּפְחָדּוּ וְאֵל־תִּרְדּוּ הֲלֹא מֵאֵן
הִשְׁמַעְתִּיהָ וְהִגַּדְתִּי וְאַתֶּם עֲדִי הִישׁ
אֱלֹהֶי מִבְלָעֵדִי וְאֵין צוֹר בַּל־יִדְעָתִי:
(ט) יִצְרִי־פֶסֶל כָּלָם תִּהְיוּ וְחִמּוּדֵיהֶם
בַּל־יִוָּעִילוּ וְעִידָהֶם הִפָּה בַּל־יִרְאוּ

* נקוד המה

ת"א יוצרי פסל ע"ז ח' ז'. עקדם שער נ"ב כל הפרשה:

רשי

זעלי תשובה: וזשם ישראל יכנה. אלו הגדים כך שנויי' צלצות דרזי נתן: (ז) ומי כמוני יקרא. ומי יקרא שהוא כמוני ויביר ויערוך לי את כל מה שהיה משומי עם עולם ועד עתה: עם עולם. כל צריות: ואותיות דרזי מופת: ואשר תבאנה. ואת העמידות לזא יגידו כמו שאני עושה עתה שערדין לא חרצ הבית ולא גליתם ולא כולד כורס ואני מצטרף אתכם עליו: (ח) ואל תדברו. אין לו דמיון ופתרונו לפי הענין כמו אל תחתו מלכודיע את שמי לזין באומות: הלא מאז השמעתיו. מהר סיני והבדתי לכם שם שאין אלוה מזלעדי: ואתם עדי. שפתחתי לכם שזעה דקיעים והראיתי אתכם שאין אחר ואתם עדי דצדד הזה שאין אלוה מזלעדי: ואין לזר כל ידעתי. ת"י ולית דתקיף אלהין דמן קדמי מתיבה ליה תקוף: כל ידעתי. לשון ואדעך זשם (שמות ל"ג) אני ידעתיך דצדדד (הושע י"ג) ידע לכתך (דברים ז'): (ט) ועדיהם המה. הפסילים

באר

ולא בשמו הפרטי: (ז) ומי כמוני, ומי שהוא אלהים כמוני יקרא העובדות והעמידות ויגידה ויערכה לי, מה שהיה (הנ"ל). עם עולם. העם הראשון, ועם עולם בזמן שערך (ראש"ע). ורשי" פ"י עם עולם כל בריה ועל פיהו מתורגם. ורשי"א הכוונה על ישראל על ידי קריאת אברהם. ופתחונו (דחז) פִּתְּחוּ פֶּתֶחַ חֲטָטֶרֶם, חִיגַעְכֶּסֶל. דחז פִּתְּחוּ דַעַם חֲטָטֶרֶם וְהוֹסֵם. וְאוֹתִיּוֹת. העמידות, ואשר תבאנה הוא כפל ענין (דחז"ש) והרד"ק פ"י ואותיות הדברים הבאים לזמן רחוק דחז נַעֲשֶׂם פִּתְּחוּ וְעִנְדֵּךְ חֲזַר דַּח פֶּעֲרִיסְטֵעַ לְזִקְוֹנֶסֶט. (ח) אֵל תִּפְחָדּוּ, אמר לישראל, אל תפחדו מאלהים אחרים ואל תיראו מהם, וכן אמר ירמיהו (שם י"ה) אל תיראו מהם כי לא ירעו וגם היטיב אין אוחס (רד"ק). תרדו, אין לו ריע, ופירושו לפי מקומו ויש מי שאומר שהוא כמו ואל תיראו, בחילוף אותיות יהו"א. ואין לזר, מלה מזלעדי מושכת אחרת עמה (ט) יוצרי פסל, האומרים שנושים ויולדים הפסל כלם תהו. כי מעשיהם תהו (רד"ק). וחמוריהם, הפסילים הנחמדים יוצרי

שְׂרֵי קֹדֶשׁ וְאַתְנָה לַחֲרֹם יַעֲקֹב
וְיִשְׂרָאֵל לְגִדּוּפִים:

Banne preis Jakob, und Israel den Beschimpfungen.

מִד (ב) וְעַתָּה שְׁמַע יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל
בְּחַרְתִּי בּוֹ: (ג) כֹּה־אָמַר יְהוָה
עֲשֵׂה וְיִצְרֶךָ מִכֶּמֶן יַעֲזֹרְךָ אֱלֹהֵי־יִרְאָה
עַבְדִּי יַעֲקֹב וְיִשְׁרוּן בְּחַרְתִּי בּוֹ: (ד) בִּי
אֶצְקֶם־מִים עַל־צִמְאוֹנָיו לִים עַל־יִבְשָׁה
אֶצְקֶן רוּחִי עַל־זֶרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל־
צִאצְאֵי־יָדְךָ: (ה) וְצִמְחוּ בְּבֵין חֲצִיר
בְּעֶרְבִים עַל־יְבֵלֵי־מַיִם: (ו) זֶה יֹאמַר
לִיהוָה אֲנִי יְהוָה יְקַרָּא בְּשֵׁם־יַעֲקֹב
וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לִיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל
יִכְנֹה: (ז) כֹּה־אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ־

44. 1. Aber nun höre, Jakob, mein Knecht, und Israel, das ich erwählte! 2. So spricht der Herr, der dich schuf, der dich bildete von Mutterleib an, und dir helfen wird: Fürchte dich nicht, mein Knecht Jakob, Beschurum, den ich erwählte! 3. Denn so wie ich Wasser schütete auf das durstige Land, und Riesendes auf das Trockne, so schütete ich meinen Geist auf deine Kinder, und meinen Segen auf deine Nachkommen, 4. daß sie wachsen,

תִּ"א וְעַתָּה שְׁמַע עַקֵּם שֶׁנֶּר ס' כָּל הַפְּרָסָה עַד וְצֵם יִשְׂרָאֵל יִכְנֹה: כֹּה
אָמַר ה' עַקֵּרִים תִּ"ז, ו"ח:

wie zwischen Gras, wie Weiden an Wasserbächen. 5. Dann spricht dieser: Dem Herrn gehor' ich, der nennt sich nach Jakob's Namen, jener verschreibt sich eigenhändig dem Herrn, und Israel's Namen führt er gern. 6. So spricht der Herr, Israel's König und sein Erlöser, der Herr der Heer-

רש"י

מִד (א) וְעַתָּה שְׁמַע. לְשׁוֹן לְתוֹרַתִּי יַעֲקֹב עַדִּי: (ב) בִּי אֶצְקֶם מַיִם עַל לְמַח. כְּמוֹ
שֶׁאִנִּי יוֹלֵק מַיִם עַל לְמַח כֵּן אֶצְקֶם רוּחִי עַל זֶרְעֶךָ: (ג) וְצִמְחוּ בְּבֵין חֲצִיר.
זֶתוֹךְ אֲדוֹם עַל יְדֵי בְרִים שִׁתּוֹסְפוּ עֲלֵיהֶם. זֶין חֲצִיר הוּא אֲדוֹם שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיו וְהִיתָה
נוֹה תִנִּים חֲצִיר לְצִנּוֹת יַעֲקֹב (לְעֵיל ל"ד): (ה) זֶה יֹאמַר לֵה' אֲנִי. אֲלוֹ לְדִיקוּם
גְּמוּרִים: זֶה יִקְרָא צֵם יַעֲקֹב. אֲלוֹ קִטְנִים צִנִּי דְשָׁעִים: זֶה יִכְתּוֹב יָדוֹ לֵה'. אֲלוֹ

באור

מִד (א) וְעַתָּה, ר"ל וְעַתָּה שְׁמַע אֵת הַטּוֹבָה הַמְּיוֹדָעָה לְצֹא: (ב) וְיִצְרֶךָ מִכֶּמֶן, וְעַתָּה לְאַחֵךְ מִכֶּמֶן אֲחֵךְ
יִרְאָה, כְּמוֹ שֶׁאֲמַר (לְמַעַל מ"ג) עַם זֶה יִרְאֵה לִי. יַעֲזֹרְךָ, שִׁיעֹרְךָ, וְהוּא אֹמֵר לְךָ אֵל מִירְאָה:
(ג) בִּי אֶצְקֶם כְּמוֹ שֶׁאֲלֹק מַיִם עַל לְמַח. כֵּן אֶצְקֶם רוּחַ קִדְשׁוֹ אֵל רוּחַ יִשְׁעִי (רד"ק). כְּבִין, הַנִּכּוֹן כְּבִין,
רָאָה לִמּוֹר יִלְמְחוּ וְיִרְדּוּ כֻלָּם הֵיוּ נִסְמוּסִים זֶין חֲצִיר וְהַעֲדִיר כְּעֶרְבִים: (ד) זֶה יֹאמַר, כִּי הַנֶּשְׁאָרִים בְּיִשְׂרָאֵל
כּוֹלֵם יִהְיוּ קִדְּשִׁים וְכוּלָם יִקְרָאוּ שֵׁם לֵה' וְהֵם מִזֶּמֶר יַעֲקֹב כְּמוֹ שֶׁאֲמַר (לְמַעַל ד') וְהֵם הַנֶּשְׁאָרִים בְּלִיָּן
וְהַנּוֹחַר בְּיִרְוֹשָׁלַיִם קִדְּשׁ יֹאמַר לוֹ (רד"ק). יִכְתּוֹב יָדוֹ לֵה', יֹאמַר צִנִּי וּכְתוּב צִנִּי לֵה', רָאָה לִמּוֹר
כִּי הוּא לֵה'. וְשֶׁנֶּאֱמַר שִׁכְחוּ עַל יָדוֹ שֶׁהוּא לֵה', וְעֵין (לְמַעַל מ"ט ע"ז). וְרָאָה לְחֶרֶם (יַעֲנֵבֶר
בְּעֶסְרִיבֵּיט יֵךְ זִינֵעַ הַאֲדָר דַּעַן הַעֲרֵן לוֹ עַהֲרֵעַן). יִכְנֹה, יִשָּׁב לוֹ לֵשׁ יִקְרָא לְקִרְלָה צֵם יִשְׂרָאֵל

ich plagte dich nicht mit Speisopfern, und belästigte dich nicht mit Weihrauch; 24. du kauftest mir nicht um Geld Gewürzrohr, mit dem Fette deiner Opfer sättigtest du mich nicht; aber du machtest mir zu schaffen mit deinen Sünden, belästigtest mich mit deinen Missethaten. 25. Ich, ich selbst tilge deine Missethaten, um meineth willen, und deiner Sünden gedenk' ich nicht. 26. Erinnere mich, laß uns mit einander rechten! sprich, daß du gerechtfertigt seiest! 27. Dein erster Ahnherr sündigte, und deine Vertreter fielen ab von mir: 28. Und so entweihete ich die heiligen Fürsten, gab dem

הַעֲבֹדָתִיךָ בְּמִנְחָה וְלֹא הוֹנַעְתִּיךָ בְּלִבְוָנָה: (כד) לֹא קָנִיתִי לִי בַכֶּסֶף קָנָה וְחָלַב זִבְחֶיךָ לֹא הָרִיתָנִי אֶף הַעֲבֹדָתִי בַחֲשֹׁאוֹתֶיךָ הוֹנַעְתָּנִי בַעֲוֹנוֹתֶיךָ: (כה) אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מַחֵה פֶשַׁעֶיךָ לְמַעַנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר: (כו) הַזְכִּירָנִי נִשְׁפָּטָה יַחַד סֵפֶר אֶתָּה לְמַעַן הַצְדִּיק: (כז) אָבִיךָ הָרֹאשׁוֹן חֲטָא וּמִלִּיצֶיךָ פֶשַׁעוּ בִּי: (כח) וְאַחֲלָל

ת"א לא קנית סס: אנכי אנכי סס שער כ"ג:

רִשְׁוִי

להקריז לך חוצה חלל נדבם: (כד) לא קנית לי בכסף קנה. לקטרת לא הוֹנַעְתָּה להנותם בכסף לפי שהיתה מלוויה. צִדְרָנְכֶם הִדְבֵּה אֲמֵר ר' אֶחָד קִינֵמְנִית הִיתָה גְדִילָה צִדְרָן יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לוֹכְלִין אוֹתָהּ עֹזִים וְלִצִּים צִדְרָנְךָ אֵיכָה: הַעֲזַדְתָּנִי צִחְטוֹתֶיךָ. אֵתָם גִּרְמָתָם לִי לְהִיּוֹת שֹׁמֵם לַעֲוֹדֵי פְסִילִים כְּמוֹ שִׂדְרָה יִחְזָקָל וְהִנֵּה רוּחַ סַעֲרָה צָא מִן הַצִּפּוֹן שְׁהִיתָ חֲזוֹת מִרְכַּבַּת הַשְּׂכִינָה מִצִּלָּה שֶׁלֹּכְהָ לִכְזֹּם אֵת כָּל הָעוֹלָם תַּחַת יְדוֹ שֶׁל כְּזֹכֶרְנֶךָ שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ צִיד אֲוֹמֵה שְׁפֵלָה מִסֵּר אֵת צִנּוֹ כְּדֹאִיתָא צִחְגִּיגָה: (כה) אֲנֹכִי אֲנִי הוּא שְׁמִיחִיתִים מֵאֵל וְאֲנִי מוֹחֵה אוֹתָם גַּם עַתָּה: לְמַעַנִי. וְלֹא צֹדְכֶךָ וְלֹא צִדְקַת אֲצוֹתֶיךָ: (כו) הַזְכִּירָנִי כָּל תַּגְמוּל שִׁים לָךְ וְלֹא צֹדְכֶךָ עָלֶי: נִשְׁפָּטָה יַחַד. נָצָא לְמַשְׁפָּט: (כז) אָבִיךָ הָרֹאשׁוֹן חֲטָא. צֹאֲמֵרוֹ צִמָּה אֲדַע (צִדְרָשִׁית ט"ו): וּמִלִּיצֶיךָ פֶשַׁעוּ צִי. אֵין לָךְ כָּל מִלִּיצִים שֶׁאֵתָם סוֹמֵךְ עַל זִכְרוֹתָם שֶׁלֹּא מֵלֹאֲתִי צוֹ פֶשַׁע יִחָק אֶחָד אֵת שִׁנְאִי: (כח) וְאַחֲלָל שְׂרֵי קֹדֶשׁ. שִׁצְבִּיל עֲוֹנוֹתֶיכֶם:

בִּאֹר

כְּמוֹ וּבִזְבוּחֶיךָ, וְחֶסֶד בִּיחֵם הַשְּׁמוּשׁ, וְכֹוֹוֹהוּ רִצִּים. לֹא כְּבֹדְתִי, צֹדְכִי שְׁלָמִים וְלֹא בִקְשָׁתִי מִן הַשְּׁמֵרָה בְּזִמְנָה (כָּן עֲזָרָה): (כד) לֹא קָנִיתִי לִי, קָנָה, הוּא קָנָה בְּזִשׁ שְׁהִים בְּקַעֲרָה, וְאֲמֵר בְּקָנָה לֹא קָנִיתִי, לִפִּי שֶׁלֹּא הִיָּה הַקָּנָה בִּצְדֵק יִשְׂרָאֵל, כִּי אֵם עַל יְדֵי קָנִין מֵאַחַר רְחוּקָה הִיָּה בֹא לָהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יִרְמְיָה ו') וְקָנָה טֹבוֹ מֵאַחַר מִרְחָק (ר"ק). אֶךְ הַעֲבֹדָתִי, הַחֲשָׁאִים וְהַעֲוֹנוֹת הִיוּ עָלַי לְחֹשֶׁךְ כֹּכֵד, וְהִיָּה לְמוֹעֵד, כִּי לֹא לְמוֹעֲכֶם, וְעַל חֲשָׁאִים אֵין כְּפֹרַע מוֹעֵד מוֹעֵד מִכֶּם (ה"ל): (כה) לְמַעַנִי, שֶׁלֹּא יִחַלֵּל שְׁמִי אֲוֹמֵה פֶשַׁעֶיךָ (כָּן עֲזָרָה): (כו) הַזְכִּירָנִי, אֲוִלִי שֶׁכָּחֲתִי דִבֵּר מֵה שֶׁהוּא לְזֹכְרֶךָ, הַזְכִּירָנִי אֵתָה, וְאֵל נִשְׁפָּטָה יַחַד, עִם מִי הַצִּדְקָה, וְסִפֵּר אֵתָה טַעֲמוֹתֶיךָ, לִמְעַן הַצִּדְקָה ר"ל שֶׁאֵפִילוֹ חֶסֶד אֵתָה אֵם חֶסֶד הַאֲוֹת לֹא תִסָּרֵךְ (מִדְרָשׁ ר"ק): (כז) אָבִיךָ הָרֹאשׁוֹן, כִּי הָאֵדָם מוֹטָעֵה בְּחֶסֶד כִּי יֵלֵךְ לִב הָאֵדָם רַע וְנִגְוָוִיו (ה"ל). וּמִלִּיצֶיךָ, הַעֲוֹדִים לְהַמְלִין בְּעִבְרוֹךְ וְהֵם הַנִּבְיָאִים גַּם הֵם לֹא זָכוּ בְּעִינֵי מֹכֵל פֶּשַׁע: (כח) שְׂרֵי קֹדֶשׁ, הֵם הַכֹּהֲנִים וְכֵן כָּתוּב (ד"ה א' כ"ד) כִּי הִיוּ שְׂרֵי קֹדֶשׁ (כָּן עֲזָרָה):

תִּזְכְּרוּ רֵאשִׁיטוֹת וּקְדָמוֹנִיּוֹת אֶל־
תִּתְּכֶנּוּ: (י) הִנְנִי עֹשֶׂה חֲדָשָׁה
עִתָּה תִצְמַח הָלוֹא תִדְעוּהָ אֶף עֲשִׂים
בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ בִּישְׁמוֹן נְהַרְרוֹת:
(כ) תִּכְבְּדֵנִי חֵיט הַשָּׂדֶה תִּנִּים
וּבְנֹת יַעֲנָה כִּי־נָתַתִּי בַּמִּדְבָּר מַיִם
נְהַרְרוֹת בִּישְׁמוֹן לְהַשְׁקוֹת עַמִּי בְּחִירִי:
(כב) * עִם זִי־יִצְרָתִי לִי תִהְלֹתִי יִסְפְּרוּ:
(כג) וְלֹא־אֵתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי־יָנַעַתָּ
כִּי יִשְׂרָאֵל: (כד) לֹא־הִבִּיאתָ לִי שָׂה
עֲלֹתֶיךָ וּזְבַחֶיךָ לֹא כִבְדֹתֶנִּי לֹא

*הַפִּסְרָת וּקְרָא

תִּיא תִכְבְּדֵנִי חֵיט חוֹלִין בִּי, ס"ד: וְלֹא אוֹתִי קָרָאתָ יוֹמָא ח', י"ט:
לֹא הִבִּיאתָ עֲקֵדָה שֶׁעַר כ"ז:

um mich gemüht hättest, Israel. 23. Nicht brachtest du mir deine Kämmer
zu Brandopfern, und mit deinen Schlachtopfern ehrtest du mich nicht;

רש"י

תִּדְרֹג וְיִתֵּן צוּלִין עַמִּי טָפוּ: (יח) אֵל תִּזְכְּרוּ רֵאשִׁיטוֹת. הַיָּסִיס הַלֵּלוּ שִׁאֲנִי
מִזְכִּיר לָכֵס שְׁעִיטִי צִמְלִים אֵל תִּזְכְּרוּ אוֹתָם מַעֲתָה כִּי צִבְאוּלָה זוֹ תַעֲסֹקוּ לְהוֹדוֹ
וְלִהְלֵל: אֵל תִּתְּכֶנּוּ. אֵל תִּסְכְּלוּ זֶה אֵל תִּתְּנוּ לָהֶם לֵב: (כ) תִּכְבְּדֵנִי חֵיט הַשָּׂדֶה.
מִקּוֹם שֶׁהוּא חֲדָשׁ וּמִדְּרָג לְחֵיט הַשָּׂדֶה לְתִנִּים וּלְבִנֹת יַעֲנָה: כִּי נָתַתִּי צִמְדָּר מַיִם.
כְּלוּמַר צִרְחַן חֲדָשׁ אֶתֶן יִסּוֹב: (כא) עִם זוֹ יִדְרֵתִי לִי. לִמְעַן תִּהְלֹתִי יִסְפְּרוּ:
(כב) וְלֹא אוֹתִי קָרָאתָ. וְאַתָּה לֹא אוֹתִי קָרָאתָ צִפְנוֹתָ אַחֲרֵי עֲבוֹרָה: כִּי יָנַעַתָּ זִי
בְּלֹאִיתָם מֵהַר צִעְזוֹתֶיךָ: (כג) לֹא הִבִּיאתָ לִי שֶׁס עוֹלוֹתֶיךָ. כִּי אִם לַעֲבוֹרָה: לֹא
הַעֲזַדְתֶּיךָ: עֲזוֹדָה זֶה: צִמְחָה. קוֹמֵן מַעַט עוֹלָה לְבִצּוֹה וְגַם הֵיאֵל לֹא אִמְרֵתִי לֶךְ

באור

(איוֹב י"ח) אֵל רִשְׁעִים יִדְעֵךְ: (יח) וּקְדָמוֹנִיּוֹת, הַפְּלִאִים הַקְּדוֹמוֹנִים וְנִמְשָׁךְ אֵל הַכְּמוֹת הַקְּדוֹם: (י) חֲדָשָׁה,
לְבִיט צִבְל, אוֹ שִׁמְלֵנוּ יִשְׂרָאֵל לְבִט וְהוּא הַכּוֹן בְּעִמִּי וְעוֹד שִׁאֲסִים צִמְדָּר מַיִם צִעְזוֹר הַשָּׁנִים מִהַגּוֹלָה אֵל
יִתֵּן (כָּן עֲרָא): (כ) תִּכְבְּדֵנִי עַל הַעוֹב שִׁאֲנִי עוֹשֶׂה לָהֶם, וְהַזְכִּיר תִּנִּים צִעְזוֹר שֶׁהִם דְּרִים בְּאֶרֶץ לֵיָה, חֵיט
הַעוֹב אֲנִשְׁנוּ צִעְזוֹר כְּבוֹד עַמִּי (הַיָּסִיס): (כא) עִם זוֹ, כִּפִּי הַעֲנִין וְכִפִּי תִיקוֹן הַהִפְעוּתָה נִמְשָׁךְ הַכְּמוֹת הַיָּה אֵל
הַפְּסוֹק שֶׁלְאַחֲרָיו, וְהַעֲנֵם, אִתָּה יַעֲקֹב שֶׁהֵךְ עִם זוֹ יִרְחַם לִי לִמְעַן יִסְפְּרוּ תִהְלֹתִי לֹא אוֹתִי קָרָאתָ וְכֵן פִּירֵשׁ:
(כב) יַעֲנָה כִּי, כִּי תִאֲמַר שִׁינַעַתָּ כִּי צִעְזוֹתֶיךָ, ר"ל לֹא קָרָאתִי וְלֹא יַעֲנָה לְעִבּוֹד אוֹתִי (ר"ק), וְלִפִּי פִירֹשׁ
רש"י יִתְּרָם (דַּעַן דּוֹחַ בִּינֵס מִיֵּינֶער מִידַע). אֵל הַיָּה יַעֲנָה בְּקִשּׁוֹר דִּי"ם הוּא בְּכָל מִקּוֹם עַל הַיָּגִיעָה לְהַשִּׁיג
דָּבָר מֵהָ אוֹ עַל הַעִיפּוֹת (עֲרִשְׁתִּשְׁפֵּט יִין), כְּמוֹ יַעֲנִי בְּאַחֲתִי: (כג) לֹא הִבִּיאתָ, בְּכָל (הַיָּסִיס). וּזְבַחֶיךָ,

ich that es kund,
kein fremder Gott
war unter euch; ihr
seid meine Zeugen.
spricht der Herr,
daß ich Gott sei.
13. Von jeher bin
ich derselbe, und
Niemand rettet aus
meiner Hand; ich
thue es, wer kann
es hindern? 14. So
spricht der Herr,
euer Erlöser, der
Heilige Israel's:
Um euretwillen
sandte ich nach
Babel, und treibe
alle Flüchtlinge und
die Kaldäer hinab
auf die Schiffe ihrer
Luft. 15. Ich der
Herr bin euer Hei-

וְאַתֶּם עַד־י נֹאֲמִי יְהוָה וְאַנִּי־אֵל׃
 (י) גַּם־מִיּוֹם אֲנִי הוּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל
 אֶפְעֵל וּמִי יִשְׁכַּנָּה׃ (י) כֹּה־אָמַר
 יְהוָה גְּאֻלְכֶם קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל לְמַעַנְכֶם
 שְׁלַחְתִּי בְּכֹלָה וְהוֹרַדְתִּי בְּרִיחִים כָּלֶם
 וּכְשָׂדִים בְּאֻנִּיּוֹת רִנָּתָם׃ (טו) אֲנִי
 יְהוָה קְדוֹשְׁכֶם פֹּרֵא יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֶיכֶם׃
 (טז) כֹּה אָמַר יְהוָה הַנּוֹתֵן בַּיָּם דָּרֶךְ
 וּבַמַּיִם עֵז׃ נְתִיבָה׃ (יז) הַמּוֹצִיא
 רֶכֶב־וּסוּסִים חֵיל וְעֵזוֹ יַחַדּוֹ יִשְׁכְּבוּ
 כָּל־יְקוֹמוּ דַּעְכוּ כִּפְשָׁתָה כִּבּוּ׃ (יח) אֵל־

ת"א למענכם שלחתי מנלה כ"ט: כה אמר ה' חולין י"ג, קל"ט: אל
תזכרו זכות ח' י"ג:

liger, der Schöpfer Israel's, euer König. 16. So spricht der Herr, der im Meere machte einen Weg, und in mächtigen Wässern einen Steig. 17. Der ausziehen ließ Wagen, Roß und mächtiges Heer, zusammen liegen sie da, und stehen nicht auf, ausgelöscht, wie ein Docht erloschen. 18. Denkt nicht mehr

רמז 911

להרשות גדולתו ואלהותו צפני: ואתם עדי. שפתחתי לכם שצעה דקיעים ולא רליתם כל תמונה: (יג) גם מיום אני הוא. לא אותו היום לצדו כי גם מלאו היות יום אני הוא לצדי: אפעל. אם צאתי לפעול אין משיצ: (יד) למענכם שלחתי צלה. יונתן תירגם גדיל חוציכון אגליתי יתכון לצל: והורדתי צרימים כולם. ואחתית צמטוין כולהון מטוין הוא עץ שמנהיג את הספינה ומייסדה: וכשדים. הוליכו אתכם צאניות דתם. וגם יש לפדשו על צשורות הבאולה למענכם שלחתי אשלח מלכי מדי לצל ואוריד הכשדים צספיות ומטוין לבולה לארץ מדי וכשדים אוריד צאניות שהיתה דתם צהם: (טז) הנותן צים דרך. צים סוף וסם הולאתי מלרים לרדוף אחריכם דכז וסם ואחיל ועיוז וכולם יחדיו ישכזו מתים על שפת הים כל יקומו: (יז) כפשתה כזו.

באר

[illegible]

(ט) כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ
לְאֲמִים מִי בָהֶם יִגִּיד זֹאת וְרֹאשׁוֹנוֹת
יִשְׁמִיעֵנוּ יִתְּנוּ עֲדֵיהֶם וַיִּצְדְּקוּ וַיִּשְׁמְעוּ
וַיֹּאמְרוּ אִמֶּת: (י) אַתֶּם עַדִּי נֹאמֶר
יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לַמַּעַן
תִּדְּעוּ וְתִאמְּנוּ לִי וְתִבְּנוּ בִּי--אֲנִי
הוּא לִפְנֵי לֹא־נוֹצֵר אֵל וְאַחֲרִי לֹא
יִהְיֶה: * (יב) אֲנֹכִי אֲנֹכִי יְהוָה וְאִין
מִבְּלַעַדִּי מוֹשִׁיעַ: (יג) אֲנֹכִי הַגִּדְתִּי
וְהוֹשַׁעְתִּי וְהִשְׁמַעְתִּי וְאִין בְּכֶם זֶר

hat, und die Tauben, die Ohren haben! 9. Alle Völker mögen sich versammeln insgesamt, und zusammentreten die Nationen, wer von ihnen verkündigt Solches, und hat das früher Eingetroffene uns kund gethan? Mögen sie ihre Zeugen stellen, daß sie gerecht erscheinen, daß man höre, und spreche: Es ist wahr! 10. Ihr seid meine Zeugen, spricht der Herr, und mein Knecht, den ich erwählte, auf daß ihr es erkennet und mir glaubet, und einsehet, daß ich es bin.

* ע"ב

ת"א כל הגוים עבדו ה' , ז' עקדים מ"ח, ס"ז: מי בהם סס:
וראשונות ס: יתנו עדיהם סס וידע ע"ב: אתם עדי תענית
ח' י' חנינה ז' ט' ז' עקדים סס: אנכי אנכי עקדים מ"ז, י"ט
מ"ד, י"ז:

Vor mir ward kein Gott gebildet, und nach mir wird keiner sein. 11. Ich bin der Herr, und außer mir kein Retter. 12. Ich verkündigte und rettete,

רשי

צבול' וצלדה כזר הכנתי להם כל לרכי גאולתם: (ח) חוציא עם עור. הוליא כמו להוליא מן הבול' אותם שגלו על שבעשו כעורו' ועינים להם ולא דאו: (ט) כל הגוים נקצלו. אס כל הבול' מאומור' נתקצלו ויחדיו מי צהם וצנציאיהם יגיד עתידות וכיואל צה מפי טעותם או הראשונות שכזר עזרו ישימיעוני לאחר הנחנו הגדנו אותם קודם שזאו: יתנו עדיהם. ששמעו שזזאו עליהם קודם לכן וילדיקו אזל אני יש לי עדים שאתם עדי שהגדתי לאזרהם אזיכס הגליות וזאו: (י) ועבדי. יעקז: אשר צחרתי. בס הוא יעיד שהצטחתי צלכחו לארס נהדים ושחרתי הצטחתי: למען תדעו וגו'. כל זה עשיתי למען תתנו לצ לדעת אותי: (יב) אנכי הגדתי. הגליות לאזרהם: והושעתי לקיים דברי צעת קז: והשמעתי. לכס הראשונות: ואין צכס זר. צאותן הימים שעשיתי כל אלה לא נדאס צכולכס צני האומות אל זר

באור

אל הנביא או שהוא המקור (ואין פיהרע הערבייא), והיא מוכחה חדשה, ואינו דבוק אל הקודם: (ט) נקבצו, עבר במקום עתיד יאספו הם וחכמיהם (רד"ק). מי צהם, שיגיד זאת העתידה (רד"ק). וראשונות ישימיענו ישימיענו אותם טרם היום, כמו שהשומעים אני על ידי נביאי (הג"ל). והנכון שהפעל ישימיענו הוא מוספר יחיד, כי הוא מוסב על מי צהם, וראוי העיין להיות נקודה בל"י. עדיהם, יעמידו עדים, שאליו מוסס הניד מראש את העמיד לצוא וילדיקו את דבריהם, עד שהשומעים יאמרו אמת, כן הוא: (י) אתם עדי, אשר לישראל אתם עדי שהגדתי לכס ע"י עבדי והוא הנביא, את כל הקורות אחכס צימים הכלים. לפני וגו', ר"ל אין לפני אל וכן אחרי לא יהיה, והטעם, כי הוא ראשון ואחרון (בן עזרא). ואמר בלר ע"ד ציזק על האלילים והרד"ק בלחן צבאורו (יב) הגדתי, הפעמים שהושעתי אחכס קודם הגדתי לכס על ידי נביאי והשמעתי אחכס, שעל

Ströme, so reißen sie dich nicht mit fort; wenn du durch Feuer gehst, wirst du nicht davon gebrannt, und die Flamme ergreift dich nicht. 3. Denn ich bin der Herr, dein Gott; der Heilige Israels ist dein Erretter; Ich gebe zum Lösegeld für dich Egypten, Aethiopien und Saba für dich hin. 4. Weil du theuer bist in meinen Augen, werthgeachtet, und ich dich liebe, so gebe ich (andere) Menschen hin für dich, und Völker statt deines Lebens. 5. Fürchte dich nicht! denn ich bin mit dir, von Osten her bringe ich deine Nachkommen, und von Westen her sammle ich dich. 6. Ich spreche zum Norden: Gib her! Und zum Süden: Halte (sie) nicht zurück! Bring' her meine Söhne aus der Ferne, und meine Töchter vom Ende der Erde. 7. Jedem, der sich nennt nach meinem Namen, den ich schuf zu meiner Ehre, den ich bildete und machte! 8. Führe herbei das blinde Volk, das Augen

תִּפְּנֶה וְלֹהֲבָה לֹא תִבְעַר-בָּךְ: (ג) כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַךְ נָתַתִּי כִפְרֶךָ מִצָּרִים כּוֹשׁ וּסְבָא תַחְתֶּיךָ: (ד) מֵאֲשֶׁר יִקְרָתָּ בְּעֵינַי נִכְבְּדָתָּ וְאֲנִי אֶחְבֹּתֶיךָ וְאֶתֶּן אֲדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֲמִים תַּחַת גַּפְשֶׁךָ: (ה) אֶל-תִּירָא כִּי-אֶתֶּךָ אֲנִי מִמִּזְרַח אֲבִי זְרַעַךְ וּמִמַּעַרְב אֶקְבֹּצְךָ: (ו) אֲמַר לְצָפוֹן תִּנֵּי וּלְתִימָן אֶל-תִּכְלְאִי הַבִּיָּאִי בְנֵי מִרְחֹק וּבָנוֹתִי מִקְצֵה הָאָרֶץ: (ז) כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וּלְכַבֹּדִי בְּרֹאֲתִיו יִצְרֹתִיו אֶף-עֲשִׂיתִיו: (ח) הוֹצִיא עִם-עוֹר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחֲרָשִׁים וְאֲזֵנִים לְמוֹ:

ת"א ואחזן אדום זכרו ט', ס"ב: הביאי בני מנחות י"ב, ק"י: כל הנקרא יומא ב', ל"ח. תכח ח', ע"ה:

רש"י

חמתי עליהם צארן מלרים: (ד) ואחזן אדם תחתך. תמיד אני רביל צדק: (ו) אומר. לדוח לפון הגלות שצפון: ולתימן. שהוא דוח חזקה אל תכלה מלגש צחוק להציא בליותי וכן (סיד ד') עורי לפון וצאי תימן מתוך שהדוח לפונית חלשה לריכה חיווק לכך כתוב עורי תני אלל דרומית שליכה לריכה חיווק כתוב צאי כמות שהיא וכן אל תכלאי: (ז) כל הנקרא בשמי ולכבודי דרשתי. כל הליזקים הנקראים בשמי וכל העשוי לכבודי ידרתי אף עשיתי תכנתיו בכל הליך לו והכנתי הכל כלומר אע"פ שעזרו

באר

ההוא להלחם בירושלים, ושם נגף ה' את עמנתו. ועתה אומר, כי כוש וסבא ומלרים תחנם ה' כופר לישראל וכתם ביד מלך אשור. ולדעת הראש"ע הכוונה על מלכי מדי שנילחו את העמים האלה: (ד) מאשר יקרא, בעבור אשר יקרא בעיני, על כן חסן בני אדם אחרים תחתך: (ה) ממזרח, היא כנל. וממערב, היא מלרים ואשור, וכסוב (נחל ו' כ"ב) והסב לב מלך אשור וכו' (הכ"ל): (ו) תכלאי, ענין מניעה ועלירה, כמו (תהלים מ') לא תכלא רחמך, ודומיו, ר"ל אל תעכב את בני ישראל: (ז) כל הנקרא בשמי, כמשמעו כל הנקרא בשמי. שהם עם ה' (הכ"ל). ולכבודי, להיות כבוד לשמי בראתי העם הזה: (ח) הוציא, מאחר שהם

(כד) מִי־נָתַן לְמִשְׁפָּחָה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל
לְבָזִים הָלֹא יְהוָה זֶה חָטְאוּנוּ לוֹ וְלֹא־
אָבוּ בְּדַרְכֵּי הַלֹּץ וְלֹא שָׁמְעוּ
בְּתוֹרָתוֹ: (כה) וַיִּשְׁפֹּךְ עָלֵינוּ חֲמָה אֲפֹ
וַעֲזָנוּ מִלְחָמָה וּתְלַחֲטָהּ מִסָּבִיב וְלֹא
יָדַע וַתִּבְעַר־בּוֹ וְלֹא־יָשִׁים עַל־לֵב:

Naube preis Jakob, und Israel den Plünderern? Nicht der Herr, gegen den wir sündigten? Sie wollten nicht auf seinen Wegen wandeln, hörten nicht auf sein Gesetz. 25. Und so goß er über Israel die Blut seines Zornes und des Krieges Gewalt; der entzündete es ringsum, und es sah es nicht ein; der brannte darin, und es nahm es nicht zu Herzen.

מג (ה) וַעֲתָה כֹּה־אָמַר יְהוָה בְּרֹאֶךָ
יַעֲקֹב וַיִּצְרֶךָ יִשְׂרָאֵל אֶל־תִּירָא
כִּי גִּאֲלִיתִיךָ קִרְאתִי בְשֵׁמִי לִי־אֲתָה:
(ז) כִּי־תַעֲבֹד בַּמִּים אֶתָּה אֲנִי וּבִנְהָרוֹת
לֹא יִשְׁטָפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא

43. 1. Nun aber spricht so der Herr, der dich schuf, o Jakob, der dich bil-

*למשיסה קרי

dete, Israel: Fürchte dich nicht! denn ich erlöse dich, ich berufe dich namentlich, mein bist du. 2. Wenn du durch Gewässer gehst, bin ich bei dir. Und durch

רשי

לו. זו היא שגרמם את המשיסה והכז את אשר חטאנו לו: ולא אנו. אצותינו דרכיו הלך: (כה) ותלחמו מסביב. הצאתי פורענות על אומות מסביב כדי שידלו ישראל ויקחו מוסר כענין שנאמר (לפניה ג' ו') הכרתי גוים נשמו פנותם אמרתי אך תיראו וגו': ולא ידע. יודע הוא אלא שש צעקז לא חס להצין זאת ולשזז מרשעו: ותצער צו. אחר פורענות האומות שמסביב צערה צעמו:

מג (א) ועתה. אך כל זאת כי כה אמר ה' אל תירא: (ב) כי תעצר צמים. כשעצרת ימים סוף אתה הייתי: וצנהדות לא ישטפוך. ברתם צין המלדים והאומות המדווצין כמי נהר ולא יכלו לך לכלוח: כי תלך צמו אש. לעתיד לצא כי הנה היום צא צוער כתנור (מלאכי ג') שאקדיר חמה על הדשעים וליהט אותם היום הצא (סס) גם לא תכור ולהצא שתשרוף את האומות כמה שנאמר (לעיל ג') והיו עמים משדפות סיד גם היא לא תצער צן: (ג) נתתי כפרך מלדים. והס היו לך לפדיון שצבדיהם מתו ואתה בני צבורי כללת והייתם חייבים כלים כמו שגא' (צוחקאל כ') ואומר לשפוך

באור

החוכמה. מי בכם שיאזנה ויקשיבנה וישמע מה שעמיד להיות ביום, זהו לאחר (הכ"ל): (וכה) ותלחמה, אש תלחמה, ולהנה אף ה', אצל הס לא ידעו ולא שמו על לבם שצנוותם נהיה הרעה הגדולה הזאת, והקשר ערפם להאמין שכל זה בא להם בדרך מקרה:

מג (א) קראתי בשמך, לשון בחירה (בערושען, ערושהעלען), כמו (שמות ל"א) ראה קראתיך בשם: (ב) במים, משל מליה על החרות והפגעים הרעים, ומאל לרוב צשירי חסלים, כמו (סס קב"ד ד' ה'): (ג) כפרך, ענין פדיון כמו (שמות ל') ונחנו אש כפר נפשו וכחז הר"ק כאשר בא חיל כנחריב לעיר ירושלים שמוע אל תהקה לאחר ילא להלחם אחר ועב לו ונלחם עם כוש וקנא ונלחם ולבדס, ואחר כן שב עם השבי

Knecht nicht ist, und so taub, als mein Bote, den ich gesandt? Wer ist so blind als er, der Vollkommene, und so blind als der Knecht des Herrn? 20. Wohl sahst du Vieles, aber beachtest es nicht; offen hattest du die Ohren, aber hörtest nicht 1). 21. Dem Herrn gefiel es vermöge seiner Güte, daß er ihm das Gesetz gab, groß und herrlich.

22. Und doch ist es ein beraubtes und geplündert Volk, gefangen in Löchern insgesamt, und in Gefängnisse gesteckt; sie wurden zur Beute, und Niemand rettete, geplündert, und Niemand sprach: gib zurück! 23. Wer ist unter euch, der Solches höre, der aufhorsche und für die Zukunft merke? 24. Wer gab dem

כַּמְלֶאכִי אֲשַׁלַּח מִי עֹדֵר בְּמִשְׁלָם
וְעֹדֵר בְּעֶבֶד יְהוָה: (א) רֵאִית רַבּוֹת
וְלֹא תִשְׁמָר פֶּקֶחַ אֲזִנִּים וְלֹא יִשְׁמַע:
(ב) יְהוָה חֲפֵץ לְמַעַן צַדִּיקוֹ יַגְדִּיל
תּוֹרָה וַיֹּאדִיר: (ג) וְהוֹיָא עַם-בְּבוּזוֹ
וַיִּשְׁמֹי הִפַּח בַּחֲוִירִים כָּלָם וּבִבְתִּי
כָלֵאִים הֶחֱכֵאוּ הָיוּ לְבֹז וְאִין מַצִּיל
מִשְׁפָּה וְאִין-אִמֵּר הָשִׁב: (ד) מִי בָכֶם
יֹאזִין זֹאת יִקְשִׁיב וַיִּשְׁמַע לְאַחֲוֹר:

*ראות קרי

רש"י

סהיה עוד זכס כזר קצל יסודיו והרי הוא כמושלם תבמוליו וילא נקי: (ב) ראות רבות. ראיות הרבה לפניכם ואינכם שומרים להצט צמעטי ולסוז אלי: פקוח אזנים. אני עסוק לפקוח אזניכם ע"י נביאי ולא ישמע איש מכם את דברי ולסון הוב הוא: (בא) ה' חפץ. להראותכם ולפקח אזניכם למען לדקו ולכך הוא מגדיל ומאדיר לכם תורה: (כב) והוא. העם הזה צווי וססוי וסוף הענין ולא ישים על לב כל זה לומר למה קדאתני זאת ומי נתן למסיסה יעקב: הפח צחורים כולם. צחוריהם פחי נפש כולה (תוספות ד"ל הפח צחורים כולם ישימו את עלמם צפחי האדמה וצחורים וצצתי כלאים החצאו יוכיח שכן הוא: ואין אומר השז. כמו השז. לפיכך הוא דפי אלל השז צאמתחותינו הוא דגס: (כג) יאזין. לתת לב לזאת מי נתן למסיסה יעקב: לאחור. יקטיצ וישמע דבר שיעמיד לו צאחרונה וכן ת' לאחור לסופה וכן כל לאחור שצמקרא עתיד להיות הוא: (כד) חטאנו

באור

הדברים, והעבר במקום עמדי, כי בדברי הנבואות העמידות ברוב כאלו נעשו. ולא עזבים, העורים שזכר: (יה) החרשים, אלה ישראל אשר כחרשים ונעורים הייתם עד הנה, שמעו ונעמה בקול נביאי ה', והביעו לראות גדולתו: (יש) כמלאכי, הנביא, שנחתי חכמה בלבו ואשלחו ללמד דעת את העם. ותח' כקשר וכעור, שלא ישמע ולא יראה ונעשי בני העם, להחזירם על הדבר, כמשולם, מולסון שלמות: (כ) ולא תשמור, בלבד דבר מכל אשר ראית, כי האמירה היא שימת הלכ על ענין מה. כמו ואביו שזר את הדבר (בראשית ל"ז): (כא) חפץ, ענינו כמו הואיל. צדקו. טובו, וכל למען לדקו במקום כדקו וכן (תהלים ו') למען חסדך, במקום כחסדך. וסעורו השם חפץ פפי טובו וחסדו לתת לו תורה, ולהגדילה ולהאדירה: (כב) הפח צחורים, כמו על חור פתן (למעלה י"א ח'). והעטם, כי צחורים אשר התחבאו שם, ילכו חושם אזיביהם בפה שלהם, ובחמרי חורים רלה לומר מערות, ואמר חורים על דרך ציון, כמו שאמר פלשתיים (שמואל ל"א י"ד) הנה עבדים ואלאים מן החורים אשר התחבאו שם (ד"ק). משסה' ר"ל היו משסה או לנשקה: (כג) יאזין זאת, זאת

1) eigentlich: er hörte nicht.

בְּיִלְדָה אִפְעָה אֲשֶׁם וְאֲשֶׁאף יָחַד:
 (טו) אַחֲרֵיב הָרִים וְגִבְעוֹת וְכָל־עֲשָׂבִים
 אֲבִישׁ וְשִׁמְתִי נְהָרוֹת לָאֵיִם וְאֲגַמִּים
 אֲבִישׁ: (טז) וְהוֹלַכְתִּי עוֹרִים בְּדֶרֶךְ
 לֹא יָדְעוּ בְּנִתִּיבוֹת לֹא־יָדְעוּ אֲדָרִיכֶם
 אֲשִׁים מַחֲשֵׁךְ לִפְנֵיהֶם לְאוֹר
 וּמַעֲקָשִׁים לְמִישׁוֹר אֶלֶּה הַדְּבָרִים
 עֲשִׂיתֶם וְלֹא־עֲזֹבְתִים: (יז) נִסּוּנוּ אַחֲוֹר
 יִבְשׁוּ בִשְׁתַּת הַבְּשָׁתִים בַּפֶּסֶל הָאֲמָרִים
 לְמַסְכָּה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: (יח) הַחֲרָשִׁים
 שִׁמְעוּ וְהָעוֹרִים הִבִּישׁוּ לְרֹאוֹת:
 (יט) מִי טוֹר בִּי אִם־עֲבָדִי וְחֹרֶשׁ

an mich halten? Nein, wie eine Gebärerin schrei' ich auf; ich verwüste und verderbe Alle insgesammt. 15. Ich verwüste Berge und Hügel, und all ihr Kraut lass' ich verdorren; ich mache Ströme zu trockenem Lande, und Seen lass' ich vertrocknen. 16. Dann leite ich Blinde auf unbekanntem Wege, und auf unbekannten Steigen führe ich sie; ich mache Finsterniß vor ihnen zu Licht, und das Höckerichte zur Ebene. Das ist es, was ich thue, und ich verlasse sie nicht. 17. Dann

ת"א והולכתי עקדה שער ט': החרשים עקדה שער ק'. עקרים מ"ב, ס"ג:

weichen zurück und werden zu Schanden, die auf Gözenbilder vertrauen, die zu den gegossenen Bildern sprechen: Ihr seid unsere Götter. 18. Ihr Tauben, hört, ihr Blinden, schauet her und seht! 19. Wer ist blind, wenn es mein

רשי

מעולם זה ימים רבים החשתי על חרצן ציתי ותמיד אחרים אחפק לסון הווה עד עתה הליקתני רוחי ומעתה כיולדה אפעה: אשום. אהבהל: ואשוק. ואתאזה להשמיד הכל יחד כל אויבי: (טו) אחריב הרים וגבעות. אהדוג מלכים ושלטונים: וכל עשצם. כל הכלים עליהם: אוזים. לסון יוצם הוא לענין דבר לח כגון עשצ ונהדות (טז) והולכתי. ישראל שהיו עורים עד הנה מהצית אלי דרך הטוב אשר לא ידעו להלון זה: עשיתם. אעשה כן לסון נצוזה לדבר על העתיד כאילו עשוי: (יח) החרשים והעורים. על ישראל הוא אומר: (יט) מי עור. צכס אין אחד כי אם עצדי הוא העור שצכולכס: וחזם. שצכס הרי הוא כמלאכי אשר אני שולח להצא נצואות: מי עור כמשולם. מי

באור

עובדי כל (כן עזרא). יריע, הכל דרך משל, למנלחים בצולחנה, שהם גורעים וגורחים, להחגבר על אשר כנגדם (רד"ק). יצריח, כמו (לפניה א') מר לוח, ילעק. ואם הם שנים בנינים (כן עזרא). יתנבר, שגולחה ככל (הכ"ל: ויד) החשתי, נאמר השם בפי הנביא, מחוץ רב שמקמי, האם לעולם אחרים, ולנלח אחפק? לא, מעתה אלעק כיולדה, וכן פירש"י. אך לדעתו אחרים אחפק הוא לשון הווה (אין שויעג, אין הילט חן מ"ך; יעלזט אבער מריח אין חו"ל). אפעה, אלעק, ואין ריע לו. אשום ואשאף, יחד, אשינעם ואכלע יחד כל אויבי, וכן שמעו ואשוק (יחזקאל ל"ו). ענין בליעה והשחמה (רד"ק): (טז) והולכתי עורים, אז חוליק את ישראל להאדם דרך העדר, בדרך אשר לא ידעו, והמה כעורים עליהם. מחשך, ההולך בדרך שאין ידעה לו, כאלו הולך בחשך. ומעקשים, דרך המעוקס אעשה ישר ושוב. עשיתים, הפנוי מוקצ על

und meine Ehre gebe ich keinem Andern, noch meinen Ruhm den Götzenbildern. 9. Das früher Verkündigte ist eingetroffen, und Neues sag' ich an; bevor es euch aufgeht, verkündigte ich es euch. 10. Singt dem Herrn ein neues Lied, seinen Ruhm am Ende der Erde, die ihr das Meer befahrt, und ihr, die ihr es füllt, ihr Inseln und ihre Bewohner! 11. Es jauchzen die Wüsten und ihre Städte, die Höfe, die Bedar bewohnt; es jubeln die Felsenbewohner, von Bergspitzen her schreie man (vor Freuden)!

12. Man gebe dem Herrn Ehre, und seinen Ruhm verkünde man auf den Inseln! 13. Der Herr zieht aus, wie ein Held; wie ein Kriegsmann weckt er seinen Eifer; er erhebt ein Geschrei, ja, er brüllt entfänglich, über seine Feinde erhält er die Oberhand. 14. Ich schwieg lange, soll ich immer schweigen,

שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֶן וּתְהַלֵּלְתִּי
לְפָסִילִים: (ט) הָרָאשׁוֹנוֹת הִנֵּה־בָאוּ
וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מְגִיד בְּמֶרֶם תַּצְמַחְנָה
אֲשֶׁמִּיעַ אֶתְכֶּם: (י) שִׁירֹי לַיהוָה שִׁיר
חֲדָשׁ תְּהַלֵּלְתוּ מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי
הַיָּם וּמִלְאוּ אֲיִים וַיִּשְׂבִּיהֶם: (יב) יִשְׂאוּ
מִדְּבַר וְעָרֵי חֲצִרִים תִּשָּׁב קִדְר יִלְנוּ
יֹשְׁבֵי סֹלֶע מֵרָאשׁ הָרִים יִצְוּחוּ:
(יג) יִשְׂיֻמוּ לַיהוָה כְּבוֹד וּתְהַלֵּלְתוּ
בְּאֲיִים יִגִּידוּ: (יד) יְהוָה בְּגִבּוֹר יֵצֵא
בְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יַעֲרִי קִנְאָה יִרְעַ
אֶת־יִצְרִיחַ עַל־אֵיבָיו יִתְגַּבֵּר:
(טז) הַחֲשִׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶת־אַפִּי

ת"א ה' כגבור ערכני ב', ט"ו: החשתי עכ"ס ח', ב':

רשי

יד ה' אלהים רמה: (ט) הראשונות. שהצטחתי לאזכרם על גלות מלכים (זרחיה ט"ו) וגם את בני וגומר: הנה צאו. שמתתי הצטחתי ועתה חדשות אני מגיד לעמי להצטיח על גלות שנייה: (י) תהלתו מקצה הארץ. על כרחם כשיראו את בצורתי לישראל יודו כל האומות כי אלהים אני: יורדי הים. פורשי צמפיות: ומלוואו. הקצועות צים ולא צאיים אלא צתוך המים שופכים עפר על כל אחד ואחד כדי צית והולכים מצית לצית צמפינה כגון עיר ווניליא: (יא) ישאו מדבר. קול צסיר: מלרים תשצ קדר. (מוסצ אל ישאו מדבר קדר) שהם דרים עתה צאובלים ישאו קול וידונו (כמו והחללים אשר תשצ קדר) צמדצ קדר שהם עתה צאובלים יהיו ערים וחללים קצועים: יושגי סלע. המתים שיחיו כן ת"י מראש הרים יזווחו מדישי טוריא ידמוון קלכון: (יד) החשתי

באור

כמו הלמה, שיחדש ויתגלה על פני הארץ, אחרי הספרו (ד"ק): (י) יורדי הים, ישירו לה', וגם מלוואו ישיר לה', וכן איים ויושביהם: (יא) ישאו, קול רנה. חצרים, צחים צורדים לאסוף שם העדרים לעת לילה, וכן (יהושע י"ב כ"ג). ולד"א עשם חללים קבון אלהים הדומה לכפר (לעז"ט־הירטענדורפער). קדר, הם הערניים היושבים חמיד צמדצ. יצווחו, יושגי ההרים יעקו משמחה: (יב) קנאה, צענור הצללים

(7) לֹא יִכָּהֶה וְלֹא יִרָוֵץ עַד־יֵשִׁים
בְּאֶרֶץ מִשְׁפָּט וּלְתוֹרָתוֹ אֵיִם יִיחַלוּ:
(8) כֹּה־אָמַר הָאֵל | יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם
וְנוֹשִׂיהֶם רִקַּע הָאָרֶץ וַצֹּאֲצְאֶיהָ נָתַן
נִשְׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֲלָכִים
בָּהּ: (9) אֲנִי יְהוָה קָרָאתִיךָ בְּצֹדֶק
וְאֶחְזֶק בְּיָדְךָ וְאֶצְרֶךָ וְאֶתְּנֶךָ לְבְרִית
עִם לְאוֹר גּוֹיִם: (10) לִפְקֹחַ עֵינַיִם
עוֹרֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אֶסִּיר מִבֵּית
כָּלָא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ: (11) אֲנִי יְהוָה הוּא

wieder her. 4. Er wird nicht matt und nicht muthlos 1), bis er auf Erden festgesetzt das Recht, und auf seine Lehre harren die Inseln. 5. So spricht der Gott, der Herr, der den Himmel schuf und ihn ausspannte, der die Erde ausbreitete mit ihren Gewächsen, der Odem gab dem Volke auf ihr, und Geist Denen, die auf ihr wandeln: 6. Ich, der Herr, berief dich zum Heil, und ergriff deine Hand; ich bewahrte dich und

*הַפִּסְתָּ בְּרֵאשִׁית

ת"א נותן נשמה כפונת י"ב, קי"ח: רוח להולכים סס:

machte dich zum Bundesmittler des Volkes, zum Lichte der Nationen. 7. Um zu öffnen blinde Augen, Gefangene aus dem Kerker zu führen, aus dem Gefängnisse, die im Finstern sitzen. 8. Ich bin der Herr, das ist mein Name,

רש"י

(ה) האל ה'. צל הדין וצל הרחמים צורא השמים תחילה כמין פקיע של שתי וחס"כ נטה אותם כדליתא צמס' חגיגה: ולאליה. וצורא את היולאים ממנה: כותן נשמה. נשמת חיי': לעם עליה. לכולם צטור: ורוח קדושה: להולכים זה. למתהלכים לפניו: (ו) קראתיך. לישעיה הוא אומר: ואורך. כשילדתיך זאת היתה מחשצתי שתצו את עמי לצדתי ולהאיר להם: לאור גוים. כל שצט קרוי גוי לעלמו כענין שנאמר גוי וקהל גוים: (ז) לפקוח עינים עורות. שאינם דואין את בצדתי לתת לצ' לצט אלי: להוליא ממסגר אסיר. וע"י שיתפקחו עיניהם ילאו אסירי ממסגר. ד"ל לצטס על גלות העתידה לצא עליהן ססופן ללאת ממנה: (ח) הוא שמי. הוא מפורש צלשון אדנות וכה ועלי להדאות שאדון אני לפיכך כצורי לאחר לא אתן סיחוי עוצדי כוכבים מושלים צעמי עולמית ויאמרו

באר

ירון, ענין שכירה, ר"ל לא יחלש ולא יחרפה, עד אשר ישים בדרך משפט. ולתורתו, אל מה שורה וילמד יצפו ויקוו יושבי האיים: (ה) רוקע, מענין וירקעו את פחי הזהב, כאלו היא שטוחה לשבת עליה, ולהיות עליה נוחים. נותן נשמה, לאדם, והם העם אשר עליה: (ו) קראתיך, לדעת רש"י הוא מאמר השם אל הנביא. בצדק, בית הקנה וענינו פה הלחמה וישועה, כמו בשאר מקומות במקרא. לברית עס, להקים ברית עס, וכן (למעט ג"ע כ') לברית עס להקים ארץ וכן עזרא: (ז) להוציא, שהוא מנשר ישראל שילא מגלות צבל, וכן (למעט ג"ע ט') לאמר לאקורים לאו (הכ"ל): (ח) ותהלתי, לא מושך אחר עמו, ולא תהלתי לפקלים: (ט) הראשונות, מאמר הנביא אל העם. תצמחנה, על דרך מושל כי הדבר החדש הוא

1) eigentlich: zerbrochen.

eitel ihre Werke, und leerer Hauch ihre Bilder.

42. 1. Siehe, meinen Knecht, den ich aufrecht halte, meinen Ausgewählten, an dem meine Seele Gefallen hat! ich lege meinen Geist auf ihn, das Recht soll er für die Völker wieder herstellen. 2. Er schreiet nicht, er erhebt nicht seine Stimme und läßt sie nicht auf der

Straße erschallen. 3. Das zerknickte Rohr zerbricht er nicht, und den glimmenden Docht löscht er nicht aus, nach Wahrheit stellt er das Recht

ישעיה מב

אֲזַן אָפֶם מַעֲשֵׂיהֶם רוּחַ וְתָהוּ
נִסְבִּיהֶם:

מב (ה) הֵן עַבְדִּי אֶתְמַדְד־בּוּ בַּחֲרִי
רָצְתָה נַפְשִׁי נְתַתִּי רוּחִי עָלָיו
מִשְׁפַּט לְגוֹיִם יוֹצִיא: (3) לֹא יִצְעַק
וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא יִשְׁמִיעַ בַּחוּץ קוֹלוֹ:
(ב) קָנָה רָצוֹן לֹא יִשְׁבּוֹר וּפְשָׁתָהּ
לֹא יִכַּבֶּה לְאַמֶּת יוֹצִיא מִשְׁפַּט:

ת"א קנה רצון זכות ט', כ"ו. יצמות י', ז"ב:

רש"י

וגו'. פתגמי נחמתי דליתנצלו נצויא מלקדמין על ליון הא חתו. ולפי התרגום כל הענין מדבר במלך העשיח ובגאולה אחרונה אבל אני רואה כנראה שנתנצא ישעיה על כורש כולם כלסון הסיגנון של פרסה זו אני ה' העירותיו כלדק קורא ממורה עיט האותיות שאלוני מגיד מראשית אחרית כולם נוטה אחר ענין פרסה זו:

מב (א) הֵן עַבְדִּי אֶתְמַדְד־בּוּ. הן עבדי יעקב חינו כמותכם כי אתמוך זו: צחירי. ישראל קרוי צחירי (תהלים קל"ה) כי יעקב צחר לו יה ואומר (לקמן מ"ה) למען עבדי יעקב וישראל צחירי: דלתה נפשי. עליו נתתי רוחי להודיע נציוא את סודו וסופו משפט לכנרים ויולא שנאמר (לעיל ז') והלכו גוים דרים וגו' ויורנו מדרכיו וגו': (ב) ולא ישא. לא יגזיה קול לא ילטרך להוכיח ולהתנצלות אל הגוים שהם מעלמם יצואו ללמוד מהם כענין שנאמר (זכריה ט') כלכם עמכם כי שמענה אלהים עמכם: (ג) קנה רצון לא ישבור. ת"י ענותניא דליונון כקניא דעיעא לא יתדרון וחסיכיא דליונון כצוין עמי (פי' כנר כזה) לא יטפון: ופשתה כהה. פתילת פשתה לחה שקרובה לכבות מלך שלהם לא יגזול את הדלים ולא ירדן את העניים ואת החלשים: (ד) ולא ירוץ. כמו לא ירדן כי מלאה הארץ דעה (לעיל י"א) וישמעו להן כענין שנאמר (לפניה ג') כי אז אהפוך אל עמים וגו' וזהו ולתורתו איים ייחלו כולם ישמעו לתורתו:

באור

מב (א) הֵן עַבְדִּי, אמר האלו כי הוא כורש והנכון בעיני שהוא הנציא והוא מדבר בעד נפשו כאשר הזכיר (למטה מ"א ו') ונחתק לאור גוים (כן עזרא). משפט, העניות כל אשר יקרה לכל גוי יולאמו. ולפי דעת האלו, כי כורש יהיה מלך לרק והל' ונמל ממשפט כפשוטו וכן מחורגם. יוציא, כאלו משפט היה עד עתה בחשך, והוא לאור יולאמו: (ב) לא ילעק, כמו שהוא דרך השופט לעזוק על השפטים לפניו ולהכריחם לדבר משפטו, והוא לא יהיה לרדף לזה, כי בנחת ידבר להם והם יקבלו דבריו (רד"ק): ולא ישא. פירוש, ולא ישא קולו. וכפל הענין לחזק הכ"ל: (ג) קנה רצון, קנה שהוא קרוב להשבר, וכן על משענת הקנה הרצון שהם הם שבור באמת לא היה אדם נשען עליו. ופשתה כהה, פשתה הקרונה לכבות לא יכבה והעטם, שלא ישפוט ברוע כה, כי אם בנחת וגם החלשים לא ירגשו בו, (ד) לא יכבה, לא יחלש. ולא

וַיָּבֹא סִגְנִים בְּמִו־חֵמֶר וַיָּבֹאוּ יוֹצֵר
 יְרֵמְס־טִיט: (כו) מִי־הַגִּיד מֵרֹאשׁ
 וַיִּדְעָה וּמִלְפָּנִים וַנֹּאמֶר צְדִיק אֵף
 אֵין־מִגִּיד אֵף אֵין מִשְׁמִיעַ אֵף אֵין־
 שִׁמְעַ אֲמַרְיִבִּם: (כז) רֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן
 הִנֵּה הָנֵם וּלְיִרוּשָׁלַם מִבֶּשֶׁר אֶתָּן:
 (כח) וְאֶרְאֵה וְאֵין אִישׁ וּמֵאֲלֶה וְאֵין יוֹעֵץ
 וְאֶשְׁאַלֵם וַיֵּשִׁיבוּ דָבָר: (כט) הֵן כָּלֵם

er kam, vom Sonnenaufgang her ruft er meinen Namen; er geht über Fürsten 1), wie über Lehnen, und wie ein Töpfer Thon zertritt. 26. Wer verkündigte vom Anfang, daß wir es wußten, und vorlängst, daß wir sprachen: Recht? Niemand sagte es, Niemand verkündigte, Niemand hörte eure Worte. 27. Zuerst

ת"א ראשון לציון סמח"ס ח' ח'

(sagte euch es) Zion: Seht, seht, da ist's! und Jerusalem gebe ich Friedensboten. 28. Ich schaue umher, und Niemand ist da; von ihnen, da weiß Keiner Rath, ich frage sie, daß sie Antwort geben. 29. Sie sind Alle nichts,

רש"י

תרגם חיייתי בגלגל מלך דתקיף מרוח לפנא וייתי כמיפק שימחא בצבורתיה ממדינתא אבדריניה גשמי: ויצא סגנים. ויצא על מלך צל ועל שריו כאשר צא לרמוס על חומר וכמו יולד חדשים ירמוס טיט לכלי חרס כן ירמוס הוא סגנים: (כו) מי. מנציאי הצעל הגיד כמוני דבר העתיד לצא. ומי מלפנים הגידה ולכשתצא נאמר שהוא לדיק סנצואתו לדיק: אף אין מגיד אצל אין צכס סיגיד עתידות ותפקיים: אף אין שומע אמריכם. שיעיד צכא העתידה פלוני נציא הצעל נצא אותה מלפנים: (כז) ראשון לציון הנה הנס. מלך ראשון שיתן לצ ציון הנה זה הוא שאמרתי ואע"פ שלא תמורד בגאולה על ידו הוא יהיה המתחיל מי צכס מכל עמו (עזרא א'): הנס. זקני ישראל יהיה נכונים על פי דברו לעלות מן הבולה ולהתחיל: ולירושלים מנצח אתן. צאותן הימים חגי זכריה אשר יירצו לצנות צימי דריוס השלישי לפרס: (כח) וארא ואין איש. תמיד אני מציט ננציאי הצעל ואין איש מגיד דבר עתיד: ומאלה. מכל אלה העתידות לצא ואין מהם יועץ שעמד צסוד ה' וידע אותם: ואשאלם וישירו דבר. אשר ישירו דבר אם אשאלם: (כט) הן כולם חזן. יש לכם לדעת שכל נציאי מנחשי תורה חזן ואפס כל מעשיהם: נסכיהם. דמות מסכותם כמו הפסל נסך חדש. ויונתן תרגם צענין אחד: ראשון לציון

באר

פרס, ויבוא מארלו בחיל כבד, להחרים את מלכות בבל. מצפון. מארץ מדי, שהיא לפניהם לארץ ישראל. ממזרח שמש, פרס, שהיא ממזרח לארץ בבל ולארץ יהודה. יקרא גשמי, כל מונכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים (עזרא א'). ויבוא סגנים, ויבוא על מלך בבל ועל שריו כאשר צא לרמוס על חומר רש"י: (כו) מראש, מתחלה ערס בוא העתידה, מי הגידה מהאליהם ועובדיהם, ואם הגידה ה' מהם נדעה כי הם אמת (רד"ק). צדיק, קשוע (הכשרי). הנה לדעתו מלת לדיק כמו הנה הפעל (רע"ט), ונרדף אל אמת ואמונה (וזהו) האפטיג לופערלעטיג, וכן (נחמיה ט') כי לדיק אמת. ודומיו. אף אין מגיד, אצל באמת אין בהם מגיד דבר מה אף ההם, כי מה להם ולא ידברו אמריכם, אין בהם שישמע אמריכם כי אזנים להם ולא יאזינו: (כז) ראשון, דברי השם אל האליהם אחר אלמים לא הסגו צברונכם, ואני אקרא בראשונה בליון: ראו הנה צאו העתידות אשר הגדתי מקדם ע"י נציא: (כח) ומאלה, אשר על האליהם, ואין בהם יועץ לעבריה. מה לעשות רד"ק (כט) נסכיהם, פקליהם הנקובים מחקף או מזהב:

1) eigentlich: ein Statthalter, Befehlshaber.

Jakob's König. 22. Sie mögen kommen
 und uns sagen, was
 sich ereignen wird.
 Das früher Ver-
 kündigte, was war
 es? Sagt es an,
 daß wir darauf mer-
 ken, und seinen Aus-
 gang sehen; oder
 was noch kommen
 wird, laßt uns hö-
 ren! 23. Sagt an,
 was sich ereignen
 wird in der Folge-
 zeit, daß ihr Götter
 seid! thut nur etwas,
 Gutes oder Böses,
 daß wir uns gegen-
 seitig sehen und uns messen. 24. Siehe, ihr seid Nichts; und euer Werk ist eitel;
 ein Greuel, wer euch erwählt! 25. Ich erwecke ihn von Mitternacht her, und

*ונראה קרי

רעזי

סנהדרין: (כב) יגישו. מבחיני תורה את נציגיהם וקוסמיהם: ויגידו לנו את אש תקרינה. לעתיד: הראשונות. קודם צריכת עולם מה הנה ועל מה נצדא (ס"א) מאורעות שהתחילו בצד מה יהא צסופן: או הצלות. לעתיד ישמענו ונדעה אם יש זהם ממש שיתקיימו דצריהם: (כב) חגידו האתיות לאחר. המופתים הצאים צאחרונה: ונשתעה. ונספר דצריכם. ויספר מתורגמנין ואשתעי: (כד) הן אתם מאין. ודצריכם איך יתקיימו. ופעלכם מאפע. אינכם אלא פועים ומדרימים קול להטות דצדרי כוז: תועצה. הנתעצים הם יצחרו צכם ולא הקצ"ה ולא עצדיו ולא משרתיו: (כה) העיריות. מלפון ויאת. אני מביר העתידות הנני מעיר לצנות חרצות ירושלים את כורס מלפון ויאת על צלל להחריצה: ממזרח שמש יקרא צשמי. כל ממלכות הארץ נתן ל' ה' אלהי השמים (עזרא א') ונדעה שארץ פרס צמזרחית לפנותי היא אלרץ ישראל. ד"ה העיריות מלפון את צבורכלל הרחיצ את עירי ואת כורס העיריות ממזרח יקרא צשמי לצנות את עירי שמלכות פרס צמזרח ארץ ישראל היא שנאמר ראיני את האיל וגו'. ויונתן

באר

דברי ר"ל שנים שנעלמו דרין, ר"ל העצמות העליונות שיש לכם (בן מנחם). וכן פירש": (ובב) **תקרינה**, מתקרים העמידים לבוא, ואמר כלשון נקבות, כאלו אמר הקורות המולדות בני העולם (ר"ק). **ראשונות** מה הנה, יאמרו לנו הרששות שעברו מה הנה (ה"ל). **הנידו**, פקדו כל לנו את הדברים אשר ילאו כבר אל המולדות. ויבטחו להם לחקור אחריהם, ולדעת למסוכנו מן הפנה: (ובג) **האחיות**, הבאות, וכן (למעלה ברא"ב) אחת בקרה כהתגוש מה אחת היל'. **לאחר**, הוא הזמן הבא, כי אחת שבער יקרה לפנים (בן עזרא) **תשיבו**, עשו דבר זה, אף עוד ואם רע, והוא על דרך הסימול כי לא ייטיבו ולא ידעו כמו במלכות (בן ירמיהו (שס"ה) כי לא ידעו וגם היעיד אין חותם. **ונשתה** ונראה יחדו, כסתכל ונדון כחוד (הכשדיו). והנה לרעונו ענין ונשתה כהפעל פניה וראה, שיסתכלו זה את זה, ויטעמו כמו (מלכים ב' י"ד) ככה נחמלה פנים, כי במלחמה (ויק' ח' ח' **אין אעפ"ש ענה**, **אין קאמפ"ש** **עמסמון**), וכן הוורגס: (כד) **מאפע**, לרעונו הר"ק"ל כמו מאפע, כחלוק קמ"ח בעיני'. **תועבה**, איש מעשה, איש מועצב ימחר כס: (ה) **העירות**, מחקר מלת איש, וכן הוא: העירות איש מלפון, והוא כורש (בן עזרא) ואני מעיר את רוח כורש מלך

נִשְׁתָּה אֲנִי יְהוָה אֲעִנֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
 לֹא אֲעִזְבֶּם: (ח) אֶפְתָּח עַל־שְׂפֵי־יָם
 נְהָרוֹת וּבְתוֹךְ בְּקָעוֹת מַעֲיֵנוֹת אֲשִׁים
 מְדַבֵּר לְאַגַּם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמוֹצְאֵי
 מַיִם: (ט) אֲתֵן בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ שְׂפָחָה
 וְהָדָם וְעֵץ שָׁמֶן אֲשִׁים בְּעֶרְכָּהָ
 בְּרוֹשׁ תִּדְהֶר וּתְאֲשֹׁר יַחְדּוֹ: (י) לְמַעַן
 יֵרְאוּ יִידְעוּ וַיִּשְׁמְעוּ וַיִּשְׂכְּלוּ יַחְדּוֹ כִּי
 יְדִי־יְהוָה עָשְׂתָה זֹאת וְקָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
 בְּרָאָהּ: (כא) קִרְבוּ רִיבְכֶם יֹאמֶר יְהוָה
 הִנֵּי־שׁוּ עֲצֻמוֹתֵיכֶם יֹאמֶר מֶלֶךְ יַעֲקֹב:

Ich, der Herr will sie erhören, ich, der Heilige Israel's, sie nicht verlassen. 18. Ich öffne auf den Anhöhen Ströme, und in den Thälern Quellen; mache die Wüste zum See, und das dürre Land zu Wasserquellen. 19. Ich setze in die Wüste Zedern, Akazien, Myrthen und Delbäume; pflanze in der Einöde Tannen, Ahorn und Buchsbaum zusammen: 20. Damit sie sehen und erkennen, darauf merken und verstehen insgesammt, daß des

Herrn Hand solches gethan, und der Heilige Israel's es geschaffen. 21. Bringt eure Sache vor, spricht der Herr, führt eure Vertheidigungen an, spricht

רש"י

יכין להם לחם ומים ישכין שכינתו ורוחו צפי כנפיהם: נשתה לשון (לעיל י"ט) ונשתה מים מהים לשון (ליכא ב') השאת והסדר וכלן לשון חורגה להיות שמה: (יט) ארזו וכו', אתן שם חילנים, שהרי זאת שמה שמים שאין שאת כלל והיה לו לומר לנקדה נשתה שהרי לומר יחיד ואמר נשתה ולרצים ונשתה: (יח) נהרות. כל מצין לתורה ולכנולא. מדבר. מקום שלל היתה חכמה וטובה ושלום: (יט) אתן במדבר ארז שטה. כל מיני יסוד אף צם אתן כל מיני חכמה וטובה ושלום: תדבר ותאסור. שמות חילני סדק העשוין לצנין: (כא) קרבו ריבכם. כל האומות צולו וריצו והתווכחו עם צני: עלמותיכם. טענות צדיות וחזקות שלכם ולשון ריב הוא זה כלשון משנה שנים שהיו מתעלמין דדין מסכת

באר

נשתה, יבשה, כמו ונשתה מים מהים (למעלה י"ט). ודגש בחי"ו מפני ההפסק להפארת: (יח) שפים, במקומות הנבזים חילין נהרות. אף כי אין דרך הנהרות להיות שמה: (יט) ארזו וכו', אתן שם חילנים, שיפגעו העמים והאכזריות כלם והעלים האלה הם סביבות הנהרים, כי בכל מקום שאין מים לא ילמחו. שמה, הדגש לחזקתו כיין וקרא בערבי שמש. וכלל חקחליע חדער טחטענדרין, ונחל לרוב במלכים ובחזק ערב, וכן האילן הזה נועץ השדף הנקרא (אראבישער בואש). תדבר, מרגם יונתן מורכין, ובדברי רז"ל (ר"ה כ"ג ע"א) תדבר, שאבא ופירשו שא"ף בלע"ז (רד"ק). והוא העץ הנקרא בשפת החדש לרפת (סאשי"ן) וכל"א (טחכנע). אבל שאבא המכר בתלמוד הוא מלשון ערבי, והוא העץ הנקרא בלשון רומים (פולטאגוס) ובשפת לרפת (פולטאגוס). וכל"א (אחטנרביק). ותאסור, מרגם יונתן ואשכנזעין, ובדברי רז"ל (סס) תאסור שורבינא, ובתב רבי יונה, כי כן נקרא בערבי שירבין ובעל הערוך פירש אשכנזע בערבי בקס, והוא שקורין לו בלע"ז בוק"ו (באטסס) מלשון חילנקס, בושטבין בל"א, אם כן לדבריו ברש חינו בוק"ו (ה"ב): (כ) למען יראו, האכזריות יראו בעיניהם וישמרו כל (כן עזרא): (כא) קרבו ריבכם, שם לדבר אל עובדי הפסילים, ואומר להם: קרבו הרים, שם לכם עם ה' ועם עמו. עצמותיכם, חוקך ריבכם וראיותיכם וכן

Gott, bin es, der deine Rechte stärkt, der zu dir spricht: Fürchte dich nicht, ich helfe dir! 14. Fürchte dich nicht, du Wurm Jakob, du kleiner Haufe Israel, ich helfe dir, spricht der Herr, und dein Retter ist der Heilige Israel's. 15. Siehe, ich mache dich zu einer Dreschwalze, scharf und neu, mit doppelter Schneide; du sollst Berge dreschen und zermalmen, und Hügel verwandeln in Spreu. 16. Du sollst sie wörfeln, daß der Staub sie fortführt, und der Wirbelwind sie zerstreut; du aber

אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִחֲזִיק יְמִינְךָ הָאֲמַר
לֵךְ אֶל־תִּירָא אֲנִי עֲזָרְתִּיךָ: (י) אֶל־
תִּירָאִי תוֹלַעַת יַעֲקֹב מִתִּי יִשְׂרָאֵל
אֲנִי עֲזָרְתִּיךָ נֹאס־יְהוָה וְגֹאֲלֶךָ קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל: (טו) הִנֵּה שִׁמְתִּיךָ לְמוֹרֶג
חֲרוֹץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפְיוֹת תְּדוֹשׁ הָרִים
וְתִדְק וְגִבְעוֹת כַּמֵּץ תִּשִּׂים: (טז) תִּזְרֶם
וְרוּחַ תִּשְׁאֵם וְסַעְרָה תִּפְּיץ אֶתָּם
וְאִמָּה תִּגִּיל בִּיהוָה בְּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
תִּתְהַלֵּל: * (יז) הָעֲנִיִּים וְהָאֲבִיּוֹנִים
מִבְקָשִׁים מִיָּם וְאִין לְשׁוֹנָם בַּצִּמָּא

* ע"ב

ת"א הנה שמתיך עכ"ס ז', כ"ד. ונחיים י"ד, קט"ז מנחות ב', כ"ז: תזרם עכ"ס ב', מ"ד:

freuest dich des Herrn, des Heiligen Israel's rühmst du dich. 17. Die Armen und Leidenden suchen Wasser, und keines ist da; ihre Zunge verdorrt vor Durst.

רש"י

(שמואל לא א') תשתכרין (איוז ל') תשתכך נפשי: (יד) תולעת יעקב. משפחת יעקב החלשה כתולעת שאין לה בצורה אלא צפיה. תולעת ווידמו"א זלע"ז: מתי ישראל. מספר ישראל: (טו) למורג חרוץ. כלי היא של עץ וכדו ועשו חריונים חריונים כעין כלי נפחים של צדוק שקורין ליו"א זלע"ז גורדין על הקסין"ן של שצלין ומחטקן עד שנעשו תצן דק: חדש. כשהיא חדש עד שלא הוחלקה פיות חריליו הוא חותך הדצה. אצל משנתי"טן הוחלקו פיות חריליו: זעל פיפיות. הם חידודי החריליו: תדוש הרים. מלכים ושרים: (טז) תזרם. תזרם אנתם כצמורה לרוח והרוח תשאם מאליהם לביהם: (יז) מבקשים מים. נתנצל הנציל על אחרית הימים (עמוס ח') לא רעז ללחם ולא למא' למים כי אם לשמוע את דבר ה' ישוטטו לזקק את דבר ה' ולא ימלאו וכשיטבו אפר

באור

כחוב מחזיק בימיך, לשון אחיהם ותפישם: (יד) תולעת, משל על מועט איכותו שהוא נכזה כמו תולעת, שהכל דורכים עליו. מתי, קבוצ קטן ומני אדם: (טו) למורג, לדעת החכם בעז עכ"ס כמו נרג בחלוקה הנו"ן לנ"ס, והוראת נרג בערבי הוא מהירות ההפוך והתנועה, (ע"ך טנעלן דרעהען רחל"ען). והוא כלי לדוש התנועה. חרוץ, חד מאל. פפיות, חד ומשי לדיו. הרים, משל על האויבים העליונים וכן (ויכח ד' י"ב) קומי ודושי כח ליון וגו' והדיקות עמים רבים: (טז) תזרם. רוח שאבדו רוב הכנענים, גם ישראל שללו הכנענים (רד"ק): (יז) העניים, בני הגלות כשיטבוו לארסם דרך המדבר יבקשו מים ולא ימלאו.

אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אֲבֹרָתָם אֲהָבִי:
 (ו) אֲשֶׁר הִחֲזַקְתִּיךָ מִקְצֹרֵת הָאָרֶץ
 וּמֵאֲצִילֶיהָ קָרָאתִיךָ וָאָמַר לְךָ עֲבָדִי
 אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מֵאֲסִיתִיךָ: (ו) אֵל-
 תִּירָא כִּי-עָמַד אָנֹכִי אֶל-תְּשַׁתַּע בִּי-
 אָנֹכִי אֱלֹהֶיךָ אֲמַצְתִּיךָ אֶף-עֲזֶרְתִּיךָ
 אֶף-תְּמַכְתִּיךָ בְּיָמִין צִדְקִי: (ה) הֵן
 יִבְשׁוּ וַיִּבְלְמוּ כָּל הַנְּחָרִים בְּךָ יְהוֹי
 כָּאִין וַיֹּאבְדּוּ אֲנָשֵׁי רִיבָה: (ז) תִּבְקֶשֶׁם
 וְלֹא תִמְצָאֵם אֲנָשֵׁי מִצְתֶךָ יְהוֹי
 כָּאִין וְכֹאֶפֶס אֲנָשֵׁי מִלַּחֲמֶתֶךָ: (ז) כִּי

den ich erwählte, Nachkommen Abra- ham's, meines Freundes. 9. Du, den ich leitete von der Erde Enden, und von ihren Säulen herauf, und zu dir sprach: Mein Knecht bist du, dich erwähl' ich, und verwerfe dich nicht. 10. Fürchte dich nicht! denn ich bin mit dir; zage nicht! denn ich, dein Gott, stärke dich, und helfe dir, und stütze dich mit meiner siegreichen Rechten. 11. Siehe, es werden zu Schanden und Schmach Alle, die dich reizten;

ת"א זרע אברהם מוסה ה' נ"ח:

es werden zu Nichts und gehen unter, die mit dir haderten. 12. Du wirfst sie suchen und nicht finden, die wider dich stritten; zu Nichts werden und ganz dahin sind, die gegen dich Krieg führten. 13. Denn ich, der Herr, dein

רשי

את הולם. זה אצדקם שולם כל המלכים הולם פעם אחת. אומד לדק טז הוא. טז
 לדיצוק צלולו של זה: ויחזקרו. שם לאצדקם. להיות דק צהקצ"ה ולא ימוט: [ח] ואתה
 ישראל עזדי. אצדקם שלא היה מוצדק לדיקים עשיתי לו כל זאת: ואתה ישראל עזדי
 הקווי לי משני אצות: זרע אצדקם אורזי. שלא הכירני מתוך תוכחה ולימוד אצותיו
 אלא מתוך אצבה: (ט) אשר החזקתיך. לקחתיך לחלקי כמו (שמות ד') וישלח ידו
 ויחזקו: מקלות הארץ. משאר האומות: ומאציליה. מן הגדולים שבהם: קראתיך.
 צדק לחלקי בני צבורי ישראל: ולא מאסתך. כעשו שנאמר צו (מלאכי א') ואת עשו
 שנאמתי: (י) אל תשתע. אל ימס לך להיות פשעוה זו וזה הכלל כל תיבה שצתחלת
 יסודה ש"ן כצדא לדבר צלשון מתפעל או תתפעל או תפעל התי"ו חולקת ונכנסה צין
 שתי אותיות שרשי התיבה כמו (ישעיה ז' ט') וישתומם (מיכה ז') וישתמר חקות עמדי

באר

חזק כמוהם. שאתה זרע אברהם אשר אהב אותי בכל לבבו ובכל נפשו: (ט) ומאציליה, ענין לה, וגם התחזק
 הפעל אל מורה קנינות גד, ועם אצילי הארץ כמו כנפות הארץ או ירכסי הארץ (ד"ח וישעיה ד"ח)
 פערנסטען געגענדען, והוא כפל ענין של קלות הארץ: (י) תשתע, שרשו שעה צננין התפעל, כמו
 (למעט פקוק כ"ב), ופי' הריק"ם מלשון שבו מני שפרשו הרפו, ויהיה טעמו אל חרפה, מענין אל ירפו ידך.
 צדקי, ישועה והללחה: (יא) הנחריים כך, מננין כפעל, מנזרם חרי אף כמו (שיר א') נחרו בי. והעם
 על בני ככל, כי בעת פקודת הש"י על ככל, והחריבים פקד את בניו ושבו לגבולם צמלות כורש (בן עזרא).
 מצחק, מנזרם כלה, ענין ריב, וראוי להדי"ק בקמ"ץ. כי הוא ביחוד כמו מלחמה. וכן אורז מלה (משלי
 י"ז: (יג) מחיק, ענינו נזר וסעד כמו (יחזקאל ל') והחזקתי את זרועות שהוא לשון חזק. וד"א כאלו

ten. 4. Wer that dieses und vollbrachte es. Der Menscheneschlechter herborrief vom Anbeginn, ich, der Herr, der Erste, und in späten Tagen derselbe. 5. Die Inseln sehen es und fürchten sich, der Erde Enden zittern. 6. Einer hilft dem Andern, und spricht zu ihm: Sei getrost! 7. Es ermuntert der Zimmermann den Goldschmid, der mit dem Hammer glättet Feilen, der den Amboss schlägt; spricht: Die Röhung ist gut! und heftet es mit Nägeln, daß es nicht wankt. 8. Aber du, Israel, mein Knecht, Jakob,

פַּעַל וַעֲשֵׂה קָרָא הַדְּרוֹת מֶרֶאשׁ אֲנִי
יְהוָה רִאשׁוֹן וְאֶת־אַחֲרָיִם אֲנִי־
הוּא: (ה) רָאִי אֵיִם וַיִּירָאוּ קִצּוֹת
הָאָרֶץ יַחֲרִדוּ קִרְבּוֹ וַיֵּאֲתִיּוּן: (ו) אִישׁ
אֶת־רַעְהוּ יַעֲזֹרוּ וְלֹא־אֶחָיו יֹאמַר חֲזֹק:
(ז) וַיִּחָזֶק חָרַשׁ אֶת־צִרְתֵּי מַחְלִיק
פְּטִישׁ אֶת־הוֹלֵם פָּעַם אָמַר לְדָבָק
טוֹב הוּא וַיִּחָזְקֵהוּ בַּמַּסְמְרִים לֹא
יָמוּט: (ח) וְאֵתָה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב

ת"א קורא! עדות ז', ב' :

רשי

לאזכרהם גם את זאת: אני י"י ראשון להפליא פלא ולעזור: ואת אחרונים אני הוא. אף עמכם בני אחרונים אהיה ואעזור אתכם: (ה) ראו איים. עוזדי עכו"ם הנצורות שאעשה וייראו: קדצו ויאתיון: זה אלל זה נאספים להלחם כשיראו הנאולה: (ו) איש את דעהו וגו'. יאמר חזק למלחמה אולי יעמדו להם אלהים: (ז) ויחזק חרש. כוסך הפסל: את לורף. המדקעו צוה: מחליק פטיש. באחרונה כשהוא מכה צנחת להחליק את המלכה: את הולם פעם. הוא המתחיל זה כשהוא עשה ומכה בכל כחו: אומר לדבק טוב הוא על אותן שהיו מחזרים אחר קרקע טובה לדבק זה עשיות צדל. דבק שולדור"ל צלע"ז: ויחזקו. לזלם: צמסמרים לא ימוט. כולם יחזקו זה את זה: (ח) ואתה ישראל עזדי. ועלי יש לעזור לך: סוף המקרא אל תירא כי אתך אני כן נראה לי חיבור הענין לפי פשוטו. ומדרש אגדה צדאשית דבר דורש כל הענין צמלכי לדק ואזכרם [ה] ראו איים. אותה מלחמה: וייראו. שם נתיירא מאזכרם פן יאמר לו העמדת רשעים אלו צעולם ואזכרם נתיירא מעש לפי שהרב את בני עולם שהם משם. איים כשם שאיי הים מסויימין צעולם כך אזכרם וסם היו מסויימין צעולם: [ו] ד"ל איש את דעהו יעזורו. זה עוזר את זה צדרכות צדק אצדס (צדאשית י"ד). וזה עוזר את זה צמטנות (סס) ויתן לו מעשר מכל: [ז] ויחזק חרש. זה שם שהיה נפח לעשות מסמורת וצריחים לתיצב: את לורף זה אזכרם שהוא לורף את הצדיות לקרצן אל השכינה:

באר

(ח) ראו איים, גבורת כורש: (ו) איש, כל אי ואי, וכל איש ואיש, וכל בני וגוי יוקיפו לעבוד ע"ז, אולי ימלטו מיד כורש (כן עזרא): ויהזיק, חרץ עלים עושה תחלה הפסל מעץ, ומחזק בדברו לורף הכסף והזהב, לעשות לפני הכסף מהרה, ולפניו. מחליק פטיש, מענין ואלכי איש חלק (צדאשית כ"ז). ופירושו להכות ולרקעות בו את העסקין. הולם פעם. לשון הכאה, והוא פעל יולא ר"ל הולם את פעם, וכן הלמה יקראו (שופטים ה') ועוד אחרים. ועם פעם הוא סקן של חרש צדל"ל (אזכרם). לדבק, הלצ"ד כחצ"ד של אמרי לי אחי הוא, (ער ספריבט פתן דער וקטעוונג, יח חיצו גוט): (ח) ואתה, אלל אתה ישראל

מא (ב) החרישו אלי אים וְלֹא־מִים יְחַלִּיפוּ כַח יְגִשׁוּ אֹז יִדְבְּרוּ יַחְדָּו לַמַּשְׁפָּט נִקְרְבָה: (ג) מִי הָעִיר מִמְּזֶרַח צָדֵק יִקְרָאֶהוּ לְרַגְלֹו יִתֵּן לַפָּנִיו בָּוִים וּמַלְכִים יִרְדּוּ יִתֵּן כַּעֲפָר חֲרָבוֹ בְּקֶשׁ גִּדְּף קִשְׁתּוֹ: (ד) יִרְדָּפֻם יַעֲבֹר שָׁלוֹם אֶרֶץ בְּרַגְלֹו לֹא יָבוֹא: (ה) מִי

41. 1. Schweigt (und hört) auf mich, Inseln und Nationen sammeln neue Kräfte! sie mögen herzu treten und dann reden; laßt uns zusammen in's Gericht gehen! 2. Wer erweckte, 'von Osten her, ihn, dem Heil begegnet auf jedem Tritte? Wer gab ihm Völker preis, daß er Könige unterjochte? Wer

תִּיא מִי הָעִיר שֶׁנֶּת ק"י, קנ"י. נִתְחַו ח' ט"ו מִסְדְּרִין ח', ק"ח: יתן כַּעֲפָר תַּעֲנִית ב', כ"ח:

gab, wie Staub, sie hin seinem Schwerte, wie verfliegende Spreu, seinem Bogen? 3. Er verfolgte sie, und zog sicher den Pfad, den sein Fuß nie betre-

רש"י

מא (א) החרישו אלי. כדי לשמוע דברי: איים. אומות: יחליפו כח. יתקעו ויתחזקו ככל בצורתם אולי יעמדו דין צח: יגשו. הלום ואז משיגו ידברו למשפט נקדשה. להוכיח על פניהם: (ב) מי העיר מזרח. אותו שדק יקראו לרגלו מי העיר את אזרחם להצילו מאדם שהוא צמח ודק שהיה עושה היא היתה לקדש רגליו ככל אשר הלך: יתן לפניו בים. מי שהעירו ממקומו להסיעו הוא נתן לפניו ארבעה מלכים וחילותיהם: ירד. ירדה: יתן כעפר חרבו. רמז כעפר קטילין קדם חרבה נתן את חרבו ועושה חללים רבים כעפר ואת קשתו נתן מרצה הרובים ונופלים כקט דף: (ג) ירדפם יעבור שלום. הלך כל מעצמותיו שלום לא נכשל בדרכו אותם: אורח דרגליו לא יצא. דרך אשר לא צא קודם לכן דרגליו: לא יצא. לא היה דגל לצא: (ד) מי פעל ועשה. לו את זאת מי שהוא קורא הדורות מראש לאדם הראשון הוא עשה

באור

(לא) יחליפו. קודם חס הכח הראשון. יצא כח אחר מהשם להם וכמוהו (איוב י"ד) אם יכרת ועוד יחליף, חסח השלשון קרובה בשלשון קר (כן נחרא). יעלו, בהפסיל ר"ל יגביהו כנפיהם כנשרים:

מא (א) החרישו אלי. אחס יושבי האיים החרישו לשמוע אלי, כי המדבר לא ישמע ולא יאזין. **יחליפו** כח, יקדשו כח להחזיק בטענות, אם יוכלי להשיבני. **יגשו.** יגשו אלי לשמוע אמרי, ואז אחרי שמעם ידברו דבריהם, אם ינאלו מעשה. **יחרי,** אני והם נקרא למשפט על מה שחס אומרים, שאין היכולת בידי. להליל את עמי מידם: (ב) מי, הקדמונים אמרו כי זה רוח על אזרחם שהתגבר על המלכים, גם זה כחן, ולפי דעתי שהוא רוח על כורש כי כל הפרשה היא דבקה, וכן כתוב (למעט מ"ד י"ח) קורא מנחם עיני והנה אחרי (פסוק כ"ה) העירוני מלפון ויאה מנחם שמש יקרא בשמי, ובפרשה כולה מפורש שם כורש (כן נחרא). **ממזרח,** כי עולם ארצות מחרים לכלל. **צדק,** ענין שפליח ככל אשר הלך. **ירד,** ענין ממשלה קרה, והאל"ף במקום ה"א כמו (בראשית מ"ב) וקראו חסן ר"ל שהלחית ככל אשר הלך. **כעפר חרבו,** רמזה שרשו דה מננין הפעיל ומענינו כמו לא חרדה בו בפרק, ר"ל ונמלכים ירד (כן מלך). **כעפר חרבו,** רמזה כעפר קטילין קדם חרביה, כקש דרופין קדם קשחיה (הכשרי). לדעתו כאלו כתוב לפני חרבו ר"ל יתן הרבים והמלכים סעפר לפני חרבו וכקש דף לפני קשתו, וכן מתורגם. וז"ל הרד"ק: ויש מפרשים נתן חרב של כל אחד מהמלכים וקשתו כעפר וכקש דף, וראוי לתרגם (אזכור) **מחשבת סטוב חירד טווערט,** לו פערפליגענדער **ספרייה חירען באַגען:** (ג) **ירדפם,** כורש לכד את הארץ בכל הגדולה והרחבה, אשר לא דרכה בה קף רגלו עד העת ההיא: (ד) **ואת אחרים,** ימים אחרים ר"ל מעולם ועד עולם אני אל, באין שימי ותמורה:

hat Jene geschaffen? Er läßt ihr Heer ausziehen nach der Zahl, sie alle ruft er bei Namen; seiner großen Macht und gewaltigen Stärke wegen kann Keiner ausbleiben. 27. Warum sagst du, Jakob, und sprichst du, Israel: Verborgен ist mein Weg vor dem Herrn, und vor meinem Gott geht mein Recht vorüber? 28. Weißt du es nicht? hast du es nicht gehört? ein ewiger Gott ist der Herr, der die Enden der Erde geschaffen; er wird nicht matt und nicht müde, unerforschlich ist seine Weisheit. 29. Er gibt dem Müden Kraft, und dem Kraftlosen verleiht er Stärke in Menge. 30. Knaben werden matt und müde, und Jünglinge straucheln; 31. aber die auf den Herrn harren, erneuen ihre Kraft, heben die Schwingen, gleich Adlern, sie laufen und werden nicht müde, sie gehen und werden nicht matt.

צְבָאִים לְכֻלָּם בְּשֵׁם יְקָרָא מְרַב אוֹנִים
וְאִמְיָן כֹּחַ אִישׁ לֹא נִעְדָּר: * (כז) * לְמָה
תֹּאמַר יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתָּרָה
דְּרָכֵי מִיְהוָה וּמַאֲלֵהִי מִשְׁפָּטֵי יַעֲבֹר:
(כח) הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם-לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי
עוֹלָם | יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא
יֵיעָף וְלֹא יִיָּגַע אֵין חֶקֶר לְתַבּוּנָתוֹ:
נָתַן לַיַּעֲקֹב כֹּחַ וּלְאֵין אוֹנִים עֲצָמָה
יִרְבֶּה: (כט) וַיַּעֲפּוּ נְעָרִים וַיַּגְדּוּ בַחֲוֵרִים
כְּשׂוֹל יִכְשְׁלוּ: (ל) וְקוֹי יְהוָה יַחֲלִיפוּ
כֹּחַ יַעֲלֶה אֲבָר כֹּחַ בְּנִשְׁרִים יִרְצֶה וְלֹא
יִיָּגַע יִלְכּוּ וְלֹא יֵיעָפוּ:

ע"כ הסמרת לך לך

ת"א למה תאמר עקרים מ"ה, ס"נ: הלא ידעת תענית ח' ז' ט'.
עקרה שער ב' ג' ס' ס"ח: ויעפון נערים עקרה ק"ג, י"ח.
וסער ג'. עקרים מ"ה, מ"ט: וקרי ח' קיוסין כ"ז סנהדרין י"ח, ז"ג:

רש"י

אשר תדאון צמרוס: מרוז אונים. שיש לו ושהוא אמין כח איש מהלל לא נעדר שלא יקרא צמס: (כז) למה תאמר. עמי יעקב ותדבר צבלות: נסתרה דרכי מי"א. העלי' מכבד עיניו כל מה שעזדכוהו והמשיל עליו אותם שלא ידעוהו: ומאלהי משפטי יעזור. העזיר מלפניו משפט הגמול העוז שהיה לו לשלם לאצותיו ולנו: (כח) בורא קלות הארץ וגו' אין חקר לתבונתו. ומי שיש לו כח וזכמה כוז הוא יודע את המחשבות למה הוא מאחר טוהתכם אלא כדי לבלות את הפשע ולהתם את החטאת ע"י היסודין: (כט) נתן לייעף כח. וסופו להחליף כח לעייפותכם: (ל) ויעפון נערים. בצורת אויזכם המנועדים מן המנוות תיעף: ובחורים כשול יכשלו. אותם שהם עכשיו בצורים וחזקים יכשלו ואתם קרי ה' תחליפו כח חדש וחזק: (לא) אבר. כנף:

באור

שם עמו: (כז) אלה. הכוכבים והמלכות הנראים צמרוס. נעדר. ענין חסרון כמו (למעלה ל"ד) אחם מהנה לא נעדרה. והעטם צמרוז רוב האון והמלכות הכה שיש לו, לכן לא נעדר אחד מהם כל ימי עולם: (כז) משפטי יעזור, ומשפטי ורבי, שהיה לו לדיב עם הרשעים העובדים די. יעזור ממונו ולא יהיה לפניו לחרון, כי איננו חושש בו (ד"ק): (ל) נערים, הנערים שיש להם כח ייעפו. יכשלו, כפילם התגברות ורפוי הכח (כן מלך):

(כא) הָלֹוא תִדְעוּ הָלֹוא תִשְׁמְעוּ הָלֹוא
הַגִּד מֵרֹאשׁ לָכֶם הָלֹוא הִבִּינוּתֶם
מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ: (כב) הִישָׁב עַל־חֲנוּן
הָאָרֶץ וַיִּשְׁבִּיהָ בַּחֲנָנִים הַנוֹמֶה כְּדֹק
שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֶם כְּאֶהָל לַשָּׁבֶת:
(כג) הַנוֹתֵן רוּזִים לְאִין שְׂפָצֵי אֶרֶץ
כִּתְּהוּ עֲשֵׂה: (כד) אֵף בַּל־נִשְׁעוּ אֵף
בַּל־זָרְעוּ אֵף בַּל־שָׂדֶשׁ בָּאֶרֶץ גִּזְעִם
וְגַם נָשָׂא בָהֶם וַיִּכְשׂוּ וַיִּסְעָרָה בָקָשׁ
תִּשְׁאֵם: (כה) וְאֶל־מִיתְדַּמְיוֹנֵי וְאִשּׁוּהָ
יֵאֲמָר קְדוֹשׁ: (כו) שְׂאוּ־מְרוֹם עֵינֵיכֶם
וּרְאוּ מִי־בָרָא אֱלֹהֵה הַמִּזְצִיא בְּמִסְפָּר

schenkt, so wählt er ein Holz, das nicht morsch wird, einen geschickten Künstler sucht er sich, ein Bild zu verfertigen, das nicht wankt. 21. Wißt ihr's nicht? habt ihr's nicht gehört? ward es euch nicht vom Anbeginn verkündigt, habt ihr nicht gemerkt auf der Erde Gründung? 22. Er, der über dem Erdbreis thront, dessen Bewohner ihm wie Heuschrecken sind; der die Himmel, wie einen Teppich, ausgebreitet, wie ein Zelt zum Wohnen. 23. Der die Fürsten

ת"א הנוטה כדום חנוכה ז' י"ז: ונס נשף סנהדרין י"ח, ז"ס: ואל מי תרמוני עקידה שער ז' עקידה ד' י"ז:

in Nichts verwandelt, die Richter der Erde zu Nichte macht. 24. Sie pflanzen sich nicht fort, noch bringen sie Samen, noch wurzelt in der Erde ihr Stamm, ja, er haucht sie an, und sie verdorren, und ein Sturm rafft sie weg, wie Spreu. 25. Und wem wollt ihr mich vergleichen, daß ich ähnlich wäre? spricht der Heilige. 26. Hebt gen' Himmel eure Augen, und schauet; wer

רש"י

הסכנת. תרומת. הפרשת צדקת העלם: (כא) הלא תדעו. מוסדות הארץ מי יסרה ואותו היה לכם לעצוד: (כב) חנו. ל' מחוגה (לקמן מ"ד) עובל קומפ"ס זלע"ז: ויושבים. לפני כחגבים: כדוק. יודיעה טייל"ל זלע"ז: (כד) אף זל נטעו. אף הרי הם כמי שלל נטעו: אף זל זורעו. ועוד יתיר מכן שיסרושו ויעקרו כאלו לא זורעו. זדיעה פחותה מנטיעה: זל שורש זלך זלע"ז. לכשיעקרו לא ישריש הבוע זלך זיהא מחליף. כל שורש שזמקדל טעמו זלות דאשונה ונקודה הרי"ש פתח וזה וטעמו למטה ונקוד קמץ לפי שהוא לשון פועל אינדליני"ן זלע"ז: (כו) מי דרז אלה. כל הנזכר

באור

ידו ומשנה לעשות לו אליל כסף חסד, ימים תרומה קטנה מחילו כפי כחו יחזר לו עץ שלא ירקב ויבקש אומן מתכיל, לעשות פסל חזק אשר יעמוד ימים רבים: (כא) מראש, ימים קדמונים: (כב) חנו, מגזרת ובמחוגה (למטה מ"ד). והעם הכלי העושה החוג והוא הקו הסובב בעיגול והנה לעד, כי הארץ עגולה לא רבועה, כי הדבר ידוע ברואות בגזרות (כן נחמד). כחגבים, מחשבים בעיניו כחגבים, ואחז במשל מדרך האדם הישוע כמנהל שכל מה שמתחת לו דומה בעיניו לקטן. דק, יריעה ארוכה: (כג) בתרו, עומה אוחס להיוסם מנעל חוה: (כד) שרש, פעל עומד בפועל, וענינו קליעת השרש, וכן (ירמיה י"ב) נטעתם גם שרשו. ולדעת בן מלך הוא בפועל בל"י תמורת פת"ח וענינו ג"כ נחיתת השרש זלך: (כה) ואשורה, אחיה

Rechts, daß er ihn Einsicht lehrte, und ihm den Weg der Weisheit zeigte? 15. Siehe, Völker sind wie ein Tropfen im Eimer, und dem Staube in der Wagschale gleich geachtet; siehe, wie das Stäubchen hebt er Inseln auf. 16. Der Libanon ist nicht hinreichend zum Feuer, sein Wild nicht hinreichend zum Brandopfer. 17. Alle Völker sind wie Nichts vor ihm, für ein Nichts und eine Leere sind sie ihm

geachtet. 18. Und wem wollt ihr Gott vergleichen? Welch' Gebilde ihm gleich stellen? 19. Das Bild gießt ein Künstler, der Goldschmied überzieht es mit Gold, und silberne Ketten schmiltzt er daran. 20. Macht der Arme ein Ge-

(טו) הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וּבְשֹׁחַק
מֵאֲזֵנִים נִחְשְׁבוּ הֵן אֲיִים כִּדְק יְשׁוּל׃
(טז) וּלְכִנּוֹן אֵין דִּי בְּעַר וַחֲתָו אֵין דִּי
עוֹלָה׃ (יז) כָּל־הַגּוֹיִם--כְּאֵין נִגְדּוֹ
מֵאַפֶּס וַתְּהִי נִחְשְׁבוּ לוֹ׃ (יח) וְאַל־
מִי תִדְמִינּוּ אֵל וּמַה־דְּמוּת תַּעֲרֹכּוּ
לוֹ׃ (יט) הַפֶּסֶל נִסְךְ חָרָשׁ וְצִרְף בְּזָהָב
יִרְקַעְנּוּ וּרְתָקוֹת כֶּסֶף צוֹרֶף׃ (כ) הַמַּסְכֵּן
תְּרוֹמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחַר חָרָשׁ
חָכָם יִבְקֹשׁ לוֹ לְהַכִּין פֶּסֶל לֹא יִמוּשׁ׃

ת"א הן גוים עקדם שער ו': כל הגוים סיחורין ד', ל"ח:

רש"י

(טו) וכליותיו היו נוצעות חכמה שנאמר אף לילות יסדוני כליותי (תהלים ט"ז): (אח) מי נועץ ויזכור. האיש להקצ"ה הן כל גוים לפניו כמר מדלי ואיך ילמדו לו: (טז) הן גוים כמר מדלי. ואין חסודין לו להעמיד מהם לנציאים בלגות סודו: כמר מדלי. כטיפה מרה המתטפת משולי הדלי ומסקה טנופת המים ורוקצין העץ לימוניד"א זלע"ז: וכשחק מלאכים שהנחת מעלה עיפוש ומשתחק: כדק. אצק דק: יטול. כאצק הנושא ועולה על ידי רוח כדק אשר ינטל: (טז) אין די צער. על מזחור: וחיתו. של לזנון אין די עולה. ד"א ולזנון אין די צער וגו' לכפר על עון האומות: (יז) באין נגדו. כאין הם. צעינו ואינם חסודים לפניו: (יח) נסך. מסכה: נסך חדש. חדש של דרזל נוסכו מזרזל או מנחת וחס"כ הנודף מרקעו צטסי וזה ומלפסו מלמעלה: ורתקות. שלשלאות: (כ) המסכן תרומה. או אם צא לעשותו של עץ המלומד להצחין צין עץ המתקיים לשאר עמים שלא ירקצ מהר יצחר. המסכן המלומד כמו (צמדז כ"ג) ההסכן

באר

הטופת מן הדלי, ואין לו ריע. ובשחק, האבק הדק הנשאר צמאנים, מגזרת ושחקת ממנו הדק (שמות ל' דק, אצק דק. יסול, לדעת ר' יונה ענין השלכה ושרשו עיל מצנין כפעל. ולדעת הרד"ק שרשו נטל מצנין הקל. תרגם וישא ונטל והאל הוא הנושא וכן מפורש: (טז) בער. אין די בארזי הלכנון כולם לעשות מהם מדורה, להעלות עליה קרבנות: (יז) מאפס, המ"ם אינה לדמיון כמו (למעט מ"א כ"ד) הן אדם מאין (ח"י) ניצטס. ולדעת הרד"ק פחוס מאפס ואינו נראה: (יח) תערכו לו, איזה תמונה תבילו שסחיס שיה לו? (יט) ירקענו, ענין שטיחה ורדוד ר"ל לפי זהב מחוה על הפסל. וכן תרגם הכשדי: וקינאה צדק מחפי ליה. ורתקות, כמו עשה הרחוק (יחזקאל י') כדמות שלשאות (בן עזרא). וכן תרגם הכשדי: ושלשן לרסן קינאה מחפיר ליה: (כ) המסכן, כמו ילד מסכן (קהלת ד') שהוא לשון עוני, ושענו מי שהוא דל ואין

לֹא הִנֵּה שִׁכְרוּ אֹתוֹ וּפָעַלְתָּ לְפָנָיו:
 בָּרָעָה עָדְרוּ יָרֵעָה בִּזְרָעוֹ יִקְבֹּץ
 מְלָאִים וּבְחִיקוֹ יִשָּׂא עֲלוֹת יִגְהַל:
 מִי־מֶדֶד בִּשְׁעָלוֹ מִים וּשְׁמַיִם
 בְּזֶרֶת תִּפֶּן וְכֹל בִּשְׁלֵשׁ עֶפֶר הָאָרֶץ
 וְשָׁקַל בְּפֶלֶס הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֵאזְנָיִם:
 מִי־תִכֵּן אֶת־רִיחַ יְהוָה וְאִישׁ
 עֲצָתוֹ יוֹדִיעֵנּוּ: (יז) אֶת־מִי נוֹעֵץ
 וַיְבַלְהוּ וַיִּלְמְדוּהוּ בְּאֶרֶץ מִשְׁפָּט
 וַיִּלְמְדוּהוּ דַּעַת וְדָרָה תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֵנּוּ:

geht vor ihm her. 11. Wie ein Hirt, wird er seine Herde weiden, in seinen Arm die Lämmer fassen, und in seinem Schooße sie tragen, die säugenden Mütter sanft leiten. 12. Wer mißt mit hohler Hand die Gewässer, und mißt aus die Himmel mit der Spanne? Wer faßt in ein Maß der Erde Staub, wägt mit der Wage die Berge, und mit Wagschalen die Hügel? 13. Wer er-

forachte den Geist des Herrn, und wer ertheilte ihm einen Rath? 14. Mit wem berieth er sich, daß er ihn klug machte, daß er ihn lehrte den Pfad des

רש"י

אשר עדרו ירעה צדורו ומקצן טלאים ונחיקו נושאם: עלות יגהל. מנקחא צניח מדבר הללן המניקות. יגהל כמו מנהל: (יב) מי מדד ובומר. כל זה היה צו כח לעשות וכ"ס שיש צו כח לשמור הצעתו הללו: צעלו. להליכתו שנאמר דרכת צים סוסין (חזקוני ב'). צעלו (צמדד כ"צ) צמטעל הכרמים שזיל. (ד"ה) שעל שם כלי הוא וכן צעלי שעורים (יחזקאל י"ג): תכן. אמו"ל חיר צלע"ז לשון מדה ומניין כמו ותוכן לצנים תתנו (שמות ה'): וכל צלילי. ותדד צליליות שליט מדבר שליט ישו צליל ימים וכהרות. ל"א צלילי מבורל עד אמה שלישי לאצבעות. ומנחם פ' שהוא שם כלי וכן ותשקמו צדמעות שליט (תהלים פ'): ושקל צפלס הרים. הכל לפי הארץ הר כד תקע צארץ קסה והקלים צארץ דכה: (יג) מי תכן. את רוח הקדש צפי הכנזאים ה' תכנו וכדי הוא להאמן: ואיש עלתו יודיענו. רוחו כן תדגס יונתן. ולפי משמעו ואיש עלתו מוסב לראש המקרא מי תכן את רוחו ומי איש עלתו אשר יודיענו להקדוש צדוך הוא עלה: (יד) את מי נועץ ויזניחו. ואת מי מן האומות נועץ כמו שנועץ עם הכנזאים כמו שנאמר צאצרהם וה' אמר המכסה אני מאצרהם ובו' (צדאשית י"ח): ויזניחו וילמדו צאורח משפט. את מי מן האומות עשה כן שלימדו חכמה כמו שעשה לאצרהם שנתן לצ להכירו מאיליו ולהצין צתורה שנאמר וישמר משמתי ואומר למען אשר יזוה ובו'

באור

ובן ופעלתו שבר הפעולה כך פירוש רש"י: (יא) עלות, הללן המניקות, וכל המקרא הזה הוא משל ומכסה הרועה וחמלתו על אלו: (יב) מי מדד, הוא ענין צפני עלמו, ואיש דבוק אל הקודש. בשעלו אברו (רד"ק). כי ענין שעל הוא חלול, ומזה משעל הכרמים (דער החלוועג). בורח, שם מדה. וכל, כמו מדד, ומרבוס וימחו צעומר (שמות ע"ז) וכלו (כן נחלה). בשליש, מדה גדולה. וכן (תהלים פ') צדמעות שליט (רד"ק): (יג) תכן, כמו צפסוק הקודש ר"ל מי מדד בורל רוח ה', וענינו כמו חקר. ואיש, ומי האיש אשר עלמו יודיענו: (יד) נועץ, עבר מנכין נפעל ר"ל עם מי הסיען: (טו) כפר מדלי, כמשה

seine Gunst wie des
Feldes Blume 1).
7. Gras verdorrt,
die Blume welkt,
wenn des Herrn
Wind darüber weht.
Fürwahr, Gras ist
das Volk: 8. Gras
verdorrt, die Blume
welkt! Aber unseres
Gottes Wort besteht
in Ewigkeit.^a 9.
Auf hohen Berg
steig' hinan, Frie-
densbotin Zion's, er-
hebe gewaltig deine
Stimme, Friedens-
botin Jerusalem's,
erhebe sie, und fürchte
dich nicht, sprich zu
den Städten Zehu-
da's: Seht euren Gott! 10. Seht, der Herr, Gott, kommt mit Macht, und sein
Arm herrscht für ihn. Seht, sein Lohn ist mit ihm, und seine Vergeltung

כִּי פִי יְהוָה דִּבֶּר: (א) קוֹל אָמַר קָרָא
וְאָמַר מֶה אֶקְרָא כָּל־הַבֶּשֶׂר חָצִיר
וְכָל־חֲסִדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה: (ב) יִבֹּשׁ
חָצִיר גִּבֹּל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נִשְׁבֶּה
בּוֹ אֲכַנּוּ חָצִיר הָעֵם: (ג) יִבֹּשׁ חָצִיר
גִּבֹּל צִיץ וְדִבַּר אֱלֹהֵינוּ יָקִים לְעוֹלָם:
(ד) עַל הַר־גִּבְוָה עָלִי־לָךְ מִבְּשָׂרָת
צִיּוֹן הָרִימִי בִכְחַ קוֹלְךָ מִבְּשָׂרָת
יְרוּשָׁלַם הָרִימִי אֶל־תִּירָאִי אִמְרִי
לְעַרְי יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם: (ה) הִנֵּה
אֲדָנִי יְהוָה בַּחֲזֹק יָבֹוא וְזָרְעוּ מִשְׁלָה

רש"י

סיבא נוח לירד ולעלות. (הרכסים מתורגס גדודים לשון בוצה כמו גדודי הסכר).
הרכסים. כמו וירכסו את החטן (שמות כ"ח): לזקעה. קפני"א זלע"ו ארץ חלקה
ושם: (ו) קול מלת הקצ"ה אומר אלי קרא: וואמר. רוחי אליו מה אקרא וקול משני
זאת קרא כל הבשר חזיר כל המנצבים תהפך גדולתם ותהיה כחזיר. ד"א (כל הבשר
חזיר) סוף אדם למות לפיכך אם אמר לעשות חסד הרי הוא כליץ הסדה, אשר ימולל
ויצט ואין לסמוך עליו שאין צידו לקיים שמה ימות ששצט חזיר נכל לין כן כשמת
האדם נטלה הצעחתו אצל דבר אלהינו יקום כי הוא חי וקיים וצידו לקיים לפיכך
על הר בוצה עלי צדרי מצדת לין כי עפי הכי לעולם היא הצעחת הצדורה: וכל
חסדו כליץ הסדה. כי חסד לאומים חטאת (משלי י"ד): (ה) גבל. כמש: (ט) מבשרת
לין כנייא דמצדדן לליון וצמקום אחד הוא אומר דגלי מצדד (לקמן כ"ג) זכו קל כזכר
לא זכו תש כקצת ומאחר פעמיו עד הקץ: (י) בחזק יבוא. האומות ליפדע: הכה
שכרו אתו. מומתן אתו ללדיקים: ופעולתו. שגר פעולם שעליו ליתן להם: (יא) כרועה.

באור

ה' דברו מה שדברו, כשיראו שיתקיימו הנבואות. וראו ענין ידיעה והבנה, כמו (קחלת ב') ולכי ראה והדומים
לו (ה"ל'): (ו) ואמר. אחד מהנביאים אשר אליהם באמר: נחמו נחמו עמי, אומר הנביא חזיר אל הקול: מה
אקרא? והקול השיבו: קרא: כל הבשר חזיר. חסדו, חסד האדם נגד חזירו אין לו אריכות זמן כלץ השדה
הנובל מהרה: (ח) ודבר אלהינו. הפוך כל חסדו, העוב אשר ידבר אלהים על האדם הוא קיים
ומתמיד: (ט) מבשרת לין. עדם הנביאים המצדדים הנאולה לליון, וכן מרגס הכשרי, כנייא דמצדדן לליון:
(י) בחזק, בכח וחזק כאלו כחוב בַּחֲזֹק. שכרו אתו, שגר המעשה נחמן עמו לשלם לכל אחד כנמלו

1) d. h. sie ist nicht von Dauer.

מ * (b) נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיהֶם:
(3) דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַם וְקִרְאוּ
אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צָבָאָה כִּי נִרְצָה
עֲוֹנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה בְּפָלִים
בְּכָל־חַטָּאתֶיהָ: (a) קוֹל קוֹרֵא בְּמִדְבָּר
פָּנּוּ הֶרֶד יְהוָה יִשְׁרֹוּ בַּעֲרֻבָה מִסָּלָה
לְאֱלֹהֵינוּ: (7) כָּל־נִיָּא יִנְשֵׂא וְכָל־
הָר וְגִבְעָה יִשְׁפְּלוּ וְהִירָה הָעֵבֶה
לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה: (b) וְנִגְלָה
בְּכּוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּיו

*הַפְּסֶרֶת וְאֶתְחַנֵּן

ת"א נחמו נחמו עקדו ער פ"ח: דברו על לב עקדו סס: כי לקחה
סס ער ל"ו: כל ניא ינשא ערוזין ה' נ"ד. נדרים ז' נ"ה:

niedrigt; es werde das Höckerige gerade, und das Steile zur Ebene. 5. Denn es offenbart sich die Herrlichkeit des Herrn, und es erkennt alles Fleisch zugleich, daß des Herrn Mund geredet.“ 6. Eine Stimme spricht: „Rufe!“ Er aber sprach: „Was soll ich rufen?“ „Alles Fleisch ist Gras, und all’

רש"י

מ (א) נחמו נחמו. חוזר על נצואותיו העתידות לפי שמאכלן ועד סוף הספר
דצרי נחמות הפסיק פרסה זו צינה לצין הפורענות נחמו אתם נציאי נחמו
את עמי: (ב) כי מלאה. לצאה ת"י עתידה דתיתמלי מעס בלוותהא כמו כי מלאה מלצאה.
ויש פותדין לצאה כמו (איוב ז') הלא לצא לאנוס עלי ארץ: נדלס. נתפיים: כי
לקחה וגו'. ארי קצילת כוס תנחומין מן קדם ה' כאלו לקחה על חד תרין ככל חוצהא
ולפי פשוטו יתכן לפרש כי לקחה פורענות כפלים וא"ת היאך מדתו של הקצ"ס שלס
לאדם כפלים צמטאו מלינו מתקא מלא (ירמ' ט"ז) ושלמתי ראשונה משנה עונס
וחעלמס: (ג) קול. רוח הקודס קורא צמדד דרך ירושלם: פנו דרך ה' לשון
בליותינו לתוכה: (ד) כל ניא ינשא. והער יספיל הכי דרך חלקה וסוה נכונה:
והרכסים. הרים הסמוכים זה לזה ומתוך סמיכתן מורד סציניהם זקוף ואינו מעוקס

באור

מ (א) נחמו נחמו, הכפל לחק, והלוי הוא לכניאים סינחמו את ישראל: (ב) צבאה, זמנה המוגבל
וקלוד לענשה, וכן (איוב ז') הלא לצא לאנוס עלי ארץ. נרצה, מענין תשלומים, כמו (ויקרא כ"ו)
ואז ירלו את עונם, ר"ל נ"י עונם. כפלים, שהיו העונשים שונים וכפולים פעמים ושלס בכל חטאתיה ר"ל
בסנת כל חטאתיה, שהיו כפולות ושונות: (ג) פנו, הקירו המכשולים מן הדרך, וישרו המסלה, שיעבור בו
אלהים כאלו הוא הולך עם עמו: (ד) העקב, הוא הדרך המעוות, כמו (למעט מ"ב) ומעקשים למישור,
והרכסים, ענין גבהות, וכן (הסלים ל"א) מרובכי אש, מנחות האש ומגבהותו (רד"ק). ויהיה רכסים המקומות
הגבוהות. ולדעת רש"י צפי' הראשון רכס, לשון חבור וסמיכות, מן וירכסו את הקסן (שמות כ"ח), אולם הכוונה
לחת: (ה) וראו, ידעו כל בני אדם, כי פי ה' דבר ר"ל ידעו כי הנחמות האלה, שדברו הנביאים על פי

הנצואה מי זה צא מאדום. והשתי פרשיות האחרונות ענין אחד להם כוללים חוכמות פורעניות ויעודים. החוכמות והפורעניות הנה ממיני החוכמות והפורעניות הצאים בחלק הראשון, הנופלים עוד בזמן לפני החרבן. כי צאמרו זובחים בנגות ומקשרים בלבנים כו' (סס) קטרו על ההרים והגבעות (סס) וכפל צפרטה הקמורה שוחט השור מכה איש (קו) כלם מעשים מחועצים עשו בזמן הצית ולא אחרי כן. והפורעניות ג"כ על הצאים בגלות צל. וכן היעודים כוללים וצלתי מגבלים בזמן מתדמים אל היעודים הצאים בחלק הקודם שם נאמר: וגר זאב עם כבש ואריה כבקר יאכל תבן (ישעי' י') ופה: זאב ושלח ירעו יחדו ואריה כבקר יאכל תבן (סס ס'):

זה הוא מה ששערתי מן הדרך להלך ולהקדים לפני החלק הזה הצדל מן הראשון, להכין דרך לפני הקורא לצוא צבאור הנצואות הצאות האלה, לדעת על איזה זמן וענין הן מתיחסות דרך כלל, בהשערה ישרה, כי מי זה הוא ואיזה הוא אשר מלאו לצו, לצאר פרע כל מאמר ומאמר בזמן צעיין וצמקום, בנצואות המלוקטות ומקודרות זמן רב אחרי מליאות הנציא, אצל יספיק לנו הידיעות הכוללות:

וויען יוס א' ג' אלול תקס"ו לפ"ק.

יהודה ליב בן זאב:

ה ק ד מ ה

לא אל הקודם ולא אל המאוחר. והיא צעלמה סתומה וסתומה. וכבר
 שמו לה פנים שונים איש איש כדרכו, כל העמים ילכו איש צדק אחריו
 ואנחנו צדק אחריו נזכיר, כי אנחנו עמו ולכן מרעיתו. פרשה שאחריה
 כלה קדומים ודבר רלוי וצדורות ויעודים ככל השאר בנחם הקודם,
 אך אין נבואותיה חדולות על איזה זמן היעודים האלה נאמרים, כי
 אמרו צדק קטן עזבתיך מתישע על ע' שנה. אבל אמרו כי ההרים
 ימושו וגו' לא יתישע כי אם על גאולה מתחדת. ופרשה כ"ה כ"ו תוכחות
 מוקד בזה פרשת התשובה המפורסמת דרשו יי' ומלך ההשערה יש לשפוט
 כי היא נאמרה בזמן קרוב לחצון הצית. והמסעיד את ההשערה הזאת
 כי לא חמלא בכל התוכחות שכל הנביאים, סיהיה אחד מהם מוכיח
 אותם על המלות המעשיות כמו תפילין לילית ומזוזה, אך כל תוכחותם
 על המלות השכליות ועל מדות המוקד. והנה הנביא הזה צמקום הזה
 צעורו את העם על המדות והלדק באמרו שמר משפט ועשו צדקה מעורר
 ג"כ על שמירת השבת שמר שבת מחללו וגו' ושנה אותו להלן אם תשיב
 משבת רגלך וגו' (נח) חפס שמירת השבת מכל המלות המעשיות. ומה
 שמכאן שגם הנביא ירמי' אשר גם כל תוכחותיו על מדות המוקדיות
 כאמרו כי אם בואה יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כו' עושה חסד משפט
 וצדקה בארץ (ירמיה ע') הנה גם הוא לא חפס מכל המלות המעשיות
 זולתי שבת. ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת וקדשת את יום השבת נו'
 (שם י"ז). וע"פי הדמיון הזה יש לשער על אמתות זמן הנבואה הזאת,
 בהיות הפדץ הזה מחלול השבת גבר באומה מאד ע"כ היו מעוררים אותם
 עליוצמאד, והעד על זה כי גם אחרי שזם מנולה עוד קלת העם
 מחזיקים בפרץ הזה, כמו שמוכח מדבר נחמי' בימים ההם ראיתי ביהודה
 דורכים יתות בשבת (נחמיה י"ז). ושאר הפרשיות עד ס' דברי תוכחות
 ונזופים ודברים קשים בהוכיחו על פניהם המעשים הממועזים והמגאלים
 אשר התגורר האומה צדק צעודם על אדמתם, קרוב לחצון הצית הראשון.
 וסימונו צוידוי ובהכרת העון, וחתמו ובא לציון גואל (נ"ט) אך איזה
 גואל? קחום:

אך הנחם השלישי מהחלק הזה, ס' עד קופו, דוכם יעודים גדולים
 ונפלאים משלות האומה והללחתה וגדולתה ורוממותה, והמה מחארים
 בפרחי המלילה וצילי השיר בהפרחת המדה מאד, אשר אין להם דרך
 ומצא לפתור אותם על גאולה צכל כי אם על ישועה גדולה ממה.
 ובתוכם צאו מאמרים כוללים הזכרת חסדי יי' מעולם, וקינה על החרות
 אשר פגעו את העם צחרצן הצית, אשר לפי לורתם ועינים מתיחסים
 יחד אל ספ' ירמי' או אל קינותיו, ודוג' עון ותפלה כאשר רמזתי
 בצאורי שם. והתחלתם מן חסדי יי' אזכיר וגו' צחוד פ' ס"ג עד סוף פ'
 ס"ד. וצם נחלקו הדעות, יש מקדימים המלילות על זמן חרצן צית ראשון,
 ויש מאחרים אותם ומיחסים אותם אל החרות אשר פגעו באומה ציתי
 אנעיוכם התעוררו צני החשמונאים וגברו ונלחו ועליהם פותחים כ"כ

ראיות שכליות עליו בחקירה והתבוננות בלורים ככל היקום בכלל ושמים וארץ צפרט. ולעומת ההגדלה הזאת יזר וירחוק מחשבה כוזבת עוזרי פסל במלילות רחצות לספר בגנות עלצי כסף וזהב מעשי ידי אדם, ולהצוות בעליהם בעיניהם. מענין הראשון אחר: שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. המוציא במספר צבאם (מ) הנושה בך שמים (סס) מי מדר בשעלי מים (סס) ורצים מדרוש הזה. (ומהתימה שהנציא מעורר את האנשים על מליאות הצורא כל יכול מאין תכלית מלד החקירה השכלית, שלא כמנהג הנציאים הקודמים לו, ושלא כמנהגו בחלק הקודם, כי מנהגם בהערות האלה מלד הטובות אשר נתיחדה האומה בהן כיליאת מלרים וזולתם, וזה ממה שירמזו כי הקריאות האלה לא היו מכוונות לבעלי הדת בלבד, כי אם קריאה כללית לכל עמי הארץ), ומענין השני: הפסל נסך חרש וגו' (סס) איש את רעהו יעזרו (מא) יוצרי פסל בלם (מד). ומלודף לזה מרחיק אמונות בעלי אותות השמים וחוזי ככבים מפר אותות בדים וקוסמים יהולל וגו' (פס) עמדי נא בחברך (מח):

ומה מאד יתישבו הדברים בשום על לבך כי הדברים האלה נאמרו לעם בגלוחם בארץ צל. ואין ארץ גזרה זה עוזרי פסל ואמונה בטלסמאות ורבו זה הוצרי שמים וחוזי ככבים בארץ צל, כנודע לקורא קורי הדורות וכנגלה הרבה מספר דניאל, עד ששז המלך לעשות עלמו אלה, ועשה ללמו שיסגדו לפניו. ושמות אלילי צל תתפורקמים הם צל, נצו, כאשר פורש הנציא שמוחם ברע בל קרם נבו וגו' (סס מ"ו) והמלכים היו נושאים שמוחם בלעטלאר כצוראדן כצורכנאלר. והנה העם אשר צהיחם עוד על אדמתם זנו אחרי אלהי נכר אף כי גורשו מארלם וצאו ארץ אויב אשר הכניעם, מה נקל להם להכריע לנצם לנעות אחרי אלילי מושליהם וינכרו לורמו. ובעבור זה היה הנציא מזהיר באזהרות כפולות בהרחצת דברים להרחיקם מדעות הכוזבות האלה וכמזהר היה ירמיה אשר היה ג"כ בזמן הזה מעיר על ענינים האלה: בה אמר " אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו וגו' כי עין מיער כרתו מעשה ידי חרש במעצר וגו' עושה ארץ בכחו מבין תבל בחכמתו וגו' הוביש כל צורף מפסל וגו' (ירמיה י'). ומי לא יראה כי הנצואות מחדמים במלילה ובכוונה ובתכלית, ומתיחסים על זמן אחד, אשר לא תמלא דוגמתם בנציאים הקודמים. והדברים יותר מרחצים בפחשגן הכתב אשר שלח ירמיה אל גולי צל נזכר ממונו בנספרו (סס) בדנה תאמרן וגו' והאריכות בנספר ברוך בן נריה (ו) (*):

אמנם הנתח השני מהחלק הזה מן כ"ג עד כ' אין לתאר אותם בכוונה כוללת כי עניני הפרשיות מתחלפים. כי פרשה כ"ג עם איזה פסוקים לפניו מן הנה ישכל עזדי, צודד במקום הזה בלתי התייחסות

(*) הספר הזה ר"ל ברוך איננו נודע בקרב עמינו כי הוא נמנה בן ספרי אפ"קריפא ואני העתקתיו אל ל' עזדי, ואולי אוליאו לאור בללות ה' את דרכי כאשר בולאפי ס' הכמת בן סירא ויהודית.

הקדמה

היחסות להקשיב אזנו אל דבריו? ובעבור זה חמלא הכפיל הכניא דברי רבוי ותנחומים להטות לבם אליו ולקצוע האמונה בלצמם נחמו נחמו (מ) למה תאמר יעקב (סס) אל תירא תולעת יעקב (מא) אל תירא כי נאלתיך (מג) מחיתי כעב פשעיך וגו' שובה אלי כי נאלתיך (מד) ותאמר ציון עובני (סס) אנכי אנכי הוא מנחמכם (נא) והרצה מאלה. ותחזיק דבריו עוד בהזכירו להם היעודים הרמטונים, אשר יער אותם ג"כ קודם הויתם, וכאשר נחיימום אלה העוזרים אם לעוז ואם לרע כן יתקיימו העתידות. וכן תחאר אופן היליאה מארץ אויביהם ציד דמה וצקולי קולות צחארים מתארים טונים, יתן קול צמדצר יפנה דרך יישר המסילה וישים העקב למישור והצקעה לרכסים. ישיב מדבר לנאות דשא וארץ למאון למולאי מים. והקצה צזה כי צין צבל לא"י, צה יעצרו הגאולים, מדבר גדול וגורא יפריד ציניהם, ע"כ המלילות האלה לחזק לצ העם בלכתם הדרך הזה לא ילך להם כי לא ירעצו ולא ילמאו כאמרו אפתח על שפים נהרות ובתוך בקעות מעיינות אשים מדבר לאנם מים (מא) אחריב הרים וגבעות וכל עשבם אוביש והולכתי עורים בדרך (מג) ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך (מג) וסיומו מה נאוו על ההרים רגלי המבשר, כי לא בחפזון תצאו וגו'. וכן תרחיב צהפלגת השלוח והללחה והשלום והגדולה אשר ישיג העם צאדלם והיו מלבים אומניך, שרותיהם מינקתך אפים ארץ ישתחוו לך ועפר רגלך ילחכו (מט):

ואפשר יפלא צעיניך צמלאך צין הפלגות היעודים האלה הרצה ענינים פרטים אשר לא יחשצו על גאולה השנייה הנזכרת. לזאת אשיב לך שתי תשובות: האחת צין תצין קורא אם צעל כפס אתה ההצדל צין ספור הגדיי וצין ספור המלילי, וציחוד צענין מענינים הגדולים המתחסי' לכלל, כי המלילה תפליא ותרחיב ותפליג דצריה. ואתה תחזה ספור יליאת מלרים הכתוצ צחורה דרך ספור, וקרא ספורה צמלילה צסירת הים וצתהלים בצאת ישראל ממצרים וגו' הים ראה ויגם הירדן יסב לאחור ההרים רקדו כאלים נבעות כבני צאן וגו' מלפני אדון חולי ארץ וגו' או יי בצאתך משעיר בצערך משדה אדום ארץ רעשה את שמים נטפו הרים גולו וגו' המליץ הדצרים כמשמעם. והכלל כי הנצואה אשר דצריה מלילה וצרעיונים נשגבים חין לצקס צה כי אם אמתת כלל הענין ולא התארים הפרטים אשר תרחיב הלשון, כאשר העיר ע"ז הרצ המורה צמקומות רצות מקספרו הנכצד. ויארך לי להרחיב הדצור צזה ולהקעיד אותו צעדים נאמנים וצמאתרים חזקים: והשנית כי אם אמתם כוונת הכניא צעלם וראשונה על גאולת צבל, כחצואר צו: האומר לכורש רועי וכל חפצי ישרים ולאמר לירושלים תבנה והחיכל תומד (מד) צכל זאת ישלצ הנה והנה ייעודים רומזים על גאולה השלימה התקווה ממנו. ואתה הקורא כאשר ילך לעיר צלכתך הדרך הזה, אם אינו ענין לגאולת צבל תחכו ענין לגאולה העתידה. כי עוד חזון למועד והפח לקץ לא יחצו ואם יחמהמה חכה לו. והעזר צצאורם צקריאת המפרטים אשר הלכו דרך יי':

והכוונה השניה וגם היא גדולה אלל הכניא, היא אמת חזק האמונה צמליאו' צורא עולם יחיד צצ"ת קדמון נשגב מגוף ולורה, והצאת

דברי הימים והמעשה כחתימה לנבואות הקודמות אשר רוצם מתיחסים פליחס, והנבואות ענין אחר, כי לולי זאת היה ראוי מקום הספורים האלה, הנזכרים ג"כ בספר מלכים, כי הם מקומם, היה ראוי אחרי כלות מלילות הנבואה בסוף הספר, כאשר הוא המנהג צירמיה אחרי כלותו מלילות הנבואה אשר נבא על גלות יהודה ואיכות החרבן בכל אופניו, וכציטת ירושלים ע"י נבוכדנאצר, יצואו ספורי הדברים הנעשים בספור הגדיי, ג"כ לקום מד"ה הנזכרים במקום במלכים. וזה עם מה שזכרתי לפני יורו מה שיש צו די כי אין זכר בחלק הזה לא שם ולא שארית מופלת סנחריב, כי הוא אכל חלקו די והותר בנבואות הקודמות, גם לא היחה מפתחו ענין תחשז גאולה, והשצת עם אל ארצו צמודה וקול זמרה וכל מיני פאר ודודר אשר העמיק הרחיב הנציא לתאר נהור, כי הוא צא שם ונפל שם שדוד, והעם ישבו תחתם עד גלותם. אבל פנת הזה הנכח צל:

ועתה אשוב להעיר על תוכן עניני הנבואות הנכללים בחלק הזה צפרט, כי אם אמרי שהוא מתיחס צעלס וראשונה אל צטרת גאולת צל, אמת הוא, (ולא תדמה צנפסך להצין הדברים, עד שתדמה צרעיון ש הנציא הכותב זה, כתב כאלו הוא חי ועומד בתוך הגולים צמקומם ובזמנם) אבל היא הכוונה הכוללת והרוב, אפס צפרטיותיו יחלק לשלשה תחסי: התחז הראשון מפרשה מ' עד כ"ג, והתחז השני מן כ"ג עד ס', והתחז השלישי מן ס' עד סוף הספר. התחז הראשון פרטיותיו מתאיימות ומקודרות, ועניני כל פרשה ענינים כדצקים ומתיחסים אחד על אחד, כפי מה שישוער צמלילה, כי אין לצקס צה המשך וחצור וקדור ענינים, כי צזה תפסק מהיות מלילה ותדר צמדרגה הספור ההגדיי. אבל המלילה תשוטט צרעיוניה ותשנה צענינים, אבל יצוקס צה כי הענינים השונים ישצו למכוון אחד, ולתכלית כלה. וכן ככלל צנתח הראשון הזה שתי כוונות כוללת, עד שלא ימלט פרשה אחת כמעט שלא תצאנה צה שתי מיני כוונות האלה משלצות, אשר יאחז הנציא צאחת ומתוכה ישוטט אל השניה ומתוכה ישצ אל הראשונה:

הכוונה הראשונה לצטר הגאולה ופקידת יי את עמו לקרל לשצויים דרור מתחז יד צל, ע"י רשיון כורש מלך פרס אשר קרל צסם, וצנית הצית וכל המתיחס אל ההללה. (וכצר צארתי צחקדמה לחלק א', כל אופני הספור מכציטת כורש את מולכת צל). ולכוונת הענין הזה מתאר הנציא איכות הגאולה והעליה מגולה, והרור ותללה והגדולה אשר תשיג האומה צטוצם אל כוהם צמלילות כטגצות וצתארים מתאדים שונים, וראשית דצריו תמיד דצרי נחומים מחזקים הלצ להאמין צייעודיו הגדולות כי העם צהיותו צגלות צמלור וצמלוק כראש לצם מכל תקור, וקסה להם להאמין צטוצות גדולות כאלה, ע"ד ולא שמעו אל משה מקלר רוח ומעצודה קסה, כי אם יאחרו לאיש ענוי צככל רגליו יושצ חשך תחת הארץ לאתר: מחר אתה יולא חפשי, ויושם כתר מלכות צראשך, הישמע לדצרי המדצצר?

ה ק ד מ ה

וכאשר הם שונים צענין וצמון, כן הם שונים בצוונת צסחיתם וצאור,
 כי כאשר מלילת החלק הקודם, רוצות קתומות וקשות הצצנה,
 כקשות ענינם, והעדר הקדור, כן נהפוך הנצואות האלה רוצן גלויות
 ומצואות ומקודרות, נוחים ונעימים כנעימות הענינים הנכללים בהם. והקורא
 ההוגה, והוא עזר חלק הקודם וצא אל החלק הזה, כהולך הלך כל
 הלילה צאישון חשך דרך לא סלולה ומלאה מעקשים. וכאשר לעד שנים
 שלשה לעדים נגף רגלו צאצן עזר את האצן וחוח עלה צכפר, הוליא
 החום והנה מהמורה לפניו או הר יעלרנו, והנה הוא מגשש כעור דרך
 לא צרורה, ופתאום האיר הצקר והנה כר נרחצ לפניו והדרך רחצת
 ידיים אין מכשל ואין אצן נגף. וכל אשר חכו מלילה יטעם לו הוא יצין
 צנפשו אשר אמרתי מצלי לורך הציא לו ראיות פרעיות על קיום ההצדל
 הזה צצ' חלקים האלה, כי רק צשכל וצהרגשה מואזני משפט לפלס
 מעגלותיהם. וצעני ההצדל הזה כ"כ צרור ומרגש, עד כאשר העצרתי
 עיני צחינתי על פני הספר, ולרפתי מלילותיו אחת אחת, וצאיתי פרשה
 ל"ה, שפעתני משפט לדק (וכל המצחין צדצרים ע"ד זה כמוני ישפטו)
 כי כל הפרשה ההיא המתחלת יששום מדצד וליה עד ונכו יגון ואנחה,
 אין לה חלק ולא נחלה צחלק הראשון צמקום אשר היא שם, כי לשונה
 מלילותיה וענינה אין להם שווי ודמיון צו, אצל כלם מסכימים למין
 מלילות החלק הצ'. והפסוק האחרון ופדויי כו' כפול צחלק הזה פ' כ"א.
 ואין צירי לצרר איכה נחעה הפרשה הזאת המה, או מה כוונת המסדר
 (אשר עוררתי צחקמה לחלק הראשון שהיה זמן רב אחרי הנציא) מה ראה
 על ככה ומה הגיע אליו לשום לה מהלכים אין העומדים האלה:

עוד נצדלו הנצואות הצאות מהקודמות שלא נרשם צאחת מפרשיותיו
 צראשו לא שם הנציא כמנהג צחלק הקודם, חזון יסעי', הדצד אשר
 חזה, ויאמר יי אל יסעי', כה אמר יי אלי, דצד יי ציר יסעי'. וגם לא ליון ראשי
 הפרשה כמו משא צצל, משא לור, חזון וכדומה. וכן לא יכנה האומה
 אשר ידצד צה צשמות הנצורים צקודם יהודה ואפרים יושצי ירושלים
 ושומרון, כי אם צשם הכולל יעקב וישראל, וגם מרוממות כסא צית דוד
 מעט מזעיר אשר ירמוז אליו הנצואות האלה, כי לא למח קרנו צימתי
 צית שני, והרוממות המיועדת לו מתיחסות לעתיד:

ואחרי הראות ההצדל והשנוי צין שתי מיני הנצואות האלה, צענין
 וצמון וצמלילה וכדומה, תיפלא איפוא לו יחשוב שושצ, כי לא
 מפי נציא אחד ילאו, ולא מיד קופר אחד צאו, ולא צמון אחד נכתצו,
 לולי הקצלה המסרת צידיו, כי כל הפרשיות הנכללים צספר הזה נקוצים
 צשם נציא אחד. ע"כ אם אין לאל ידנו להפרידם לשנים ספרים, לא
 ימלטו מהחלק לשנים חלקים מספר אחד. וגם מקדרי הספר רמזו לנו
 רמז הסלוק הזה, צמה שסדרו ארצב פרשיות ספורי דצרי הימים מועשה
 קנחריצ ולרו על ירושלים ומפתחו שם וכל הספור המתיחס על זה, קדרו
 צין שני חלקי הנצואות האלה, הורו צזה למח פרוד צין הדצקים, ולשים

ה ק ד מ ה

החלק הצא מקפר הנציא הנזכר הזה, כדל ומשונה מהחלק הקודם לו, גם בלשונו גם בדרכי מליכותיו, כשנחתו ממנו צענין וצומן, אשר יכללו הנצואות הצאות זו. כי בהחלק הקודם ידבר הנציא אל העם היושב עוד בארצו, ומגיד להם פשעם והרעות המעוהדות לצוא עליהם מגלות ושבי, ומזהירקת מלכ האומה וממשלתה פעם אחר פעם, ראשונה ע"י אשר יגלו עשדת השצטים, והשניה ע"י מלך צלל כלכדה ירושלים וחרצן הצית. ובחלק הצא מדבר אל עם הגולה ומרוחק מארצו צטצי וצטצר רוח, ומצטר להם גאולה ופדות, והקמת הריקת מלצם, והשצת ממשלתם וצנין הצית החרצ, ע"י כורש מלך פרס. שם ידבר קשות, פה ידבר רכות. שם יזהיר יוכיח מגיד פורענות לעם כצד עון, פה ינחם ויצטר עוצ לעם נשוא עון. והפרשיות הראשונות מכל חלק מחלקיו יוכיחו על עניניהם. שם פתח: צנים גדלתי כו' והם פשעו צי, הוי גוי חועא כו', על מה חרכו כו' ופה פתח: נחמו נחמו עמי, דצרו על לצ כו' כי כללה עונה. שם יאמר: הוי אנחם מלרי אנקמה מאויצי, כאצ כועס על צן מציט טרם ייקרו, והוא מזהירו צעונשים על מריו צחמת אפר, וכל העונשים ימעטו צעיניו אשר מאיים צהם צנו לתת צו צחמתו, ופה יאמר: כי לקחה כפלים צכל טעאחיה, כאצ רחום אל צן טעטועו המיוסר, כי טככה חמתו ונחמדו נחומיו, והמעט מן העונש אשר הגיע לצנו ידמה צעיניו ליותר מכדי רשעתו. שם יכפיל מלות הקריאה ללכה הוי הוי, פה יכפיל מלות הקריאה ללוי נחמו נחמו, אנכי אנכי מנחמכם:

ספר

ישעיה

עם תרגום אשכנזי ובאור

מאת

החכם ר' יהודה בן — יונה לבית ייטלש ז"ל.

כאשר נדפס בפעם החמישית

ועתה נעשו שניים ותקונים בתרגום מראשיתו ועד סופו וגם הוספת מועילות
בבאור מינה כהנהגה מדויקת עם הקרי והכתיב חסדות ויתרות.

ועוד נוסף לזה

פירוש רש"י ז"ל.

וגם

הקדמה

מאת

החכם ר' יהודה ליב בן זאב ז"ל

ונלוה אליו

ספר תולדות אהרן.

כרך שני

פעם.

פערלאג פאן מ. ע. לאווי'ס זאָהן בוכהאַנדלונג.

כ ת ב י ק ד ש

נרפסים מחדש

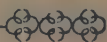
ומהודרים בתוספות רבות

Siehe,* ich lasse den Schatten des Sonnenzeigers, der herunter gegangen an dem Sonnenzeiger des Ahas durch die Sonne, rückwärts gehen zehn Grade. (Jesajah 38, 8.)

הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בשמש אחרנית עשר מעלות. (ישעיהו ל"ח, ח.)

Jesajah II.

PEST.

Verlag von M. E. Löwy's Sohn Buchhandlung.

sprach: Was haben sie gesehen in deinem Hause? und Chiskijahu sprach: Alles, was in meinem Hause ist, haben sie gesehen; es ist nichts, was ich ihnen nicht zeigte in meinen Schätzen. 5. Da sprach Jesajah zu Chiskijahu: Höre das Wort des Herrn der Heerscharen! 6. Siehe, es werden Tage kommen, da wird weggeführt Alles, was in deinem Hause ist, und was deine Väter gesammelt bis auf diesen Tag, nach Babel; nichts wird überbleiben, spricht der Herr. 7. Und von deinen Söhnen, die aus dir hervor gehen, welche du zeugen

wirfst, werden sie nehmen, daß sie als Verschnittene dienen im Palaste des Königs von Babel. 8. Chiskijahu sprach zu Jesajah: Gütig ist das Wort des Herrn, das du geredet! Und er sprach: Daß nur Glück und Bestand sei, so lange ich lebe!

רש"י

לו מי הכל אחיך (בראשית ד') היה לו לומר רצש"ע הלא כל הנסתרות בלויות לך כו' וכן כלעם שאמר לו מי האנשים האלה עמך והסיז ואמר זלך זן לפור ערך מואז שלח אלי (צמדצר כ"ז): כדאית' צתנחומא: (ו) לא יותר דצר. מדה כנגד מדה כנגד לא ה' דצר: (ז) ומבניך. הם חכמים מישאל ועזריה: (ח) טוב דצר ה'. מאחר שנימי יוהם שלום:

באור

חזקיה בזה נגד הנביא, ואמר לו שאלך גדול וכבוד שלח לו שלוחיו מארץ רחוקה, כי שמעו הולך במדינות רבות ולכן קלף עליו הנביא: (ז) אשר תוליד, זה לאות, שלח היו בנים לחזקיה בעת הכבושה הזאת, אך אחר שלש שנים הוליד את מנשה. (רלב"ג):

* פתח באחנכח

ספרים ומנחה אל־חזקיהו וישמע
 כי חלה ויחזק: (3) וישמח עליהם
 חזקיהו ויראם את־בית נכחה את־
 הכסף ואת־הזהב ואת־הבשמים
 ואת השמן השב ואת כל־בית
 כליו ואת כל־אשר נמצא באוצרותיו
 לא־היה דבר אשר לא־הראם חזקיהו
 בביתו ובכל־ממשלתו: (4) ויבא
 ישעיהו הנביא אל־המלך חזקיהו
 ויאמר אליו מה־אמריו האנשים
 האלה ומאין יבאו אליך ויאמר
 חזקיהו מארץ רחוקה באו אלי

hört, daß er krank
 war und wieder ge-
 nas. 2. Chiskijahu
 freute sich über sie,
 und zeigte ihnen sein
 Schatzhaus, das
 Silber und das
 Gold, die Spezereien
 und das köstliche
 Del, sein ganzes
 Zeughaus, und Al-
 les, was sich fand in
 seinen Schätzen;
 nichts war, was
 Chiskijahu ihnen
 nicht zeigte in seinem
 Hause und in seiner
 ganzen Herrschaft.
 3. Da kam Jesajah,
 der Prophet, zum
 König Chiskijahu,
 und sprach zu ihm:
 Was haben diese

Männer gesagt? und woher sind sie gekommen zu dir? und Chiskijahu
 sprach: Aus fernem Lande sind sie zu mir gekommen, von Babel. 4. Jener

רשי

לט (א) וישמע כי חלה ויחזק. היה למוד לאכול שלש שעות וישן עד ט' כיון
 שחזר בלילה חמה לחזקיהו כשעמד משנתו זט' שעות מלא שהוא שחית
 נקט להרוב את כל עזריו אמר הכתם אותו ישן יומם ולילה עד הצקר אמרו לו בלל
 חמה הוא שחזר אמר להם ומי החזירו אמרו לו אלוה של חזקיהו כו' כדאיתא
 בתנחומא ופסיקתא: (ב) בית נכחה. בית בנויו של צשמים כמו (נראית לו) כנחת
 ולרי ולוט: ואת השמן הטוב. יש פותרים שמן המשחה וי"ל הוא שמן אפרסמון שהיה
 מזוי זא"י והוא פגם האמור ציחוקאל יהודה וישראל המה דוכלך צחטי ענין ופגם
 (יחזקאל כז'). וראיתי בספר יוסיפון שהוא אפרסמון וגדל ציריחו לכך נקרא יריחו
 על שם הריח: לא היה דבר. אף ס"ת: (ג) מארץ רחוקה באו אלי. זה אחד משלש
 דני אדם שצדקן המקום ומלאן ענין של עימי רבליס קין וצלעס וחזקיהו חזקיהו
 היה לו להשיג אתה בניאו של מקום ולי אתה שאל התחיל מתבאר ואומר מארץ
 רחוקה באו אלי לפיכך נענש ועל ששמח עליון והאכילו על שלחנו וכן קין שאמר

באור

למעלה שאמר ישעיהו חס לך האות, חזקיהו שאלו מישעיהו ואמר לו, מה אית כי אעלה בית ה' ? ר"ל שארעא
 ואעלה בית ה' כמו שאתה אומר. (ר"ק):

לט (א) של. מלכי בבל היו עבדים נושאי מנחה למלכי אשור, אך אחרי הבוס ה' את מנחה סכרני
 לפני ירושלים כנגפה גדולה, הסתברו עם אנשי ארץ מדי ועמדו כנגד אשור, ועל כן שלח מלך
 בבל את עבדיו אל חזקיהו, לברכו על אדות הנפלאות אשר עשה לו ה', ולברכו עמו בריח: (ב) בית
 נכחה, בית גמולי (הסעדי). בית כליו, בית הנשק, שניחים שם כלי הנלחמה: (ג) ויאמר חזקיהו, השפיר

קיא Jesajah 38, 39.

nicht harren, die in die Grube sanken, auf deine Treue. 19. Wer lebt, wer lebt, der preiset dich, wie ich heute; der Vater verkündet den Kindern deine Treue. 20. Der Herr rettete mich; darum rühren wir unser Saitenspiel all' unsre Lebenstage im Hause des Herrn. 21. Und Jesajah sprach, man sollte einen Klumpen Feigen bringen, und zerdrückt auf das Geschirr legen, damit er geneset. 22. Und Chiskijahu sprach: Was ist das Zeichen, daß ich hin-
auf gehen werde zum Tempel des Herrn?

39. 1. Zur selben Zeit sandte Marobach = Balaban, der Sohn Baladan's, König von Babel, Briefe und Geschenke an Chiskijahu, weil er ge-

ישעיה לח למ

תֹּדֶךְ מוֹת יִהְיֶה לְאִישׁ־יִשְׁכְּרוּ יוֹרְדֵי-
בֹר אֶל-אֲמָתָהּ: (ט) חִי חֵי הוּא יוֹדֶה
כְּמִנִי הַיּוֹם אָב לְבָנִים יוֹדִיעַ אֶל-
אֲמָתָהּ: (כ) יְהוָה לְהוֹשִׁיעַנִי וּנְגִינוֹתַי
נִגְנְנָן כָּל-יְמֵי חַיֵּינוּ עַל-בֵּית יְהוָה:
(כא) וַיֹּאמֶר יִשְׁעִיָּהוּ יִשְׂאוּ דְבַלַּת
תְּאֲנִים וַיִּמְרְחוּ עַל-הַשֻּׁחִין וַיְחִי:
(כב) וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּהוּ מָה אֹת בִּי אֵעֲלֶה
בֵּית יְהוָה:

למ (ב) בַּעַת הָהִיא שָׁלַח מְרַאדָךְ
בְּלֹאדָן בֶּן-בְּלֹאדָן מֶלֶךְ-בָּבֶל

ת"א בעת ההיא יצמות ו', נ"ו. סנדרין י"ח, נ"ו:

רש"י

ולא כיותי סוצר אל אשתה הצטחחך שהצטחחני עליו: (יט) חי חי. ל' צני אדם
חיים כלומר כש' צני אדם חיים צעולם זה חי וזה חי יולדת ההולדת מצנייהם:
יודיע. אשיספ"ר צלע". (ס"א חי חי אשתה חי ונאה להורות לחי): אל אמתך. האז
מודיע ומכוין דעת צני אל אמתך להאמין כך: (כא) דבלת תאנים. דבלת העשויה
מתאנים כשהן לחין קרויין תאנים וכשנדרסין צעיגול קרויין דבלה: וימרחו. יחליקוהו
לדבקה על השחין וכנס צתוך כנס ביה שאף צצר חי שנותנין עליו דבלה מעסיה אל
הקצ"ה כותן דצר המחצל לתוך דצר המחצל וערפא: (כב) מה אות. מה טעם ומה
נאה אות זה הכיתוף לי אשר אעלה בית ה':

באר

כי הוא אינו מדבר אלא על הנופות בעדם בקבר, ולא כל הנופות יחיו ויעמדו מן הקבר וכחז הראש"ע:
רבים ימותו, איך כחז הנביא בדברים האלה, שמכחישים בתחיית המתים? ויש להשיב כי הנוף אין לו כח
ולא דעם בלאת השמה מומנו ולמה ימותו? והנה גם בהיות השמה דבקה עם הנוף אינו מדין, ואף כי
במותו ע"כ דבריו. ח' חי, הכפל לחיך הענין. אל אמתך, אמת אמתך, וכן (תהלים צ') אקפרא אל חק:
(כ) להושיעני, המקור תמורת העבר, או עמנו ה' אומר להושיעני וכן עשה. על בית. על במקום בית:
ר"ל בבית, כמו (הושע י"א) והטובים על בתיכם, והטעם אני והמשוררים כנגן נגינות שבעים בבית ה' על
היטועה הזאת: (כא) ויאמר, זה הפסוק ושאחריו אינם מן המוכח, ולא מלאכי להם טעם, למה נכתבו
הנה אחר המוכח, כי משפט למעלה (פסוק ז') אחר וגו' על העיר הזאת, וכן הם כספר מלכים. (רד"ק).
ישאו, יקחו חסידה מתאנים דרוקות להניח תפוחים על השחין ויחיה המלך: (כב) מה אות, מה שאמר

ת"א ארני עליהם מנחות ד', מ"ד : ותחלימני זרכות ט', נ"ה, נ"ו.
הנה לשלום סס ח', י"ח :

רעני

באור

1) von göttlichen Wohlthaten.

לִילָה תִשְׁלִימֵנִי: ^(יב) וְשִׁוִּיתִי עַד-בֹּקֶר
בְּאֵרֵי בֶן יִשְׁכָּר כָּל--עֲצָמוֹתַי מִיּוֹם
עַד-לִילָה תִשְׁלִימֵנִי: ^(יג) בָּסוּס עָגוּר
בֶּן אֲצַפְצָף אֲהַגֶּה בִּיּוֹנָה דָּלוּ עֵינַי
לְמָרוֹם אֲדֹנָי עֲשֶׂקָה--לִי עֲרֹבָנִי:
^(יד) מִתְּ-אֲדָבָר וְאִמַּר-לִי וְהוּא עָשָׂה

רשמי

באור

1) eigentl. machst du mir ein Ende.

בַּחֲלָתִי וַיְחִי מַחְלִיו: (י) אֲנִי אֲמַרְתִּי
בְּדַמִּי יָמִי אֵלֶכָה בְּשַׁעְרֵי שְׂאוֹל
פִּקְדַּתִּי יֵתֶר שְׁנוֹתַי: (ב) אֲמַרְתִּי לֹא-
אֶרְאֶה יְהוָה בְּאֶרֶץ הַחַיִּים לֹא-אֶפְשֵׁ
אָדָם עוֹד עִם-יוֹשְׁבֵי חָדָל: (ג) דוֹדִי
נָסַע וַנִּגְלָה מִנִּי כְּאֶהָל רָעִי קִפְדַּתִּי
כְּאֶרֶג חַי מִדְּלָה יִבְצַעֲנִי מִיּוֹם עַד-

תִּיא מְדָלָה נִדְרִים ד' מ':

den Herrn im Lande der Lebenden. Nicht schau' ich ferner Menschen unter den Bewohnern der Welt. 12. Mein Zelt ¹⁾ wird abgebrochen und wandert von mir weiter, wie ein Hirtenzelt; mein Leben wird abgeschnitten, wie

nigs von Sefudah, als er krank gewesen und genesen war von seiner Krankheit. 10. In den Tagen, da mir Vernichtung drohte, sprach ich: Nun soll ich gehen durch die Pforten der Unterwelt, beraubt des Restes meiner Jahre. 11. Ich sprach: Nicht mehr werd' ich den Herrn sehen,

רש"י

יהיו מספידין אותו ועלו עכשיו לאחוריהם ציוס שנתפס חזקיהו ונתוספו על היום
' שעות: (ט) מכתב. תיורג ונתן כתז אודלם על ניסא דיתעצוד לחזקיהו: (י) אני
אמרתי דרמי ימי. כשראיתי ימי דרמי צשמון וחריטה כמו דמה כל עם כנען (לפני'
'א) כלומר כשלחתי אמרתי אלכה צשערי שאל עתה אמות לפי שעד אותו היום לא
נתפס חולה: פקדתי יתר שנותי' כמו (צמדד ל"א) לא נפקד ממנו איש נהסרתי
שאר שנותי. ויונתן תירגם על דודכני לצט איתוספו על שני נפקדתי לטובה ונתותו
שנותי (תוספות): (יא) אמרתי לא אראה יה. לא אשתמש עוד צס של יה: צארן
החיים. חיים משתמשין צו אצל המתים אינס דשאין שאל' לא המתים 'הללויה חק
למתי' שאין מזכירין סס צן שתי אותו' לעולם ע"כ. צארן החיים צצ"הם: לא אצט
אדם: חי עוד: עם יושבי חלל שאהיה עם המתים היושבים צארן חולם ומנועה מן
החיים: (יב) דורו נסע ונבלה מני. צני דורי נסעו ממני נסעו כמו נסחו כמו

באור

יחז היחבב געגאנגען. ובר"א טעם צעעלות. כנאפר העעלות אשר ירדה, וראוי לתרגם (און דיא גראדע,
דיא יחז הערונטער געגאנגען וואר): (ט) מכתב, כני להשיר הכל והיה צראש השיר כמו מכתב:
(י) ברמי, לשון כריטה וכליון, כמו (הושע י) צשחר דמה דמה מלך ישראל. פקדתי, כמו (צמדד ל"א).
לא נפקד ממנו איש נהסרתי יתר שנותי. (רש"י). ר"ל חסרתי שנותי הנשארים עד מלאת השנים הקצובים לרוב
כני אדם: (יא) לא אראה יה, השם איננו מקרה עד צששלע העין צו רק הוא נראה צעעשוי, והעעם, שאל
יראה מעשי השם צעולם הזה, חזו צארן החיים, כאלו יפרש צבריו והנה הצכיר צחלה הענוג האדם צעולם הזה
והוא סיכר מעשי השם ואחר כך צימענג צמראה העין להיות עם צבריו חזו לא אצט אדם עוד. (צן צמרח).
חדל, כמו חלד מעשה לא אצט אותן כני אדם אשר סס עם יושבי חלד. רלה לומר המהלכים עם הצבריות
היושבים צעולם הזה. ורש"י פירש שאהיה עם המתים היושבים צארן חולה ומנועה מן החיים. וראוי לתרגם
(בייא דען בעוועהנערן דעם שטיילען אונדעם): (יב) דודי, ענין מדור והוא סנוק אשר הוא מדור
להנפש, וכן (צראשית מ"ז, כ') ימי שני מגורי והעעם נפשי צמחוד אט מדורה צעולם הזה כמו הרועה המציע
אהלו ממקום למקום. ונבלה, לשון גלות. מני, הי"ד לצפארת ולחוק, (צ"ן מיינענן איך היכוועג).
קפדתי, ענין כריטה כמו (יחזקאל ז') קפדה צס. וראוי הקי"ף בקצון קופדתי כמו פוקדתי צפסקו י. ושיעור.
צשכתי שחיי יכרתו כמו האורג הממרה לכרות היריעה אשר צשכלמה. מרלה, מגזרת דלל, דבר החלוי למטה

Und Chiskijahu meinte auf das Heftigste. 4. Da erging das Wort des Herrn an Jesajah, und sprach: 5. Gehe hin, und sprich zu Chiskijahu: So spricht der Herr, der Gott David's, deines Vaters: Ich habe dein Gebet erhört, und deine Thränen gesehen: Siehe, ich füge zu deinem Leben noch fünfzehn Jahre, 6. und aus der Hand des Königs von Assyrien will ich dich und diese Stadt retten, und ich will diese Stadt beschützen. 7. Und das sei dir das Zeichen, von dem Herrn, daß der Herr thun wird, was er geredet: 8. Siehe, ich lasse den Schatten des Sonnenzeigers,

der herunter gegangen auf dem Sonnenzeiger des Achas durch die Sonne, rückwärts gehen zehn Grade; und die Sonne kehrte zurück zehn Grade, die sie herunter gegangen war, am Sonnenzeiger. 9. Schrift 1) Chiskijahu's, Rö-

בְּעֵינַי עָשִׂיתִי וַיִּבֶךְ חִזְקִיָּהוּ בְּכִי גָדוֹל:
 (ד) וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֶל-יִשְׁעִיָּהוּ לֵאמֹר:
 (ה) הֲלוֹךְ וְאָמַרְתָּ אֶל-חִזְקִיָּהוּ כֹה-
 אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי דָוִד אָבִיךָ שְׁמַעְתִּי
 אֶת-תַּפְּלַתְךָ רְאִיתִי אֶת-דַּמְעַתְךָ הַגָּדֹל
 יוֹסֵף עַל-יָמֶיךָ חֲמֵשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה:
 (ו) וּמִכָּתָף מֶלֶךְ-אַשּׁוּר אֶצִּילְךָ וְאֶת
 הָעִיר הַזֹּאת וְגִבּוֹתֶיהָ עַל-הָעִיר הַזֹּאת:
 (ז) וְזֶה-לְךָ הָאוֹת מֵאֵת יְהוָה אֲשֶׁר
 יַעֲשֶׂה יְהוָה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר
 דִּבֶּר: (ח) הַגָּדֹל מְשִׁיב אֶת-צֶל הַמַּעֲלֹת
 אֲשֶׁר יֵרְדָה בַּמַּעֲלֹת אִחָז בְּשֶׁשֶׁשׁ
 אַחַדָּנִית עֶשְׂרֵי מַעֲלֹת וַתָּשָׁב הַשֶּׁשֶׁשׁ
 עֶשְׂרֵי מַעֲלֹת בַּמַּעֲלֹת אֲשֶׁר יֵרְדָה:
 (ט) מִכָּתָף לְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ-יְהוּדָה

ת"א הגני משיב סנדרין י"ח. ל"ה עקדה שער י"ב:

רש"י

יוסף על ימיו: (ו) ומכתף מלך אשור חזקיהו. למדנו שלפני מפלת סנחריב חלה: (ז) וזה לך האות. שתדפא ויתוספו ימיו כדמפורסם למטה במלכים (ז' כ') שאל לו מה האות כי לעלה: (ח) הגני משיב. אחורנית עשר מעלות את הכל אשר ירדה: כל המעלות. בעין מדוברות עשויות כנגד הכמה לנחון צבם שעות היום כעין אדול"בין שעותיו האומנים: אשר ירדה. מיהרה לירד ונתקלר היום י' שעות ציום שמת אחז כדי שלא

באור

הוא בנה חומם המעלות. (ד"ק). במעלות אשר ירדה, כאלו כחזו אשר ירדה במעלות, כמו במאמר הקודם. וכן מרגם הכשרי: וכן שמשא עקר שנין כלורם אכן שיעא דמחם (אונד דיא וזכנע קעהרטע לוריק חוק לעהן סטודען חויל דער לייכונג — דעק ליפֿפֿערבאָחטטע — דעם שטודענלייגערם, וויא

1) so viel als Lieb; als Ueberschrift eines Liedes.

(לז) ויפַע וילך וישב סְנַחְרִיב מֶלֶךְ־
אֲשׁוּר וישב בְּגִינָה: (לח) ויהי הוּא
מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית אֲנֶסְרֹךְ אֱלֹהֵי וְאֲדִרְמֶלֶךְ
וְשַׂרְאֶצֶר בְּנֵי הַפָּהוּ בַּחֶרֶב וְהַמָּה
נִמְלְטוּ אֶרֶץ אֲרָם ויִמְלֹךְ אֶסְרֵחַדֶּן
בְּנֹו תַחְתּוֹ:

brach Sancherib, der König von Asshrien, auf, zog fort, kehrte zurück, und blieb in Niniveh. 38. Als er anbetete im Tempel Nisroch's, seines Gottes, erschlugen ihn Adramelech und Scharizzer, seine Söhne, mit dem Schwerte, und flüchteten sich nach dem Lande Ararat, und Assarchadon, sein Sohn, ward König an seiner statt.

לח (ל) בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה חֲזַקְיָה לְמוֹת
וַיָּבֹוא אֵלָיו יֹשְׁעִיָהוּ בֶן־אֲמוּץ
הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה
צִו לְבֵיתְךָ כִּי מֵת אֶתָּה וְלֹא תַחֲיֶה:
(מ) וַיִּסַּב חֲזַקְיָהוּ פָנָיו אֶל־הַקִּיר
וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה: (נ) וַיֹּאמֶר אָנָּה
יְהוָה זְכַר־נָא אֶת אֲשֶׁר הִתְחַלֵּכְתִּי
לְפָנֶיךָ בְּאֶמְרַת וּבְלֵב שָׁלֵם וְהַשׁוֹב

38. 1. Zu jener Zeit wurde Chiskijahu krank zum Sterben, da kam zu ihm Jesajah, der Sohn Amoz, der Prophet, und sprach zu ihm: So spricht der Herr: Bestelle dein Haus, denn du wirst sterben, und

ת"א ויסב חזקיהו זכרות ח' ה':

nicht genesen. 2. Da wandte Chiskijahu sein Angesicht zur Wand, betete zu dem Herrn, 3. und sprach: Ach, Herr, gedenke doch, daß ich vor dir gewandelt mit Treue und ergebenem Herzen, und gethan, was gut ist in deinen Augen!

רש"י

ולא אשור ויצן את נכחו: (לח) בית נסדוך. נסד מתינתו של נח כדמפורש בלגדת חלק: הכוהו צדד. שאמר אם תליל אותי שלא יהרגוני בני מלכותי שהנאתי צניסם כאן ומתו אקריז שני בני לפניך עמדו והרגוכו:

לח (א) בימים ההם. שלשה ימים לפני מפתו של סנחריז חלה חזקיהו ויום ב' כשעלה צית ה' הוא יום מפתו של סנחריז הוא י"ט ראשון של פסח: כי מת אתה ולא תחיה. מת אתה צע"הו ולא תחיה לע"הצ משום דלא נסנת חיתתא כו' כדאיתא בצרכות: (ב) אנה ה'. איה דמכותך: (ה) הנני יוסף. הנני הוא אשר

באור

לח (א) ולא תחיה, לא תרפא מחולי זה, כי ממוך זה החולי תמות. (רד"ק): (ב) ויסב, הסב את פניו מן העומדים עליו אל הקיר: (ה) על ימין, אשר חית עד עתה: (ח) במעלות לחו, כי

nicht kommen in diese Stadt, und wird keinen Pfeil hinein schießen, und keinen Schild dagegen richten, und keinen Wall dagegen aufwerfen. 34. Auf dem Wege, worauf er gekommen, wird er zurückkehren, und in diese Stadt nicht kommen, spricht der Herr. 35. Ich beschütze diese Stadt und rette sie, um meinetwillen und um David's, meines Knechtes, willen. 36. Da ging der Engel des Herrn aus, und erschlug im Lager der Assyrer hundert fünf und achtzig tausend Mann. Als man des Morgens aufstand, siehe, da waren sie alle todte Leichen. 37. Da

מֶלֶךְ אֲשׁוּר לֹא יָבֹא אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְלֹא־יִזְרֶה שָׁם חֵץ וְלֹא־יִקְדֹּמְנָה מִגֶּן וְלֹא־יִשְׁפֹךְ עָלֶיהָ סִלְלָה: (לד) בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־בָּא בָּהּ יָשׁוּב וְאֶל־הָעִיר הַזֹּאת לֹא יָבֹא נָאִם־יְהוָה: (לה) וּגְבוּתִי עַל־הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָה לְמַעַנִּי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי: (לו) וַיֵּצֵא מִלֶּאֶךְ יְהוָה וַיָּבֶה בְּמַחְגֶּה אֲשׁוּר מֵאֶרֶץ וּשְׁמָנִים וַחֲמִשָּׁה אֲלָף וַיִּשְׁבִּימוּ בַּבֶּקֶר וַהֲנֶה כָּל־סַבְּרִים מֵתִים:

רש"י

ותרגומו מליתא על סם שעוסין לו מתחילה שני מחילו' גדר קני' וסופכין העפר זיניהם וכזסין אותו סם לאחר שמלאו את המחילות. ושמעתי שפותרין איתו זריקת האזנים גדולות שקורין פרוייר"א אזל אין צאזנים לשון שפיכה ולא לשון סלילה ואין לשון התרבוט נופל על פתרון זה: (לו) ויצא מלאך ה' וגו'. לאחר שהלך ונלחם עם כוש חזר וצא לירושלים וצאותו שעה וילא מלאך ה' וכך שנויים צסדר עולם הנני נותן צו דוח ושמע שמועה כמה שנאמר וישמע אל תרהקה וגו' (לעיל ל"ז) שטן שצנא הסופר וסיעתו והוליכ' צזיקים והלך לו לכוט ולקח חמדת כל האולדות וצא לו ירושלים לקיים מה שנ' (לקמן מ"ה) יביע מזרים וסחר כוש עליך יעצורו זו לירושלים אחריו ילכו זה חזקיהו צצותה שעה וישלח את תרתן ואת דצ סדים הס הנצורים צצספר (מלכים צ' י"ח) והס הס המלאכים שנאמר עליהם ששלח אחר השמועה שנא' (לעיל ל"ז) וישלח מלאכים אל חזקיהו ולא הס צצו עם דצצקה צצליחות הדאשון ועל אותן הספרים השיצ ישעיהו (סס) צזה לך לעגה לך אותה שעה וילא מלאך ה' ויכה וגומד כלס מלכים קסורים כתרס דדאשיהם וקטן שצכולס היה שר על שני אלפים שנא' (לעיל ל"ז) וחתנה לך אלפים סוסים ואיך תשיצ את פני פח' אחר וגו' למדנו על קטן שצפחותים שהוא שר על אלפים איש ונפלו הס וגייסותם: (לז) וישב צניניה. היה ראש המלכות כענין שנאמ' (ראשית י') מן הארץ הכוה

באר

סלילה, הוא לצור העפר שסופכין כנגד חומת העיר לעלות שם וללכדה, וכן (חזקוני א') וילכור עפר וילכדה: (לז) ויצא, ונמלכים ויהי צלילה ההוא וילא. ויכה, לרעה יוקיפון מהו צמוצפה. וישכימו, הנוצעים הנשארים. ויסע וגו', הנה שצ סנחריב לארצו צצותה פנים, ולא נלחם עוד עם חזקיהו מלך יהודה, אך הרע מאד לעשרת השבועים, אשר היו שבועים צארן אשור, והרג מהס הרבה מאד, כאשר סופר צצספר טוביה (א' כ"ח):

עֲלֶה בְּאָזְנִי וְשִׁמְתִּי חֲחִי בְּאַפִּי וּמִתְנִי
 בְּשַׁפְתִּי וְהִשְׁלַתִּיךָ בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר--
 בָּאתָ בָּהּ: (ל) וְהִלֵּלְךָ הָאוֹת אֲכֹל
 הַשָּׁנָה סְפִיחַ וּבִשְׁנָה הַשְּׁנִית שְׁחִים
 וּבִשְׁנָה הַשְּׁלִישִׁית זֵרְעוֹ וְקִצְרוֹ וְנִטְעוֹ
 כֶּרְמִים וְאֲכֹל פְּרִים: (לז) וְיִסְפָּה
 פְּלִיטַת בֵּית-יְהוּדָה הַנִּשְׁאַרָה שָׂרֵשׁ
 לְמִטָּה וְעֵשָׂה פְּרִי לְמַעְלָה: (לח) כִּי
 מִירוּשָׁלַם תֵּצֵא שְׂאִירִית וּפְלִיטָה
 מִתֶּרֶץ צִיּוֹן קִנְיַת יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה
 זֹאת: (לג) לָכֵן כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹ-

men zu meinen Ohren gekommen, so leg' ich meinen Ring in deine Nase, und mein Gebiß in deine Lippen, und führe dich zurück auf dem Wege, auf dem du gekommen. 30. Und das sei dir das Zeichen: Ein Jahr esset ihr, was vom Ausgefallenen gewachsen, und im zweiten Jahre, was wieder vom Ausgefallenen gewachsen, und im dritten Jahre sollst ihr säen und ernten, und Weinberge pflanzen und ihre

Frucht essen. 31. Die Erretteten des Hauses Jehuda's, die Uebergebliebenen sollen Wurzel schlagen unten, und oben Früchte tragen. 32. Denn von Jerusalem sollen die Uebergebliebenen ausgehen, und die Erretteten vom Berge Zion; der Eifer des Herrn der Heerschaaren wird Solches thun. 33. Fürwahr, so spricht der Herr vom König von Assyrien: Er wird

יְשַׁעְיָה

חחי. כמין טענת הוא ותוחזין אותו צפ' בהמה שעסקיה רעים למוטבה זו: ומתני
 ת' זמם וכו' של גדול ותוחזין אותו צנחורי האנקה וכו' שטינו וכמקנו צחוטם צמם
 שצת. (ל"ע) כי מהפסוק נראה להדיא להיפך כי חח צחוטם ומתב צשפס: (ל) וזה
 לך האות. הדיבור הזה אינו לסנחריב אלא הנציא אחר לחזקים והתשוב' הזאת תהיה לך
 לאות להצטח' אחרת הנה החדיוו הלביוו' את כל הודעי' וגדעו את כל האילנו' והקצ"ה
 מצטיחך שתסתפקו הס' הזאת צספיה הודעי' שילמחו מאליה: אכול השנה: לאכול
 השנה ספיה: וצננה השנית שחיס. הן ספיה בידועי אילנות כך הוא צסדר
 עולם. אכל יונתן חירגם כתכתין ספיה ספיה וזה לך האות כשדא' שיתקיים
 דברי שיטת סנחריב אחריו ויפול תלמין שותקיים עוד הצטח' השניה: (לז) קנאת
 ה' לצאות. שיקח לשמו ולא מחעת זכות שזידכם למדנו שתמה זכות אבות: (לג) ולא
 יקדמנה מגן. לא יעריך לפני' מגן דמתגדס לפני קדם: ולא ישפך עלים סוללה.
 ולא ילצור עלה מליחא: אומר אני הוא ששופכין עפ' ולוצרין לפני החומה והמבדלות
 לצנות עליה כדכו': סוללה. ע"ס סוללים וכונסין אות' צמקנות כדי שיתקשה.

באור

המוטם צפי ההמה, להנהיגה. ר"ל אני אראה לך, שאתה צרפתי, ואנכי אהיה אהך למקום שאתה (רד"ק):
 (ל) ספיה, הוא הלוואה מהגרעין הנופל מאליו. שח'ים, הלוואה מן הגרענים שפלו מן הספיה, ומן השחים
 ישאר לכם לצרוע ממה שנה השלישית. (רד"ק). ובמלכים כחצו קחיש, בהפוך אחריות: (לג) לא יקדמנה
 מגן, לא יעריך לפניו מגן. (רש"י). והרד"ק פי' לא יקדמו צמגן, כי בעלי המגנים באים ראשונה אל העיר:

dem Dritte meiner Füße alle Ströme Egyptens. 26. Hast du nicht gehört, daß ich von fern her dieß veranstaltet, vor langer Zeit es be= reitet habe? Nun hab' ich es kommen lassen, daß du feste Städte zerstörtest zu wüsten Haufen. 27. Und ihre Ein= wohner, ohnmächtig, verzagten und wur= den zu Schanden; fie wurden wie Gras des Feldes und grü= nes Kraut, wie Gras auf den Dächern und Brandforn, eh' es aufgeschossen. 28. Dein Sitzen, deinen Ausgang und deinen Eingang kenn' ich, und dein Toben gegen mich. 29. Weil du gegen mich tobst, und weil dein Vär=

יִאֲזְרִי מְצֹר: (כו) הָלוֹא שְׁמַעַתָּ לְמַרְחֹק אוֹתָהּ עֲשִׂיתִי מִיָּמִי קֶדֶם וַיִּצְרֶתִּיָּה עֲתִידָהּ הַבֹּאֲתִידָהּ וְתִהְיֶה לְהִשְׁאֹת גִּלִּים נִצְיִים עָרִים בְּצָרוֹת: (כז) וַיִּשְׁבִּיהֶן קֶצְרִי־יָד חֲתוּ וּבִשּׁוּ הָיוּ עֹשֵׁב שָׂדֶה וִירֵק יִדְשָׂא חֲצִיר גִּפּוֹת וַיִּשְׁדָּמָה לִפְנֵי קָמָה: (כח) וַיִּשְׁבַּתָּהּ וַיִּצְאָתָהּ וּבִאָהּ יִדְעָתִי וְאֶת־הַתְּרַנּוֹתַי אֵלַי: (כט) יַעַן הַתְּרַנּוֹתַי אֵלַי וּשְׁאֲנַנְתָּ

דעתי

בהרותם נשתייתם ונשתיתם צהמתם ומדרך כף דגליהם. ואחריו לשון הוה כלומר כן דרכי תמיד: ואורי מלור. ואורי עיר הכזה צמלור ע"י יאורות: (כו) הלא שמעת. ולמה תתפאר אין זה שלך כי בזרה הוא מלפני זה שני' רצות שתהיה אתה פורע פורענותי מן האומות כענין שאל' (לעיל י') הוי אשור שצט אפי: הלא שמעת למרחוק. ויתר משצעים שנה שנתנצח עמוס שנתים לפני הדעש (עמוס ז') וישראל בלה יגלה מעל אדמתו מאז יש לך לשמוע שעשיתי והכנתי פורענות זו: מימי קדם. משעת ימי זרלשית עלתם על לזי אותה שגזרה עליך שאלמר (לעיל ל') כי ערוך מתמול תפת' בס הוא למלך הוכן: עתה. כשהבנרת' על העכ"ס הנצלותים לאותה גזירה כרי שתכל להשאות בליס נליס עדים צלורות. שתהרג את יושביו ותהיין אתה מלדס ויתעטרו לבליס לומחים ירך: (כז) ויושביון קלרי יד. אני התשתי את כחן לפניך: ודעמה לפני קמה. שדמה הוא שקורין אשטוז"ל צלע"ז הכשא' צקרקע שרטי הקליר: לפני קמה. כשלא הביע להתצטל ולהתקשות לצל לירי קמה והוא חלס ורך. לפני קמה צטרס יהיה קמה: (כח) ושבחתך ולאכתך וצוהך ידעתי. ת"י ומיתצך צעלה ומיפקך לצדל לאבחל קדצל ומיתך לאדעל דישלל בלי קדמי כשעלתם מחסזה צלנך וכוועלת להחריז את ציתי אני ידעתי: (כט) התרנוך. התרעשך והתגנך עלי: ושאנך. כמו ושאוך:

באור

המים הנמלחים על הארץ. בכף פעמי, והעטם על רוב חילו. מצור, ונלרים, וכן צננחא מילה (שם ז') יום הוא ועריך יבא לפני אשור וערי מלור ועד- היום תקרא הארץ צפי הישמעללים בשם מ ע ז ע ר: (כו) למרחוק, ממך רחוק. להשאות, מענין שאלה שמונה (למעלה ו' י"א). נצלים, חריבים כמו (וימ' ד') עריך חלינה והעטם, להפוך ערים צלורות לגלים נליס, לחל עולם: (כז) קצרי יד, לא היה בזה כח להלחם עם חילוחך. ושרמה, כמו ושרפה, האומר במלכים, בחלוק אותיות השפה. והעטם, כשנלים שיכשו מוחם או מרוח, קודם שהגיעו להיות קמה, והגרעינים הם כמו שרופים ושחורים: (כט) ושאנך, כמו ושאוך, (רש"י: חח' עננה משמיים בלף בהמה סוררה למחסה על ידה. ומתני, השנה הוא הכרה.

אלהי ישראל אשר התפללת אלי
אל--סנחריב מלך אשור: (כג) זה
הדבר אשר-דבר יהוה עליו בזה לך
לענה לך בתולת בת-ציון אחרית
ראש הניעה בת ירושלם: (כד) את-
מי חרפת וגדפת ועל-מי הרימותה
קול ותשא מרום עיניך אל-קדוש
ישראל: (כה) ביד עבדיך חרפת ואדני
ותאמר ברב רכבי אני עליתי מרום
הרים ירכתי לבגזן ואכרת קומת
ארזי מבחר ברושי ואבוא מרום
קצו יער ברמלו: (כו) אני קרתי
ושתיתי מים ואחרב בכף-פעמי כל

der Gott Israel's: Du hast zu mir ge-
betet wegen San-
cherib's, des Königs
von Assyrien. 22.
Das ist das Wort,
welches der Herr
redet wider ihn:
Dich verachtet, dei-
ner spottet die Jung-
frau, Tochter Zion's,
hinter dir schüt-
telt das Haupt die
Tochter Jerusalem's.
23. Wen hast du
gehöhnt und gelä-
stert, und gegen wen
die Stimme erhoben,
und deinen stolzen
Blick gerichtet? Ge-
gen den Heiligen
Israel's! 24. Durch
deine Knechte hast
du den Herrn ge-
höhnt, und gespro-

chen: Mit meiner Wagen Menge hab' ich die Höhen der Berge erstiegen, die höchsten Punkte des Libanon, habe seine hohen Zedern und seine aus-
erlesenen Tannen umhauen, und bin gekommen bis zu seiner äußersten Höhe, an seinen Gartenwald. 25. Ich grub und trank Wasser, und trockne mit

רעשיו

(בראשית ע"א) לשון פעול אמור זכור ל"כט זלע"ז: עץ ואזן. הם לפיכך לא היה
זהם כח: ויאזכרו. מלך אשור: (כד) מרום הרים. הר הציט: ירכתי לבגזן. צית
העקש: ואכרת קומת ארזי. לא אלך לארזי עד אשר אחיזבו. קלו. סופו: יעד
כרמילו. טוז שנתו וכוזד חזקו: (כה) אני קרתי ושתיתי. כלומר התחלתי בכל מעשי
וגמדתי והללחתי כזה הכורה נור ועולא מים ועלליח לשון מקור: ואחריו צחק פעמי.
אם זאת ללוד על עיר הצטוח' צחוק כהרותיה כצאתי עליהם בייסות רבים וכלו ימי

באור

על אדום סנחריב: (כב) אחרית, אחרי מפלתך חניע בראש דרך לע: (כג) מרום למרום. (ואזכר לזכר
הזה הערה בענין י"ך דייגע חויגען), ומחורגם לפי הכונה: (כד) ירכתי לבגזן, הקלה האחרון
סנחריב הלגזן ולקפד (למעלה י"ד) אל ירכתי דור, אל הקלה העמוק סנחריב. והנה הסגולה מלך אשור שחא
עלה בחיל כד על ההר הזה, אשר ילאה אדם יחיד לעלות עליו מפני גבהו והשלג העב הסבסכו חמיר, וכל
זה הוא ע"ד משל. מבחר ברושי, הברושים הסנחריים. מרום קלו, ובמלכים מלון קלו (לו) ויינער חייג
סערסטען הערבערעקע ד. ה. געגענד. והוא יוסר כח לפי המליצה. יער כרמלו. משור בראש הלכנת,
ושם יגדלו עוד ענף הברושים הסנחריים (דער לעדערנווארד), ולרוב יפיו יקראו יער כרמל (בוואגאר-
סען): (כה) קרתי, באחי עד המקור, ר"ל חפשי אחר מקור המים כי לא היו חפשיים לי. מרוב חילותי

sprach: 16. Herr der Heerscharen, Gott Israel's, der du über den Cherubim thronest, du bist allein Gott von allen Königreichen der Erde, du hast den Himmel und die Erde gemacht. 17. Neige, o Herr, dein Ohr und höre, öffne, o Herr, dein Auge und siehe, und höre alle Worte Sancherib's, die er übersendet, um den lebendigen Gott zu lästern. 18. Fürwahr, Herr, die Könige von Assyrien haben alle Länder und ihr eignes Land verwüstet, 19. und haben ihre Götter ins Feuer geworfen; denn sie sind keine Götter, sondern Werk von Menschenhänden, Holz und Stein, die haben sie vertilgt. 20. Nun

יְהוָה לֵאמֹר: (טו) יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל יֹשֵׁב הַכְּרֻבִּים אִתָּהּ-הוּא
הָאֱלֹהִים לְבִדְדָּהּ לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ
אִתָּה עֲשִׂיתָ אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ:
(טז) הֲשִׁיחַ יְהוָה | אֹזְנָהּ וּשְׁמַע פִּקְחָהּ
יְהוָה עֵינֶיהָ וּרְאָהּ וּשְׁמַע אֶת כָּל-
דִּבְרֵי סַנְחֵרִיב אֲשֶׁר שָׁלַח לְחַרְף
אֱלֹהִים חַיִּי: (יז) אֲמַנָּם יְהוָה הַחֲרִיבוּ
מַלְכֵי אַשּׁוּר אֶת-כָּל-הָאָרְצוֹת וְאֶת-
אֲרָצָם: (יח) וְנָתַן אֶת-אֱלֹהֵיהֶם בְּאֵשׁ
כִּי לֹא אֱלֹהִים הֵמָּה כִּי אִם-מַעֲשֵׂה
יְדֵי-אָדָם עֵץ וְאֶבֶן וְיֶאֱבָדוּם: (יט) וְעַתָּה
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הוֹשִׁיעֵנו מִיָּדוֹ וּמִיָּדָיו
כָּל-מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ כִּי-אִתָּה יְהוָה
לְבִדְדָּהּ: (כ) וַיִּשְׁלַח יִשְׁעִיָּהוּ בֶן-אֲמוּן
אֶל-חֲזַקְיָהוּ לֵאמֹר כֹּה-אָמַר יְהוָה

aber, Herr, unser Gott, rette uns aus seiner Hand, damit alle Könige der Erde erkennen, daß du, Herr, allein es bist. 21. Da sandte Jesajah, der Sohn Amoz, zu Chiskijahu, und sprach: So spricht der Herr,

רשי

ועיה. הכיעבו ועיה מלך אשור החרבנים וטילטלם ממקומם: (יח) אמנם ה'. חמת הוא כי החרבנו מלכי אשור: את כל הארצות ואת ארצם. הארצות (ראשי) המדינות ואת (ארצם) ארץ הסעוכה להם עדי הממלכה אשר הבא ראש למדינה קודם ארצות ושאר המחוות אשר סביבותיהם קודם ארצם ובספר מלכים (ז' י"ט) כתוב את הבגים ואת ארצם וללם ולסון אחד הוא: (יט) ונתן. כמו ונתן חוסו על כל ארץ מלרים

באור

ורובלם עמים. יערה, לדעת המחדר הנזכר השם הזה אחד הוא עם עוא הנזכר בספר מלכים (ב' י"ז), אשר משם הביא מלך אשור אנשים לשבת בערי שומרון. והוא הארץ הנקראת צפי תלמי הנולד חוחדיה: (יד) ויקראהו. כל אחד ואחד מן הספרים. ויפרשהו, הספר שהיו בו אלו החירופים והגדופים (רלב"ג): (יח) ואת ארצם, ארץ מלכי אשור (כמו למעלה י"ד, כ') כי ארץ שחם עמך הינכם: (כא) אל סנחריב.

לֵאמֹר: (א) בַּה תֹּאמְרוּן אֶל-חֲזַקְיָהוּ
מֶלֶךְ-יְהוּדָה לֵאמֹר אֵל-יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי
אֲשֶׁר אִתָּהּ בּוֹטֵחַ בּוֹ לֵאמֹר לֹא
תִנָּתֵן יְרוּשָׁלַם בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר:
(ב) הִנֵּה | אִתָּה שְׂמַעְתָּ אֲשֶׁר עָשׂוּ
מַלְכֵי אַשּׁוּר לְכָל-הָאָרְצוֹת לְהַחֲרִימָם
וְאִתָּה הַנִּצָּל: (ג) הִהְצִילוּ אוֹתָם
אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר-הִשְׁחִיתוּ אֲבוֹתַי
אֶת-גִּזְזֹן וְאֶת-חָרֹן וְרָצַף וּבְנֵי-עֲדָן
אֲשֶׁר בְּתִלְשָׁר: (ד) אֵיךְ מֶלֶךְ-חֲמַת
וּמֶלֶךְ אֶרְפָּד וּמֶלֶךְ לָעִיר סַפְרוֹיִם
הִנֵּעַ וְעוֹהָ: (ה) וַיִּקַּח חֲזַקְיָהוּ אֶת-
הַסְּפָרִים מִיַּד הַמַּלְאָכִים וַיִּקְרָאָהוּ
וַיַּעַל בֵּית יְהוָה וַיִּפְרֹשֵׁהוּ חֲזַקְיָהוּ
לִפְנֵי יְהוָה: (ו) וַיִּתְּפַלֵּל חֲזַקְיָהוּ אֶל-

Chiskijahu, und sprach: 10. So spricht zu Chiskijahu, dem König von Jehuda: Laß dich nicht täuschen von deinem Gott, auf welchen du vertrauest, indem du sprichst: Jerusalem wird nicht gegeben in die Hand des Königs von Assyrien. 11. Du hast doch gehört, was die Könige von Assyrien gethan mit allen Ländern, wie sie dieselben vertilgt haben; und du solltest gerettet werden? 12. Haben denn die Götter der (andern) Völker, welche meine Väter zu Grunde gerichtet, Gosan und Chorán und Nezepeh und die Söhne Eden's in Thlasar? 13. Wo ist der Kö-

nig von Chamath und der König von Arapad und der König der Stadt Saphrawaim, Hana und Ewah? 14. Chiskijahu nahm die Briefe aus der Hand der Boten, las sie und ging hinauf in's Haus des Herrn, und breitete sie aus vor dem Herrn. 15. Chiskijahu betete zu dem Herrn, und

רש"י

תחלה עם כוֹס: וישלח מלאכים אל חזקיהו. להודיעו שאינו מסתלק לנמרי אלא ע"מ לשון: (יב) עדן. שם מלכות כמה דלת אמר (יחזקאל כ"ד) חרון וכנה ועדן: (יג) הנע

באור

מוֹלֵךְ אֲשׁוּר כַּמֶּלֶךְ מַלְכֵי, וְכֵן שֶׁב אֱלֹהֵי, וּמִלֵּא חֲמוֹת עַל הַדָּרֶךְ, לֹר עַל לִבְנָה: (י) אֵל יִשְׂרָאֵל, לֹא יַעֲזֹבֶנּוּ. (הכשרי): (יב) גִּזְזֹן שֶׁ מִנְחָה בְּחָרֹן אֶרֶס כְּהִרִים (וְעִנְיָן פִּתְחוּ מִיָּעִין) עַל כֶּהר חֲזוֹר (קִרְבָּנוֹרְחָם), וְהַמִּנְחָה הַזֶּה הִקְרָא כַּסְפֵּר חֲלָמִי הַמִּלְכִּי בְּשֵׁם גִּזְזֹן כִּיטִים וְלִעֲנָה עֲשֵׂה קוֹיִס טָחֵן חָרֹן, בְּחֵרֶם כְּהִרִים, אֲשֶׁר הִחֲסִינָה בְּחֻכָּה חֲרִי אֲבִי אֲבִרָם, וְקִרְאָתָם בְּלִי"ע קִרְרָע; וְהָיָה נִדְרָעָה בִּם מִקְלוֹת הַרְוּמִים, כִּי הִפְרִסְתִּים (פִּתְחוּ הַעֲרֵ) הִכּוּ שְׂמֵה אֶת קִרְחָסוֹם, שֶׁר לִבְנָה הַרְוּמִים. רָצַף, לֹא נָדַע כִּיּוֹם הַזֶּה, אִם הֵיךְ שֶׁם זֶה לֵאמֹר אוֹ לָעִיר. עֲדָן, לֹד"ק הָיָה הָאָרֶץ הַיְדוּעָה, אֲשֶׁר בְּקִרְבָּה נִעַע אֱלֹהִים אֶת הַגִּבּוֹר הַמִּפְאָר. בְּתִלְשָׁר, וּבְמַלְכִים (כ"י) י"ט. וְלִדְרָעָה עֲבַל מִחֲקָרֵי אֶרֶץ הָיָה בְּשִׁלְמוֹתָ תָל — אֲשֶׁר כְּמוֹ תָל — חֲרָשָׁה, תָל — אֲבִיב: (יג) הִנֵּעַ, לֹד"ק הָיָה הָעִיר הַנִּקְרָאָה בְּלִי"ע חֲנָה, עַל שֶׁפֶת כֶּהר פֶּרֶס, וְהָיָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה עִיר גְּדוּלָּה

sein Gott, die Worte Ramschakeh's, welchen der König von Assyrien, sein Herr, gesandt, den lebendigen Gott zu lästern, der mit Worten drohte, welche der Herr, dein Gott, gehört, so bete denn für den Ueberrest des Volkes, der noch da ist. 5. Und so kamen die Knechte des Königs Chisfajahu zu Jesajah. 6. Jesajah sprach zu ihnen: So spricht zu eurem Herrn: so spricht der Herr: Fürchte dich nicht vor den Worten, die du gehört, womit die Knechte des Königs von Assyrien mich gelästert. 7. Ich will ihm einen (anderen) Sinn eingeben; er soll ein Gericht vernehmen, und

zurückkehren in sein Land, und ich will ihn durch's Schwert fallen lassen in seinem Lande. 8. Ramschakeh kehrte zurück, und fand den König von Assyrien streitend wider Libnah; denn er hatte gehört, daß er aufgebrochen sei von Babilon. 9. Da hörte er von Tirhakah, dem König von Aethiopien, daß man sprach: Er zieht aus, zu streiten mit dir! Als er es hörte, sandte er Boten zu

מֶלֶךְ-אַשּׁוּר | אֲדַנְיָ לְחֶרֶף אֱלֹהִים
 חִי וְהוֹלִיחַ בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַע יְהוָה
 אֱלֹהֵיהֶם וְנִשְׁאַתְתָּ תַּפְלָה בְּעַד הַשְּׂאֲרִית
 הַנִּמְצָאָה : (א) וַיָּבֹאוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ
 חִזְקִיָּהוּ אֶל-יִשְׁעִיָּהוּ : (ב) וַיֹּאמֶר
 אֲלֵיהֶם יִשְׁעִיָּהוּ כֹה תֹאמְרוּן אֶל-
 אֲדֹנֵיכֶם כֹּה | אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי-
 מִפְּנֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ אֲשֶׁר
 בָּדְפוּ גַּעְרֵי מֶלֶךְ-אַשּׁוּר אוֹתִי : (ג) הִגְנִי
 נוֹתָן בּוֹ רוּחַ וְשָׁמַע שְׁמוֹעָה וְשָׁב
 אֶל-אַרְצוֹ וְהַפְּלֵתִי בַּחֲרָב בְּאַרְצוֹ :
 (ד) וַיָּשָׁב רַב־שָׁקָה וַיִּמָּצֵא אֶת-מֶלֶךְ
 אַשּׁוּר נֹלָחַם עַל-לִבְנָה בִּי שָׁמַע בִּי
 נָסַע מֶלֶךְ-כַּשִּׁי : (ה) וַיִּשְׁמַע עַל-תִּרְהַקָּא
 מֶלֶךְ-כּוּשׁ לֵאמֹר יֵצֵא לְהִלָּחֵם אִתְּךָ
 וַיִּשְׁמַע וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל-חִזְקִיָּהוּ

רשמי

שמועה. מיד זו שמועת תרהקא מלך כוש ומתוך כך ילך מעליכם הפעם הזאת להלח' עם תרהקא ואין זו שינ' לארלו ואח"כ ישוב כלום ואני עתיד להשיצו לארלו ולהפילו גם כהרצ: (ט) וישמע. מלך אשור. על תרהקא. לאמר ילא תרהקא להלחם אתך: וישמע וישלח מלאכים. אין וישמע השני כמו וישמע הראשון הראשון לשון שמועה והשני לשון קבלה קיבל דברי הסלוחים וייטנו צעיונו לתת לו להסתלק מעל ידושלים להלחם

באור

שלאמר בכחוב הקדשם עבדי, אמר פה נערי על דרך חיון (דיח בורשע, דיח בובען): (ז) רוח, ואין אכן בו רוח אחרת. שמועה, והשמועה היא. שילא מלך כוש להלחם אחר: (ח) כי שמע. רבשקה שמע כי

בֶּן־חֲלָקִיָּהוּ אֲשֶׁר־עַל־הַפֶּית וּשְׁבָנָא
הַסֹּפֵר וַיּוֹאֶח בֶּן־אַסָּף הַמִּזְכִּיר אֶל־
חֲזִקִּיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים וַיְגִידוּ לוֹ אֶת
דְּבָרֵי רַב־שָׁקָה :

mann, und Schebona, der Schreiber, und Joach, der Sohn Asafs, der Kanzler, zu Chiskijahu mit zerrissenen Kleidern, und berichteten ihm die Worte Rabscha-keh's.

לוֹ (ב) וַיְהִי כַשְׁמַע הַמֶּלֶךְ חֲזִקִּיָּהוּ
וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּתְּכֶם בַּשָּׂק
וַיָּבֵא בֵּית יְהוָה: (ג) וַיִּשְׁלַח אֶת־
אֱלִיקִים אֲשֶׁר־עַל־הַפֶּית וְאֶת שְׁבָנָא
הַסֹּפֵר וְאֶת זִקְנֵי הַכֹּהֲנִים מִתַּבְּפִים
בַּשָּׂמִים אֶל־יִשְׁעֵיהוּ בֶן־אַמּוּזַן הַנְּבִיא:
(ד) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בָּה אָמַר חֲזִקִּיָּהוּ
יּוֹם־צָרָה וְתוֹכַחַה וְנֶאֱצָה הַיּוֹם הַזֶּה
כִּי בָאוּ בָנִים עַד־מִשְׁכַּר וְכַח אֵין
לָלֶדָה: (ה) אֲוִלִי יִשְׁמַע יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֶת דְּבָרֵי רַב־שָׁקָה אֲשֶׁר שָׁלַח

37. 1. Als der König Chiskijahu es hörte, zerriss er seine Kleider, hüllte sich in einen Sack, und ging ins Haus des Herrn. 2. Er sandte Eliahim, den Schloßhauptmann, und Schebona, den Schreiber, und die Ältesten der Priester, gehüllt in Säcke, zu Jesajah, dem Propheten, dem Sohne Amoz. 3. Sie sprachen zu ihm: So spricht Chiskijahu: Ein Tag der Bedrängniß und der Züchtigung und der

ת"א ויהי כשמוע סנהדרין סס. מועד קטן סס:

Schmach ist dieser Tag! denn die Kinder sind bis zum Muttermund gekommen, und keine Kraft ist da, um zu gebären. 4. Vielleicht hört der Herr,

רשי

לו (ג) ותוכחה. איספרוזמנ"ט זלע"ו האויצים מוכיחים להשתחצצ בהללחתם לאמר ידנו רמה ואין אלהים כאלהינו: כי באו צנים. בני ישראל צנוי של הקצ"ה: עד משדר וכח אין ללדה. עת לדה הדומה לאשה היושבת על המשדר ואין כח לולד ללדת: (ד) והוכיח בדברים. הניד כמו והראה הללחתו. והוכיח איספרוזי"ר זלע"ו: ושמע

באור

לו (א) ויקרע את בגדיו, על מה שהנידו לו, שחירף ונידף רבשקה אם ה' יחברך שמו. (ד"ק): ויתכס בשק, לענוש עלמו, שירחם האל עליו ועל העם. (ה"ל): (ג) ותוכחה, עניני יסורים ועונש, מן אל באפך מוכיחני, וכן ביום מוכחה (הושע ה'): ונאצח, כי רבשקה נאץ וברך אם ה' באזני כל. פשבר, לדעת ד"ק. הוא הרחם, מקום ילידת הולד, כי אז תכלית יוחר קשים, כשהולך קרוב ללדת. ואם אין לילדה כח, לחזק עלמה, להוליד הולד, הנה היא בחזק חבליה בלי תקוה למנוחה, ק' הורה גדולה עלינו, ואין לנו כח ללדת מלכה, אם לא יעזרנו האל: (ד) והוכיח, מוכחה בדברים קשים: (ו) נערי, לפי

ner Zisterne. 17. Bis ich komme und euch führe in ein Land, wie euer Land, ein Land mit Korn und Most, ein Land mit Brot und Weinbergen. 18. Laßt euch nicht verführen von Chisfijahu, indem er spricht: Der Herr wird uns retten! haben denn die Götter der (andern) Völker ein Jeder sein Land gerettet aus der Hand des Königs von Assyrien? 19. Wo sind die Götter von Chamat und Arefad? wo die Götter von Separwaim, und daß sie Samarien gerettet hätten aus meiner Hand? 20. Wer ist unter allen Göttern dieser Län-

דְּאִישׁ תִּאֲנַתּוּ וּשְׁתּוּ אִישׁ מִי-בֹרֵךְ: (יז) עַד-בֹּאִי וְלִקְחָתִי אֶתְכֶם אֶל-אֶרֶץ כְּאֶרְצְכֶם אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אֶרֶץ לֶחֶם וְכִרְמִים: (יח) פֶּן-יִסִּית אֶתְכֶם חֲזָקִיהוּ לֵאמֹר יְהוָה יִצְּלֵנוּ הִהְצִילֵנוּ אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אִישׁ אֶת-אֶרְצוֹ מִיַּד מֶלֶךְ אַשּׁוּר: (יט) אִיֶּה אֱלֹהֵי חֲמַת וְאַרְפַּד אִיֶּה אֱלֹהֵי סִפְרַיִם וְכִי-הִצִּילֻ אֶת-שְׁמֶרֶן מִיָּדִי: (כ) מִי בְּכָל-אֱלֹהֵי הָאָרְצוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר-הִצִּילֻ אֶת-אֶרֶץ מִיָּדִי כִי-יִצְּלֵנוּ יְהוָה אֶת-יְרוּשָׁלַם מִיָּדִי: (כא) וַיַּחֲדִישׁוּ וְלֹא-עָנֵנוּ אֹתוֹ דְּבַר כִּי-מַצּוֹת הַמֶּלֶךְ הִיא לֵאמֹר לֹא תַעֲנֶהוּ: (כב) וַיָּבֹא אֱלִיקִים

ח"א עד בואי סנהדרין ו"ח, ז"ד: מי בכל מלכה ח', ו"ח. חולין ז' ס"ט: ויבוא אליקים היעד קטן ב' נ"ו סנהדרין ז' ס' :

der, der sein Land gerettet aus meiner Hand, daß der Herr Jerusalem retten wollte aus meiner Hand? 21. Da schwiegen sie still und antworteten ihm kein Wort; denn es war der Befehl des Königs, da er gesprochen: Antwortet ihm nicht! 22. Es kamen Eliatim, der Sohn Chisfijahu's, der Schlosshaupt-

רש"י

צלע"ז כמו ויצרך יעקב את פרעה (צדאשית מ"ז י') ואכלו איש בפנו. ואנך מעליכם וסנו צלום עד שחלל ארץ טובה כאלכס ואבלה אחסס סס כי כן דרכי להעביר האומות מארץ אל ארץ כמה שנאמר (לעיל י') ואסיר בגלות עמים: (יז) אל ארץ כאלכס. אמר ר"ש צן יוחאי שטח היה זה משל למנך כו' צספרי פ' והיה עקב היה לומר אל ארץ יפה מאלכס אלל שלא היה יכול לספר צננות: (יט) וכי הנילו את שומרון מידי. וצני שומרון היו עוזדים לאלהי ארס שצניהס וחתת היא מארס: (כב) קרועי צבדים. על ששמענו גידופי השס והיל כמו צרכת השס:

באור

ומלחמתי צולרים ופואי אליכם. והיה זה מחכמת המושלים כימי קדם להגלות את הכנבים תחסיס מארץ מולרס, ולחוליס אל ארץ כברים, שלא יקשרו בני המדינה קשר, למרור צולכס: (יט) ספרויס, העיר הזאת חכרת גם בקפר מלכיס (צ' י"ח), ואמרו העוצארים שהיא העיר הנקראת צל"ע ספפ"הארץ, וחכונה היסה על נהר פרס, ומבני העיר הזאת הביא ונלך אשור לשבת בערי שומרון חסס בני ישראל (מ"ב י"ז):

הֲלֹא עַל־הָאֲנָשִׁים הַיֹּשְׁבִים עַל־
הַחֹמָה לֶאֱכֹל אֶת־חֲרָאֵיהֶם וּלְשָׁתוֹת
אֶת־שִׁנֵּיהֶם עִמָּכֶם: (יג) וַיַּעֲמֵד
רַב־שָׁקָה וַיִּקְרָא בְּקוֹל־גָּדוֹל יְהוּדִית
וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ אֶת־דְּבָרֵי הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל
מֶלֶךְ אַשּׁוּר: (יד) כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ אֵל־
יֵשָׁא לָכֶם חֲזָקִיָּהוּ כִּי לֹא־יִוָּכַל לְהַצִּיל
אֶתְכֶם: (טו) וְאֵל־יִבְטַח אֶתְכֶם חֲזָקִיָּהוּ
אֵל־יְהוָה לֵאמֹר הַצִּיל יַצִּילֵנוּ יְהוָה
לֹא תִנָּתֵן הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ
אַשּׁוּר: (טז) אֵל־תִּשְׁמָעוּ אֵל־חֲזָקִיָּהוּ
כִּי כֹה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַשּׁוּר עֲשִׂי־אֹתִי
בְּרִכָּה וַצֵּאוּ אֵלַי וְאָכְלוּ אִישׁ־גִּפְנוֹ

*צואתם קרי *מימי רגליהם קרי

ת"א לאכל וכו' מבלה ב' כ"ה :

nicht gegeben in die Hand des Königs von Assyrien. 16. Hört nicht auf Chis-
fijahu, denn so spricht der König von Assyrien: Macht mit mir Frieden,
und kommt heraus zu mir, so sollt ihr essen ein Feder von seinem Weinstock,
und ein Feder von seinem Feigenbaum, und trinken ein Feder das Wasser sei-

רש"י

שלחני ארני הלא אל כולם שלחני ולכך צאתי שכל העם ישמעו ויראו ואל יסיתם
חזקיה למרוד: לאכול את צאתם. אף הם צרעו המלך ויכלו: את חריהם. רעי היואל
דרך הנקב שלהם ולשון כזה תקנו סופרים לקרותו צאתם כך שנו דעותינו מקראות
הכתובים לבגלי קורין אותן לשבח כמו (דברי כ"ח) צעפולים צעחורים ישגלה ישכננה
(ס). חוריהם צאתם: שיניהם. מימי רגליהם שיניהם צאתם שיני דכרשת'
היא החלחולת שקורין ענחא צלע"ז עומדות ע"י שלם שינים: (יד) ישיא. יתעי:
(טז) עשו אתי דרכה. לאו אלי לשלום וצרכוני והצילו לי תשורת שלום. דרכה של"ד

באור

עליה מלך אשור מלך עד שמרדו הרעב יאכלו צאתם, וישמו מי רגליהם, וסוף השתן. (רלב"ג). חראיהם,
כחב, וסוף כנוי לרעי היואל דרך הנקב שלהם וספרי הוא צאתם, וכן מימי רגליהם צמקום שמים, וסוף
כנוי לשון: (יד) ישיא, ענין הסעיה, כמו (עובדיה א') דורן לבד השיאך, וכן חרגם הכשרי יתעי:
(טז) ברכה, כמו שלום, וכן חרגום הכשרי ענינו שלום: (יז) עד בלי, דברי מלך אשור, עד שובי

zu reden? und nicht
zu den Männern,
die auf der Mauer
sitzen, um ihren eige-
nen Roth zu fressen
und ihren Urin zu
saufen mit euch? 13. Da trat Ram-
schafah hin, und rief
mit lauter Stimme
in jüdischer Sprache:
Hört die Worte des
großen Königs, des
Königs von Assy-
rien! 14. So spricht
der König: Laßt
euch nicht täuschen
von Chisfijahu, denn
er vermag nicht,
euch zu retten. 15.
Und laßt euch nicht
vertrösten von Chis-
fijahu auf den
Herrn, indem er
spricht: Der Herr
wird uns retten, und
diese Stadt wird

zu reden? und nicht
zu den Männern,
die auf der Mauer
sitzen, um ihren eige-
nen Roth zu fressen
und ihren Urin zu
saufen mit euch? 13. Da trat Ram-
schafah hin, und rief
mit lauter Stimme
in jüdischer Sprache:
Hört die Worte des
großen Königs, des
Königs von Assy-
rien! 14. So spricht
der König: Laßt
euch nicht täuschen
von Chisfijahu, denn
er vermag nicht,
euch zu retten. 15.
Und laßt euch nicht
vertrösten von Chis-
fijahu auf den
Herrn, indem er
spricht: Der Herr
wird uns retten, und
diese Stadt wird

ob du die Reiter dazu verschaffen kannst. 9. Wie willst du doch widerstehen einem einzigen Passcha, einem der geringsten Knechte meines Herrn? aber du vertrauest auf Egypten wegen Wagen und Reiterei. 10. Und nun, bin ich denn ohne den Herrn heraufgezogen wider dieses Land, es zu verheeren? Der Herr sprach zu mir: Ziehe hinauf wieder dieses Land und verheere es! 11. Da sprach Efiatim und Schebana und Boach zu Ramschafeh: Rede doch zu deinen

לְךָ רִכְבִּים עֲלֵיהֶם: (ט) וְאִיךָ תָּשִׁיב
אֶת פְּנֵי פַחַת אֶחָד עַבְדֵי אֲדֹנִי
הַמַּטְשִׁים וְתַבְשַׁח לְךָ עַל־מִצְרַיִם לְרִכֵּב
וּלְפָרָשִׁים: (י) וְעַתָּה הַמְּבַלְעֵדִי יְהוָה
עָלִיתִי עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְהַשְׁחִיתָהּ
יְהוָה אָמַר אֵלַי עֲלֶה אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת
וְהַשְׁחִיתָהּ: (י�) וַיֹּאמֶר אֶלְיָקִים וְשִׁבְנָא
וַיֹּאחַז אֶל־רַב־שָׁקָה דְּבַר־נָא אֶל־
עַבְדֶּיךָ אֲרָמִית כִּי שִׁמְעִים אֲנַחְנוּ
וְאֶל־תִּדְבֹר אֵלֵינוּ יְהוּדִית בְּאָזְנֵי
הָעָם אֲשֶׁר עַל־הַחוּמָה: (יג) וַיֹּאמֶר
רַב־שָׁקָה הֶאֱלֵ אֲדֹנֶיךָ וְאֶלְיָךָ שְׁלַחְנִי
אֲדֹנִי לְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

Knechten syrisch, denn wir verstehen es; und rede nicht zu uns in jüdischer Sprache vor den Ohren des Volkes, das auf der Mauer ist! 12. Ramschafeh sprach: Hat mich mein Herr zu deinem Herrn und zu dir gesandt, solches

רש"י

בי"ד זלע"ז: (ט) ואיך תשיב. אפילו בני פחת אחד שהוא מעבדי אדוני הקטנים שהקטן גדאשי גייסות שלו ממנוה על אלפים איש: אחד עבדי. אחד מעבדי כמו אחד השיחים (ראשית כ"א) אחד הדיקים (שמואל ז' ו'): (י) המבלעדי ה'. שלא מרשותו: ה' חמד אלי. כבר נצחו הכנענים ישא את חיל דמשק (לעיל ח') ואת שלל שומרון לפני מלך אשור וזהו טעה לומר כאשר עשיתי לשומרון כן אעשה לירושלים: (יא) כי שומעים אנחנו. מכירים אנחנו אותו ולי' שומעים איטנרנ"ט זלע"ז: ואל תדבר אלינו יהודית. שכל העם מכירים זלטון יהודית והם מתפחדים מדברך (לפי שאלמד להם אמרו נא אל חזקיהו (סדרו) שלא צא להפחיד העם ודשקם ישראל מומר היה כסצורים הם אף שמלות רבו על דשקה אצל לנו כמשך למספחתו וכמרו נוחמיו): (יב) האל אדוניך. תמיהה הוא לך נקוד חטף פתח וכי אל שניכס לזכנס

באור

להשחית צומתיו ומחצותיו, וזהו לכל העם שלא ישחתו כי אם לפני המצבה בירושלים: (ה) התערב נא. בוא בערבון עם אדוני. עם תוכל מלחמה הדבר אשר ישאל. ואתנה לך. על דרך הכח והלעג, כאלו אמר שלא יוכלו לחזקיהו אלפים אנשים רחוק לרכוב על קוסים. (דלצ"ג): (י) המבלעדי ה'. להפחידים אמר כן או פירשו, אחר שכל הארצות נתן ה' בידי. וגם כל ארץ ישראל. הוא אמר אלי, ענה אל הארץ והשחיתה (ד"ק במלכים): (יב) לאכול, כאלו יאמר, שם ישמרו את החומה, שלא יכנסו חיל מלך אשור. הנה יבנה

בַּשְׁחָתָהּ: (א) אִמְרָתִי אֶדְבַר-שְׁפָתַיִם
עֲצָה וּגְבוּרָה לְמַלְחָמָה עִתָּהּ עַל-
מִי בַשְׁחָתָהּ כִּי מָרַדְתָּ בִּי: (ו) הִנֵּה
בַּשְׁחָתָהּ עַל-מַשְׁעֲנַת הַקֶּנֶה הַרְצִוִן
הַזֶּה עַל-מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסְמְךָ אִישׁ
עָלָיו וּבָא בְכַפּוֹ וּנְקָבָהּ בִּזְ פִּרְעֹה
מֶלֶךְ-מִצְרַיִם לְכָל-הַבְּשָׁחִים עָלָיו:
(ז) וְכִי-תֹאמַר אֵלַי אֱלֹהֵי-הַזֶּה אֱלֹהֵינוּ
בַּשְׁחָתָנוּ הֲלֹא הוּא אֲשֶׁר הִסֵּר חֲזָקִיהוּ
אֶת-בְּמַתִּי וְאֶת-מִזְבְּחִי וַיֹּאמֶר
לְיְהוּדָה וּלְיִרְוֶשָׁלַם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ
הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲוּ: (ח) וְעִתָּהּ הִתְעַרְבַּ
זָּא אֶת-אֲדָנִי הַמֶּלֶךְ אֲשׁוּר וְאֶתְנָה
לָהּ אֲלָפִים סוּסִים אִם-תּוּכַל לָתֵת

ist das für ein Ver-
trauen, daß du
hegst? 5. Ich spre-
che: Nur ein leeres
Geschwätz ist es, daß
ihr Rath und Macht
zum Kriege hättet.
Nun, auf wen ver-
trauest du, daß du
dich gegen mich em-
pörtest? 6. Siehe,
du vertrauest auf
jenen zerbrochenen
Rohrstab, auf Eghyp-
ten, der, wenn sich
Jemand auf ihn
stützt, ihm in die
Hand fährt und sie
durchsticht; so ist
Pharaoh, der Kö-
nig von Eghypten,
Allen, die auf ihn
vertrauen. 7. Und
wenn du zu mir
sprichst: Auf den
Herrn, unsern Gott,
vertrauen wir: Ist
es nicht der, dessen
Höhen und Altäre

ת"א אך דבר עקדה שער נ"ח: הנה בשחת זרכות ט', נ"ו. יצמות
י, כ"ב:

Chistijahu abgeschafft; und zu Jehuda und Jerusalem gesprochen: Nur vor
diesem Altar sollst ihr anbeten? 8. Nun laß dich doch in eine Wette ein mit mei-
nem Herrn, dem König von Assyrien! ich will dir zwei tausend Kasse geben,

רש"י

(ה) אמרתי. עד הכה אך דבר שפתיים. הוא צפוי לאמר לא אעזבך למלך אשור
ומעוררם שאלם עליו ללצא יחזור צו עכשיו כדי עלייתי מעתה או יעצדני או לדיק
הוא לזקק עליה ובזרוע למלחמה: עתה. שצא העת אמור על מי צטחת למרד צי:
(ו) אשר יסמך איש. על הסנה הרלון הסצר והקדומיות צאים צכפו ונוקצין אותו
כן פרעה לצוטחים צו סופן להיות עזרתן לדעתן: (ז) אשר הסיר חזקיהו את
צמותיו. ציער את כל צתי עב"ס ומזצחות יצמות וסזקיק את כל יהודה להסתחות
לפני מונח אחד: (ח) התערב נא. צדצר זה אם תוכל לקיימו ל' ערנן סקורין

באור

רשקס. אמרתי צככי כי עזכך וגבורתך רק צדצר שפתיים. (כן עזרל). כי מרדתי צי, ולא קיימת מה שאלחמ
לי, צהייתי כללם עזכך, אשר חסן לי שאל. (רלכ"ב צמלכים): (ו) בשחת. צעמוכך על מלרים מה הוא?
הלל היא כמו משענת קנה רלון צראשו, אשר אם קמך איש עליו. צאים עוד הסככים (דיוח טפליטטער)
צכפו ונוקצים אותה, כן עזרת פרעה סספך עוד לרעה: (ז) הלל הוא, איך יעזרוהו ה', והוא עשר כנגדו

Wonne und Freude haben sie 1), es fliehen Kummer und Seufzen.

36. 1. Es geschah im vierzehnten Jahre des Königs Chiskijahu, daß Sancherim, der König von Assyrien, heran zog wider alle festen Städte Jehuda's, und eroberte sie. 2. Es sandte der König von Assyrien den Rawschakeh von Lachisch gegen Jerusalem, wider den König Chiskijahu mit einem zahlreichen Heere; und er hielt an der Wasserleitung des obern Teiches, an der Straße des Wäscherschfeldes. 3. Da ging zu ihm heraus Eliakim, der Sohn Chilkijahu's, der Schloßhauptmann, und Schebana, der Schreiber, und Joach, der Sohn Asaf's, der Kanzler. 4. Und Rawschakeh sprach zu ihnen: sagt dem Chiskijahu: so spricht der große König, der König von Assyrien: Was

ישעיה לו

צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל־רֹאשׁם
שִׁשְׁוֹן וְשִׂמְחָה יִשְׁגּוּ וְנָסוּ יָגוֹן
וְאַנְחָה:

לו (b) וַיְהִי בְּאַרְבַּע עשרה שָׁנָה
לְמֶלֶךְ חִזְקִיָּהוּ עָלָה סַנְחֶרִיב
מֶלֶךְ־אַשּׁוּר עַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה
הַבְּצֻרוֹת וַיִּתְּפָשֶׁם: (3) וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ־
אַשּׁוּר וְאֶת־רַב־שָׁקָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְשִׁלְמָה
אֶל־הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ בְּחִיל כְּבֹד וַיַּעֲמֵד
בְּתַעֲלַת הַבְּרִכָּה הָעֲלִיּוֹנָה בְּמִסְלַת
שָׂדֶה כּוֹבֶם: (4) וַיֵּצֵא אֵלָיו אֲלִיקִים
בֶּן־חֶלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבַּיִת וְשִׁבְנָה
הַסֹּפֵר וַיּוֹאֲח בֶּן־אַסָּף הַמְּזַכִּיר:
(7) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם רַב־שָׁקָה אֲמַר־נָא
אֶל־חִזְקִיָּהוּ כֹה־אָמַר הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל
מֶלֶךְ אַשּׁוּר מֶה הַבְּטָחוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר

ת"א ששון ושמחה סיבה מ"ח:

רש"י

לו (b) בתעלת. פוטי"ר זלע"ז: הנדוכה. מקום כנוס מים חפור צקרקע ציד אדם לתת צו דבים ארוך ורחב: צמסילת. דרך כנוסה קמין זלע"ז: שדכ כוזם. ת"י חקל משטח קלדיא שטוטחין שס הכוזסים את הנדוכים: (ג) המזכיר. כותב הזכרונות צספר דברי הימים. (ד"א המזכיר איזה דין צא לפניו דאטון סיפסקנו דאטון):

באור

לו (א) ויהי, פרשה זו פירשמה בספר מלכים (ב' י"ט י"ג) באור היטב, ויש ביניהם שינוי מעט אלא שהענין אחד. (רד"ק): (ג) המזכיר, מתורגם לפי פ' רש"י בחוספת באור: (ה) אמרתי, דברי

1) eigentl. erlangen sie.

וַצִּמְאוֹן לַמְבוּעֵי מַיִם בְּנוֹה תָנִים
רִבְצָה חֲצִיר לִקְנֶה וְגִמָּא: (ח) וְהָיָה
שֵׁם מַסְקוֹל וְדֶרֶךְ וְדֶרֶךְ הַקֹּדֶשׁ יִקְרָא
לָהּ לֹא יַעֲבִרְנָהּ שָׁמָּה וְהָיָה לָמוֹ הַלֶּךְ
דֶּרֶךְ וְאוֹיְלִים לֹא יִתְעוּ: (ט) לֹא-
יִהְיֶה שָׁם אֲרִיָּה וּפְרִיץ חַיֹּת בָּל-
יַעֲלֶנָּה לֹא תִמְצָא שָׁם וְהָלְכוּ
בְּאוֹיְלִים: (י) וּפְדוּיֵי יְהוָה יִשְׁבּוּ וַיָּבֹאוּ

wo sie sich lagern, ist der Ort für Schilf und Rohr. 8. Es wird daselbst Bahn und Straße, die man heilige Straße nennt; kein Unreiner betritt sie, sie ist für sie (allein); wer den Weg geht, selbst Thoren können nicht irren. 9. Daselbst wird kein Löwe sein, und das Verwegenste der Thiere betritt sie nicht, es wird nicht daselbst ange-

ת"א ופדויי ה' צרכות ט' כ"ה שנת ט' ס"ה סנהדרין י"ח. ק"י:
treffen; nur Erlöste gehen dort. 10. Und so kehren die Befreiten des Herrn zurück, ziehen in Zion ein mit Jubel, und ewige Freude um ihr Haupt;

רש"י

דבר כלשון משל: צבור תנים דצלה וגו'. צבור מקום שהי' מדבר ליה שהוא כוח מרדן תנים יהיה לא מקום חזיר הנעשה לקנה וגומא ואין דרך קנה וגומא גדלים חלל במקום מים כענין שנאמר היגאה גומא כלל צלה (איוצ ח'). דצלה שם דצד הוא כמו מרדן שהרי אינו מפיק ה"א: (ח) והיה שם מסלול. לעוצרים ושצים: לא יעצבנו. אותו דרך שם טמא כלומר לא יהיה עוד לאומות: והוא למו. והוא הדרך של אותן עור' וחדשים ופסחים ואלמים הנזכרים למעלה יהיה הילוך אותו דרך ואפילו הם אוילים לא יתעו כי איישידנו לפנים: (ט) ופריץ חיות. חזיר מיער (תהלים פ') אין לך פריץ בחיות כחזיר הצד וגם אדום מסצבו (ירמיה ד') הוא כצוכדנלר לא ימלא שם: כל יעלנה. לאותו הדרך דרך משל ל' זכר ול' נקבה כדכתיב את הדרך אשר ילכו צה (שמות י"ח) הרי נקבה בדרך אחד יאלו חליך (דברים י"ח) הרי זכר: לא תמלא. חיה רעה שם: (י) ושמחת עולם. שמחה אשר מעולם שהיתה להם כצד בדרך יליאת ממלדים וי"י הולך לפנים יומם (שמות י"ג) ונסו היגון והאנחה צהם:

באר

ושמש. וענינו חורב וחרב החום. והעטם, הארומה הנשרפת מחום השמש חספך לאגוני מים, וארץ עיפה ולמאה למעיינים. רבצת, לדעת רש"י אינו מפיק ה"א. והוא כמו מרדן ר"ל כוח מרדן תנים, וכן משורגם. ולדעת רד"ק מפיק ה"א, רבצת של כל אחד ואחד מהתנים, ותנים חומר על הנקבות. כמו שאומר גם תנים חללו עד ופירותו מקום שהוא כוח תנים, והיו רובצות שם הסנות יהיה חזיר לקנה גומא. ר"ל שימחו שם קנה וגומא שאינם לומחים אלא במקום מים. חציר, כמו חזר בלר"י, ר"ל מקום. כמו (למעלה ל"ד). ולפי פ"י רש"י יתורגם (דני גרנז) וירד חין רָהֵר חורב סילן פֶּעֶרוֹחֲמִדְעֻט ווערדען. ולר"א יתורגם (גרנז) וועכטסט סטאטס רָהֵר חורב סילן. אבל זה חס אינו נראה, כי במדבר ליה אשר כיון עליה המלך, לא היה דשא. וגם לא גדל שם קנה וגומא, שילמה עשה דשא במקום: (ה) מסלול. ענינו ההרמה וההגבהה, שמרמיים הדרך באכנים שמימיים צה. (כן מלך). טמא. רשע הנעמא במעללי. והוא למו, לישראל לבד יהיה הדרך הזה. ואוילים, שהם אוילים לענין הדרכים. שלא הורגלו ללכת בהם, לא יתעו. אבל ילכו דרך ישר לירושלים: (ט) ופריץ חיות, גם הפריץ שבחיות, הפורץ בדר החיות ללכת במקום שמחה שמחיה ששכון מקביר לראשם. ופניהם ילכלו מונה. ישיגו, הפורים ישיגו את הששון והשמחה, ומשורגם כפי הכחות כל"א. ולר"א כללו כחוש ישורם, הששון והשמחה ישיגו את הפורים:

stärkt unsres Gottes.
3. Stärkt die mat-
ten Hände, und die
wankenden Knie
macht fest! 4. Sprech
zu den
Furchtsamen: „Seid
getrost und fürchtet
euch nicht! siehe da,
euer Gott, Rache
kommt, Vergeltung
Gottes, er kommt
und rettet euch.“ 5.
Dann öffnen sich der
Blinden Augen, und
die Ohren der Täu-
ben thun sich auf.
6. Dann springt,
wie ein Reh, der

הָדָר אֱלֹהֵינוּ: (א) חֲזָקוּ יָדַיִם דַּפּוֹת
וּבְרָפִים פְּשָׁלוֹת אֲמָצוּ: (ב) אֲמָרוּ
לְנִמְהָרֵי־לֵב חֲזָקוּ אַל־תִּירְאוּ הִנֵּה
אֱלֹהֵיכֶם נָקָם יָבוֹא גָמוּל אֱלֹהִים
הוּא יָבוֹא וַיִּשְׁעֵכֶם: (ג) אִזּו תִּפְקַחְנָה
עֵינֵי עֹרִים וְאֲזִנֵּי חֲרָשִׁים תִּפְתַּחְנָה:
(ד) אִזּו יִדְלַג כְּאַיִל פֶּסַח וְתָרוּ לִשְׁוֹן
אֱלֹם כִּי־נִבְקָעוּ בַּמִּדְבָּר מֵיִם וַיִּנְחָלִים
בַּעֲרֵבָה: (ה) וְהָיָה הַשָּׂרֵב לְאִנָּם

ה"א אז ידלג כסודרין י"ח, ז"ח:

Lahme, es jubelt die Zunge des Stummen; denn in der Wüste brechen Ge-
wässer hervor, und Bäche in der Wildniß. 7. Der glühende Boden wird zum
See, und das durstige Land zu Wasserquellen; in der Schakals Wohnung,

רש"י

כצורו לליון: (א) חזקו ידיים דפות. כל הנביאים מצטרי ישועה נחמו את ישראל
וחזקו את ידיהם הרפות. חזקו ל' משקל כצד ופתרוננו חזקו את אחרים ואם היה צל לומר
חזקו אתם שידעם דפות היה לינקד חזקו ואמנו (ד"ה ז' ל"ג) עכשיו שאומר
לכם לחזק ולאמץ אחרים נקוד חזקו אמנו: (ד) לנמהרי לב. שמעדין את
הגאולה ומלידין על אחרים: חזקו אל תיראו. זה נקוד חזקו ל' קל חזקו אתם מאלוכם
כמו שיאמר ליחיד חזק ואמץ (יהושע א') ולא יאמר חזק: נקם יצא. כמו צנקס יצא:
במול אלהים. על הדשעים הוא יצא ואתכם יושיע: (ה) עיני עורים. אותם שהיו
עד הנה עורים מהכיר את מוראם עליהם: ואזני חרשים. שלא היו שומעים לקול
נביאים עד הנה תפקחנה ותפתחנה כי אתן להם דוח נכון לידעם אותי ועל ישראל הוא אומר
סקדאו עורים וחרשים כענין שנאמר החרשים שמעו וגו': (ו) אז ידלג כאיל פסח
וגו'. ישראל שהם עכשיו פסחים וחרשים מלינו שקודא פסחים חלשים כמו שנאמר
פסחים צזו צו (לעיל ל"ג): ותרון. ציטועתי: לשון אלם. לשונם של ישראל שהיו
צין אויביהם אלמים שומעים חרפות ואינם משיצים: כי נבקעו צמדרי מים. כי
תשמחם ישועתי ויפדו כמדבר ליה הלמא' למים ומעיינות נבקעים צתוכה כלומר כי
ילמח ישע לנדיכאים: (ז) והיה השרב. להם: לאגם. התאז לתשועה יהא נוסע והנביא

באר

וברכים כושלות מאמן. והקריאה אל נביאי ה': חזקו את ידי השבים הנרפות מפחד ורעדה, ואמנו ברכיהם
הכשלות מלרא ויגון: (ד) אמרו. אמרו ליושבי ירושלים. אשר לכם רך מאימה: החזקו, ואל תיראו! ראו,
אלהיכם צל לנקום נקמתכם מן אויביכם, וישיעכם מחרתכם. לנמהרי לב, אותם שהיו נכחלים בלעם בלרות
גדלות. (ד"ק). וכל פה נמחר צמקום נכחל, כמו שצא (משלי כ"ח כ"ג) נכחל להון צמקום נמחר להון. וכן
(למעלה ל' ט"ז) נקום תמורת נקום: (ה) תפקחנה, הגלות ישועת ה' תגדל השמחה באלו יחידים, עד
שהעורים והחרשים ידמו כרואים ושומעים מרוב חרותם: (ז) השרב, וייעו (למעט מיעוט) לא יכס שרב

אֶחָת מִהֶנָּה לֹא נִעְדְּרָה אֲשֶׁר
רְעִיתָהּ לֹא פָקְדוּ כִּי־פִי הוּא צִוָּה
וְרוּחוֹ הוּא קִבְּצָן: (י) וְהוּא־הִפִּיל
לָהֶן גּוֹרֵל וַיְדוּ חֲלֻקָתָהּ לָהֶם בְּקוֹ
עַד־עוֹלָם יִירְשׁוּהָ לְדוֹר וָדוֹר יִשְׁכְּנוּ־
בָּהּ:

לֵה (ה) יִשְׁשׂוּם מִדְּבַר וְצִיָּה וְתַגֵּל
עֶרְבָה וְתַפְרַח פַּחֲבַצְלָתָ:
(ג) פָּלַח תַּפְרַח וְתַגֵּל אַף גִּילָת וּרְפָן
בְּבוֹד הַלְבָנוֹן נִתְּן־לָהּ הַדֶּר הַפְּרָמִל
וְהַשָּׁרוֹן הַמָּרָה יִרְאוּ בְבוֹד־יְהוָה

ת"א פרח תפרח יומה ח' כ"ח ל"ט:

Saughzen; die Herrlichkeit des Libanon wird ihr gegeben, die Pracht des Karmel und des Scharon, sie schauen die Herrlichkeit des Herrn, die Maje-

aus, keines vermisst das andere; denn sein Mund befahl es, und sein Wille versammelt sie. 17. Er wirft ihnen das Loos, seine Hand theilt es unter sie mit der Messschnur; in Ewigkeit werden sie es besitzen, und von Geschlecht zu Geschlecht darin wohnen.

35. 1. Es freuet sich die Wüste und das dürre Land, es frohlockt die Wildniß, und blüht gleich Lilien auf. 2. Sie blüht und frohlockt mit Jubel und

רש"י

אחת כמה וכמה כשיגזור עליהם זאת ולהקצן לשתות דם לאכול צמר וחלצ: לא פקדו לא חסרו כמו (צמדצר ל"ח) לא נפקד ממנו איש: כי פי הוא לוח. שיצואו. ורוחו של פי הוא קצנן. רוחו מוסב על פי כמו (תכלי ל"ג) וצדו פיו כל זכאם אף כאן רוחו של פי הוא קצנן: (יז) והוא הפיל להן. עכשיו הציא אומד על הקצ"ה והוא הפיל להם לאותן הסויות והעופות גורל שיעלו אלו לחלוק:

לֵה (א) יִשְׁשׂוּם. כמו יִשׂוּשׁ מהן: יִשְׂשׂוּם יִשְׂשׂוּם עליהם כמו (ירמ' י') צני ילאוני שפטרונם ילאו ממני וכן צלם הצמר (מלכים א' י"ט) צלם להם הצמר: מדצר וליה. ירוסלים הקרויה ליה וליון הקרויה מדצר הן יִשְׂשׂוּם על מפלתם של בצורי אדום ותגל ערצתה של ירוסלים: (ב) ורפן. כמו ולדנן: הלצנן. צית המקדש: הדך.

באור

לֵה פקדו, לא חקרו אחת מהן את רעותה, אלא כלן חסינה שם. (הכ"ל). כ"י פי, מאמר אלהים לוח לחיות אלהם, שפחאם לארץ אדום ורלונו קצן אותן לנוח בה. וראוי פיו או פיהו, וכן תרגם הספדי במימרה. ולדעת רש"י הכניח אומר במקום ה'. פי הוא לוח שיצואו, ורוחו של פי הוא קצנן, והוא הדבור הכולל בהפחת רוח, וחסורם (דען חיון מונד בעצמיהל עם חונד זיון — דעם מונדעם — הויך פֿערזאממעלס ייזא). או במונח שם ה' הקדוש לו, ר"ל כי פי ה' הוא לוח: (יז) והוא הפיל, אלהים הפיל לחיות המדבריות גורל בחקן אדום. וידו חלקה את הארץ היתה לכן בקו המדה, וחסיה לכן לירדת לעולמי עד, ותשכנה בה מדור לדור:

לֵה (א) יִשְׁשׂוּם, הו"מ במקום נו"ן. הנוקפת בפעלים. כמו יִשְׂשׂוּם, והעעם. ארץ יהודה שהיתה במדבר וליה מפני מלך אשור, תהיה מלאה ששון וגיילה אחר מותו: (ב) גילת, כמו גילה, וחי"ו במקום ה"ה. הבה, העבאליס מחרב קמריב: (ג) חוקר, מלילה כזאת בקפר חיוז (שם ר') הנה חזקת ידים רפות

Disteln in seinen
Festen; es wird der
Schafals Wohnung,
der Strauße Auf-
enthalt 1). 14. Da
begegnen sich Step-
penthier und Wild
der Inseln, ein
Waldteufel ruft dem
andern zu; daselbst
rastet nur der nächt-
liche Kobold und
findet seine Ruhe.
15. Daselbst nistet
die Pfeilschlange und
legt ihre Eier; sie
sammelt sie, und
brütet darüber in ihr
16. Forschet (einst)

וְחֹחַ בְּמִצְרִיָּה וְהִי־תָה נְוָה תִּפְּיִם
חֲצִיר לִבְנוֹת יַעֲנָה: (יז) וּפְגָשׁוּ צִיִּים
אֶת־אֱלִים וְשִׁעִיר עַל־רַעְהוּ יִקְרָא
אֶדְ־שֵׁם הַרְגִיעָה לִילִית וּמִצְאָהָ
לָה מְנוּחַ: (יח) שְׁמֹרָה קִנְנָה קִפּוֹל
וּתְמִלֵּשׁ וּבִקְעָה וּדְגָרָה בַּצֵּלָה אֶדְ־
שֵׁם נִקְבְּצוּ דִּיּוֹת אִשָּׁה רַעִיתָה:
(יט) וְרָשׁוּ מֵעַל־סֶפֶר יְהוָה וּקְרָאוּ

ת"א ובקעה חולין י"ג, ק"ט:

16. Forseth (einst) im Buche des Herrn und leset! keines von diesen bleibt

רשמי

תנים שהוא מין היה דעה: (יד) ופגשו ליום את איים. ויערען תמן צחתולין כך תירגם יונתן. תמון נמיות מדטרינ"ס צלע"ז: ושעיר. טד: הדביעה. לשון מדגוע: לילית. טס טירה: (טו) קננה. לשון קן לפור (דצרים כ"ג): קפוז. היא קפור: ותמלט. ותלד צליה: וצקעה. היא יליאת האפרוחים מן הצילה וכן הוא אומר צליי לפעוני צקעו (לקמן כ"ט): ודגרה. היא קריאה שהעוף קורא צברונו להמשיך אפרוחים אחריו גלוי"ר צלע"ז (ימיה י"ז) קורא דג. דיות. וולטויד"ס צלע"ז: אשה דעותה. אל דעותה: (טז) דרשו מעל ספר י"א. קראו מעל ספר דלאסית כשהציא המצול גזר שיתקצלו כל הצדיות להסגר צתיצה זכר ונקבה: אחת מהנה לא נעדרה. מלצא על

באור

ישש. (רד"ק). וכן תרגם הכשרי אחרא רבי עקום. ובר"א כמו נוח חזיר. (ווידיע): **(יב) ציים** חת חיים. ראה (למעלה י"ב, כ"א כ"ב). ולפי תרגום הכשרי ראוי לתרגם (דח בענגענען) זיך אהנדער אונד ווילדע **קאטלען**. **לילית**, לרעה הראש"ע והרד"ק חיה נזריתא העונקת כלילה או עוף הפורח כלילה. והגרי"א שהיא שם שדח רעה, כלפי אמונת ההמון. ואמר החכם בעזעצקיום, שהעריכים יקראוהו ב ה ו ל ע, (דמא) כדמות אדם, ותשכן כלפי המוקמות חריבות וקופלת על בני דם ותומתם. כידוע מהקופרים הנקראים. (טו"פ) **ענדר** אונד חיינע נאכטס). ולכן אמר אך שם הרגיעה, על כני ביטוי אין לה נוחה: **(טו) קפוז**, ז"ל החכם החזר **קפוז**, (חיינע קליינע טאנגענאדערט, דאז אין אפריקא אונד אראביען לו הויזע חייט, אונד זיך פלען ביימען אדער זאגסט חויט חיינען הינטערהאלטע פלייטנעלז אויף מענטשן אדער טהירע לוסנעלזט, אונד זיך טאדטאויך פערוואנדערט. זיך האט דען נאמען פלין קפוז

יֵד טַעֲמָאָעַן (ספרינגען). ואמר שכן נקרא בערבי. ולדעת הר"ק חרנונו (סידורקעטע). ואחרים מחנניו (קויף). וחסלט, וחלד, כמו (למעה ס"ו) והמליטה אברהם ר"ק. והכוונה על הכלים. ודברה, חסיפה הכלים ולביתם, וקרבן לנולד בדורא בשלון חריות, שהוא לשון ליבור, ומקרא מספור הוא, ובה משעור: ודברה ונקמה, אחר שהאסף הכלים, חשב עליהם והחממם, עד שיבקעו וילאז הנוגלים. בצלה, על"ה מן לל כנפי העוף: (טו) דרשו, אומר חכמינו ז"ל, דרשו מעל ספר, והוא הספר הזה וקראו החיות והעופות המברכות באות הפרעה, כי כן מלאו אותם כלם בחבורה שהייתה שוכנת בעיר האות וכן חסר אחת מהן. (הפ"ל)

ישעיה לר

(ט) וְנִהְפְּכוּ נַחְלֵיהָ לִזְפָּת וַעֲפָרָהּ
לְנַפְרִית וְהִיתָה אֶרֶצָהּ לִזְפַּת בָּעֶרְהָ:
(י) לֵילָה וַיּוֹמֶם לֹא תִכְבֶּה לְעוֹלָם
יַעֲלֶה עֲשָׁנָה מִדּוֹר לְדוֹר תִּחְרַב
לִנְצַח נִצָּחִים אֵין סֶבֶר בָּהּ:
(ב) וַיִּרְשִׁיָּהּ קָאֵת וְקָפַד וַיִּנְשׂוּף וַעֲרַב
יִשְׁכְּנוּ בָּהּ וְנִטְּהָ עָלֶיהָ קִרְתָּהּ וַיֹּאכְלֶיהָ
בָּהּ: (ג) חֲרִיָּה וְאֵין שָׁם מְלוּכָה
יִקְרָאוּ וְכָל שְׂרָרֶיהָ יִהְיוּ אָפֶס:
(ד) וַעֲלָתָהּ אֶרְמִנְתֶּיהָ סִירִים קָמוּשׁ

Rache kommt vom Herrn, ein Jahr der Vergeltung, um Zion zu rächen. 9. Seine Bäche verwandeln sich in Pech, und sein Staub in Schwefel, zu brennendem Pech wird sein Land. 10. Tag und Nacht erlischt es nicht, ewig steigt sein Rauch empor; von Geschlecht zu Geschlecht bleibt es verüffet, in ewiger Zeit geht Niemand darüber. 11. Pelikan und Ugel besitzen es, Eulen und Raben bewohnen es; man zieht darüber

*ת' רפה

ת"א ונטה עליה חניניה ז', י"ז: Raben bewohnen es; man zieht darüber

die Meßschnur der Verwüstung und das Senfblei der Verödung. 12. Von seinen Edeln ist keiner da, daß man zur Regierung ihn berufe, und all' seine Fürsten sind dahin. 13. In seinen Palästen schießen Dornen auf, Nesseln und

רש"י

שיטלם גמול על עסקי דין ליון הלוועקת לפניו לשופטם מן המדיע' להם: (ט) ונהפכו נחלים של אדום: (י) מדור דוד עד דור אחרון. ד"ח היא קללת משה (שמות י"ז) מלחמה לה' צעמלק מדור דוד מדורו של משה לדורו של שאל ומשם לדורו של מרדכי ומשם לדורו של מלך משיחנו: (יא) וקפוד. עוף הפורה זלילה זואיט"ח זלע"ז: קו תהו. משפט של שממה: וזאני זהו. משקל' של דין חודצן כמו (דברי' כ"ה) אכן שלמ': (יב) חור' ואין שם מלוכה יקראו. שדים שלה עומדים ואין אחד מהם קורא על עלמו שם שדרה ומלוכה: אפס. כליות: (יג) ועלתה ארמנותיה סירים. כך דרך חודצות ללמוח זהם קולים וסנאים והוא קימוט והוא חוח כולם מיני קולים הם כגון אורטיא"ש וכיוצא בזה: נוח תנים. הוא מדבר שהוא דרך להיות זו

באר

וכן עתה: (יא) וירשוה. ידורו שמה כאדם בירשתו קאת, עוף המים השוכן גם במדבר, ונקרא קאת לפי שמקרא השכלולים (מוטעלן) שכלע, ועיין בחספס ביאור מרומב"ן ויקרא י"א ח". וקפוד, עוף הפורה זלילה. זואיט"ח זלע"ז. (רש"י). והוא זל"ח (נחטח"ל). ולמעלה (י"ד כ"ג) פירות הרב את המלה הזאת הירקון זלע"ז. והוא זל"ח (ח"ג). ואמר שכוונתו פה על הינשוק, כי בספר ויקרא (י"א י"ז) פירות כוס הינשוק הם זואיט"ח זלע"ז. אבל למעט במקום ע"ז פירות קפוד, הוא קפוד, ותמלט, ותלד זליה. וינשוק, עוף הפורה וזועק זלילה, ונקרא כן מלשון כפ. והשבעים זקנים פותרים (ח"ב י"ז), והוא עוף הנמלא במלרים הדומה לחסידה, ומחיהו ג"כ נחשים. ונטה עליה, מי שכוונתו נטה קו ואכן העופרת, שהיא המשקולת והקו והמשקולת יהיו של חוח ושל כוחו, ר"ל היפך הכנין יעשה בה, שהוא החורבן. (רד"ק). ולדעתו הנוטה הוא אליהם והמראה שהוא פעל קמחי, וכן מהורגם: (יב) מלוכה, מחקר הלג"ד, והטעם אין שם אחר מן חוריה, אשר למלוכה יקראו אותו הקוראים, וקרוי לה פ"י הראכ"ע: (יג) חציר. כמו חלר זלירי, כמו ישע

sich, wie ein Buch,
die Himmel, und all'
ihr Heer fällt herab,
wie welcke Blätter
vom Weinstock, und
wie das Welke vom
Feigenbaume. 5.

Denn trunken fährt
mein Schwert vom
Himmel, siehe, es
fährt auf Edom her=
ab, auf das von mir
verbannte Volk, zum
Strafgericht. 6. Das
Schwert des Herrn
wird voll Blut, mit
Fett bedeckt, vom
Blut der Kämmer
und Böcke, vom
Nierenfette der Wid=
der, denn eine Opfe=
rung hält der Herr in Bazrah, ein großes Schlachten im Lande Edom. 7. Es
fallen wilde Büffel mit ihnen, junge Stiere und starke Dachsen, getränkt mit
Blut wird ihr Land, und ihr Staub vom Fett durchdrungen. 8. Ja, ein Tag der

וְכָל-צִבְאָם יִפֹּל כְּנֶבֶל עָלֶיהָ מִגֶּפֶן
וְכִנְבָלָת מִתְאַנְהָ: (א) כִּי-רִוְתָהּ
בְּשָׁמִים חֲרָבִי הִנֵּה עַל-אֲדָוִם תִּרְדּוּ
וְעַל-עַם חֲרָמִי לְמִשְׁפָּט: (ב) חֲרָב לִיהוָה
מִלְאָה דָם הִדְשָׁנָה מִחֶלֶב מִדָּם
כָּרִים וְעֲתוּדִים מִחֶלֶב כָּלִיזֹת אֵילִים
כִּי זָבַח לִיהוָה בְּבָצָרָה וְשָׂבַח גָּדוֹל
בְּאַרְצֵן אֲדָוִם: (ג) וִירְדוּ רִאשִׁים עִמָּם
וּפָרִים עִם-אֲבִירִים וְרִוְתָהּ אֲרָצָם
מִדָּם וְעֶפְרָם מִחֶלֶב יִדְשָׁן: (ד) כִּי יוֹם
נָקָם לִיהוָה שְׁנַת שְׁלוֹמִים לָרִיב צִיּוֹן:

רשי

לכשימחו ויחדצו יהיה דומ' העולם חסך עליהם כאלו נגלל השמש והאור כגלילת ספר.
יבול. יכמוס. וכנזלת מתאנה. כמוסע צליל קרויה נזלת והו ספירו דנותינו מאי
נזלת. זושלי כומר סנתצטלו זכומר לאחר לקיטתן לוצרן ומתחממות ומתצטלות: (ה) כי
דוה צמחם חרצו. להרוג שדים של מעלה ואח"כ תרד על האומה למטה שאין כל
אומה לוקה עד שילק שר שלה צמרו: עם חרמי. עם מלחמתי ל' מתנה צעת
חידום שו וכן (מלכים א' ז') את איש חרמי דאחאז: (ו) כרים ועתודים. שדים
שלטונים: צצצרה. מארץ מואב היא אזל לפי שהעמידה מלך לאדום שנאמר וימת חסם
וימלוך תחתיו יוצצ צן זרח מצצרה (צדאשית ל"ו) לפיכך תלקה עמהם. צפסיקתא:
(ז) ראמים עמם. מלאכים עם שלטונים ראמים עם העתודים הכתוצים למעלה: אצירי'.
פרים צדיאים וגדולים כמא דאת אמר עם אצירי צסן סלה: (ח) שלומים לריצ ליון.

באר

ספר. ולבא מרום יחלם ויכמוס. כעלה יבש צפון, וכפרי כמות צען החאנה. וכנזלת. חאנה נזלת:
(ה) רותח, עומד בפועל. ואולי הוא בפועל, וראוי רותח, וענינו פה שכרום כמו בארמית והעם אשכנז

בשמים חרבי והיא חרד ארלה להרוג באדום. ח"מ, אשר גורתי להחריו, ועל העם הזה חרד לעשות משפט:
(ו) חרב לה, החרב של ה' מלאה דם, והעבר במקום עמיד, כי הנביא מוהייר הענינים בדמיונו, כאלו כבר
כעשו. כרים וכן עתודים, ראמים ואבירים כולם משל על המלכים והשלטונים והגדולים. בבצרה, היא ראש
ומלכות אדום, ובקניבוסיס, היא מרעה דשן ושמן, כנודע ממגילת מ"כה (שם צ') יחד אשימום כלאן בצרה וגם
בחק מואב היטה עיר בשם בלרם (ירמיה מ"ח: ז') וירדו. הראמים ירדו על המענה עם הכרים והעתודים.
וריתח, עומד, ואין ספק שהוא בקל, וראוי הרי"ש בקמ"ץ והוי"ו בלא דגש, וכן (ירמיה מ"ו) ורום מרמם,
בקל: (ח) שנת שלומים לריב ליון, כמו במולך ישוב בראשך, שכחוב גם בקפר עובדיה (א' ע"ו). על אדום

ישעיה לג לר

יִחְזְקוּ בֵּן-תָּרֶנֶם בְּלִי-פָרְשׁוֹ גַם אִזִּי
חֶלֶק עַד-שֶׁלֶל מְרֵבָה פִּסְחִים בָּזוּ
בָּזוּ: (כד) וּבִלִי-אִמֵּר שָׁכֵן חֲלִיתִי הָעַם
הַיֹּשֵׁב בָּהּ נִשְׂאָ עוֹן:

לִרְ (ב) קִרְבּוֹ גוֹיִם לְשִׁמְעַע וּלְאִמִּים
הַקְּשִׁיבוּ תִשְׁמַע הָאָרֶץ וּמִלֵּאָהּ
תִּבְלֵ וְכִלִּי-צִאצְאִיהָ: (ג) כִּי קֶצֶת
לִיהוָה עַל-כָּל-הַגּוֹיִם וְחֶמְהָ עַל-כָּל-
צָבָאִם הַחֲרִימִם נִתְּנָם לַשָּׁבָח:
(א) וְחֲלִלֵיהֶם יִשְׁלְכוּ וּפְגִרֵיהֶם יַעֲלֶה
בְּאֵשׁ וְנִמְסּוּ הָרִים מִדָּמָם: (ד) וְנִמְקּוּ
כָּל-צָבָא הַשָּׁמַיִם וְנִגְלּוּ כִסְפֵּר הַשָּׁמַיִם

* פתח בס"פ

ת"א ובל יאמר כחזות י"ב, קי"ח. עקדה שער מ"ו. ענ"ס ח', י"ו:
ihr Heer; er verbannt sie, gibt sie dem Würgen preis. 3. Ihre Erschlagenen
sind hingeworfen, von ihren Leichnamen steigt Gestank auf, und die Berge
zerfließen von ihrem Blute. 4. Es vergeht das ganze Himmelsheer; es rollen

Gestelle ihres Ma-
stes, und nicht span-
nen sie das Segel.
Dann wird Beute
und Raub getheilt
in Menge, selbst
Lahme rauben mit.
24. Und kein Ein-
wohner spricht: Ich
bin krank; dem Vol-
ke, das darin wohnt,
ist seine Sünde ver-
ziehen.

34. 1. Nahe
euch, ihr Völker, und
hört! ihr Nationen,
merkt auf! es höre
die Erde und was
sie füllt, der Erd-
kreis und all' seine
Sprößlinge! 2.
Denn der Herr zürnt
auf alle Völker, ist
ergrimmt über all'

רש"י

זל פֶּרְשׁוֹ נִסְ. לֹא יוֹכְלוּ לַפְרוֹס וּלְזֶלֶק הַמַּכְהִיב הַסְפִּיכָה. אִזִּי חוֹלֵק עַד שֶׁלֶל. עֲדָה: מַרְצָה.
הַרְצָה יִחְלְקוּ שֶׁל הָעַמִּים: פִּסְחִים. (יִשְׂרָאֵל) שֶׁהָיוּ עַד עַכְשָׁיו חֲלָשִׁים: (כד) וּבִלִי יֹאמֵר
שָׁכֵן. שֶׁל יִשְׂרָאֵל: חֲלִיתִי. זִשְׁנֵל הָאוֹמָה הַזֹּאת זִבְחֵי הָרַעֲבָה: הָעַם. יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּרְאוּ עִם
הַיוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַיִם יֵהִי סְלוּחַ עוֹן:

לִרְ (ד) וְנִמְקּוּ כָל לְזָא הַשָּׁמַיִם. יִפְחָדוּ כִשְׂשֻׁלִּיק אֶת שְׂרֵי עוֹזְדֵי כּוֹכָבִים: וְנִגְלּוּ. לְשׁוֹן
גּוֹלֵל וְנִגְלּוּ כִסְפֵּר הַשָּׁמַיִם. ת"י וּתְמַחֲזֹן מִתְחַזֵּת שְׁמִיָּא כְּמֹא דְאִמְרוּ עֲלִיבּוֹן
זִסְפֵּרָא. וְאִנִּי מִפְּדוֹ לִפִּי הָעֵינָן מִפְּנֵי שֶׁעַכְשָׁיו הַטּוֹבָה וְהַאֲדוּרָה לְאוֹמוֹת יִשְׁמַעְאֲלִים

באור

הַקּוֹרָה שְׁמֵיכִים עָלֶיהָ אֶת חֹרֶן הַסְפִּיכָה (דַּעַר קוֹוֶרְבַּחֲלֵקֵן חֵיטֵן סִיפָעָה. חֵיטֵן וְעֹלֶכְעֵן דַּעַר חֲחֵסֵט
חֻיפִּנְגֶּרִיכְטֵט וּוִירֵד). עַד, כִּמוֹ (בְּרַחֲשֵׁי מ"ט) זִבְחֵי יִשְׂרָאֵל עַד, וְהָיוּ שֶׁלֶל זִלְשׁוֹן אֲרָמִים. פִּסְחִים,
אֶת הַפִּסְחִים יִכְבוּ עַל מַשְׁעָנָם מִחוּץ לִירוּשָׁלַיִם לִבֵּחַ זִז: (כד) שָׁכֵן, הַשָּׁכֵן בִּירוּשָׁלַיִם לֹא יֹאמֵר חֲלֵשׁ וְחֲסִיר
כִּי אִנִּי, כִּי ה' יִסְכֵּחַ לַעֲוֹנִים, יִחַזֵּק גּוֹפֵם, וְיִסְכֵּר מַחֲלָה מִקִּרְבֵּם וְדוּמָה לוֹ (חֲלָשִׁים ק"ג) הַקּוֹלָה לְכָל עוֹנֵי
הַרְפּוֹל לְכָל חֲחֵלְחִיכִי:

לִרְ (א) קִרְבּוֹ, נִבֵּא עַל מַפְלַת אֲדוֹם יָדִיד סִנְחִירִב מִנֶּחֱ אֲשׁוּר. וּמִלּוֹאָהּ, הַבְּרִיּוֹת הַמְּמַלְכִים אֲחֻזָּה.
צִאצְאִיהָ, הַבְּרִיּוֹת הַלּוֹמַחִים וְיִוְלָאִים מִן הָאֶרֶץ: (ב) כִּי קֶלֶף. חֲסוֹ דְּבָרֵי דַעַר שֵׁיט קֶלֶף ה' עַל כָּל הַגּוֹיִם:
(ג) וְחֲלִלֵיהֶם, זִיּוֹם הָרֵב רַב חֲלָלִי חָרִב יִהְיוּ מוֹשְׁלִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְנַחֲלֹת, וְאִין מִקְבֵּר לֵהֶם וְיַעֲלֶה אִידֵי עֲפוֹת
וְהָרִים יִמָּרוּ מִדָּם אֲדוֹם, וְהָיוּ עַל דֶּךְ הַפִּלָּה: (ד) וְנִמְקּוּ, עֵינֵי נִמְסָה. וְנִגְלּוּ, הַשְּׁחָקִים יִתְּגַלְּלוּ מִגִּיעָתָם כִּמְגַלָּה

hige Wohnung, als Zelt, das nicht ver-
rückt, dessen Pföcke
nimmer herausgezo-
gen, dessen Seile
nie losgerissen wer-
den. 21. Denn wenn
dieselbst der Herr
sich mächtig zeigt
für uns, so ist's wie
ein Ort, den Strö-
me und Seen von
großem Umfang um-
geben; doch fährt

darauf kein Ruderschiff, und kein starkes Schiff kommt hinüber. 22. Ja,
der Herr, unser Richter, unser Gesetzgeber, der Herr, unser König, der
rettet uns. 23. Schlaf hängen ihre 1) Seile, nicht können sie befestigen das

בְּלִיַּתְקוֹ: * (כב) כִּי אִם־שָׁם אֲדִיר
יְהוָה לָנוּ מְקוֹם־נְהָרִים יְאֲרִים רַחֲבֵי
יָדָיו בְּלִיַּת־לֵךְ בּוֹ אֲנִי־שֵׁיט וְצִי
אֲדִיר לֹא יַעֲבִרְנוּ: (כג) כִּי יְהוָה
שִׁפְטָנוּ יְהוָה מַחְקֵקְנוּ יְהוָה מַלְכֵנוּ
הוּא יוֹשִׁיעֵנו: (כד) נִשְׁשׂוּ חֲבִלָיָה בְּלִיַּת־

* חצי הספר בפסוקים

ת"א בל חלק וימח ה' ע"ז: כי ה' שופטנו עקרים ת"ח, ס"ד:

דשי

תראה זלנך להחשז מלוכה ושררה את ליון אשר היא קרית צית וועד לנו: זל ינען.
ל' יסח ודומה לו חילון זלנעניס (שופטים ד') ומתרגם ביטור אגניא והס זקעים
שזרות שקורין פוסי"ן זלע"ז כמו אגני דארעא תיקרי שהמים נאספים שם מן הכדים
והבזסוסיות וזי"ת של זלנעניס אומר אני שאינה זשרטת זתובה אלא זשמשת היא: זל
יסע יתדותיו. שקשדין זו מתדי האוכל זל יסע אותם מן הארץ ממקום תקיעתם
כמו ויסעו אצנים גדולות (מלכים א' ה') וכן ויסיעם הנדיח (שופטים ט"ו)
ל' תלישה: (כא) כי אם שם. כי אם מוסז על זל יסע יתדותיו ועל זל ינתקו. הרעה
לא תהיה כי אם הטובה ה' יהיה שם אדיר לנו והעיד תהיה מקום נהרים יאוריס
בענין שנאמר (זיחזקאל ד') וימד חלף ויעזירני נחל אשר לא אוכל לעבור וכן נחל
(ויאל ד' י"ח) ומעין מצית ה' ילא והוא הנחל שהוא מתגבר והולך: אני שוט. אינה
השטה זמים: ולי אדיר. וזרני דתא: (כב) כי ה' שופטנו. שר ושופט שלח: (כג) נששו
חזליך. המוסכי' את הספינה את עיר החייבת: כן. הכן היעז: תרגם. תורן הספינ':

באור

שהוא עם לועז, המדבר בשפה אחרת שאינה נודעת לך. עפ"י שפה, שהיו מדברים ארמית, ולא היו מבינים
אותה אלא יחידים בירושלם ולשון אחרת היא עמוקה ונלעגם לאשר לא ידעו אותה (ומדברי הכ"ל: יב, חזר,
אבל תראה את ליון. והלוי במקום עמיד, ומכוון פה להסתכל, המאמר. מועדנו, העיר אשר אנחנו מחזקים
ומתחזקים שמה דרגל. נוח שאנן. שהיה מדור שקט, והוא אשר לא יהיה נע ומקומנו ועד זמן רב לא
יהיו נעקרים הימדות שמוחקים כם את האהלה, וכל החבלים הקשורים ביחדות לא יהיו נעחקים ומה! יצעו,
פתורנו לפי ענינו כמו נסע, העתקה ממקום למקום: (כא) מקום נהרים, אם ה' ישכון בירושלים, ויחבלה
בגדולתו ובגבורתו להגן בעד יושביו, אז תהיה העיר הזאת, כללו יהיו סביב לה נהרים ויאוריס רחבים וזה
ימנע האויבים לקרב אליה, אבל גם בספינות לא יוכלו לעבור שמה, וקצת המניעה בפקוק כ"ג. והמפרשים
והמבארים נלחלו בצדוד המקרא הזה. אני שיע, שמוליכים אותו במשועים. וצי אדיר, ספינה גדולה וחזקה,
כמו (במדבר כ"ד) ואים מיד כמים: (כב) נששו חזליך, נתפסו חזליך, ואינם נעדים. כמו (שמואל א' ל') והס
נעושים. (רד"ק). והוא מאמר הנביא אל האויב, ובא בכני נקבה על הכנסה, ומוקצ על פסוק כ"א, ושיעורו,
אם העיזו לעבור על נהרים והיאוריס אשר סביב ירושלים, אז החבלים, יהיו רפים והחבולים לא יוכלו לחזק
את החזקן ולפרוק את הוליון, וע"ז זה תשבר האמה, ואלאו יושבי ירושלים וישללו שלל רב: כן, בסיס והוא

1) des Feindes; eigentl. keine Seile.

ישעיה לג

סְלַעִים מִשְׁנֵבּוּ לַחֲמוֹ נִתָּן מִיָּמִיו
נֶאֱמָנִים: (יז) מֶלֶךְ בִּיפִיו תַּחְזִינָה
עֵינֶיךָ תִּרְאֶינָה אֶרֶץ מְרַחֲקִים: (יח) לְבָבְךָ
יִהְיֶה אִימָה אִימָה סִפּוֹר אִימָה שֶׁקֶל אִימָה
סִפּוֹר אֶת־הַמִּגְדָּלִים: (יט) אֶת־עַם
נוֹעֵז לֹא תִרְאֶה עַם עֲמָקֵי שְׂפָרָה
מִשְׁמוֹעַ גִּלְעָג לִשְׁוֹן אֵין בֵּינָה: (כ) חֲזָה
צִיּוֹן קִרְיַת מוֹעֲדֵנִי עֵינֶיךָ תִּרְאֶינָה
יְרוּשָׁלַם נֹוה שְׁאֲנָן אָהֵל בַּל־יִצְעַן
בַּל־יִסַּע יִתְדֹתָיו לִנְצַח וְכַל־חֲבָלָיו

sein Wasser ist un-
versiegbar. 17. Den
König in seiner
Herrlichkeit schauen
deine Augen, sie
schauen fernes Land,
18. dein Herz spricht
mit Furcht: „Wo
ist denn, der Scha-
zung ausschrieb und
nachzog? Wo, der
die Thürme gemu-
stert?“ 19. Das
barbarische Volk
siehst du nicht mehr,
das Volk von dunk-
ler, unvernehmlicher
Rede, von verberb-
ter Sprache, die
man nicht versteht.
20. Du schauest Zion,

ת"א מלך ביפיו תענית ז', י"ז. סנהדרין ז', כ"ז:

die Stadt unserer Festversammlung; deine Augen sehen Jerusalem als ru-

רשי

(טז) לחמו נתן. לא יהא מצקס לחם כי מן השמים יספיקו לו מזון: מימיו נאמנים.
מקור מימיו לא יכזב כלומר זרעו יגדל וכל לרכיו יסופקו: (יז) מלך ציפיו תחזינה
עיניך. (הקצ"ק) שהוא מלך אותו תחזה מדרך מרחקים שאתה עוד תראה הנסים
והגדולה שאעשה לך ועם נועז עמקי שפה לא יראה שכינת המלך ציפיו ע"כ כל זה
בספרים אחרים אינו): מלך ציפיו תחזינה עיניך. לך הלזיק אני אומר שתזכה לראות
זיו שכינתו של מקום: תראינה ארץ מרחקים. תירגם יונתן תפסכל ותחזי זנחותי ארע
ביהם: (יח) לבך יהבה אימה. כשתראה המלכים והסדרים והחכמים של עוזדי בוכבים
שהיו שולטים בחייהם וכדי הם נידונים צביהם יגבה לנך אימה ותאמר איה חכמתן
וגדולתן של אלו איה שהיה סופר בחייו ושוקל כל דבר חכמה שהיו שואלין ממנו כל
עלת מלכות: איה סופר את המבדלים. גם הוא דבר מלכות ממונה על צדי המלכות
כמה הם וכמה מבדלים לרד לעיר פלוני וכן (תהלים ע"ח) סצו ליון והקיפות ספרו
מבדליה כמה מבדלים הוא לריב': (יט) את עם נועז. כמו לועז אלו האומות שאין
לשונם לשון הקודש: לא תראה. לא תחשוב בלנך כי כולם יהיו חשוכים ושפלים: עמקי
שפה. כמו ויהי כל הארץ שפה אחת (בראשית י"א): כלעג. לשון עגלים ועמקי שפה
(לעיל ל"ג) כל זה לשון נכרי' שאינו מביין בלשון הקדש: (כ) חזה ליון. ואת מי

באור

נתן, לחמו ינתן לו מלאך נותן לחם לכל בשר. נאמנים, לא יכזבו, יזלו תמיד ולא יפקדו: (יז) מלך.
בעה, עם יהודה, כה', מנח עזר, ועוד תראה את מלכך, חזקיהו הלזיק ציפיו הרר יעשהו, ואחרי אשר
חדלה העיר להיות במצור, חוכל לראות למרחוק, וללכת בדרך הארץ כאות נפשו: (יח) יחגה אימה, לנך
המשפוטם ידבר וישאל באימה, כי לא חאמין באשר תראה. איה סופר. איה האויב הטובח הנעם ושוקל כל
דבר לקבל תשלומין, ואיה שר הצבא הסופר את המגדלים והמבצרים שבחוף העיר הנלווה, כדי לכבשה. ונקרא
(רעקלגנאקלירען). ודומה לו (תהלים ע"ח) סצו ליון והקיפות ספרו מגדליה: (יט) ציעז, כמו מעט לועז
(תהלים קי"ד). בחלוק למ"ד לנוי, כמו לשכה ושכה ר"ק ואמר הנביא. מעתה לא תראה עוד את עם אשר

bären; euer Zorn ist das Feuer, das euch verzehrt. 12. Die Völker werden wie Kalk verbrannt, wie abgehaene Dornen in Feuer auflodern. 13. Hört es, ihr Fernen, was ich gethan, vernehmt, ihr Nahen, meine Macht! 14. Es erbeben in Zion die Sünder, Zittern ergreift die Gottlosen: „Wer mag wohnen bei dem verzehrenden Feuer, wer wohnen bei diesen ewigen Gluthen?“ 15. Wer in Gerechtigkeit wandelt, und Redlichkeit spricht, wer den Gewinn von Erpressungen verschmäht, wer seine Hand schüttelt,

nicht Bestechung zu nehmen, wer sein Ohr verstopft, nicht Blutrath zu hören, und seine Augen verschließt, die Schlechtigkeit nicht zu schauen: 16. Der wohnt auf Höhen; Felsenburgen sind sein Schutz; sein Brot wird ihm gegeben,

תֹּאכְלֶכֶם: (יג) וְהָיוּ עַמִּים מְשַׁרְפוֹת
שִׂיד קוֹצִים בְּסוּחִים בָּאֵשׁ יִצְתּוּ:
(יד) שְׁמַעוּ רְחוּקִים אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְדַעוּ
קְרוֹבִים גִּבְרָתִי: (טו) פָּחַדוּ בְּצִיּוֹן
חַטָּאִים אֶחְזֶה רָעָה חֲנָפִים מִי
יָגוּר לָנוּ אֵשׁ אוֹכֶלָה מִי־יָגוּר לָנוּ
מִזְקְדֵי עוֹלָם: (טז) הִלֵּךְ צַדִּיקוֹת וְדָבַר
מִי־שָׂרִים מֵאֵם בִּבְצַע מַעֲשָׂקוֹת גָּעַר
בְּפִיו מִתְמַךְ בְּשֹׁחַד אִטְם אֲזוֹנוֹ
מִשְׁמַע דְּמִים וְעַצֵּם עֵינָיו מִרְאוֹת
בְּרַע: (יז) הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֵּן מְצֻדוֹת

* פתח בס"פ

ת"א והיו עמים סוטה ז' ל"ם: פחדו בציון זכיות ט' ס': הולך
צדקות מכות ב' כ"ד. עקרים ת"ו. ס"ב: מואס בבצע עקרה
סעיר ק': ועוצם עיניו סנה ח' ט"ז. זכרה ב' כ"ז: הוא
מרומים סס ח' י':

רש"י

החשש והקט: (יב) בסוהי. קוליס כסוהיס כמו (ויקרא כ"א) לא תזמר ת"א לא
תכסח: (יג) רחוקים. המאמינים זי ועושים רזוני מעוריהם: קרובים. זעלי תשובה
שנתקדשו אלי עחדס: (יד) פחדו צליון חטאי. הילך ימלאו פתח לתשובה: מי יגור
לנו אש אוכלת. כזומר מי יעמוד צעדנו לשכך חומה צוערת. ל"א מי יגור לנו פי' מי
הוא לנו סיגור צליון עם הוור שהוא אש אוכל' והוא משיב הולך לדקות וכו': (טז) הולך
לדקות. מי הוא ימלאה הולך לדקות: נוער כפיו. אשקו"ט צלע"ו: לוטס. סוהס וכן
סקופים אטומים (מלכים א' ו'): ועולס. סוגר וכן (לעיל כ"ט) ויעלס את עיניכס:

באר

כנגד אנשי ישראל. חשש, עשכ יבש, ועיין בזהר (למעלה ה' פ"ד): (יב) משרפות קיד, האכנים ששפרו
והיו לקיד. בסוהים. כוהים וסגורם לא תזמר, לא תכסח: (יד) מי יגור לנו, סכנך כפי' שני של רש"י,
מי הוא לנו סיגור צליון עם הוור. שהוא אש אוכלת? ולדעתו טעם לנו כמו מומן, וכן (עמוס ט') לא ינוס
להם כס אין אחד מהם שיוס. או מלה לנו נוספת לחזק, כמו (סהלס פ"ד) מי יקום לי עם מרעים וכן
מסורגס: (טז) הולך, תשובה הנביא על שאלת החטאים והסנפים. והמאמר הזה והקודם דומה אל המלילה:
מי יגור בזהלך מי ישכן בהר קרשך, הולך תמים וכו' (סהלס ט"ו). מתמוך, ענין מתוך אחיסר ותפיקס.
והטעם, מי שהושיע לידו כסף, והוא לוקח אורו, אבל בשמעו שהוא שוחר, מריק כפיו מומן לכל יתמוך בו.
דמים, עלת אנשי דמים, לשמוך דס נקי: (שז) מרומים, בעה, כאלו ישכון במקומות גבוהים ובלוהס.

(ו) הֵן אֲרָאֵלִים צִעְקוּ חֲצָה מִלְּאֲבִי
שְׁלוֹם מִרְיָבָיוֹן: (ח) נִשְׁמָו מִסְּלוֹת
שִׁבְתָּ עֲבַר אֶרֶח הַפֶּר בְּרִית מָאִם
עָרִים לֹא חָשַׁב אָנוּשׁ: (ט) אֲבָל
אֲמַלְלָה אֶרֶץ הַחֲפִיר לִבְנוֹן קָמַל
הֵיחָה הַשָּׁרוֹן פֶּעֶרְכָּה וְנָעַר בְּשָׁן
וְכִרְמֶל: (י) עֲתָה אָקוּם יֹאמֶר יְהוָה
עֲתָה אֲרוּמָם עֲתָה אֲנַשָּׂא: (יא) תִּהְרִי
חֲשֵׁשׁ תִּלְדֶּרֶוּ קֶשׁ רִוְחָכֶם אִשׁ

dein Schatz. 7. Siehe, die Helden schreien draußten; die Friedensboten weinen bitterlich. 8. Dede liegen die Straßen, es gibt keinen Wanderer mehr. Er bricht den Bund, verächtlich sind ihm die Städte, Menschen achtet er nicht. 9. Es trauert und schmachtet das Land; beschämt steht der Libanon und abgestorben; Scharon gleicht einer Wüste, blätterlos stehen Baschan und Kar-

* פתח באתנח * פתח באתנח

ת"א הן אראלם חניבם ח' ה': תחרו חשש סנהדרין י"א, ק"ט:

mel. 10. Nun mach' ich mich auf, spricht der Herr; nun erhebe' ich mich, nun rich' ich mich auf! 11. Ihr werdet schwanger gehen mit Heu, Stoppeln ge-

רש"י

ויוצלות צעתם. ד"א אמונת עתיך את שהאמנת בהקצ"ה צעתים שעצרו עליך ולפית לישעו היה לך לחוסן: ידעת ה'. שתרם מלפניו הוא אורז טוב להפתח לך מאתו על ידו: (ז) הן אראלם לעקו חיוה. היה הנצח מתנצל נחמות ואמר שהפורענות כזר אכלהו ומעתה אקום ואנשא לנאלם. הן על אראלם שלהם הוא המוצח כזר לעקו וספרו בחולותם וצרוצותם צצו וכו': מלאכי שלום. ומלאכי שלוחותם שהיו רבילין לנשר שלום מר יציון ואומרים נשמו מסילות שנת עוזר אורח: (ח) הפר. איז צרית שכת לישאל: מאם ערים. ציוה צעינו כל שונא אינו חושב לנוס: (ט) אבל. ל' אצל: קמל. יצח ונכרת: השרון. שם מחוז מדעה צהמות כמו ששנינו אלים תמואה עבלים משרון: כערבה. חורבה: ונוער. ל' תשוק כמו (שמות י"ד) וינער ה': (י) עתה אקום. מרז דעות ששם האויז לעמי לא אתאפק עוד עתה אקום וארומם ואנשא: (יא) חשש. מין מון דזר שנוח לילק: רוחם אש. מנופכס תלז רוח אש ותאכל

באר

ההלכה וקיומה. ושיעור המקרא. אל ימי חיך הקיימים כלום גם כן הללחה כאמנת ותמידית וגם חכמה דעה והוסף לחזק. ידעת ה' היא חסיה אולר. חכמת, ח"י צמקום ה"א הנקבה, כמו (למעלה י"ר) מנח בלתי סרה. אצור, כנוי נספר חמורת נוכח, כמו נפסוק ב': (ז) הן. עתה יליד הנציא את חורבן ארץ יהודה ציוה מלך אשור. ואמר אהה! איך יילילו ויקוננו גבורי יהודה צהמות על שבר בה עומם, ושלוחי שלום לנשר טוב, יצו צמר נפש על אצור ארץ מולדתם. אראלם, גבורים מענין שני אראל מואב (שמואל ב' כ"ג), וראוי להיות אראלים, ואינו נראה שהמ"ם לבניו (איהרע הערען): (ח) הפר ברית, מלך אשור הפר בריתו

עם מלך יהודה ועם עומם אחרים: (ט) קמל, לשון יובש, כמו (למעלה י"ט) קנה וסוף קמלו. ונוער, ענין כדור (אבסיטטען), והוא פעל יולא, ר"ל צען וכרמל ינערו את עליהם (בשן חזק כרמל ווערען) — איהרע בלעטטער — חב, או שהוא צפועל מענין הכזר וראוי העיין צמ"ץ, והענין אחר. והליור הזה הוא ע"ד הפלגה: (יא) תהרו. אומר כנגד העומם, אשר צמחנה מלך אשור, וקורא המחשבה הריון. והמעשה לידה, והם חשבו ללכוד ירושלים ולא עלה בידם. (ד"ק). אבל מהפסקים שלאחריו נראה שגם זה דבור השם

3. Vor (deiner) Donnerstimme fliehen die Völker; wenn du dich erhebst, zerstreuen sich die Nationen. 4. Dann wird ihre Beute aufgerafft, wie man Heuschrecken aufrafft; wie Grillen rennen, rennt man begierig darnach. 5. Erhaben ist der Herr; er thront in der Himmelhöhe, er füllt Zion mit Recht und Gerechtigkeit. 6. An deine sichern Tage schließt sich dauerndes Glück, Weisheit und Erkenntniß; Gottesfurcht, die ist

זרעם לִבְקָרִים אֶף־יִשְׁוּעַתְנוּ בְּעַת צָרָה: (א) מִקּוֹל הַמּוֹן נִדְרֵי עַמִּים מִלְמַמְתָּה נִפְצוּ גוֹיִם: (ב) וְאַתָּה שְׁלַלְכֶם אִתָּךְ הַחֲסִיל כְּמִשְׁק גְּבִים שֶׁקֶק בּוֹ: (ג) נִשְׁגָּב יְהוָה כִּי שֹׁכֵן מְרוֹם מְלֵא צִיּוֹן מִשְׁפָּט וְצִדְקָה: (ד) וְהָיָה אֱמוּנַת עַמֶּיךָ חֶסֶן יִשְׁוּעוֹת חֲכָמָה וְדַעַת יִרְאֵת יְהוָה הִיא אֲזִיזָה:

ח' א מרומם מקומו ית' א' ז' א' ואוסף שללכם סס ז' ד' והיה אמונת שנת ז' ל' א' יראת ה' נכונת ס' ל' ב'

schließt sich dauerndes Glück, Weisheit und Erkenntniß; Gottesfurcht, die ist

רש"י

אף ישועתינו תהי' צעת לרה: (ב) מקול המון. הוצא מלפניך נדרו עמים עד הכה כשהפלת לנו נסוך: (ד) ואוסף שללכם. זה מוסר על כולותך לצבור יבדו כך ואוסף שללכם אתם הצורבים את עמי צנא פקודתכם יצונו אתכם שארית עמי ויאספו שללכם כאסופת חסיל שאוסף לו תצורה בקיץ כל א' לעצמו אף כלן יצונו איש לו: כמשק גבים שוקק. כקול נהם מים הנאספים ונופלים בגבים צנחם כן ינהמו הצאים לשלול ולצור. משק ל' נהם כמו ארי נהם ודוב שוקק (משלל כ"ח) וכן ממשיך הדול (לפני ז') כשהרוח מתנעת צהרולים והם מרים זה אל זה נותנים קול וכן צעיר יסוקי (יואל א'). גבים כמו לחשוף מים מנצח. ורצותינו ורשונו צלגדת חלק צניזת אורכלוס סנחריז: (ה) כי שוכן מרום. הדאה בצורתו שהוא דם על כל וידו על העליונה: (ו) והיה אמונת עמך וכו'. והיה לך לחוסן ישועות ולחכמה ודעת את אשר תאמן לצוראך עתים שקצו לך לתרומות ולמעשרות צעת הפרשתן ללקט שכחה ופאה צעתם לקיים שמיטין

באור

זאת היא תפלת הנדריים צבוא מלך אשור (בן עזרא). היה זרועם היה להם מועד וזמנה, כמו (תהלים פ"ב) היו זרוע לגני לוט. ואולי נהפכו האחריות, וראוי להיות עזרם, והוא מכוון יותר אל ישועתנו: ואין זר כספר הם חלוק הגופים כי ראוי זרענו או עזרנו: (ג) מקול המון. מקולך קול המון נדרו עמים. והמשיל קול אלהים אל קול המון עם, או אל המים הרעים המתגולגל, וכן (ויאל י') קול דבריך כקול המון, ר"ל קול המלאך הדובר. ולדעת הרד"ק גם פה הכוונה על המלאך הנכבד במחנה אשור, ומקומו נדרו ונסו כל הכשראים מן המנחה: (ד) ואוסף, מאמר הכניא אל אויבי ירושלים: קל מהרה מפלו לפני העיר, ואשכי יהודה ילאו, ויאספו מכם שלל ונולקו, כאשר יאספו את ליבורי החסיל, השכונים על פני השדה, שיואלים אנשי העיר והכפרים ומאספים אותם בכליהם, שלא ישמחו תבואת הארמה. אסף, חסר כ"ף הרמיון. החסיל, מין ארבה (דער ויעג פֿרעסער), והפעל מנוון (דברים כ"ח) כי יחסלו הארבה. וידוע שיש שנים מין ארבה, ורובם בארזות הקרם. כמשק, הליכה במהירות. (רד"ק). והוא מגזרת שקק, והפעל (יואל ז') צעיר יסוקי, ובהפעל (מחוס ז') צעיר ישתקשקו (ויאל רעננען חזוהער), גבים, מין ארבה, כמו (מחוס ג') ועפסריך כגוב גובי, וראוי להיות הגימ'ל בחולם. שופק, ענינו גם תשוקה ותאה, כמו דוב שוקק, נפש שוקקה, ואולי ככללו בו שמי הכוונות יחדיו, מהירות הליכה והתשוקה, וכן מתורגם: (ה) מלא ציון, חמו החעלים שבחוה, ועמה כל יושביה עושים משפט ולדקה: (ו) אמונת עמך, קיום יומך, מגזרת בית נאמן, וכן חוסן ישועות, חזוק

ישעיה לב לג

וּבִשְׁפָלָה תִשְׁפַּל הָעִיר: (א) אֲשֶׁר־יִכֶּם
זָרְעֵי עַל-כָּל-מַיִם מִשְׁלַחִי רְגֵל־הַשּׁוֹר
וְהַחֲמֹר:

sinkt (der Feinde)
Stadt. 20. Heil
euch, die ihr an al-
len Gewässern säet,
und Rind und Esel
frei irren läßt.

לג (ב) הוּי שׁוֹרֵד וְאַתָּה לֹא שׁוֹרֵד
וּבֹגֵד וְלֹא-בֹגֵדוּ בְךָ בְּהִתְיַמָּךְ
שׁוֹרֵד תּוֹשֵׁד בְּנִלְתָךְ לִבְגֵד וּבִגְדֵרֵי-
בְךָ: (ג) יְהוָה חֲנֻנִי יְיָ קִנְיִנִי הִיָּה

33. 1. Wehe dir,
Verwüster, selbst
noch nie verwüstet,
Treuloser, dem man
nicht treulos gewor-
den! wenn du mit
dem Verwüsten fer-
tig bist, wirst du ver-
wüstet; hat's ein
Ende mit deiner

תִּיא אֲשׁוּרִיכֶם קִמָּה ח' י"ו. טכ"ו ח' ה'. מִשְׁלַחִי רְגֵל קִמָּה ז', ב'.
כ"ה. חולין י"ז, קמ"ח:

Treulosigkeit, wird man dir treulos. 2. Herr, sei uns gnädig, auf dich hoffen
wir, sei unser Beistand an jedem Morgen, unsre Hilfe zur Zeit der Noth.

רש"י

פעל וכן פתרונו ל' פעילה כמו ודחן וישז ועמד וצרד ויצרוד את צדיקת העיר והי'
הצ"ח של צדקת מן יסוד כמו עטרת עקרת כלומר וימטיר הקצ"ה את מטר פחי הרשעים
שם עכשיו כנז"י ומלאים ערים נייער: ונשפלה. ששפלו ישראל עד עכשיו תשפיל
עיר מטרפולין של פרס ודוגמ' כן ת"י ויחית צדק ויקטיל תשריית עממיא: (ב) אשריכם.
ישראל שהלויחה זדיעת ליקתכם כזרועים על מים מעתה תקלרו ותאספו תצואת
שכרכם הטוב תשלחו רגל השור לדוש התצואה והחמור להביא אל הצית כך ת"י כלומר
תקצלו שר פעולתכם הטובה:

לג (א) הוּי. האויז שאתה שורד תמיד ואתה לא שורד וצוגר אתה תמיד ואין אדם
צוגר וצוגר: כהתומך. להיות שורד ככלותך שריתך אותם שגזרה נזרה עליהם
להיות שרודים על ידיך תושד: ככלוכך לצוגר. מכחם חיצר ככלותך עם ולא יטה לארץ
מנלם (אויז ט"ו) נחלק אחד ומנלם הע"ס הראשונה זו יסו' נופל כמו מ"ס של
מאמר ושל מדע ויתכן להיותו לשון כליון לפי הענין. ככלותך לשון ככלותך ולא יטה
לארץ מנלם כליון הנגזר עליהם לא יטה לארץ להיות נטל והולך אלא הולך וחזק:
(ב) היה זרועם. של שרודים ציד השורד: לצקרים. מדי יום יום כשהוא מילר להם

באור

צ"י כי ירד יער הנזיר. ואולי השתמש הכנ"ל במלת צדקת, בשלשן נופל לשון. היער. חיל האויז כמו (למעלה
י' ל"ד) ונקץ סכני היער, והוא חיל סכמריים. ובשפלה, לשון שפלות. היער, היא כינוה העיר שירדעה ראש
מלכות אשרי, והיא השפלה ותרד מגדולתה. בשוב סכמריים אל ארצו בנושח פנים: (ב) על כל מים. אשריכם.
עובדי האדמה, כי תצורו זרע טוב על פלגי מים, המורדים את הארץ, ומלמחים אותה. ואל תפחדו שיפול האויז
על קיריכם, ותוכלו לשלוח השור והחמור ללכת באשר ירצוכם רגליהם לחדש כי בכל מקום אשר יכלו, ימלאו
מרגע דשן ושמן:

לג (א) שורד, דברי הכנ"ל אל סכמריים וכן אשור. ואתה, שמוע הימ"ו פה כמו אשר, ר"ל שורד, אשר
לא היית שורד עד כה, וכן (אויז כ"ט) יתום ולא עזר לו. אשר אין לו. עזר. ובוגר לר"ק
כנה אשור כן, לפי שלקח את הכסף אשר שם על חזקיהו, והעני"ב בא ירושלים ונלך עליה. כהתחזק, מוקד
בהפעיל מן חנם, וראוי הסי"ו בליר"י, וענינו גמר והפקד. ככלותך. רוב המפרשים והמבארים נמשכו אחר
ר' מנחם, שחיברו עם ולא יטה לארץ מנלם, שהוא לשון תכלית (ענטלונעק), והוא הקפעל מן נלה, והשמועה
ה"א הננין, ופחרונו לפי ענינו כמו כהתחזק. והרש"א שמחלפה הכ"ף בנ"ן, וראוי בכלתך: (ב) ה' חנונו,

tümmels; Hügel und Wartthurm sind statt Höhlen auf Länge, der Waldbesetz Lust und der Heerden Triest: 15. Bis über uns sich ergießt der Geist von oben, und die Wüste wird zum Fruchtgestirbe, und das Fruchtgestirbe dem Walde gleich zu achten ist. 16. Dann wohnt Recht in der Wüste, und Gerechtigkeit verweilt auf dem Fruchtgestirbe. 17. Der Gerechtigkeit Werk ist Friede, und der Gerechtigkeit Frucht Ruhe und Sicherheit auf ewig. 18. Dann wohnt mein Volk in der Wohnung des Friedens, in sichern Hütten, in friedlichen Ruhestätten. 19. Aber Hagel schlägt den Wald nieder, und in Niedrigkeit

נָפֶשׁ הַמּוֹן עֵיר עֶזְבָּ עֶפְל וּבָחַן הָיָה
בְּעַד מַעְרֹת עַד-עוֹלָם מְשׁוֹשׁ פְּרָאִים
מִרְעָה עֲדָרִים: (טו) עַד-יֵעָרָה עָלֵינוּ
רוּחַ מִמָּרוֹם וְהָיָה מִדְּבָר לְפָרְמָל
וּפְרָמָל לִיעָר יִחְשָׁב: (טז) וְשָׁכַן
בַּמִּדְבָּר מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בַּפְּרָמָל תֵּשֵׁב:
(יז) וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְדָּקָה שְׁלוֹם
וְעִבְדַת הַצְדָּקָה הַשְׁקָט וּבִטָּח עַד-
עוֹלָם: (יח) וַיֵּשֶׁב עַמִּי בְּנֵיה שְׁלוֹם
וּבְמִשְׁכָּנֹת מִבְּטָחִים וּבְמִנוּחַת
שְׁאֲנִנֹת: (יט) וּבְרָד פָּרַדַת הַיָּעַר

* והכרמל קרי

ת"א והיה מעשה נחמה ח' ט' עקרים מ"ג, ל"ח:

18. Dann wohnt mein Volk in der Wohnung des Friedens, in sichern Hütten, in friedlichen Ruhestätten. 19. Aber Hagel schlägt den Wald nieder, und in Niedrigkeit

רש"י

זהמ"ק שניהם לשון מצור: הים צעד מעדות. יהי' צתוך חודצות. וצעד כמו הצעד ערפל יספוט (איוצ כ"ז). מעדות לשון ערו ערו: (תהלים קל"ז) עד עולם. עד עת קץ: משום פדאים. לתאוותיו ישמעאל ולמערע אדום וחילויתיו: (טו) עד יערה עלינו. יספוך עלינו כמו ותעד כזה (צדאשית כ"ד) ל' שפיכה נופל על הרוח כמו וספכתי על צית דוד רוח חן (יואל ג') וכן אספוך רוחי על כל צער (זכריה י"ז) ליער יחשב. קרוין סבילין כיצר הזה שהוא מלא עלים: (טז) ושכן במדבר משפט. צירושלים שהיא כמדבר: ולדקא ככרמל. היא ארץ ישראל שתהא צאותן הימים ככרמל: (יט) וברד צדדת היער. על כרחו אין צדד זה שם דבר שהרי נקוד חליו קמץ וחליו פתח צלטון

באור

(בן עזרא). וריעו (מכאן ד', ח') עופל בה ליון והוא היה ללד נחמה. ומקובץ נחומה, וסמוך לו או נחומה היה המגדל הגדול, כנאמר בספר נחומה (ב' כ"ו כ"ז). ח"ל הרד"ק בספר מלכים ב' (ה' כ"ד): ויבוא אל העופל מקום גבוה, כמו עופל ונחן. שהוא מקום גבוה. וגם רש"י פ"י שם מקום גבוה. ובחן, מגדל כמו (למעלה כ"ג, י"ג) הקימו נחומה. בעד, ענינו תחת כמו (איוצ ח') עור צעד עור. ואמר הנביא: העופל והמגדל יהיו למעורר, ויתחצלו ברוח חיות השרה, ושם ירקדו חמורים צדים, כי לא תעבור בה רגל אדם: (טז) יערה, לשון שפיכה. כמו (צדאשית כ"ד) וסער כזה, והוא על דרך אשפוך את רוחי (יואל ח') והעטם, עד שיהיה נשפך עלינו רוח חן וחסד משמי מעל. והכרמל, ראה למעלה (כ"ט י"ז): (טז) ושכן, ר"מ שיהיה משפט ולדקא בכל הארץ: (יז) מעשה, ע"י מעשה השרה יהיה שלום. ועטם ועבורם הדרקא, ופרי הדרקא, כי הפרי הוא שבר העבודה: (יט) וברד, הרי"ש פתוח, כי הוא פעל. והעטם, הכרד ירד על היער. והכרד הוא משל על זעם האל, כמו (למעלה כ"ח, י"ז) ויעה ברד מחסה כז. ברדת, מקור מן ירד עם צ"ס, שמשום, ר"ל כנפול היער עם האנפוט, וזמן דער וזלד פלעזט ד. ה. ער פלעזט דורך דען האנפוט, כמו (זכריה י"א).

(י) ימים על-שנה תרננה פִּמְחֹר
 בִּי כָלָה בָּצִיר אָסַף בְּלִי יָבוֹא:
 (יא) חֲרָדִי שְׁאֲנָנוֹת רִנָּה פִּמְחֹר
 פִּשְׁמָה וְעֵרָה וְחֲנוּרָה עַל-חֲלָצִים:
 (יב) עַל-שָׂדִים סִפְדִּים עַל-שְׂדֵי-חֶמֶד
 עַל-גֶּפֶן פְּרִיָּה: (יג) עַל-אֲדָמַת עֲפִי
 קוֹץ שְׁמִיר תַּעֲלֶה בִּי עַל-כָּל-בְּתִי
 מְשֹׁשׁ קָרִיָּה עֲלִיָּזָה: (יד) בִּי-אֲרָמוֹן

ihr sorglosen Töchter, vernehmt meine Rede! 10. In Jahr und Tag, da werdet ihr Sorglosen beben, wenn der Herbst vorüber ist, und keine Früchte eingesammelt. 11. Zittert, ihr Sichern! bebt, ihr Sorglosen! Entkleidet, nackt werdet ihr sein, mit einem Gurt um die Lenden. 12. Um das Gefilde jammert man, um das anmuthige Ge-

פִּלְדֵּה, עַל שָׂדִים מוֹעֵר קֹטֵן ב', ב'":

filde, um den fruchtbaren Weinstock. 13. Auf meines Volkes Acker schießen Dornen und Disteln auf; ja, in allen Häusern der Freude, in der frohlockenden Stadt. 14. Ja, der Palast ist verlassen, verödet die Stadt des Ge-

רש"י

רכינן דיתצן לרוחנן: (י) ימים על שנה. כמו (לעיל כ"ט) ספו שנה על שנה ויתמיד עובותיכם מתגברין וסוף תרננה אלו שכן עכשיו לנעם כי יכלה תהם צולר העננים ולסוף התצוצה לא יצוא אל הצינת. אולם שם דבר לכך טעמו למעלה ונקוד פתח: (יא) רננה. כמו לרנן: פשוטה. כמו לפשוט: וערה. כמו לערות לשון עריה (מיכה ח'): וחנורה. כמו לחנור לכך טעמו למעלה וכן תירגם יונתן שלחו ואיתערטילו ואקרו על חלצין מתוך שיפטיעו ויתערמו מנגדיהם לא יחנרו על צנדיהם כ"א על עתניהם: (יב) על שדים סופדים. יטפחו על לנס: חמד. על שדי חמדתן. ומדרש אברה על חכמי סנהדרות שהם כשדים המניקים יספרו ועל עיר חמדתן שפתחם בשדה: על גפן פוריה. הם ישראל שנקראו גפן ממלכים תסייע: (יג) קול שמיר. הוצאי וצור כי כל חורבן זה יהיה על כל צמי משוש ועל קריה עליזה. ירושלים שהיא משוש לכל הארץ (מיכה ג'): (יד) כי ארמון. המלך כוונת והמון העיר בלה: עופל וצחק.

באור

החזיק. אולם, שם בפלג חורש, ר"ל האקופה, ועם בלי יבוא, כמו לא יהיה (דאז איינגענומען קאמט ניכט ד.ה. פִּינֶדֶט ניכט סטאטט): (יא) רננה, וכן פשוטה ועורה הן שמות-בנקים ממקור הפעל או העמיד, (ליטטערן באָסעסע אקאספֿהייט ווירד עס געבען). פשוטה, פשוט בגדים. ועורה, מענין ערום ועריה (יחזקאל ט"ז). ושיעור המקרא כל אחת והצווחת תהיה פשוטה ועורה, כי החזיקים יקחו הכל, ויפשוטו גם את הנשים את בגדיהן, ולא נשאר להם כ"א חגורה על חלצין לכסות בשר ערוה: (יב) על שדים, נקוד בש"ן יענית, והרגם הכשדי על דרך ספרון (אויף דיא בריסטע טאָגענד). וכן פי' רש"י יטפחו על לנס. אבל הפעל ספר בקשורו בלמוד או במלח על לא יורה בכל המקרא כ"א אבל וקניה על מות או יגון ולער על אחת לרה ומקרא רע, וגם אין חזיר במלח סופדים עם על שדי חמד. והדר"ק הרגיש בזה ופירש סופדים על שדים, שהיו לנזקים מהרעב, וכן סופדים על שדי חמד. והנראה שראוי להוסיף שָׂדִים לסיק מהמון עיר, ופלא כי חמאה ודעם יאכל, ושיעור המקרא, שמלך אשר יחריב את ארץ יהודה, עד אשר יעלו קולים ורדורים על הארמה. ושמיד וסית ילמה קניני לבתים ימים וגדולים, אשר היו ששים ושמהים בהם צעלי תענוגים, בעיר מלחה המון עליזים: (יד) המון עיר, הפך עיר המון. עיר מלחה המון עם. עופל, מקום שהיה גבוה, מנורה ויעפילו

Edler genannt, nicht mehr der Arglistige edelmützig geheißen. 6. Ja, der Niederträchtige redet Niederträchtigkeit, und sein Herz bringt Unheil hervor; er handelt ruchlos und redet verführerisch gegen den Herrn; er läßt die Eßlust des Hungerigen ungestilt, und entzieht dem Durstigen den Trank. 7. Des Arglistigen Werkzeuge sind gefährlich, er sinnt auf Ränke, zu verderben die Leiden den durch Lügenhafte Worte, wenn gleich der Arme Recht redet. 8. Der Edle aber sinnt auf Edles, und beim Edlen beharrt er. 9. Ihr sichern Weiber, auf! Hört meine Stimme;

נָדִיב וּלְכִילִי לֹא יֹאמַר שׁוֹעַ: (ו) בִּי
נָכַל נִבְלָה יִדְבֹר וּלְבֹו יַעֲשֶׂה--אֵן
לַעֲשׂוֹת חֲזָף וּלְדַבֵּר אֶל-יְהוָה תּוֹעָה
לְהָרִיק נַפֶּשׁ רָעָב וּמִשְׁקָה צָמָא
יַחְסִיר: (ז) וּכְלִי כִלְיוֹ רָעִים הוּא
זִמּוֹת יַעֲזֵז לְחַבֵּל עֲנָוִים בְּאִמְרֵי-שָׁקֶר
וּבְדַבָּר אֲבִיוֹן מִשְׁפָּט: (ח) וְנָדִיב
נְדִיבוֹת יַעֲזֵז וְהוּא עַל-נְדִיבוֹת יָקוּם:
(ט) נָשִׁים שְׂאֲנָנוֹת הַמָּנָה שְׂמֵעָנָה
קוֹלִי בָּנוֹת בְּטָחוֹת הָאֲזָנָה אִמְרָתִי:

*עניים קרי

ת"א נשים נדבות ז', י"ז:

רע"י

לשון הוה הוא: יעשה עון יקצן מחשבות און כמו (דברים ח') עשה לי את החיל הזה: לעשות חונף. חושב מחשבות לין יוכל לעשות חנופה. חונף שם דבר לכך טעמו למעלה ונקוד פתח: ומסקה למא יחסיר. לפי פשוטו שגולין העניים ותדנומו ופתגמי אוריתא דאנין כמילא לנחיא מדמן לנטלא: (ז) ובדבר אציון משפט. לחזל אציון צמשפט. משפט זה ל' תחלת דברים צמשפט כשמדבר האציון טענותיו זה יועץ זימות להגטילו צנכליו. משפט משמש שלשה לשונות תחלת טענות דריוסנמכ"ט צלע"ז ובמר הדין יוריתמכ"ט צלע"ז ומסטר שטוטרין אותו ציסורין יוסטיל"א צלע"ז: (ח) על נדיבות יקום. צנציל נדיבותיו תהי לו תקומה: (ט) נשים שאננות. מדין דיתצן שליון: צנות צוטחוט.

באור

מענין וריקה נפשו (למעלה כ"ט ח'), והעטם. לא יפרסם מלחמו דל, ויגזול משקה מן הלמא: (ז) וכלי, כמו ולכילי בפסוק ה', ונקוד פה צליר"י תחת חיר"ק. כדי לצווגו עם מלת כליו הנאה אחריו, והוא לשון נופל על לשון. כילוי, כמו שהאזון ישמש בכלים, כן הוא ישמש בדברים רעים ומסוכנים כדי להגיע אל מחוץ חפלו. אז טעם כליו כמו נושא כליו (שופטים ט'). וראוי להבדיל (ו יניע וחלפון, ויין ריסטליג), והוא משל מלילי כמו (תהלים ס"ד) דברו חלם דבר מר לירות צמקתרים חס. משפט, אם האציון ידבר דברים ראויים ונכוחים, והם נכונים באזני כל שומע, אז יחבל אותו באמרי שקר. ורש"י פי' כשמדבר האציון טענותיו (ויען דער אדמט פיר ויינע זאכע רעדעט, ד. ה. יזח פֿערטהיידיגט): (ח) ונדיב, אצל הנדיב מתיינן צנפשו לעשות נדיבות. והוא עומד על נדיבות, ר"ל לא בלבד יחשוב, אלא עומד הוא על נדיבות, ולא יסור ממנה, ואינו דומה לנבל וכילי לא צמחשבה ולא צמנשה ואך יהיו הם נקראים בשם נדיב ושוע: (ט) נשים שאננות, כמשמעו דעבה הראכ"ע, וכן כראה מן הענין, לשעור המקרא, שאמר הנביא לנשי השרים הרבות והענוות. ומחשבות לנעה חסח ממשלת בעליהן, שטענה אצניהן לקול אחרת, שהוא מיעד חרבן ועורענות על הארץ. וכן (למעלה ג') יען כי גבהו צנות ליון: (י) כלח, כמו עבר, ואינו לשון כליון, וכן (ירמיה ח') עבר קליד כלה קץ ואחרת לא נושענו. והעטם עבר זמן הכליר. ועוד לא נאספו יכול האדמה ופרי האילנות, כי נשחור ע"י

בְּמַחְבְּאוֹתֶיהָ וְסִתְרֶהָ כַּפְלִי-מִים
בְּצִיּוֹן כִּצְלֵל סֶלַע-כֶּבֶד בְּאֶרֶץ עֵיפָה:
(ג) וְלֹא תִשְׁעֶינָה עֵינֵי רְאִים וְאֲזִנֵּי
שְׁמָעִים תִּקְשְׁבֶנָּה: (ד) וּלְבָב נִמְהָרִים
יִבִּין לְדַעַת וּלְשׁוֹן עֲלִיָּם תִּמְהָר
לְדַבֵּר צְהוֹת: (ה) לֹא-יִקְרָא עוֹד לְנָבֵל

schen nach dem Rechte. 2. Ein Feder ist wie Zuflucht vor dem Winde und Schirm im Wetter, wie Wasserbäche in der Dürre, wie eines großen Felsens Schatten im lechzenden Lande. 3. Nicht mehr sind verblendet der Sehenden Augen, und der Hörenden Ohr merkt auf. 4.

* פתח בם פ"ם * י"ם צד"י בקמץ
ת"א לא יקרא פוטה ו' ת"ח:

Der Unbesonnenen Herz lernt weise sein, und der Stammer Zunge ist fähig, deutlich zu sprechen. 5. Nicht mehr wird der Niederträchtige ein

רש"י

לב (א) הן לצדק ימלך מלך. הן חין משפט מלך למלך כי אם לעשות משפט לך: ולשרים למשפט יסורו. ועל מי שיש לו למלך על שרים אשר למשפט יסורו ואמר הנניא זאת על אחי שהיה רשע אלל חזקיוו וכו' וכלי הוא: (ב) והיה אים. הבזר זיראת הקצ"ה הוא חזקיוו יהי' לישראל: כמחצא דוח. כמחצא סלע שנחצאים זו מפני רוח וכסתרים שם מפני חורב כן יצטחו זו כחותים מעשרת השצעים: צליון. לשון יוצא ליה: כלל סלע כנר צלון עיפה. צמקום שמש שהלך עיפה שם נחדיצה ותאצה ללל: (ג) ולא תשענה עיני רואים. לא כמות שהם עכשוו אזניו הכנר ועיניו השע (לעיל ו') ל' טוח: (ד) ולבב נמהרים יצין לדעת. לא כמה שעכשוו השמן לז העם (ס). ולשון עלגים ובומר. ולא כמה שעכשוו כי צלעגי ספה (לעיל כ"ח). עלגים כל מי שאינו יודע לכון דבורו להיות לח קרוי עלג וכלעג: (ה) וכלי. רמאי נוכח חורש רעים: טוע. לשון חרון שהכל טועין ופוטין אליו: (ו) נבלה ידבר. מדבר

באור

יפחד, אך מפני הטובה יד' ה' אפילו קלעו ומצבריו ומגור ומפחד יעבור, ע"כ דבריו, ולדעוהו מלת וקלעו הוא יחס הפעול, ר"ל ולא קלעו ומגור יעבור, וראוי להרגם (פ"ח) ויכנעו פ"עמטע פ"ליהט עם פ"חריביח חוים פ"ורכט). מנם, בראותם, גם יפחדו, כי ישבו שיחשפו שם אכשי מלחמה. אור, אם הקדוש, רוח למחצה, וכן חסור (פ"יערהערה):

לב (א) הן, נבואה מצרית שימלך מלך ישר ודריק ולייר כל הטובה הנסמך מזה, ורווח בזה על חזקיוו מלך יהודה. ולשרים, שמוש הלמ"ד לפעמים כמו על אדמות, על דבר (חין) בעטרעל חין ח"כ ועהוב, חלחלנענה, וחורגו פה. (ווחם ד"ח פ"רסטען, בעטרעט ד"ח העררעטען נאך דעט רעכטע): (ב) והיה אים, המלך הזה, או כל שר ושר משריו והיה מרסם ומסמור להעם, מפני חמת המלך, כמחצא אשר יחבאו בו מרוח קננה, וכסתר מסתיר עובדי דרך ומרס. ככר, גדול, כמו (מלכים א' ג') עומד הכנר הזה. (ר"ק): (ג) תשענה, ענין טיחה בלשון ארמי, ע"ר טח מראות עיניהם (למעט מ"ד). רואים, עיניהם הרואות מלך הטעם לא תהייה עוד כאלו הן עומות וקסומות (וי"ח) יכנר ניכט מעהר ביח ועהענדען חויגען ב"ינר): (ד) נמהרים, מענין מהרה, והטעם, אשכים פוחים, אשר יעשו מעשים ומוסלים, ואינם רואים את הנובל. תמהר, מענין מהיר (בעטריקט. פ"עהיג): (ה) לא יקרא, כדרך מושלת הרשעה לרווחם הנכל ולהספיל הנדיב. ולכלי, רמאי נוכח חורש רעים (רש"י). והיה כלי כמו כלי בחפרון הו"ן מן נככליהם אשר נכלו לבם (במדבר כ"ה). והוא הנכבד למי הענין. שוע, כמו דיה, וחביר (איוז ל"ד) לא כנר שוע לפני דל (חין) רייכער ע"דער): (ו) חונף, גומל וחרפה ורשעות (סענדליכ"ט קייט רובלחיקייט), כמו (למעט ע' ע"י). תועה, דברים אשר בהם יתעה השומעים מדרך ה'. להריק

den Zungen) schweben, wird der Herr der Heerschaaren Jerusalem schirmen, schirmen und erretten, schonen und befreien. 6. Kehrt zurück zu Dem, von dem man tief abgefallen, ihr Söhne Israel's! 7. An jenem Tage verwirft ein Jeder seine silbernen Götzen und seine goldenen Götzen, die eure Hände sich bildeten zur Sünde. 8. Assyrien fällt, nicht durch eines Mannes Schwert, und nicht eines Sterblichen Schwert wird es aufreiben; es flieht vor dem Schwerte, und seine jungen Krieger verzagen. 9. Sein Schutzfels ¹⁾ weicht aus Furcht, und vor jedem Panier zagen seine Fürsten, spricht der Herr, dessen (heiliges) Feuer auf Zion (brennt), und dessen Ofen in Jerusalem (glüht).

32. 1. Siehe, dann regiert in Gerechtigkeit der König und die Fürsten herr-

וְהַמְלִיט׃ (א) שׁוּבוּ לְאִשְׁרֵי הָעַמִּיק סָרָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ב) כִּי בַיּוֹם הַהוּא יִמָּאֶסּוּן אִישׁ אֶלְיָי כִּסְפוֹ וְאֶלְיָי זָהָבוֹ אֲשֶׁר עָשׂוּ לָבָם יְדֵיכֶם חֲטָא׃ (ג) וְנָפַל אֲשׁוּר בַּחֲרָב לֹא-אִישׁ וְחָרָב לֹא-אָדָם תֹּאכְלֵנוּ וְנָם לוֹ מִפְּנֵי-חָרָב וּבַחֲזִירֵי לָמָּס יִהְיוּ׃ (ד) וְסִלְעוֹ מִמָּגוֹר יַעֲזוֹב וְחֲתוּ מִנֶּם שָׂרָיו נָאֻם יְהוָה אֲשֶׁר-אִוֹר לוֹ בְּצִיּוֹן וְתִבְנוֹר לוֹ בִּירוּשָׁלַם׃

לב (ה) הֵן לְצַדִּיק יִמְלֹךְ-מֶלֶךְ וּלְשָׂרִים לְמִשְׁפַּט יִשְׁרוּ׃ (ו) וְהָיָה-אִישׁ

ת"א נאם ה' ערוזין ד', י"ט:

רש"י

ויוזא את ישראל מן החרב לשון המלטה איסקמוזיו"ר זלע"ז (א) שובו. למי שהעמקתם מחשבות האין לסור ממנו וסרתם מעליו עתה טויו אליי: (ב) וסלעו ממגור יעזור. וחקו מרז פחד יחלוט: וחתו מנס. מפני הנסים שיראו שהקדוש צורק הוא עושה לישראל: אשר אור לו זניון. שם יהיה האש מוכן לשורפם:

באור

וונחם עליהם להלילם, וגם ופסחתי עליהם האמור בצללים, לשון הגנה והללה, כהדרגומו ואיחוס, ע"כ דבריו. וגם רש"י חזר: ויש עוד לפתור לשון חיים: (א) העמיקו סרה, ענינו הגדלת הקדירות והמרידה: (ז) ביום ההוא, ביום המלור והמלוק, ישליך כל אדם זכס את עלביו הכסך והחשב, אשר עשיתם לכם לחטוא. חטא, כמו לחטא. לו הוא יחס הפעול, ר"ל את האלימים שהם חטא (חזין) געגענטסטאנד דער זינדע, כמו (עמוק משה לא ען. למס יהיו, שיונס לזכס ופני פחדם. (דר"ק), והוא שם חזר מן חסס, כל אחד מהם יהיה חס (חזין) פערלאגענדער, כמו (חזין ו') למס מרעהו חסר ולר"א הוא כחשמו לשון עבדות, (חזר) זייניע יינגלינגע ווערדען טקלחוען: (ט) וסלעו, לור מחסס מחנה אשר, שהוא קחריב מלכס יעבור מן הארץ מרוב אימה ופחד. והר"ק פירט, כי דרך העולם כשיבחר האדם מפני אוביו ויבוא למגור מעט לא

פְּעַל־אֵין: (ג) וּמִצָּרִים אָדָם וְלֹא־אֵל
וּסוּסֵיהֶם בָּשָׂר וְלֹא־דוֹת וַיְהִי־יֵשׁוּ
יָדוֹ וּבָשָׁל עֶזְרָה וּנְפִל עֶזְרָה וַיִּחָדֶה
כָּל־סוּסֵי־יִשְׂרָאֵל: (ד) כִּי כֹה אָמַר־יְהוָה
אֱלֹהֵי כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאָרֶץ וְהַכִּפּוּר
עַל־טָרְפוֹ אֲשֶׁר יִקְרָא עָלָיו מָלֵא
רַעִים מִקּוֹלָם לֹא יִחַת וּמִהַמּוֹנִם
לֹא יִעֲנֶה כִּן יִרְדֵּי יְהוָה צְבָאוֹת
לִצְבָּא עַל־הָר־צִיּוֹן וְעַל־גִּבְעֹתֶיהָ:
(ה) בְּצִפְרִים עֲפֹת כִּן יִגֹּן יְהוָה צְבָאוֹת
עַל־יְרוּשָׁלַם גִּנּוֹן וְהִצִּיל פָּסוּחַ

rück; er macht sich auf wider das Haus der Frevler, und gegen die Hilfe der Uebelthäter. 3. Die Egyptian sind ja Menschen und nicht Gott, und ihre Rosse Fleisch und nicht Geist. Der Herr aber wird seine Hand ausstrecken, dann strauchelt der Helfer, und fällt, der sich helfen läßt; und alle insgesammt kommen um. 4. Denn so sprach der Herr zu mir: Wie wenn der Löwe und der junge Löwe über der Beute knurrt, und wenn man der Hirten Menge gegen

ת"א בצפרים עפות נרכות ט', נ"ו:

ihn zusammen ruft, ihrer Stimme wegen nicht verzagt und vor ihrer Menge sich nicht beugt: So steigt der Herr der Heerscharen herab, um zu streiten auf dem Berge Zion und seinem Hügel. 5. Gleich Vögeln, die (über

רש"י

(דברים ג"ח) והשיבך ה' מלרים צלניות מדה כנגד מדה שגמירי לך (סס) לא חוסף עוד לראותה ואת' הלכת מדעתך סופך לילך צלות ע"כ: וקס. על עשרת השצטים שהם צית מריעים ועל מלרים אשר הם להם לעזרה: (ג) ישה ידו. שהקצ"ה סומך הכל צידו וכשיטה אותה יפלו כזה שמוחו דבר צכפו וכשהוא מדין כפו הוא נופל כך מדרש אברה. וי"ת ירים תחת בגורתיה: (ד) כאשר יסבה המיות קול כמו וכיונים הנו כהבה (לקמן כ"ט): אשר יקרא עליו מלא רועים. יאספון עליו בקריאת קול המון. מלא רועים אסיפת רועים וכן קראו אחריו מלא (ירמיה י"ז ו'). וכן יחד עלי יתמלאון (לויז ט"ז) כולם ל' קינזן: לא יענה. לא יכנע לא יעשה עלמו עני וכן לענות מפני (שמות י"א) וכן וענה באון ישראל (הושע ה'): כן ירד. ולא יפחד עבמון: (ה) פסוח. דילוג. ויש עוד לפיתרו לשון חיים: והעליט.

באור

אש"י און ומרמה, העתירים להם: (ג) וסוסייהם, סוסי מלרים, שישראל בועטים בהם, הם גופים בלא רוח ולא יכלו לעמוד מפני האויבים המנלחים, וה' יניף את ידו להכות את עשרת השבטים עם מלרים העתירים אותם, ויחדו יכלו ויחמו ביד מלך אשר: (ד) יהגה, כדל הוא מן שאב, ונרדף אל הנה (ברושמען, קנור-דען), וכן פ' רש"י. מלא רועים, אסיפת רועים, כמו (ירמיה י"ב) קראו אחריו מלא, והדומים לו ענין אסיפה וקבץ (ד"ק). ל' יענה, לא יכנע ופה הוא עומד בקל, כמו זמיר ערלים יענה (למעל' כ"ה, ה'), וראה שם הכאור. והעטם, שלא ירפה רוחו מהמוננס (ער פער'הרט ניכט דען מוטה): (ה) פסוח, ז"ל בעל אורז השרשים: ענינו חוס והגנה (סחגען). והעליטה. בעבור שאמר כלפרים עפות, שהוא מרחק על גחליו

senkt, da tönen nun Pauken und Harfen, mit heftigen Angriffen kämpft er gegen sie. 33. Längst ist die Brandstätte bereitet, auch dem König ist sie zugerichtet, tief und breit gemacht; ihr Scheiterhaufen hat Feuer und Holz in Menge: der Hauch des Herrn, gleich einem Schwefelstrom, zündet ihn an.

31. 1. Wehe, denen, die hinab ziehen nach Egypten um Hilfe, die auf Rosse sich verlassen, auf Wagen vertrauen, weil ihrer viel, und auf Reiter, weil sie zahlreich sind; die sich nicht wenden an den Heiligen Israel's, und den Herrn nicht befragen! 2. Auch er ist ja weise; er läßt Unglück kommen, und nimmt seine Worte nicht zu-

פָּה: (א) כִּי־עָרוֹךְ מֵאֲתָמוּל תִּפְתָּה
גַּם־הוּא לַמֶּלֶךְ הוֹכֵן הָעַמִּיק הָרַחֵב
מְדֻרְתָּה אֲשֶׁ עֲצִים הָרַפָּה נִשְׁמַת
יְהוָה בְּנַחַל גְּפִרִית בָּעֶרְהָ בָּהּ:

לא (ב) הוּי הַיָּדָדִים מִצָּרִים לְעִזְזָה
וְעַל־סוּסִים יִשְׁעֵנוּ וַיִּבְטְחוּ
עַל־רֶכֶב כִּי רַב וְעַל פָּרָשִׁים כִּי־עֲצָמוּ
מָאֹד וְלֹא שָׁעוּ עַל־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
וְאֶת־יְהוָה לֹא דָרְשׁוּ: (ג) וְגַם־הוּא
חָכֵם וַיָּבֵא רָע וְאֶת־דִּבְרֵיו לֹא הִסִּיר
וְקָם עַל־בֵּית מְרַעִים וְעַל־עִזְזָה

* בם קרי * היא קרי

ת"א כי ערוך ערוצין / י"ט. ססחיס ד' / נ"ד. נדניס ד' / נ"ט: העמיק
מנחות י"א, ל"ט:

רש"י

אברהם: תופת קליר בעימד עומד' לישראל צלותה מלחמה כי ליל ששה עשר צניסן הים: (א) כי ערוך מאתמול יום שני לצדיאית עולם יום שי' לו תמול ואין לו שלשום: תפתה. גיהנם שכל המתפתה צילרו נופל שם: למלך הוכן. לנורח סנחריז וחילו: מדורתה. לשון אש נסקת מערכת עלים על האש קרויה מדורה: נשמת ה'. נפחת דוחו: צוערה. צוערת: לא (א) הוי. על הושע ועשרת כשצטום היורדים מזרים לעזרה אשר שלחו מלאכים אל סו' מלך מזרים (מלכים א' ו"ז): על סוסים ישענו. הנאים משם קלים לרוץ ולא שנו. על קדוש ישראל כמו שעשה חזקיהו שג' (מלכים ז' ו"ח) צי"י אלהי ישראל צטם וימרוד צמלך אשור: (ב) ואת דבריו לא הסיר. אשר אמר

באור

מהירה התנועה והכלבה והבאה כמו להנפה, בפקוק כ"ה, וכן חרנם הכשיר קרבא תקיפא: (א) תפתה. כמו תופת בתוספת ה"א, כמו חרי אריה, וענינו פה מקום השריפה, כמו החופת, מקום ששרפו שם הילדים למולך. וגם תפתן בלשון פרס ענינו הדלקה (אזליננדען), מדורתה, מערכת העלים על האש בקרבה מדורה, וכן מתורגם:

לא (א) הוי, ומפקוק ח' עד פקוק ד' בנח הנביא על עשרת השבעים. אשר שלחו מלאכים אל סו' מלך מלך מזרים, ויעד להם, שלא חזעילו להם עזרת מזרים, רק יפלו ביד מלך אשור ויגלו מארצם. ומפקוק ד' עד סוף הפרשה נחם הנביא את אנשי יהודה, ובשר להם מפלת סנחריז לפני ירושלים. שער, פנ. כמו (בראשית ד') וישע ה' את הכל: (ב) בית מרעיס, האל יקום על בית ישראל הרשעים, ועל מזרים.

חג ושמחת ללב כהולך בחליל
לבוז בהרי יהודה אל צור ישראל:
(ב) והשמיע יהודה את הוד מולו
ונחת זרועו יראה בנעף אף ולהב
אש אוכלה נפץ יזרם ואבן ברד:
(ג) כי מקול יהודה יחת אשור בשבט
יפה: (ד) והיה כל מעבר מטה
מוסדה אשר יניח יהודה עליו בתפים
ובכנרות ובמלחמות תנופה נלחם-

wie in der Nacht der
Festfeier; und Fröh-
lichkeit des Herzens,
wie wenn man mit
Flöten hinwält
zum Berge des
Herrn, zum Felsen
Israel's. 30. Der
Herr läßt seine ma-
jestätische Stimme
vernehmen, und
schauen seinen her-
absenkenden Arm in
Zornes = Ungeßüm,
mit verzehrender
Feuerflamme, mit
Platzregen, Wetter
und Hagelsteinen.

31. Vor der Stimme des Herrn bebt Assyrien, das mit der Weisel schlug. 32. An jedem Orte, welchen die verhängte Weisel durchzog, die der Herr auf ihn ge-

רשי

זו: כליל התחדש חג. כמו שאמרתם שיר על הפסחים צמרים ונדאם מקרא זה כאלו
זא ללמד על סנחריז ולימד על פרעה שאמרו הלל צליל אכילת פסחים מדרש תלים:
כהולך בחליל. ותשמחו צמחת סנחריז כשמחת מצוי צמרים שבים החליל מכה לפניכם:
לזא זהר י"י. כמו שגינו צמם' צמרים: (ל) ונחת זרועו. חץ זה לשון כוח אלל
לשון כוח פיסלמנ"ט צלע"ז כמו וינח צל בצול מלים (שמות י"ז) הנחת בצורתו
יראש צלצא אש ששפרו אוכלוס סנחריז: נפץ. לשון שיצור יותר: וזרם. קילוח מעד
סוקף: (לא) מקול ה' יחת אשור. אזנים פתח להם ושמעו שירה מפי חיות ומתו
צאגדת חלק: צצצ יכה. אשור אשר היה רביל להכותך צצצו: (לב) והיה כל
מעצד מטה מוסדה. כל מעצדות תוקף יסודות אוכלוסיו כל העקומות אשר עצדו
סס והסחיתם וציוס מפלתם ינוח ה' עליהם על שמועת מפלתם וסס יהיו צחופי'
וצכינורות. וכה פתרון המקרא צכינורות והיה צחופים וצכינורות כל מעצד מטה מוסדה
אשר יניחם ה' עליו וצמלחמת תנופת הוא מעלה ומוריד נלחם צס הקצ"ה. ומדרש

באר

צאבד מלך אשור ומחנהו. אז תשירו ותרגו, כמו שמשוררים צלילה שמתקדש צו החג, והיו שמים ועובי לב
כעולים לרגל בששון וחודו ומחללים בחלילים: (ל) ונחת, ותנחה עלי ידך, שהוא לשון ירידה, והעעס, זרוע
ה', אשר יוריד מן השמים, להכות את הרשעים מכה רבה. ונפץ, זעף גשם, כי נפץ צארמי ועצרי לשון
שיכה. ואינו נראה פירוש הרד"ק צריקס מנפלים ומשגרים: (לא) בשבט יכה אשור, אשר היה רביל להכותך
בשבטו (רש"י), והרד"ק והראב"ע פרקו את המקרא הזה, והסגרו את המלות האלה על ה', ותרגמו (וי"ט)
דער גייסעל טעגט ער עו: (לב) כל מעבר, בכל מקום שעבר בו אשור, שהוא מטה זעם של ה'
ישמע עמה צמלחמו קול חופים וכוונות. מטה מוקדה, כאלו כחוד מיוקדה, מן כי כן יקר המלך (אסתר א')
לשון קלוד וקביעה (פעסטגעטלען, צערארדנען). ר"ל המטה היעודה מנחם ה', וכן מתורגם. ואולי הוא
מוקדה כר"ס מן קור, וראוי לתרגם (אן יעדעם קרטע, וועלכען דירא נון ווענגעסחפסטע גייסעל
דורכלעגן), ולכן אמר מטה מוקדה צלשון נקבה כדי להבדילו מן מטה מוקר. שהוא לשון יקורין ועונש יניח,
לרעתי הוא מן ינח, לשון שימה ונחיתה, כמו (במדבר י"ז) וינח משה את המטות, וראוי צ"ל, ומלח עליו
מוכס על מעצד, והעעס המטה אשר עמה היא מוקדה, הניח ד' על המקום שעברה בו. תנופה, עימו

der großen Schlacht, wenn niedergestürzt sind die Thürme.

26. Dann ist das Licht des Mondes gleich dem Sonnenlicht, und das Sonnenlicht scheint siebenfach wie das Licht von sieben Tagen, wenn der Herr die Schäden seines Volkes verbunden, und die ihm geschlagenen Wunden geheilt hat. 27. Siehe, der Name des Herrn kommt von fern, es brennt sein Zorn, und dicker Rauch steigt empor; seine Lippen sind voll Grimmes, und seine Zunge wie verzehrend Feuer. 28. Sein

Zornhauch gleicht einem übergetretenen Bache, der bis an den Hals reicht; er schwingt die Völker in der Schwinge des Verderbens, und legt einen irreführenden Zaum an den Mund der Nationen. 29. Gefang wird dann unter euch sein,

יְבִלִי-מַיִם בְּיוֹם הַרְג רֹב בְּנִפְלֵי
מִגְדָּלִים: (כו) וְהָיָה אֹרֶחַ-הַלְבֵנָה
כְּאֹרֶחַ הַחֲמָה וְאֹרֶחַ הַחֲמָה יְהִי
שִׁבְעָתַיִם כְּאֹרֶחַ שִׁבְעַת הַיָּמִים בְּיוֹם
חֲבַשׁ יְהוָה אֶת-שָׁבֵר עַמּוֹ וּמַחֵן
מִכָּתוֹ יִרְפָּא: (כז) הִנֵּה שָׁם-יְהוָה
בָּא מִמֶּרְחֶק בְּעָר אָפוֹ וּכְבֹד מִשְׁאָה
שִׁפְתָיו מִלֵּאֵי זַעַם וּלְשׁוֹנוֹ כָּאֵשׁ
אֹכֶלֶת: (כח) וְרוּחוֹ כְּגַחַל שׁוֹטֵף עֵדֶי-
צִיָּאָר יִחַצֶּה לַהֲנַפֵּה גּוֹיִם בְּגִפְתֹּ
שׁוֹא וְרָסָן מִתְּעָה עַל לִחֵי עַמִּים:
הַשִּׁיר יְהִי לָכֶם בְּלֵיל הַתְּקִדָּשׁ (כט)

תִּיא וְהָיָה אֹרֶחַ פִּסְחִים ו' ס"ה. סנהדרין י"ח, ז"ח:

רשי

דברצין: (כו) שבעתים כאור שבעת הימים. שבעתים שבע שבעות' כאור של שבעת הימים הרי ארבעים ותשע שבעות העולים לשלש מאות וארבעין ושלש: (כז) שם י. בצורתו שמהל לו לשם מה שיעשה צנחריז: צא ממרחק. להאמין מה שהצטיח זה ימים רבים. משאה. ה"א יתירא ואינו אלל כמו משא לפיכך נקודה רפי: (כח) כנחל שוטף. אשר העוצר צו יחלה צו עד לוארו שאין צו טוס כח לעמוד צפני שטף המים: להנפה. להטוף אוני"ד צלע"ו: צנפת שוא. לא להועיל להם והם סגורים להועיל: ורסן: פרומצו"ל פרינ"ק צלע"ו: (כט) השיר יהיה לכם. צליל הפסח תצל לכם שמה

באור

מלך אשור: (כו) והיה אור, משל שיהיה להם עונם רבה בימי חזקיהו, אחרי מות ונחמה אשר, שקורא הלה חושך ואפלה, כן תקרא הישועה אורה, ולא שהוסף להם אור שהם ואור הלבנה, אלא הישועה היא האורה. (דר"ק). כאור שבעת הימים, דרך משל, כאלו אור שבעת ימי השבוע יהיו כאחד, בחוספת האחר על חבירו (הכ"ל). והמלות האלה הן פירוש למלת שבעתים הקדומה. (כז) מִשְׁאָה, כמו והמשאת החלה (שופטים כ' מי) וסם הוא לעשן. (כן עזרא): (כח) יִחַצֶּה, יחלק הנוף, כי עד הלאה יהיה מבוהה באותן המים, וכן הלאה ולמעלה יהיה מנוול. והנה הוראת מלה היא לרוב חלוק הדבר לשני חלקים שווים, אבל לפעמים ג"כ החלוק לכמה חלקים שאינם שווים, וכן פה ומתורגם לפי הכוונה בלבד. לַהֲנַפֵּה, שם במקום המקור להניף. בה דבר נורא, אלא הכל ילך לשוא ולאבד. (דר"ק). וְרָסָן מִתְּעָה, רסן שם נדרך למתג, שמשמשים צפי הקוסם, שילך בדרך ישר למקום שיקל הרכב, והאל ישים על לחיי העמים רסן להטעותם, וילכו לאבדון: (כט) הַשִּׁיר

וְאֶת־אִפְדֵּת מִסִּכַּת זִהְבָּה תִּזְרֹם בָּמוֹ
דָּוָה צֵא תֹאמַר לוֹ: (כג) וְנָתַן מִמֶּנּוּ
זֶרַעַךְ אֲשֶׁר־תִּזְרַע אֶת־הָאֲדָמָה וְלֶחֶם
תִּבְנוֹת הָאֲדָמָה וְהִיא דֶשֶׁן וְשֶׁמֶן
יִרְעָה מִקְנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי גִרְחֵב:
(כד) וְהָאֲלָפִים וְהָעֵיִרִים עֲבָדֵי הָאֲדָמָה
בְּלִיל חֲמִיץ יֹאכְלוּ אֲשֶׁר־זָרָה בִּרְחַת
וּבְמִזְרָה: (כה) וְהִיא | עַל־כָּל־תֶּרֶר
גְּבִיָּה וְעַל כָּל־גִּבְעָה נִשְׂאָה פִלְגִּים

zug deiner gegossenen Bilder; du wirfst es hin, wie ein unflätiges Kleid. Hinans! sprichst du zu ihm. 23. Dann gibt er Regen deiner Saat, womit du den Acker besäest, und das Brot, des Ackers Frucht, ist nahrhaft und fett; es weidet deine Heerde an jedem Tage auf weiten Fluren. 24. Die Rinder und die Fiel, die den Acker bauen, fressen gesal-

genes Futter, gereinigt durch Wurfschaukel und Schwingel. 25. Auf jedem hohen Berge und jedem erhabenen Hügel sind Bäche, Wasserflüsschen am Tage

רשי

ואומרים לא תחזו לנו נכוחות כי אם אזניך יהיו נטויות אף אחדיו לשמוע דבר מאתו אולי יצא נביא ויודך דרך ללכת ציון ימין וציון שמאל: (כב) אפדת. נוי: כמו דוה. יהיו מאוסים צעניך כנדה: (כג) ונתן. הקצ"ה את מטר זרעך: וסמן. לשון דבר שמן ואינו לשון שמן לפיכך טעמו למטה ונקוד קמץ: כד נרחצ. עד שיהו הכדים שמינים ורחצי' כד. כצט. ל"א מישור נרחצ כמו (ראשית י"ג) כד הידדן וכמו (ויקרא כ"ג) דמל כד שהוא מלא תצואה: (כד) והאלפ'. שורים: צליל חמין. כמו (איוב ז') על צלילו קשין ונתן מחומלים ומחזקין בתצואה שצוהב: יאכלו אשר זורה. התצואה פעמים צרחת וצחת צמורה כדי לנקות התצואה לפיכך יהיה הסגן צלול בתצואה שצורה צמורה אלל בקשין. רחת פיל"א צלע"ז. מורה וו"ן צלע"ז ומדרש אגדה צליל לשון צלול שיהא האוכל צלול צתנן: (כה) יבלי מים. כמו (ירמיה י"ז) ועל יוצל ישלח שרשיו: ציוס הרב דצ. שיהא טבח גדול צארץ אדום וי"ת ציוס קטול דצ צמיפל

באור

הפנו לך שמאל. כי. האומי, כמו אם חיימי: (כב) ושמאחם. יהי לך כדבר עומא. אפודת, מלכה. כמו (שמות כ"ט) וחשד אפודתו (ויינעט וואנטעם), זהוה כפל לשון של לפי. תזרם, לשון זריקה והשכלה כמו (צמדבר ט') זרה הלאה. כטו דוה, כמו דה, והטעם, תשליכם ואגד כנגד עומא של דה, וכעין זה (למעט ק"ד ה') ונהי כעומא כלנו וכנגד עדים כל זקוקותיו: (כג) והיה, הלחם ומתבואה אדומתכם יהיה טוב וסמן ויבדיל את הגוף. בר, ענין מישור, כמו (הל"י ק"ה) לבשו כרים הלאן ובה כד ציחק הפעול כמשפט ר"ל ירעה את הכר (יהא ווערדען דיהא פֿאָרען אַבוויידען), כמו (ירמיה ג' י"ט) ורעה הכרמל והשגן: (כד) חמין, מענין חוץ, והטעם, מקפוא שיש לו טעם מחומץ ומלח, והוא כמו מעדנים לחך הכהמות. והעריבים בחנו עשבים חומלים ומלוחים בחוץ מקפוא גמליהם, והיה למשל צפיהם. (דאס זיסע פֿוטער זייה דער קאמעלענע ברודר דאז זאָלנ'גע חיהר קאָנפֿעקט). ברחת, מנצח רוח. כמו נחם מן כוח והוא שם כלי שחורים בו הסגורה, לפי שמונים אותו לרוח: (כה) יבלי, כמו (ירמיה י"ז) ועל יוצל ישלח שרשיו, והטעם רב המטר. עד שיעמוד על ההרים. (כן עזרא). מנדרים, רבציון. (הכשדי). משל על שרי מלך אשר, שכתחו צלילה ההוא, כמו שכתוב בפרק ד"ה צ' ל"ב, כ"א) ויכתב כל גבור חיל וגיד ושר צמחה

Herr, euch zu begnadigen, und darum bleibt er fern, sich eurer zu erbarmen; denn ein gerechter Gott ist der Herr! Heil Allen, die auf ihn harren! 19. Ja, Volk in Zion, das in Jerusalem wohnt! du sollst nicht immer weinen: Erbarmend hört er auf dein Hilfsgeßchrei, er vernimmt es und er hört dich. 20. Es gibt euch der Herr Brot in der Bedrängniß, und Wasser in der Noth! Nicht mehr verderben sich deine Lehrer, und deine Augen schauen deine Lehrer.

21. Deine Ohren vernehmen das Wort hinter dir her: „Das ist der Weg, den geht, wenn ihr zur Rechten oder zur Linken euch wendet.“ 22. Dann behandelst du als unrein die silberne Bedeckung deiner Götzenbilber, den goldnen Ueber-

לַחֲנֹנְכֶם וּלְכֵן יָרוּם לְרַחֲמֶכֶם כִּי־
אֱלֹהֵי מִשְׁפַּט יְהוָה אֲשֶׁר־י כָּל־חֹזְכֵי
לֹ: (יט) כִּי עִם בְּצִיּוֹן יֵשֶׁב בִּירוּשָׁלַם
בְּכֹן לֹא־תִבְכֶּה חֲנֹן יַחֲנֶה לְקוֹל
זַעֲקָךְ בְּשִׁמְעָתוֹ עֲנֶךָ: (כ) וְנָתַן לָכֶם
אֲדָנִי לֶחֶם צָר וּמַיִם לַחֲץ וּלֹא־יִבְנֶה
עוֹד מוֹרֶיךָ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאזֹת אֶת־
מוֹרֶיךָ: (כא) וְאֲזַנֶּיךָ תִשְׁמַעְנָה דְבָר
מֵאַחֲרֶיךָ לֵאמֹר זֶה הַדֶּרֶךְ לְכֹנֵי בֹ
כִי תֵאֱמִינוּ וְכִי תִשְׁמָאִילוּ:
(כב) וְשִׁמַּאתֶם אֶת־צַפּוֹי פְּסִילֵי כֶסֶף

ת"א אשתי כל סוכה ת"ה. סתדרין י"ח, ז"ל כי עם בציון סוכה
ט"ו מ"ט: ונתן לכם סס: ולא יבנה סס: והיה עיניך עירוצין
ח"י י"ב, סוכה ט"ו, מ"ט הוריות ב', י"ג. כנימות ח', ר': ואזניך
סכת כ"ב, קמ"ט. מבלה ל"ג:

רשי

אינו מדלג לכם על הבזירה הרעה שנגזרה עליכם כדי למהר ולהציא העוזה אלא יחכה וימתין עד זא קינ: ולכן ירום לרחמכם. יתרחק לרחמכם: כי אלהי משפט י"ו. ויפרע תחלה מן המורדי' זו: אשרי כל חוכי לו. לנחמות אשר הצטיח כי לא יפול דבר: (יט) כי עוד ימים זאים אשר ישאר לכיות יושב צליון וצירושלים לזיק יהיה: זכו לא תצב. לא תלעוך לנקש צקסה מאת הקצ"ה צצכי כי לקול זעקך ענך: (כ) לחם לך ומים לחץ. לא תהיו כרוכים אחר תענוגים כאשר אתם עתה כמה שנאמר השותים צמורקי יין (עמוס ל') הכה שזון ושמחה וגו' (לעיל כ"ג): ולא יכנף. לא יתכסה עמך צכנף צביו כלומר לא יסתיר עמך פניו: מוריד. הקצ"ה העלמך להועיל: (כא) ואזניך תשמענה וגו'. לא כמו שאתם עושים עתה שאתם מואסים דברו

באר

וכן מרום משפטיך מגדור (ההלים י'). אשרי, פה תחיל הנחמה: (יט) עם צליון, אחה העם אשר צירושלים, שלא ילחם ממה לנקש עזר מומרים, זכו לא תצב כי האל יחיד לקול זעקך. (רד"ק): (כ) צר, חסר בי"ת, ושעורו, בלר יתן לכם לחם, בלחץ יתן לכם מים. ולא יכנף, לא יסתיר עמך, לפי שהכנף מסתיר הגוף. היפך ממה שהיה עד עתה, שרדפתם את כבואי ה' המורים אתכם בדרך העוב והישר. והכשירי תרם. לא יסתלק, כי כנף בלשון חרמי הוא כמו אסף בעברי. וכן פ' הרד"ק. לא יאסף ולא יעלה, וסדרומו (כ"ב) ווערדען דיר ענטלעןגען: (כא) לאמר, כבואי ה' יאמרו אליכם: זה הוא הדרך הישר, לכו בו, אם

מִנְבֵּא: (טו) כִּי כה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוֹה
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּבָה וּנְחֹת תוֹשְׁעוֹן
בְּהַשְׁקֵט וּבְכַמְחָה תִּהְיֶה גְבוּרַתְכֶם
וְלֹא אֲבִיתֶם: (טז) וְתֹאמְרוּ לֹא־כִי
עַל־סוּם נָגוּם עַל־כֶּן תִּנּוּסוּן וְעַל־
קֶל גְּרָכָב עַל־כֶּן יִקְלוּ רַדְפֵיכֶם:
(יז) אֵלֶּךָ אֶחָד מִפְּנֵי גַעְרַת אֶחָד
מִפְּנֵי גַעְרַת חֲמֹשָׁה תִּגְסוּ עַד אִם־
נִוְתַרְתֶּם בְּתוֹךְ עַל־רֹאשׁ הָהָר וּכְנֹס
עַל־הַגִּבְעָה: (יח) וְלִכֶּן יַחְבֶּה יְהוֹה

ת"א הָיוּ מִנוּ אֹרֶחַ עֶקֶם עֵרָק': בְּשׁוּבָה מִסִּדְרֵי י"ה, ז"ר:
וְלִכֶּן יַחְבֶּה סֵס ז"ר:

Herde holte, und Wasser aus der Grube schöpfte. 15. Denn so sprach Gott der Herr, der Heilige Israel's: Durch Stille und Ruhe wäre euch geholfen, durch Ruhe und Vertrauen bestünde eure Macht; aber ihr wolltet nicht. 16. Ihr spracht: Nein! auf Rossen wollen wir jagen! — Darum sollt ihr jagen auf der Flucht! „Auf Kennern wollen wir reiten!“ — Ja, rennen werden eure Verfolger! 17. Je

Tausend werdet ihr vor dem Drohen eines Einzigen, vor dem Drohen von Fünfen ihr (Alle) fliehen, bis daß euer Rest dasteht, wie das Heerzeichen auf des Berges Gipfel, und wie das Panier auf dem Hügel. 18. Und darum wartet 1) der

רש"י

מים: (טו) כִּי כה אמר. הקצ"ה לכס זה ימים אין אחס לדיכס לזקס לכס מעו
מלרים ולאצד עמוכס כי צסוצה ונחת תהיה לכס תשועה צלל סוס טורח אס תשמעו
לי. סוצה לשון ישיז ומרגוע וכן סוצה י"י דצצות אלפי ישראל (צמד' י'). צהסקט.
הצא לכס מלתי וצנטעה תהיה גצורתכס: (טז) על סוס כנוס. נתקשר צמלני מלרים
ונציא משס סוסים קלים לנוס: (יז) אלף אחד מכס מפני גערט אחר. מן האויזים
או כילכס מפני גערט חמשה תנוסו. אס נותרתס. כמו אשר נותרתס: כתורן. ען
גצוה תקוע צלרן כמין תורן ספינה שקורין מש"ט צלע"ז: וכנס. אף הוא כלונס בצוה
סכותנין צראס הגצעה וכסוראס הלופע גייסות צאין נותן עליו סודר והדוח מוליכו
והוא סימן שיניסו או יתקצלו: (יח) ולכן. על שלל אציתס לשמוע: יחכה י"י לחנכסס.

באור

כאשר ישבר כלי חרס מעשה יולר שיכתחו אותו כלי חומלס, ולא יללל לכל מללכס, והוא משל על הרשעים
שיפלו ולא יקומו עוד. מיקור. המוקס שיוקדס בו האש כקרא יקור. (רד"ק). מנבא, בוצ הוא צור בלשון
ארני: (טו) בשובה, ישיז ומרגוע, (רש"י). ורחוק הוא שהוא לי תשובה (ביקעהרונג). ואמר האל תשועתכס
היא, אס תשבו שלמים ושקטים דירושלים ולא תסלחו למלרים לעזרה, רק תנעחו בה' היללח לכס: (טז) כנוס,
ברון, כמו ומלרים כסים לקראתו (שמות י"ד) שלינו מענין הבריחה. אך מענין הערוץ. ואמר, לפי שאלס בועחים
על גצוה הסוס ומלירח, על כן תנוסון והצרתו מפני האויב, ובחר הנביא בלשון נופל על לשון כדרכו,
וכן ועל קל כרכס, יקלו רודפכס: (יז) כתורן, ען גצוה תקוע צלרן כמין תורן ספינה, ושעורו, סחי
מפתרים עד אשר תשאר ימיים כתורן כאשר יעמידוהו על ראש הסר שגראס למרחוק יחיד, כי אין דבר גראס
עמו: (יח) ולכן, כמשך אל פסוק ע"ז. יחבה, יאריך וימתין, ועיין ברש"י. ירום, יתרחק לרחמכס. (הנ"ל).

„Seht nicht,“ und zu den Propheten: „Prophezeiet uns nicht das Wahre, sagt uns Schmeicheleien, prophezeiet Täuschung; 11. weicht vom Wege, lenkt ab von der Bahn, schafft weg aus unserm Angesicht den Heiligen Israel's“ 12. Darum spricht so der Heilige Israel's: Weil ihr dieses Wort verwerft, und vertrauet auf Gewaltthat und Verkehrtheit, und euch darauf stützt: 13. Darum wird euch dieser Frevel zum

Einsturz drohenden Mauerrisse, der sich hervorbiegt an hoher Mauer, deren Sturz plötzlich, unvermuthet kommt. 14. Ihr Einsturz gleicht dem Zerbrechen eines töpfernen Geschirrs, das ohne Schonung zertrümmert wird, nach dessen Zertrümmerung sich keine Scherbe findet, mit der man Feuer vom

לָנוּ נִכְחֹזֶת דְּבָרוֹ--לָנוּ חֲלָקוֹת
חֲזֹו מַה־תָּלוֹת: (ב) סִוְרוֹ מִנִּי-דָרֶךְ
הָיוּ מִנִּי-אַרְחֵה הַשְּׁבִיתוֹ מִפְּנֵינוּ אֶת־
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: (ג) לָכֵן פֶּה אָמַר
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל יַעַן מֵאַסְכֶּם בְּדָבָר
הַזֶּה וּתְבַטְחוּ בַעֲשָׁק וּנְלוּ וּתִשְׁעֶנּוּ
עָלָיו: (ד) לָכֵן יִהְיֶה לָכֶם הָעוֹן הַזֶּה
בְּפֶרֶץ גִּפְלִי נִבְעָה בְּחוֹמָה נִשְׁבָּחָה
אֲשֶׁר--פִּתְאֹם לִפְתָּע יָבוֹא שִׁבְרָה:
(ה) וְשִׁבְרָה כְּשֹׁכֵר גָּבֹל יוֹצְרִים כְּתוֹת
לֹא יִחַמַּל וְלֹא-יִמָּצֵא בְּמִכְתָּתוֹ חָרֶשׁ
לְחֻמֹּת אֵשׁ מִקִּיד וּלְחֻשָּׁף מִיָּם

רשי

(יא) הָיוּ. אֹתָנוּ: מִנִּי אֹרֶחַ. חֲפִילִי' אֵנוּ זִנְזוֹת סָקֵר: (יב) בְּדָבָר הַזֶּה. זִנְזוֹת אִמַּת: וְנָלוּ. מְנוּבָה וְלִילִין: (ג) בְּפֶרֶץ. טַל חוֹמָה שֶׁנֶּפֶל: נִבְעָה זָחוּמָה נִשְׁבָּחָה. מְבוֹל' לִיכָכֶם זֶה זָחוּמוֹת מִשְׁנַכֵּם. נִבְעָה לִשׁוֹן גְּלוּי כְּמוֹ זַעֲזוּדִי' (א' ו') נִבְעָה מִלְּפִנֵּי אִיגִלִּין מִטְּמוּדוֹרֵי. וְדוֹנֵשׁ פֶּתֶר נִבְעָה זָלִיטָה שֶׁהַחוֹמָה נִעֲשֶׂת כְּמִין אֲנַעֲזוּעִית מִפְּנֵי הַנִּשְׁמִים וְקִילְקוּל טֵיט רַעוּעַ: (ד) גָּבֹל יוֹצְרִים. נֹדֶה שֶׁל חָרֶשׁ וְלֹא יִמָּלֵא זִמְכַּתָּה שִׁזְרִיו חָרֶשׁ גְּדוֹל שִׁיבָא לְרֹאשׁ לְחֻמֹּת זֶה אֵשׁ מִקִּיד לְשֹׁאֵב זֶה אֵשׁ מִן הַבֶּסֶק. כָּל שְׁלִיזָה אֵשׁ נֹפֵל זֶה לִשׁוֹן חֲמִיּוֹה: וְלִחְשׁוֹף מִיָּם. לְדִלוֹת וְכֵן (חג' ז') לְחֻשׁוֹף חֲמִשִּׁים פּוֹדָה וְכֵן חֲמִשִּׁי שֹׁנֵל (לִקְמֵן מ"ז) לְדֵלִי מִיָּם מִן שִׁזְלֵךְ אֲשֶׁפִּיזִינֵט זָלַע"ז: מִנְּזָל. בּוֹז מִלֵּא

באור

(ט) כְּחִשִּׁים, אֲחֵשִׁי יִהְיֶה הֵם זֵנִים וּמְכַשִּׁים זָחִיזִים שֶׁנִּשְׁמִים: (י) נִכְחֹזֶת, דְּבָרִים יִשְׂרָאֵל וּנְכַחִים. מַה־תָּלוֹת, עֵינֵי תַעֲשׂוּעַ וְרִמְיָה, (בְּרָשִׁים ל"א) וְאִזְכִּין הַטַּל זֶה: (יא) הַשְּׁבִיתוֹ מִפְּנֵינוּ, זָכַר, אִלּוּ שֶׁסָּה' (כָּן עֲזָרָה): (יב) בְּדָבָר הַזֶּה, בְּדָבָרֵי הַנִּבְיָאִים הָאוֹמְרִים בְּשֵׁם ה' בַּעֲשָׁק, הֵנָּה וּמוֹנֵכֶם חֲמֵם וְעוֹשֶׁק, וְאִתָּם זִעֲזִים וְנִשְׁעִים עָלָיו, שִׁחְשְׁעוּ זֶה, שֶׁחֲשַׁלְּחוּ שׁוֹחֵד לְמֶלֶךְ מִלְּרִים, לַעֲזוֹר לָכֶם מִיַּד מֶלֶךְ אֲשׁוּר (ד"ק): (יג) נֹפֵל עוֹדֵד לְנֶפֶל, נִבְעָה, לִשׁוֹן נִפּוֹחַ וְנִבְלוּעָה (אֲכַסְוִּעֻלִּין), כְּמוֹ (לִנְעֻס ס"ד) מִיָּם נִבְעָה אֵשׁ, וְכֵן פֶּתֶר דּוֹשֶׁה, וְעֵינֵי בְרִשִׁי וְהַטְעַם, כִּי בְּחֻלּוֹת הַקֹּדֶשׁ הַחוֹמוֹת עֲשׂוּיֹת מִטֵּיט, וְהַפֶּרֶץ הַהֵיכָל זָחוּמָה עַל יְדֵי הַנִּשְׁמִים, יִתְפַּשֵּׁעַ לְאֹרֶחַה מְלַמְעֵלָה לְמֵטָה, וְלַפְעָמִים גַּם לְהַלְדִּים חֲמֵם מִקְּבֵץ זָלִיטָה הַחֶלֶק הָאֶחָד מִן הַבִּיּוֹר, וְאִם הִיא גְּבוּהָ, נִפְלֹתָה לְאֶרֶץ הִיא פִּתְעָה פִּתְאֹם: (יד) וְשִׁבְרָה, הָרָאשִׁי וְשִׁבְרָה וְכֵן חֲרָגֵם הַכֶּסֶד וְשִׁבְרָה, הַחוֹמָה שֶׁחָרַץ

וְצִוְקָה לְבִיא וְלִישׁ מֵהֶם אִפְעֹה
וְשָׂרָף מְעוֹפֹף יִשְׂאוּ עַל־כַּתֵּף עֹוֹרִים
חִלִּיָּהֶם וְעַל־דִּבְשֶׁת גְּמָלִים אוֹצְרוֹתָם
עַל־עַם לֹא יוֹעִילוּ: (ג) וּמִצָּרִים הֶבֶל
וְרִיק יַעֲזֹרוּ לָבֶן קִרְאָתִי לְזֹאת רֶהֱב
הֵם שָׁבַת: (ד) עֵתָה בּוֹא כְּתֹבָה עַל־
לִוְיָהּ אֲתָם וְעַל־סֵפֶר חֻקָּה וּתְהִי לַיּוֹם
אַחֲרָיו לְעַד עַד־עוֹלָם: (ה) כִּי עַם
מָרִי הוּא בָּנִים בָּחֲשִׁים בָּנִים לֹא־
שִׁמוֹעַ תּוֹרַת יְהוָה: (ו) אֲשֶׁר אָמְרוּ
לְרָאִים לֹא תִרְאוּ וּלְחַזִּים לֹא־תַחֲזִי

Löwin und Löwe kommen, Ottern und fliegende Drachen, bringen sie auf der Efel Rücken ihren Reichthum, und auf der Kameele Höcker ihre Schätze zu dem Volke, daß nichts nützt. 7. Eitel und leer ist Egyptens Hilfe, darum nenn' ich es: Großmaul, das still sitzt. 8. Nun gehe hin, und schreib dies auf eine Tafel vor ihnen, und verzeichne es in ein Buch, daß es bleibe auf künftige Tage, zum Zeugniß in Ewigkeit. 9. Denn

*עירים קרי

ein widerspänstig Volk ist dies, (ihren Vater) verläugnende Kinder, Kinder, die das Gesetz des Herrn nicht hören wollen, 10. die zu den Sehern sprechen:

רש"י

והחפרה שמחפין אותן ודואין את אלו שטוענין משאות ממונס על צהמת' להוליך שוחד למלדים חנם ומסכנין עלמן צמדצות ארץ לרה ולוקה וכו': אפעה. מין נחש דע הוא ואין צעולם כי אם שנים זכר ונקבה והם יולדי' לשצעים שנה ואף שרף מעופף מין נחש הוא ולא שיביו לו כנפים לעוף אלא קופן ומדלג דחוק מאל חורק להצ מפיו: חיליהם. ממונס: דצפת. חטוט' פלדדו"ל צלע"ז יש לו לבמל צמקום טעינת המטא וע"ס שמתקצת תמיד וסכין סס דצס לרפואה קרוי' דצפת כלמדינן צצ"מ דצס וסדינן חזי לכתישא דמלי (ז) לזאת. למלדים: דהצ. הם גסי הדוח: שצת. עם צטל ומתגבאים חנם. ד"ל שנת דהצם ובסותם שלבים דלוי הוא לשצות: (ח) חקה. חקוק אותה הנצואה הזאת: (ט) עם מרי הוא. ישראל: (י) חלקות. חספיות: חזי. הנצוא:

באור

טדירע — ליהען — באך זידען: והנביא מלעיג עליהם, אשר עומקו משאות על צהמתם, והניחו אולרותם והובם על וואוריהם ועל במליהם, להוביל מנחה ושוחד למלך מלרים, והוא לא הועיל להם. ננב, היא ארץ מלרים, שהיא לזר דרום של ארץ יהודה. בארץ לרה ולוקה, בדרך המדבר שהוא ארץ לרה ולוקה, כמו (וימיה ב' ה) במדבר בארץ ערבה ושוהה וגו'. וכן (דברים ח' ע"ו) המוליכך במדבר הגדול והסורא נחש שרף ועקרב. ולא הלכו בדרך הישר מיראת אויביהם. ול"ל היא ארץ מלרים, שגם יושביה היו צעת והיה חמיר במדבר ואימה מפני מלכות אשור. מהם, סמורת מנחה: ר"ל מהאחר הזאת יבואו אפעה ושרף. דבששת, היא חטטרת הגמל, והיא קובלת המשא כמו הספך במדבר (ד"ק): (ז) רהב הם שצת, ארץ מלרים נקראת רהב בספרי הקודש, כמו (ספלים פ"ז) אחיזר רהב וצבל, והעעם יושביה המתגבאים לעשות גדולות, ישצתו ויבחו במקומם ולא יבואו לשוור את יהודה. וכן במליה ימיה (שם מ"ו י"ז) פרעה וילך מלרים שאון. וראה שם הסעספה והבאור: (ח) חקה, לווי, חקוק אותה על הספר למען תעמוד ליום אחרון וסהיה לעדות עד עולם. לעד, לסקדו. (הספרי) וראוי הע"ן צלירי. וכן (דברים ל"א, י"ט) למען סהיה לי השירה הזאת לעד צבני ישראל:

30. 1. Wehe den widerspännigen Kindern, spricht der Herr, die Entschlüsse fassen ohne mich, die einer Herrschaft huldigen, ohne meinen Willen, um Sünde auf Sünde zu häufen; 2. die hinab nach Egypten ziehen, und mich nicht befragen, sich in Pharao's Schutz zu begeben, und Zuflucht zu suchen unter dem Schatten Egyptens. 3. Es wird euch Pharao's Schutz zur Schande, und die Zuflucht unter Egyptens Schatten zur Schmach. 4. Ja, in Zoan sind seine 1)

Fürsten, und seine Boten langten in Chanah an. 5. Aber Alle werden zu Schanden an diesem Volke, das ihnen Nichts nützt; nicht zur Hilfe und nicht zum Vortheil dient es Einem, sondern zur Schmach und zur Schande. 6. Laßt der Thiere nach Süden. Durch das Land der Angst und Bedrängniß, woher

ל (א) הוֹי בָּנִים סוֹרְרִים נֶאֱמַר יְהוָה
לַעֲשׂוֹת עֲצָה וְלֹא מִנִּי וְלִנְסֹךְ
מִסִּכָּה וְלֹא רוּחִי לְמַעַן סָפוֹת חַטָּאת
עַל־חַטָּאת: (ב) הַהֹלְכִים לָרֶדֶת מִצְרַיִם
וְפִי לֹא שָׁאֲלוּ לַעֲזֹז בְּמַעֲזוֹ פְּרַעֲה
וְלַחֲסוֹת בְּצַל מִצְרַיִם: (ג) וְהָיָה לָכֶם
מַעֲזוֹ פְּרַעֲה לְבִשָׁת וְהַחֲסוֹת בְּצַל־
מִצְרַיִם לְכַלְמָה: (ד) כִּי־הָיוּ בֹצְעֵן שָׂרָיו
וּמַלְאָכָיו חֲנָם יִגְעִיו: (ה) כָּל הַבְּאִישׁ
עַל־עַם לֹא־יִזְעִילוּ לָמוֹ לֹא לַעֲזֹר
וְלֹא לְהוֹעִיל כִּי לְבִשָׁת וְגַם לְחַרְפָּה:
(ו) מִשָּׂא בְּהֵמוֹת נִגְבַּ בְּאַרְץ צָרָה

ת"א כי חיו בצוען כתוצות י"ג, קי"ח. סוסה ז' ל"א:

רשי

ל (א) סוררים. סדים מן הדך: ולנסוך מסכה. להמסיל עליהם מוסל: ולא רוחי. ודעתי דדבר ומהו הנסוך הוא פרעה: (ב) ההולכים לרדת מצרים. על הושע בן אלה אשר שלח מלאכי' אל סוּא מלך מצרים (מלכים ז' י"ז): לרדת מצרים. א"י בצורה מכל הארצות. ד"ל יודעה היא להם: ולחסות. להסתכות אצריא"ר צלע"ז. (ד) כי היו צלוען שריו. של מלך ישראל צליותות למלך מצרים: חנם. היא תחפנחם: (ה) כל הבאיש. כולם ציישו את עזמן לקנו' להם אדונים חנם ועם הארץ לא יועילו למו: על עם. צעזיל עם לא יועילו למו: לחרפה. גידוף דיטטרו"ר צלע"ז: (ו) משא צהמות כגב. מטילין על צעורהון צאורח דרומה לפי שארץ מצרים דרומה של א"י וזהו הבידוף

באור

ל (א) ולנסוך מסכה. יש לפרשו ענין הקליטות והנסיכות. ר"ל ששנינום עליהם קלינים שלא כדושה. שהיו מנשקים עור מפרעה. (בן מלך). והוא מענין ואני נכסתי מלכי (תהלים ז') מעולם נכסתי (משלי ח'). והעלה היעולה הימה לחסות סחת סוּא מלך מצרים, ולהסכר מנשלתו, וקרו מנשנות צה' וכן הוא דעת רש"י ורב קעדיה: (ד) שריו. הו"ו שב אל העם, שהיו שולחים שריהם למלכים אולי יושיעו ירושלים מכף מלך אשור. (בן נצח) חנם, תחפנחם וכן תרגם הכשיר: (ה) הובאיש, האל"ף יתרה. ושיעורו, כלם יבשו צעזיל עם שלא יועילו למו, ועם כי כמו כי אס: (ו) משא, השם במקום הפעל, (בעלומטעטע

כָּל־שֹׁקְרֵי אָוֶן: (כא) מַחֲטִיאֵי אָדָם בְּדָבָר
וּלְמוֹכִיחַ בַּשֶּׁעַר יִקְשֹׁן וַיִּטּוּ בְּתֹהוּ
צִדִּיק: * (כב) לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אֲבֹרָתָם
לֹא־עָתָה יָבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עָתָה פָּנָיו
יִחְוָרוּ: (כג) כִּי בִּרְאֹתוֹ יִלְדִּיו מַעֲשֵׂה
יָדֵי בְּקִרְבּוֹ יִקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהַקְדִּישׁוּ
אֶת־קְדוּשַׁת יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
יַעֲרִיצוּ: * (כד) וַיִּדְעוּ תַעֲיִירוֹת בִּינָה
וְרוֹגְגִים יִלְמְדוּ־לָקַח:

und ausgerottet alle auf Unrecht Beflis-
senen. 21. Die Men-
schen mit deren Ver-
führten, Schlingen
legten Dem, der zu-
recht wies im Thore,
und beugten durch
Trug den Gerech-
ten 1). 22. Fürwahr,
so spricht der Herr
vom Hause Jakob's,
er, der Abraham er-
löste: Nun wird sich
Jakob nicht mehr
schämen, nun sein
Antlitz nicht vor
Scham erblassen,
23. wenn er seine
Kinder, meiner Hän-
de Werk 2), sieht, wie
sie in seiner Mitte

* אלו ב' פסוקים להפסדת שמות

ת"א לכן כה אמר מנצחין ח', יט: והקרישו מנצח ז' ט: וידעו תיעי רוח סס:

meinen Namen heiligen; sie heiligen den Heiligen Jakob's, und den Gott Israel's fürchten sie. 24. Die verkehrten Sinnes waren, gelangen zur Einsicht, und die Widerspänstigen nehmen Lehre an.

רש"י

ומתנזכנים האין יפעלו און: (כא) מחטאי אדם כדכר. הם נציאי הסקר: ולמוכר
שער וקישון. ולמוכר לבון כדכר ענן ליה תקלה לשון מוקש: ויטו כדכר לדיק.
ואסטיאו כדכר דין זכאין: (כב) אשר פדה את אבדנם. מאור כדכר: לא עתה יבוש
יעקב. מאציו: ולא עתה פניו יחורו. מאציו אציו שחין כדכר פסול כדכר ומעטו
סלימה: (כג) כי כדכר ילדיו. אשר יכיו מעשה ידי כלומר לדיקים כדכר כי כדכר
כדכר אשר ילדיו מעשה ידי יקדשו שמי כבון חנניה מישאל ועזריה לכן לא יחורו פניו:
(כד) ורוגגים ילמדו לקח. לשון ותדבנו כדכר (דכר ח') אותם שחיו (מתלונני)
ונדבני על דכר הכצאים ילמדו לקח:

באר

מעשים ומדוכאים: (כ) אפס, הלדיקים ימלעו, כי ערי יהודה הנלונות כחפשו, וככרתו שופעי אחר כדכר פירשתי
למעלה. (כן עזר). שוקרי און, השוקרים ומתנזכנים, האין יפעלו און ורש"י: (כא) מחטאי, יטעו אחרים
כדכר יס. הקל מן יקש כדכר כו"ן, והרואי יקשון, כמו ילדיו בעתיד, וענינו מוקש. וישו,
ואסטיאו כדכר דין זכאין (הכדרי). וכן (עמון ה' כ"ב) ואציונים כדכר העו: (כב) לא עתה, אלו הם יעקב
חי ויראה את בני עתה, לא יבוש מעשיות, כדכר שהוא לדיק, שאל בני לחרבות רעה, שהוא כדכר ונכלם
מעשיו. (רד"ק). יחורו, ענין לוכן כדכר ארמי, והכדו פניו חלדיונים, ואחר כן יתלכנו: (כג) כי, מחור
עם כדכר יקדשו. והטעם, אם יראה עתה את ילדיו, שהם מעשה ידי, העקרישים את שמי כדכר בית יעקב,
רבה לומר בארן כדכר, או יבוש, מעשה ידי, עתה חזרו להיות מעשה ידי, אשר כס אספאר. והקרישו,
הכפל לאחם. יעריצו, לשון פחד, כמו לא חיראו ולא תעריצו (למעלה ח'): (כד) וידעו, אותם שהיו רוחם
סועה מתוך השכל ישיגו בינה. ורוגגים, ענין חלונות וחמור ריב, ר"ל המורדים והמתלוננים:

1) sie beugten sein Recht, 2) die von mir Neugebildehen.

uns? 16. O eurer Verfehrtheit! Ist denn, wie Thon, der Töpfer zu achten? daß das Werk von seinem Meister spreche: Er schuf mich nicht! und das Gebild vom Bildner spreche: er verfehlt Nichts! 17. Siehe, noch ein klein wenig, so wird der Libanon wieder zum Fruchtgefilde, und das Fruchtgefilde ist dem Walde gleich zu achten. 18. Zu jener Zeit hören die Tauben die Worte des Buches,

und aus Nacht und Finsterniß hervor schauen der Blinden Augen. 19. Da freuen sich des Herrn die Elenden mehr und mehr, und die dürstigen Leute frohlocken des Heiligen Israel's; 20. denn dahin ist der Tyrann, vertilgt der Spötter,

(ט) הַפְּכֶכֶם אִם-כְּחֶמֶר הַיֵּצֵר יִחְשָׁב
כִּי-יֹאמַר מַעֲשֵׂה לַעֲשֹׂהוּ לֹא עָשָׂנִי
וַיֵּצֵר אָמַר לַיֵּצֵרוֹ לֹא הֵבִין: (י) הֲלֹא
עוֹד מִמֶּנּוּ מוֹעֵר וְשָׁב לִבְנוֹן לַכְרַמֶּל
וְהַכְרַמֶּל לַיֵּעַר יִחְשָׁב: (יט) וְשָׁמְעוּ
בַּיּוֹם-הַהוּא הַחֲרָשִׁים דְּבַר־יְהוָה
וּמֵאֵפֶל וּמִחֶשֶׁךְ עֵינַי עוֹרִים תִּרְאֶינָה:
(יט) וַיִּסְפּוּ עֲנוּיִם בִּיהוָה שְׂמִיחָה
וְאֲבִיוֵנֵי אָדָם בְּקִדּוֹשׁ יִשְׂרָאֵל יִגְּלוּ:
(כ) כִּי-אָפֶס עָרִיץ וְכָלָה לֶגַע וְנִכְרַתוּ

רשי

אֵתם יודעים שהוא כחומר היוֹלֵד כמו שאין החומר יכול לומר לעושהו לא עשֵׂאֵנִי כִּךְ
אֵינְכֶם יוכלו' לומר שאֵינִי מִצֵּין מַעֲשִׂיכֶם: אֵם כחומר ונו'. לשון תִּמִּיָּה הוּא ויש תִּמִּיּוֹת
הַמִּתְקִיּוּמוֹת: לעושהו. כמו על עושהו ודוּבַמֶּתוֹ וְאִמֵּר פֶּדַע לִצְנֵי יִשְׂרָאֵל (שְׁמוֹת י"ד)
פֶּן יֹאמְרוּ לוֹ אֵשֶׁה הִרְבֵּתָם (סוֹפְטִים ט'): ויֹלֵד אִמֵּר לַיּוֹלֵדוֹ לֹא הֵבִין. אִמֵּר על יוֹלֵדוֹ
לֹא הֵבִין מִה צִלְדִּי וְהֵלֵא הוּא זֶכֶה אֵת הַמַּעֲמוּנִים וְהַחֲדָדִים וְהַמַּחֲשָׁבוֹת: (יז) הֲלֹא
עוֹד מִמֶּנּוּ מוֹעֵטִין נָקַל צַעֲמֵי אֵם תִּשְׁוּצוּ אֵלָיו: וְשָׁב לִבְנוֹן. שֶׁהוּא יַעַר עֲלֵי
לְהוֹיֹת כְּרַמֶּל וַיִּשְׁוּצוּ שְׂדוֹת וְכִרְמֵי: וְהַכְרַמֶּל לַיֵּעַר יִחְשָׁב. תִּירֵבֶם יוֹנְתָן קְרוֹיִן כִּנְיָאֵן
יִתִּיצוּ. וְאֵלֶּה צִדְרָאשִׁית רִבֵּה חוֹרֶשֶׁיִן דָּבָר אֵינֶם יִשְׁוּצוּ עֲרֵי וְצִנִּי אִדָּם רָלִיק וְהֵלֵא כִיעַר
זֶה שֶׁהוּא מֵלֵא עֲנוּיִם: (יח) וְשָׁמְעוּ צִוּם הַהוּא וְנו'. וְתִצְטַל הַקִּלְלָה הַאֲמֹרָה לַמַּעַל'
כִּי נִסַּךְ עֲלֵיכֶם יְיָ וְנו' וְתִהְיֶה לָכֶם חֲזוֹת הַכֹּל וְאִצְדָּה חֲכָמֵי חֲכָמֵי: (יט) עֲנוּיִם.
סִלְבָּנִים שֶׁצִּלְּלוּ עָלָיו שֶׁל הַקִּדּוֹשׁ צִדִּיק הוּא וְבוֹזוֹתָיו: (כ) כֹּל שׁוֹקֵד אֵין. הַשׁוֹקֵדוֹ

באור

(ט) הַפְּכֶכֶם. קִרְיָא. וְנִכְרַד הַפֶּךְ, וְהֵא"ל בְּקִמְצָן חֶפֶץ, בְּפֶלֶם קוֹדֵשׁ קִדְשָׁם. וְאֵם הוּא מִן הַפֶּךְ רָאוּ
הֵא"ל בְּפֶתַח. וְשִׁיעוּרוֹ, דוֹר הַתְּפִיכּוֹת! אִיךְ תִּחְשְׁבוּ לְהַסְתֵּר מִפְּנֵי יוֹרֵכֶם. וַיֵּצֵר, הוּא שֶׁסֶּלֶל, הַיּוֹלֵד צִיד
הַיּוֹלֵד. (רד"ק). לֹא הֵבִין, הַתְּחַבֵּאָה לִירֵה עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר יֵרֶא אֹתָם. לֹאמֵר: נִשְׁחַח מַעֲשֵׂהוּ, כִּי לֹא הֵבִין מֵאֲחֻכָּהוּ.
וְאֵלֶּי רָאוּ לֹא הֵבִין בְּכ"ף (עַד הַחֵטַף שֶׁיֵּצֵא בְּעִרְיִיטֵעַ ד. ה. פֶּעַרפֶּעֲרִיטֵגִט), וְהוּא כְּמוֹ לֹא עָשִׂי
הַקִּדּוֹשׁ לוֹ: (יז) הֲלֹא, אֵתם לֹא תִשְׁמוּ לֵב אֶל הַכְּעָתִי, שֶׁה' יֵבֵן עֲלֵיכֶם, אֲבָל עוֹד מִמֶּנּוּ מוֹעֵר וְהֵלֵא כִיעַר
דְּרָמִי, וְאֵל תִּשְׁמְעוּ וְתִכְנְנוּ דְרִי. לִבְנוֹן, הֵאֵל יִהְיֶה אֵת הַלְבָּנוֹן. שֶׁהוּא מִקּוֹם קִלְעִים יִבְשִׁים, לְשִׂדוֹת מֵלֵאִים
כֹּל פֶּרִי, וְהַכְרַמֶּל יִהְיֶה נְעוּעַ בְּאִלְבוֹת גְּדוּלִים, וְיִרְמָה לַיֵּעַר לִמְעַה עֲנוּיִם. לַכְרַמֶּל, הוּא מִקּוֹם שְׂדוֹת וְכִרְמֵים
(רד"ק): (יח) הַחֲרָשִׁים, עַם יִשְׂרָאֵל וְהוֹדָה אֲשֶׁר הִיא אִתָּם עִירָה וְשִׁמְעוּ אֵת דְּרֵי הַבְּנִיּוֹת יִשְׁמְעוּ אֵת
מִלֵּת ה' הַמְּחַבֵּרֶת בְּסֶפֶר חוֹמָתוֹ, וְאֲשֶׁר עֲלָמוֹ עֵינֵיהֶם מִרְאֹה, יִרְאוּ עֵתָה מַעֲשֵׂה ה' הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא: (יט) עֲנוּיִם,

עַל אֲשֶׁר לֹא־יָדַע סֵפֶר לֵאמֹר קִרָּא
נֶאֱדָרָה וְאָמַר לֹא יָדַעְתִּי סֵפֶר:
(יג) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יֵעָן כִּי גִנַּשׁ הָעַם
הַזֶּה בָּפִיו וּבִשְׁפָתָיו בִּבְדוּנִי וּלְבִי
רָחַק מִמֶּנִּי וְתִהְיֶי יִרְאָתָם אֹתִי מִצֹּת
אֲנָשִׁים מִלְּפָדָה: (יד) לָכֵן הִנְנִי יוֹסִיף
דְּהַפְלִיא אֶת־הָעַם־הַזֶּה הַפְּלֵא וּפְלֵא
וְאֶבְדָּה חֲכָמָת חֲכָמָיו וּבִינַת גִּבּוֹרֵי
תִּסְתַּמְּר: (טו) הִוֵּי הַמַּעֲמִיקִים מִיְּהוָה
לִסְתֵּר עֲצָה וְהִיָּה בַּמַּחְשָׁב מַעֲשֵׂיהֶם
וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאֵנוּ וּמִי יִדְעֵנוּ:

verstehet, und spricht: Dies das doch: Er aber spricht: Ich verstehe mich nicht auf Schrift. 13. Und so spricht der Herr: Weil sich dieses Volk mir naht, mit seinem Munde und seinen Lippen mich ehrt, sein Herz aber fern hält von mir, und seine Furcht gegen mich gelehrte Menschenfalschung ist! 14. Darum verfahr' ich noch wunderbarer mit diesem Volke, überaus wunderbar, es schwindet die Weisheit seiner Weisen, und die Einsicht seiner Verständigen

תִּסְתַּמְּר וְתִהְיֶי יִרְאָתָם עֲקָרָה שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֵן הִנְנִי שֹׂנֵא בִי קִנְיָן הִוֵּי קִמָּה ז' ע"ט:

verbirgt sich. 15. Wehe Denen, die ihren Rath tief verbergen vor dem Herrn, die im Finstern handeln, und sprechen: Wer sieht uns? wer weiß von

רש"י

שֹׂאֵנוּ מְכִיד לִשּׁוֹן אֲבֵרָה וְאוֹמְרִין לוֹ קִרָּא נָא זֶה וְאָמַר לֹא יָדַעְתִּי סֵפֶר כִּךְ כִּשְׁתַּשְׁנִיעַ שֶׁר
הָאֵם יֹאמַר לֹא אוֹכֵל כִּי חֲסוֹם בְּדָגָר מִמֶּנִּי וְנִשְׁתַּשְׁנִיעַ אֶת חֲזִירוֹ וְאָמַר אוֹיְנִי מְכִיד אֶת
הָשֵׁם הַזֶּה שִׁתָּה מַשְׁנִיעֵנִי צוֹ שִׁלִּין זֶה שְׁמִי וְזֶהוּ שִׁלְמִי יִדְמִים הִכְנִי מִיסָז אֶת כְּלֵי
הַמַּלְחָמָה אֲשֶׁר צִידְכֶם (יִדְמִים כ"ח) זֶה הָשֵׁם הַמְּפֹרָשׁ צִמְדָּשׁ תְּהִלָּה: (יג) יֵעָן כִּי
נִגַּשׁ הָעַם הַזֶּה. יוֹנָתָן תִּירְבֵּם חֶלֶק דִּלְתַּדְרָצַר עִמָּא דִּדִּין כְּלוֹמַר נִגַּשׁוּ לְהַגְזִיָּה עֲלֵמָן עַד
לְשָׁמַיִם הֵם מִדְּרָאִין עֲלֵמָן כִּמְכַזְּבִין אוֹתִי צָפֵה וְשִׁפָּה וְאֶת לִצְם הִרְחִיקוּ מִמֶּנִּי: וְתִהְיֶי יִרְאָתָם
אוֹתִי. לֹא צִלַּצְ שֵׁלֶם כִּי אֵם צִמְלוֹת הַכֹּנָשִׁים הַמַּלְמָדִים אוֹתָם הִתְרָאוּ כִּכְנַעִים מִלְּפָנָיו
כִּדִּי לְפִתּוֹת צִפִּיכֶם: (יד) לָכֵן הִנְנִי. הוּא אֲשֶׁר יוֹסִיף לְהַפְלִיא פֶלֶא וְנוֹסֵף עַל פֶּלֶא
כִּיסוּי עַל כִּיסוּי אוֹתָם עַל אוֹתָם וְתִהְיֶי הַפְּלֵא וּפְלֵא וְאֶבְדָּה חֲכָמָת חֲכָמָיו קֶשֶׁה סִילּוּקָם
שֶׁל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל כְּפִלִּים כְּחוֹרְצֵן צִית הַמַּקְדָּשׁ וְכֵן קִלְלוֹת שֶׁצִּמְסָנָה תּוֹרָה שְׁכוֹלֵן אוֹיְנִי אֵלֶּה
הַפְּלֵא אֶחָת וְהַפְּלֵא ה' אֶת עֲבוֹתָךְ (דְּצִרִים כ"ח) וְכֵאֵן שְׁתֵּי הַפְּלֵאוֹת: (טו) לִסְתִּיר
עֲלֵה. כִּמוֹ לְהַסְתִּיר עֲלֵה: (טז) הַפְּכִכֶם אֵם כְּחוֹמֶר הַיּוֹלֵד יִחַשׁ. תְּהַפּוּכוֹת שִׁלְכֶם הוֹאֵת

באור

סֵפֶר וְאֲשֶׁר הִגְדִּיתִּי לָכֵס: (יד) יוֹסֵף, רֹאֵי הַסֵּמֶךְ בְּלִירָה, וְהוּא בִּיּוֹנִי פּוֹעֵל מִבְּנֵין הֶקֶל, וְכֵן לְמַעַשׂ (ל"ח ה')
לְהַפְלִיא, אֲעִשֶׂה צִהָם מִשְׁפָּעִים יוֹתֵר בְּפִלְאִים. וְאֶבְדָּה, חֲזִירוֹ וְכִנּוּיוֹ לֹא יִדְעוּ תְּרוּפָה לְמַכַּת הָעַם, וְהִיא
כֵּאלֹו אֲבֵרָה חֲכָמָתָם, וְכִנּוּנָתָם הַסְתַּמְּרָה: (טו) הַמַּעֲמִיקִים, מַחְשְׁבֵיהֶם מַחְשְׁבָתָם צִנּוּקָם לָכֵס. וְאוֹלֵי כִיוֹ
עַל כֵּחַ הַמַּחְשְׁבֵּי לְהַסְתִּיר אֶת הַעֵיִר אֵל הַלֵּרִים עֲלֵיהֶם. אוֹ עַל הַכֵּת אֲשֶׁר שָׁמוּ צִנּוּחֹם בְּמִלְךְ מַלְכִּים, כִּמוֹ
שְׁכֻכִּיכֶם עַל זֹאת בְּפִרְשָׁה הַבָּאָה, וְהִיוּ מַלְכִּים עֲלֵמִיָּהם כְּמַלְאֲכֵי צֶה' וְכִנְיָאֵל, וְכִמְחִשְׁרִים הַסְתַּמְּרֵן לְעִשׂוֹת:

den Berg Zion streiten. 9. Zaudert nur 1), und staunt! Ergößt euch nur, und seid verblendet! Trunken sind sie, doch nicht vom Wein; sie wanken, doch nicht von starkem Getränke. 10. Denn der Herr goß über euch einen Geist des tiefen Schlafes, schloß eure Augen (die Propheten), und eure Häupter (die Seher), verhüllte er. 11. Euch ist jede Weissagung wie die Worte eines versiegelten Buches, das man Einem gibt, der sich auf Schrift versteht, und spricht: Lies doch das! Er aber spricht: Ich kann nicht, denn es ist versiegelt. 12. Dann gibt man das Buch Einem, der sich nicht auf Schrift

(ט) הַתְּמָה־מִּהְיוּ וַתִּמָּהוּ הַשְׁתַּעֲשְׂעוּ וַשְּׂעוּ שִׁכְרוּ וְלֹא־יִין נָעוּ וְלֹא שִׁכְרוּ :
(י) כִּי־נִסְדָּעַלְיֶכֶם יְהוָה רוּחַ תִּרְדְּמָה וַיַּעֲצֶם אֶת־עֵינֵיכֶם אֶת־הַנְּבִיאִים וְאֶת־רְאשֵׁיכֶם הַחֲזִים כִּפָּה : (יא) וַתִּהְיֶה לְכֶם חֲזוֹת הַפֶּלַךְ בְּדַבְרֵי הַסֵּפֶר הַחֲתוּם אֲשֶׁר־יִתְּנוּ אֹתוֹ אֶל־יֹדֵעַ הַסֵּפֶר לֵאמֹר קְרֹא נֹאֲזָה וְאָמַר לֹא אוֹכֵל כִּי חֲתוּם הוּא : (יב) וְנָתַן הַסֵּפֶר

* ספר קרי

רשי

להתצונן לחשוז על מעלליכם: ותמהו. ותמהו תמהים על קילקולכם: השתעשעו. לשון ענינו השע (לעיל ו') היו עוריו מראו'. שכרו עלמיתם ולא מין למה כי נסך ה' ובו'. לשון מזג כמו מסכה ייכה (משלי ט') או ל' נסכו' השלע זכס רוח תרדמה על פושעי ישראל היה נוצח שהיו חזוי' זכוכי' ונקיאים להשניע השד' של מעלה כל אחד זכס הראוי להשניעו זו לכך הם אומרי' מי יחת עלינו אם יצא אויב עלינו וכולנו לעשות לה חומת אם סניז או להקיפה ים הבדול אמר הקצ"ה אני אחליק השד' של מעלה הממוכה על האש נתמכה על המים כשמשניע לשר של אש להציא לו אש הוא משיצו אין זו שלי וכן שר של מים ואף שם שאתה משניעני זו אינו מכיר זו היא עינכם העיני' וכיסוי ראשי החושים זכוכים: (יא) חזות הכל. כל מה שהייתם חושים צמזלות והיה מכוסה מכס כדברי אגרת החתומה זשעור אשר יתנוה לקרותה לידע לקרות אגרת ואמר לא אוכל שהרי אין אני רואה צתוכה לפי שהיא חתומה: (יב) ונתן הספר על אשר לא ידע ספר. וכשנוטלין ממנו ופותחין חתומה ונותנין אותם למי

באור

ומדבר כנגד העם, הנקבלים לשמוע דבריו, והם עומדים בלתי קשיבות ועינים פתוחות, אבל דבריו אינם נכנסים בלבם, כי לא האמינו שיהיה דבר גדול כזה פתאום. **השתעשעו**, לשון שחקו ותענוגו, מן והם שעשועים יום יום (משלי ח'). **ושעו**, לשון טיחה וסחימה, כמו ולא השניעה עיני הראים (למענה ל"ב). ולדעת רש"י גם השתעשעו ומענין זה. או ענין וטעו כמו אל השתע בהפעל (למענה מ"א י') לשון רפיון והמסה הלב, וראוי למרגס (ערגעלט חייך נור איהר זאָלט טון לחגען): (י) **נסך**, יליקה ושפיכה, כמו (שמות ל"ו) ונסך לא חסכו עליו, ומליצת שפיכת רוח נמלאת הרבה בדברי הנביאים. **ויעצם**, ויסקר, וכן מן הקל (למענה ל"ג) ועולם עיניו. **הנביאים**, ביאור של עינים, ואינו מעלם הנבואה, וכן החושים ביאור של ראשיתם. והעיקר, ויעלם את עינים ואת ראשיתם כקס: (יא) **חזות הכל**, כל החושים אשר בזו אל מלא

1) d. h. steht nur still und gafft.

עֵבֶר הַמּוֹן עָרִיצִים וְהָיָה לִפְתָּע
פֶּתְאָם: (ו) מֵעַם יְהוָה צְבָאוֹת תִּפְקַד
בְּרָעַם וּבְרָעַשׁ וְקוֹל גְּדוֹל סוֹפֵר
וּסְעָרָה וְלֶהֱבֹאֵשׁ אוֹכְלָה: (ז) וְהָיָה
כַּחֲלוֹם חֲזוֹן לַיְלָה הַמּוֹן כָּל־הַגּוֹיִם
הַצְבָּאִים עַל־אַרְיֵאל וְכָל־צְבִיָּה
וּמִצְדָּתָהּ וְהַמְצִיקִים לָהּ: (ח) וְהָיָה
כַּאֲשֶׁר יַחֲלֹם הָרָעַב וְהַנֶּהָא אוֹכֵל
וְהַקֵּיץ וְרִיקָה נַפְשׁוֹ וְכַאֲשֶׁר יַחֲלֹם
הַצֵּמָא וְהַנֶּהָא שְׂתָהּ וְהַקֵּיץ וְהַנֶּהָא
עֵיף וְנַפְשׁוֹ שׁוֹקֶקָה בֶּן יְהוֹיָה הַמּוֹן
כָּל־הַגּוֹיִם הַצְבָּאִים עַל־הָהָר צִיּוֹן:

fliegende Spreu die Menge der Barbaren; es geschieht plötzlich, unvermuthet. 6. Vom Herrn der Heerschaaren kommt die Strafe mit Donner und Erdbeben und großem Gefrach, mit Sturm und Wetter und verzehrender Feuerflamme. 7. Wie im Traume, im Nachtgesicht, geht's der Völker Menge, die gegen Ariel streiten, Allen, die dagegen und seine Burgen streiten, und es ängstigen. 8. Es ist, als ob ein Hungeriger träumt, er

esse: Er wacht auf, und seine Eßbegierde ist nicht gestillt; und als ob ein Durstiger träumt, er trinke: Er wacht auf, und siehe, er ist ermattet, und seine Seele schmachtet. So geht's der Völker Menge, die gegen

רשי

כֹּחֶם דַּק הַמִּין זֶרֶךְ אוֹכְלוֹסִי סַחֲרִיז שִׁיבִיו לִמְאֹכֹל' אֲשֶׁ וְיַעֲשׂוּ אֶזֶק: וְהִי. הַדָּבָר
זֶה: לִפְתָּע פֶּתְאָם. מִקְדָּה פֶּתְאָם: (ו) מֵעַם י" לְצָאוֹת תִּפְקַד. וְאַחֲרֵי שֶׁתִּסְפְּלוּ
וְתִסְפְּלוּ אֶמְרַתְךָ תִּפְקַד אֲרִיֵּאל מִלִּפְתֵּי דָרְעִים וּבְרָעַשׁ וּבִזְעָקָה: (ז) וְהָיָה כַּחֲלוֹם
שְׂדוּמָה שְׂדוּמָה וְלֹא דָאֵה כִּן יִהְיֶה הַמּוֹן כָּל הַבּוֹיִם יִדְמוּ לִכְזֹשׁ וְלֹא תַעֲלֶה זִידִם:
וְכָל לִזְכִּי. הַמְלִיצִים עֲלֵיהֶם מִלֵּךְ וּמִשְׁחִית שְׁקוּדִין לִכְזִ"ל צִלְע"ז כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר צִלְעוֹ (שְׂמֹאל
א' י"ד) הַמֶּלֶךְ וְהַמְשִׁחִית חֲדָדוֹ: (ח) שׁוֹקֶקָה. תִּלְכֹּד וְכֵן אֵל אִישׁךָ תִּשׁוֹקֶתְךָ (זִרְאִישִׁית
י"ב): כֵּן יִהְיֶה וּבִי. לֹא יִשְׁבִּיגוּ תִלְכֹּד אֲשֶׁר יִדְמוּ לַעֲשׂוֹת: (ט) הַתְּמַהֲמָהוּ. הִיוּ עֲתוּדִים

באור

קול, כֹּחֶם יֵלֵךְ הַקּוֹל מִתַּחַם הָאָרֶץ, וְכֵן תִּשְׁמָעוּ כֹּחֶם הַמְּעַלֶּה הַיָּם שְׂמֹחֶה. **כֹּחֶם**, קוֹלֵךְ יִהְיֶה כְּקוֹל אוֹב,
וְהַכּוֹחֶה פֶּה עַל הָרוּחַ (גִּיִּסְט גֵּעִשְׁעֵנִסְט), וְלֹא עַל בְּעַל הַחַדָּה הַמְּעַלֶּה אוֹתוֹ **תִּצְפֶּצֶף**. ל' קוֹל לִחֵשׁ כְּקוֹל
עוֹפּוֹת דְּקִים (ו'ש"י): (ה) **הַמּוֹן זֶרֶךְ**, הַמּוֹן אוֹיְבֵיךְ הַסּוֹבְבִים אוֹתְךָ. וְהִי, הַדָּבָר זֶה: (ו) **תִּפְקַד**, וְעַם
ה' תִּהְיֶה הַפְּקִידָה הַזֹּאת עַל הָאֲרָצִים דָּרְעִים גְּבֻלָּה, דָּרְעִים בָּאָרֶץ, וּבְקוֹל גְּדוֹל כְּסוֹפֵר וְסְעָרָה עִם לִבֵּי אֵשׁ, וְהַעֲשֶׂה,
עַל לֹאֹת הַמֶּלֶךְ עַל מִנְחָה אֲשֶׁר לִהְיוֹתוֹ. (ז) **צְבִיָּה**, כְּמוֹ לְבָבִים בְּאֵלֶיךָ, וְשִׁמְשָׁה אוֹת אֲהוּי,
וְהַעֲלֶה מִנוֹעֶתָה עַל אוֹת שׁוֹאִים, ר"ל הַלְּבָבִים עֲלֵיהֶם וְעַל מִנְחָתָם, וְהַכְּבִי עַל יִירוּשָׁלַיִם. **וּמִצְדָּתָהּ** שֶׁם קִבְּרָהּ,
כָּל הַמְּלָכִים אֲשֶׁר הָיוּ בִירוּשָׁלַיִם, אוֹ הַכּוֹנֵה **מִצְדָּת** לִיּוֹן (שְׂמֹאל א' ה'), וְרִאשִׁי הַדִּי"ק בְּקִבְּרָהּ: (ח) וְהָיָה,

כֹּאֲשֶׁר יִלְחָמוּ הָרַעַב וְהַנֶּהָא, וְהִנֵּה הֵם אוֹכְלִים יְשׁוּעִים וְשׂוֹמְעִים, וְיִקְוֶה, וְהִנֵּה חֲלוֹם, כֵּן יִדְמוּ אֲנֵשׁ סַחֲרִיז, לִלְכֹּד
אֶת יִירוּשָׁלַיִם, וּפִתְאֹם יִלְכֹּד מִנְחָתוֹ, וְתִקְוֶה עֲרִירָה כַחֲזוֹן לִיבֵהּ. וְהַפְּקֶה שְׂמֹחֶתוֹ לִלְכֹּד מִר'. **שׁוֹקֶקָה**, מִנְקֶשֶׁת
מִשְׁקָה: (ט) **הַתְּמַהֲמָהוּ**, עֲנִיּוֹ אֲחִירוֹ וְעוֹבֵד, וְשִׁמְשָׁה מִנְחָה וְהַפְּקֶה כְּפֹלֶה, אוֹ מִנְחָה וְהַפְּקֶה כְּפֹלֶה. וְהַכְּבִי

Zammer und Wehklage, und sie ist mir wie Ariel (ein Opferaltar). 3. Ich umlagere dich im Kreise, enge dich ein mit Heeres-Aufstellung, und errichte Bollwerke gegen dich. 4. Niedergedrückt redest du dann, wie aus der Erde herauf, und aus dem Staube läßt deine gedämpfte Rede sich vernehmen; deine Stimme gleicht der eines Schattens unter der Erde hervor, und aus dem Boden kommt flüsternd dein Wort. 5. Doch wird wie dünner Staub die Menge deiner Feinde, und wie ver-

שנה חגים ינקפו: (3) והציקותי לאריאל והיתה תאניה ואניה והיתה לי באריאל: (ג) וחגיתי בדור עליך וצרתי עליך מצב והקמתי עליך מצרת: (ד) ושפלת מארץ תדברי ומעפר תשח אמרתך והיה באוב מארץ כולך ומעפר אמרתך תצפצף: (ה) והיה באבק דק המון זריד וכמן

ת"א ושפלת ר"ה ז': והיה כאוב מסדנין ז' ס"ח:

רש"י

הגלגל והעגלה והחטין לא ידוקו ואלו הייתם נוחים לבלות לא היה צורך שתכנס ציסורין קטין כפסתני הזה כשהוא יודע שפשתנו יפה הוא מקיט עליה: כט (א) הרי אריאל. ת"י מדכח דה' ואף יחזקאל קראו כן שחמ' (יחזקאל ע"ג) והאריאל שנים עשרה ע"ש של חש של מעלה שהיתה דובלת כלרי ע"ג המוצח כמו ששנינו בסדר יומא. ודעותינו פירשנו על הסיכל שהיה לר מאחוריו ודחן מלפניו: קרית חנה דור. דליתנני צקרתא דשרא זה דוד: ספו שנה על שנה. ותמיד עונותיהם הולכים וחזקים עד שחגא שלכס ינקופו ויכרתו לשון נוקף זית (לעיל י"ז): (ב) והיתה לי כאריאל. תהא עוקפת חללי חרז כמזח העוקף זחאי בהמה: (ג) בדור. כסודה של בייסות מקיפות: מולד. לשון כדקום המולד על העיירות: מלור. ל' מלור: (ד) מארץ תדברי. יהא נראה כאלו דבור הולא מפין יולא מתחת הקרקע: אמרתך תלפוף. להתחנן אליו ומתוך תחנתך יכמדו דחמי. לפלוף הוא ל' קול לחש כקול עופות דקיס: (ה) והיה

באר

תושים (מדברי רד"ק) והאריך לבאר המשל והמשל. תושיה, חכמה, והוא מגזרת יש (בן עזרא). וכן תרגם הכשרי בקני חוכמות: כט (א) אריאל, המוצח נקרא אריאל, וכן בקפר יחזקאל (מ"ג ע"ו) והאריאל ולמעה קרנות ארבע. (רד"ק) וכן תרגם הכשרי: ווי מדכח דבני בקרתא די שרא זה דוד. ולר"א שם גדולה וחשיבות לירושלים, גורכב מן ארי ומן אל (ב'טטעס אוןע), והעם עיר הגבורים. שם זה אחי חיל למלחמה. ספר, בדרך הפול ספו שנה על שנה, ואם עוד חגים יעבורו בקיבו, אבל הרעה לא תאחר מלכוד. ינקופו, מענין היקף והקופה, ואף שחיה נמסרו: (ב) והציקותי, אחי ירושלים במלוק ע"י מחנה אשור. תאניה ואניה, קול נהי ויללה. שיכבו בירושלים על אחיהם. ההרגים בערים קניבותיהם. כאריאל, ירושלים שהיה לי כמו המוצח, שמוקף זחמים, כן שהיה הוא מוקף הרומים, בערים אשר קניבותיהם. (רד"ק). ולר"ק נקרא המוצח אריאל, לפי שהיה אוכל הקרבנות, ע"י שריפת האש, כלרי חזק העורף בהמות ואוכלן לרעבו. ולר"א אחי שדורס ועורף. כן ירושלים אוכלת יושביה במלור: (ג) וחגיתי, כי במלותי וברלוגי יעשה מלך אשור מה שיעשה וכן ולר"י והקיימות. כדור, חקרה כ"ף הדמיון, או ב"ת השמוש, ר"ל כדור, ופירושו קניב. (הכ"ל). מצב, אחי מלחמה הלרים עליה (מיליטערישע פאסטען). כמו שמואל ח' י"ה המלך והמשחים, ושם הו"ס בפס"ח. מצרות, הרבים מן וכנים מלור, והוא הדין שעושים הלרים עליה: (ד) ושפלת, תדברי בשפל

לִנְצַח אֲדֹרֶשׁ יְדֻשְׁנֵי וְהִמָּם גִּלְגַּל
עֲגִלְתּוֹ וּפְרָשָׁיו לֹא יִדְקְנוּ: (כט) גַּם־זֹאת
מֵעַם יְהוָה צִבְאוֹת יֵצֵא הַפְּלִיא
עֲצָה הַגְּדִיל תִּוְשִׁיָּה:

es: man treibt des Wagens Räder und die Rosse; doch zer- malmt man es nicht. 29. Auch dieses (Gleichniß) kommt vom Herrn der Heerscharen: Sein Rath ist wunderbar, seine Weisheit groß.

כט (ה) הוּא אֲרִיאֵל אֲרִיאֵל קְרִית
חָנָה דָּוִד סָפוּ שָׁנָה עַל־

29. 1. Wehe Ariel, Ariel 1), der Stadt, die David bewohnte! fügt nur

ת"א הפליא עצה מסדנך ב', כ"ו. עכו"ס ח', ט"ו. הוּא אֲרִיאֵל מִדָּוִד ל':

Sahr zu Sahr, laßt die Feste freisen: 2. Dann bedräng' ich Ariel: Da gibt es

רש"י

צדדים קטין את הלחם של תצואה לפי שאינה נוחה ליחצט: כי לא לנלח אדוש דושנו. הרי כי זה משמש צלשון חלל לא לנלח כותשין עליו לפי שלעולם לא יכתשו ברעיני הזרע להיות נדשין ליכתת ע"י החרון ואופן העגלה. אדוש ידשנו כמו עשה יעשה (יחזקאל ל"א) לנף ולנפך (לעיל כ"ג) ואל"ף זו צאה במקום ה"א כמו ואחרי כן אתחצר יהושפט (ד"ה ז' כ') כמו התחצר אף כאן אדוש ידשנו וכן חצרו מנחם: והמם בגלגל עגלתו ופרשיו. וכשמשצצין עליו אופני עגלה לדוקו ולדושו אפילו בגלגל הומם ומשתצר וכן שער כלי העגלה עמו המפרשים את התצואה מקשים לא ידוקו והחטים אינם נידוקין להיו' נטחנין: (כח) גם זאת מעסוגי'. גם זאת כדרך דשי תצואה וחוצטי קלח וכמון מעם הקצ"ה ילאה: הפליא עצה. להראות דמוזם דרך חידות משל כפלא ומכוסה כי כאשר הכמון יהקלח אינם מכזידין עליהם צמדושה דנה לפי שהם נחצטין צקל כך אלו הייתם ממהדין לקבל מוסר לא היה מכזיר עליכם בזירות ואתם קשים לקבל תוכחות כתצואה הקשה לדוש לכך יכזיר עליכם הדנה ולא לנלח לכלייה יריצ יודקה כאשר לא לנלח אדוש ידשנו ויכלו חלי מכותיו ואת' לא תכלו דוגמת המימת

באר

(דרעטשטויטטען). ולעת עתה ישמשו בו הדרים בנחחות ספרד הדרומים. ושמו טריללן צלשונם. ואופן עגלה, מין עגלה שיש בה אופנים עם חרזי צדל המחכים את הסתן, ורוחם את הדגן מן השבלים ולא יחטבו, כי יפיל מנייהם ארצה, ושמה צלשון רומי פֶּלֶסְטֶעֶלֶוֹן פּוֹזִיקוֹן, וכל"א (דרעטשטויטטען). ואמר: הקלה לא ידוש בחרון, ואופן עגלה לא יוסב על כמון, כי הרעשים האלה קטנים מאוד, ולא יפלו בקלות מן הקליפה, רק יחצו אותם במהם עץ וכשעט: (כח) לחם ידוק, מניי התצואות שעושים מהם לחם כמו החטים והשעורים והכוסמים, הם צלבר ידוקו ע"י החרון ואופני העגלה. ובא ידוק במקום ידוש. ולעתה הדר"ק אמר ידוק על הסתן שעל הרע שיוק בדישה, עד שיחגלה הרע שבונו. אדוש, האל"ף נוספת, או ששרשו אדוש, ומחצר אל ידשו מן דוש, כמו אסף אספים (ירמיה ח'). והמם, ענינו כבוד נחקק ומהומה (אזוהער טרייבער). והעטם מן שרש התצואה יקוצב בגלגל עגלתו, והוא האופן הנמשך על צדורי הדגן, להפיל הרעשים מן הסתן. ופרשיו, קסיו, ר"ל ויפוצר ג"כ קסיו. כי התצואה הימה נדושה ע"י שורים וקוסים צל עגלה. ודומה לה יאמר האשכנזי (חיינ פֶּצֶעֶרד חוּיָל דער רייטבאָהן טוועלען). לא ידוקו, כי לא ידושו הרש זמן חרוך יותר מדאי, כדי שלא יהיו הרעשים נידקים תחת האופנים או תחת פרקות הסוסים כי אז אינם ראויים לעוון, ולעשות מהם קומה למאכל האדם: (כט) גם זאת, אל תחשבו כי זה אמרתי לכם מלבי, כי גם זאת החירה, כמו הדברים האחרים שאני אומר לכם מעם ה' לצאת ילאה שהפליא בזה ענה והגדיל

wohl allezeit der Pflüger, um zu säen, furcht und egget er (immer) sein Feld? 25. Nicht wahr? wenn er die Fläche geerntet, so streuet er Dill, sät Kummel, bauet Weizen reihenweis, und Gerste an den bestimmten Ort, und Spelz an den Rand. 26. So unterwies ihn nach dem Recht, so lehrte ihn sein Gott. 27. Nicht mit dem Dreschschlitten drischt man Dill, und wälzt des Dreschwagens Rad über Kummel, sondern mit dem Stoecke wird Dill geklopft, und Kummel mit dem Stecken. 28. Brotforn wird gedroschen; doch nicht beständig drischt man

הַחֹדֶשׁ לִזְרַע יִפְתָּח וַיִּשְׁדָּד אֶדְמָתוֹ :
(כה) הֲלֹא אִם־שָׁנָה פָּנִיָּה וְהַפִּיץ קֶצֶחַ
וּכְמֶן יִזְרַק וְשֵׁם חֲמָה שׁוֹרָה וַיִּשְׁעֶרָה
נִסְמָן וּכְסֻמַּת גְּבֻלָּתוֹ : (כו) וַיִּסְרוּ
לְמִשְׁפַּט אֱלֹהֵי יוֹרְנוֹ : (כז) כִּי לֹא
בַּחֲרוּץ יוֹדֵשׁ קֶצֶחַ וְאוֹפֵן עֲגָלָה עַל־
כְּמֶן יוֹסֵב כִּי בַמֶּשֶׁה יַחְבֹּט קֶצֶחַ
וּכְמֶן בַּשֹּׁבֵט : (כח) לֶחֶם יוֹדֵק כִּי לֹא

* דא"ש

27. Nicht mit dem Dreschschlitten drischt man Dill, und wälzt des Dreschwagens Rad über Kummel, sondern mit dem Stoecke wird Dill geklopft, und Kummel mit dem Stecken. 28. Brotforn wird gedroschen; doch nicht beständig drischt man

רשי

דחצים וסוף הוא עושה תלמים קטנים צמדרס דני תנחומא : (כה) חלוא. כן דרך החירש כיון שחורש משוה פני האדמה ואח"כ זורע: והפיץ קצח. אם קצח זה לזרוע זורעם צחיפה ואם כמון זה לזרוע זורעו צזיקה. קצח מין אוכל הוא: וסו חטה שורה וטעורה נסמן וכוסמת גבולתו. ואם תצוהם זה לזרוע כך הוא מנהגו זורע החטים הצחיפה והשערה זורע סצצ לסמן והכוסמין זורע על גבולי השדה ומגדיו. שורה לשון שורה וזרעם צאמלע ונמלאת שור' על השעורין והכוסמין: (כו) ויסרו למשפט וגו'. אף מי שאלהיו יורנו לא לנלח ישלח נציאים להוכיחו אחרי שאינו שומע לתוכחה הוא ייסרנו צמשפטי יסודין כדי שתועיל עמל תוכחתו שהוכיח כזה שמשוה פני הארץ לזרוע כדי שתללח עמל חרישתו שחרס: (כז) בחרוץ. הוא עץ עשוי חריצים חריצים וטמו מורג ומחתך צו הקטין להיות תצן: לא צחרון דשין את הקלח. לפי שזרעו נוח ללאת מתוך קטין שלו וכן על כמון לא יסצו אופן עגלה לרושו לפי כי קל הקלח לחוצטה צמטה וכמון צצצט: (כח) לחם יודק. ואת מי דקיס

באר

וחו וישדר, שהולך בשדה, וכוחם הרבנים צמקום שימלחם (רד"ק): (וכה) והפיץ, כי לכל אחד מן הצרעים יש משפט האץ זרע, והקלח והכמון לריך לזרען צמקום שהעפר כחות הרבה, ודק מלך (רד"ק). קצח, הוא סוף כמין כמון, והוא דק ממנו, והוא שחור (כן עזרא). (סווארלקינעווע), ואחר החכם געז עכ"ס גסם ר' קערס ור' יוסה העטיקוזה כזה צערני, והוא מחרסם קלח (רד"ק). וטעם ברעיוני כעסם ברעיוני הלחם הנקרא (פענעווע). כמון, כך שמו צערני, ובלשון לרשם קווי"ן (קיוואעווע). שורה, פירוש חר"ק צערני, כמו (ויקרא י"ט) צמשקל וכמסורה. ודל"א כמו צש"ן ימנים, לשון חומה, ומדמים אותו אל שורה צמלמוד (ריינהע ליינע), ולפי זה הוא דומה אל כסמן ואל גבולתו, וכן מחרסם. נסמן, חרסם הסבדי על קווינין (אויף דיה בעלייצעטען טעעלען). וכוסמת, אישפ"ל לטעם צלע"ז (רד"ק), מלשון איטלקים (אונד ספעלען), והוא מין חטים. גבולתו, על החומים (הכשרי). והכנוי מוסק על חרמונו, ורלווי גבולתו: (כו) ויסרו, מוכחת דברים צלמוד, כמו (משלי ל"א) אשר יסרתו אמו (עראחהנען חונטערזוייגען). אצל אם הוא לשון יסורין ועונש, אין הנמשל דומה למשל: (כו) בחרוץ, כלי דישה והוא קרס עץ וכבר כעין גם (חיינע קופעל־חריגע בִּהֶאָע), וחתיכים צו מלמטה אכנים חדים המחתכים את הדיגן, ונקרא צל"א

צָרָה בְּהִתְכַּנֵּם: (כ) בִּי כְהֵר־פְּרָצִים
 יָקִים יְהוָה בְּעֶמֶק בְּגִבְעוֹ יִרְגֹּז לַעֲשׂוֹת
 מַעֲשָׂהוּ זֶר מַעֲשָׂהוּ וְלַעֲבֹד עַבְדּוֹ
 נִכְרִיהָ עַבְדּוֹ: (כג) וְעָתָה אֵל--
 תִּתְּלוּצְצוּ פֶּן־יִחָזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם בִּי--
 כֻּלָּה וְנִחְרָצָה שְׁמַעְתִּי מֵאֵת אֲדֹנִי
 יְהוָה צְבָאוֹת עַל--כָּל־הָאָרֶץ:
 הָאֲזִינוּ וּשְׁמְעוּ קוֹלִי הַקְשִׁיבוּ
 וּשְׁמְעוּ אִמְרָתִי: (כד) הִבֵּל הַיּוֹם יִחְרַשׁ

Decke zu eng, sich
 darein zu hüllen. 21.
 Denn wie auf dem
 Berge Perazim,
 macht sich der Herr
 auf; wie im Thale
 bei Gibeon, zürnt
 er, um sein Werk
 auszuführen, ein be-
 fremdend Werk, sein
 Geschäft zu vollbrin-
 gen, ein unerhört
 Geschäft. 22. Und
 nun, laßt ab vom
 Spott, daß nicht
 fester werden eure
 Banden! denn die
 beschlossene Vertil-
 gung hab' ich ver-

תִּיא הַקְשִׁיבוּ עֲקִידָה שַׁעַר ל"ה:

nommen vom Herrn, dem Gott der Heerscharen, über das ganze Land.
 23. Merkt auf und hört meine Stimme, horcht und hört mein Wort! 24. Pflügt

רַעֲיוֹנִי

סוגל דוחק אתכם אשר לא תוכלו להספיק עבודתו כשיליע מלעו עליכם יקלר לו
 מהשתדע הסוכ עליו. מהשתדע מהשתדע להאריך אצדיו אישטנד"ליר זלע"ז: והמסכה
 לרה. הנסיד שימשול עליכם יהיה מקומכם דחוק לו זהתכנסו לתוכו. ורדונו דשוהו
 על ע"ז שהכנים מנסה להיכל קלר המלע הזה מהשתדע מהשתדע עליו שני דעים.
 ואני פרסתיו לפי פשוטו וזדרך זה ת"י ואף מדרש דדונו יס ליסצו על אופן
 הדצור כלומר להם אני מציא עליכם פורענו' זו לפי שקלר המלע מהשתדע אני לצדו
 עליו שגא' (מלכ' א' ח') הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך וכל סכן זהכניסכ'
 מסכה עמי נציוכל לר לנו המקום: (כא) בי כהר פרזים. ת"י ארי כמא דזעי טוריא
 כד איתגלי יקרא דה' ציומ' עוזיה מלכא וכניסין דעצד ליהוסע צמיסר בצעון כו' כן
 יתגלי לאיתפרעא מדעצדין כו': זר מעסהו. ידמה לכס לזר כי יצא עליכם פורענות
 קסה: ולעצד עבודתו. לעשות מלאכתו כמו עבודת האדמה לצדיר"ר זלע"ז: (כב) ועתה
 אל תתלוללו. לאמר כרתנו צדית את מות: מוסריכם. יסרוין: (כד) הבל היום. לשון
 תמיהה הוא לכך נקוד חטף פתח: יחרוש. מי שחרוש לזרוע וכי חחרש כדי לזרוע
 לעולמי' חורש א"כ מה יועיל אף הנציאים מוכיחי' אתכם להחזירכם למוטצ הלעולמים
 יוכיחו ולא יועילו: יפתח ויסדד אדמתו. וכי לעולם לא יזרע אלא תמיד יפתח את
 האדמה צאתים וצבלי מחרישה. ויסדד לשון עבודת שדה יפתח ויסדד צתחלה הוא עושה תלמים

באור

מחנה אשור יתפשט צהרנס, ולא נשאר להם אלא ירושלים. והיא לרה וקלרה מהתכנס כלם צחוכה (מדברי
 דר"ק). כהתכנס. לשון איספה. ר"ל כשירלה להתכנס תחתיה, לא יוכל: (כא) כהר פרזים, שם הכה
 דוד מכה רנה בפלשתיים (שמואל ב' ה' כ'), וכעמק בגבעון, אשר שם נתן ה' את איובי ישראל ביום על ידי
 יהושע. זר מעסהו, שלא עשה עוד כזה מתמול שלשום (הי"ל): (כב) כלה ומחרה, כמו למעלה (י' כ"ג),
 ועיין שם בצאור: (כד) יפתח, יעשה פתיחות ומונות צאק, והם תלמי השדה. וישדר, יפתח הרגבים,

gründet: Wer darauf vertraut, darf nicht ungeduldig sein.

17. Ich mache das Recht zur Richtschnur, und die Gerechtigkeit zur Wage, aber Hagel soll der Lügen Zuflucht wegnehmen, und Fluten sollen ihren Schirm wegschwemmen. 18. Aufgelöst wird euer Bund mit dem Tode, und euer Vertrag mit der Unterwelt besteht nicht; des Verderbens Geißel, wenn sie daher strömt, wird euch zu

Boden treten. 19. So oft sie daher strömt, rafft sie euch fort; denn jeden Morgen strömt sie her, bei Tag und bei Nacht; Entsetzen erregt schon das vernommene Gericht. 20. Zu kurz wird das Bett sein, sich zu strecken, und die

יְחִישׁ: (י) וְשִׁמְתִי מִשְׁפָּט לְקוֹ וְצָדִיקָה
לְמַשְׁקָלָת וַיַּעַר בָּרָד מַחֲסֵהוּ כִּזְבֹּ
וְסִתֵּר מַיִם יִשְׁטְפוּ: (יח) וְכִפֹּר בְּרִיתְכֶם
אֶת־מֹות וְחַזִּיתְכֶם אֶת־שְׂאוֹל לֹא
תִקּוּם שׁוֹשׁ שׁוֹמֵף כִּי יַעֲבֹר וְהָיִיתֶם
לֹא לְמִרְמָם: (יט) מִדֵּי עָבְרוּ יִקַּח אֶתְכֶם
כִּי־בִבְקָר בִּבְקָר יַעֲבֹר בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
וְהָיָה רַק־זוּעָה הַבֵּין שְׁמוּעָה: (כ) כִּי
קָצֵר הַמַּצֵּעַ מִהַשְׁתַּרֵּעַ וְהַמִּסְכָּה

ת"א מדי עברו סנהדרין י"ח, ענ"ס ל"ג. כי קצר יומה ח', ט'.
סנהדרין י"ח, ק"ו:

רש"י

משפט לקו. לפני זה אותו מלך אציל עליכם גזרות להם הפושע' שזכר ושמת
משפט יסודין להיות לקו כלומר אשים קו מדת יסודין להציל עליכם ואת זרקה אשים
שתהא משקולת המיישרת צנין הצונין צחומות כלומר שתהא זרקה המכלת לפניהם
ומיישרת דרכיהם שיכלו הפושעים ונותרו הדיקים: ויעה צד תחזה כז. אותו כיסוי
שאמרתם כי שמו כז מחסינו יצא צדד ויטלטנו. ויעה לשון טיטוט כמו (מלכים א'
ז') את היעים שגורפין זהם אפר הכירות: וסתר. שאמרתם עליו וצקד נסתרו
המים יטטפוהו כלומר אציל המון שיצדו מלצותיהם ופסיליהם. ולשון משפט האמור
באן יושט"ל"א צלע"ז: (יח) וכפר זריתכם את מות. ויתצטל הצדית אשר אמרתם
כרתנו צדית את מות. כל כפרה לשון קנוח וסילוק דבר וכן (צדאשית ל"ג) אכפרה
פניו: וחזותכם. אשר אמרתם עם שאל עשינו חזזה: שוט שוטף. אשר אמרתם לא
יצאנו והייתם לו למרמם: (יט) בבקר צדקד. כלומר תדיר תדיר אציל עליכם גזירות:
והיה רק זועה. זועה לכל השומעים: הצין שמועה. להצין שמועות פורענות הקשות
שאציל עליכם כל השומעים יזועו: (כ) כי קצר המלע מהשתרע. כי אציל עליכם

באור

הדר"ק, רומז בזה על מלכות יחזקיהו, כי ראשי העם נקראו פנות: (י) למשקלת, הדרקה חסיה המשקולת,
לשקול זה מעשי האדם ופעולותיו, והטעם משפט ולדקה שהייתה בחרן. ויעה, מנזרת יעים שזם המנקיות,
שינקת זהם האדם את הבית (דר"ק). וענינו פה הפרה. וסתר, הסתר, שאמרתם עליו, וצקד נסתרו, המים
ישעפוהו (רש"י): (יח) וכפר, יתצטל ויזקד. ועיין ברש"י: (יט) מדי עברו בכל פעם שיעבור השוט יקח
אחכם. זועה, ענין שמועה וסנועה, כמו (קהלת י"ג) שמועו שומרי הבית, וכאלו כחוד והיה זועה רק הפין
שמועה: (כ) כי קצר דרך משל, באדם ששוכב על מלע, והוא קצר, ואינו יכול לפשוט רגליו ולהשתרע בו,
וכן באדם שיחבקה בשכנו במסכה שהיא לרה, ולא יוכל להסתכס ולהחאקק תחתיה: כן יהיה מחנה ישראל, כי

לָקוּ זַעִיר שֵׁם זַעִיר שֵׁם לְמַעַן יִלְכוּ
וּכְשָׁלוּ אַחֲזֹר וּנְשַׁפְרוּ וְנוֹקְשׁוּ
וְנִלְכְּדוּ: * (יד) לָכֵן שָׁמְעוּ דְּבַר יְהוָה
אֲנָשִׁי לָצֹן מִשְׁלֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר
בִּירוּשָׁלַם: (טו) כִּי אָמַרְתֶּם כָּרְתֵנוּ
כְּרִית אֶת-מֹות וְעַם--שְׂאוֹל עֲשִׂינוּ
חֲזֹרָה שֵׁשׁ שׁוֹמֵר כִּי--עָבֹר לֹא
יבֹאֵנוּ כִּי שָׁמְנוּ כֶּזֶב מִחֲסֵנוּ וּבִשְׁקָר
נִסְתַּרְנוּ: (טז) לָכֵן בָּה אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה הִנְנִי יֹסֵד בְּצִיּוֹן אֶבֶן אֶבֶן כָּחַן
פִּנְתַּי יִקְרָת מוֹסֵד מוֹסֵד הַמַּאֲמִין לֹא

„Gebot auf Gebot,
Gebot auf Gebot,
Vorschrift auf Vor-
schrift, Vorschrift
auf Vorschrift, bald
hier Etwas, bald da
Etwas,“ auf daß sie
hingehen und stürzen
rückwärts, und die
Glieder brechen, und
verstrickt und gefan-
gen werden. 14. Dar-
um hört des Herrn
Wort, ihr Spötter,
die ihr dies Volk
beherrscht in Jeru-
salem! 15. Weil ihr
spricht: „Wir haben
einen Bund mit dem
Tode geschlossen,
und mit der Unter-
welt einen Vertrag

* שׁוֹשׁ קִרִּי * יַעֲבֹר קִרִּי * דֹּא"שׁ

gemacht; des Verderbens Geißel, wenn sie daher strömt, soll uns nicht
erreichen, denn wir machen die Lüge zu unserer Zuflucht, und durch Trug sind
wir geborgen:“ 16. Darum spricht so Gott, der Herr: Siehe, ich lege auf
Zion einen Grundstein, einen bewährten, einen Eckstein, kostbar und fest ge-

רש"י

חֲזִיקָה: (יד) מוֹשְׁלֵי הָעָם הַזֶּה. הַאֲמִידִים לָצֹן זִלְשׁוֹן מִשַׁל כְּגֹן: (טו) כְּרִתְנוּ
כְּרִית אֶת מֹות. שָׁלַל יֵצֵא עֲלֵינוּ. עֲשִׂינוּ חֲזֹרָה. גְּזֹל שָׁלַל יַעֲזֹרְנוּ וְכֵן מִחוּץ הַפֶּלֶס
(תְּהִלִּים ק"ז) וְכֵן מִחוּץ אֶל מִחוּץ (תְּהִלִּים א' ז') כֹּלֵס ל' גְּזֹל הֵם וְקִיְנוּנוֹ שֶׁל
דָּד אֲשׁוּמִי"ר זִלְע"ז: שׁוֹשׁ שׁוֹשׁ. מִכָּה הַמִּתְהַלֵּכֶת זֶלְרָן: לֹא יִבְאֵנוּ. לֹא יֵצֵא
עֲלֵינוּ: שָׁמְנוּ כֶּזֶב. שָׁמְנוּ עַכ"ס: מִחֲסֵנוּ. מִחֲסֵה שִׁלְנוּ: וְזִשְׁקָר נִסְתַּרְנוּ. זַעֲכ"ס
זַעֲחֵנוּ לְהַסְתִּירְנוּ: (טז) הִנְנִי יֹסֵד. ל' עֲזָר הוּא כְמוֹ (אֶסְתֵּר א') יֹסֵד הַמֶּלֶךְ וְכֵן
לְדִיךְ לְפִתּוֹדוֹ הִנְנִי הוּא אֲשֶׁר יֹסֵד כֶּד נְגִידָה הַגִּדּוּדָה לְפָנָיו וְהַעֲמִידָה מִלֵּךְ מִשִּׁיחַ שִׁיחָא זִלְיוֹן
לֹאֲזֵן זִוּחַן ל' מְזַלֵּר וְחוּק כְמוֹ עֹפֵל וְזוּחַן (לִקְמֹן ל"ב) וְכֵמוּ הַקִּיּוֹמִי זִחוּיִן (לְעִיל כ"ב): מוֹסֵד
מוֹסֵד. הַרְשָׁאוֹן פֶּת"ח לְפִי שֶׁהוּא דְּזֹק מוֹסֵד שֶׁל מוֹסֵד שֶׁהוּא מוֹסֵד גִּמּוּד: הַמַּאֲמִין לֹא יִיחַס.
הַמַּאֲמִין דָּד זֶה לֹא יִמְהַרְנֶה לֹא יִאֲמַר אִם אִמֵּת הוּא יִמְהַר לֵאמֹר: (יז) וְשִׁמְתִּי

באור

חִינֵהֶנּוּ גִּתְטַטְטַם וּחֲזָרְטוּ, אֲכַל פִּירוֹשׁוֹ הוּא קֶלֶת רְחוּק: (יד) מוֹשְׁלֵי, שְׁלֵטוֹנֵי עַמָּה הַדִּין (הַכַּסְדִּי).
וְאִינוּ נִרְאֶה לְפָרְשׁוֹ. הַמְדַּכְרִים זִמְשֵׁל וְעִלְיָה: (טו) חֲזֹרָה, כְּמוֹ חֲזֹרָה, וְהוּא מַעֲנִין רִאשִׁים וְהַחֲבוּנוֹת, וְיִוְרֵה עַל
הַקְּבִיטָה וְקִיּוֹם, אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ שְׁנֵי לְדִידִים יָחִד, זֶה־קְבִיטָה רִאשִׁית עֵין שְׂכֵלִים וְזִמְחִיטָה חֲבוּנוֹת. שׁוֹשׁ שׁוֹשׁ, כִּלְיוֹן חֲרוֹן
הַמַּשְׁחִים הַכֵּל. חֲרָם מִים כְּדִידִים. כִּי שָׁמְנוּ, יִדְעוּ לְהַגְלֵל מִכָּל פֶּנֶה רַע, ע"י הַחֲבוּלוֹת וְחֲמוּמֵם: (טז) הִנְנִי
יֹסֵד, הַרְשָׁאוֹן יֹסֵד. אֶבֶן זִוּחַן, אֶבֶן שֶׁהוּא נִכְחַן וְעִלְיָה חֲזָק. פִּנְתַּי יִקְרָת, שְׁחִיטָה נִכְחַמִּים אֶל מוֹסֵד מוֹסֵד (חִינֵהֶנּוּ)
קִתְטַטְטַבְחֲרֵנוּ עִקְטַטִּין גְּעַגְרִידֵיכֶדֶטְטַר גְּרִידִידוֹנֵג ד. ה. חִינֵהֶנּוּ זַעֲהֵר פֶּעֶסְטַטְטַן גְּרִידִידוֹנֵג. וְלִעֵת

lehren, wem die Lehre begreiflich machen? Sind wir von der Milch Entwöhnte, von der Mutter Brust Entnommene? 10. Denn es folgt Gebot auf Gebot, Gebot auf Gebot, Vorschrift auf Vorschrift, Vorschrift auf Vorschrift, bald hier Etwas, bald hier Etwas."

11. Ja, mit stammelnder Lippe und in fremder Sprache wird man zu diejem Volke reden. 12. Er sprach zu ihnen: „Hier ist Ruhe, gönnt Ruhe den Ermüdeten; hier ist Erquickung;“ aber sie wollten nicht hören. 13. Da war ihnen des Herrn Wort

צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר
שם זעיר שם: (י) בי בלעגני שפה
ובלשון אחרת ידבר אל העם הזה:
(י) אשר אמר אליהם זאת המנוחה
הניחו לעיף וזאת המנוחה ולא
אבוא שמוע: (י) והיה להם דבר
יהיה צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו

* כתיב ולא קרי א' * ע"כ ומגדלין עד סוף כ"ט

רש"י

ועתיקו משדים מוסדים מלפני ת"ח: (י) כי לו לו לו. נציא מזה להם מאת הקדוש דרוך הוא: והם יש להם לו של עוזדי כוכבים כנגד לו זה וחוזר הנציא ומוכיחם והם תמיד אומרים יש לנו לו שלנו חסד משלך: קו לקו. יש להם קו משקולת משפטי דשע כנגד קו הדק: זעיר שם. הנציא אומר להם עוד מעט תצאו עליכם דעה והם אומרים זעיר שם ימחר יהיה מעשהו לימים מועטין: (יא) בלעגני שפה. וכן כל לשון לעגים וכן (לקמן ל"ג) עלגים שניהם ל' דבור הפוך שאינו מיושר להם להשמע: ידבר אל העם הזה. כל המדבר אליהם דבר נציאם ותוכחה דומה להם ללשון נלעג שאין יכולין להבין זו: (יב) אשר אמר. הנציא להם זאת המנוחה להיותכם צלולה היינו לעיף שלא תבולוהו וזאת תהיה לכם המרגעה: (יג) והיה להם דבר ה' וגומר. כמדתם ימדוד להם יגזור דברם עליהם לו של אומות המשתעזים זה על לו פקודה על פקודה עבודה על עבודה קו של פועננות כנגד קו של עמידות שצידם קו לקו פקודה חלף פקודה יקור לאור והנה חשך: זעיר שם זעיר שם. לימים מועטין תצא עליהם והם יתמעטו שם צלח

באור

אולם מן השדים, כמו (בראשית י"ב) ויעקב נשם. והמלה 'פוער' השם (כן עזרא): (י) צו לצו, חשיבה השכורים, מרחיקים דבריהם דרך לעג ברמיון לזרי הנציא, ועם זה יורה הכוונה מלכות כאלה המרחיקים הכוונה עלגני לשון השכורים, המנוגמים בלשונם. צו, הוא שם כמו מזה, ולא כמאל עוד רק במקום אחר (הפסע ה') הואיל הלך אחרי לו. קו לקו, חוקים ומשפטים להישר דרך האדם נקראים קו, דרך משל מקו הכנין העשוי ליישר עורי האבן. זעיר, מלה ארמית, והוראתה מעט, קרובה למלה מלער בלשון עבר: (יא) בלעגני, כמו ולשון עלגים (למעט ל"ב), בהפך ארמית. ידבר, כנוי קטני (מזין) ואמר להם, שעוד ישמעו לשון זר ונבלו מוכן כזה בלחץ ככריה, אשר יגלו אליהם. ולד"ק ידבר מוסק על אלהים, ומהגונו (יח דרך — פחוקער — סטחאמאנדרער) (יפסע חוזר פערשדער ספראצט ווירד עם דערדען), ומלה אשר בפקוס שאחריו מוסק על המדבר: (יב) אשר, אינו כנוי המלערך, רק לאומת כמו אכן, וכן (שמואל א' ע"ח) אשר שמעתי בקול ה'. אמר, הנציא אומר להם, זאת המנוחה, אם תשמעו אל דברי ה' ותשמעו מלכותי, תהיה לכם מנוחה באלהם (רד"ק). המרגעה, ענין מנוחה כמו (ירמיה י') ומלאו מרגוע: (יג) והיה, כאלו כתוב היה, שלא ראו לא אבו שמוע, ודבר ה' היה להם לו לו, וע"י זה יכלו ובשלו ח"ל הרד"ק: והיה להם דבר ה', שלא ראו לשמועו, מעט מעט, היה להם למשול עון מעט מעט, מדה כנגד מדה. ולפי פ' רש"י יחורגם (וז' ווערדע

ההוא יהיה יהוה צבאות לעמרת צבי
ולצפירת תפארה לשאר עמו:
(ו) ולרוח משפט ליושב עליה משפט
ולגבורה משיבי מלחמה שערה:
(ז) וגם-אלה ביין שגו ובשכר תעו
כהן וגביא שגו בשכר גבלעו מן-
היין תעו מן-השכר שגו בראיה
פקו פליליה: (ח) כי כל-שלחנות
מלאו קיא צאה בלי מקום: (ט) את-
מי יורה דעה ואת-מי יבין שמועה
במולי מחלב עתיקי משדים: (י) כי

Tage ist der Herr der Heerscharen eine herrliche Krone und ein prächtiges Diadem für den Rest seines Volkes. 6. Ein Geist des Rechts Dem, der zu Gericht sitzt, und der Stärke Denen, die den Krieg bis an die Thore (des Feindes) zurücktreiben. 7. Doch auch sie vergessen sich beim Weine, schwanken vom starkem Getränk; Priester und Propheten vergessen sich mit starken Getränk, sind übermannt vom Weine, taumeln vom starken Getränk, verge-

ת"א ולרוח מנהדין סס: כי כל שלחנות חנות ב' ח': את מי יורה פוטם ח' י"ג עכ"ס ח' ב':

hen sich beim Weisfagen, wanken beim Rechtspfehen. 8. Denn alle Tische sind voll unflätigen Gespeies, kein Platz ist mehr. 9. „Wen will man Weisheit

רש"י

הנשחרים זה: (ו) ולרוח משפט. יהיה הקצ"ה להורות משפט: ליושב על המשפט: ולגבורה. יהיה לחותן שהם משיבי מלחמה מלחמתה של תורה: (ז) וגם אלה יושבי משפט ומשיבי מלחמה שדור הזה כלומר טוים וחשונים שבהן ציין שבו כי עתה אין טו צס: שבו דרוסה. הלעיגו דצרי הנצולים וי"ת צמאלל מעדנים שדאיהו עונג להם: פקו פליליה. הכשילו המשפט. פקו ל' פיק דרכים (נחום ז') פוקה (שמואל א' כ"ה): (ח) כי כל שלחנות. שלהם של זחמי מתים הם שהם בקיא לואה: צלי מקום. אין הדעת סוצלתן: (ט) את מי יורה דעה. שאל לתינוקות שאין יודעין להצין כי הגדולים פנו לדרך דעה: במולי מחלצ. גדולי מחלצ: עתיקי משדים. לשון ויעתק משם (רשית י"ג). ד"א גדולי מן התורה שנקראת חלצ

באור

הוא ענין סבוב ולפיכך נקראה העטרה או מלנפת הראש לפיר, לפי שהיא סביב הראש (הכ"ל). לשאר, הוא יהודה וגבויין, ששאריו על אדמסם, אחרי גלות עשרת השבטים, ומלך עליהם חזקיהו (הכ"ל): (ו) ולגבורה, כשלחננו באויביהם, והשיבו מלחמה להם עד שער עריהם הבטורות, האל היה להם לגבורה, ובגבורתו נלחו באויביהם (הכ"ל): (ז) גבלעו, נשחמו מרוב שמות היין, ופעו מן הדרך הנכונה מרוב שמות השכר (הכ"ל). ולפי המלה חרגומו (ז"א זינד לו גדונדע גערייטעטע), והוא כמו הלומי יין, בפסוק א' בראה, שם נפלס יורה ומלקוש, ופירשו, שבו בגבורה (הכ"ל). פקו, כשלו, מן ופיק דרכים, שפירשו מכשול. פליליה, ענין ומשפט, כמו (שמות כ"א) ונתן צפיליים: (ח) קיא לואה, כן דרך השכורים, לדחות מותר מאלכל ומשתיים מגופם על ידי הקיאה. בלי מקום, עד שאין מקום נקי במקום ומשתיים (הכ"ל): (ט) את מי, דברי השכורים. אח במולי מחלב יורה דרכים האלה, לא לחותו. עתיקי משדים, שהסירו

wältigten 1). 2. Siehe, ein Starker, Gewaltiger kommt vom Herrn, wie Hagelwetter, verderblicher Sturm; wie ein Wetter mit großen, überströmenden Fluten, wirft er sie zur Erde mit Macht. 3. Mit Füßen wird sie zertreten, die stolze Krone der Trunkenen in Ephraim. 4. Es geht der welken Blume, seinem herrlichen Schmucke, auf dem Haupte des fetten Thales, wie einer Frühflege, ehe die Feste ist, die Einer sieht, hat er sie in der Hand, verschlingt er sie. 5. An jenem

על־ראש נִיא־שָׁמַיִם הַלּוּמִי יִין: (3) הִנֵּה חֶזֶק וְאַמִּץ לְאֹדְנִי בְּזֶרֶם בָּרָד שֶׁעַר קָטַב בְּזֶרֶם מַיִם בְּבִירִים שֹׁטְפִים הִנֵּיחָ לָאָרֶץ בִּיד: (4) בְּרִגְלֵים תִּרְמַסְנָה עֲשֶׂרֶת נְאוֹת שְׂכוּרֵי אֶפְרַיִם: (5) וְהִיתָה צִיצֵת נָבֵל צָבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ נִיא שָׁמַיִם בְּכִבּוּרָה בְּטָרֶם קִיץ אֲשֶׁר יֵרָאֶה הָרָאֶה אוֹתָהּ בְּעוֹדָה בְּכַפּוֹ יִבְלַעְנָה: (6) בַּיּוֹם

* פתח באתנח

ת"א ביום ההוא מנלס ה', ע"י. סנהדרין י"א, קי"ג:

רש"י

כליות נוצל תהיה). הלומי יין כך קודאן על שם שכורתן שנאמר זהם (עמוס ו') השותים צמודקי יין: (ב) הנה. יש רוח חזק ואמץ לה' שהוא כזרם צדד ושער קטן מרירי: הניח לאדן ציד. יניחבו על אדנלם צידו החזקה ויפיל הנוצלות מן התאנים: (ד) כביכורה צטרס קיץ. כזיסולה של תאנה לין נוצל: צטרס קיץ. עת זיסול שאר התאנים אשר מתוך שהיא צבורה קופץ עליה וצולעה עודה ככפו כך וישקוד על הדעה ויציאה עלינו (דניאל ט'): (ה) ביום ההוא. כהתם הפוטענים יהיה ה' לזאות לעטרת נצי לזקיקם

באור

הקצב הכניא דבריו אל אנשי יהודה, שנלכדם עוודה עוד אחר גלות ישראל והיסה בהללחה כל ימי מלך עליהם מחקיהו הדיק. אך מררס ורדפס אחרי התענוגים העירו את רוח הכניא מחדש, להוכיח רשעתם על פניהם. ולאיים עליהם ביעודים רעים, אחרי אשר לייר אושרם תחת ממשלת המלך הירא את ה'. בנאמרים קלרים ורבי הענין. עשרת נאות, שומרון היא עטרת נאות של שכורי אפרים, כי שומי יין ושכר באלות הקדם ישימו עטרת לילים ופרחים בראשם, וכאח עשו ב"כ אנשי יון והרומיים. צבי, חפץ וחמדה ופאר. תפארתו, הליך הנוצל הוא שומרון כי עם חורבנה קרובה, והליך הנוצל הזה הוא היה לצי תפארת של אפרים. ניא שמינס, בקעת ארץ שומה, מנדלת פירות רבות וטובות. הלומי יין, מוכי יין, שהיין מכה אותם לארץ (רד"ק): (ב) חזק ואמץ. הוא מלך אשור. לאדני, החזק והאמץ יבוא מאת ה'. וכן (למעלה כ"ב ה') כי יום והוזה לה'. שער, כשער, לשון קערה. קטב, ענין כריסה, כמו (הושע י"ג) אחי קעבך שאול. הניח, ענינו פה השלכה (הינווערפען), כמו (עמוס ה' ז') ההופכים ללענה משפט ולדק לארץ הניחו. והטעם, החזק והאמץ יוליך את עטרת נאות לארץ, וברגלים ירעקס הרומקס. ואחרים פותרים, האל יניח את הזרם לארץ, ויחורבם (דח: ער נידעסטיירלען) (עמט היט מחלט): (ד) ציצית נבל, הוא החומר, ומקדן אליו לילים ע"ד ברכת טוב, אשר רע. ולדעת רד"ק לילים כנפרד, כמו פוגם והרומיים; אבל לפי דבריו ראוי לילים נוצלם. בכבורה, השלכה הנכורה שהנבל צמחלה, בני אדם קופלין עליה לקחמה והרואה אותה בחללה לוקח אותה (רד"ק). בעודה ככפי, בזמן שהסיה ככפו, חפץ יבלענה מרוד חמדתו אותה, כן יהיה עושר אפרים וטובם, שיבלעס הארץ במהרה (הי"ל): (ה) ולצפירת, עטרה ולפירה אחד ולצי תפארת אחד ולפירה

1) eigentl. Bersäglagenen, Bezeichnung der Stadt Samarien.

הָהוּא יִחַבֵּשׁ יְהוָה מְשַׁבֵּלַת הַנָּהָר
עַד-נַחַל מִצְרַיִם וְאַתֶּם תִּלְקְשׁוּ לְאַחַד
אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (יג) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֲבָדִים
בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר וַחֲנֻדָּהִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
וַחֲשִׁתָּהוּ לִירֵחוֹ בְּהָר הַקֹּדֶשׁ
בִּירוּשָׁלַם:

כח (ה) הוֹי עֲטַרְת גִּאוֹת שְׂכָרֵי אֶפְרַיִם
וְצִיץ נָבֵל צִבִּי תַפְאֲרָתוֹ אֲשֶׁר

Euphrats bis an den
Bach Egyptens, und
ihr werdet einzeln
aufgelesen, Söhne
Israel's. 13. An
jenem Tage wird in
die große Posaune
gestoßen, und es kom-
men die Herumirren-
den im Lande Assy-
rien, und die Ver-
stoßenen im Lande
Egypten, und beten
an den Herrn, auf
dem heiligen Berge
in Jerusalem.

28. 1. Wehe der
stolzen Krone der Trunkenen im Ephraim, der welken Blume, seinem herr-
lichen Schmucke, auf dem Haupte des fetten Thales, der vom Weine Ueber-

רש"י

(יב) יהבוש ה'. ת"י יתרמוץ קטילין ואני אומר ז' לשונות כללו חיצות ולקטת נופלין
זה על זה כחוצות זיתיו וחזר ומלקטן ואחרים מלקטין אותן מן' הארץ כך הקצ"ה יתחיל
האסיפה כמו שנאמר יתקע בשופר גדול: משצולת הכהר. הם האובדים צאן אסור: הכהר.
פרת הם צני אסור היוטצים על פרת: עד נחל מזרים. הם הנדחים צאן מזרים:
עד נחל מזרים. אותם הם יושבי מזרים יחצות אותם כחוצות זיתים: ואתם תלוקטו.
מן' בגליות: לאחד אחד. המוליד א' מכס יציאכו מנחה: (יג) האובדים צאן אסור.
לפי שנפלו מארץ דחוקה לפנים. מן הכהר סמנציון קראם אובדים:

כח (א) שכורי אפרים. שהיו משתכרין ציין טוב של מדינת פרוגיתא כדאמר מייא
דדורמסקית וחמרא דפרוגיתא קפחו עשרת השצטים: ולין נוצל לצי תפארתו.
ומלץ מטע תפארתו יהי לין הפרח שלו נוצל הם תאנים המקולקלות כמו ששנינו בצרכות
על הכוצלות ופירשו דבותינו צוטלי כומרא. ולין כן כדמתרגמינן ולין לין ואלין כן
אשר נטועים על ראש גיא שמנים היא כנרת שפירותיה מתוקים ושם הם הולמים
עומם יין: הלומי היין. כתושי חמר. ויש עוד לפתור לצי תפארתו אשר על ובו' לצי
התפארת שעל ראש עשרת השצטים המשוין צבאות ראשי שמנים כמו שנאמר (עמוס
ו') ראשי שמנים ימשחו. גיא לשון גאזה כמו (לעיל ט"ו) מואז גיא מאר (ואותו הלין

באר

ומהו לשון לארס המונים המונים, היו כאלילות וכשצלים, והאל חצו אחרם, והם נפלו פתע פתאום לרוב
כפירות וחמים הנחשטים. משבולת, שצולת הוא חזק מרובת הנחר, כמו (הלים ס"ט) ושצולת שטפחני.
הנהר, נהרא פרת (הכשדי). והעטם על האובדים צאן אסור המכרים במקרא שאחר זה. שהם יושבים על
נהר פרת. נחל מזרים, הוא נילוס, ומצטם על הנדחים צאן מזרים, לאחד אחד, אחד לחבירו, אחד וזה
ואחר וזה יתקבלו יחד (ה"ט): (יג) בינים ההוא ובו, הטעם, אז יבקשו כל בני אפרים הכדורים, לשבט אל
ירושלים, כי ראו, כי מלכותם אבדה (כן עזרא):

כח (א) הוי, שומרון הקדומה הנקראת עתה זעבאסטא, צויה על ראש הר עגול, מוקדש מעקפות
ובנצות קטנות מלאות כל פרי, והמשילה הנביא אל עשרת ליאים ופרחים. והנבואה האלה חסוק על אפרים
וחר השכטים, עד פסוק ו'. ומייעד להם הפורענות ע"י שלמנאסר מלך אשור (ראה ומלכים ב' י"ז ו') ואחר כן

steine, zertrümmerte, und nicht mehr stehen die Astarten und Sonnensäulen. 10. Denn die (einst) feste Stadt steht öde, eine Wohnung, wovon Alles verjagt ist, verlassen, wie die Wüste; daselbst weiden Kälber und lagern sich und verzehren ihre Reiser. 11. Wenn ihre Zweige trocken sind, werden sie abgebrochen; es kommen Weiber und

zünden sie an, denn kein verständiges Volk war es: Darum erbärmte sich sein Schöpfer seiner nicht, und der es bildete, war ihm nicht gnädig. 12. Aber es geschieht an jenem Tage, daß der Herr Ernte hält von der reißenden Strömung des

אֲשֶׁרִים וְחַמְּנִים: (י) כִּי עִיר בְּצוּרָה
בְּדָד נִוָּה מְשַׁלַּח וְנִעְזֵב כַּמְדָּבָר שֶׁם
יִרְעָה עֵגֶל וְשֶׁם יִרְבֵּץ וְכֻלָּה סְעֻפִּיהָ:
(כ) בִּיבֶשׁ קִצִּירָה תִשְׁבְּרָנָה נָשִׁים
בָּאוֹת מֵאִירוֹת אוֹתָהּ כִּי לֹא עִם־
בִּינוֹת הוּא עֲלֵיבֶן לֹא־יִרְחֲמֵנִי עֲשֵׂהוּ
וַיִּצְרוּ לֹא יִחַנְּנוּ: (ג) וְהָיָה בַּיּוֹם

ת"א ביבוש קצירה נתרח ח', י' כי לא סנסדיון י"ח, כ"ב: ויה' ביום ההוא נכות ט', נ"ר. כ"ס ח', י"ח. סנסדיון י"ח, ק'. מכו' ג', כ"ד:

רמז

יקוימו להם עכו"ם: (י) כי עיר צורה דד. כי צעטות זאת עיר צורה של ישמעאל תהיה דד והבור יהיה משולח מיוסדיו ונעזז כמדד: סס ירעה עגל אפרים ירשנו שקדוי עגל שגאמר (ירמיה ל"א) כעגל לא לומר: וכלה סעיפיה. ענפיה: (יא) ביבויש קליירה. קלירי שרשים כמו תשלח קלירי' (תהילים פ') ועשה קליר (איוב י"ד) כלומר כשתכלה מעשו זכות מעט שכיז את אציו אז תשצרה סעיפיה: נסים צלות מאירות אותה. עם חלש כנשים ידליקום כך ת". מאירות כמו (מלאכי א') ולא תאירו מזמחי חנם וכן פתד דונ"ש מחמת שהעלים יהיו נוחים להדליק. אצל מנחם פתד מלקטות כמו אריתי מורי (שיר ה') ואדרה כל עוזדי דרך (תהלים פ') השיז לו דונ"ש והלא כתיב ציוס קלירה וצענזים יצאים איז מלקטין פרי וכן רצותינו שאסרו לקבל מהן אדקה מפני הטעם הזה שאמרו צא צתרא פ"ק לית ליה ציוס קלירה תשצרנה:

באר

חלקי הגוף (דיח גחנלע פֿרוֹט), אך הוראתה כמו חחר הפעל' (דאז חזט גחנן אָדער גערחדע דיח פֿרוֹט דאפֿון), וכן (אויב כ"ז ב') כל עוד נשמתי כי (נח אָנגע נור, חייב. גחנן נח אָנגע חזט), וגם בארמון ובמלמד ישתמחו בו ע"ד חחר הפעל, כמו (היכל ב' י"ב) כל קהל דה (עבען) דעם= החלב), כל כך (נח עגרה), כל שכן (געטווייגע דען). חסר חטאתו ואשריו ואשמיו חטאתו אשר היו בקרבן, זאת הינה חטאתו ועמה נשקרו ע"י האויב הוספה חטאתו. **בשמו**, חטאתו, ר"ל האויב אשר חסריו את עירו הבטורה, המכרת בכספו שלחחריו, הרס את נאמחותיו, וזאת הינה לעובתו, כי הוא מעלמו לא היה מקרי חטאת והאשרים, ואם יושב מהבנות אל ירושלים, אז ישתמחו לה' בזה הקדש, כלומר בפנקו י"ב. **גיר**, קיד, ובארמון (דניאל ה') על גירא די כחל היכלא: (**י**) **נור משולח**, נור אשר נגרשו ממנו וכל יושביו, ועל כל היו נצטח כמדברי, וכן (למעלה כ"ז) לן נשולח. הטון משולח מן הק: (**א**) **קצירה**, קציר הוא ענף העץ, כמו (אויב כ"ט) ועל ילן בקצירי, וקצירי הוא לשון דרך כלל, ואמר על הפרע דרך רבוי משכנה, ר"ל הסעופים והפארות (מדברי דר"ק). **נשים**, כל אונות, אפילו יהיו חלשים כנשים ירעו לה וישחיתו אותם (הכ"ל), **מאירות**, מעצירות, כפפעיל מן אור, וכן (מלכא א') ולא תאירו נאמתי חסם, אבל יאכל חריט מורי (שיר ה') אשר בל מן אור, והוא ענין לקעס, **אורות**, כנוי הנקבש על קבילת הענלים. **לא** עם בניות, ישאל עמה אלו עם בניות (הכ"ל): (**יב**) **יחבט**, את דרך משל, כללו הגולים, אשר

יַעֲקֹב יִצְיֵן וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פָנָיו
תֵּבֶל תְּנוּבָה: (ז) הַבְּמִכְתּוֹ מִבְּחוֹ
הַכֶּהוּ אִם--כֶּהָרֹג הָרָגוּ הָרֹג:
(ח) בְּסִמְפָּאָה בְּשִׁלְחָה תִּרְיַבְנָה הָהָה
בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָרִים: (ט) לָכֵן
בְּזֹאת יִכָּפֵר עֵוֹן-יַעֲקֹב וְזֶה כָּל-פְּרִי
הָהָר חֲשֹׂאֲרָיו בְּשׁוּמָו | כָּל--אֲבָנֵי
מִזְבֵּחַ בְּאֲבָנֵי-גֵר מִנְפָּצוֹת לֹא-יִקְמוּ

ת"א בסמאסא טס י"ג, ק"ס. סוטס ה', ח'. סנהדין י"ח, ק"ו:
בשומו ענ"ס כ"ד:

die Frucht der weggeschafften Sünde, daß man die Steine der Altäre, wie Kalf-

רש"י

יוכל לקטרב ולומר מה נשתנו אלו מאלו: (ז) הבאים ישרש יעקב. הלא ידעתם מה
עשיתי בראשונה הצאים למלכים אשר השרש יעקב לזו ופרחו טס עד מלאו פני
תבל תנובה: (ז) הבמכת מכה הכהו. הראיתם בגזרותי שמכת המכה יעקב הכתיו
הס טצעוס צמים ואני טצעתים צמים יש תמיהות טהס מתקיימות כגון זו וכגון
(שמואל א' ז') הכנלה נגלתי אל צית אציק (יחזקאל ח') הדואה אתה מה טמה
עושים: אס כהרג. ישראל שהיו הרובין של פרעה הרור פרעה ועמו: (ח) בסמאסא.
צחותה מדה: צלחה תריבנה. כשילחה מלכים את ישראל תריבנה המדה צסאה שלה:
הגה צרוחו הקסה. הגה דיצר דיצורו הקסה: ציום קדים. ציום ויוך ה' את היס
צרוח קדים עזה (טמות י"ד): (ט) לכן. גס עתה צזאת היס מתכפר עון יעקב
לזכות להגלל כמאז. וזה כל פרי הטוב לו להסיר חטאתו אס ישים כל אצני מוצחות
צמותיו כלצני ביר מנופלות מדוקדות וכן (תהלים קל"ז) ונפץ את עוללך וכן (ירמיה
י"ב) ונפלתם איש צלחיו: ביר. מין לצע הוא: לא יקומו אשרים וחמנים. למען לא

באור

העלט אן אייגענען טוטלע, ומהורגם לפי הכוונה. ואולי הס דברי הכס. והענין אשר: (ז) הבאים,
הימים הבאים, והוא זמן הישועה (רד"ק) ולדעת הכשרי הבאים הם צני ישראל, שישבו מן הגלות, ויבואו לראשם:
(ז) הבמכת, האס הכה האל אס ישראל, כאשר הכה אס מכהו, פרעה וקמחריב חולסו? הרבני, הכון
הצ"ר, והעטס, הכי כהרג ישראל, כאשר כהרגו אויביו? הרג, עבר מננין פֶּקַד, כמו (תהלים מ"ד) כי
עליך הורגו כל היס: (ח) בסמאסא, רובי המפרשים אמרו, שהוא מנזרת סאה, והעטס מדה, והיא כפולה,
כמו יררר (כן עמר). והעטס, צמדות מדות שלמה לה פורענותה, כמו ומדותי פעולתם ראשונה אל חיקם
(למעט ס"ה). בשלחה, ענין שילוח ובידושין והכני מושב על כנסת ישראל. תריבנה, סח"ו היא לנוכה,
ואמר הכניח אל האלהים: אתה ה' חיקר את ישראל צ"י שגברש אוחס מחרס, והסהל לקוח מן האיש אשר
ישלח את אשמו. הנה, ענין הקסה, כמו (משלי כ"ה) הגו סגיגים מנכסף, הגו רשע לפני מלך (רד"ק). ברוחו,
נגד מה שאמר ומלאו פני תבל תנובה, אמר צעת הכעס הקיר הפרי צרוחו הקסה, שנקיב צהס, ציום שנושבת
רוח הקדים עזה (ה"ל). וכן (איוב כ"ז) ישלחו קדים וילך וישערהו ממקומו: (ט) לכן, ענינו פה כמו אבל,
חולס, אך (חבער, דרך, וכן (למעט י" כ"ד). והכמו זה נמשך אל הקודם. ואמר האל: הן אמת שגברשתי
מחרלו וסחרבתי את עריו, אבל צזאת יכופר עונו. כל פרי, מלת כל לא מורה פה על מקפר כללי לחקק כל

anmuthigen Weinberge also: 3. „Ich der Herr, bin sein Hüter, will ihn sehr fleißig tränken; daß ihn Niemand angreife, will ich Tag und Nacht ihn hüten. 4. Zorn hab' ich nicht mehr 1); ■ fänd' ich nur Dornen und Disteln zur Bekämpfung! Ich ginge auf sie los, und verbrennte sie insgesammt!

5. Wenn er (der Herr) mich fortwährend schüttet, dann verschafft er mir Frieden, Frieden verschafft er mir 2).“ 6. In der Folgezeit schlägt Jakob Wur-

(ג) אֲנִי יְהוָה נִצְרָה לְרִגְעִים אֲשַׁקֶּנָּה
פֶּן יִפְקֹד עָלָיָה לַיְלָה וְיוֹם אֲצַרְנָה :
(ד) חֲמָה אֵין לִי מִיִּתְנָנִי שְׁמִיר שִׁית
בְּמִלְחָמָה אֲפִשְׁעָה בָּהּ אֲצִיתְנָה יַחַד :
(ה) אִו יִחָזֵק בְּמַעְוִי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי
שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה-לִּי : (ו) * הַבָּאִים יִשְׂרָשׁ

* הפסרת שמות לאשכנזים

ת"א חמה אין לי נדדים ב', ז"ל: עכו"ם ח' ד', יחזיק סנהדרין
י"ח, ז"ט: הבאים ישרש יעקב שנה כ"ז, קמ"ה:

רש"י

י"גה העוז חמד ויכו"ם זלע"ז: (ג) אני ה' נוצרה. צעת הגלות: לרגעים אשקנה. מעט מעט אני משקם אותה כוס פורענות הצאה עליה פן אפקוד עליה צצת אחת ואזרנה לכך לילה ויום אני מתזונן זה. ויוכתן תירגם אם לא שאני פוקד עליהם עונות שהם מדבילים לפני לילה ויום הייתי ענין עליהם: (ד) חמה אין לי. אין לי פה להגדיר חמתי על העכו"ם לפי שאף ישראל חוטאין ומדת הדין מקטרגת: מי יתנני שמיר שית צמלחמה. צצני מלחמתי והוא עשו מי יתנני ואוכל לפקוד עליהם ולא תוכל מדת הדין למחות שיסוצו ישראל צתסוצה והיא נותנת אותו שמיר ושית צצני מלחמה. אפסע פסיעה על מדת הדין אפקוד עליהם אף יתרון ונוספות על עונם ואליהם יחד כן ת"י על האומות. ורז"ל פירשו על ישראל והוא מוסר על הכרם חמה אין לי צכל הכעסים שהכעסתי הכרם הזאת לא אוכל לשפוך חמתי לצערם מפני השצועה שנסעצתי לאצותיהם מי יתנני כימים שעצרו לולי השצועה הייתי שמיר ופוסע צדרם ואליהם יחד: (ה) אי יחזק צמעווי. או לשון אם כמו או נודע כי שור נכח הוא (שמות כ"א) או יחזק עמי. צמעווי שלא יצקס מעוז אלף מעווי אז יעשה שלום לי להניח דעתי ואפי שמתקשקשת צי על שאיני נוקם צדרי ואנקם צהם: שלום יעשה לי. ממדת הדין שלא

באר

נחש צריח. גם עקלקוק הם ציבשה, והעעם על מלכי הארץ, והתנין הוא מלך מזרים, כמו יחזקאל (כ"ט ג'). והישר צעני דברי ר' משה הכהן, שהוא רמז מנחם כל גבורי מלך, וגנדי וטר: (ב) חמר, פירש הרד"ק יין אדום וטוב. והביא רמז מלשון הערב, שבה יקרא יין אדום אל חומר. והכחן חמר בדל"ת, כמו ברמי חמר (עומק ה' י"ח). וכן קראו השנעים זקנים. והמשיל ישראל לכרם נחמד. ענן לה. כמו ענן לה' צחורה (תהלים קמ"ז). פן יפקוד עליה, חמר רבי משה הכהן, פן יפקוד עליה האויב, לילה ויום אחרים, והוא הישר צעני. (בן עזרא). וכן מתורגם: (ד) חמה אין לי, על הכרם. מ' יתנני. מי יקן לי, כמו מי יתנני מלך אורחם צמיר (ירמיה ע'). והעעם, אין לי עוד אף וחמה על הכרם, ומי יקן ואמלא שמיר ותיח להלחם צם ולכלותם, כי השמיר והשם הם שוגאי הכרם, והוא משל על ארצי ישראל. אפסעה, מענין כפסע צני (שמואל א' כ'), ר"ל אלעד עליהם ואשרפם יחדיו צאט להצח אפי. וכתיב הנקבה צה קבוצת הקוליס: (ה) או, לשון אם, כמו (שמות כ"א) או נודע כי שור נכח הוא (רש"י). יחזק צמעוי, דברי העם: אם ה' יהיה חמדי מעת ומשגב לנו, אז יעשה לנו שלום מכל אויביו, ונשכון לצעה על ארנו. ולפי המלות חרבונו (ווען ער פֿעסט

עֵן יִשְׁב־הָאָרֶץ עָלָיו וּגְלָתָהּ הָאָרֶץ
אֶת־דָּמֶיהָ וְלֹא־תִכַּסֶּה עוֹד עַל־
הָרוּגֶיהָ:

den Bewohnern der Erde ihr Verbrechen zu ahnden; die Erde bringt zum Vorschein das (von ihr eingefogene) Blut, und verdeckt nicht mehr die Gemordeten.

כֹּז (ב) בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְהוָה בְּחַרְבּוֹ
הַקָּשָׁה וְהַגְדוֹלָה וְהַחֲזָקָה עַל־
לִוְיָתָן נָחֵשׁ בָּרֶחַ וְעַל לִוְיָתָן נָחֵשׁ
עַמְלָתוֹן וְהָרַג אֶת־הַתַּנִּין אֲשֶׁר בַּיָּם:
בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַם חֲמַר עֲנִי־לָהּ: (ג)

27. 1. An jenem Tage strafft der Herr mit seinem Schwerte, dem schweren und großen und gewaltigen, den Leviathan, die gerade Schlange 1), und den Leviathan, die gewundene

ת"א ביום ההוא נחרה ה' ע"ד: והרג את התנין סס:

Schlange, und tödtet das Ungeheuer im Meere. 2. An jenem Tage singt vom

רש"י

ה' יולא וכו'. ממדת הרחמים למדת הדין: יושב הארץ. הוא הר שעיר: על הרוביה. שהרגו בישראל:

כֹּז (א) על לִוְיָתָן נָחֵשׁ בְּרִיחַ וכו'. ת"י על מלכא דלתרצבז כפרעה מלכא קדמאא ועל מלכא דלתגאלי כסנחריב מלכא תנינא צריח לשון פשוט כצדיח הזה לפי שהיה ראשון: עקלתון. לשון כפול לפי שהוא שני. ואומר אני לפי שאלו שלש אומות חשובות מלרים ואשור ובלדן מלרים וע"ש שנמשלו עובדי כוכבים ומזלות כנחשים הנשחטין: צארן אשור והכנענים צארן מלרים וע"ש שנמשלו עובדי כוכבים ומזלות כנחשים הנשחטין: לִוְיָתָן נָחֵשׁ צריח. הוא מלרים: לִוְיָתָן נָחֵשׁ עקלתון. הוא אשור: והרג את התנין אשר צים. הוא לור שהוא ראש וכו' יושבת צלצ ימים וכן כתיבס קרואים איי הים והן דומיים: (ב) ביום ההוא. צעת הגאולה ישירו לישראל זו היא כרם חמר והוליאה

באור

עלמו: (בא) דמיה, הם הקי השפך עליה ונבלע בתוכה, כי צהיות הם על פני הארץ, הוא לועק אל האלהים לתת נקמתו בשופכו, כמו שאמר איוב (שם ע"ז) ארץ אל תכסי דמי הרוביה. שנקברו בתוכה: כֹּז (א) ביום, דבוק אל שלפניו, ואמר: כאשר ילא השם ממקומו לפקוד עון יושב הארץ, יפקוד גם יושבי הים. לִוְיָתָן, שם כולל החיות הגדולות והנוראות, שנמקום צריחתן צים (גדלשע ווחססער-טהירע). וקלם מהם גם כיצבה, כמו הנחשים הגדולים. בריח, לשון פשוט, כצריח הזה (רש"י). ולפי זה ענינו ישר (וגערחדע), היפך עקלתון, תחת ג"כ דעת המבארים והנעשתקים הישנים, ולד"א נקרא צריח, לפי שאינו יכול לעקם את עלמו, וסדרומו (אונגלענקיחאשע סאחנגע). והחכם מ"שע"ים פותר צריח לשון שמאל כמו בערבי, וראוי לתרגם (דיח נחרדל"שע סאחנגע) ואולי הכונה על ככל שהיא מנפון לארץ ישראל. וחנינו (איוב כ"ו י"ג) חוללה ידו נחש צריח, והוא' תמונה הכוכב בדמות נחש, הקרוב אל קוטב האפוני. ח"ל הר"ק: ויש מפרשים נחש צריח הסלי, שהוא מצריח מן הקלה אל הקלה, גם הוא עקלתון ועליו כאמר חוללה ידו נחש צריח, וכן הוא בפרקי רדבי אליעזר, הסלי מנוד המאורות, ועווי מן הקלה אל הקלה כצריח עקלתון, ע"כ דבריו. והחכם בעזע"י וס מתרגם (דיח פליצטיגע סאחנגע), ואמר שהוא כנוי מליי להנחש. עקלתון, מענין אחרות עקלקלות (שופטים ה'), והענש, נחש הסולק על גחווו צמנועה קיבויית ועקומה. התנין, ענינו צריח גדולות ומשונות שבים. ולד"ק צים הוא נהר מילוס. וכתב הראב"ע: יש אומרים, כי לויס

1) eigentl. die Kiegelschlange.

der Welt¹⁾. 19. Es werden deine Todten aufleben, unsre Leichname auferstehen! Wacht auf und jubelt, ihr Bewohner des Staubes! denn ein Pflanzenthum ist dein Thau²⁾, und die Erde gebärt³⁾ die Schatten wieder.“ 20. „Auf, mein Volk, geh' in deine Kamern, und schließe die Thüren hinter dir! Verbirg dich einen kleinen Augenblick, bis das Strafgericht vorüber ist.“ 21. Denn siehe, der Herr zieht aus von seinem Wohnsitz, an

תָּבֵל: (יט) יַחֲיוּ מֵתֶיהָ נִבְלָתִי יְקוֹמִיזוּ
הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שִׁכְנֵי עֶפְרַי כִּי מֵלֶ
אֲדֹרֶת מֶלֶךְ וְאֶרֶץ רַפָּאִים תִּפִּיל: (כ) לֶךְ
עִמִּי בֹא בַחֲדָרֶיהָ וְסִלַּר דְּלִתֶּיהָ בַּעֲדָהּ
חֲבִי כְמַעַט־רַגַע עַד־יַעֲבֹר־זַעַם:
כִּי־הִנֵּה יַחְדָּה יֵצֵא מִמְּקוֹמֹו לִפְקֹד

* יתיר ' * יתיר 'א

תֵּיִא חֲבִי כְמַעַט רַגַע זְכוּת ח' ו':

רשי

אין יושבי תצל יכולין לעשות פלא: (יט) יחיו מתים. למעלה התפלל שלל יחיו הרשעים כאן התפלל שיחיו הדיקים צדקה ממך יחיו אותן שומותין עליך יאל דצר מלכות מלפניך לומר נצלת יקומון נצלות עמי שנצלו עמון עלי להם תהי תקומה זו חילוף להם שכתבו למעלה דפאים כל יקומו וכל אלו יקומון: הקילו ורננו. כל זה יאמר להם הקצ"ה הקילו ורננו לשון ציווי הוא זה: כי על אודות טלך. כי נאה לך לעשות כן שיהא טל תודותיך ומאותיך להם טל של אור: וארץ דפאים תפיל. ולאדך ולעפר תפיל את ארץ דפאים שדיפו ידיהם מתודתך: דפאים תפיל. לפי שאמר וכל יפלו יושבי תצל חוזר ואומר אתה הפילם כי אין צדקתינו כדי להפילם: (כ) לך עמי צא צחדריך. תשובה זו הסיצוהו לכצול לך עמי צא צחדר צצתי כנסיות וצצתי מדרשות. ד"ל התצונן על מעשיך צחדרי לך כך דרש רבי תנחומא: וסבור דלתיך צעדך. ת"י עבד לך עוצדין טצין דיגנון עלך. ור' תנחומא דרש סבור דלתי פוך שלא תהרהר אחר מדת הדין: חצי. התחצאי מעט עד יעצור זעם כי אמת אפקד על שונאך: (כא) כי הנה

באר

ואחרי לשון קבלנו הדרות. דבר הישועות שהנעתנו. לא היה נעשה בארץ: (יט) יחיו מתים. יבוא יום שיחיו מתים והכנינו נוכח השם, וכן פ"י הדר"ק, ואמר שהכוונה על הדיקים. ולד"א הוא תפלה. אחרי ה' הממית ומחיה, החיה את עמי עמך, וחרבונו (ואחשבה) דייכע טחדטען חו. ג. ו. נבלתי, בא בלשון יחיד על האומה בכללה. הקיצור, קריאת הניבא אל שוכני עפר שיקילו וירננו. אורות, הם ירקות, כמו ללקוט אורות (ומלכס ב' ד' ה'), ואמר ע"ד משל, על הראוי לירקות הוא טלך, כמו שהעל מחיה הירקות ומלמחיה. כן טלך, אחר כנגד השם שיחיה המתים (דר"ק). ועל פיהו חרונתי. ורוץ המבשרים אמרו שהוא מן אורה, על של אור ועל"ש כמו אור החיים, (חיון טהויר דעם לעבענס). תפיל, הארץ השליך המתים ממנה ולחזק. לשון האשם המפלת דר"ק: (כ) לך עמי, מקרא זה והצא אחריו הם מאמר החסימה. ובו אמר הכניא לאנשי ירושלים שירגישו עד יעברו יוני הרעה, כי קרובה הישועה לבוא. בחדריך, על דעת ר' משה הכהן, שיסגור בירושלים מפני קסחריב (בן עזרא). חבי, ציווי מן חנה, כי עס יבוא ג"כ בלשון נקמה כמו. (שמות ה') וחטאת עונך (ומדברי ה"ל). ועעמו, הסתיר עלמך. ורבי יהודה הסדוקק אמר שהוא שם חואר על משקל שבי. באלו כחוב היו חבי כמעט רגע. ונראים דבריו כי לא נמלא הקל לא מן חנה ולא חנה ורק כנפעל ענינו כסירה

1) die heidnischen Völker.

2) d. h. belebend und erquickend, wie der Pflanzenthau.

3) eigenl. wirft von sich.

וּתְאֵבֶד כָּל-זֵכֶר לָמוֹ: (טו) יִסְפָּת לְגוֹי
 יְהוָה יִסְפָּת לְגוֹי נִכְבְּדָתָּ רַחֲמָתָּ כָּל-
 קְצֵי-אָרֶץ: (טז) יְהוָה בָּצַר פְּקֻדּוֹתָ
 צָקוֹן לֹחֶשׁ מוֹסְרָתָּ לָמוֹ: (יז) בְּמֹו
 הָרָה תִּקְרִיב לִלְדֹת תַּחֲיִל תִּזְעַק
 בַּחֲבִלֶיהָ בֶּן הָיִינוּ מִפְּנֵי יְהוָה:
 הָרִינוּ חֲלֹנוּ בְּמֹו יִלְדֵנוּ רֹיחַ יְשׁוּעָתָּ
 כָּל-נַעֲשֵׂה-אָרֶץ וּבָל-יִפְלוּ יֹשְׁבֵי

ת"א הרינו חלנו וזה ח' ח': יחי מתיך כתוצות י"ב, ק"ח. סנהדרין
 י"ח, ז': הקיצו סוטה ח' ח': כי של כתוצות י"ב, קי"ח: כך
 עמי קמח ו', פ', סנהדרין ג', כ"ה, ק"ה ענו"ס, ח', ד :

waren schwanger, empfanden Wehen; doch als wir gebären sollten, war es Wind 1). Nicht ist das Land gerettet, und nicht gestürzt sind die Bewohner

15. „Du häufest (Weiden) auf das Volk, o Herr, auf das Volk, das dich verherrlicht, vertriebst es nach allen Enden der Erde. 16. Herr, in der Bebrängniß blickten sie auf dich, ergoßen sich in Gebete, als deine Züchtigung sie traf. 17. Wie eine Schwangere, wenn die Geburt naht, Wehen empfindet, schreit in ihren Schmerzen: So waren wir vor dir, o Herr! 18. Wir

רש"י

לעולם הבא והרפאים האלה שריפו ידיהם ממעותיך כל תהי להם תקומה: לכן פקדת ותשמידם. הלא פקדת עליהם כזר ותשמידם צאמרי פיד כענין שנאמר כי מחה אמהה את זכר עמלק (שמות י"ז): (טו) יספת לגוי. לישראל יספת להם תורה וגדולה וכבוד וכל כמה שיספת להם נכבדת שהם מודין ומשחזין לפניך על כל הטובה מה שלא היה כן מנהג העכו"ם וע"כ ריחקת מלפניך כל שאר קלוי ארץ הרי צטוצתם כך עושים ישראל לפניך קילום וכבוד וצלל להם: (טז) ה' צלל פקדון. אינם מהרהרים אחר מדותיך: לקון לחש. שפר שיח ותפלה: מוסרך למו. צהיות מוסר יסודיך לאין עליהם וכך היא תפלתם: (יז) כמו הרב תקריב ללדת וגו' כן היינו מפניך. דואין אנו לדות מתחדשות וסדורים אנו שהם מיני סימני ישועה וגאולה לפי שאנו מוצתחים ליגאל מתוך נוקה ולדה כיוולדה זו: מפניך. מפני גזירותיך: (יח) הרינו חלנו. חיל יולדה כאלו ילדנו כאלו קדוצים אנו להבאל והוא דוח ואין ישועה: ישועות כל נעשה ארץ. ככל ס צלינו ולדותינו אין אנו מצינים לנו ישועה: וכל יפלו. אין נופלין העמים שהם יושבי תצל שכבשו ומלאו את הארץ ויונתן ת' כל יפלו לשון ונפלינו אנו ועמך (שמות ל"ב)

באר

או מוסרך הבא צפוקו ט"ו, והעטם אמה האל יספת רעה על רעה לגוי, והוא ישראל, אשר בו נכבדת, ורחקת את העט: הזה ממקומו אל כל קלות הארץ. וע"פ זה דבוק הוא כראוי אל הכסודי שלאחריו. וקדוב להם פי' הראב"ע כל מה שיספת ליסר עמך פעם אחר פעם הודו כבודך, ואם הרחקתם ממקומם: (טז) פקדון, צלל להם שחרוך. צקון, כמו ילקו, צחקון הפ"א, והנו"ן נוסף. כנו"ן אשר לא ידעון אבותיך ולחש פי' חפלה, לפי שהיא נאמרת בלחש, ר"ל בעט שהיה מוסרך להם, היו שופכים לפניך חפלה, כי ידעו, שהלחש הבאה להם בגלות, מוסרך היה, ולא דרך מקרה. (מדברי רד"ק). ועטם לקון לחש כמו ולפני ה' ישפוך שיחו (ספלים ק"ב): (יח) רוח, ז"ל הרד"ק: פירש אדוני אבי ז"ל היולדת כאשר ילדה, ידעה כי כבר נמלטה, אך בנינו כמו האשה שתקריב ללדת בלא עשה, ולא ילדה זמן כמו רוח, ואינה שומעת בהפקק החננים, כי יודעת היא, כי בקרוב תעמוד עוד במשבר בנים, כן

nicht auf des Herrn
Höheit." 11. Herr:
hochgehoben ist deine
Hand, aber sie sehen
es nicht; laß sie se-
hen deinen Eifer für
dein Volk und zu
Schanden werden!
Möge Feuer deine
Feinde verzehren! 12.
Herr! verleihe uns
Frieden! denn all'
unser Thun hast du
uns schon vergolten.
13. Herr, unser
Gott! Es beherrschen
uns Herren, außer
dir; nur durch dich ru-
fen wir deinen Na-
men an. 14. Todt sind sie, leben nicht wieder auf; Schatten, stehen nicht wieder
auf, weil du geahndet und sie vertilgt, und jedes Andenken an sie vernichtet hast.

בְּלֹא-לִמּוֹד צֶדֶק בְּאֶרֶץ נִכְחֹת יַעֲוִל
וּבְלֹא-יִרְאָה גִּבּוֹת יְהוָה: (יב) יְהוָה
רָמָה יִדָּה בְּלֹא-יַחֲזִיזוּ יַחֲזִיזוּ וַיִּבְשּׁוּ
קִנְיַת-עַם אֶף-אֵשׁ צִרִּיהָ תֹאכְלֵם:
(יג) יְהוָה תִּשְׁפֹּת שְׁלוֹם לָנוּ כִּי גַם-
כָּל-מַעֲשֵׂינוּ פָעַלְתָּ לָנוּ: (יד) יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ בָּעֲלֹנוּ אֲדָנִים זִוְלָתָהּ לְבַד-
כִּדְּ נִזְכִּיר שְׁמֶךָ: (טו) מֵתִים בְּלִי-יָחִיו
רַפָּאִים בְּלִי-קָמִי לָבֵן פִּקְדָּתָהּ וְתִשְׁמִידָם

ת"א ה' תשפוט זכות ע', נ"ו: ותאבר סנהדרין י"ח, ק"י:

רשימי

ראה לא חסד כמו ככה יעשה איז (איז א') : (יא) ה' רמה ידך וגו'. מדרש אגדה
רבים למקדשות של פרשה זה עליונה ותחתונה ואינם מיושבים אז על דקדוק הלשון אז
על סדר המקדשות והולדתך לצד אותה על אופני סדרה. ומדרש אגדה יש שמצא קס
הנביא שלא יראו עובדי עכו"ם צוונתו של הקצ"ה צהיטו לישראל אמר לו מו טז
שיחזו ויזכו ואין זה אחר הלשון שאין כתיב כאן הרימה ידך ועוד שאף התיבה חלו קה
מתיבה כיוולא זה כל יד רמה שמקרא טעמו למטה וזה טעמו למעלה כמו (צדאית
ל"ז) הנה קמה אלוותי וכמו (רות א') הנה שזה יצמח שכולן לשון עזר אף זה יי'
כסתלק יד בצורתך מעל לריך כל יראו בצורותך כי ראו דרכם ללכה צקטה ממך יחזו
ויזכו קנאת עם צוזה שתטיב לעמך אף צעלמן יראו משפט נקמתך שתאכלם האם :
(יב) תשפוט. תכין וכן שפת הסיר (מלכים ז' ד') וכן לעפר מות תשפיתני (תהלים
כ"ג). ויש לפתור את כולם לשון שימה תשית שלום לנו: כי גם כל מעשינו הרעים :
פעלת לנו. כנגדם לקחנו מידך ככל חטאותינו : (יג) בעלוננו. נעשו לנו אדונים ונגשנו:
זולתך. צדד שלא כדונך דרוש לאלהים אחרים לעצור על תורתך ואנחנו לצד כך הזכרנו
ולא נזכיר שם אלהותו צאל אחר צאל צו לצדו: שמך. שם אלהותך נזכיר לאמר כי אלהינו
לצד הוא אלהים: (יד) מתים כל יחיו. יהי רצון מלפניך שלא יחיו הרשעים האלה

באר

(יא) רמה ידך. הרמה יד אלל השם הוא לעשם את האויב, להראות בו רוממות כוחו, כמו חרים ידך על
לריך (ומכה א'). יחזו, מקרא מקור. וכן הוא: יחזו קנאת עם ויזכו, אף לריך, אש מאכלם: (יב) תשפוט,
לשון שימה, תשית שלום לנו, רש"י. וכן מתורגם. כל מעשינו, הרעים פעלת לנו כנגדם לקחנו מידך ככל
חטאותינו (ה"ל): (יג) בעלוננו, משלו עלינו אדונים אחרים זולתך, ורק כך. ר"ל ע"י תשועתך, כוכל עשה
לקרא בשמך. ה"ל הראש"ע: ונעם לצד כך, כי אלה עזרתנו, באלו אמר אין עזר כי אש כך, על כן יכולנו
להזכיר: (יד) מתים, ואלה האדונים אשר צעלנו הנם מתים (כן מדרש). ובפסוק י"ע יאמר שיחיו מתי
ישראל לכן, באלו כחוב לכן אשר פקדם, והוא נתינת עשם אל המאמר הקודם: (טו) יספת, כמובן רעה

עֲנִי פַעֲמֵי דְלִים: (ז) אֶרֶח לְצַדִּיק
 מִיִּשְׁרָיִם יֵשֶׁר מַעְגַּל צַדִּיק תַּפְלִים:
 (ח) אֵף אֶרֶח מִשְׁפָּטֶיךָ יְהוָה קוֹיִנוּךָ
 לְשִׁמָּה וּלְזִכְרָךָ תֵּאֵוֹת־נַפְשִׁי: (ט) נַפְשִׁי
 אֱוִיתָךָ בְּלִילָה אֶף־רוּחִי בְּקֶרְבִּי
 אֲשַׁחֲרֶךָ כִּי כִּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לָאָרֶץ
 צֶדֶק לְמַדּוֹ יֵשְׁבִי תֵּבֵל: (י) יְחֹן רָשָׁע

die Schritte des Elenden. 7. „Der Weg des Gerechten ist Geradheit 1); du Gerechter, ebneſt des Gerechten Straſſe. 8. Darum harren wir, Herr, dein, auf dem Wege deiner Gerichte, nach deinem Namen und deinem Andenken ſehnt ſich das Herz. 9. Meine Seele ſehnt ſich nach dir in der Nacht, und mein

תִּיא יְחֹן רָשָׁע מְנַה אֵל ר':

Geiſt in meinem Innern ſucht dich; denn wenn deine Gerichte auf Erden walten, lernen Gerechtigkeit der Welt Bewohner. 10. Wird der Frevler begnadigt, lernt er nicht Gerechtigkeit; im Lande des Rechts frevelt er, und ſchaut

רשעי

(זכריה ט' ט'): פעמי דלים. ישראל שהיו דלים עד הסה: (ז) אורח ללדיק מישרים. אורח שתכל מישור לקיצול שכרו של לדיק חתה ה' שחתה אל ישר תפלס מעגל לדיק להוליכו צלותו אורח שיקבל שכרו והלדיק הוא יעקב וזרעו וכה פתונו אורח לדיק ליטול שכר מישרים שיהב צהן: ישר. חתה הקצ"ה מעגל רגלי הלדיק תפלס לו לאותו אורח. פילוס זה לשון קונטרפוי"ש צלע"ו כמלך היושב ומחשב ומשקל כליו חיה יכסר הוא או זה כך היסר כללו להוליכו דרך קיצול שכר על כל אשר הכהיב מעשיו לפניך ככשרון: (ח) אף אורח משפטיך ה' קוינוך. כאשר לפנינו לקיצול הטובה מאתך אף כך קוינו להרבותנו אורח משפטי נקמתך דרשעים: לשמן ולזכרך תאות נפש. אותה נפשנו לראות שם שילא לך מאז לעשות נקמה צלדיך: (ט) נפשי איתך. בגלותי שדומה ללילה לעשות את חלה: אף רוחי בקרבי אשחרך. אפתחן לך לכל זה למה כי כאשר משפטיך צאים לארץ שחתה עושה משפט דרשעים: דק למדו יושבי תבל. למדים להלדיק את דינך ולהודות על מדותיך שרואים החוטא לוקה והלדיק מקבל שכר טו: (י) יוחן רשע כל למד דק. וכי יש לך לחון את עשו הרשע אשר דר צין שני לדיקים ולא למד דק ובארץ נכוחות ירושלים וצית המקדש יעול לשלול ולבזות ולהשחית: וכל יראה גאות ה'. לא חש צעיניו בלך ובאותך. וכל יראה לשון רגילות תמיד לא

באר

פליה, והעטם על הלחתו. וכן פי' הרד"ק. חתה חתן ללדיק וחכמן לפניו אורח מישרים. ובא יחס שחליו במקום יחס ההלכות. ר"ל אורח לדיק. ישר, לשון קריאה כגור האל חתה אל ישר. מישר מעגל לדיק (הכ"ל). תפלס, ענין היסר ומידת הדק: (ח) אף אורח משפטיך, כאלו כתוב. אף באורח משפטיך, ר"ל קוינו לך בהיותך באורח משפטיך, שחשלב לרשעים כמעשה יריהם. והכשרי חרגם: אף לאורח דין ים קברנא (יא, חו"ל דעו) ונעב דיינעם געריכטעם, הערר, האררען וזיר). תאות נפש, חתה כל נפש חתה לחסיד לנו שמוך ולומר לנו דבר מאתך: (ט) נפשי איתך, דברי חכמי יהודה האומרים. ברומת הלילה, על יציגי משכננו כהם בך אלהי, וכל עור רוחנו בקרבו נשחר ונדרש אותך. כי כאשר וגו', מתורגם לפי פי' רש"י: (י) יוחן, לשון חניה וחסד, והעטם, חס חתה חכמן חס הרשע, הוא לא ילמד דק, ולא ישוב מרעמו בארץ נכוחות, במקום שיש שם ישר יעשה עולה; נכוחות מגזרת טוח כמו (שמואל ב' ט"ו) עושים ונכוחים (בן עזרא):

26. 1. An jenem Tage singt man die-
ses Lied im Lande
Jehuda's: „Eine
feste Stadt haben
wir, Hilfe verleiht
er, als Mauer und
Graben. 2. Deffnet
die Thore, daß ein-
ziehe ein gerechtes
Volk, welches die
Treue bewahrt! 3.
Wer festen Sinnes
ist, den bewahrst du,
(verleiht ihm) Heil,
Heil, weil er auf dich
vertraut. 4. Ver-
trauet auf den Herrn
in Ewigkeit, denn
Sah, der Herr ist
ein ewiger Fels. 5.
Denn er stürzte die
Bewohner der Höhe, die erhabene Stadt! Er streckte sie nieder, streckte sie nieder
zur Erde, beugte sie in den Staub. 6. Es zertritt sie der Fuß, die Füße des Armen,

בו (ה) ביום ההוא יושר השירה
בארץ יהודה עיר עז-לנו
ישועה ישית חומות וחל: (3) פתחו
שערים ויבא גוי-צדיק שמר אַמנים:
(ג) יצר סמוך תצר שלום | שלום
כי כך בטוח: (ד) בפתחו ביהוה עדי
עד כי ביה יהוה צור עולמים: (ה) כי
השח ישיב מרום קריה נשנבה
ישפילנה ישפילה עד-ארץ יגיענה
עד-עפר: (ו) תרמסנה רגל רגלי

ת"א פתחו שערים שנת ט"ו, ק"ט. סנהדרין י"ח, ק"ו: בפתחו בה'
מנחות ב', כ"ט: כי השח ר"ה ד', ז"ח: תרמסנה חגיגה ח' ז':

רש"י

בו (א) עיר עז לנו ישועה ישית. עיר ירושלים שהיה מאז תמיד לנו לעז ישועה
ישית המושיע את חומותיה ואת חיליה: וחל. חומה נמוכה שלפני החומה
הגבוה: (ב) פתחו שערים שלה ויבא לתוכה גוי צדיק: שומר. שומר ולפיה גבולות
ימים רבים לאמונתו של הקצ"ה שיקים הצטחלו שהצטיח על פי נציאיו לבא לשם. שומר
נמתין וכן (ראשית ל"ז) ואציו שמר את הדבר וכן (דברים ז') ושמר ה' אלהיך לך:
(ג) יצר. שהיה סמוך על הקצ"ה ונשען עליו בחזקה שלא אז מאמונתו שצביל שום
אויב ויסודין: תלור. שהיה שלום כי כך היה צטוח לפיכך הגון לך לנולדו: (ד) כי
זיה ה'. כי יש לסמוך עליו שהוא דחילא דה' סלע ולור מחסר עולמים: (ה) יושבי
מרום לור ושאר ארצות: (ו) רגלי עני. מלך המשיח שנאמר צו עני ודוכז על החמור

באור

בו (א) יושר השיר, שיר תורה לאלהים על נפלאותיו אשר עשה, להליל עם יהודה מלך אשור
אויבם. והולך עד פסוק כ'. עיר עז, אנשי יהודה ישירו ויאמרו: עירנו ירושלים היא חזקה ונצורה.
ישועה ישית, אלהים המושיע אוסר, ישית ישועתו לנו כחומות וחיל. וכן וקראש ישועה חומותיך (למטה ס'
י"ח). וחל, היא החומה הקטנה שלפני החומה הגדולה. או פירוש חיל החפירה שקביע החומה, כי חמורם גיח
חילתא (רד"ק): (ב) שומר אמונים, העם ששמר עלמו בכל עוז להיות נאמן לה' ולחורמו: (ג) יצר סמוך.
חאות לב האדם ורעיוניו נקרא כן, לפי שהוא יולר ופועל הענינים בכל, ופירושו ילר הלדיק הסמוך ונשען
עליך תלורו מרע, וחסן לו שלום, כי כך צטוח והכפל לחזק השלום (מדברי רד"ק), בטוח, חסר על משקל
פעול (הכ"ל): (ד) ביה ה', הכי"ף מושג כמשפט וכן מרחל. ולר"א הביט נוקפת, כמו ציה שמו (ההלים
ס"ח). כי צי צעורך (הושע י"ג), כי ה' יהיה כספך (משלי ג'). ושעורו ים ה' הוא לור עולמים, וכן מחורגם:
(ה) כי השח, ראוי שהצטחו בו, כי בידו להשפיל ולרומם: (ו) תרמסנה, משפיל השגכה, וחסיה נרמסת
מרגלי העני, שהיה לפניו מעונה ממנה: (ז) אורה ללדיק משרים, דרך הלדיקים ישרה היא, ולא יכשול

דָּבָר: (ט) וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הָיָה
אֱלֹהֵינוּ זֶה קִיְּנוּ לוֹ וַיּוֹשִׁיעֵנו זֶה יְהוָה
קִיְּנוּ לוֹ נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בִּישׁוּעָתוֹ:
(י) כִּי־תִנּוּחַ יְדֵי־יְהוָה בְּהַר הַזֶּה וְנִדְּוֹשׁ
מוֹאֵב תַּחְתּוֹ בְּהַדְּוֹשׁ מִתְּבֹן בְּמִי
מִדְּמָנָה: (יב) וּפְרֵשׁ יָדָיו בְּקִרְבּוֹ כַּאֲשֶׁר
יִפְרֹשׁ הַשְּׁפִיל לַשְּׁחֹת וְהַשְּׁפִיל
נִאֲוָתוֹ עִם אֲרָבוֹת יָדָיו: (יג) וּמִבְצָר
מִשְׁנֵב חֲמִתִּיד הַשָּׁח הַשְּׁפִיל הַגִּיעַ
לָאָרֶץ עַד־עֶפֶר:

der Herr hat es ge-
redet. 9. An jenem
Tage spricht man:
„Siehe, unser Gott
ist's, auf den wir
harren, und der uns
rettet, der Herr ist's,
auf den wir har-
ren: laßt uns froh-
locken und seiner
Hilfe uns freuen!“
10. Denn es ruht
des Herrn Hand auf
diesem Berge, und
Moab wird zertreten
an seinem Orte, wie
Stroh zertreten wird
im Mistpfuhl. 11.
Es breitet seine
Hände darin aus,
wie sie der Schwim-
mer breitet beim

*במו קרי

ה' א"א ואמר ביום ההוא תענית ל"ח:

Schwimmen, er aber beugt seinen Uebermuth sammt seiner Hände Hinterhalt. 12. Und deine Festen, hohen Mauern stürzt er, beugt er, streckt er zur Erde, in den Staub.

רש"י

המות. יכסנו ויעלימונו עולמית מישראל: (ט) ואמר. ציוס הסוף הכה וכו' קיונו
לו ויושענו. היינו קוים לו שיושענו: (י) כי תנוח יד ה'. בצורתו של מקום: ונדוש.
יבא נידש. ונדוש כמו ונרוץ הבלבל (קבלת י"ג): תחתיו. צמקומו: מתצן. תצן:
מדמנה. טיט וכן לדומן על פני האדמה (ירמיה ט"ו): (יא) ופרש ידיו. ישבר ידיו
וזרעותיו צמפוק כפיים צצכי: השחה. השט צמים: לשחות. לשוט וכן מי שחו (יחזקאל
מ"ז י'): והשפיל. המשפיל את גאוותו: עם ארצות ידיו. לשון וארץ לו (דברים
י"ט) תירגס יונתן אשדות ידוהי מקום שהוא שם לו ידים לארץ והם מגדלים וכו' והם
אשדות חומות ומגדלים כמו (ירמיה ג') נפלו אשיותיה: (יב) משגב חומותיו. למואב
הוא אומר:

באור

חֲבֵר פֶּלְעֵעַ דַּעַם סְוִיעֵרָם, וכן (איוט מ"ח) מי בלה פני לצושו. הַנְּסֻכָּה, מן נסך כמו סכך. לשון
כסוי: (ח) בלע המות. ישיחה ויבעל המות, ר"ל מיחה מקריח לא מיחה טבעית (רד"ק). ולד"א הוא כנוי
להלכות, כמו החיים להטובה והללחה: (ט) ואמר, שם אל עמו צמפוק הקודם: (י) מואב, שחאו לעזור
את השרים על ליון (בן עזרא). תחתיו, צמקומו, ר"ל בארלו. סתכן, סתן הרגה (איוט סטרההויפֿען).
במו מדמנה, כן הוא בקרי, והוא כמו צמדמנה, שהוא דומן. אכל הכתיב הוא כמי מדמנה (דריח מיסטוא
צו), דער מיסטפֿעוהו, ובמים המלוכלכים האלה ידשו הסתן להיום לדומן על פני השדות והכתיב הוא
הכין, כי ככתוב שלאחריו ואמר ופרש ידיו בקרבו, ר"ל מואב יפרש ידיו כמי המדמנה, והוא לכינוי: (יא) והשפיל.
מוסב על ה'. ארבות, מן וארבו לה. וביחיד אָרַב, ובכתיבתו רבים ארבות כמו בְּרָצוֹת דגן. והשעור השם

יפיל גאוה וגם ארבות ידיו, ר"ל ידי מואב העקוקות הנמד צמדמנה לארבו אל ישראל ולהרע להם ככל אשר
המלא ידיו: (יב) חומותיו, המוכה למואב, ואולי הוא קיר מואב המכר (למעלה ע"ז ח')

dürrem Lande, so beugst du der Barbaren Toben: wie die Glut durch einer Wolke Schatten, so wird gedämpft der Tyrannen Triumph-
gesang. 6. Dann bereitet der Herr der Heerschaaren allen Völkern auf diesem Berge ein Mahl von fetten Speisen und alten Weinen 1), vollmarktiges Fett, von geläutertem alten Wein. 7. Er vernichtet auf diesem Berge den Schleier, der alle Völker verhüllt, die Decke, über alle Nationen gedeckt.

8. Er vernichtet den Tod auf ewig, Gott, der Herr, wischt die Thränen von jedem Antlitz, und die Schmach seines Volkes nimmt er weg von der Erde; denn

זָרִים תִּכְנִיעַ חֶרֶב בְּצֶלַע עַב זְמִיר
עֲרִיצִים יַעֲנֶה: ^(ו) וַעֲשֶׂה יְהוָה צְבָאוֹת
לְכָל־הָעַמִּים בְּהָר הַזֶּה מִשְׁתֵּה שְׂמָנִים
מִשְׁתֵּה שְׂמָרִים שְׂמָנִים מִמַּחֲתִּים שְׂמָרִים
מִזְקָקִים: ^(ז) וּבִלַּע בְּהָר הַזֶּה פְּנֵי־
הַלֹּשֶׁת | הַלֹּשֶׁת עַל־כָּל־הָעַמִּים
וְהַמַּסַּכָּה הַנְּסִיכָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם:
^(ח) בִּלַּע הַמּוֹת לַגִּצָּה וּמַחָה אֶדְנִי
יְהוָה דִּמְעָה מֵעַל כָּל־פָּנִים וַחֲרַפַּת
עַמּוֹ יִסִּיר מֵעַל כָּל־הָאָרֶץ כִּי יְהוָה

תִּא בלע המות פסחים ו', ס"ה, ססדרין י"א, ז"א: ומחה ה' מורע קטן ב', כ"ה. ססדרין י"א, ז"א:

רשי

להתחולל כן תכניע שאון זרים: חורבן כלל עז. כשהמים מתקשרים צעקו עז צימי
השרץ שהכל שמחים זו כן יענה שיר הלדיקים על זמר עריצים ומפלגן: זמיר. לשון
לא תזמור (ויקרא כ"ה): ^(ו) ועשה ה' לצלות לכל העמים. כשיצאו ללצא על
ירושלים: משתה שמנים. שהם סגורים שיהא נוח להם כשמין יתפוך להם למשתה שמרים:
שמנים ממחים. נוחים ושמנים כמוהו עלמות יהיה שמרם מוזקקין מכל משקה שמן ויין שלא
יהא שם אלא שמרים לצדה וכל זה צמלחות בוג ומבוג: ^(ז) הלש. הכיסוי: הלש
על כל העמים. המכסה את כל העמים. הלש כמו וילט פניו (מלכים א' י"ט)
הנה היא לושט צמלח (שמואל א' כ"ה): והמסכה. לשון נסיכות וסדרה: ^(ח) בלע

באר

דער ווענדע שטירלט: ^(ה) בחורב, שמינע הרעים להתחולל, כן תכניע שאון זרים, (רשי) והמ"י פי' בחוס
צמקום ליה שהיא לרה שאין לה הנח' כן תכניע שאון זרים, הכנעה בלי תקומה. ולדעת רס"ג הכוונ' על הרוח הידוע בשם
סאחון צערי. בציון, בארעא לחיא (הכשרי). חורב, הראוי, והעטם כמו שמחיות השמש השורפות חשקו ע"י כל
עב המקרר האויר כן יהיה נענה זמר עריצים. זמיר, מענין זמרה ושירה, כמו (שיר ב') ענה הזמיר הניע. יענה, פה
עומד בקל וענינו ענין והכנעה, וכן וענה באון ישראל (הושע ה'), ומהמוכס לא יענה (למעשה ז"א): ^(ו) שמנים, פה
מאכלים שמנים. שמרים, יין ישן ומשוכה ששהה הזמן רב על שמריו, וכן הוא אומר (ירמיה מ"ח) ושוקע הוא על
שמריו, ע"כ עמד עשמו בו וכו'. ממהים, מענין מוח, כימי פועל מן מחה, וראוי החי"ם בחירק, ר"ל מן העלמות
המלאות מוח (אזים דעין מורק: קאחצען געהאטע פֿעטטיגקייטען): ^(ז) ובלע, ענין השחטה,
כמו (חבקוק ה') ככלע רשע לרק ממנו. הלש, הראשון שם והשני פועל (רד"ק). והוא כפל לשון של והשחטה
הקמך, וענין שניהם נכסה, מן הנה היא לושט (ש"א כ"ה). ומלח פני כקמך כראוי אל הלש, (והרגומו רד"ה

1) eig. Sfeenwein, d. h. der auf den Sfeen bewahrte Wein.

בִּי-מֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת בְּחַר צִיּוֹן
וּבִירוּשָׁלַם וְנָגַד וְקָנִיו כְּבוֹד :

Berge Zion und in Jerusalem, vor seinen Ältesten in der Herrlichkeit.

כה (ה) יְהוָה אֱלֹהֵי אֲתָה אֲרוֹמְמֶךָ
אוֹדָה שְׁמֶךָ בִּי עֲשִׂיתָ פֶלֶא
עֲצוֹת מְרַחֵק אֱמוּנָה אֱמֵן: (ג) בִּי
שְׂמַתָּ מַעִיר לִלְנֹל קְרִיָה בְּצוּרָה לְמַפְלָה
אֲרָמוֹן זָרִים מַעִיר לְעוֹלָם לֹא יִבְנֶה:
(ב) עַל-כֵּן יִכְבְּדוּךָ עַם-עֹז קְרִית גּוֹיִם
עָרִיצִים יִירָאוּךָ: (ד) בִּי-הֵייתָ מְעוֹז
לְדָל מְעוֹז לְאֲבִיוֹן בְּצִר-לֹו מַחְסֶה
מִזֶּרֶם צֶלֶל מַחְרֵב בִּי רוּחַ עָרִיצִים
בְּזָרָם קִיר: (ה) בְּחַרְבַּב בְּצִיּוֹן שְׂאוֹן

25. 1. Herr, mein Gott bist du, ich erhebe dich, preise deinen Namen; denn du hast Wunder vollbracht, alte Rathschlüsse, mit Wahrheit und Treue. 2. Du hast die Stadt zum Steinhäufen gemacht, die feste Stadt zu Trümmern; die Paläste der Barbaren sind keine Stadt mehr, in Ewigkeit werden sie nicht aufgebaut. 3. Darum preisen dich mächtige Völker, die Städte gewaltiger Nationen haben Ehrfurcht vor

ת"א ונגד וקניו כבוד ה' :

dir. 4. Du bist des Armen Stütze, Zuflucht des Leidenden in der Bedrängniß, Schutz gegen Wetter, Schatten gegen Hitze, denn der Zornhauch der Tyrannen ist wie ein gegen Wände schlagendes Wetter. 5. Wie die Blut in

רשי

כה (א) עֲצוֹת מְרַחֵק אֱמוּנָה אֱמֵן. עֲלוֹת שִׁיעָה מְרַחֵק לֹא־זֶרֶם צִיּוֹן הַצְדִּיקִים:
אֱמוּנָה אֱמֵן. אֱמוּנָה נִאֻמָּת. אֱמוּנָה כְּמוֹ אוֹכֵל אוֹכֵל וְאִינוֹ לִשׁוֹן פּוֹעַל חֶלֶל ל'
מַפְעַל אֲזוּיִיר-מִינֵט צֶלֶז: (ב) בִּי שְׂמַתָּ. הִרְשִׁיעִיר מַעִיר לִגְל: אֲרָמוֹן זָרִים מַעִיר.
מַעִיר שְׂעוֹ צַעֲרִיק שֶׁהִרְדִּירָה תַתָּן אֲרָמוֹתֶיהָ חוֹרֶצֶן אֶשֶׁר לְעוֹלָם לֹא יִבְנֶה: (ד) מַחְסֶה
מִזֶּרֶם. כִּיסוּי אוֹכֵל לְהִיל מִזֶּרֶם וְלֹא לְהִגִּין מַחֲרֵב וּמִזֶּרֶם אוֹתוֹ זֶרֶם הוּא רוּחַ עָרִיצִים
כִּי רוּחַ דִּמָּה לֹא־הוּא הַשּׁוֹעֵץ קִיר וּמַפְלָה: (ה) בְּחַרְבַּב צִיּוֹן. צֶעַת יוֹצֵא שְׂמִינֵט הַזֶּרֶם

באור

כה (א) עֲצוֹת מְרַחֵק. עֲשִׂיתָ עֲלוֹת שִׁיעָה מִיְמֵי קִדְם. מַעֲשִׂים רַחוּקִים (רַחֲטָהסְוִיסְסֵעַ, דִּיא וְעִנְקִסֵּס
פֶּחֶרֶדֶר גֶּעֶפֶסֶט וּוְרָדֶעַן). אֱמוּנָה אֱמֵן ע"ד חֹדֶר הַפֶּעַל, אוֹ שֶׁחֲסִקֵּר הַבִּי"ת בְּאֵמוּנָה
וְאֱמוּנָה, ר"ל עֲשִׂיתָ הַעֲלוֹת בְּאֵמוּנָה וְאֵמוּנָה. וְהִרְשִׁיעִיר פִּירֵשׁ נִקְרִימוֹ קִיס חֶק (וּוְהִרְהִיפֵט חוֹדֶר פֶּעֶסֶט):
(ב) מַעִיר לִגְל. הַמִּסִּים שֶׁל מַעִיר אוֹ הַמִּסִּים שֶׁל לִגְל נִסְק. וְהִרְשִׁיעִיר הַכּוֹנֵה עַל חוֹרֶבֶן צֶלֶל. אֲרָמוֹן זָרִים, הַעֲשִׂיתָ
שְׂמַתָּ אֲרָמוֹן זָרִים מַעִיר, ר"ל מַהֲיִיתָ עִיר. וּמַהֲיִיתָ לְפִי הַמִּלּוֹת (דַּעַן) פֶּחֶרֶדֶר מַעִיר דַּעַר בְּאֲרַבְרָעֵן הַחֲסִט
דִּיחַ גֶּעֶפֶסֶט — יִחַ דָּחַס עַד קִינֵעַ סְטִחֶדֶט מַעֲהַר חִיטָּה, וְכֹחַ אֲרָמוֹן בְּמִקְוֵם אֲרָמוֹת: כֹּחַ אֲרָמוֹן
וְאֲרָמוֹן שֶׁל מַעִיר לְשִׁלֵּה. כֹּחַ מִקְוֵם מַעִיר (לְמַעַה י"ז ח'): (ג) עַם עַז, אֲפִילוֹ הַעֲשִׂיתָ וְהַעֲרִיצִיתָ
שְׂבָחוֹתֶיךָ יִכְבְּדוּךָ וִירְאוּךָ כְּשִׁירָו מַעֲשִׂיךָ (רַד"ק): (ד) מַחְסֶה מִזֶּרֶם, וְהוּא אוֹתוֹ הַזֶּרֶם? הוּא רוּחַ עָרִיצִים
הַשּׁוֹעֵץ בְּחָף וּבְחִימָה לְהַשְׁמִיד וְלֹא־הוּא. וְהוּא כֹחַס נֶגֶד הַקִּיר הַמַּעֲכֵב אוֹ כֹחַס הַמַּפִּיל קִיר (וּוְיִחַר חִיין סְטוֹרֶק,

de. 19. Zerschmettert wird die Erde, zertrümmert wird die Erde, wankend ist die Erde. 20. Es taumelt die Erde, wie ein Betrunkener, sie schwankt, wie eine Nachthütte; schwer liegt auf ihr ihre Sünde, sie fällt und steht nicht wieder auf. 21. An jenem Tage straft der Herr die Mächte der Höhe in der Höhe, und die Könige der Erde auf Erden. 22. Sie werden gefesselt, zusammen gebracht ins Gefängniß, verschlossen im Kerker, und nach langer Zeit erst zur Strafe gezogen. 23. Es erröthet der Mond,

וירעשו מוסדי ארץ: (יט) רעד
התרעעה הארץ פור התפוררה ארץ
מוט התמוטטה ארץ: (כ) נוע תנוע
ארץ כשפור והתנודדה כמלונה
וכבד עליה פשעה ונפלה ולא
תסיה קום: (כא) והיה ביום ההוא
יפקד יהוה על צבא המרום במרום
ועל מלכי האדמה על האדמה:
(כב) ואספו אספה אסיר על פור
וסגרו על מסגר ומרב ימים יפקדו:
(כג) וחפרה הקבנה ובושה החמה

רשי

3' תרועם נשצט נרזל: פור התפוררה לשון פירודין: (ב) כמלונה. סוכת נולדים
שזאט האילן: (כא) צבא המרום. יפול שרים תחילה: (כב) ואספו. אסיפה שהוא
לרעתם להכניס אסיר אל צור המוכן לו מחוייזי גיהנם לביהם: וסוגרו על מסגר.
הם שצעה מדורי גיהנם: ומרזו ימים יפקדו. עונות ימים דנים יפקדו עליהם והם
סימל הקלירי (צמלוק של יולר דפדפת זכור) לרז ימים להמנות לחטוב להם חטונות:
(כג) וחפרה הלכנה וגו'. ת"י ויצהתון דפלחין לסיהרם ויתכנעון דסדין לשמטא:

באור

ומעידה. והיה ראוי לבוא בתחלת הכתוב, ונא בקופו להיות דבוק עם טע תנוע: (כ) כמלונה, סוכת
שומר הכרמים, והוא עשוי מעלים קלים, וכשהרוח מכה בלוחם מלונה היא מתנודדת אלה ואלה (מדברי ה"ל).
והכשרי חרם אלה ואסיר כערזאל, וראוי לחרם כמלונה (ווי"א חייב הענגעמחטסע). וכפי דעות חכמי
המסעות, דרך שומרי השדות ונולרי הכרמים בארצות הקדם לשכנ כלילה על מלעות חלויות באילנות, מיראח
החיות הרעות. והסכם נרבוהר יספר, שראה שומרים ערבים יושבים בקובות בראשי האילנות, והיו עניניו כמו
העופות נקיהם. ואולי כיון רש"י לזה בפירושו: (כא) צבא המרום, כמו ללא השמים, והם הכוכבים
והמלאכים, כאלו כל המלאכים יהיו נעשים בתפלת כנל: (כב) אספה, במקום המקור חסוק, לחזק הפעולה
דלתות נרזל ונחשת. יפקדו, ענין עונש, וכן (למטה כ"ע ו') מעט ה' לבלות חפקר כרעם וברעם, והענש
שעונשם יהיה כפול, לא יהיו נעשים רק אחרי ימים דנים. ויש מפרשים פקידה לטובה, ואינו
נראה לפי הענין: (כג) וחפרה, שיעור המקרא, שיופיע ה' יקר הדור ותפארתו על ירושלים. וזה חפז
הלכנה ותכנת השם, כי יתכן אור שיהיה נגר יפעת כבודו. ונבד, וקדם סני עמים ביקר (הכשרי). וכן
מחרגם:

מִים: (טו) עַל-כֵּן בְּאֲרִים בְּבָדוֹ יְהוָה
בְּאֵי הַיָּם שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
(טז) מִכְנַף הָאָרֶץ זְמַרְתָּ שְׁמַעְנוּ צָבִי
לְצִדִּיק וְאָמַר רִזִּי-לִי רִזִּי-לִי אֲוִי
בְנֵי-יָם בְּגָדוֹ וּבְגָד בִּוּגְדִים בְּגָדוֹ:
(יז) פָּחַד וּפַחַת וּפַח עָלֶיךָ יוֹשֵׁב הָאָרֶץ:
(יח) וְהָיָה הַנֶּסֶם מִקּוֹל הַפָּחַד יִפֹּל אֶל-
הַפָּחַת וְהָעוֹלָה מִתּוֹךְ הַפָּחַת יִלָּכֵד
בַּפֶּחַ כִּי-אַרְבּוֹת מִמָּרוֹם נִפְתָּחוּ

Meere her. 15. Dar-
um preiset den Herrn
in fernen Gegenden,
auf den Inseln des
Meeres, den Namen
des Herrn, des Got-
tes Israel's! 16.
Von der Erde Saum
hören wir Gesänge:
„Preis dem Gerech-
ten!“ Ich aber spre-
che: Ich zehre mich
ab, ich zehre mich ab,
wehe mir! Verräthe-
riſch handeln Treu-
lose, Abtrünnige stif-
ten Verrätherei. 17.
Schrecken, Grube

ת"א מכנף הארץ פחדו ל"י, ז"ר: ואמר רוי פחדוין סס:

und Fallstrick über
dich, Bewohner des Landes! 18. Wer vor dem Schreckgeschrei flieht, fällt in die
Grube, wer aus der Grube steigt, wird im Fallstrick gefangen; denn die
Schleusen der Himmels Höhe thun sich auf, es beben die Grundfesten der Er-

רש"י

(טו) על כן צאורים. ת"י צמיתי נהורא ללדיקא על שתי צמדות של גאולת צל ושל אדום.
ומנחם אמר אורים לשון נקיקים וסעיפים שהיו צורחים סס וכן אור כשדים (ראשית
י"א) צקעת כשדים וכן מאורת לפענוי (לעיל י"א) צקע חור מעונות: (טז) מכנף
הארץ. ת"י מצית מקדשא שהוא צסוף ארץ ישראל צמזמה כמו ששינו לו מן המעדר
וידדן מן המזרח כמלא מירוסלים לידדן מהלך יוס. ואני אומר לפי פשוטו שמענו מאחורי
הפרגוד שעתידין להעלות זמירות מכנף הארץ ומה הן הזמירות צבי ללדיק עתיד להיות
מלכות קומה ללדיקים: ואומר רוי וגו'. אוי לי שנגלו לי שני דעים דז פורענות ודז
יטועה והרי תרחק היטועה עד שיצאו אויזים צוזים אחר צוזים אחרים וסודדים
אחר שודדים. חנה צבירות אמורות כאן כנגד ה' אומות צל ומדי ופרס ויון ואדום
שיטעצדו צישראל לפני גאולתם ואחרי הציות האלה: (יז) פחד ופחת ופח עליך. על
העמים יטצי הארץ: (יח) הפחת. גומא ליפול צה כמו שמפורש ואומר הנס מפני
הפחד יפול אל הפחת וגומר הנמלט מחדצ משיח צן יוסף יפול אל חדצ משיח צן דוד
והנמלט מנש ילכד צפח צמלחות בוג: (יט) רועה התדועעה. לשון שצר כמו (תהלים

באור

סנחרב מלך אשור, והם יספרו עתה במפלתו את גדולת ה' ונפלתו, בקול רנה ואלהם: (טו) באורים, הנראים
כדעת רבי יונה שהוא לשון מחת וגבול, ושעורו, כדבר את ה' בכל הגבולים, והמאמר באי הים יעיד עליו: (טז) מכנף,
משפת, ר"ל מרחוק. צבי ללדיק, הקול השומע קולא צבי ללדיק, כי לא יתן ה' ביד אשור רק הראויים לכליון
וגן על הלדיקים. ואומר, דברי הנביא. רוי לי, רזון לי כאלו אמר, משען בשרי ירצה על זה, ואני לי ע"ז (רד"ק).
והוא סס צפלק עני ונקי: (יח) מקול הפחד, השמל לקוח מן היולאים ללוד ליד, שעומים פחת שהוא צור
לפול צו הנילוד, וכן פח הוא מוקש להקש צו, ואחר מרימים קול להפחד החיות, והם יחרדו מוקול הפחד,
ובחפזם ללוק יפלו צפחת וינקשו צפח: (יט) רועה התדועעה, ענין שצר וכן פור השפוררה, כמו (תהלים
ע"ד) אמה פוררת בעוך יס, וכל הפל לחוק הלרות הגדולות, שחסינה צעת היא (רד"ק). מוש, ענין נעים

Weinstock, es feuz-
zen Alle, die frohes
Herzens waren. 8.
Ein Ende hat die
Freude der Pauken,
der Fröhlichen Ge-
tummel hört auf,
ein Ende hat die
Freude der Harfe.
9. Nicht trinkt man
Wein beim Gesang,
bitter ist starkes Ge-
tränk den Zechern.
10. Zertrümmert
liegt die verödete
Stadt, geschlossen
jedes Hauses Ein-
gang. 11. Klage um
den Wein auf den
Straßen; dahin ge-
schwunden ist alle
Freude, verbannt des
Landes Fröhlichkeit.

12. Verwüstung bleibt zurück in der Stadt, und in Trümmer ist das Thor
zerschlagen. 13. Denn so ist's im Lande, in der Völker Mitte, wie beim
Oliven schlagen, wie bei der Nachlese, wenn die Weinlese zu Ende ist. 14. Jene
erheben ihre Stimme und jubeln, der Majestät des Herrn jauchzen sie vom

שְׂמֵחֵי-לֵב: (ח) שֶׁבֶת מְשׁוֹשׁ תָּפִים
חֶדֶד שְׁאוֹן עֲלִיזִים שֶׁבֶת מְשׁוֹשׁ כְּנֹר:
(ט) בְּשִׁיר לֹא יִשְׁתּוּ-יַיִן יִמָּר שֶׁכָּר
לְשִׁתּוֹ: (י) גִּשְׁבָּרָה קִרִּית-תָּהוּ סָגַר
כָּל-בֵּית מְבֹא: (יא) צֹחָה עַל-הַיַּיִן
בַּחוּצוֹת עֲרֻכָּה כָּל-שְׂמֵחָה גָּלָה מְשׁוֹשׁ
הָאָרֶץ: (יב) גִּשְׁאָר בְּעִיר שְׂמָה וּשְׂאִיָּה
יִבֶּת-שַׁעַר: (יג) כִּי כֹה יִהְיֶה בִּקְרֹב
הָאָרֶץ בְּתוֹךְ הָעַמִּים בְּנִקְבָּה זֵית
בְּעִלְלַת אֶם-כָּלָה בְּצִיר: (יד) הַמָּדָה
יִשְׁאוּ קוֹלָם יִרְנִי בְּגִאֹן יִהְיֶה צִהְלִי

ת"א בשיר לא ישתה סוטה ט' מ"ח. ניטין ח' ז': ושאיה טס
ט' מ"ח. קמח ז', כ"ח, נ"ו: המה ישאו ערכין ז' י"ח:

רש"י

זחוס חורז כמו נחר מפוח (יורמיה ו'): (ח) משוש תפי'. שהייתם אומרים הנה ששון
ושמחה (לעיל כ"ז): (י) קרית תהו. כשתשזר נקדאת קרית תהו: מזוה. מלזוז
לתוכה אים: (יא) ערבה. החשיכה: משוש הארץ. היא ירושלים: (יב) ושאייה יכת
שער. על ידי שאיית בלמוד שיבו הכתים שואין מאין יושב יוכתו השערים על ידי שדים
ומזיקין: (יג) כי כה. ישארו ישראל זקרב העמים אחד צעיר ושנים צמטפכה. כנקק
זית. המשאיר בגדים זרשם אמיר: (יד) המה ישאו קולם. לאותו המעט הנשאר תצא
העוצה שנצחתי למעלה: לבלו מים. יותד ממה שגלו על הים צנאולת מלדים:

באר

באשכול. והעטם, שהענבים הם אכלים לפי שאין בהם חירוש (וא"ט): (ט) ימר, משקים חזקים ומשכרים
מרים יהיו צפי האוהבים לשחוק, כי כלתה אליהם הרעה, ואכזרו טעמוגיהם: (י) מבווא, שלא יוכל אים לכנס
בנתי העיר, כי חכסם מפלס אכזרים וחורבה: (יא) צוחה, נוחה ויללה מהיה על היין בחולות, כי חקר
מהם (ור"ק) וכן (יואל א' ה') והילילו כל שוטי יין על עקים כי נכרת מופכים. ערבה, חשכה כל שמחה,
וערבה. מן ערב, שהוא חושך, והשמחה אורה, והפכה חושך (הכ"ל). והנכחן לפי המליצה עברה, ודבוק היעב עם

בלם משוש הארץ. וכן מחורבם. ושאיה, ענין חרבן. השערים הנשברים והכתותים יהיו לעי מפלה וחורבה: (יג) כנוקב
זים, כחביטת עץ זמים אים האדם חובט ונוקב אורה, ישארו מעט זמים עליו, וכן אחר שיכלור אדם כוונה, ישארו צו
עוללות מעט (ור"ק): (יד) המה, המנלטים מים, הוא חלק מערבי מארץ יהודה, וליושבי הארץ היא הים התיק

בַּמְלֹחָה כְּלֹחָה כְּנִשָּׂה כְּאִשָּׁה נִשְׂאָה
 בִּי: (א) הַבּוֹק | תִּבּוֹק הָאָרֶץ וְתִבּוּז |
 תִּבּוּז בִּי יְהוָה דִּבֶּר אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה:
 (ג) אֲבִלָּה נִבְלָה הָאָרֶץ אֲמִלְלָה
 נִבְלָה תִּבֵּל אֲמַלְלִי מְרוֹם עַם־הָאָרֶץ:
 (ה) וְהָאָרֶץ חֲנִפָּה תַּחַת יֹשְׁבֶיהָ בִּי־
 עֲבָרוּ תּוֹרַת חֻלְפֵּי חֵק הַפָּרוּ בְּרִית
 עוֹלָם: (ו) עַל־כֵּן אֱלֹהִים אֲבִלָּה אָרֶץ
 וַיֹּאשְׁמוּ יֹשְׁבֵי בָהּ עַל־כֵּן חָרוּ יֹשְׁבֵי
 אָרֶץ וְנִשְׁאָר אֶנּוּשׁ מְזֻעָר: (ז) אֲבָל
 תִּירוֹשׁ אֲמַלְלָה־נַּפְן נֶאֱנָחוּ כָּל־

geht es dem Priester; wie dem Knechte, so dem Herrn; wie der Magd, so der Fran; wie dem Käufer, so dem Verkäufer; wie dem Verleiher, so dem, der entlehnt; wie dem Wucherer, so dem, welchem man auf Wucher leiht. 3. Ausgeleert wird das Land, ausgeplündert wird es; denn der Herr hat dieses Wort geredet. 4. Es trauert und welkt das Land, es schmachtet und welkt die Welt, es schmachten die Höhen des

Volkess im Lande. 5. Das Land ist entweiht unter seinen Bewohnern, denn sie übertreten die Gesetze, überschreiten die Verordnung, brechen den ewigen Bnd. 6. Darum verzehrt der Fluch das Land, und seine Bewohner büßen die Schuld; darum wurden von Blut verzehrt des Landes Bewohner, und wenig Menschen bleiben übrig. 7. Traurig steht der Most, verschmachtet der

רשי

מוליכיה שפחתה האדון נכדז והעזד נקלה הנצירה נכזדת והשפחה נקלית אזל כשהשצאי מוליך השצויס הכל שוין לפניו: בקונה כמוכר. זומן שהעם יושז על נחלתו לצטח הקונה שמו והמוכר עלז שלא יסוז לממכרו אזל כשהשצאי מוליכס הקונה אל ישמו והמוכר אל יתאזל וכן כמלוה כלום שניהם שוים שהלוה אין לו לפדוע והמלוה אם לא הלוה לזה היה השצאי נוטלו כמו כן כנוסה כאשר נוטה זו לזה נופל צדקה ונוטה נופל צכל שזר דברים כגון יין ושמן ותצואה ודש כדכתיב (דברים כ"ד) כי תסה צדעך משאת מחומה ע"כ: (ג) הבוק תצוק. תתרוקון: והצוז תצוז לשון צזה ושלל: (ד) נבלה. כמו (ירמיה ח') והעלה צכל לשון כמס ותשות כח. אומללה. לשון שפלות כמו היהודים האמללים (נחמיה ה' ג'): תצל היא ארץ ישראל שהיתה מתוצלת צמלות הדצה: מרום עם הארץ. באון עם הארץ: (ה) והארץ חנפה. כמין חניפות עוטה עשז ואינו עוטה קמה מראה קמה ואין חטין צקשים: תחת יושציה. צשציל יושציה: צדית עולם. היא התורה שקיבלו צדית: (ו) על כן. אלה. צעון שצועת שזא: חרו. לשון יצס ולמא

באור

(ג) הבוק, כפעל מן בקק, וכן הכח מן בזז, לשון צזה ושלל, וכן פירש"י: (ד) מרום, השלטונים הרמים במעלה ומושלס בלומה: (ה) חנפה, לשון חלול (ענטווייהען, שענדען), וכן (תהלים ק"ו ל"ח) ותחנק הארץ בדמים (אונד ענטווייהעט וואורדע דאז זאנד דורך בלוט), חס ענינו צכל מקום, ורזה למעלה (ט ע"ז): (ו) חרו, מגורס חרר, ענין יונש ושריפה, כמו עלמי חרה מני חורב (איוב ל'), כי החוס מיכש הליחות ומכחיש הכשר: (ז) תירוש, ע"י מילה במקום הענבים, וכן 'למטה ס"ה ח') כאשר ימלא התירוש

Nieder, damit man dein gedenke!" 17. Nach siebenzig Jahren bedenkt der Herr Thrus, sie kommt wieder zu ihrem Buhlerlohn, und buhlt mit den Königreichen der Erde, auf dem (ganzen) Erdboden. 18. Aber ihr Erwerb und Buhlerlohn wird dem Herrn heilig sein, er wird nicht aufgehäuft, nicht aufbewahrt, sondern Denen, die vor dem Herrn wohnen, wird ihr Erwerb zu Theil, und gewährt ihnen Nahrung in Fülle, und reichliche Kleidung.

מִמֶּנּוּ | שְׁבַעִים שָׁנָה יִפְסַד יְהוָה אֶת-
צֶר וְשָׁבָה לְאַתְנֵנָהּ וְזִנְתָהּ אֶת-כָּל-
מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה:
(יח) וְהָיָה סִחְרָהּ וְאַתְנֵנָה קֹדֶשׁ לַיהוָה
לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יִחָסֵן כִּי לַיֹּשְׁבִים
לִפְנֵי יְהוָה יְהִי סִחְרָהּ לֹאכֹל
לְשִׁבְעָהּ וּלְמִכְסָּהּ עֲתִיק:

כד (ה) הִנֵּה יְהוָה בּוֹקֵק הָאָרֶץ וּבוֹלֶקָהּ
וְעֵינָהּ פָּנִיָּה וְהַפִּיץ יֹשְׁבֶיהָ:
(ג) וְהָיָה כַּעַם בְּכֹהֵן כַּעֲבָד כְּאֲדָנָיו
כְּשִׁמְחָהּ בְּגִבְרָתָהּ בְּקֹנָהּ בְּמוֹכֶר
* לא מפיך ה' * לא מפיך ה'

ת"א והיה סחרה פסחיס י', קי"ח: והיה כעם שנת ט"ו, קי"ו:

24. 1. Siehe, der Herr macht leer das Land, und verwüstet es, kehrt seine Fläche um, und zerstreuet seine Bewohner. 2. Wie dem Wolfe, so

רש"י

זנחתה. ותספק סחורה אך זלזון גנאי כינה אותה: (יח) קדש לה'. עתידים לדיקים
לזון אותה כשיצא מלך המשיח: לא יאזר. להיות חוזר למלכיה: ולא יחסן. לא
ינחילנה לזניהם: ולמכסה עתיק. למלוושי נוי. עתיק משוכח כמו ידברו עתק
(תהלים ל"ד):

כד (א) הגה ה' בוקק הארץ ובולקה. הרי כצואה זו פורענות לישראל לפי שניצא
להם נחמה זו והם עתידים לראות לפנייה לרה דבה לכך אמר להם לא לכם
אזי אומר שתירשנה כי הנה הקצ"ה צוק וצולק אתכם והנותדים מכם ליום הגאולה
המה ישאו קולם ידונו זהו סוף הענין ולהם נצחתי הנצואה הטובה. צוק מדוקן.
וצולק. מחרצת: ועור פניה. והצהיל חסוציה. עור לשון נעויתי משמוע (לעיל כ"א):
(ב) [תוספת] והיה כעם ככהן לא כשאר הולכי דרכים שהאדון מוליכו עזרו והגזירה

באר

חולי תזכר וכן לור משלם ספרים אל כל הארצות, חולי יבואו הסוחרים אליה כבדאשונה (בן עזרא): (יז) לאתננה.
כמו חסן זונה, דמים אל הזנות ה"ל. וזנחה, תחאמן להביא אליה על ידי פתוי כל ממלכות הארץ לסחור
עמה: (יח) יאצר, ענין אקיעה וקבץ. יחסן, מן חוסן לשון חתק, וצא פה על העומה במקום שזור
וחזק: עתיק, רב, וכן הון עתק ומושלי ח"י, יאכלו לשבעה והיו להם גברים רבים יותר מהאדון:
כד (א) הנה, כצואה זו פורענות לישראל (רש"י). ונראים דבריו מתוך הענין, וכן מתורגם. בוסק, מריק
יריק אותה שחיה רקס מנאשים (רד"ק). ובולקה, ענין חרנן והשחטה. ועיה פנים, הפוך פנים
(בן עזרא): (ב) והיה, כל האדם יהיו צרעה האדם, וכאשר יחברו שנים כפ"ן היא דרך קרסה (ה"ל)

לְמַפְלָה: (יז) הִלִּילוּ אֲנִיּוֹת תְּרִשִׁישׁ
 כִּי שָׁדַד מֵעִזְכֶּן: (יח) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
 וְנִשְׁכַּחַת צֹר שְׁבָעִים שָׁנָה בְּיָמֵי
 מֶלֶךְ אַחֵר מִקֵּץ שְׁבָעִים שָׁנָה יִהְיֶה
 לְצֹר כְּשִׁירַת הַזֹּנָה: (יט) קָחִי כְּנֹזֶר
 סָבִי עֵיר זֹנָה נִשְׁכַּחַת הַמֵּיבִי בִּגְן
 הָרְבִי־שִׁיר לְמַעַן תִּזְכְּרִי: (כ) וְהָיָה

תִּיא וְהָיָה בַּיּוֹם סִנְדְּרִין יִחִי ז'ט:

zig Jahre, so viel als die Tage eines Königs²⁾; aber nach den siebenzig Jahren geht es Thrus, wie in dem Liede von der Buhlerin: 16. „Nimm die Harfe, ziehe durch die Stadt, vergessene Buhlerin! Spiele schön, finge viele

Kurzem noch) nicht war 1), Assyrien hat es den Wüstenbewohnern angewiesen: das errichtet seine Wartthürme, zerstört ihre Palläste, macht sie zu Trümmern. 14. Heulet, ihr Tarschisch-Schiffe, denn zerstört ist eure Feste. 15. Es geschieht an jenem Tage, daß Thrus vergessen liegt sieb-

רש"י

א' עס שטעט היא מן הכריות סהקצ"ה מתחרט עליהן על שזראם כמו ששנינו שלשה הקצ"ה מתחרט עליהם זמסכת סוכה: אשור יסדה. להשקין זה ליום של ספינותיו זירניות גדולות כמו (לקמן ל"ג) זי אדיר: הקימו צחוניו. הם יקימו מזודותיהם על נור: צחוניו. לשון עופל וצחן (לקמן ל"ג) צורפרייץ זלע"ז שעושין למאור על הכרכים: עוררו ארמנותיה. יחריצו לשון ערו (תהלים קל"ז) לשון נחילה ער היסוד: (טו) ונשכחת נור. לפי שמוכרת זלשון גנאי לשון זונה אמר ונשכחת כזונה ששכחה אהביה אף היא תשכח מאין סוחרים ותגדים פונים אליה לפי שתהיה חריצה: כימי מלך אחד. ימי דוד שנעשים היו ואיני יודע מה הסימן הזה הניחן כאן: והיה לצור זכרון מעט שתתעורר משפלותה ותחזור לאותן שהיו רגילין אללה לחזור אליה לשון לקדמותה: כשירת הזונה. שרואה שאין פונה אליה ונושאת קול ערצ ונעים צשיר אולי תעורר על מאהביה: (טז) הרבי שיר. כלומר אף הרבי תחוננים והשפילי באותן: (יז) לאתגנה. לקדמותה ולעושרה על ידי סחורתה ומכנה אותה זלשון גנאי:

באור

מדבר, פחותים ונבים ולא היו כד להחשש צננים. יסדה, הכניו שז אל ארץ. לציים, לשוכני מדבר, והם הכשרים אשר שכנו מקורם צמרה. ושעורו אשור יקר להם הארץ, אשר הם עשה צו, להיות מקום מושבם. וענין יקרה לשון סעודה (בעסטיחאען) חנווייען) וכן אל מקום זה יקרה להם מהלים ק"ד. בחזונו, מגדליו (רד"ק). עוררו, יחריצו כמו ערו ערו (תהלים קל"ז), לשון נחילה ער היסוד (רש"י) שמה, הכשרים ישנו את צור לעי מפלה: (יד) מעוכן, צור היתה מעת לכה, שהייתה צאים שם עם הסוחרים, ועתה שנחרבה אבד שרכם (רד"ק): (טו) כימי מלך אחד, לפי שימי האדם הם שבעים שנה. ואמר מלך, לחלוק כבוד לצור, שהיה מושבה גדולה (מדברי רד"ק). והראש"ע פי' מלך אחד, מלכות נבוכדנצר ובנו וכן כה, כי כאשר יחשבו. ולרעו ענין מלך פה כמו דינאסטיע זלשון יין (דאז הערסערהווי, הערסערגעסלעט), והמזארים קמרו דבריו באמרם, שמעת שנחרבה צור ער. חורבן בכל לא היו שבעים שנה, וגם נבוכדנצר ורעו לא מלכו שבעים שנה. כשירת הזונה: (טז) קחי כנזר, כי השירה שאמורה בפסוק הקודם, שיר היחול של המון עם, על הזונה הנעזבת ממעגבים. סובי עיר, כי הזונה הנשכחה תקובץ העיר, והיא מנגנת

1) d. h. vor Kurzem noch war es unbedeutend.

2) als Bezeichnung eines Menschenlebens.

beschlossen über Tyrus, die Kronenspenden, deren Kaufleute Fürsten, deren Händler die Geehrten der Erde waren?

9. Der Herr der Heerscharen hat es beschlossen, um zu stürzen jede glänzende Hoheit, verächtlich zu machen alle Geehrten der Erde.

10. Nun durchströme frei dein Land, gleich dem Nile, du Tochter Tarschisch's! keine Banden mehr!

11. Er streckte seine Hand über das Meer, machte Königreiche beben: der Herr gab Befehl über Kanaan, zu zerstören seine Festen.

12. Er sprach: Nicht sollst du ferner frohlocken, übermächtige Jungfrau, Tochter Sidon's! Auf, ziehe hinüber zu den Kittäern; auch dort ist keine Ruhe für dich. 13. Siehe, das Land der Kalbäer, dieses Volk, welches (vor

אָרֶץ: (ט) יְהוָה צְבָאוֹת יַעֲצֶה לְחַלֵּל
גֵּאוֹן כָּל-צָבִי לְהַקְלֵל כָּל-נִכְבְּדֵי-אֶרֶץ:
(י) עֲבְרִי אֶרֶץ בְּיָאֵר בְּתִירַשִׁישׁ
אֵין מִזֶּה עוֹד: (ב') יְדוּ נִטָּה עַל-הָהֶם
הִרְגִּינוּ מַמְלָכוֹת יְהוָה צָוָה אֶל-כַּנְעַן
לְשַׁמֵּד מִעֲזָנֶיהָ: (ג') וַיֹּאמֶר לֹא-
תוֹסִיפִי עוֹד לַעֲלוֹז הַמַּעֲשָׂקָה בְּתוֹלַת
בְּתִצִּידוֹן כְּתִיִּים הַיּוֹמִי עֲבְרִי גַם-שָׁם
לֹא-יִנְיֹחַ לָךְ: (ד') הֵן | אֶרֶץ כְּשִׁדִּים
זֶה הָעַם לֹא הָיָה אֲשׁוּר יִסְדָּה לְצִיִּים
הַקִּימִי בְּחִינָיו עוֹרְרוּ אֲרָמְנוֹתֶיהָ שָׁמָּה

* כְּתִיִּים קָרִי * כַּחוּנִּיו קָרִי

ת"א אשר סחריה סחחים ב', נ'. נתנה הן ארץ סוכה ה', נ':

רשי

לצי. מלך חזק: (י) עברי ארץ. לבולה ביאור הזה שעולה ומתפשט: צת תרשים. לור
היוצאת צים תרשים: אין מזה. אין לך עוד חזק ואזר לשכם מתבין. מזה לשון אזור כמו
(תהלי' ק"ט) ולמח תמיד יחגרה וכל אזור לשון חזק: (יא) ידו נטה. הנוטה: ה'
זוה אל כנען. זוה את קרואיו על כנען: לשמיד. כמו להשמיד וכן ללכת לבד זיטרעאל
(מלכים ז' ט') כמו להביד וכן לשמיע קול תודה (תהלים כ"ו) להשמיע: מעזניה. לור
ולידון משל כנען היו כמו שנאמר את לידון זכורו: (יב) כתיים. אל ארץ כתיים:
קומי עזורי גם שם לא ינוח לך. למע אני אומר קומו עזורי: (יג) הן ארץ כשדים זה
העם לא היה. אשר לא כד' הוא להיות עם שחרי נקראו הבוי המד והנמחר (חזקוק

באור

הוא בזר אומר להשפיל גאון לור המהודר והמפואר, ולהכבות יושביה הכבדים בין הגוים: (י) עברי, גוף
המודבר תרשים, והננייה לעד, והעם כי החזיקו אשני לור בחקם ועבדוהם במח שנה תרשים, ונאחזו בה,
ורדו בישיבה ולא נאמו אותם לשחור בארץ, בדרותם שלהם לנדם יהיה המסחר. ועמה בחורבן לור קר מעליהם
עולה, וקורא להם הנביא שישובו וימחרו בארץ באין מעלור. מזה, חגורה כמו ולמח תמיד יחגרה (תהלים
ק"ע), והוא כנוי להעול והמסרות: (יא) מעזניה, ערי מבצר שלה, והראוי מְעֻזָּה: (יב) המעשקה, את

בה לידון המעשקה לא תוסיפי לשמוח עוד. כתיים, אל כתיים קומי וברחי אל כתיים אבל אף אלהים ירפך,
וגם שם לא תמלא מנוח. ואינו נראה מה שאמרנו מקלם המנארים שגם ארץ כתיים נפל ביד הכשדים: (יג) העם
לא היה, מלת אשר במוקן, זה העם אשר לא היה. והעם הכשדים ללא נחשבו בימים שגברו, כי היו שוכני

לֹא-חֲלָתִי וְלֹא-יִלְדָּתִי וְלֹא נִדְלָתִי
 בַּחֹרִים רֹמְמָתִי בְּתוֹלוֹת: (ה) בְּאֲשֶׁר-
 שָׁמַע לְמִצְרַיִם יִחִילוּ בְּשִׁמְעָ צָר:
 עֲבְרוּ תַרְשִׁישָׁה הִילִילוּ יֹשְׁבֵי אֵי: (ו)
 הִזָּאת לָכֶם עֲלִיזָה מִיַּמֵּי-קֶדֶם: (ז)
 קִדְמָתָהּ יִבְלוּהָ רִגְלֶיהָ מִרְחוֹק לָגוֹר:
 מִי יַעֲזֵז זֹאת עַל-צָר הַמַּעֲשִׂיָּה: (ח)
 אֲשֶׁר סָחְרִיהָ שָׂרִים בְּנִעְנִיָּה נִכְבְּדִי-

stehst du Sidon, denn es spricht das Meer, des Meeres Feste, also: „Nicht freiste und nicht gebär ich, nicht zog ich Jünglinge groß und Jungfrauen auf“ 1). 5. Wenn nach Egypten kommt die Kunde, werden sie beben bei der Kunde von Thrus. 6. Zieht hinüber nach Tarschisch, heulet, ihr Bewohner der Küste! 7. Ist

das eure frohlockende Stadt, deren Ursprung in den Tagen der Urzeit war? Setzt tragen sie ihre Füße, um fern in der Fremde zu wohnen. 8. Wer hat solches

רשי

הריני כמי שלא חלתי ולא ילדתי בחורים כי כולם נהרגו והרי כמו שלא רוממתי בתולות וכן ת"י. ורבותינו אמרו שאברהם צוסי לידון כי אמר ים מה אני שאין לי צנים וצנות לדאג עליהם שלא יתפשו צעוניי איני משנה מלות קוני לעצור בצול חול אשר סס לו על אחת כמה וכמה צוסי לידון שיש לך לדאג בכל אלה: (ה) באשר שמע למלדים. אשר שמעו על מלדים שהצאתי עליהם עשר מכות וסוף טבעו צים: יחילו. יצהלו: כשמע. השומעים כשילא שמע לור גם כי מכותיה של לור יהיו דוגמת אותן מכות דס ואש (יולא ב') דוגמת מכת דס. קול שאון מעיר (לקמן ס"ו) זו קרקוד הפחדעים. ונהפכו בחלים לופה ועפרה לבפרית (לקמן ל"ד) דוגמת מכת כנים וידעוה קאת וקפד (סס) דוגמת מכת ערוב. וכפסטי אתו דצד (יחזקאל ל"ח) דוגמת מכת דצד. המק צשרו (זכריה י"ד) דוגמת מכת שחין. וכדת הזוללים (לעיל י"ח) דוגמת הצדד והאדצה (עיין צילקוט ואדל ס' קפ"ג סמייתי קדאי אחריני על צדד ואדצה). וטעם גדול צאדד אדום (לקמן ל"ד) כנגד מכת צבורות. השיטה הזאת אם לור זו היא אדום דומי ואם לור ממש לפי שסבה אותה הים הוא אומר עליה כאשר שמע למלדים. ואני אומר שכל הענין מדצד צלור העיר שהרי סמוך לה לידון: (ו) עברו. אנשי לור לצדדו לתדשיסה: (ז) הזאת לכם עליזה. הרי נפלה לפניכם ויאמר לכם הזאת העיר שהיתה עליזה צעיניכם אשר מימי קדם קדמתה היתה עליזה עכשו יוציאוה רגליה מרחוק לצקס לה מנוח: (ח) כנעניה. תגדיה כמו (הושע י"ג) כנען צידו מאזני מרמה ולא יהיה כנעני עוד. (זכריה י"ד): (ט) כל

באור

אני היום חרבה ושכולה (רד"ק): (ה) באשר, אם כשמע במלדים שמע לור, ר"ל מפלסה, יחילו אנשי מלדים כשמוע לור, המאמר הזה מבאר המאמר שמע למלדים, ר"ל השמע המכר הוא שמוא לור. והכ"ף מלת כשמע כמו הכ"ף במקור הפעלים, המורה על הזמן (אייבע לייטפארטיקען), וראה (למעלה י"ח י"ד), (ו) עברו, אנשי לור לבדות תרשיסה (רש"י): (ז) עליזה, מלאה ששון ושמוחה. קדמתה, קדמת העיר היא מני קדם (רד"ק). ר"ל שטוסדה צימי קדם, והוא לשון קדר: (ח) המעשירה, דהויה מוכלל מלכין (הכשרי). והטעם שהמליכה המלכים דהחרלות אשר היו תחת ממשלתה, וגם בעריה הקטנות, מלכו מלכים כידוע: (ט) ה' לבדות

abgehauen und fällt,
und zu Grunde geht
die Last, die er trug;
denn der Herr hat
es geredet.

בְּמָקוֹם נֶאֱמָן וְנִגְדָּעָה וְנִפְלָה וְנִכְרַת
הַמִּשָּׁא אֲשֶׁר-עָלֶיהָ כִּי יִהְיֶה דִבָּר:

כג (ב) מִשָּׂא צָר הִלִּילוֹ | אֲנִיּוֹת

תְּרִשִׁישׁ כִּי-שָׂדֶד מְבִית מִבּוֹא

מֵאֶרֶץ כְּתִים נִגְלָה-לָמוֹ: (ג) דָּמוֹ

יִשְׁבִּי אִי סֹחַר צִידוֹן עֵבֶר יָם מִלְּאֹךְ:

(ד) וּבְמִים רַבִּים זָרַע שִׁחֹר קֶצֶר יָאוֹר

תִּבְּרָאֲתָהּ וְתִהְיֶה סֹחַר גּוֹיִם: (ה) בּוֹשֵׂי

צִידוֹן כִּי-אָמַר יָם מַעְזוֹ הָיָם לֵאמֹר

*כ"א מוֹנְחִים דְּקָמָן

23. 1. Ausspruch
über Tyrus. Heulet
ihr Taršisch=Schif-
fel denn es ist zer-
stört, kein Haus ist
mehr, in das man
gehe; aus der Küst-
lande ward es ihnen
kund. 2. In stummen
Schmerz verhardt,
ihr Bewohner der
Küste, die der Kauf-
mann Sidon's, der

Meerbefahrende, füllte. 3. Auf weiten Gewässern war die Saat des Nils, die
Ernte des Stromes ihr Ertrag, sie war der Markt der Nationen. 4. Beschämt

רש"י

כג (א) הלילו אניות תרשיש. שהיו מתעשרים על ידי סוחריו לור שהיו מציאים אניות
תרשיש סחורם ללור. תרשיש שם היס: כי סודד מצית מצוא. כי סודד
מצפנים מקום שהייתם רבילים לפונדק מלצוא עוד לתוכו ולא יהיו עוד לכם מקום צלור
ללון שם: מארץ כתיס. הם הרומיים: נגלה למו. הסודד לאנשי לור. ד"א מארץ
כתיס נגלה לאנשי תרשיש שוד של לור שזרחו בני לור אלל כתיס ומסס נשמעה השמועה:
(ב) דומר יושבי אי. התאכלו ושזו דומים אי היס למה סוחריו לידון עונדי ימים היו
רבילים למלאותך כל סחורה עכשיו כשתפול לור תפול לידון עמה שסמוכות היו זו לזו
צתוך מהלך יום: (ג) ובמים רבים. היו צא זרע ממגדים היושבות על נהר שיחור
אל לור: קליר. יאור מגדים היה תצואה של לור. שיחור הוא נילוס שנאמר (יהושע
י"ג) מן השיחור אשר על פני מגדים והיו מציאים התצואה ללור אניות מגדים: ותהי.
לור: סחר גוים. מעט דצ שהיה צה כל הגוים מציאין לה סחורה: (ד) בושיו לידון.
שטפלה ללור: כי אמר ים. כי אמרו לור היושבת צמעזו היס שהוא עיקר דאש המלכות

באר

כג (א) צור, העיר המפורשת בארץ פִּלְיִלְיִעוֹן, הנודעת בשם עירוס, וכבודנלר תפשה. אניות תרשיש,
אניות לור ההולכים אל תרשיש לסחורה, ונחרבן לור בשבת המסחר מונה, ולאו ואכלו האניות.
מבית, מהיום בית, ר"ל נחרבו הבתים נחובה. מבוא, אין בית לבוא נחובה. כתיס, לדעת יוספון הוא
האי ליספערן וראה הבאור על עברו איי כתיס (ירמיה צ"י). נגלה למו, מארץ כתיס נגלה לאנשי תרשיש
שוד של לור, שזרחו בני לור אלל כתיס, ומסס נשמעה השמועה (רש"י): (ב) דומר, התאכלו ושזו דומים (הנ"ל). כמו
ישבו לארץ ידמו זקני בת ליון (איכה צ'). יושבי אי, הם אנשי לור, כמו (למעט פסוק ו'). מלאך, הכניו שג אל אי.
והוא לור, והטעם מלאו אותך בסחורה וכן פי' הר"ק: (ג) ובמים רבים, בקפיעות על היס הגדול, שהוא
היס הסיכון, הביאו סחורות המרעות ונקלחות על גדות נילוס ללור. שיחור, הוא נילוס, ונקרא כן כי מימיו
הם שחורים, מלאים רפש וטיט. קציר יאור, כפול לשון של זרע שיחור. סחר גוים, לור הייתה סחורת
גוים, כי כלם סוחרים צה (רד"ק): (ד) בושיו לידון, בושיו והכלמי, כי אמר ים, והוא לור, היו שהייתה
סחורתה דרך ים, והיא הייתה מנח כל הערים שהם לחוף היס: הנני היסם כאלו לא תליתי ולא ילדתי וכו', כי

בֵּית־דָּוִד עַל־שַׁכְמוֹ וּפְתַח וְאֵין סֹגֵר
וּסֹגֵר וְאֵין פֶּתַח: (כב) וּתְקַעְתִּי יִתֵּד
בְּמָקוֹם נֶאֱמָן וְהִיָּה לְכַסֵּא כְבוֹד
לְבֵית אָבִיו: (כד) וְתָלוּ עָלָיו כָּל־כְּבוֹד
בֵּית־אָבִיו הַצֹּאצְאִים וְהַצִּפְעוֹת כָּל־
כְּלֵי הַקֶּטֶן מִכְּלֵי הָאֲנָנוֹת וְעַד כָּל־
כְּרֵי הַנְּבָלִים: (כה) בַּיּוֹם הַהוּא נֶאֱמָר
יְהִיָּה צְבָאוֹת תָּמוּשׁ הֵיִתֵּד הַתְּקוּעָה

er öffnet, soll Niemand schließen, und wo er schließt, Niemand öffnen. 23. Ich schlag' ihn als Nagel an einen festen Ort, und er wird ein Sitz des Ruhmes für sein Vaterhaus. 24. Und an ihn hängt sich die ganze Menge seines Vaterhauses, die Sprößlinge und Auswürflinge, alle kleinen Geräthe, vom

Becken bis zu allerlei Flaschen. 25. An jenem Tage, spricht der Herr der Heerscharen, weicht der Nagel, der an einen festen Ort geschlagen war; er wird

רש"י

לו שגגה וסיעתו ובודרוהו וצנצנות סוסיהם כדאיתא בצנצנות סוסיהם סגור סגור אל
תרהקא מלך כוס טעם שגגה וסיעתו והלך לו כך שינו צסדר עולם: (כב) מפתח
צית דוד: ת"י מפתח צית מקדשא וסולטן צית דוד: (כג) ותקעתי יתד צמקום נאמן.
ואמנייה אמרכל מהימן משמש צאתר קיים תרגס יונתן. נאמן לשון קיום מקום שהוא
נאמן לנשענים עליו כי לא ימות סדס את המקדש ותקעתי יתד נאמן צמקום:
(כד) הצאצאים והלפיעות. ת"י צניא וצני צניא. ומנחם חזרו עם לפיעי הצקר
(יחזקאל ד') לימד שהא לשון עוללים דקיס היוולאים ממעי אמו ויהיה לפיעי לשון
יולא דצר היוולא: כל כלי הקטן. הקטנים שמשפחותם יהיו מתפאדין צו ונסמכין עליו:
מכלי האגנות ועד כל כלי הנבלים. ת"י מכהניא לצני אפורא ועד צני לוי אחא נצליא
ויהיה אגנות לשון כלי שרת שמשדשין צהם הכהנים צצית המקדש הנבלים שחומרים
צני לוי צהן השיר: (כה) תמוש היתד. גדולתו של שגגה: ונכרת המשא אשר עליה.
צני משפחתו וסיעתו הנסמכין עליו והתולים צו כלי תפארתם ולפי שדמכו ליתד דימה
המתפאדים צו ונשענים עליו למשא שמשענינים על היתד ויס פותדים אותו ותתקיים
הנצורה שנתנצלת עליו:

באר

צמקום שגגה (ר"ק): (כא) כתנתך, יש לכל ממונה כחונת ידועה ואצט, כאשר היה חוגרים אצט ידוע
חכמי אעונה (צן עזרא): (כב) ונתתי, וזה הפקוק נלמד, כי על הכית הוא צית המלכות (הכ"ל). ופתח,
דרך משל, שהכל יהיה חסד יד: (כג) ותקעתי, בדולמו חסיה חזקה ולא תמוע כיתר התקועה צמקום
חזק ואמין, וכל מיודעיו וקרוכיו יתפארו צרוב גדלו: (כד) הצפעות, ת"י צניא וצני צניא. ומנחם חזרו עם
לפיעי הצקר, ויהיה לפיעי לשון יולא דצר היוולא (רש"י). ח"ל החכם בעזעניוס, ענין הפעל צפע צערי
הוא יולא ופריחה (הערפ"רברנינגען) העפ"רטרעטען, אבער נור פלון הערפ"רברנינגען חונעד
וער ארט חין פל"חלען = חונד = טהיררייכע, דען חונעדלען געטריבע דעם בויהעם),
ומהפעל זה נגזר לפיעי הצקר (יחזקאל ד'), וענינו גללי לואה (טהירעטע עקסקרעטעטע), וזה לפיעו
על אללוי האילן הרעים דיח (אויסוורלינגע דעם בויהעם), והשאל פה על הפחותים 'צמשפת אליקים,
כי כל קרוכיו ומיודעיו יתאמרו להיות להם פקודה ומשמרת צבית המלך. ונס המאמר מכלי האגנות ועד כל כלי
הנבלים הוא על דרך משל, כי הנבלים הם כלי חש (חירדענע קריגע חדער פל"חעסן). (כה) התקועה,
אשר היחה תקועה עד עשה, חס שגגה:

eine Wohnung sich höhle! 17. Siehe, der Herr wirft dich hin, mit kräftigem Wurfe, um und um dich fassend; 18. zusammen wickelt er dich, als Knäuel, wie einen Ball (schleudert er dich) in ein weit ausgedehntes Land: Dasselbst wirfst du sterben, dasselbst bleiben deine prächtigen Wagen, du Schmach des Hauses deines Herrn! 19. Ich stoße dich von deinem Posten, und von deiner Stelle reißt dich (Gott). 20. Es

מִשְׁכָּן לֹא: (י) הִנֵּה יְהוָה מַטְלֵמָלָךְ
טַלְמִלָּה גִבֹּר וְעִשָּׂה עֲמָה: (יח) צָנוּף
יִצְנַף צָנֶפֶה כְּדֹר אֶל-אֶרֶץ רַחֲבַת
יָדַיִם שָׁמָּה תָמוּת וְשָׁמָּה מְרַכְבֹּת
כְּבוֹדֶךָ קָלוֹן בֵּית אֲדֹנֶיךָ: (יט) וְהִדְפִיתִי
מִמֶּצְבֶּךָ וּמִמַּעַמְדֶּךָ יִהְיֶה רָסָד: (כ) וְהִיא
בַּיּוֹם הַהוּא וְקִרְאֹתִי לְעַבְדִּי לְאֵלִיקִים
בֶּן-חֲלָקִי־הוּא: (כא) וְהִלְבַּשְׁתִּיו כְּתִנְתֶּךָ
וְאַבְנֶנֶּךָ אַחֲזָקָנוּ וּמִמִּשְׁלַחֶךָ אֲתָן
בְּיָדוֹ וְהִיא לֹאב לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם
וּלְבֵית יְהוּדָה: (כב) וְנָתַתִּי מִפְתָּח

ת"א הנה ה' כחות ז', כ"ח. סנהדרין ב' כ"ז: צנוף סנהדרין סס: eine Wohnung sich höhle! 21. Ich bekleide ihn mit deinem Rocke, mit deinem Gürtel umgürte ich ihn, und deine Herrschaft geb' ich in seine Hand; er wird ein Vater sein Jerusalem's Bewohnern und dem Hause Judah's. 22. Ich lege den Schlüssel des Hauses David's auf seine Schulter: Wo

רשי

בזר. כהדיון תדגולל דמטלטל מאחר לאחר. ורצותינו אמרו טלטולל דגזרל קסה מדאיתתא: ועוסך עטה. כמו (שמואל א' כ"ה) ויעט זהס לשון עיט יפריח כעוף גבורות. ורצותינו אמרו לרעת פרחס זו כד"א (ויקרא י"ב) על שפס יעטה: (יח) צנוף ילנפך. כמנפת המקפת את הדאס יקיפוך אויזיס ומאיקים. כדור כשור מקף ורצותינו פירשו לשון כדור שקורין פלוט"א זלע"ז שזרקין אותו ומקבלין מיד ליד: אל ארץ רחצת ידים. זכסיפא סס המקום: שמה תמות. ולא תקצר צקברי צית דוד ושמה יהיו מרכצות כצודך כפככים לקלון צית אדוניך שצקשת: (יט) וממעמדך. ומשימושך צמקדס יהדסך: (כ) לאליקים. הוא היה על הצית כשנטל סנחריז כמו שמאניו כשילאו אל דצסקה וגלס

באור

לח כאלו הנביא מדבר לעמו: מי היא החולצ מרוס קברו? (יז) מטלמלך, מן עול, וענינו השלכה, כמו (יונה א') והטלני אל הים. השלכה בגבורה, כמו טלטלם גבר (חין) מענני צער וחוורל, ואין זר שיבוא הנפדר צמקום קניכות, כמו אמרים אמה (משלי כ"ב), דברים נחומים (זכריה א') ועד אחרים. ועוסך עטה, כמו שכורבין בגד לנעוף אותו קביב הנוף, כמו (ירמיה מ"ג) ועטה את ארץ מגרים כאשר יעטה הרועה את צבאו. והעטס שיאחת כך קביב קביב וילנפך לנפס, וגם רב קעריה פי' לשון אחיס: (יח) צנוף ילנפך, גלגול וקביב כמטפחח המלנפס, ומסורגס כפי הנאות כל"א. כדור, כדור כמו שמשליך האדם הכדור שהוא מתגלגל והולך, עד שינאל דבר שיעכצו, כן ישליך ה' מארץ מולדתך אל ארץ אחרת, גדולה ורחס, ושס צמקום גלושך משארית מרכבותך, אשר הסכדס כהן וצופין. קלון, אסה ככל, צושס צית המלך אדוניך! חרפה היא לחקיקו המדיק, להיות רשע כמוך כחלר מלכותו: (כ) וקראתי, אמן כלל חזקיו, למנות אליקים פקיד

שֶׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה הָרֹג אֶבְקָר וְשִׁחַט צֹאן
אֶכֶל בָּשָׂר וְשִׁתּוֹת יַיִן אֶכּוֹל וְשִׁתּוֹ
כִּי מָחָר נָמוּת: (יד) וְנִגְלָה בְּאֲזְנֵי
יְהוָה צְבָאוֹת אִם--יִכַּפֵּר הָעוֹן הַזֶּה
לָכֶם עַד-תָּמִיתוּן אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
צְבָאוֹת: (טו) כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
צְבָאוֹת לֵךְ-בָּא אֶל-הַפֶּכֶן הַזֶּה עַל-
שִׁבְנָא אֲשֶׁר עַל-הַפֶּיֶת: (טז) מַה-לָּךְ
פֶּה וּמִי-לָךְ פֶּה כִּי-חָצַבְתָּ לָּךְ פֶּה
קִבְרֵי חָצְבֵי מָרוֹם קִבְרוּ חֲקָקֵי בַּסֵּלַע

man würgt Kinder,
und schlachtet Schafe;
man ißt Fleisch,
und trinkt Wein: „Laßt
uns essen und trin-
ken, denn morgen
sterben wir doch!“
14. Darum offen-
barte sich mir der
Herr der Heerscha-
ren: Nicht wird euch
diese Mißthat ver-
ziehen, bis ihr sterbt,
spricht der Herr, der
Gott der Heerscha-
ren. 15. So sprach
der Herr, der Gott
der Heerschaaren:
Auf! gehe zu diesem
Verwalter, zu Scha-
bonah, der über das
(königliche) Haus

ת"א ונגלה יומא ח' ס"ו. תענית סס: אדוני צבאות חגיגה ז'
כ"ז: לך בא סנהדין ב' ס"ו: מה לך פה סס:

gesetzt ist! 16. Was hast du hier? und wen hast du hier? daß du dir hier ein
Grab aushauest? Er, der sich in der Höhe ein Grab ausstieh, in dem Felsen

רשי

(יד) עד תמותון. ת"י מותא תניינא לעולם הבא: (טו) הסוכן. צעל הכאות היה
ולן (סס ח' ח') ותהי לו סוכנת. ומדרש חגדה אומר מן סכני היה וצא לירושלים
צויקרא דזה: אשר על הבית. ממונה היה על צית המקדש יש אומרי' כהן גדול ויש
אומרים אחרים: (טז) מה לך פה. הכתוב מנגנוו לפי שדלס להסגיר את חזקיהו למלך
אשור כדאמרינן צסנהדרין כתוב פיתקא ושדא צגידא שצנא וסיעתו השלימו חזקיה
וסיעתו לא השלימו: ומי, לך פה. מי ממספחתך קבור כאן: חצבי מרום קצרו. שחצ
לו קצר צקצרי צית דוד ליקצר צין המלכים לכך הוא אומר לו מה ירוסה לך צקצרות
הללו. חצבי חקקי יו"ד יתירה כמו סכני סנה (דצדים ל"ג). מקימי מעפר דל: (יז) שלטלה

באור

כל עוד נשמת חיים בקרבנו: (יד) ונגלה באזני, דברי הנביא, ולפי המלות יסורגס (עם חֲפֻצֵּעַב־
בחרטע יזך פֶּחַר מִיִּנְעוֹן הָהָרֵעַן ד-ה. מיר), וכן באזני ה' לבאות (למעלה ה'), וה' גלה את אֶזְנֵי שְׁמוּאֵל
(שְׁמוּאֵל א' ב'). אם יכופר, כשנע ה' לבאות, שלא יכופר לכם העון הזה, עד אשר תמותון, ויורידכם לבאר
סחת, על כי הרעעתם לעשות: (טו) כה אמר, נבואה אחרת בזמן אחר, ונוגעת בענין נבואה, שהיתה בחזונו
אשור על ירושלים, ונעת ההיא יען שצנא לתת העיר ביד האויב, ונבא עליו ישעיה נבואה זו. הסוכני, פרנסא
(הכשרי). והוא אחד עם אשר על הבית, כי היה ושמעוהו להסגיר על לרכי הבית, כמו (מלכים א' א') ושהי
לו סוכנת (חיינע ווירטשהטאפטערין). ורחוק הוא לפרש ממונה על אולר המלך. מן ערי מוסכנות. הוזה, דרך
בזיון: (טז) מה לך פה, חסר ואמרת אליו. ונראה שלא היה שצנא מחושבי ירושלים, אלא שצא לגור שם.
ונעשה פקיד על בית המלך, ולפי שלא היה מחושבי העיר, ושאלו לבו לקשור קשר, להסגיר העיר ביד מלך
אשור, אמר לו: מה עסק יש לך בעיר הזאת? ומי לך פה, חזק את אף קרוב יש לך בעיר הזאת, שאחת עושה
דברים כאלה? (יד"ק): כ' חלצת. כמו כרית, והעטם שחשבונו בלכך, כי לעולם תהיה סוכן וצירושלים תמות.
ובכר חקנת לך שם קבר (בן עזרא). חוצבי, הי"ד נוספה לחפצרת. ושנה הנביא הנכה לכסתר כנהוג במלילה.

ihr, weil ihrer viel sind, und sammelt das Wasser des untern Teiches. 10. Die Häuser Jerusalem's zählt ihr, und brecht die Häuser ab, um die Mauer zu befestigen. 11. Und einen Behälter macht ihr zwischen beiden Mauern für das Wasser des alten Teiches; aber ihr blickt nicht nach Dem, der dieß gethan, und nach Dem, der dieß entworfen von fern her, seht ihr nicht. 12. Es ruft (euch) der Herr, der Gott der Heer-

הַיֵּעַר: (ט) וְאֵת בְּקִיעֵי עִיר־דָּוִד
רְאִיתֶם כִּי־רָבּוּ וְתִקְבְּצוּ אֶת־מִי
הַבֵּרֶכָה הַתַּחְתּוֹנָה: (י) וְאֶת־בֵּיתִי
יְרוּשָׁלַם סִפְרֹתֶם וְתִתְצוּ הַבָּתִּים
לְבַצֵּר הַחוּמָה: (יא) וּמִקְנֶה עֲשִׂיתֶם
בֵּין הַחֻמֹּתִים לְהִי הַבֵּרֶכָה הַיְשָׁנָה
וְלֹא הַבִּטְשֶׁתֶם אֶל־עֲשִׂיָּה וַיִּצְרָה מִרְחֹק
לֹא רְאִיתֶם: (יב) וַיִּקְרָא אֲדֹנִי יְהוָה
צָבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לְבָנִי וּלְמַסְפַּד
וּלְקַרְחָה וּלְחָנָן שֶׁק: (יג) וְהִנֵּה א

ת"א ויקרא ה' חנינא ח', ה' ענו"ס ח', ג': והנה ששון תענית י"ח:

scharen, an jenem Tage zum Weinen und zur Trauer, daß man sich eine Glage scheeren lasse, und einen Saß umgürte. 13. Aber siehe da, Lust und Freude:

רש"י

ונכסתון ית עמא למי דריכתא ארעיתא שהיה אלל צקיעי עיר דוד להלחם סס לפי שראיתם שיש סס תורפה לירושלים ונוחה ליכנס משם: (י) ואת צתי ירושלים ספרתם. כמה צתים שיש לכל אחד שיתנו מהם לפי חשבון כדי לקחת האזנים והעלים: לצד את החומה. לצד לחזק לשון ערים צלודות (צמד צ"ז): (יא) ומקנה עשיתם. אבם מים להיות חזק לעיר: צין החומות. החומות כפולות חיל וחומה וצין מי הצדקה הישנה: ולא הצטתם אל עושיה. ואם תאמרו אף חזקיה עשה כן שנאמר (ד"ה צ' ל"ה) ויתחזק וצין את כל החומה הפרוזה ויעל על המגדלים ולחולה החומה האחרת ויתחזק את המלא עיר דוד חזקיהו צ"י אלהי ישראל צטח וגו' (מ"צ י"ח) אלל אתם צימי יהויקים ודקיהו לא הצטתם אל עושיה: ויולדה מרחוק. מאז שצדא את העולם עלתה ירושלים וצית המקדש צמחשצה: לא ראיתם. לא חשצתם: (יג) והנה ששון ושמחה. הקצ"ה כזיכול אלל לפניו ואתם אוכלים ושמחים: כי מחר נמות. צעולם הצא הנצויים אומרים לנו מאת הקצ"ה שלא יהיה לנו חלק לעולם הצא נעשה לנו הנאה צחיינו:

באר

(י) ותתצו, ספרתם הכתים. ומי שהיה לו בית יחר. נחלם חומר, לננות פרלות החומה מאותם האזנים (ד"ק): (יא) ומקנה, צין שתי החומות עשיתם חרץ להכניס צו המים מן הצדקה הישנה, והיא נעשה צימי חזקיהו מלך יהודה, כאמור במלכים (ב' כ'). עושיה, עושה הנצירה הזאת. ויצררה מרחוק, אשר חשב מאז ומקדם לעשות מה שעשה. לא הצטתם לשון אללי ולנעוה צו והוא היה מליל אסכם יותר מכל ההכנות שעשיתם. וכן יולר עליכם רעה (ירמיה י"ח). ילרתי אף אעשנה (למענה מ"ו), לשון מחשבה, ועוד אחרים: (יב) ויקרא, צאהצחו ובחמלחו החרה ה' בכם. וקרא ע"י נביאיו, שחשבו אללי צבדי וגו', אלל אסם הלעניו צבדיאל אלהים, והנכם שמים ושמיים צהענוגי המשפחה: (יג) אכול ושאו, כן הם אומרים אים לרעהו, כאלו כחוב אכול נאכל ושאו נשאה. מחר נמות, אללי צין לילה יעצירו המות מן העולם, לכן נשביע נפשו מחענוגות צני האדם.

יֹם מְהוֹמָה וּמְבוֹסָה וּמְבוֹכָה לְאֹדְנִי
 יִהְיֶה צְבָאוֹת בְּנֵי חַיִּיזוֹן מִקְרָקֶר קֵר
 וְשׁוֹעַ אֶל־הָהָר׃ (א) וְעִילָם נִשְׂא
 אֲשַׁפֶּה בְּרֶכֶב אָדָם פְּרָשִׁים וְקִיר
 עָרָה מִגֵּן׃ (ב) וַיְהִי מִבְּחַר־עֲמֻקָּיִךְ
 מִלְּאוֹ רֶכֶב וְהַפְּרָשִׁים שֵׁת שִׁתּוֹ
 הַשְּׁעָרָה׃ (ג) וַיִּגַּל אֶת מִסְךְ יְהוּדָה
 וַתִּבַּל בַּיּוֹם הַהוּא אֶל־נֶפֶשׁ בֵּית

Tag der Bestürzung, der Verwüstung und der Verwirrung kommt von dem Herrn, dem Gott der Heerschaaren, im Thal der Offenbarung: Man zertrümmert die Mauer, Geschrei hallt wider die Berge. 6. Elam trägt den Köcher mit Wagen voll Mannschaft und Reitern, und Kir entblößt den Schild. 7. Deine herrlichsten

ת"א מקרקר סיר תענית טס:

Thäler sind voll Kriegswagen, und die Reiter stellen sich gegen das Thor. 8. Aufgehoben ist die Decke Zehuda's 1). Da blickst du an jenem Tage nach der Rüstung im Waldhause. 9. Nach den Mauerrissen der Stadt David's seht

רש"י

(יִרְמִיָּה י"ז) כמו בגזורים צוסיס צטיט חולות (זכריה י'): מקרקר קיר. יום קירקור קיר החומה: ושוע אל הסר. וקול שועה לנוס אל ההרים להמלט: (ו) נשא אשפה. אשפות חלים קויצר"ן צלע"ז: וקיר ערה מגן. תירגס יונתן ועל שורא דצקו תריסין והוא כמו עדות על יאור (לעיל י"ט) ומתערה כאזרח דענק (תהלים ל"ז). ויש לפדש וקיר ערה מגן קיר שס העיר כמו (מלכים ז' ט') ויגלה קירח בני מדינה גילו מבנייהם על ירושלים: (ז) שות שחו השערה. שמו מלור על השערים ודוגמתו יש צמלכים צמלחמות צן הדד שימו על העיר (שם ח' כ'): (ח) ויגל לשון גילוי: מסך יהודה. הוא צית המקדש שהיה מגין ומיסך ומסך עליהם: ותצט ציוס ההוא. תחצולות להלחם צס: אל נשק צית היער. הס המגינים שלט מלחמות ומלחמות [לנה] שעשה שלמה ויתנס המלך צית יער הלצנן (שם ה' ז'): (ט) בקיעי עיר דור. צקיעי החומה: ראייתם כי רצו ותקצנו את מי הצרכה. י"ח

באור

ירושלים. ואולי נגזר מקרקר מן קיר, ונעמו כמו ושרשך מארץ חיים (תהלים כ"ב), ויעקר השרשים. וכמו ויסקלקלו (למען ה' צ'). ושוע, קול לעקה שנשמע על ההרים, והראוי וְשׁוֹעַ: (ו) ועילם, אשמי עילם אשר באו עם שרי יגל אשור. וקיר, אשמי קיר, והוא הנקום אשר הגלה שס מלך אשור את בני דמשק צימו אחז מלך יהודה (מלכים ז' ט'). ערה מגן, גלה את מגינו, כי המגינים היו מכוסים צכסין של עור שלא יתקלקלו בדרך: (ז) שות שחו, שח כמו שית. וענינו כמו שס. ר"ל רוכבי הקוסים שימו פניהם אל השער. לבוא בחור העיר: (ח) מסך, דרך משל על המצורים או מחנות הלחם הנעצבים את האויב, כאלו מכסים את הארץ והם הנקד צינה וצין האויבים, ואחרי שלכד אשור את כל ערי יהודה הצלורות, כאלו גלה מסך יהודה. בית היער, המלך שלמה עשה מגינים ויתנס בית יער הלצנן (מלכים א' י'). ואחור הנביא, צעת צוח הרעה על יושבי ירושלים, ישאו עניהם אל כלי מלחמתם להלחם צהם על נפשותם. ותקבצו, מי הצרכה, שהיו מתפזרים ממה ולחן, קבלתם אותם למוכה, שלא יסירו המים צבוח העיר צמלור, וגם שלא יסחו מהם האויבים:

1) d. h. die Vormauern desselben sind gefallen; oder: es wird der höchsten Schmach preisgegeben.

22. 1. Ausdruck über das Thal der Offenbarung. Was ist denn dir, daß Alles in dir auf die Dächer steigt? 2. Du lärmerefüllte, toben-
de, fröhliche Stadt, deine Gefallenen fallen nicht durch's Schwert, werden nicht im Kriege getödtet. 3. Alle deine Fürsten flohen zusammen, von den Bogenschützen wurden sie gefangen; Alle, die sich in dir befanden, wurden gefangen-
insgesamt, und die fern hin geflohen. 4. Darum sprech' ich: Wendet euch weg von mir, daß ich bitter weine, dringt nicht in mich, um mich zu trösten über das Verderben der Tochter meines Volkes! 5. Denn ein

כב (א) מִשָּׂא נִיא חַיִּיזִן מִחֶ-לֶךְ אֲפֹא
בִּי עֲלִיתָ כָּלֶךְ לִנְגֹתָ: (ב) תִּשְׁאֹת
מִלֵּאָה עִיר הַיּוֹמִיָּה קָרִיָּה עֲלִיזָה
חֲלִלֶיךָ לֹא חֲלִלִי-חֶרֶב וְלֹא מִתִּי
מִלְחָמָה: (ג) כָּל-קִצִּינֶיךָ נִדְדוּ-יָחַד
מִקְשָׁתָא אֲסָרוּ כָל-נִמְצָאֶיךָ אֲסָרוּ
יָחִידוּ מִרְחֹק בְּרָחוּ: (ד) עַל-כֵּן אֲמַרְתִּי
שְׁעוּ מִנִּי אֲמַרְר בְּבָבִי אֲרִי-תֵאֵיצוּ
לִנְחֲמֵנִי עַל-שֹׁד בֵּת-עַמִּי: (ה) כִּי

ת"א מִשָּׂא נִיא חַיִּיזִן תַּעֲנִית כ"ט:

רשימי

המועד כשכיר הנסכר לשנים שמדקדק צמועד תשלום שנתו: (יז) ושאר. שארית:
קשת בצורי בני קדר. צעלי רוצי קשת שהם כלציהם שנאמר לו (צדאשית ל"א)
ויהי רוצה קשת:

כב (א) נִיא חַיִּיזִן. היא ירושלים גיא שנתנצחו עליה רוצ נצואות: כי עליה כולך
לנגות. כשצא עליהם חיל עולים על גבותיהם לראות החיל ולהלחם.
ורצותינו פירשו על הכהנים שעלו על גגו של היכל ומפתחות העזרה צידם כלאיתא
צמסכת תענית. ומדדש אגדה אומר שהיו גסי הרוח צאיהם דצתי: (ב) תִּשְׁאֹת
מִלֵּאָה. עיר שהיתה מלאה תשואות קול רוצ אדם הומיה ועליזה עכשו מה לך
מתאצלת: חלליך לא חללי חרצ. טוצים היו אלו חללי חרצ היו מעכשו שהם חללי
דעצ: (ג) כל קציניך נדדו יחד. לדקיהו ושדיו שילאו לצדוה לילה: מקשת אסרו.
אשר מאימת המורים חלים צקשת היו נאסרים להסגר צתוך העיר וכל המלאים
צו אסרו יחד צציקים ורצון מרחוק צרחו קודם לכן: (ד) שְׁעוּ מִנִּי. חדלו ממך
כך הקצ"ה אומ' למלאכי השרת. (ה) ומבוסה. מרמס כמו אצוססו את חלקתי

באור

כב (א) נִיא חַיִּיזִן. ירושלים שהיה מקום הנצואה (כן עזרה). ונקראת גיא, לפי שהיתה מקובצת בהרים
ונצואה זאת היחה צעת שר אשור על ירושלים. כי עליה דרך בני העיר לעלות לנגות ולמגדלים,
צעת שיצאו עליהם האויבים, להשגב בהם, או להלחם מהם על נפשום: (ב) תִּשְׁאֹת, שאון והמון,
קול בני אדם הרבה, וכן הוויים. חלליך, הם לא ילאו חן לעיר, להלחם עם אויביהם אך נאספו אל העיר, וצמוה צמוכה
דעצ: (ג) מִקְשָׁתָא אֲסָרוּ, רוצי קשת שרדשו אחריהם, השיגום ואסרו אותם (ד"ק). כל מלאיך, כל המלאים צתוך
העיר אסרו, וכן אשר מרחוק צרחו (ה"ל): (ד) שְׁעוּ מִנִּי, הכניא אומר כנגד הונחומים הרפו מונני אל הנחומי. אל
חאילו, אל דחקו עצמכם לדבר אלי דברים ינחומים על שבר הנא על צמ עמי, כי רב הוא מקבל עליו נחומים:
(ח) ומבוכה, נצבול מן נכזים הם צאך (שנ"י ד"ר). מִקְרָקֶר קיר, הריקם המומה, והעטם שהאויבים ישרו חומת

בְּעֵינַי שָׁבוּ אֲתִיו: (יג) מִשָּׂא בַּעֲרָב
 בִּיעַר בַּעֲרָב תָּלִינוּ אֲרָחוֹת דְּדָנִים:
 (יד) לִקְרָאת צִמָּא הֲתִיו מִיָּם יִשְׁבִּי
 אֶרֶץ תִּימָא בְּלַחְמוֹ קִדְמוֹ נִדְר: (טו) כִּי
 מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נִדְרוּ מִפְּנֵי | חֲרָב
 נְמוּשָׁה וּמִפְּנֵי קֶשֶׁת דְּרוּכָה וּמִפְּנֵי
 כָּבֵד מִלְחָמָה: (טז) כִּי־כֹה אָמַר אֲדֹנָי
 אֱלֹהֵי בַּעֲזָר שְׁנָה בְּשָׁנִי שָׂכִיר וְכֹלָה
 כָּל־כְּבוֹד קֶדֶר: (יז) וְשָׂאֵר מִסְּפָר־
 קֶשֶׁת גְּבוּרֵי בְנֵי־קֶדֶר יִמְעָטוּ כִּי
 יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל דִּבֶּר:

dann kommt wieder!
 13. Ausspruch gegen
 Arabien. In den
 Wildnissen Arabiens
 übernachtet ihr Ka-
 ravanen Dedanims.
 14. Dem Durstigen
 bringt Wasser ent-
 gegen, ihr Bewohner
 des Landes Thema,
 kommt mit Brod
 entgegen dem Flücht-
 ling! 15. Denn vor
 Schwertern fliehen
 sie, vor dem gezo-
 genen Schwerte und
 vor dem gespannten
 Bogen und vor des
 Krieges Druck. 16.
 Ja, so sprach der
 Herr zu mir: Noch

ein Jahr, wie Tagelöhners Jahre, und es schwindet alle Herrlichkeit Kedar's.
 17. Die übrige Zahl der Bogenschützen, der tapfern Söhne Kedar's wird
 gering sein; der Herr, der Gott Israel's, hat es geredet.

רשי

הַקָּדֶם: שָׁבוּ אֲתִיו. תַּסְנוּבָה: (יג) מִשָּׂא בַּעֲרָב. עַל עֲרָבִים. זִיעַר צַעֲרָב תְּלִינוּ.
 רִאשִׁית מֵה עֲשִׂיתִם צִבְלוֹת אֲשֶׁר אֵת עַמִּי וְהִיוּ מִצְקָסִים לִשְׂכָא' שְׁלֵם לְהוֹלִיכֵם דְּרָךְ
 עֲלֵיכֶם לִפִּי שְׁלֵם צִנִּי דוּדִים אֲוִלִי תִרְחֲמוּ עֲלֵיהֶם וְאֵתִם יִיחָס וְיִלָּאִים וְלִנִּים זִיעַר
 דְּרָךְ הַעֲבַרְתָּ שִׁירֹת: אֲוֹרְחוֹת דְּנִים. צִנִּי דוּדִין: (יד) לִקְרָאת לֵמָּא. דְּרָךְ לְהִצִּיא מִיָּם
 וְאֵתִם יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ תִּימָא לֹא עֲשִׂיתִם כֵּן אֲלָא בְּלַחְמוֹ קִדְמוֹ נִדְרוּ. הִצִּילוּ לֵהֶם מִיָּם
 מֵאֲכָלִים מִלְּחֻמִּים וְנִדְרוֹת נְפֻחִים מִלִּיאֵי רוּחַ וְהִיא אוֹכֵל וּמִצְקָס לִשְׁתּוֹת וְנוֹתֵן פִּי הַנּוֹד
 לְתוֹךְ פִּיו וְהַרוּחַ נִכְנֵם צְמִיעֵיו וְהוּא מֵת. ד"א לִקְרָאת לֵמָּא הֲתִיו מִיָּם, לֹא כֵּן
 עֲשִׂיתִי לְאֲזִינִים כִּשְׁהִיא לֵמָּא גִלִּיתִי לוֹ צֹלֵר מִיָּם: (טו) כִּי מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נִדְרוּ. עַמִּי:
 חֲרָב נְמוּשָׁה. פְּשׁוּטָה עַל פְּנֵי הָאֶרֶץ כְּמוֹ (שְׁמוּאֵל א' ל') וְהִנֵּם נְמוּשִׁים עַל פְּנֵי כָל
 הָאֶרֶץ (שֵׁם כ"ה) וְיִנְעָטוּ צַעֲמָק רַפָּאִים. ד"א נְמוּש' כְּמוֹ לְעוֹשֶׂה כָּל אֲוִתִּיּוֹת אֲשֶׁר
 מוֹלֵאִים קְרוֹצִים לְהִיּוֹת מִמָּקוֹם אֶחָד מִתְחַלְּפוֹת זוֹ צִוּ נו"ץ צִלְמ"ד כַּעֲנִין שְׁכָאֲמַר
 (נְחֵמִי י"ג) לַעֲשׂוֹת לוֹ נִסְכָּה כְּמוֹ לִשְׁכָּה: (טז) בְּשָׁנִי שָׂכִיר. אֲדַקְדֵּק צֶה לְנֵמֶס

באור

בְּקֶר, כְּמוֹ לִשְׁעוֹת וְהַלְלָה וְהַעֲמֵם, כְּמוֹ שֶׁבִּנְיָמִן יִחְלוֹף וּתְבוֹא הַלִּילִם. כֵּן תְּבַאֲנָה הַרְעוֹת אַחֲרֵי הַעוֹבוֹת.
 וְהַכְּשִׁי חֲרָבִים אַחֲרֵי כִבְיָא אֵת אֲגַר לְדִיקִיא וְהִיא פּוֹרַעַת לְרִשְׁיֵיא. אִם תְּבַעֲיוֹן בְּעִי, אִם תְּשַׁלְּלוּ שְׁאֵלָה. שׁוּבוּ
 אֲחֵי, שׁוּבוּ מִקְּדֵם מִדְּרִיכֵיכֶם הָרַעִים, וְאַחֲרֵי כֵּן תִּחְזְרוּ לְשֹׁאֵל דְּבַר. הַרְעָה הַמּוֹעֵדֶת לְבוֹא וְלֹא הִיא בְּלֹא הַכְּבִיא
 לְנֶחֱם אֵת הַשְׁוֹאֵלִים, לָכֵן עָנָה אֲוֹתָם עַל דְּרָךְ כָּלֵל (אֲוִיסְוִי־עֲנִי): (יג) בִּיעַר צַעֲרָב, אֲחֵה שִׁירֹת דְּרָן תְּלִינוּ
 עֲנָה בִּיעַרִי עֲרָב, כִּי חֲרָבוֹ אֲהֵלִי קֶדֶר: (יד) הֲתִיו, תְּבַעֲפִיל וּמִשְׁפַּעְתּוֹ הֲאֵתִיו מִן אֲחֵה, וְעַמִּי הִצִּילוּ. קִדְמוֹ,
 רְאוּ הַקו"ף בְּפֶתַח כִּי הוּא לוֹוִי לְפִי הַעֲנִין. וְהַכְּבִיא קוֹרָא וּמִתְחַנֵּן אֵל יוֹשֵׁבִי תִימָא. שִׁירְחֲמוּ עַל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר
 לֵהֶם מִיָּם וְלֵהֶם: (טז) בְּשָׁנִי שָׂכִיר, פְּשׁוּטָה וְשִׁלּוּפָה מִתְּעַרָּה, כִּי נִשָּׁם הוּא לְשׁוֹן נְחִיבָה וְהַקְרָה: (טז) בְּשָׁנִי
 שָׂכִיר, רָחַם לְמַעַלָּה (ע"ז י"ז): (יז) קֶשֶׁת, בְּמָקוֹם דּוּרְכֵי קֶשֶׁת:

mit zwei Reitern, der hob an und sprach: Gefallen, gefallen ist Babel, und all' seine Götzenbilder liegen zerstückt am Boden. 10. O, du mein Gedroßenes, mein Tennenforn! ¹⁾ was ich vernommen vom Herrn der Heerschaaren, dem Gott Israels, hab' ich euch verkündigt. 11. Ausspruch über Dumah. Von Sair her ruft man mir zu: Wächter, wie steht's um die Nacht? Wächter, wie steht's um die Nacht? ²⁾ 12. Der Wächter aber spricht: Es kommt der Morgen und auch die Nacht, wenn ihr fragen wollt, fragt: Befehrt euch,

זֶה בָּא רֶכֶב אִישׁ צֶמֶד פָּרָשִׁים וַיַּעַן וַיֹּאמֶר נִפְלָה נִפְלָה בָּבֶל וְכָל־פְּסִילֵי אֱלֹהֶיהָ שָׁבַר לָאָרֶץ: ^(י) מִדְּשֵׁתִי וּבֶן־גִּרְגִי אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי מֵעַת יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִגַּדְתִּי לָכֶם: ^(יא) מִשָּׂא דוֹמָה אֵלַי קָרָא מְשַׁעִיר שֹׁמֵר מַה־מְלִילָה שֹׁמֵר מַה־מְלִיל: ^(יב) אָמַר שֹׁמֵר אַתָּא בָּקֵר וְגַם־לַיְלָה אִם־תִּבְעִיוֹן

ת"א מִשָּׂא דוֹמָה מִסְדֵּרוֹן י"ה, ז'ד:

רשי

סנה אחר סנה תחלה על ידי מדי ופרס וצננה השניה על ידי שמים והיתה צל צלי ממלכות כמהפכת סדום וכן מלינו צסדר עולם וצל צננה השמועה זו של דרוש ואחריו צננה השמועה והיתה צל צלי ממלכות כמהפכת וגו' (לעיל י"ג): ^(י) מדרשתי וכן גרני. תצוה קדש שלי עדימת חטים אשר כלטוויי מפי דוח הקדש לתקן אתכם צדך היסדה כאדם הדש וזורה תצוה צבור: אשר שמעתי. מאתו הגדתי לכם: ^(יא) דומה. הוא אדום וכן הוא אומר מי לור כדומה צתוך היס (יחזקאל כ"ו): אלי קורא משעיר. אשר הקצ"ה אלי קורא הכניא לו המלאך מעול מלכות שעיר: שומר מה מליה. שומר ישראל מה תבא מן הלילה והחשכה הזאת: ^(יב) אמר שומר. הקצ"ה: אתא צוקר. יש לפני להודיע לעשות צקר לכם: וגם לילה. מתקן לרשעים לעת קן: אם תצויון צעיו. אם תצקו צקשתכם למחר

באר

דברו הוא כל איש יושב ברכב וצמד פרשים אחריו. ויען, האיש הנכר. שבר, האויב: ^(י) מדרשתי. לדעת הד"ק ורמב"ע שיעורו בכל היא מדרשתי שאלוהים אלוהים בחיל פרס ומדי. ונראה יותר שהיא תאר לישראל שהיו נדרשים ע"י האויבים כחבואה בנזן: ^(יא) דומה. דומה היא מבני ישמעאל, כמו שכתוב (בראשית כ"ה) ומשמע דומה ומשא (רד"ק). ולדעת רש"י דומה הוא אדום. ואמרו המצבאים שהכניא שניה את השם אדום לשם דומה, והטעם שכן העת, אשר דום ידום אדום, ורחוק הוא. משעיר, אולי הכוונה שכל לו קול הקורא דרך שעיר, שהיו שוכנים לדומה. שומר, זה הנביא, כי הנביא נקרא צופה, לפי שהוא רואה בנבואה דברים לזמרו וכן הוא הצופה עומד ומחזיר לעם, כמו (יחזקאל ב') צופה נחמך לבית ישראל. מה מליה, הלילה הוא משל על הדעו והלחות, והקורא שאל את הנביא, שגיד לו אם יבא האויב על ארצו או לא. ולדעת רב קעדיה, כנר בזה עליהם הלה והשאלה היא, אם קרוב עם כלום הלילה: ^(יב) אמר שומר, הנביא ענה אדום. אתא, ע"ד ארמים כמו אחס.

1) das Volk Israel. And. Babel.

2) eigentl. was (hast du) von der Nacht (des Unglücks zu befürchten)? oder: was ist von der Nacht verfloßen?

בַּעֲתָתָנִי אֶת נִשְׁף חֲשָׁקִי שָׁם לִי
לַחֲרָדָה: (א) עֲרֹךְ הַשְּׁלָחַן צַפָּה הַצִּפִּית
אֲכֹל שְׁתָּה קוּמוּ הַשָּׂרִים מִשְׁחוּ
מִגֶּן: (ב) כִּי כֹה אָמַר אֱלֹהֵי אֲדָנִי לֵךְ
הָעֵמֶד הַמִּצָּפָה אֲשֶׁר יִרְאֶה יְגִיד:
(ג) וְרָאָה רֶכֶב צֶמֶד פָּרָשִׁים רֶכֶב חֲמֹר
רֶכֶב גָּמַל וְהַקָּשִׁיב קָשָׁב רֶכֶב־קָשָׁב:
(ד) וַיִּקְרָא אֲרִיָּה עַל־מִצָּפָה | אֲדָנִי
אֲנֹכִי עֹמֵד תָּמִיד יוֹמָם וְעַל־מִשְׁמַרְתִּי
אֲנֹכִי נֹצֵב כָּל־הַלֵּילוֹת: (ה) וְהִנֵּה־

mir zum Schrecken. 5. Man ordnet den Tisch, die Wache wacht, man ißt, man trinkt. „Auf, ihr Obersten, salbt den Schild!“ 6. Ja, so sprach der Herr zu mir: Gehe, bestelle den Thurmwärter, der, was er sieht, verkünde. 7. Der sah Reiter, Reiter auf Rossen paarweis, Reiter auf Eseln, Reiter auf Kameelen und horchte, was er hórchen konnte. 8. Dann rief er wie

ein Löwe: Auf der Warte, Herr, stand ich beständig am Tage, und auf meinem Posten blieb ich alle Nächte. 9. Und siehe, es kam ein Mann im Wagen,

רשי

לילה שהייתי חושק זה לשמחה ולמשתה צמר יוסיפין מלינו שהיה שמה על שנלחו בדוריו את חיל פרס אותו לילה שם לי לחרדה שנאמר (דניאל ה') לנשאלר מלכא עד לחם דב ובו' אישתי חמרל ובו' ציה ללילא קטיל ובו' ודריש מדאח קציל מלכוחא (ס ו'): (ה) צפה הלפית. זקוף המנורה צדראשית דכח ליוחס למכרתא לפיתא: אכול שמה. ומתוך האכילה והשתיה לעקו קומו השדר' משחו מנן. גביני עור שלוק הן ומוסחין אותן צמחן כדי שחליק את הזיון וכן נאמר צשאל כי שם נבעל מנן בצודים פלט את משיחתו ולא קיצלה וכעשה מנן שאלו כאלו לא נעשה צמחן: (ו) לך העמד המלפה. עתיד אחד מתלמידך לקרא תגר על מדותי על אורך שלותם של צלל והוא חזקוק שעב עוגה ועמד צתוכה ואמר (חזקוק צ') על משמרתי אעמודה ולאפה לדאות מה ידבר צי אמר הקצ"ה ליטעיה העמידהו לאותו מלפה והצטיחהו מאתי שיעמד על מלפסו ואשר יראה צתפלתם של צלל יגיד: (ז) וראה רכב. ואני אראנו שם כמין רכב למד פרשים אחד רוכב חמור ואחד רוכב גמל וסימן הוא הפרס ומדי: והקטיצ קצ. ושם ישמע צנצולתו כמין רוצ הומיות תשואות חיילות: (ח) ויקרא אריה. הוא חזקוק אריה צבימטריו כמין חזקוק ישעיה התנצל שעתיד חזקוק להתפלל על זאת ולומר כן: על מלפה אדני. ה' אלהי על מלפה אנכי עומד תמיד יומם להודיעני על זאת: (ט) והנה זה צל. כשיתפלל על כך יראה כמין רכב אדם ובו': נפלה נפלה צלל. ת"י נפלת ואף עתידא למיפל צ' נפילות

באור

הנביא אל הלילה הזה: (ה) הצפית. כמו לופה, והט"ו המורה ה"א למ"ד הפעל (בן מלך). קימי, קריאה הלופים לשרי צבל, שימשחה המנן כי יקרב האויב: (ו) כי כה, מראה אחרת באופה משל. והעש. ובמה את כל אשר אמרתי עד עתה, כי ה' אמר אלי להעמיד המלפה: (ז) רכב, פה אינו מרכבה, רק שם קצקו להרוכבים, והולך ומפרש מי הם הרוכבים. צמר פרשים, צב רוכבי קוסים, ואולי אחד מפרס ואחד ממדי: (ח) אריה, חקר כ"ף, ועעמו כאריה בקול גדול (בן עזרא): (ט) רכב איש, כמו חיש ברכב, ר"ל מדי

fahren, kommt's von der Wüste, aus dem grauenvollen Lande. 2. Eine schwere Prophezeiung wurde mir offenbart: Der Treulose handelt verrätherisch, und der Räuber raubt. „Zieh' heran, Elam, belagere Medien! Allen Seufzern mach' ich ein Ende. 3. Darum

sind meine Hüften voll Schmerzes, Wehen ergreifen mich wie der Gebärende. Wehen, ich krümme mich, so, daß ich nicht höre, vor Bestürzung seh' ich nicht. 4. Mein Herz taumelt, Schauer durchbebt mich, der Abend meiner Lust wird

(3) חֲזוֹת קֶשֶׁה הַבּוֹגֵד | בּוֹגֵד
וְהַשּׁוֹדֵד | שׁוֹדֵד עָלַי עֵילָם צוּרִי מְדִי
כָּל־אֲנַחְתָּהּ הַשְׁבֵּתִי: (ג) עַל־פֶּן מְלֹאֲוִי
מִתְנִי הַלְחָלָה צִירִים אֲחֻזּוֹנִי בְּצִירִי
יִלְדָּה נַעֲוִיתִי מִשְׁמַע נִבְהַלְתִּי
מִרְאוֹת: (ד) תַּעֲה לִבִּי פִלְצוֹת

* לא מפיק ה' * פתח בסוף פסק

רשי

כולה פעמים שהנבואה זאת צפוי היום צסיגנון אחד ולאחר זמן צסיגנון אחר. משא מדבר יס. תירגס יונתן מעל משריון דלתיין ממדברא צימי ימא: כסופות נגבז לחלוף. כרוח סופה המתקרבן צלחן יצשה שהיה מעלה אבק רב: לחלוף. כך יחליפו לצא מחנות רבות על צבל: ממדבר. יצולו לה: מארץ נוראה. תירגס יונתן מארעא דליתעבידא זה חסינין. ויש לפרש שהוא מקום נחש ועקד צ כמו שנאמר (דברים ח') המדבר הגדול והנורא: (ב) חזות קשה. הנציא אומר נבואה זו קשה על צבל הוגד לי: הצוגד צוגד. ת"י אניסיא מתאנסין וצזיא מתצזין ול' העצרת לפי התרגום כך פירושו את הצוגד צא אחר וצגד אחר ואתו הסודר צא אחר וסודר אותו אלו פרס ומדי שצוזין וסודדין את צבל שדד וצזא עד עתה את כל המדינות: עלי עילם. וצזי עליה: לורי מדי. על צבל צמאור אלהי לורי (שמואל ח') הטעם למטה צזי"ש וזה טעמו למעלה צלדי כמו שזי: כל אנחתה השצתי. לא מפיק ה"א לפי שהוא כמו כל אכחות שבעולם והוא לשון אכחה מדובה של אנשים צזיס שטיפר"ש צלע"ו כל אכחות השצתי שהיה העולם נאכח מפני עולה של מלכות צבל עתה השצתי 'אות': (ג) מלאר מתני לחללה. הנציא הי' רחמני ומתאכח על פודענות האומות זו מדדש אגדה ולפי פסונו הנציא אומר הקינה ואנינות כאלו זו צבל מתאוננת: ליריס: לשון חיל וחצלים. ורצותינו אמרו יש דלתות וליריס לאשה כמו שיש ליריס לדלתות הצית: נעוית. חולי הוא הקרוי עוית צלשון חכמים: (ד) פלצות. צבלה: את נשף חשקי.

באר

הר"ק קרא צבל מדבר יס. שמדי ופרס היו צמרחת לפונות של צבל והנה צבל למערב מדי ופרס והמערב קרא יס ואמר מדבר. כי מדבר יש בין צבל למדי ופרס. וראוי לתרגם (א'יבער דיו וויסטע חין וועס טען). בנגב, רוב הקערות והסופות צאים לארץ ישראל מנגב לחלוף, כמו שהסופות חולפים בנגב צמחירות צלחן מעבד, קן צא האויב ממדבר שבין פרס לארץ צבל. נוראה. מדי שהיתה נוראה לכלל: (ב) הצוגד. הוא הסודר ומצפנים, שכל אחד מיוצגי הארץ צוגד צמחונתו, ומנגלה את ערות הארץ לשונאים, והסודר הוא הצא ומצחן להלך את אנשי המדינה. עלי, דברי השם אל הנציא. אנחתה, לא מפיק ה"א, לפי שהוא כמו כל אכחות שבעולם, שהים העולם נאכח מפני עולה של מלכות צבל, עתה השצתי אותה (רש"י): (ג) על כן, הנציא מדבר צלשון כל אחד מצני צבל (רד"ק). לחללה, ומכאוב כמו חיל כיולדה (תהלים מ"ח). נעוית, שרש עוה מורה בכל מקום על העיקוש והעיקוש, בין טבעי בין מוסרי, ופה הוא ענין השעקנות צמונות איברי האדם (קרענשפֿע). משמיע, מ"ם השלילה, כל כך נעויתי עד שלא אוכל לשמוע: (ד) פלצות, ענין רעה, כמו (איוב כ"א) ואחת צשרי פלצות. נשף, צלילה שנלכדה צבל היו חוגגים חג גדול לאלהיהם, וכיון

על־מצרים ועל־כּוּשׁ: (ד) בֶּן יִנְהַג
מֶלֶךְ־אֲשׁוּר אֶת־שְׂבִי מִצְרַיִם וְאֶת־
גְּלוֹת כּוּשׁ נָעָרִים וְזָקָנִים עָרוֹם וְיָחַת
וְחֲשׂוּפֵי שֵׁת עֲרוֹת מִצְרַיִם: (ה) וְחָתוּ
וּבָשׂוּ מִכּוּשׁ מִבְּשָׂם וּמִן־מִצְרַיִם
תִּפְאֲרָתָם: (ו) וְאָמַר יֹשֵׁב הָאֵי הַזֶּה
בְּיָוֶם הַהוּא הִנֵּה־כֹה מִבְּשָׂנוּ אֲשֶׁר
נָסְנוּ שָׁם לְעֶזְרָה לְהַנְצִיל מִפְּנֵי מֶלֶךְ
אֲשׁוּר וְאֵיךְ נִמְלֹט אֲנַחְנוּ:

כא (ה) מִשָּׂא מַדְבָּרִים כְּסוּפּוֹת בְּנֶגֶב
לְחִלּוֹף מִמֶּדְבַּר בָּא מֵאֶרֶץ נֹרְאָה:

*הם' בפתח

auf die wir unsere Zuversicht gesetzt, wohin wir flohen zur Hilfe, um uns zu retten vor dem König von Assyrien; und wie konnten wir entkommen?

21. 1. Ausspruch über die Ebene am See 1). Wie Stürme in Süden einher

רש"י

כַּסָּא לָזִיר עַל חֻקֵּיהוּ: (ד) וְחֲשׂוּפֵי שֵׁת. כְּמוֹ חֲשׂוֹף שֵׁת וְהוּ"ד יִתִּידָה כִּי"ד חֲלוּבֵי
וְחוּרֵי וְסָרִי: שֵׁת. צִית מוֹלֵא הִרְעִי וְכֵן (שְׂמוּאֵל ז' י') וַיִּכְרוֹת אֶת מְדוּיָהּ עַד שְׂתוּתֶיהָ
וּבְמֹל זֶה הָיָה לָהֶם תַּחַת חֵם אֲצִיָּהּ אֲשֶׁר דָּאָה עֲרוֹת אֲצִיָּהּ וְלֹא כִסָּה אוֹתָהּ מִדֶּה
כְּנָג מִדֶּה: (ה) וְחָתוּ וּצְסוּ. כָּל הַמְצִיטִים וְהַמְפָּאִרִים עַל עֲזָת כּוּשׁ וְהַמְפָּאִרִים
צִמְשָׁעֵן מִלִּידִים: תִּפְאֲרָתָם. וּכְנִ"ט צִלְע": (ו) יוֹשֵׁב הָאֵי הַזֶּה. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה
נִשְׁעָנִים עַל פִּדְעָה לְעֹזֶרָה: שָׂאִי לִשְׁוֹן אֵי־הַיָּם:

כא (א) מִשָּׂא מַדְבָּר יָם. הַנִּצְוָה הַזֹּאת עַל צִלְל כְּמוֹ שֶׁמְפֹרֵשׁ זֶה וְאֵם תִּאֲמַר
הָרִי כָּזָר נִיצָא עֲלֵיהֶם (לְעִיל י"ג) עַל הַר נִסְפָּה שָׂאוּ כֵם וְכָל הַפִּדְעָה

באור

עֵינֵי גְלוּי, כְּמוֹ מַחְשׁוֹף הַלֵּבָן (בְּרֵאשִׁית ל') שֵׁת, חֶלֶק הַחֲחֻקִּים, וְהַנְּבִיָּא, אֲשֶׁר בּוֹ יֵשֵׁב הָאָדָם (דָּאָה גִּיעִיָּה).
וְכֵן (שְׂמוּאֵל ז' י') עַד שְׂתוּתֶיהָ. עֲרוֹת מִלִּידִים, הַנִּפְלָא הַזֹּאת תִּהְיֶה חֲרָפָה גְדוֹלָה לַלְלוּרִים. כִּי הַסְּחָר מֵאֶד
בְּכֶסֶם וְעוֹלָם יָם, וְהַנְּבִיָּא אֲשֶׁר נִלְחַם: (ה) וְחָתוּ. עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה בְּעֻחּוֹם בְּכֹס וּבְמִלִּידִים (רד"ק). וְלִדְעָה
רִש"י כָּל הַמְצִיטִים וְהַמְפָּאִרִים אֵל עֲזָת כּוּשׁ וְהַמְפָּאִרִים צִמְשָׁעֵן מִלִּידִים. מִבְּשָׂם, שְׂעִינֵיהֶם חֲלוּיֹת אֲלֵיהֶם:
(ו) הָאֵי, שֶׁם כּוֹלֵל לָאֶרֶץ מוֹקֶפֶת מוֹמִים, אֵם שֶׁהָיָה יְקִיפָה מִכָּל זֶד (אֲרִיִּנְעוּל), אֹר מֵאֵד אֲחֵר. וְאֵז מִקְרָא
בְּלִ"א (קִיסְטֵט), וְהַכּוּוֹנָה פֶּה עַל כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּפִירָא:

כא (א) מַדְבָּר, אֶרֶץ מִישׁוֹר בְּלֹא הָרִים, וְכֵן הִיחָה בְּצֵל, כִּ"ש וְיִמְלָאוּ בְּקַעֵה גוֹי, וְנִקְרָא מַדְבָּר יָם, ע"ש
נֶהַר פְּרָה הַקּוֹנֵנֵת אֶת הָעִיר וְכֵן שׁוֹטֵף בְּקִרְבָּהּ וְכֵן אֲזִמֹּר (יִרְמְיָה כ"א ל"ו) וְהַרְבֵּיתִי אֶת יָמָה. וְלִדְעָה

auf der Erde. 25. Womit sie der Herr der Heerschaaren segnet, und spricht: Gesegnet sei mein Volk Egypten, und meiner Hände Werk Assyrien, und mein Besizthum Israel.

20. 1. In dem Jahre, wo Tartan nach Aschdodah kam, gesandt von Sargon, dem König von Assyrien, und Aschdod belagerte und es einnahm. 2. Zu jener Zeit rebete der Herr zu 1) Jesajah, dem Sohne Amoz, und sprach: Gehe hin und löse den Sack von deinen Hüften, und ziehe deine Schuhe von deinen Füßen. Er that also, und ging nackt und barfuß. 3. Da sprach der Herr: So wie mein Knecht Jesajah nackt und barfuß geht drei Jahre lang,

בָּרְכוּ יְהוָה צְבָאוֹת לְאִמֹּר בְּרוּךְ עַמִּי
מִצִּרִים וּמִעֲשָׂרָה יְדֵי אֲשׁוּר וּנְחֻלָּתִי
יִשְׂרָאֵל:

כ (ב) בְּשָׁנָה בָּא תִרְתֵּן אֲשֶׁדּוּדָה
בְּשַׁלַּח אֹתוֹ סָרְגֹן מֶלֶךְ אֲשׁוּר
וַיִּלָּחֶם בְּאֲשֶׁדּוּד וַיִּלְכְּדֵהוּ: (ג) בַּעַת
הַהִיא דָּבַר יְהוָה בִּידֵי־יִשְׁעֵיהוּ בֶן־
אֲמוּץ לְאִמֹּר לֵךְ וּפְתַחַת הַשֶּׁקַּע מֵעַל
מִתְנִיד וְנָעִלָה תַּחְלִין מֵעַל רִגְלֶךָ
וַיַּעַשׂ כֵּן הֵלֶךְ עָרוֹם וַיַּחֲפֵ: (ד) וַיֹּאמֶר
יְהוָה בְּאֲשֶׁר הֵלֶךְ עֲבָדִי יִשְׁעִיהוּ
עָרוֹם וַיַּחֲפֵ שְׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹת וּמוֹפֶת
תֵּאֵל לְךָ וּפְתַחַת יוֹמָה ח' ע': כֹּאשֶׁר הֵלֶךְ שָׁנָה ע' ק':

רש"י

שֶׁפִּלַּטִּי צֹאשׁוּר וְעַיִן אוֹתָם נִיכָסִים יִשְׁוּנוּ אֵלַי וַיְהִיו כְּאֵלֹה עֹתָה עֲשִׂיתִים מַחֲדָשׁ וְהִם יִהְיוּ
נְחֻלָּתִי יִשְׂרָאֵל וְדוֹנֵמָל זוּ ת"י:

כ (ב) וּפְתַחַת הַשֶּׁקַּע מֵעַל מִתְנִיד. ת"י וּתְיִסֵּר סָקָא צְחֻלָּךְ וְהַדְּזִירִים מִכִּוְיָחִים
שֶׁהָיוּ עַד עַכְשָׁיו לֹא לִיבֹה לְחִגּוּר שֶׁק שֶׁהָיוּ אוֹמֵר לוֹ לְהַתִּיר וְעוֹד שֶׁהָיוּ אוֹמֵר
וְנִעְלָן תַּחְלִין זֶהוּ ס' לְאִצְלוֹת וּפִירוּשׁ וּפְתַחַת כְּמוֹ (שְׁמוֹת ל"ט) מִפּוֹחַתוֹת פְּתוּחִי
אוֹתָם לְחִגּוּר שֶׁק צְרוּחַק עַל צִשְׁרוֹ כִּי שֶׁתִּרְאֶה חֻקוֹהָ צִצְדוֹ: מֵעַל מִתְנִיד. לְמַעַלָּה
מִמִּתְנִיד. עָרוֹם. ת"י פְּחִית צִצְבָּדִים קְרוּעִים וְצִלּוּאִים וְלֹא עָרוֹם מִמֶּנּוּ: (ג) שְׁלֹשׁ
שָׁנִים. יֵלֶךְ כֵּן לְאוֹת וּלְמוֹפֶת לְמַלְאִים וּלְכֹחַ שְׁלֹסֶף שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶת
צִצְי מַלְאִים וְגוֹמֵר לְמַדְנוּ שֶׁכֵּצֵה תִרְתֵּן אֶת אֲשֶׁדּוּד שְׁלֹשׁ שָׁנִים לְפָנֶי מַפְלָתוֹ שֶׁל סַכְחִדִּי
שֶׁהָיוּ מַפְלָתוֹ הִיטָה כִּסְהִצִּא אֶת צִצְי מַלְאִים וְתִרְדֵּק מֶלֶךְ כּוֹשׁ לְפָנֶי יְרוּשָׁלַם צְקוּלִין

באור

כ (ב) הַשֶּׁקַּע, לְפָנֶי שֶׁהִים לִכְנֵשׁ שֶׁק עַל גִּלּוֹת הַשְּׁבָעִים וּמִתְחַלֵּב עֲלֵיהֶם, אֹמֵר לוֹ שִׁפְתָּה אוֹ הַשֶּׁק (רד"ק).
וְאוֹלֵי הוּא הַאֲדָרֶת שֶׁהָיוּ אֲשֶׁר כִּי יִלְכְּשׁוּ הַכְּבָאִים וְחִגּוּמוֹ (רד"ק) פְּרָחַתְעִטְעִנְקָלִיד: (ג) שְׁלֹשׁ
שָׁנִים, וּמִחִבֵּר עִם הֵלֶךְ עֲבָדִי, וְאֵין לְהִבִּין הַעֲבָדִי, כְּמוֹשֶׁנֶּעֱוֶה, אֵלֶּכּ זֶה וְהַדְּוֹמָה הִים צְחֻלָּה הַנְּבוּאָה (רד"ק). וְלְפָנֶי
הַנְּבִיָּה שֶׁלֹשׁ שָׁנִים וּמִחִבֵּר עִם אוֹת וּמוֹפֶת, וְרָאוּ לְחִדּוּשׁ (ח"י) דְּרִיחַ יִתְהַדְּעֵן חִיין לִיבְעֵן: (ד) וְחִשּׁוּפִי,

1) eig. durch.

בָּאָרֶץ מִצְרַיִם כִּי־יִצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה
מִפְּנֵי לַחְצִים וַיִּשְׁלַח לָהֶם מוֹשִׁיעַ
וְרַב־וְהַצִּילָם: (כא) וְנוֹדַעַיְהוָה לְמִצְרַיִם
וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא
וַעֲבָדוּ זֶבַח וּמִנְחָה וְנִדְרוֹ־נִדָּר לַיהוָה
וַיִּשְׁלְמוּ: (כב) וְנָתַן יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם
נָתַן וּרְפוּאָה וְשָׁבוּ עַד־יְהוָה וְנָעֲמָה
לָהֶם וּרְפָאָם: (כג) בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה
מִסְלָה מִמִּצְרַיִם אֲשׁוּרָה וּבְאֲשׁוּר
בְּמִצְרַיִם וּמִצְרַיִם בְּאֲשׁוּר וַעֲבָדוּ
מִצְרַיִם אֶת־אֲשׁוּר: (כד) בַּיּוֹם הַהוּא
יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיָּה לְמִצְרַיִם
וּלְאֲשׁוּר בְּרֶכֶת בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: (כה) אֲשֶׁר

ren in Eghptenland, daß, wenn sie zu dem Herrn ihrer Dränger wegen schreien, er ihnen einen Retter und Vertheidiger sendet, und der rettet sie. 21. Der Herr wird bekannt den Eghptern, und die Eghpter kennen den Herrn zu jener Zeit; sie bringen Schlacht- und Speis = Opfer, geloben dem Herrn Gelübde, und erfüllen sie. 22. So schlägt der Herr die Eghpter, schlägt und heult; sie befehlen sich zu dem Herrn, und er erhört und heilt sie. 23. Zu jener Zeit wird eine Straße sein von

Egypten nach Asshrien, daß Asshryer nach Eghpten, und Eghpter nach Asshrien kommen, und die Eghpter werden den Asshryern dienen. 24. Zu jener Zeit wird Israel das Dritte sein zu Eghpten und Asshrien; Segen (wird sein)

רש"י

(כא) ונודע ה'. יהיה כח בזכותו ניכר להם: (כב) ונתן. נסון עמם הוא. נקוף ורפוא. ואחר העמם יצא להם הרפואה: ונעמד להם. ירצה להם: (כג) תהיה מסלה. ותהיה דרך כנוסה שיהלכו זה תמיד ממלכים לאשור: ונא אשור ממלכים. ת"י ויניחון אשורא למלכא: (כד) יהיה ישראל שלישיה למלכים ולאשור. לשלום ולזכרה לפי שלא היתה אומה חשובה בעולם באותו הזמן כמלכים וכאשור וישראל היו שפלים צימי אחז וצימי הושע בן אלה ואמר הנציא על ידי הנם שיעשה לחזקיהו יבול שם של ישראל למעלה ויהיו חשובים כאחת מאלו הממלכות ולזכרה ולגדולה: (כה) אשר זכרו. לישראל: צדוק עמי. ישראל אשר זכרתי לי לעם זהיוסם ממלכים: ומעשה ידי. הדאיתי להם בצנורות

באר

למחרת. והוא חיבר הקרי והכתיב: (כ) לאות, ע"י המלכה לא ישכח שם ה' במלכים, והמלכים יהיו בטוחים על ידי שישעו בעמדי אם יחזיקו באמונתו, וילעקו אל ה' בלר להם. ורב, שיריב יריבם: (כא) נקוף ורפוא. יקוף אותם, ואחר כן ירפאם, כשיעזבו מעלליהם על דרך כי הוא יכאבי ויחבש (איוב ה'): (כב) מסלה, יהיה שלום ביניהם ויעסקו זה בזה באהבה ורעות. ועבדו, כמשמעו אף כי שיהיו באהבה, לא יסור שבת מאשור. ולד"א הטעם שיעבדו מלכים עם אשור אח ה'. וכן (איוב ל' י"א) אם ישמעו ויעבדו. ר"ל אח ה'. עגיפטען מיט אסיריען ווידר — דענן הערנו — דיעבדו: (כד) שלישיה, ישראל יהיו חשובים כאחת מאלו הממלכות רש"י: (כה) אשר זכרו, הזכרה אשר זה יצטרך כל אחי ואלהה השלשה:

das selbe schwingt. 17. Dann wird das Land Jehuda's für Egypten zum Schrecken sein; sobald Einer dessen erwähnt gegen das selbe, bebt man, wegen des Rathschlusses des Herrn der Heerscharen, den er darüber gefaßt. 18. Zu jener Zeit werden fünf Städte in Egyptenland sein, die Kanaan's Sprache reden, und bei dem Herrn der Heerscharen schwören; statt der Sonne wird man die Eine nennen. 19. Zu jener Zeit wird ein Altar des Herrn mitten in Egyptenland sein, und eine Säule an seiner Gränze, dem Herrn geweiht. 20. Und das ist zum Zeichen und zum Zeugniß für den Herrn der Heerscha-

יִחְרַד | וּפָחַד מִפְּנֵי תְנוּפַת יְדֵי־הוֹהָה
צְבָאוֹת אֲשֶׁר־הוּא מִנִּית עָלָיו:
(י) וְהָיְתָה אֲדֻמַּת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם
לְחָגָא כָּל אֲשֶׁר יִזְכִּיר אֹתָהּ אֱלֹוִי
יִפְחַד מִפְּנֵי עֲצַת יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר־
הוּא יוֹעֵץ עָלָיו: (יח) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה
חֲמֵשׁ עָרִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מְדַבְּרוֹת
שִׁפְת כְּנָעֵן וְנִשְׁבָּעוֹת לַיהוָה צְבָאוֹת
עִיר הַהֶרֶם יֹאמַר לְאַחַת: (יט) בַּיּוֹם
הַהוּא יִהְיֶה מִזְבֵּחַ לַיהוָה בְּתוֹךְ אֶרֶץ
מִצְרַיִם וּמִצְבֵּה אֶצֶל־גְּבוּלָהּ לַיהוָה:
(כ) וְהָיְתָה לְאוֹת וּלְעֵד לַיהוָה צְבָאוֹת

*החרם קרי לר"ק

רשי

זיד סנחריז ויהודה ימלט מידו: (יח) ביום ההוא יהיה חמש ערים וגו'. שנינו צסדר עולם אחר מפלתו של סנחריז עמד חזקיהו ופטר את האוכלוסין שהניז עמו ממלרים ומכוש צקולרין לפני ירושלים וקצלו עליהם מלכות שמים וחזרו למקומן שנאמר ניום ההוא יהיו חמש ערים וגומר הכלו וזנו מנצח לה' צארן מלרים ומקדיצין עליו קרצן לשמים לקיים מה שנאמר ניום ההוא יהיה מנצח לה' צארן מלרים ויש מרצותיו שדרסוהו צמס' מנחות על מנצח צית. חונוי צנו של שמעון הנדיק שצדה לו למלרים ועשה שס מנצח: מדצרות שפת כנען. כישראל שצארן כנען: עיר ההרם יאמר לאחת. (ת"י קרתא צית שמש דעתידא למירצח ותאמר היא הלא מנכסן). ההרם ת"י לשי: פנים לשון האומר לאחר ולא יזרח (אויצ ט') ולשון הרים וחורצן ומסיכן למדה יוכתן מנצחותו של ירמיה שנצא צתפנחם וסיצר את מלצות צית שמש אשר צארן מלרים (ירמיה מ"ג) למדנו שניות שמש שצארן מלרים ומלצה עתידה ליחרצ ומלצות האמורות שס היא ומלצה אלל בצולה לה' האמורה כאן ויש לומר שהיתה צית שמש יושצת צנצול מלרים על הספר לכך נאמר אלל בצולה: (כ) וזיה. המנצח לאות ולעד צינס וצין המקום: מושיע ודצ. מושיע ושר:

באור

מהם יפחד אצל לפי הכניסה דבוק אליו עם יפחד. וחרגומו (ווער דעססען) ערוועהנט דען זיהט וואן בעבענד און: (יח) ההרם, כתיב וקרי החרם, ר"ל עיר השמש. ושמה בלשון יין העלויספאליס, וגם צנצוח ירמיה (מ"ג י"ג) מלאו בית שמש אשר צארן מלרים. והצדי חרגס קרסא בית שמש עתידא

וַיִּנְדְּדוּ נָא לְךָ וַיִּדְעוּ מַה־יַּעַן יְהוָה
צְבָאוֹת עַל־מִצְרַיִם: (יג) נִוְאלֹה שָׂרֵי
צֶעַן נִשְׁאוּ שָׂרֵי נָף וְהִתְעוּ אֶת־
מִצְרַיִם פֶּנֶת שְׂבַמְיָהּ: (יד) יְהוָה מִסְּדָה
בְּקִרְבָּהּ רוּחַ עֹוִעִים וְהִתְעוּ אֶת־
מִצְרַיִם בְּכָל־מַעֲשָׂהוּ כְּהִתְעוֹת שְׂכֹר
בְּקִיָּאוֹ: (טו) וְלֹא־יִהְיֶה לַמִּצְרַיִם מַעֲשֵׂה
אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה רֹאשׁ וְזָנֵב כִּפְּהָ וְאַנְמוֹן:
(טז) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מִצְרַיִם בְּנָשִׁים

nige?" 12. Wo sind sie nun, deine Weisen? Mögen sie es dir verkünden, daß man es erfahren, was der Herr der Heerscharen beschloß über Egypten! 13. Bethört sind Joan's Fürsten, getäuscht die Fürsten Noß's, und Egypten führen irre die Häupter seiner Stämme. 14. Der Herr goß unter sie den Geist der Verkehrtheit, daß sie Egypten irre führen in all' seinem

תִּיא בְיוֹם הַהוּא מִנְחוֹת י"ב, כ"ח:

Thun, wie ein Betrunkener herum irrt in seinem Gespei. 15. Es geschieht von den Egyptern keine That, die Haupt oder Schweif, Ast oder Schilf vollbrächte. 16. An jenem Tage ist Egypten den Weibern gleich; es bebt und fürchtet sich vor dem Schwingen der Hand des Herrn der Heerscharen, die er gegen

רש"י

מכס על עלמו צן חכמים אני ומאחר שיכסל צעלמכס. אין תתהללו לפניו לאחר זכי חכמים לחכמו אתה צן מלכי קדם: (יג) נוֹאֵלִי. לשון אוילים: נשאו. נתעו כמו הנחש השיאני (זרשית י"ג): (יד) מסך צקדסה. משקה מזג להם צנוכה שיעוה את רוחם ל' מסכה ויכה (משלי ט"ז) עירוצ משקה צנויות עד שמעמידו צטעמו קרוי מסך: עוועים. שם חולי של טירוף הדעת: (טז) אשר יעשה ראש וזנב כפה ולאמון. הם הכרטומים ואילטגנינים החזקים צנוכים שים צקיע מזלות וכוכבים המכוונים כן ועשויון דובמת ראש וזנב והם נכוונים צעלה. ויש לפרש כדבדמו ד"ש והבמון שלטון ואיטרון: (יז) וחיתה אדמת יהודה למלרים לחנא. כשישמעו הנופדים צמלרים משצי סנחריו את מפלתו שיפול צארץ יהודה צלל שום מלחמות זרוע צסד ידעו כי יש סכינה ציסדאל ומושיעם חזק ויראו ויפחדו מפני אדמת יהודה. חנא. לשון שגר ואימה ופחד לשון חנו וינועו כסכור (תהלים ק"ז) וכן חנוי הסלע (סדר צ): מפני עלת ה' לצאות אשר הוא יועץ עליו להפילו

באר

שפת אחד האגונים אשר שם, והוא נקרא על שמה (דער טאניטיטע געערבוען) בן מלכי קדם, כל אחד יהלל עלמו, אזי חכם היה, גם היו אבותי מלכים צינים הקדמונים: (יג) נוֹאֵלִי, כמו (במדבר י"ב) אשר נוֹאֵלנו, כעצם אולה (הכ"ל). נשאו, מענין השאם (ירמיה ד') כאלו העשו אותם ואברהם הכמחם (רד"ק). נף, כמו מוק והיא העיר געג'ים. וראה הכאור (ירמיה ב' ט"ו). פנת, הוראם הראשונה אכן הזוית (עקטטיין). ועל"ש ראשי העם והגדולים, כמו פנות כל העם (שמואל א' י"ד). ופה הוא שם קבון במספר יחיד: (יד) רוח עוועים, שרשו עוה, וכפפ הפ"א והוא היפך הישר מענין ונעוה לב (משלי י"ב): (טז) ולא יהיה, אין אחד מן העלרים שיוכל לעשות מעשה, והוא דבר מחוקק ומועיל. וענין ראש חנב כפה ולאמון מנאר (למעלה ט' י"ב): (טז) כנשים. חלשים זרכי הלכנ כנשים: (יז) לחנא, חנועה הפחד והרעדה, וכן (תהלים ק"ח) יחבו וינועו כסכור. יזכיר אותה עליו, אם אדם אחד יזכיר אל מלרים אדמת יהודה, כל אחד

mes, und alle Saat am Strome verdorrt, zerstübt und ist nicht mehr. 8. Da klagen die Fischer, es trauern Alle, die in den Strom Angeln werfen; und die Netze breiten über das Wasser, stehen bestrübt. 9. Beschämt stehen da die Bearbeiter des gehechelten Flachses, und die Weber weißer Gewande. 10. Des Landes Pfeiler 1) sind niederge schlagen, und alle Lohnarbeiter traurigen Herzens. 11. Ja, Thoren sind die Fürsten Zoan's; Pharoh's weise Rätthe, ihr Rath ist dumm geworden, wie mögt ihr zu Pharoh sprechen: „Ein Sohn der Weisen bin ich, ein Sohn der alten Kö-

(ח) וְאָנֹכִי הַדִּיגִים וְאֶבְלֹי כָּל־מַשְׁלִיכֵי בִּיאֹר חֶבֶה וּפְדָשִׁי מִבְּמִדַּת עַל־פְּנֵי־מַיִם אִמְלִלֹּי: (ט) וּבָשׁוּ עַבְדֵי פִשְׁתִּים שְׂרִיקוֹת וְאֲרָגִים חֹרִי: (י) וְהָיוּ שְׂתִיתִיה מְדַבְּאִים כָּל־עֲשֵׂי שָׂכָר אֲנִי־נַפְשׁ: (יא) אֲדֹ-אֹלִים שָׂרֵי צֶעַן חֲכָמֵי יַעֲצִי פִרְעָה עֲצָה נִבְעָרָה אֵיךְ תֹּאמְרוּ אֶל־פִּרְעָה בֶן־חֲכָמִים אֲנִי בֶן־מַלְכֵי־קָדֶם: (יב) אֵיִם אִפּוֹא חֲכָמִיךְ

רשי

לו (תהלים ל"ז) דשע עדין ומתערה כאשר רענן וכן חזרו מנחם צמחצרתו זרעים הנשרשים על כילום ואפילו ע"פ שפתו וכל הנזרעים עליו הכל יצא ונדף: (ח) ואנו. לשון אנוי ואנו: הדיגים. הם מלכים שלדין דגים מילום שהוא מתפשט ועולה זילורים דגים בעשויון על שפתו על פני ארץ מלכים כולה מה שאין כן בכל הנהרות: חבה. אמ"ו צלע"ז: (ט) עובדי פשטים. זורעי פשטים על הנהר: שריקות. פשטים שמורקין אותן ואורבין מהם מלודות דגים שהן עשויון חורין חורין: חורי. כמו צהמות שדי (סס ח') וקדע לו חלוני (ירמיה כ"ג): (י) והיו שתותיה מדוכאים כל עושי שר. אישקלום"ל צלע"ז כמו (צדאשית ח') ויסכרו מעינות תהום שמוכדים המים היואלין חין לשפת הנהר ומתפשטים וכעשים אגם מים הנקיים ועומדין צמקומי ודגים שם דגים ואמר הכניא סיכו יסודות חפירותיהן מדוכאים ויפלו אבמי השכר שעשו: אבמי נפש. לשון שצת וינפש (שמות ל"ג) שמי האבמים נחיים ועומדים צמקום אחד. ויונחן תרבים דהיו עצדין סיכרא וכנסין מלא בנר לנפשים: (יא) איך תאמרו. מעתה לפרעה כל איש

באר

ופשוט (ענכבולחמט זיין. זיך אויסברייטען), וכל פה על המוקמות שאין שם יער (דיח אויען): (ח) ואנו. ענין קינה ויללה, כמו חלניה וחלניה (איכה ז'). הדיגים, הם דגים הרבים, ויש שלדים אותם, כשנשליכים חבה. והוא כמין נחש שראשו כפוף, ונכנס בפי הדיגים, או שפורשים הרשם, ומתפשט שם הדגים: (ט) פשטים שריקות, כחלל דמריקין (הכשדי). ר"ל פשטים הסורקות צמקום, וגם הענינה חכמים לזה. ולד"א שריקות הן השמים הסורקות הפשטן (דיח העלערינקן, קדעמפוערינקן). חורי, בגדים לבנים, מענין חור כרפס (בן מלך). וידוע הוא בשם ביקום: (י) שתותיה, יסודותיה, משל מילי על הראשים והנכבדים ובעלי נכסים, כי הם יסודות המדינה. וכן כי השמות ירסון (ההלים י"א), ר"ל העובדים והיקרים בעם. עשי שר, עושי מלאכה בשכר, והמלאכה שהי מקביל אל הראשון. אנמי, לשון אכל ולער, מן ענמה כפשי לחצין (איוב ל') בחלוק עיין לח"ק. והמפרשים פירשו על דרך רמז: (יא) צען, לפי העתקת שבעים הזקנים היא העיר טחנים, על

1) b. ה. die Häupter und Vornehmen.

אֲבִלַע וּדְרֹשׁוּ אֶל־הָאֱלִילִים וְאֶל־
הָאֲשִׁימִים וְאֶל־הָאֲבוֹת וְאֶל־הַיְדֻעִנִּים:
(7) וְסִפְרָתִי אֶת־מִצְרַיִם בְּיַד אֲדָנָיִם
הַשָּׁה וּמֶלֶךְ עַיִן יִמְשַׁל־בָּם נֶאֱמַר הָאֲדֹן
יְהוָה צְבָאוֹת: (8) וְנִשְׁתַּיֵּמִים מֵהֵימָּנָה
וְנִהְרָ יַחֲרֹב וַיִּבֶשׁ: (9) וְהָאֲזִנִּיחוּ נְהָרוֹת
דָּלְלוּ וַיַּחֲרֹבוּ יְאֹרֵי מִצְרַיִם קִנְיָה וְסוּף
קִמְלֹו: (10) עָרוֹת עַל־יְאֹר עַל־פִּי יְאֹר
וְכָל מִזְרַע יְאֹר יִבֶשׁ גִּדְף וַאֲיִנְגֵּוֹ:

Brust, und ihren Rath vereitle ich; da befragen sie die Götzen, die Zauberer, die Todtenbeschwörer und die Zeichendeuter. 4. Ich aber überliefere die Ägypter einem strengen Herrn, ein harter König wird sie beherrschen, spricht der Herr, der Gott der Heerscharen. 5. Es versiegt das Wasser aus dem See, der Strom vertrocknet und versiegt. 6.

Es fließen ab die Ströme, seicht und trocken werden die Festungskanäle, Rohr und Schilf verwelfen. 7. Das Grün am Strome, am Rande des Stro-

רש"י

השמות של עכו"ם: (ד) וסכרת. כמו וסגרת. ויש עוד לפרש לשון ויסכרו מעיינות תהום (בדלשית ח') אסתמנו ואחשננו: ציר אדנים קשה. כל לשון אדנות קרוי בלשון רבים ואפילו יחיו כמו אדני יוסף (סס ל"ט) עד צא אדוניו (סס): ומלך עז. מלך אשור: (ה) ונשתו מים מהים. ונחצו מים מן הים. ונשתו. לשון השאת והשצר (איכה ג') לפי שכל שצח ארץ מלרים ע"י נילוס הוא שאין גשמים יורדים שם אלא נילוס עולה ומשקה אותה דרך יאורים העשויים בידי אדם לפיכך הוא מדמה פורענות שלה ליוצא יאורים: ונשתו מים מהים. ולא יחזיק הים את נילוס לאחריו ויורד נילוס לתוכו ולא יעלה וישקה את מלרים: ונכר. זה נילוס (ו) והאזניחו. כשהמים מתמעטין הטיט כיכר צהם ונעשין דפס ונזנחין: דללו. צמצזת אס דל הוא ויקרא י"ד: יאורי מלור. יאורים עמוקים צחריני דמורי עיירות: קנה וסוף. שהיו בלרים שם מרזב תימיהם: קמלו. כשיצאו הילורים עצמו הקנים מלבד עוד והם מתיצבים ונופלים ת"י קמלו לא יסקון. וצמקום אחד תרגם החפיר לזנזון קמל נתר. ואומר אני שהוא לשון קליטה שנקלטים מאליוהן מחמת יוצצן ונופלין: (ז) ערות על יאור על פי יאור וכל מזרע יאור יבש. ערות לשון צצר המעורה וכשרש יפה ודומה

באר

שומרים בלחשה וקול נמוך (דיא מורמוזער, קנורדער), מנזרת ויהלך אע (מלכים א' כ"א). וכן תרגם הכשרי חרשין: (ד) וסכרת. כמו וסכרתי. מענין יסגרד ה' בירי (שמואל א' י"ז), וכי תרגם הכשרי ואמסר: (ה) ונשתו. בנפעל מן נשת לשון יבש. וכן לשונם בלמא נשתה (למטה מ"א), ומענין זה נשתה בנזרם (ירמיה כ"א). ומניהם בקל. מהים, נילוס, ונקרא כן לפי שדומה לים בעלותו וישטוף הארץ או הוא הים שחפרו לקבל המים מהנילוס, והיה בהקיצו ו' או ז' פרקאות: (ו) והאזניחו, האל"ף נוספות או שהוא ע"ד ארמית. ופי' הרד"ק רחקו. כמו (איכה ג') ומזנה משלום נפשי. כי כשיצאו הנזרות הנה רחקו אבל לדעת רש"י ומבארים אחרים ענין זאת באות ומאוס (איבעוריכענדער, פערנערפליך). וכן הוראמו בערבי. ורואי לתרגם (עט שטינקען, מלראסטיג ווערדען דיא סטראטע). דללו, התמעטו, מנזרת דל, שהוא אכזב הרכוש או קלות הכשר מצור, עיר צורה. וכן פיש"י. ולדעת נקלה הנבארים מלור הוא מלרים, וכן (מייכה ז') למני אשר ועיר מלור ולמני מלור. קמלו, ענין יבש. כמו (למטה ל"ג) החפיר לזנזון קמל: (ז) ערות, מאר לירקות ולרשאים הלמים וכן (תהלים ל"ז) ומתערה כאורת רען, ומתלחלח (רד"ק). ולר"א ענין עיה בכל מקום בלוי

des überwintert dar-
auf. 7. Zu jener
Zeit wird dem Herrn
der Heerscharen zur
Gabe gebracht das
hin und her gezerrte
und geraufte Volk,
und von der furcht-
baren Nation weiter
jenseits (wird ge-
bracht) das gemessene
und niedergetretene
Volk, dessen Land
die Ströme verheer-
ten, zu dem Wohn-
sitze des Herrn der
Heerscharen, dem
Berge Zion.

19. 1. Ausspruch
über Egypten. Siehe,
der Herr fährt auf
einer schnellen Wolke
einher, und kommt
nach Egypten: Da er-
beben Egyptens Götzen
vor ihm, und der Egypter
Herz verzagt in ihrer
Brust. 2. Ich reizte
Egypter gegen Egypter,
es kämpft Jeder
gegen seinen Bruder
und Jeder gegen seinen
Freund, Stadt gegen
Stadt, Königreich
gegen Königreich. 3. Es
verschwindet der Geist
aus der Egypter

תַּחֲרֹף: (א) בָּעֵת הַהִיא יוֹבֵל-שִׁי לַיהוָה
צְבָאוֹת עִם מִשְׁכַּד וּמוֹרָשׁ וּמַעַם
נוֹרָא מִן-תְּהוֹמֵי וְהִלָּאָה גִּוִּי | קוֹ-קוּ
וּמְבוֹסָה אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים אֲרָצוֹ
אִמְקוֹם שֵׁם-יְהוָה צְבָאוֹת הֶר-צִיּוֹן:

יט (ב) מִשָּׂא מִצְרִים הִנֵּה יְהוָה לֵב
עַל-עֵב קָל וּבָא מִצְרִים וְנָעִי
אֵלַי מִצְרִים מִפְּנֵי וּלְכָב מִצְרִים
יָמָם בִּקְרָבָו: (ג) וּסְכַסְכְּתִי מִצְרִים
בְּמִצְרִים וְנִלְחַמּוּ אִישׁ-בְּאָחִיו וְאִישׁ
בְּרֵעֵהוּ עִיר בְּעִיר מַמְלָכָה בְּמַמְלָכָה:
(ד) וְנִבְקָה רֵיחַ-מִצְרִים בִּקְרָבָו וַעֲצָתוֹ

רשי

יט (א) רוכב על עב קל. מהרה לשלוח קל מהרה גזרת דברו ליפרע ממלרים: ונעו אלילי
מלרים מפניו. לא יהיה להם כח להליל את עמם מיד שלוחיו של אשור וזה שאמר הכניא
פורענות מלרים כלשון הזה מה שלא אמר כלשון הזה לשאר אומות מפני שהם למודים ללקות
צמדה הזאת ועזרתו בלחץ מלרים (שמות י"ג) וכל אלילי ומלרים (ס) ודרר לחץ מיידיאין
את האדם צמדה שזכר לקה זה: (ב) וסכסכתי מלרים צמלרים. סופו מפרש את תחלתו וכלחמו
איש צלחיו: (ג) ונבקה רוח. תתרוקן חכמתו כמו (לקמן כ"ד) צוקק הארץ. האטיס. אחד מן

באר

אל הר ציון וכן צמלילת לפניה (שם י"י) מעבר לנהרי כוש עתה זה פולג יובילין מנחמי. ולמעלה (י"ד ב')
ולקחום עמים והניאום אל מקוום. והמפרשים והמבארים כיון הכניא צמלילת הזאת על המהומה והמנוחה הגדולה, אשר
יט (א) משא מצרים, לדעת רוב המבארים כיון הכניא צמלילת הזאת על המהומה והמנוחה הגדולה, אשר
היתה בלחץ מלרים אחרי מות סעטהחם מלכם והיו חתה מומללת שנים עשר מושלים (דח"ע)
קחריא, רעגירונג דער לוואלן) עד מלך עליהם פנאענטיכום, והוא ה' מלך עז, כידוע מקפרי הערץ
דאט רוכב על עב, משל מלילי על הרעות הכאום מהרה: (ב) וסכסכתי, ענינו ערעור ומוטיבה, כחבריו
(למעלה ט"י) ממלכה צמלילת, לחץ מלרים היתה נחלקת מימי קדם למלכות קטנות, הנקראות על שם גרים
גדולות בלחץ היות: (ג) ונבקה, כפעל מן צקק, והלאה ונבקה, וענינו ריקות והעטם שלא תשאר צדוהם
חכמה ובינה, ולא ידעו לקחת עלה לעלום. וכן ובקוטי את עלת יהודה (ירמיה י"ט). האמים, המכשפים, לפי

בְּשֵׁאֲנֵם הָרִים תִּרְאוּ וּבְתִקְעַ שׁוֹפָר
תִּשְׁמְעוּ: (ד) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלֵי
אֲשַׁקּוּמָה וְאֶפְיָמָה בְּמִכּוֹנֵי כַּחֲסִים צֶה
עַל־אֹר כָּעֵב מַל כַּחֲסִים קָצִיר: (ה) כִּי
לִפְנֵי קָצִיר כְּתִם־פָּרַח וּבִסֵּר גִּמְלָה
יִהְיֶה נֹצֵחַ וְכִרְתַּת הַזִּלְזִלִים בַּמִּזְמֹרוֹת
וְאֶת־הַנְּטִישׁוֹת הַסִּיר הַתּוֹ: (ו) יַעֲזֹבוּ
יַחְדּוֹ לַעֲיֵשׂ הָרִים וּלְבַהֲמַת הָאָרֶץ
וּקָץ עָלֵיהֶם יִשׁוּכְלֶה מַתְּהָאֲרִץ עָלֵי

*יתיר ו' *פתח כס"פ

mit Winzermessern ab, die Reben nimmt er weg und haut sie ab. 6. Ueberlassen werden sie insgesammt den Raubvögeln der Berge und dem Vieh des Feldes; die Raubvögel bringen daselbst den Sommer zu, und alles Vieh des Fel-

Völker der Erde seht, wenn man das Posaunen auf den Bergen erhebt, hört, wenn man in die Posaune stößt! 4. Denn so sprach der Herr zu mir: Ruhig schau ich auf meinen Wohnsitz, wie die heitere Sonne auf's Grün, wie Thaugewölk in der Ernte Sitze. 5. Ja, vor der Ernte, wenn die Blüte abfällt, und zur reifen Traube die Blume wird, da schneidet er die Ranken

רש"י

נהרים. מלכים: (ג) כל יושבי תבל וכו'. אינכם ליריב' לשלוח ליריב' על כך כי כנשוא
כס הרים תראו צהקצן הנלוות וכתקוע שופר תשמעו: (ד) אשקומה. מתעורר שכו' של
עשו אפנה מכל עסקי ואציעה צמכוני להטיב לו: כחם נח עלי אור. יאיר וצחק לו כחם
השמש נח על ידך כמו ללקט אורות (מלכים ז' ד'): כעב על. שהקולדים מתאווים לו להשיג
נפש צחם קליר: (ה) כי לפני. ציטוט קלירי של עשו ושל גוב ערס תמלא תאורו וסדרו שהוא
זומם לבלות את אחיו: פתח פרח. שלו ויתקדצ להפציל תנואה צמליותם ולהיות פנה
נלה של גפנה צוסר ונומל נעמל להיות בקים כפול הלצן הוא. צוסר הוא גידוע:
וכרת. כנודת את זלזלי הבפן הם הזמורות והסריגים: צמזמורות. שרפ"ש זלע"ז ואת
הנטישות. הם עיקרי הנפנים שקורין ליפ"ש זלע"ז התז. כרת וקץ כלומר יהרוב גוב
וחילותיו ועוזריו: (ו) יעזבו יחדיו. פנדיהם: לעיט הרים. לעוף הרים: וקץ עליו. כל
ימות הקץ: תחרק. כל ימות תחרק מכאן אמרו משפט גוב לעתיד לנא שנים עשר חדש:

באור

נשוא על כל הארץ (כן עזרא). וכתקוע שופר. לדעת ונעשה השם צמחנה קנחריב (הי"ל): (ד) במכונני
ירושלים שהיא מכוני לשכחו. אור, ירק, כמו מלכים ד' ר'. ללקט אורות (רש"י). ואמר האל: אני אביע צעין
חקר על ירושלים ועל עוני ישראל, ואעזיב להם, כשנש זורחם באור צהיר על עשב השדה, להלמיחו מן
הארץ, וכעני מריעף על, העקרי האור ונשיב כפס כל חי, בקום היום לעת הקליר: (ה) כחם פרח, כדר
עבר זמן הפרח. ובוסר, פרי הבפן שלא נגמר בשול. נומל, ענינו קרנח בשול הפרי. נצה, פרח, כמו
(איוב ט"ו) וישלך כחם נלחו. והעטם בזמן שהגלה השבוע להיות בוסר גומל. ח"ל הרד"ק בחז"י קיון יהיה פרי
הגפנים בוסר בארץ ישראל ברוב. חתן שאמר יהיה נלה, ששם חק להיות בוסר, והבוסר גומל ותחשכל מעט
מעט, עד שהיו עזביו בשולות. הזוללים, ינקות הגפנים הרכים, והנטישות הדרים הגדולים שנגשו. התז.
כמו כרה, ושרשו חז או חז. והעטם קודם שיעמל פרי מחשבותם יכחדו (הי"ל): (ו) וקץ, ישכון עליו כל
ימי הקץ, וכן תחרק, כל ימי תחרוק: (ז) בעת ההיא, שיעור תחרוק, בעת הישועה יוכל העם המנושך
והמורע מאת ישיבי ארץ לללל כנפים, לדרון ולמנחה לה' לבאות ומאת עם טורא יוכל גוי קו קו ומנוקה למנחה

das Wasser, geht, schnelle Boten, zu dem hin und her gezerrten und gerauften Wolke, (und) zu der furchtbaren Nation weiter jenseits, (und zu dem) gemessenen 1) und nie dergetretenen Wolke 2), dessen Land die

בָּיִם צִירִים וּבְכָל־יָגְמָא עַל־פְּנֵי־מִים לָכוּ ׀ מַלְאָכִים קָלִים אֶל־גּוֹי מִמֶּשֶׁךְ וּמִזֶּרֶם אֶל־עַם נוֹרָא מִן־הָיָא וְהִלָּאָה גּוֹי קֹרֶקוּ וּמְבוֹסָה אֲשֶׁר־בָּזְאוּ גְהָרִים אֶרְצוּ: (ג) כָּל־יֹשְׁבֵי תִבְלָ וְשֹׁכְנֵי אֶרֶץ

Ströme 3) verheerten 4). 3. Ihr Weltbewohner alle, ihr

רש"י

חמה העופות נאספים הם והיא מולללת זכנפי עופות וננואה זו על לזכנפי בוג ומבוג כענין שנאמר (צחזקאל ל"ח) פרס כוש ופוט אתם: (וב) לכו מלאכים קלים לראות אם אמת הוא שחזרו ישראל למקומם אשר הוא גוי ממועד ומודע אל עם אשר הוא נורא צחזקתו: מן הוא והלאה. מן היום אשר נצחר לעם והלאה: גוי קו קו. שנפרע זו צעונו מזה צמרה וניתן למצוסה. דבר אחד קו קו לשון קיא סחי ומאום (איכה ב'):

באור

י"ח (א) הוי, לשון קריאה, כמו (זכריה ב' י') הוי הוי וטקו מארץ לשון. והנבואה תחלה באמרה בימי חזקיהו מלך יהודה, ובה נבא הנביא על מפלת מנחמה כנחריב. צלצל כנפים, קראה כן. לרוב הספירות אשר בה, כי כפרס הקלעים בהם. ידמו לכנפים, וילכו בהם כמו העוף שיעופף בזכנפיו, והקלעים יעשו כל (רד"ק). והראש"ע פירוש לללל כנפים כפול מלל, שהיה ארץ רחבה. ולדעת ר' קעדריה ורבי יונה ענין כנפים הנמחחות כפאת הארץ ההיא, והם היו מוכוסים בלל ההרים הגבוהים אשר קביד להם. ולפי פירוש זה ראו ליהות צלצל אהכפל לחזק. ואחרים פתרו לפי הנקוד לשון רעש. כמו הללוהו בלללל שמע (תהלים ק"ט) ותרגומו

(ומיט סוויירערנרען פֿאָרענן, ד. ה. רויטערנרען זעגנען, חרער מיט טחבענרען העערערסֿפֿאָרען זענען, נעמאָר דאָ וואָלפֿענגענקאָרירער דער העערער). מַעֲבֵר לַהֲרִי, ז"ל בעל אור השמים שדרש עבר: כשיראה לרוא על הלב שנגדו, יבוא המחור ששם עבר מעלרף עליו בשמות לז"ד, כמו (במדבר ל"ב) מעברי לירדן והלאה (יעננייטס), אבל בלי שמו לז"ד, הוא הלב שבו המדבר. כמו מעבר הירדן ומחרה דיסניט: (ב) השולח, מוסב על ארץ כפסוק הקודם, ר"ל העם היושב בקרבך, והנבואה תשוב על מלרים וכו', שהיה אז ממלכה גדולה וטוראה תחת ממשלת תרהקה, וידה בכל הארצות, עד שמשלת ליריס בים אל בים מרחוק ועל פני המים אל העמים הקרובים לזרעה ואשר נלחם בה ונלכדה, ויבוא ירושלים להלחם גם עליה, ויאז מלך ה' ידך את מחנהו. ובבלי גמא, ספינות קטנות עשויות מהגומא, והן קלות ללכת על פני המים, לכו, דברי הנביא אל מלאכי עמו הקלים, שילכו אל גוי ממועד ומרוע, והוא עם ישראל המופרז בדרך אשר מעבר לנהרי כוש, וילכו ג"כ אל העם הנורא, המרוחק יותר, וגם אל גוי קו קו ומבוסה אשר בקרבך, וקביה השליחות היא לנשר להם מפלת אשר. ממועד, שמשכו אותו ארביזי אלה ומה ואלה ומה, מענין מושבי העון כחבלי שוא (למעלה ה'). וכל פה כענין הכבד על המשיכה בזכות וחזק. נעחקת הוי"ו ממקומה, וראו להיות ומועד, ר"ל מוכה ומרוע מארביזי, כמו (נחמיה י"ג) ואכה מהם אכשים ואמנעם, מן הוא והלאה ענינו רחוק מקום, כמו (שמואל א' כ') ונעך והלאה (יעננייטס פֿאָרן דיר), ומלת הוא מוסבה על גוי במאמר הקודם אז על ארץ כפסוק שלפניו, והעעם שהעם הנורא ישכון מהלאה לגוי הממועד אז לארץ לללל כנפים, ואין ספק שהיה אומה ידועה תחת ממשלת תרהקה גוי קו קו, חקר ומלך אל, כדי שלא לשלם המלה, ושעורו, לכו אל גוי המדוד בקו המדה, כי ארביזי נעו עליו קו הכליון, כמו ונעה עליו קו הוה ואכני צוה (למעלה ל"ד). וגם היה דרכם אז למד כחבליים את המנוחלים להמיתם כמו שמוד דוד המלך את אכני מושב (שמואל ב' ח'). והגוי הזה הוא אחד עם הגוי הממועד והמרוע ומבוסה שנואיו. בזאור, כמו בזו, כאלו הארץ היחה להם לכה ושלל. ועם נהרים, הארביים העלומים והרבים את מלך אשר וכו': (ג) כל, כאלו נס

1) eigentl. Woll der Messschnur, d. h. über welches die Messschnur des Verberbens gezogen wurde. 2) nämlich, die in jenem Lande zerstreuten Israeliten. 3) d. h. gewaltige Feinde. 4) eigentl. erbeuteten. Die andere ist die des Propheten an Boten seines Volkes.

ימים יהמיון ושאון לאפים פשאון
מים בבירים ישאון: (יג) לאפים
פשאון מים רבים ישאון וגער בו
וגם מפרחק ורדף כמץ הרים לפני
רוח וכגלגל לפני סופה: (יד) לעת
ערב והנה בלהה במרם בקר איננו
זה חלק שוסינו וגורל לבזינו:

toben sie; und ein
Getöse von Na-
tionen, gleich dem
Getöse mächtiger
Wasser tosen sie. 13.
Die Völker, gleich
dem Getöse mächti-
ger Wasser tosen sie.
Aber er droht ihnen,
und sie fliehen fern
hin, gesagt, wie
Spreu der Berge
vor dem Winde, und
wie Stanbwirbel vor
dem Sturm. 14.
Zur Abendzeit, siehe
da! Bestürzung: Ob'
es Morgen wird,

יח (ה) הוי ארץ צלצל כנפים אשר
מעבר לנהרי-כוש: (ז) השלה

sind sie nicht mehr. Das ist das Schicksal unserer Räuber, und das Loos unserer Plünderer.

18. 1. Ha! du Land mit umschattenden Flügeln 1), jenseit der Ströme Aethiopiens. 2. Das auf dem Meere die Boten sendet auf Rohrschiffen über

רשי

ישראל לוקים זו סופו ללקות לפיכך הנביאים הנצחים פורענות ישראל על ידי
האומות סומכין אחריו פורענות האומה שלקה ישראל על ידה: המון עמים. אוכלוס
סנחריז: ישאון. לשון תשואה והומה: (יג) וגער זו. הקצ"ה צאותו שאון: כמון
הרים. משל את הרשעים צמקולקל שצמינין וצמקולקל שצאותו המון מון הרים יצא
משל עמקים: וכגלגל. הוא מפרח של קולים שקורין קרדונ"ש צלע"ז הדומים
לאותו עמודין צדו בגדי למד ואין קשין וצהניע סמוך לסוף הקין הם מתנפלין
מאליהן והדוח מפזין ואותו הכיפון עשוי כמין כלכל עבולה כמין העין צאמלע וחמש
זרועותיו סניצ לה: (יד) והנה צלהם. שדים צאים על האויז ומצהלין אותו: צטרם
צקר איננו. והאויז אין צעולם: זה חלק שוסינו. חלק סנחריז וחלק בוג ומגוב
כשיצאו לבזינו:

יח (א) הוי ארץ לללל כנפים. ת"י דלתן לה פספינן מארעא דחיקא וקילעיהון
פריסן כנשרא דטאים צכנפיהי. ואני אומר לפי שהן שריון צמורם והארץ

באר

יגור הקליו ביום שבה לך המכה הגדולה וכאז אמות: (יב) המון עמים. מלך אשור ומחנהו, כבואו על
ירושלים: (יג) וגער בר, השם צמלך אשור וינוס כנגד ארצו, ורדף, הנשאר ממחנהו. וכגלגל, דבר קל
החטונה והעופפות ומתגלגל כסבוכים שמים (דח) פלחן וירבעל חוזה הערדעטרביענען דינגע, ודבוק עם
קש (הכלים פ"ג ד"ד): (יד) לעת ערב, לעת ערב היה להם צלה, והיא הליכה אשר הכה מלאך ה'
צמחנה אשור והרצ"ע פ" לעת ערב והנה צלה לישראל, שהיו צלהם ופחד גדול מן סנחריז, ובערם צקר
איננו, וראי לחורם (לור חבענדלייט העררסט נאך בעסטירלונג), איננו, כמו שכחבו וישיכוו צקר
והנה כלם פגרים נמים. זה חלק. מאמר הכביא. זה החלק והגורל ראוי לשוקינו ולבזינו, והם מחנה אשור (ד"ק):

1) d. h. mit umschattenden Segeln, oder: mit beschatteten Seiten, nämlich die von seinen hohen Bergen beschatteten Landstriche.

und im Wipfel 1)
(wie die Städte),
die man einst ver-
ließ vor den Kindern
Israel's; und es
wird eine Wüste sein.

10. Denn du ver-
gafest den Gott dei-
nes Heils, und an
den Fels deiner Zu-
flucht dachtest du
nicht: Darum pflanz-
test du liebliche
Pflanzungen, und
stecktest fremde Re-
hen. 11. Nachdem

du gepflanzt, zogst du sie groß; bald brachtest du deine Stecklinge zur Blü-
te; aber es flieht die Ernte am Tage der Erkrankung und des wüthenden
Schmerzes. 12. Wehe! ein Toben vieler Völker, gleich dem Toben der Meere

בְּעִזְבוֹת הַחֹדֶשׁ וְהָאֲמִיר אֲשֶׁר עִזְבוּ
מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִיתָה שְׂמָמָה:
(י) כִּי שָׂכַחַת אֱלֹהֵי יִשְׁעֶךָ וְצִוִּיר מִעֵזֶךָ
לֹא זָכַרְתָּ עַל־כֵּן תִּשְׁעִי נִשְׁעֵי נַעֲמָנִים
וְזָמַרְתָּ זֶר תִּזְרְעֶנּוּ: (יב) בְּיוֹם נִשְׁעֶךָ
תִּשְׁנִשְׁגִּי וּבִבְבָּקֶר זֶרְעֶךָ תִּפְרִיחִי נָד
קָצִיר בְּיוֹם נַחֲלָה וּכְאֹב אָנוּשׁ:
(יג) הוּא הַמּוֹן עַמִּים רַבִּים בְּהִמּוֹת

רשי

בחודש: והאמיר. אף הוא יער מקום חלכות כעוצת ערי האמורי שהניחום חריצות
צימי יהושע כחורש והאמיר ונדרו להם צפני בני ישראל והיתה ארץ ישראל שממה:
(י) על כן תטעי וכו'. על כן כאשר נטעתך מתחלה נטעת נטעים נעמנים שנים
עשר בני יעקב ובהעלות נטעך לזמורות נתנו זרע שאינו הבון כזמורות זרות שאינם
ממין בן אלא דומים לבן: תזרעו. תתני זרעך באותו נטע. ועוד י"ל וזמורות
זר תזרעו תפתחן זכותם ונתעבדו כסם: (יא) ביום נטעך תשבגי. לשון סכסוך
כשתבגו זמורותיך צמיני דשאים וערצוצים המקלקלים ענפי הבפן כלומר כמקום
שנטעתך לי לכרם סם קילקלת כמעטך הוא שאמר להם (יחזקאל כ') ציוס צחרי
בישראל ואשא ידי לזרע צית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ונאמר (סס) וימרו
צו ולא אצו לשמוע ובומר ואף כאן תשבגי כתעבדת כעוצות המצרי: וצקק
זרעך תפריחי. וליום המחר' כשהולאתיך משם הכנסתיך לארץ גם שם זרעך הרע הפרחת.
ד"ל וצקק זרעך תפריחי עד שלא בא הסרז הפרחתם ודרך הכרם לפדות צא הסרז והמפריח
צקק אינו הבון זה צמדרש דני תחומא: נד קליד ציוס נחלה. גריש של קליד רע אשר הוכח
ציוס וצליהנחלה אותו קליד הביע ליום לרה. נד הוא לשון בוצה וכן נלצו כמו נד כוללים
(שמות ט"ו) וכן כונם כנד (תהלי' ל"ג) ואין נד ונוד שוים: וכאז ארש. שגלמת
סכך. ארש. נעבד כחולי רע וכן ויאכס (שמואל ז' י"ג) וכן כי אנושה מכותיה
(מיכה א') (יב) הוּא הַמּוֹן עַמִּים רַבִּים כְּהִמּוֹת שָׁנָה

באר

(י) נעמנים, ענין נעמנות, בחקפת ט"ן. ושעורו אהם נעמנים אך לתענוג, לא למועיל, והנחת לך זמורות
מארצות אחרות, להרכיבם בעלי מעעד: (יא) ביום, ענינו אחרי אשר ולא יום ממש. וכן (בראשית ז') ביום
שבות ה' אלהים ארץ ושמים, אחרי אשר עשה. תשנשגי, מענין ואחריתך יגאל מאד (איוב ח'), ר"ל תגדלי.
ובבוקר, אינו בוקר ממש, וענינו מהר, כי הבוקר הוא הפחלת היום. נד, כמו קך מענין נע ונד, והעטם

1) d. h. die übrig gebliebenen Früchte.

וְזָרְעוּ שִׁבְלִים יִקְצֹר וְהָיָה כְּמִלְקֶשׁ
שִׁבְלִים בְּעֵמֶק רְפָאִים: (ו) וְגִשְׁאֲר־
בּוֹ עֲלִלוֹת כְּנָקָה זֹאת שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה
גְּרָגְרִים בְּרֹאשׁ אֲמִיר אֲרַבְעָה חֲמִשָּׁה
בְּסַעֲפִיהָ פְרִיָּה נֶאֱס־יְהוּדָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל: (ז) בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁעָה הָאָדָם
עַל־עֲשָׂהוּ וְעֵינָיו אֶל־קִדּוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
תִּרְאֶינָה: (ח) וְלֹא יִשְׁעָה אֱלֹהֵי־מִצְרַיִם
מִעֲשֵׂה יָדָיו וְאֲשֶׁר עָשׂוּ אֲצַבְעֹתָיו
לֹא יִרְאֶה וְהָאֲשָׁרִים וְהַחֲמָנִים:
(ט) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיוּ עָרֵי מִצְרָיִם

ter Palme sammelt, sein Arm die Aeblen abmählt, als ob man Aeblen liest im Thale Kephaim. 6. Raum bleibt eine Nachlese darin, wie beim Abschlagen der Oliven; zwei, drei Beeren oben im Wipfel, vier, fünf in den Zweigen des Fruchtbaums, spricht der Herr, der Gott Israel's. 7. An jenem Tage wendet sich der Mensch zu seinem Schöpfer, und seine Augen sehen auf den Heiligen Israel's. 8. Nicht

wendet er sich zu den Altären, seiner Hände Werk; und was seine Finger gebildet, sieht er nicht an, die Arstarten und Sonnensäulen. 9. An jenem Tage werden seine festen Städte sein wie das Uebriggelassene im Walde

רש"י

קציר קמה. כמו שזעת קצירת קמה אוסף הקולר לזאת הקצ' צידו אחת וזרעו השני שבלים יקצור צמגל כן יעקר סנחדנ ויגלה הכל ואף לקט בנוסד שזעת קצירה ילקט וישאכו כלומר אף הצדדחים לא ימלטו מידו וילקטום (כמו שמלקט שבלים). בעמק רפאים. הוא גבול אשר על פני ירושלים צפדנ יהושע חמלא שעתק רפאים סמוכה לירושלים: (ו) וגשאר צו. חזקיהו וסויעתו סהם תוך ירושלים אנשים מעט כעוללות כרם וכנוקף זית המשחיר שנים שלשה גרגרים: כנוקף זית. קולץ זתים ללוקטן מן האילן וכן ונקף צסצני היער (לעיל י') ורזותינו דרשו ונשאר צו צהמון סנחדנ צנשים מעט כנוקף זית כדאחא צאגדת חלק: דראש אמיר. דראש הענק: צסעפיה. צענפיה וכן וכלה סעפיה (לקמן כ"ז) וכן מסעף פארה (לעיל י'): (ז) ישעה. יפנה אל עושהו כמו וישע ה' אל בצל (צדאשית ד'): האדם. לדיקים שנשאר צס: (ח) לא יראה. לא יחשצו צעניו: (ט) ערי מעוז. של ישראל: בעזצת החורט והאמיר. עזצות כיער הזה חריצות מאין אדם: החורט. הוא יער כדמתרגס ציער

באור

(ומדברי הכ"ל): (ו) כנקה, הכאה ותנועה חזקה צאילן כדי שינשרו זיתיו. אמיר, העניף העליון. וכו נשארין גרגרים מעטים, לפי שלא חשיג יד המנקה להקירם: (ז) ישעה, יפנה, ועל כמו אל, כי חזקיהו החזיר ישראל למנוח (הכ"ל): (ח) והאשרים, עיין צבאור על ואשריהם על עץ רענן (ירמיה י"ז ב'). והחמנים, מבזת חנה, והם עלבים עשויים לעבוד לשמש: (ט) בעזצת החורט, כמו העלים הדקים או שאר דברים שנשארו ציער לפי שלא לקחם המלקט, וכמו הגרגרים המעטים צראש אמיר, שהם כמו נעצנים ואין מי אוקפס. אשר מעוז, מלח כעזצת עומדת במקום שנים, ר"ל כעזצת הערים. והעטם הערים הצלורות חסינה כעזצת הערים, אשר עזצו הכנענים צברהם מפני ישראל שנאל לארץ, וכן פירש". והיתה, הארץ שהיה שמויה:

17. 1. Ausspruch über Damaskus. Siehe, Damaskus hört auf eine Stadt zu sein, ein Trümmerhaufen wird es. 2. Verlassen sind die Städte um Aroer, den Heerden preis gegeben, sie lagern sich daselbst ungestört. 3. Ein Ende hat die Festung in Ephraim und die Herrschaft in Damaskus und dem Reste von Syrien; wie der Herrlichkeit der Söhne Israel's

יז (ב) מִשָּׂא דַּמָּשֶׁק הִנֵּה דַּמָּשֶׁק מוֹסֵר
מַעִיר וְהִיתָה מַעִי מַפְלָה:
(ג) עֲזֻבוֹת עָרֵי עַרְעָר לַעֲדָרִים תִּהְיֶינָה
וְרִבְצֵי וְאֵין מַחְרִיד: * (ד) וְנִשְׁבַּת
מִבְצָר מֵאַפְרַיִם וּמִמְלַכָּה מִדַּמָּשֶׁק
וְיִשְׁאֵר אָרֶם בְּכַבּוֹד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ
נֶאֱמָ יְהוָה צְבָאוֹת: (ה) וְהָיָה בַּיּוֹם
הַהוּא יֵדֵל כְּבוֹד יַעֲקֹב וּמִשְׁמָן בִּשְׁרוֹ
יִרְוָה: (ו) וְהָיָה בְּאַסָּף קִצִּיר קָמָה

* כאן הצי הנביאים

geht es ihnen, spricht der Herr der Heerscharen. 4. An jenem Tage nimmt Jakob's Herrlichkeit ab, und sein fettes Fleisch wird mager. 5. Es ist, als ob der Schnitt-

רשי

יז (א) מוסר מעיר. ל' הסרה: מעיר: מהיות עיר: מעי. לשון שפלות ועומק כמו מעות ימים: (ב) עוזבות ערי עדוער. י"ת לשון חורבן כמו עדער חתעדער ופירושו על ערי ארס. ומדרש אברה מתמיה לפי שערוער מארץ ישראל היתה שנאמר (צמדנר ל"ג) ואת עדוער עומד צדמסק ומכריו צדוער אלל שהיו צדמסק וזקים כמנין ימות החמה וכל אחת יש צה עצודת עכ"ס ועוזדים לה יום אחד צסנה וישראל עשו את כולן קיבוצ אחד והיו עוזדין את כלס צכל יום לכך הזכיר מפלת עדוער אלל צדמסק. ואני מפרס לפי פשט המקרא על שנתחדדו דלין ופקח צן דמליהו יחד והכניא הים מתנצא על מפלת צדמסק ואומר הכה צדמסק מוסר מעיר ערי עדוער שהיו של פקח צצר היו עוזבות סגלו הראצוני והבדי צצר והדי תמיד לעדרי לאלל הס נתונים ודוצניס סס לאלל מואצ ואין מחריד עוד תהי מלכות פקח הולכת וכלס ותלכד בס שומרו צימי הושע ואז נכסצת מצלד מאפרים וממלכה צדמסק שיהרג דלין: (ג) ככבוד. עשרת הסצטיס יהיו בס אלו אלו בלו לחלח וחצור ואלו יגלו לקיד שנאמר ויגלה קידה ואת דלין המית (מלכים צ' ט"ז): (ד) ומשמן צצרו ירצה. ועותר יקריס יגלי: (ה) והיה כאסוף

באור

כ"ה) ונקלה אחיך לעיניך (בערינגגעסעטלט. פֿעראכטעט, בעסיאפֿטס ווערדען). מעט נאמר לא כביר, כפל הענין צמלות שונות:
יז (א) מעיר, מהיות עיר (רש"י). מעי, כמו עי והעטס שיהיה גל אצנים: (ב) ערי עדוער, אפשר שהיתה בארס עיר גדולה ושמה עדוער, לפיכך קמוך אליה הערים הקטנות (רד"ק): (ג) ושאר ארס, וגם הממלכה משאר ארס, וכן דעת מקור העעוים. ככבוד, כבוד ישראל יגלה כבודם, כי שנים גלו בזמן אחד ע"י מלך אשור. (הכ"ל): (ד) ומשמן, משל על אצדן גדולת האומה והללחמה: (ה) באסף קציר, כמו שהקולר והאסף הקמה לא ישאיר רק צבליס ונעטים, אחת הכה ואחת הכה, כן יעשה מלך אשור בישראל, שיהיה אחס, ולא נשארו בעשרה שנים רק ונעטים, צורחים ונאפרים, וגם מהס יקח, וילקט אחס כנולקט צבליס בעמק רפאים, הוא סמור לירושלים ומכר צספר יושוע (ע"י ח'), ואולי נקרא כן, לפי שהיה לענקים

הַשְׁבֵּתִי: עַל־כֵּן מֵעַי לְמוֹאֵב
בְּבִגְדֵי יִרְמֹו וְקַרְבִּי לְקִיר חָרָשׁ:
(יב) וְהָיָה כִּי־נִרְאָה בְּיִגְלָאָה מוֹאֵב
עַל־הַבִּמָּה וּבֹא אֶל־מִקְדָּשׁוֹ לְהִתְפַּלֵּל
וְלֹא יוּכָל: (יג) זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה אֶל־מוֹאֵב מֵאִז: (יד) וְעַתָּה דִּבֶּר
יְהוָה לְאֹמֶר בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים בְּשָׁנִי
שָׂכִיר וְנִקְלָה בְּבוֹד מוֹאֵב בְּכָל הַחֲמוֹן
הָרֶב וְשָׂאֵר מֵעַט מִזֶּעַר לֹא כְּבִיר:

in den Kestern; dem frohen Zuruf mach' ich ein Ende. 11. Darum klagt mein Inneres um Moab, gleich der Harfe, und um Kir = Choresch mein Herz. 12. Dann sieht man, wie sich Moab abmüht auf der Höhe; es geht zum Heiligthum, zu beten, doch vermag es Nichts. 13. Das ist das Wort, welches der Herr geredet über Moab vor langer Zeit. 14. Nun

aber spricht der Herr: In drei Jahren, wie eines Tagelöhners Jahre, wird Moab's Herrlichkeit zu Schanden, mit seinem großen Volksgetümmel, der Rest wird sehr klein sein, nicht groß.

רש"י

שנחה: הידד השנתי. קול המתאספים להטיל הקורה לעזר הענזים: (יא) יהמו. צקונה (יב) כי נללה מואב. להלחם על צנות המגדלים. ונא אל מקדשו. אל מקו' אשר הם מתקדשי' סס ומזמנים שם להתפלל: (יג) זה הדבר. סוף כליית של מואב ציד נצודכלל: אשר דבר ה' אל מואב מאז. תימים דנים לפני זא הרעה עליו ניצל לו ישעיה את זאת. ד"א מאז מאת אשר שכר זלק את זלעם: (יד) ועתה דבר ה'. לקרב את הפורענות להם צלש שנים כשיר צציל שלש שנים שסייעו את סנחריז כשזר על שומרון ועזורו צלי צלע כאלו היה לו שכירים לפיכך ונקלה כבוד מואב צין כל אשר המוני של סנחריז שטיפס צצני מתוך אותו החיל וילך לו וכן מפורש צסדר עולם שטע עמונים ומואבים שהיו עסייעין אותם כשזר על שומרון שלש שנים לקיים מה שנאמר שלש שנים כשני שכיר וגומר. ועוד יש לפרש שלש שנים כנצורו עליכם לאורך זמן אזל מנומלמין יהיו ולא תאחר עוד הפורענות כאשר ידקק השכיר צצני שכירותו לזמנא: ונקלה כבוד מואב. צעוני כל המון סנחריז הדב: ושאר. פליטה הנשארת למואב מעט מעזר תהיה: לוא כציר. לשון רוב:

באר

העיר פחאום, וכן הוא לשון הדורכים כמו (ירמיה כ"ה) הידד כדורכים יענה (רד"ק): (י) ונאסף, ענין כליון ון אסף אספים (ירמיה ע"י) ובכרמים, כי מנהג הוא, למשוך ולרנן ולהריע בשמחה בצליל ובקליר ובאסיפת הפירות, ובכרמי מואב לא יעשו שמחה והולכים, כי יגלו מארלם וסיהם שמחה (רד"ק). הידד, הוא קריאת הדורכים בשמחה: (יא) על כן, דברי הנביא, לקוק על שבר מואב (הכ"ל). מעי וגוי, מעי וקרבי-הוא כפל ענין צמלות שונות, כי הקרב הוא המעים. וי"ט וקרבי ולבהון, וכן הוא הלכ בכלל הקרב (הכ"ל). וכן מתורגם: (יב) והיה כי נראה, אז הוראה יראה שיהיה מואב נללה. אז מלת נראה מוסב על מואב (ד"א) ערס"ינט מואב חונד ויהי זיך חב אויף דער ה"הע). ולא יוכל, בכל זאת לא יהיה לו כח להחליב לפני שונאיו, כמו ולא יכל להלחם עליהם (למעלה ז' א'), ועוד במקומות אחרות: (יד) שכיר, שהוא מדרק צומנו, ולא יוסף עליו, כן חנא הרעה על מואב, עד שלש שנים מנומלמות (רד"ק). ונפלה, כמו (דברים

um die Grundfesten Kir = Charechesh's feuszet ihr, tief nieberge schlagen. 8. Da, die Gefilde Cheschbon's stehen verwelt; dem Weinstock Schewomah's zerschlugen die Herrscher der Völker seine edlen Neben: Bis Basar reichten sie, irrten in der Wüste; seine Ranken breiteten sich aus, gingen über's Meer. 9. Darum weine ich, wie um Basar, um den Weinstock Schewomah's, ich durchnehe dich mit meinen Thränen, Cheschbon

und Moslah, denn in deine Obstlese und Ernte bringt der (feindliche) Zuruf. 10. Hinweg ist Freude und Frohlocken aus dem Fruchtgefilde, in den Weinbergen wird nicht gejauchzt und nicht gejubelt, kein Kelterer tritt den Wein

יִלְלִיל לְאֲשֵׁישֵׁי קִיר--חֲרָשֶׁת תִּהְיוּ
אֲדִנְכָאִים: (ח) כִּי שְׁדִמּוֹת חֲשִׁבוֹן
אִמְלֵל גִּפֶּן שִׁבְמָה בְּעֲלֵי גוֹיִם הַלְמוֹ
שְׂרוּקֶיהָ עַד--יַעְזֹר נִגְעוּ תַעֲוִי מִדְּבַר
שְׁלַחְתִּיהָ נִשְׁשׁוּ עֲבָרוּ יָם: (ט) עַל--
כֵּן אֲבָכָה בְּכִי יַעְזֹר גִּפֶּן שִׁבְמָה
אֲרִיזָה דְּמַעְתִּי חֲשִׁבוֹן וְאַלְעָלָה כִּי
עַל--קִיצָה וְעַל--קִצִּירָה הִיָּדָד נָפַל:
(י) וְנֶאֱסַף שִׁמְחָה וְגִיל מִן--הַכְּרָמִל
וּבְכָרְמִים לֹא--יִרְגֵּן לֹא יִרְעַע יֵין
בִּיקְבִּים לֹא--יִדְרֹךְ הַדְּרֹךְ הַיָּדָד

* דא"ש

רש"י

יש ללמד שחשבונו היתה מקום שדות ושזמה מקום כרמים ואם תאמר כל אלה ערי עזר הידדו הם וישראל לקחום מיד סיחון ואיעתי חזרו ליד מואב כשהגלה סנחריב לרצונו ולנדי זלו המואבים הסמוכים להם וישנו צדם: אומלל. חרז: שרוקים. נטעות שוק שלה: עד יעזר נגעו. שדות הבפן ושוק המכרים כאן אינם אלא משל והם מחנות וסיעות ושלטונים וכן תרגום יונתן: עד יעזר נגעו. הלכו צנולה: תעו מדבר. למדד: שלוחותיה. זמורותיה והם משל בליותיה: נטשו. נפלו כמו ונטשתי המדבר (יחזקאל כ"ט) והנם נטושים (שמואל א') וינטשו צעמק רפאים (שם כ"ה): (ש) אבכה צנכי יעזר. ת"י כמו דליתתי משדין על יעזר כן אייתי קטולין על שזמה ול' המקרא הנציא אומר כעין קניות יעזר יש לי לקוין עליך את הבפן שזמה: אריון דמעתי. אחריו עליך דמעו יש תיבה משמשת כשתי תיבות כמו צני ילאוני (ירמיה י') ארן הנכב נתתני (יהושע ט"ז) דברו לשלום (צדאית ל"ז) קיץ. תאנים שמיזשין צקי. הידד. קול שודדים וצוזים: (י) מן הכרמל. הוא מקום יער ושדות תזאוב: לא ירועע: ל' תרועת

באר

(ח) בעלי גוים. ארזי גוים. והם מלכי אשור. הלמו. הכו ושברו. כמו והלמה קיסרא (שופטים ה') שרוקיה. כמו נטעתי שורק (ירמיהו א'). והוא המשובח ממיני הנפמים. שלוחותיה. הם פירות הבפן המפסעות. נששו. הפשטו עד שברו ים, וכן והנה נטושים (שמואל א' ל'): (ט) בככי יער, כעין קניות יעזר יש לי לקוין עליך אתה בפן שזמה (רש"י). ובמליח ירמיהו (שם מ"ח ל"ב) מצכי יעזר אבכה לך הבפן שזמה. אריון, ארוה אחר דמעתי והוא דרך הפלגה. כאלו הדמעה כמטר שזמה את הארץ (ירמיהו). והוא אריון: קיצ, פרי הקץ (בן עזרא). הידד, לשון הריאה, והוא שלועקים השוללים, כשיבואו על

נִדְחֵי מוֹאָב הַיִּי־סֹתֶר לָמוֹ מִפְּנֵי
שׂוֹרֵד בִּי־אֶפֶס הַמֶּץ כָּלָה שׂוֹרֵד תָּמוֹ
לִמָּס מִן־הָאָרֶץ: (ה) וְהוֹבֵן בַּחֹסֶד
כָּפֵא וְיֵשֶׁב עָלָיו בְּאַמֶּת בְּאַחֵל דָּוִד
שִׁפְט וְדָרַשׁ מִשְׁפָּט וּמִהָר צֶדֶק:
(ו) שְׁמַעְנוּ גְּאוֹן־מוֹאָב גֵּאֵי מֵאֵד
גְּאוֹתָיו וּגְאוֹנָיו וְעִבְרָתוֹ לֹא־כֵן בְּדָיו:
(ז) לֵכֵן יִלְיָל מוֹאָב לְמוֹאָב כָּלָה

hört auf der Druck; ein Ende nimmt die Vermüstung, es verschwinden die Unterdrücker aus dem Lande. 5. Dann wird befestigt durch Güte (euer) Thron, und es sitze darauf mit Treue im Hause David's ein Richter, der nach Recht trachtet und die Gerechtigkeit fördert" 1). 6. „Wir erfuhren den Stolz Moab's,

wie groß er ist, seine Hoffart, seinen Hochmuth und sein Aufbrausen, den Unfug seiner Rügendeuter 2)". 7. Darum heult Moab, über Moab heult Alles;

רשי

תדעי נפש הנודדים מה היא לרתם: כי אפס המן. המן שלך עשרך וכבודך שהיה לך על ידי לאהך ובקרך שאת מוללת מהם חלצ וחמאה: כלה שור. לשון שדים המספיקין חלצ כמו (לקמן ס') ושד מלכים תיכין: תמו רומס. בהסמות שלך הרומסו' צלרן: (ה) והובן צחם כסא. כשיצא עליך השנר הזה אז יבון כסא דוד ויבדל שגלותו הפך יפול סנחריז ע"י חזקיהו ויהיה נכון כסו צחם שיעשה כמו שמלינו שהיה בומל חסד שנאמר צדנדי הימים (צ' ל') כי חזקיהו מלך יהודה הרים לקהל אלה פדים ושנעת אלפי לאן: ויש עליו וגו' שופט ודורש משפט ומהיר לך. ת"י ועזיר קשט: (ו) גא מלך כתבא מלך: באותו ובאונו. שלל כדן הוא כי עיקר בידול בניו ע"י ממונות וניאוף הכנות מלציהן: ועצרתו. עיצורו והריון שלו. ד"ל עצרתו חמתו שסער לישראל לא כן בצוריו עשו שהיו כפוי עוזה: (ז) יליל מואב למואב. על מואב: לשונו קיר חדש. לשונו כמו (ירמיה מ') נפלו אשיותיה: תהנו אך נכאים. שזרים. תהנו. תקוננו: (ה) שדמות. שדות תצואה: בן שדמה.

באר

מואב. וכן חרגם הכשדי מעלטי מלכו' מואב. אפס המק. יבוא יום שיכלי הלוחם והדוחק, ואז נסוג לארצנו: (ה) והובן. אם חרחמו עלינו אזי תהיו מבורכים, וע"י החסד שאתם עושים עמנו. יבון כסא מלככם, ועם כסא דוד, צדק דוד. ומהיר לך, ומהיר לעשות מעש' הישר והצדק: (ו) שמענו. שמוע' אש' יהודה, ידענו שהוא גאה מאוד. ואינו כנע לבו כלמה. כ"ל עשה בעת לרתו, ואין אלו בועתים על אמונתו. ועברתו, שהיה מחקף ומחשכר ללא דבר על הבוים שכיניו מרוב גאותו (רד"ק). לא כן, לא אמת, היפך מן כן צנות ללפחד. בריו, לשון כזה, והטעם קוסמי וממיו, כמו (ירמיה כ') חרב אל הבדים ולר"ל אין דבר נכון וקיים בדביו, ר"ל בשקריו ובכזביו (ד"ח) יריטע וינער (יעגנו): (ז) לכן, על כי אברה תקחו למלוא מחסד ומתפור צדק יהודה, לכן יליל מואב, ולמואב כלה יליל. והכשדי חרגם כד הנביא בן מילין מואבאי על מואבאי, כולסון מוחקין ומיללן. והראשון נראה יותר, והעד מליט ירמיהו (שם מ"ח ל"א) על כן מואב ליליל ולמואב כלה אזעק. לאשיושי. הם היקדות, כמו (ירמיה כ"א) נפלו אשיותיה וכן צלרמי (נחרא ד' י"ב) ואשיושי יחיו (הנ"ל) ובמליט ירמיהו (שם מ"ח ל"א) אל אנשי קיר חדש, כאלו יהיה אשיושי מן אש. תהנו, תקוננו (רש"י). נכאים, מדוכאים:

1) Bitte der moabitischen Flüchtlinge an das Land Jehu da.

2) abweisende Antwort.

(send ich) über die Geretteten Moab's, über die Uebergebliebenen im Lande.

לִם כִּי־אֲשִׁית עַל־דִּמְיוֹן נִוְסָפוֹת
לְפָלִיטָת מוֹאָב אֲרִיָּה וּלְשֹׂאֲרֵית

אֲדָמָה:

16. 1. Sendet den Lämmerzins dem Herrscher des Landes, von Sela durch die Wüste, zum Berge der Tochter Zion's! 2. Wie ein weggfliegender Vogel, aus dem Neste getrieben, kommen die Töchter Moab's an die Furten des Arnon: 3. „Schaffst Rath, erdenke einen Ausweg, der Nacht gleich, mache deinen Schatten am Mittag, verbirg die Vertriebenen, den Flüchtling verrathe nicht! 4. Laß in dir wohnen Moab's Vertriebenen, sei ihnen eine Zuflucht gegen den Vermürster! denn es

שִׁז (ה) שְׁלַחוּ כֶּר מוֹשֵׁל־אֶרֶץ מַסְלֵעַ
מִדְּפָרָה אֶל־הָר בַּת־צִיּוֹן:
(3) וְהָיָה כְּעוֹף־נֹוֹדֵד קֵן מְשַׁלַּח־תַּהֲיִינָהּ
בְּנֹוֹת מוֹאָב מִעֵבְרַת לְאֲרֹנוֹן:
(ג) הִבִּיאוּ עֲצָה עֲשֵׂי פְלִילָה שִׁיתִי
כְּלִיל צִלְךָ בְּתוֹךְ צִהְרִים סְתָרִי
נִדְחִים נֹוֹדֵד אֶל־תְּגִלִּי: (ד) יְגֹוּרוּ בְּךָ

*חביאי קרי *עשו קרי

חֵא שְׁלַחוּ בך סס נ"ו. נדה ב', נ"ח:

רש"י

שִׁז (א) שְׁלַחוּ כֶּר מוֹשֵׁל אֶרֶץ. אֵל תַּחְבֹּאוּ צְנֹאֲתֵכֶם הֵלָא יִדְעַתֶּם שְׂמוֹטֵל אֶרֶץ שְׁלֹכֶם
עִישֵׂעַ מֶלֶךְ מוֹאָב הִיָּה בּוֹקֵד (צַמְלִים צ' ג') וְהִשִּׁיז לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מֵאֵלָה אֵלָף
כִּרִים שְׁלַחוּ אוֹתוֹ כֶּר הַמוֹשֵׁל שְׁלֹכֶם מַסְלֵעַ מִדְּבָרָה אֵל הַר צַת לִיוֹן: (ב) כְּעוֹף נֹוֹדֵד.
מִקִּיּוֹ: קֵן מְשֹׁלָח. כְּאֶפְרוֹחִים מְשֹׁלָחִים מִקִּיּוֹס שְׂהוֹלָכִים מְטוֹלְטִלִין. כֵּן תַּהֲיִינָה צְנֹוֹת מוֹאָב
לְמַעַבְדֹת אֲרֹנוֹן: (ג) עֲשֵׂי פְלִילָה. הוּא לִשׁוֹן וַיְכּוּחַ מַסְפֵּט לְנַחֲשׁוֹר לֶךְ אֵת הַטּוֹב כְּמוֹ (אִיּוֹב
ל"ד) מַסְפֵּט כְּנַחֲרָה לְכוּ: שִׁיתִי לֶךְ לֵלֵל לֶךְ. שִׁיתִי לֶךְ לֵל צִהְרִים שִׁיחֲשׂוֹךְ לֶךְ כְּלִילָה לְהַסְתֵּר צו
מִפְנֵי אִיּוֹנֵד: סְתָרִי נִדְחִים. אִם יִנְדַּחוּ עוֹד נִדְחֵי עַמִּי דָדךְ עֲלִיכֶם צִימִי כְּצוֹכְנָל אֶל־תַּסְבִּירֶם
אֵלָה תַּסְבִּירֶם: (ד) יְגֹוּרוּ בְּךָ נִדְחֵי. צִנִּי יִשְׂרָאֵל הַצּוֹדֵחִי: הוּא סְתֵר לָמוֹ. כִּי גַם אֵת

באור

שִׁז (א) שְׁלַחוּ כֶּר. הַנִּרְאָה כִּפִּי הַרִיקִים ח"ל: שְׁלַחוּ כֶּר כֶּשֶׁס וְהוּא סְמוּךְ, וּפִירוֹשׁוֹ הַכְּבָשִׁים שֶׁל מוֹשֵׁל
הָאֶרֶץ, וְהוּא חֲזַקִּיּוֹ, שְׁלַחוּ אוֹתוֹס אִתֶּם כִּי מוֹאָב מַסְלֵעַ מִדְּבָרָה, וְהִיא אִתֶּם מְעִירִי מוֹאָב, אֵל הַר
צַת לִיוֹן, שְׁלַחוּ אוֹתוֹס לְמוֹשֵׁל חֲזַקִּיּוֹ, וְאִמֵּר זֶה עֲבָדוֹ כִּי הִיוּ רְגִילִים לְשֹׁלֹחַ מִסָּל לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב
וַיִּשְׁעַל מֶלֶךְ מוֹאָב הִיָּה בּוֹקֵד וְהִשִּׁיז לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מֵאֵלָף כִּרִים, וּבְמֹנֵת אִתֶּם פֶּשְׁעוֹ וְלֹא שְׁלַחוּ, וְעַתָּה תַּחֲחֹק
הַמֶּלֶךְ חֲזַקִּיּוֹ. אִמֵּר שִׁישִׁיבוּ לוֹ הַמֶּלֶךְ, שְׁהִיו שׁוֹלָחִים בְּחַחֲלָה לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. ע"כ דְּבָרֵיו וְעַל פִּיּוֹ מִחוֹרָס. וְעַתָּה
כִּי הוּא שֶׁסָּבִיב, וְלִפִּי הַמֶּלֶךְ יִחוּרָם (דִּיא) לְעֹאזְעֵר דַּעַם הַעֲרֹרֶשֶׁעֶרֶם ד. ה. דִּיא דַּעַן הַעֲרֹרֶשֶׁעֶרֶם
סַעֲרָם דַּעַם לְחַדְעָם גְּבִי־הַרְעוּ: (ב) קֵן מְשֹׁלָח, לְתוֹסַפֶּת בָּאֵר, וְעַתָּה עוֹף נֹוֹדֵד, הַמְשֹׁלָח מִקִּיּוֹ.
מִעֵבְרַת לְאֲרֹנוֹן, עַל הַמַּעַבְדֹת אֲשֶׁר לְאֲרֹנוֹן, כְּמוֹ כֵּן לִישׁ, וְהַדּוּמִים, וְאֲרֹנוֹן הוּא בְּנוֹל מוֹאָב: (ג) הִבִּיאוּ
עֲצָה. הַפֶּסֶק הַזֶּה וְשִׁנֵּי הַפֶּסֶקִים שְׁלֹאֲחֵיו, עַד וְהִשִּׁיר לָקֵץ, הִם דְּבָרֵי הַצּוֹדֵחִים מִחוּץ מוֹאָב, וַיַּעֲבֹרוּ מִלִּישָׁה אֵל
אֶרֶץ יִהוּדָה וַיִּשְׁכְּנוּ לְאֲמֹר: עוֹלָו כֹּא אֲוֹתָנוּ עֲלָה בְּלֹרֹתֵינוּ. פְּלִילָה, גִּמְרַת מַחֲשָׁבָה הַיּוֹלָחַת ע"י מַסְפֵּט הַשֶּׁכֶל.
וּמִחוֹרָס לִפִּי הַעֲנִין וְהַכּוֹנֵן. שִׁיתִי, הִיו כֹּאן אֵת אֶרֶץ יִהוּדָה לְכוֹ לְמוֹסָף, וְאֵת תַּסְבִּירֶם שִׁיחֲשֵׁךְ הֵלָל בְּחֹלֹת
הַיּוֹם לֵלֵל הַלֵּילָה. לְהַסְתֵּר צוֹ מִפְנֵי אִיּוֹנֵד: (ד) נִדְחֵי, הַרְאִיו נִדְחֵי, וְהוּא סְמוּךְ אֵל מוֹאָב, ר"ל פְּלִיטֵי

נִמְרִים מִשְׁמֹת יִהְיוּ כִּי־יִבֹּשׁ חֲצִיר
כָּלָה דִּשְׁא יֶרֶק לֹא הָיָה: (א) עַל־כֵּן
יִתְּרָה עֲשֵׂה וּפְקֻדָּתָם עַל גַּחַל הָעֲרָבִים
יִשְׁאֹרִם: (ב) כִּי־הִקִּיפָה הַזַּעֲקָה אֶת־
גְּבוּל מִזְאֵב עַד־אַגְלִים יִלְלָתָהּ וּבְאֵר
אֲלִים יִלְלָתָהּ: (ג) כִּי מִי דִימוֹן מְלֹאוֹ

versiegt 1); das Gras
ist verdorrt, das
Kraut ist dahin;
kein Grünes ist mehr.
7. Darum tragen sie
den Ueberfluß, den
sie sich verschafft, und
ihr vermehrtes Gut
über den Weiden=
bach. 8. Denn Sam=
mer umgibt die
Gränze Moab's, bis

Aglaim (hast) sein Geheul, bis Beer Eglaim sein Geheul. 9. Die Wasser Di=
mon's sind voll Blut, doch ich bringe über Dimon neues Unglück; einen Löwen

רש"י

מִדֶּם חֲלָלִים הַמֵּתְעַרְצִים וְנוֹפֵל צָהָל: כִּי יִבֹּשׁ חֲצִיר וְגו' כְּלוֹמַר בְּצוּרֵיהֶם וּמִלְכֵיהֶם וּשְׁלֵיטָהֶם
וּלְפִי שִׁשְׁצָהָהּ שֶׁל אֶרֶץ מוֹאָב הוּא מִדְּעָה הַיּוֹצֵא שָׁמָּה כְּמוֹ שִׁשְׁנֵינוּ אֲלֵי מוֹאָב לְפִיכָךְ מִשָּׁל
אֶת פּוֹרְעָנוֹת צוֹרֵצֵן מִדְּעָה שָׁמָּה: (א) עַל כֵּן יִתְּרָה עֲשֵׂה. עַל אֲשֶׁר יִתְּרָה עֲשֵׂה תִצַּח
עָלָיו הַפּוֹרְעָנוֹת הַזֶּה שֶׁהֵיכָּה כְּפִי טוֹבָה שֶׁהָיָה עֲשֵׂה מִקּוֹמוֹת עֲמֵד אֲזָרָהם לָלוֹט צִלָּתוֹ מִחֶרֶץ
וּצִלָּתוֹ לְמִדְּרֹם וּצְנוּתוֹ שְׁלֹחַ מִחוּץ הַהֶפְכָּה וּנְלַחֵם עָלָיו עִם אֲמִדָּה וּמִצִּירָיו וְהֵיכָּה לֵבָם לְגִמּוֹל
טוֹבָה לִזְרֹעוֹ וְכֵס הָיוּ מוֹיִס אֲוֵתָם כִּשְׁהִגְלָה סִמְחָה לְרִאשׁוֹנֵי וּלְגִדֵּי וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל צוֹכִים
וּמִתְאַוֹנִים וְהָיוּ אֲוִמִּים לֵבָם עַל מַה אֲתָם מִתְאַוֹנִים וְהָלָה לְצִית אֲזִיכָם אֲתָם יִשְׂרָאֵל
אֲזָרָהם אֲזִיכָם לֹא מִעֲצֵר הִנֵּהר צָל וְהָיוּ שִׁמְחָה (לְפָנֶיהָ צ') שִׁמְחָה חֶרֶץ מוֹאָב וּגְדוּפֵי
צָנִי עֲמִין וְעוֹר שִׁסְיָעוֹ סִמְחָה שֶׁל שָׁמָּה שָׁלַח עַל שׁוּמְרוֹן הוּא שִׁמְחָה (לְקַח ט"ז) שֶׁלַּח
שָׁמָּה שְׁנֵי שָׂכִיר וְקָלָה כָּל כְּצוֹר מוֹאָב: וּפְקֻדָּתָם. ת"י וְחִתּוּמֵיהֶם דַּעַל יִמָּא מִעֲרֵצָה יִתְנַסֵּי
וְהוּא לִשׁוֹן מִיָּנוֹי כְּמוֹ (נִמְדָּר ד') וּפְקֻדָּתָם אֲלֵעֲזֹר צָן אֲהָרֵן הִכָּהן כְּלוֹמַר אֲרָם שִׁפְקֻדָּתָם
עָלָה תִּלְקַח מֵהֶם: עַל גַּחַל הָעֲרָבִים יִשְׁאֹרִם. יִקְחוּ הָאֲזִיזִים אֲוֵתָם אֶת הַבְּצוּלִין. וְעוֹר
יִשְׁ לְפָנֶיהָ וּפְקֻדָּתָם שֶׁאֵינָה עָלֵיהֶם זֶה תִּהְיֶה עַל גַּחַל הָעֲרָבִים יִשְׁאֹרִם הָאֲזִיזִים יִגְלוּ אֲוֵתָם
אֵל אֶרֶץ צֶלַע שְׁהוּא גַּחַל הָעֲרָבִים שֶׁנָּא' (תְּהִלָּתוֹ ק"ז) עַל עֲרָבִים תְּהִיבָה תִּלְכּוּ כְּנוֹדוּתֵיהֶם:
(ה) אֲגִלִּים וְצָר אֲלִים. מִקּוֹמוֹת הֶם צִבְצוֹל מוֹאָב: יִלְלָתָהּ. שֶׁל מוֹאָב: צָר אֲלִים. כְּמוֹ
וּלְצָר אֲלִים: (ט) מִי דִימוֹן. שֶׁסֶּה הִנֵּהר: מִלָּאוֹ דֶּם. כִּסֵּם הִנֵּהר: כִּי אֲשִׁית עַל דִּימוֹן
נוֹסֶפֶת. דֶּם שֶׁמֶן וְדֶם חֲלָלִים אֲוִסִּיף לְמִלְאוֹתָיו וְהוּא ל' סָפוּ שָׁמָּה עַל שָׁמָּה (לְקַח כ"ט) סָפוּ
הַדֶּם (דְּצִידִים כ"ט). וי"ת נוספות כְּנִישָׁת מִשְׁדִּין מִחֲנוֹת הַנֶּאֱסָפוֹת יִחַד: לְפָלִיטָה מוֹאָב
אֲרִיָּה. לְפָלִיטָה שִׁשְׁאִיר סִמְחָה יִצָּח כְּנוֹכַחֲכֶם צַעֲתוֹ וּשְׁחִיתָהּ וְהוּא נִקְרָא אֲרִיָּה כְּעִנְיֵן
שִׁמְחָה (יִרְמִיָּה ד') עָלָה אֲרִיָּה מִסּוֹכְכּוֹ: וּלְשִׁחָתָהּ. יִשְׂרָאֵל: אֲדַמָּה. אֲדַמָּתָם:

באור

הַטּוֹבָה וְקָרָא הַנִּבִּיא אֶת אֶרֶץ מוֹאָב אִי הָעִיר לִזְעַר. שֶׁהִיא מְנוֹרָחָה בְּעוֹשֶׁר וּגְדוּלָּה עֲגִלָּה חֲזָקָה וְשִׁמְחָה, בְּדֶרֶךְ
מִשָּׁל. יִזְעָרָה, וְשִׁמְחָה אֲרִיָּה הוּא (רש"י): (א) נִמְרִים, שֶׁסֶּה נִהַר בְּאֶרֶץ מוֹאָב. מִשְׁמֹת יִהְיוּ,
הַמֵּיִם יִיבֹשׁוּ, וְהָיָה מִקּוֹם הַנִּהַר חֶרֶץ וְשִׁמְחָה: (ז) יִתְּרָה, רִבּוּי הָיוּ וְעוֹשֶׂה מֵה שִׁיחִירָיו מְרִיב הָיוּ. עֲשֵׂה, אֲשֶׁר
עֲשֵׂה וּבְנִיחָתָהּ יִרְמִיָּה (שֶׁסֶּה מ"ח ל"ו) עַל כֵּן יִתְּרָה עֲשֵׂה. וְהָיָה שֶׁסֶּה הַבְּאֵר וְהַסְּחָרִי חָרָם שֶׁאֵר נִכְסֵיהֶם ר"ל הַנּוֹתָר
מִקִּיָּנוֹ אֲשֶׁר עֲשֵׂה. וְהָיוּ לְחָרָם (דַּעַן) דַּעַם עֲרוֹאֲרָבִיעֵנוֹן וּפְקֻדָּתָם, אֲוִלְרוּתֵיהֶם הַלְּפָנֶיהָ
מִעִנְיֵן בֵּית הַפְּקֻדָּה (יִרְמִיָּה כ"ז). גַּחַל הָעֲרָבִים, בְּלִי סִפְקָה גַּחַל אֶחָד עַל גְּבוּל מוֹאָב: (ט) נוספות, אֲשִׁים
עַל דִּימוֹן רֵעוֹת נוספות עַל הַרְשָׁעוֹת, כִּי אֲשִׁלָּה לְפָלִיטָה מוֹאָב אֲזִיב אֶחָד מִרָא כְּאֲרִיָּה:

1) eig. verwüßet..

ihren Straßen umgürten sie Säcke, auf ihren Dächern und Pläzen heult Alles und zerfließt in Thränen. 4. Es schreiet Cheschbon und Elealeh, bis Bahaz hört man ihre Stimme; weil die Gewaffnen Moab's schreien, so ist sein Herz betrübt. 5. Mein Herz jammert um Moab, dessen Flüchtlinge bis Zoar (schweifen). bis Egelat Scheli-

schiah 1); denn die Anhöhen von Ruchis besteigt man weinend, auf dem Wege nach Chornim erhebt man ein Sammergeschrei. 6. Die Wasser von Nemrim sind

קָרַחָה כָּל־זָקֵן גְּרוּעָה: (א) בַּחוּצָתִי
חָגְרוּ שָׁק עַל גַּנְתֶּיהָ וּבְרַחֲבֶיהָ כָּלָה
יֵלִיל יֵדֶד בְּבָכִי: (ח) וְהִזְעַק חֲשַׁבּוֹן
וְאַלְעָלָה עַד־יֵהֵץ גִּשְׁמֵעַ קוֹלָם עַל־
כֵּן חָלְצִי מִזֶּאֱב יָרִיעִי נַפְשׁוֹ יָרַעַה
לִי: (ו) לִפְנֵי לְמוֹאָב יִזְעַק בְּרִיחָה עַד־
צֹעַר עֲגֻלַּת שְׁלִישִׁיהָ כִּי מַעֲלָה
הַלּוֹחִית בְּבָכִי יַעֲלֶה־כּוֹ כִּי דֶרֶךְ
חֲרָגִים יִזְעַק שָׁבֵר יַעֲצֵרוּ: (ז) כִּי־מִי

רשי

דיון על הצמות לכבי חלו צרכים ואלו צרכים גדלים צמותים: (ג) יד צרכי
בוכה ונוהם צרכי כמו (שופטים י"א) ויודתי על ההרים וכן (איכה ג') זכור עניי
ומדודי: (ד) על כן חלוצי מואב יריעו. על אשד מזויני מואב יריעו לקראת העלמם
וכפשו של מואב ירעה לו מתדועעת כאצל על ענמו: (ה) לבי למואב יזעק כנצאי ישראל
אינם כנצאי אומות העולם כלעם היה מנקה לעקור את ישראל על לא דבר וכנצאי
ישראל מתאוננים על פירענות הצלה על האומות: צריחים עד לווער. על כל חוקר
של מואב יזעק לזי עד לווער שהיה עגלה שלישית עיקר חוק שלהם כעגלה שהיה
שלישית לצנן. ל"א שלשים בצרתי. ויונתן תרגם צריחים כמו צורחים הצורחים
וצרחו מהם למהלט עד לווער כמו שעשה לוט איבם שנח ללווער. מעלה הלווחית.
מקום מעלות ששמו מעלה הלווחית וכן מודד (ירמיה י"ח): חורקים. יצכו הצורחים
דרך שם וכל המקומות האלה תמואב הם: יעערו. יזעקו ול' אדמי הוא שט"י לא ידרוך
הדרך כיוד לא יעוערון צקלסון: (ז) מי נמרים. נהר של אותו מקום: משמות יהיו.

באר

מו (א) משא מואב, נבואה הנאמרה על מואב, יקון הנביא על מפלת מואב ביד שלמנאסר
מלך אשור בימי חזקיהו. בליל, אמר הנביא, כי צלילה יבא להם השודר, בעדם ימים שלא יהיו
בשמים ומנו (רד"ק). ובא פה בנפרד כמו בסמיכות. וכן (למעט כ"א י"א). נדמה, ענין כריסה. כמו דמתי
(למעלה י'): (ב) עלה הבית, עלה מואב אל הבית, והוא בית ע"ז שלהם. קרח, יושבי ארץ המדבר היו
נוהגים למדוע וגלה שער ראשם חקם בעת לרם. נרועה, נכרתה ומגולחת ובא פה זקן בלשון נקבה: (ד) על
וכן, כמו כי על כן (ווי"ל) ושעורו, לפי ששמו שם חלוציו יזעקו מומתם האויבים, נעלבה נפשו, כי אמר אם נמס
בכב חלוציה מה עוד חקם? ירעה, ענין עבה, כמו (שמואל א' א') ולמה ירע לבכד. והוא לשון מופל על
לשון על מלה יריעו. וירעה רש"י והרד"ק גם ירעה מענין פרועה, עם גם שאינו משרשו: (ה) בריחיה,
הממלכות ממואב יבחרו עד לווער רד"ק וכן תרגם הכשדי. עגלת שלישית, וצוללת ירמיהו (שם מ"ח ל"ח)
מלעד עד חרבים עגלת שלישית. ורד"ק הוא שם עלם פרעי. והרד"ק פי' עגלה גדולה, בת שלש שנים, כי היא

1) ober: die dreißährige Kuh, d. h. das kräftige, blühende Moab.

(ב) הַלִּילִי שֶׁעַר זַעֲקֵי-עִיר נִמוּג פִּלְשֶׁת
כָּלֶךְ בִּי מִצָּפוֹן עֲשֵׂן בָּא וְאִין בּוֹדֵד
בְּמוֹעֲדָיו: (ג) וּמִה־יַּעֲנָה מִלְּאֲכֵי-גּוֹי
בִּי יְהוָה יִסֹּר צִיּוֹן וְבָהּ יַחֲסוּ עַנְיֵי עַמּוֹ:
טו (ה) מִשָּׂא מוֹאָב בִּי בְלִיל שָׂדֵד עַר
מוֹאָב גְּדֻמָּה בִּי בְלִיל שָׂדֵד
קִיר-מוֹאָב גְּדֻמָּה: (ו) עֲלָה הַבֵּית
וְדִבּוֹן הַבָּמֹת לִבְכִי עַל-גִּבּוֹ וְעַל-
מִידְבָּא מוֹאָב יִלְלִי בְּכָל-רָאשֵׁי

Armen 1); und die Elenden ruhen sicher; denn ich lasse durch Hunger deine Wurzel sterben, und deinen Nest ermürgt (der Feind). 31. Heule, o Thor! jammere, o Stadt! Verzagt bist du, ganz Philistea; denn von Norden her kommt Rauch, kein Einzelter in ihren Scharen. 32. Was für Antwort bringen die Boten der Völker? daß der Herr Zion

gegründet, und dort Zuflucht finden die Leidenden seines Volkes.

15. 1. Ausspruch über Moab. Ja, bei Nacht wird Or Moab zerstört, und ist dahin; ja, bei Nacht wird Kir Moab zerstört, und ist dahin. 2. Man steigt zum (Götzen-) Haus, und Dibon weinend auf die Höhen, um Nebo und Midba jammert Moab; auf allen Häuptern Klagen, jeder Bart abgeschnitten. 3. Auf

רשי

אני זכורי אֲתֵנָהּ. (א) בִּי מִצָּפוֹן עֲשֵׂן בָּא. פורענות קשה כעשן תצא עליהם מלפון עזה ובגליל שהם חזקים היו זדרומה של ארץ ישראל צמקו דרומית מערצית מלחמה ארץ ישראל לה מלפון וכן מלינו צמקו האזינו צקו לצדו כלפי דרום היו מסבירין אותו שחמדר (עמוס 3) על שלשה פשעי עזה למדנו שזוה דדרום: ואין צורך צמועדיו תרבו יונתן ולית דעתאחד צמכוהי צדודים שיעד לצא עליהם ואין מאחד פעמיו להיות צורך וצא צד לצדו אלא כלם כאחד יצאו צחוק: (ב) ומה יענה מלכא בוי. ומה יבדו צמיו חזקיהו מלכא ישראל ההלכים לצד צדורות כן יבד' ה' יסד ציון והקים צה מלך הבון וחזק ור' עמו: וזה יחסו עניי עמי. אף מעשרת השנעים צאים שם כמו שפורש צד"ה (צ' ל') ששלח חזקיהו מלכאם צכל בצול ישראל לשו צהקצ"ה:

טו (א) מִשָּׂא מוֹאָב. נתננא ישעיה סינא סנחנצ על מואב ויבלם כמו שחמדר (לקמן ט"ז צלם שנים כשני שזר ונקלה כצוד מואב: כי צליל שודר ער' מואב דמה. מואב כאלו יסן דומס ואין יכול להלחם וצליל אחד אשר שודר צו קיר מואב דמה ט"י ואינון דמימין ער וקיר שתי מדינות מואב הם: (ב) עֲלָה הַבֵּית. עלה מואב הבית ואנשי

באר

פלשתיים, עשן, משל על רבוי האויבים ועל מחרת בואם. ואין צורך, לא יבואו אחד אחד, רק כלם כאחד יבואו כחוקה. במועדיו, ענין קצת ואקיעה. ר"ל צמחנות האויב הבא אליך: (ג) ומה יענה מלכא. ומה יספרון אחרי עמוה? (השד"י). ר"ל המלכאים השלוחים מן כל בוי וגוי לראות ולהגיד. מה נהיתה בישראל ולר"ל יסוריהם (ווחס פיר חנטווקרט גיבט אחר דען דען בטהענן?), יסר מחרס:

Assyrien in meinem Lande, und auf meinen Bergen zertret' ich es! Dann weicht von ihnen sein Joch, und seine Last weicht von seinem Nacken. 26. Das ist der Rathschluß, gefaßt über alle Lande, und das die Hand, über alle Völker ausgestreckt. 27. Denn der Herr der Heerscharen hat's beschlossen, wer mag es vereiteln? Und seine ausgestreckte Hand, wer mag sie zurückstoßen? 28. Im Todesjahr des Königs Achas erging dieser Ausspruch: 29.

אֲבוֹסֵנוּ וְסָר מֵעֲלֵיהֶם עָלָיו וְסָבְלוּ
מֵעַל שִׁבְמוֹ יָסוּר: (כו) וְזֹאת הָעֵצָה
הַיְעוּצָה עַל-כָּל-הָאָרֶץ וְזֹאת הַיָּד
הַנְּשֻׂיָה עַל-כָּל-הַגּוֹיִם: (כז) כִּי־יִהְיֶה
צָבָאוֹת יַעַן וְיָמִי יָמָר וַיְדוּ הַנְּשֻׁיָה
וְיָמִי יִשְׁיבָנָה: (כח) בְּשָׁנַת-מוֹת הַמֶּלֶךְ
אָחֻז הָיָה הַמֶּשֶׁא הַזֶּה: (כט) אֶל-
תִּשְׁמָחִי פִלְשֵׁת כָּלֶךְ כִּי נִשְׁבַּר שִׁבְט
מִבֶּךְ כִּי־מִשְׁרֵשׁ נָחַשׁ יֵצֵא צָפַע
וּפְרִיָו שָׂרָף מֵעוֹפֹת: (ל) וְרָעוּ בְכוֹרֵי
דָלִים וְאֲבִיוֹנִים לִבְטַח יִרְבְּצוּ וְהִמָּתִי
בָרַעַב שׁוֹרֵשׁ וְשֹׂאֲרֵיתָךְ יִהְיֶה:

Freue dich nicht, ganz Philistea, daß zerbrochen ist der Stab, der dich schlug! Denn aus der Schlange Wurzel geht eine Otter hervor, und ihre Frucht ist ein fliegender Drache. 30. Dann weiden (ruhig) die Erstgeborenen der

רשי

ובומר. מוסב על כאשר דמיתי כן היתה: אנוסנו. אשר אמרתי לרומסו ולנוססו: (כו) על כל הבוים. על אשר צעתו ועל צל צעתה: (כח) בשנת מות המלך אחז. מלך חזקיהו בנו היה המשא הזה על פלשתים: (כט) אל תשמחי פלשת כולך. שהדימות ראש צימי אחז שהיה דשע שגרס לו דשעו שנאמר צידכם כענין שנאמר (דברי הימים ז' כ"ח) ופלשתים פשטו צערי הספלה וכו': כי נצטר שצט מנך כי נחלסה ונשפלה מלכות בית דוד שהיו למודים להכות צבם כמו שמלינו דודו וכן עוזיכו מלך יהודה שהכה אתכם כענין שנאמר (ד"ה ז' כ"ו) וילא וילחם צפלשתים ויפרוץ את חומת גת: כי משרש נחש. משרש אותו נחש ילא לפע שהוא קשה מנחש ומי היה זה זה חזקיה שנאמר זו (מלכים ז' י"ח) הוא הכה את הפלשתים ואת עזה ואת גבולה ממגדל גולרים עד עיר עזלר: ופריו שרף מעופף. ת"י ויהיו עזודהי צבון כחיו: (ל) ורעו צבורי דלים. ורעו צימיו שרי ישראל שהן עכשיו דלים מפניכם. צבורי לשון שרים כמו (ספרים פ"ט) גם

באר

ארץ ישראל. כי קרוב לירושלים נפל אשר, ואמר ועל הרי, כי ירושלם הרים קצוב לה. והם היה מחנה אשר (ד"ק). מעליהם, מוסב על ארלי והרי שזכר (כן נחרא): (כט) נחש, משל על נחיו, שהם כמו שהנחש, מכה ונחיוה ולפע שרף מעופף באמר על חזקיהו, ר"ל זה יהיה קשה לך מעניוהו, כמו שהלפע והשרף קשים מהנחש (ד"ק): (ל) בכורי דלים, הדלים היו נלחמים והפלשתים, אבל צניהם אשר יולידו ידעו בשקט ובשלוה כי אני אמים שרשך, פלשת, ומה שנאמר עוד יהורג האויב: (לא) סצפון, ארץ ישראל, שהיא לשונית לארץ

לֹא-יִקְרָא לְעוֹלָם זֶרַע מְרֵעִים:
 (כ) הִכִּינוּ לִבֵּנוּ מִשְׁבַּח בְּעֵינֵי אֲבֹתָם
 בְּלִי-יִקְמוּ וִירְשׁוּ אֶרֶץ וּמְלָאוּ פָנֶי-
 תִּבְלַע עָרִים: (כג) וְקָמְתִי עֲלֵיהֶם נָאִם
 יְהוָה צְבָאוֹת וְהִכַּרְתִּי לְבָבָל שָׁם
 וּשְׂאֵר וְגִין וְגִבְדִּי נָאִם-יְהוָה:
 (כד) וְשִׁמְתִּיהָ לְמוֹרֶשׁ קֶפֶד וְאֲנִמִּי-
 מִים וּמֵאֲמַתֶּיהָ בְּמִמְצָאֵהָ הַשְׂמֵד
 נָאִם יְהוָה צְבָאוֹת: (כה) נִשְׁבַּע יְהוָה
 צְבָאוֹת לֵאמֹר אִם-לֹא כִּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי
 בֶּן הִיתָה וּכְאֲשֶׁר יַעֲצִמִי הִיא תִּקּוּם:
 (כז) לִשְׁבֹּר אֲשׁוּר בְּאֶרְצִי וְעַל-הָרִי

die Brut von Bösewichtern! 21. Bereitet ein Blutbad seinen Söhnen, wegen der Schuld ihrer Väter, damit sie nicht wieder aufstehen, die Welt erobern, und mit Feinden den Erdkreis füllen. 22. Ich mache mich auf gegen sie, spricht der Herr der Heerscharen, und rotte von Babel aus Namen und Nest, Sohn und Enkel, spricht der Herr. 23. Ich mache es zur Besitzung der Zigel und zu Wassersumpfen, und feg' es aus mit dem Rehrbesen der Vertilgung, spricht der Herr der Heerscharen. 24. Es

ת"א וְקָמְתִי מִנֶּלֶם ה' ו' : וְשִׁמְתִּיהָ זִכְרוֹת ט' נ"ו. עִירוֹזִין ז' ו"ט:
 וּמֵאֲמַתֶּיהָ זִכְרוֹת ט' כ"ו ר"ה ב' כ"ז מִנֶּלֶם ז' י"ח. קִמַּח ה'
 ו' : נִשְׁבַּע ה' מִנְחִינִין י"ח ז' : לִשְׁבֹּר אֲשׁוּר טס:

schwört der Herr der Heerscharen, und spricht. Fürwahr, wie ich es bedacht, also geschieht es; und was ich beschlossen, das wird vollführt. 25. Ich zer[sch]mettere

רשי

עליהם שונאך וישיחיתו ויאמרו זה לנו: (כא) הכינו לבנו מטבח. לכל יקמו וידשו ארץ ותמלא הארץ שונאים ומלוקים וכן תירגס וינתן צעלי דצצין כמו (שמואל א' כ"ח) ויהי ערך. ועוד יש לפתור ותלאו פני תצל עדים כלפי שאלדנו למעלה שם תצל כמדד ועדיו הרס חזר ואמר יכלה זרעו ויחזרו יושבי הערים למקומן ותלאו פני תצל עיירות: (כב) ושאר. שחרית. ויין. צן מושל צמלכות אציו: וכד. צן הבן. כין זה צלשאלר וכדו זו וסתי: (כג) ספר. הריון צלע: וטאטאטיס. עד כיצור אשקוניר צלע: כמו שאלמר דנותיו לא הוי ידעי דבן מלי וטאטאטי: עד דשמעי וכו': (כד) כאשר דמית. באשור כן היתה אלה כוכבנלר ראיתיה שנתקיימו דברי נביאי ישראל צסנחצד: (כה) לשבור אשור בארלי. וצזאת תדע כי את אשר יעלתי אליך בס היא תקום: לשבור אשור

באור

חלומו ופתורו. זה אחריות גדולה, לכן שמחו כל עמו במוחו, ולא עשו ככד בקברו (רד"ק). לא יקרא זרע בכל יאחד מני ארץ. ולא יזכר שום עוד: (כא) ערים, אויבים כמו (שמואל א' כ"ח) ויהי ערך. (כב) ושאר, כמו שחרית: (כג) קפד, הריון צלע" (רש"י), העריסין (וואלדציגל, ססחבע) סוויין) והרד"ק לונה טאטאטיס (סירקאטטע), ואמר שהוא הנקרא בערבי קנאפד, וטאטאטיס, שרשו טאט או טוא צפעל, ואין לו חכר, וענינו כקוי קרקע הבית, והשם ממנו מוטאט. והוא העץ שיקירו בו הדומן: נאם, פה נשלמה הנבואה על בבל: (כד) נשבע, נבואה קרה (ברוכסטיק) על אשור: (כה) בארצי,

17. der den Erdfreis zur Wüste machte, seine Städte verheerte, seine Gefangenen nicht nach Hause entließ." 18. Alle Könige der Völker, ja, alle liegen mit Ehren, ein Feder in seiner Gruft; 19. du aber, geworfen aus deinem Grabe, liegst da, wie ein verachteter Zweig, wie ein Gewand der Erschlagenen, der vom Schwerte Durchbohrten, die in steinerne Grüste gesenkt worden, wie ein

הָיָה הָאִישׁ מִרְגִּיזֵי הָאָרֶץ מִרְעִישׁ
מִמְלָכוֹת: (יז) שֶׁם תֵּבֵל כַּמְדָּבָר וְעָרָיו
הָרָם אֲסִירָיו לֹא־פָתַח בֵּיתָהּ:
(יח) כָּל־מַלְכֵי גוֹיִם כָּלֶם שָׁכְבוּ בְּכָבוֹד
אִישׁ בְּבֵיתוֹ: (יט) וְאַתָּה הַשְׁלַכְתָּ
מִקְבְּרְךָ כַּנֶּצֶר נִתְּעַב לִבֶּשׂ הָרָגִים
מִטַּעְנֵי חֶרֶב יוֹרְדֵי אֶל־אֲבְנֵי־כּוֹר
כַּפֶּנֶר מוֹיָם: (כ) לֹא־תַחַד אַתָּם
בְּהַבְוִיחָה בִּי־אַרְצְךָ שְׁחַת עֲמַתְּ הָרָגָתָּ

ת"א כל מלכי שנת כ"ב קמ"ט: ואתה השלחת סיפוריך, מ"ב:

zertretenes Aas. 20. Nicht wirfst du ihnen im Grabe beigesellt, weil du dein Land verwüstet, dein Volk gemordet; nie werde mehr genannt

רשי"י

זלע"ז: (יז) לא פתח ביתה. לא פתח להם בית אסיריהם להוליכם כל ימי חייהם לפוערם ללכת לביתם כל תביעה שלרוב. למ"ד נחתלתה הטיל לה ה"א נסופה: (יח) איש נציתו. נקצרו כן ת"י נצית עלמיה: (יט) כנצר נתעב. כיוון חילן הכתעב צעיני צעלי שחופר ומשדס ומוליאו כך כושלכת מקצרך. אמרו חכמים כשנעשה צהמה וחיה ז' שנים המליכו עם הארץ את חויל מדודך וכשחזר למלכותו נטלו וחצטו נצית האסורין עד יום מותו כשמת הוילאו חויל מדודך מצית הסוהר להמליכו ולא קבל עליו אמר אם יסוז למלכותו יערבני אמרו לו מת ונקצר ולא האמין עד שהוילאוהו מקצרו וברדו: לזוט הרובים מטועני חרצ. כלזוט מלוך כמו לזוט הרובים: מטועני חרצ. מדוקרי רמחים. מדוקר כלזוט ערצי מוטען: יורדי אל אבני צור. אל עמקי צור מקום שאבנים לוללים שם ירדת: כפנר מוצם. ת"י מודש כמו נזום קמינו (תהלים מ"ד) ועל הדי אנוסנו (לקמן פ' כ"ה) מתצוססת צדמיר (יחזקאל ט"ו). נדוש צטיט חולות: (כ) לא תחד אתם נקצורה. לא תסוה לשאר מלכים לזוט נקצרך: כי ארץ שחת. צדיו עזורה ועמך הרבת חנם כמו שמפורט צדניאל ואמר להוציא לכל חכמי צל לכך שנאך וכהבו כך ציון להשליך מקצרך: לא יקרא לעולם זרע מרעים. ואף צנין ילקו צעוניך ולא יתקיימו אחרך ימים רבים כי יתחצרו

באור

בהסתפקס, הזה איש וגומר: (יז) ועריו, עריו מוש, וכאמור למעשה ארץ שחת ביתה, כמו לבית, והעשם שלא פתח כבלי האסורים. שיוכלו לשוט לביתם. והעשם שלא פתח כבלי האסורים. שיוכלו לשוט לביתם. וכן (למעט מ"ה כ"א) לנה לפתח. ר"ל מכבלי: (יח) בביתו נקצרו. ומלאו ששם בית נופל על קבר (איוז ל' כ"ג) ובית מועד לכל חי: (יט) השלכת, חולי צדו הפרסים לכבש את צל. וראו קבר כנודלר צניו צניו מפור, החריצו והשליכו אותו מקצרו (ד"ן אברנאל). כנצר נחשב, קנין נקב ומחוש. נכרת מן העץ ומושלך למרחוק. לבוש, לבוש הרובים מנחל דם. ואין חפץ בו. לכך ישיבו אותו. מטועני חרצ. כלזוט ערצי כמו מדוקרים. ושיעורו לבוש מטועני חרצ: (כ) ארץ שחת. כנודר העם, שיהיה מניל עליהם. עמך הרבת, מרוב אימה שהיה מפיל. עד שחשעו כל היה הורג אשיו, כי הנה חכמי ארץ, הרג, על שלא ידעו להגיד לו

der Wolken Höhen, stelle mich gleich dem Höchsten.“ 15. Ja, zur Unterwelt fährst du hinab, zur tiefsten Gruft. 16. Die dich sehen, schauen dich an, betrachten dich: „Ist das der Mann, der die Erde erzittern machte, Königreiche erschütterte,

das Kaufen deiner
Harfen; zum Unter-
bett dient dir das
Gewürm, und deine
Decke sind Motten.
12. Wie bist du vom
Himmel gefallen,
glänzender Morgen-
stern, wie bist du zur
Erde gefallen, der du
die Völker besiegtest!
13. Du aber sprachst
in deinem Herzen:
„Zum Himmel will
ich aufsteigen, über
die Sterne meinen
Thron erhöhen, woh-
nen auf dem Ver-
sammlungsberge im
äußersten Norden.
14. Ich steige auf

לפניך. ויש לפתור המית כצליך המיית בני ככל עושי כלה שצחילויתך. ומדומה אני
שצמסורה הגדולה חיצר את זה ואת זמרה ככלים (שם ה') צאל"ק צי"ת של ז' לשונות :
(יב) הילל צן שחר. כוכב הכונה המאיר אור כוכב הצוקר זו הקינה על שרה של
ככל נאמרה שיפור משמים: נגדעת לארץ. אתה כצוכרנדר שהייתי חולש על גוים מעיל
גורל עליהם על המלכים מי מהם ישרתך ציוס פלוני ומי ציוס פלוני. ורצותינו דרשהו
שהיה מעיל גורל על המלכים למשכז זכור: (יב) ממעל לכוכבי אל. ישראל: צהר מיעד.
הר שהכל מתועדים שם הוא הר ליון: צירכתי לפון. צעזרה מקום שנצחר צו ירך הלפני
כענין שנאמר (ויקרא ה') על ירך המוצח לפינה: (יד) אעלה על צמתי עצ. איני
כדמי לדור עם בני אדם אעשה לי עצ קטנה צאויר ואשז צה. יונתן תירגס אסך עליו
כל עמא: (טז) ישגיהו. יציעו דרך חורין וחרין אצותי"ר צלע"ז: יתצוננו: פורופנשי"ר

עוד, כי הדלו אתם השממים תחתיך (ה"ל): (יב) **חילל**, כוכב בוגה, וסעד דן שחר, שהוא גרסה קרוב
 ומעלות השחר בימים ידועים, ואין בכוכבים כוכב מאיר למראה העין כמוהו, על כן קראו חילל, מבשרת לא
 יהיו אורם (בן עזרא). **חולש**, מענין חלש ירמשה (שמות י"ז) לשון הפלג (היועברען) היסטורעקען),
 על"ש על הכלחון, כי המנוח נופל וכל על במקום כזו בל"א (**חייבר** יעמאדען יאגען) ולפי פ"י
 רמ"י שפרגו ודער דאז אָרטן **חייבר** דיר פֿאַרקערט וואָרט: (יג) **בדר** מועד, מאחר היינו כסאו ממעל
 לכוכבי אל, אינו נאחז לו לפנה בזה. והמראה שכוני שדרו כומרי בני יון מלגס. שעל הר הגבוה במחצ
 טהעסאָויען, אשר קראו **אִי־אִיסוס**, קבלו אליהם להפוך יחד כן הכני בכל השעור העם בהכללים ואחריו
 שיבחי לפון, כי בלשתי מרחם הלפון הוא קלה השמים, יש הר גבוה, והוא מקום וועד האלילים, ונכודוהר חשב
 בגאוף, לפנה גם הוא בתוכם **יתבינו**, רואים יכידו, לכל לא יאמינו בנלמס שהק בלמס, וישאלו

Ier, das Zepter der Tyrannen: 6. Der die Völker schlug im Grimm mit Schlägen ohne Unterlaß, der im Zorn über Nationen herrschte, unaufhörlich sie verfolgte. 7. Nun ruht und rastet die ganze Erde, Alles bricht in Jubel aus. 8. Auch die Tannen freuen sich deines Sturzes¹⁾, die Zedern des Libanon: „Seit du da liegt, kommt Neemand herauf, der uns abhaue.“ 9. Die Unterwelt unten geräth über dich in Bewegung, deiner Ankunft entgegen; sie erregt vor dir die Schatten, alle Ge-

(א) שָׁכַר יְהוָה מִמֶּנּוּ רָשָׁעִים שִׁבְט מְשָׁלִים: (ב) מִבָּה עַמִּים בַּעֲבָרָה מִבַּת בְּלָתִי סָרָה רָדָה בָּאָף גּוֹיִם מִרְדָּף בְּלִי חֶשֶׁד: (ג) נָחָה שָׁקְמָה כָּל־הָאָרֶץ פָּצְחוּ רִנָּה: (ד) גַּם־בְּרוּשִׁים שָׁמְחוּ לָךְ אֲרָזֵי לְבָנוֹן מֵאֵז שִׁכְבַּת לֹא־יַעֲלֶה הַכֹּרֶת עָלֵינוּ: (ה) שָׁאוּל מִתַּחַת רִנְזָה לָךְ לִקְרֹאת בּוֹאֵךְ עוֹרֵר לָךְ רַפָּאִים כָּל־עַתְּוֹדֵי אֶרֶץ הַקִּים מִבְּסֻאוֹתָם כָּל מַלְכֵי גּוֹיִם: (ו) כָּלָם יַעֲזוּ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיךָ גַּם־אַתָּה חֲלִית כָּמוֹנוּ וַאֲלֵינוּ נִמְשָׁלָתָ: (ז) הוֹרֵד

ת"א שבר ה' מטה סס כ' ק"ט: נחה שקמה שנת כ"ג. קמ"ט: גם אחת סס

waltigen der Erde macht aufstehen von ihren Thronen, alle Könige der Völker. 10. Sie alle heben an, und sprechen zu dir: „Auch du bist geschwächt wie wir, bist uns gleich gestellt.“ 11. Zur Unterwelt gefahren ist deine Herrlichkeit,

רשי

עמים זעזרה: (ו) מרדף עלי חשך. מורדף כל גוי וגוי על ידו עלי חשך עלמו מדרוך ומדלוק אחד כל חומה וחומה: פלחו דנה. זאת בדנה פלחו נחה שקמה כל הארץ: (ח) גם צדושים שמחו. אף שלטונין חדילו שמחו על מפתח: (ט) לקראת נאך. כשתרד לביהם ומה היא הרגזה לעורר לקראתך. רפאיש. ענקים השוכנים סס: עתודי ארץ. הכתוב מושלם פדים ולפרות ולעתודים כמו (תהלים כ"ג) כי סצוני פדים וכמו (עמוס ד') פדות הנסן אשר צשומרון וכאן מושלם לעתודים: הקים. השליח: מכםחותם שצנהינם כל מלכי גוים: (י) גם אחת חלית כמונו. תעביהם אנו איך זאת עליך דעה שם אתה נחלית להיות כמונו למות: (יא) המית נכליך. נכלים וכבודות שהיו מזמרים

באור

וכן חרגמתי: (ז) נחה. צמות ונלך נכל: (ח) ברושים, העעם שהיה מלוח להכרית אחרים וצדושים לעשות מהם מלוח וסוללה (כן נחל) והכשרי חרגם צדושים, שלטונין, ארזי לבנון, עתודי נכסיה: (ט) שאול, על דרך משל, לפי שהיה ממחיד כל העולם בחייו, אמר כי המהים יפחדו שלא יחרידם צמותו, דרך הפלגה (רד"ק). עתודי ארץ, המלכים נקראים עתודים, דרך משל, כמו שהעתודים מנהיגים הלאן והולכים לפניהם, כן המלכים מנהיגים העם (הכ"ל): (יא) המית נכליך, שהיה נשמע בדיןך קול המית נכלים וכבודות ועמה הורד שאול מנהיגים

1) wörtl. über dich.

יֵד (ב) כִּי יִרְחֹם יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב וּבָחַר
 עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל וְהִנִּיחָם עַל־
 אֲדָמָתָם וּנְלֹוּהָ הָגֵר עֲלֵיהֶם וְנִסְפְּחוּ
 עַל־בֵּית יַעֲקֹב: (ג) וּלְקַחְוּם עַמִּים
 וְהִבִּיאֻם אֶל־מְקוֹמָם וְהִתְנַחֲלוּם
 בֵּית־יִשְׂרָאֵל עַל אֲדָמָת יְהוָה לַעֲבָדִים
 וּלְשִׁפְחוֹת וְהָיוּ שָׂבִים לְשִׁבְיָהֶם
 וּרְדוּ בְּנִגְשֵׁיהֶם: (ד) וְהָיָה בְּיוֹם הַנִּיחַ
 יְהוָה לָךְ מַעֲצָבָה וּמִרְגָּזָה וּמִן־הָעַבְדָּה
 הַקָּשָׁה אֲשֶׁר עַבְד־כָּךְ: (ה) וְנִשְׁאָת
 הַמֶּשֶׁל הַזֶּה עַד־מֶלֶךְ בָּבֶל וְאָמַרְתָּ
 אֵיךְ שָׁבַת נִגְשֵׁי שְׁבַתָּה מְדַהֲבָה:

* כִּנְא ב' הַמַּמִּיִּם בְּצִירִי

ת"א ונלוה הגר יצמות ד', מ"ז. קדושין ע': איך שבת שבת כ"ג,
 קכ"ט:

Dienste, der dir aufgelegt worden: 4. So hebst du dieses Lieb an über den
 König von Babel, und sprichst: „Wie hat's ein Ende mit dem Dränger, ein
 Ende mit der Bedrückung.“ 5. Zerbrochen hat der Herr den Stab der Frey-

14. 1. Ja, der
 Herr erbarmt sich
 Jakob's, hat ferner
 Gefallen an Israel,
 und versetzt sie in
 ihr Land, es gesellen
 sich die Fremdlinge
 zu ihnen, und hal-
 ten sich zum Hause
 Jakob's. 2. Die Völ-
 ker nehmen sie und
 geleiten sie zu ihrem
 Wohnsitze; das Haus
 Israel's wird sie sich
 zueignen im Lande
 des Herrn als Knech-
 te und Mägde; sie
 halten gefangen, die
 sie gefangen hielten
 und herrschen über
 ihre Dränger. 3.
 Wenn dann der Herr
 dir Ruhe verschafft
 von deinem Leiden
 und Ungemach, und
 von dem schweren

רש"י

א' ז' וכן מהסתפח נחלת ה' (סס כ"ז): (ב) והתנחלום. יהיו נכחלים מהם וכן
 והתנחלתם אותם (ויקרא כ"ה): ורדו. לשון רידוי וכניסם כמו לא תרדה צו (סס):
 (ג) ביום הכיח ה' לך. לישאל הכחוז מדבר: מעלנך וערגנך. שעולנך והדנינך מלך
 צלל ונדלחתך מפלתו יכוח לך כי תלא חפשי: (ד) מדחבה. לשון מדצית גלוה ועשאל
 כדד. ורדושינו דרשו כאומרים מדור וכנל: (ה) שבר ה' מעה דשעים. שהיה מנה

באור

יֵד (א) כִּי יִרְחֹם, כאשר נלכדה צבל, אז שלח כורש הגולה (כן מנחל). והניחם, ענינו נחיתה והשבה
 מנזרה ינח, וכן תרגם הכשדי וישרינין. ונספחו, ונחשכרו: (ב) והתנחלום, יתחללו מהם, להנחילם
 לנביאים אחרים (רד"ק): (ד) מְדַהֲבָה, תרגם הכשדי מקוק חיבא (דיח) געוואלטהעטיגקייט דעם גחטט-
 (אָגען), כי נספחו ונכלל הספרים השנים היה כחוש מרהבה נר"ש, ואחריו נמשך רש"י בפירושו הראשון, לשון
 ערכים גלוה ומשאל כדד, מן ירחבו הכער בנק (למעלה ג'). ולפי הקריאה הזאת שני חלקי הכחוז דומים צעניס.
 ועל פי זה תרגומי. והרד"ק פי' מרהבה לשון זכר, כי תרגום זהו דהבה והוא תואר מלילי צלל שהיה מלאה
 זכר, אז שהיה נוקחם מן מן הממלכות (דיח) גפודרייכע דיח גאורדעסטונג), והראשונה נראה יותר לפי
 המליצה, וגם כחכומים הנאים לא ידבר הכניח רק משעבוד ואחריות של מלך צבל: (ו) מִרְגָּזָה, כל בו ובו
 מורדך מפניו בלי חשך, ולא מנע מלדפנו (רד"ק). והכנון מִרְגָּזָה, כמו רודה, מכה, הקדומים לו, שהם פועלים

Gott umgekehrt. 20. Sie wird nicht bewohnt in Ewigkeit, und bleibt unbewohnt auf Geschlecht und Geschlecht; kein Araber schlägt daselbst sein Zelt auf, und Hirten lagern sich nicht daselbst. 21. Es lagern sich daselbst Steppenthiere, und Wälder füllen ihre Häuser; es wohnen daselbst Strauße, und Waldteufel tanzen daselbst. 22. Es heulen Insektthiere in ihren Palästen, und Schakals in den Lustgebäuden! Nahe ist ihre Zeit, und ihre Frist wird nicht verlängert.

אלהים את־סדם ואת־עמרה: (א) לא־
תשב לנצח ולא תשבן עד־דור
ודור ולא־יהל שם ערבי ורעים לא־
ירבצו שם: (ב) וירבצו־שם צי־ים ומלאו
בתיהם אחים ושכנו שם בנות־יענה
ושעירים ירקדו־שם: (ג) וענה אִיִּים
באלמנותיו ותנים בה־כלי־ענן וקרוֹב
לבוֹא עתה וימיה לא ימשכו:

ח"א ושכנו הם חולין ב', ס"ד: ושעירים שנת כ"ב, ק"ט:

רשי

תפארת באון כסדים עתה והיתה כמספכת סדום: (א) ולא יהל שם ערבי. כמו לא יאהל לא יפרוש שם אהל אפי' ערביים שדרכם לשבת צאהלים ולהסיע מקניהם ממקום למקום לא תמלא חן צעיריהם לקצוע שם אהליהם כי אף למדעם לאן לא תהיה ראויה. אל תתמה על לא יהל הנצאר כאלו היתה צו אל"ף כי הרבה מקומות יש שהצרת קול האות במקום אות וכן אייז (איוצ ל"ה) מלפנו מצהמות ארץ כמו מאלפנו וכן (משלי י"ז) שקר מיון על לשון הוה כמו שקר מאלון: (בא) צי־ים. ת"י תמן הם נמייט מערבי"ש צלע"ז: אוחים. לא ידעתי מה מין חיה הם. אוחים. לשון קולים וחוחים ודודדים: ושעירים שדים: (גב) וענה אִיִּים צאלמנותיו. ויגורו חוללים צארמנותיו. וענה כמו וענתה שמה (הושע ז') ומעונותיו טרפה (נחום ב'). ויש לפרש עוד וענה לשון עניית קול: ותנים. יענו דהיכל עונג שלהם: וימיה. ימי טושתם לא ימשכו כי כזר הוצטחו ישראל (ירמיה כ"ט) לפי מלאת לנצל שצעים שנה אפקוד אתכם ואותה פקידה על ידי כורש מלך פרס שיטול המלוכה מצדל אחר דריוש המדי כי שניהם מדי ופרס נתחדרו עליהם והתנו ציניהם אי ענין מלכי מניכו אפרכי:

י' (א) כי ירחם ה' את יעקב. לשמור לה' הצטחת באולתם מיד צבל: וצחר עוד ישראל. לעתיד יבאלס באולה עליהם: ונספחו. ונוספו וכן ספחתי נא (שמואל

באור

ויקרא ר"ל משנה מכל הממלכות: (ב) יהל, כמו יאהל, וחכמה האל"ף. והעטם שגם הערביים, שנהגים להסתור ממקום למקום, לא יתקעו בה אהליהם: (כא) צי־ים, חיות הדרים בארץ לים ומלחה (כן עזרא) אוחים, היא חיה הנקראת בלשון רבותינו ז"ל נמיה שמה בלשון לע"ז מרעיב"א (כן מלך). ובר"א הוא מן אחת לשון חנקת ויללה (עב"לע). ומתה חיה, מלת הקריאה ללעזי ואלל (חך), ומערגמים אוחים (חזק"ס חיי"לע). (גב) וענה, וילעק, כמו ענו לה (במדבר כ"ח). אִיִּים, חיות הדרים באִיִּים השוממים מאין יושב ועיין בבאור (ירמיה ב' ל"ע). באלמנותיו, כמו בארמנותיו, כחרגותו בבתיחוקו. ולדעם הרד"ק נקראו הערים החרבות, אלמנות על שכן נחוצות מיוקביתן. לא ימשכו, ימי פורענותם של. ככל לא יהיו נמשכים ומאחרים לבא, רם יבואו קל מהרה:

אִישׁ אֶל-עַמּוֹ יִפְנוּ וְאִישׁ אֶל-אַרְצוֹ
 יָנוּסוּ: (טו) כָּל-הַנִּמְצָא יִדָּקֶר וְכָל-
 הַנִּסְפָּה יִפּוֹל בַּחֲרָב: (טז) וְעַל־לֵיהֶם
 יִרְטְשׁוּ לְעִינֵיהֶם יִשְׁפּוּ בְּתֵיהֶם
 וּנְשֵׁיהֶם תִּשְׁגְּלֶנָּה: (יז) הַגָּנִי מֵעִיר
 עָלֵיהֶם אֶת-מְדֵי אֲשֶׁר-פָּסָף לֹא
 יִחְשְׁבוּ וְזָהָב לֹא יִחְפְּצוּ-בּוֹ:
 (יח) וּקְשָׁתוֹת נְעָרִים תִּרְטָשְׁנָה וּפְרִי-
 בֶּטֶן לֹא יִרְחֲמוּ עַל-בָּנִים לֹא-תַחֲוִים
 עֵינָם: (יט) וְהָיְתָה בְּכָל צָבִי מַמְלָכוֹת
 תִּפְאָרֶת נְאוֹן כְּשֶׁדִּים כְּמַהֲפָרֶת

*תשכבנה קרי

gen werden Jünglinge hinschmettern, und der Leibesfrucht erbarmen sie sich nicht; Kinder schonen sie nicht. 19. Und so wird Babel, das Herrlichste der Königreiche, die stolze Pracht der Kaldäer, wie Sodom und Gomorha, die

und wie eine Heerde, die Niemand zusammen hält, wendet sich Jeder zu seinem Volke, und Jeder flieht in sein Land. 15. Wer sich treffen läßt, wird durchbohrt; und wer sich zurückzieht ¹⁾, fällt durch's Schwert. 16. Ihre Kinder werden vor ihren Augen zer= schmettert, ihre Häuser geplündert, und ihre Weiber geschändet. 17. Ich erwecke gegen sie die Nieder, die Silber nicht achten, und an Gold keinen Gefallen haben. 18. Ihre Bo=

רשי

הנמלא. צחוק ידקד: וכל הנספה: על צני העיר להיות נקלט עמהם צמור יפול צחר צשתלכד העיר. נספה לשון ספות. הרוח (דודים כ"ד) כמו ספו שנה על שנה (לקמן כ"ט) ספו על זנחיהם (ירמיה ז') אקויליו"ר צלע"ז: (טז) ירוטשו. יתצקעו וכן נערי' תרטשנה: (יז) הגני מעיר עליהם את מדי. דרוש המדי הרב את צלשאלר וכן הוא אומר ציה צלייל קטיל צלשאר (דניאל ה') דרוש מדאס קציל מלכותא (ס"ו): וזה לא יחפלו צו. אין חוששים כי אם להרוב ולהנקם על כל הרעה אשר עשו מלכי צבל לכל העמים: (יח) וקשתות. של צני מדי: נערים. של צבל: תרטשנה. תצקענה צחליהם אשר יורו צקשתותיהם: ופרי צען. עוללים דקים: (יט) והיתה צבל. שתי פודענות צלו לה צשתי שנים דרוש הרב צלשאלר ומלך שנה ולשנה הסנייה נהפכה כמהפת סדוס מן השמים וכן שנינו צסדר עולם (ירמיה כ"א) וצא צשנה השמועה הזאת של דרוש ואחריו צשנה השמועה והיתה צבל צצי ממלכות וכו' שהיתה מצו ודאס הממלכות ושהיתה

באור

אסף, מן ואספתו אל חוד ציתך, ר"ל שנכנס צביתו להסתפר שם, הפוך מן כל הנמלא אשר יושב צשדה והכשדי צחנס דיעול לכרכי צירא, האסף צחוך אכני העיר. ולר"ל הוא כמו יסף, לשון הוספה וחבור (היכלוסי' צען). והיה צרגומו (אונד ווער זיך — און חדרערע — חנגעסלחטסען האט), הפוך מן כל הנמלא, ר"ל צחד יחיד: (טו) ירטשו, ענינו השלכת הילדים צכה על האצנים דרך אכזריות, ידומה לו (תהלים קל"ז) וכפן את שוללך אל הקלע: (יז) מעיר, אשר את רוחם, לצא על צכל להלחם עליה: (יט) צבי, ענינו הדור

1) in feste Städte oder in sein Haus.

mes und brennenden
Bornes, um das
Land zur Wüste zu
machen, und daß er
die Sünden daraus
vertilge. 10. Die
Sterne des Him-
mels und seine Bil-
der lassen ihr Licht
nicht leuchten; ver-
dunkelt wird die
Sonne bei ihrem
Aufgang, und der
Mond läßt sein Licht
nicht scheinen. 11.
Ich ahnde an der
Welt die Bosheit,
und an den Freblern
ihre Verbrechen, ich
mache dem Hoch-
muth der Frechen
ein Ende, und der
Tyranen Hoffart

וַחֲרֹון אֶת לְשׁוֹם הָאָרֶץ לְשֹׁמֵר
וְחִמָּתֶיהָ יִשְׁמִיד מִמֶּנָּה: (י) כִּי-כֹכְבֵי
הַשָּׁמַיִם וּבְכִסְלֵיהֶם לֹא יִהְיוּ אוֹרִם
חֹשֶׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ בְּצֵאתוֹ וַיֵּרָח לֹא-
יִגִּיה אֲוֵרוֹ: (יב) וּפְקַדְתִּי עַל-תִּבְלַת
רָעָה וְעַל-רָשָׁעִים עֹונָם וְהַשְׁבַּתִּי
גִּבְאוֹן זָדִים וּגְאוֹת עֲרִיצִים אֲשֶׁפִּיר:
(יג) אֹקִיר אָנוּשׁ מִפּוֹ וְאָדָם מִכֶּתֶם
אוֹפִיר: (יד) עַל-כֵּן שָׁמַיִם אֶרְגִּז
וְתִרְעַשׂ הָאָרֶץ מִמְּקוֹמָהּ בַּעֲבֹרֶת
יְהוָה צְבָאוֹת וּבְיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ:
(טו) וְהָיָה בְּצִבְי מִדָּח וּבְצֵאן וְאִין מִקֶּפֶץ

beug' ich nieder. 12. Seltner mach' ich die Sterblichen als Gold, und die Men-
schen als Ophir's feines Gold. 13. Darum lass' ich den Himmel erzit-
tern, die Erde hebt von ihrer Stelle, beim Grimme des Herrn der Heerschaa-
ren, am Tage seines brennenden Bornes. 14. Dann, wie ein verſcheuchtes Reh,

רש"י

וכן צבאו נרו (איוז כ"ט) וכן אור כי יהל (סס ל"א): חשך השמש. מתוך זרע
נדמה להם כאלו חשך השמש: (יא) על חבל. על ארס: (יב) אוקיר אנוש מפו. צו
צליה אכזר את דניאל מפו כשהציאורו לקרות מכת צמח מנח תקל ופרסין (דניאל ה')
צאדין אחר צלשאלר והלצישו ית דניאל ארנוכא ובו': מכתס אופיר. קנולת זכצ אופיר:
(יג) שמים ארגיו. כל צבא ירנז כשאפיל שרים של צבל שאין הקצ"ה כפרע מן האומות
עד סנפרע עשריהם תחלה שנאמר יפקוד ה' על צבא המרוס צמרוס (לקמן כ"ד) ואחר
כך על מלכי האדמה ואומר אין כפלת עשמים הולל צן שחר (לקמן י"ד) ואחר כן נבדעת
לארץ חולס על בוים אף כלן תחלה שמים ארגיו ואחר כך ותדעש הארץ ירעשו יושביה
לקול מפלתה שיתמכו דנדר: (יד) ויהי. יושני צבל: כלני מדח. עמקומו: (טו) כל

באר

קצרה יום: (י) ובכיליהם. ככיל הוא ומל דרווי בלשון יון ורווי (תרי"ן), ולפי שהוא אקיפת כוכבים
רבים, בא פה בלשון רבוי. לא יהיו הכביאים מדברים דרך משל ואומרים על מי שתבוא עליו לרס, כי הוא
יושב בחשך, ולא יזרח לו השמש, ולא שום אורה, כמו שאמר ידעך נרו באשך חשך (משלי כ'), ואחרים רבים
בזה הענין (ה"ב): (יא) על חבל רעה, כי מונכות רבות חפס כורש, וכן אמר (עזרא א') כל מונכות
הארץ נתן לי ה' אלהי השמים, (בן עזרא): (יב) אוקיר, ענין יקר, ושלל כמלא בכל מקום, ובמקום שיהי
לא יהיה לרוב. והעטס שיומחו בני אדם ויכלו רבים, ולא ישארו כי אס מעט: (יג) על כן, לפי שבזרמי
לפקוד על חבל רעה, לכן ארגיו שמים: (יד) מדח, ידח מן הילד הורדק אחריו: (טו) הנספה כעו

עליי גאותי: (ד) קול המון בהרים
 דמות עם-רב קול שאון ממלכות
 גוים נאספים יהוה צבאות מפקד
 צבא מלחמה: (ה) באים מארץ מרחק
 מקצה השמים יהוה וכלי זעמו
 להכלל כל-הארץ: (ו) היללו כי קרוב
 יום יהוה כשד משדי יבוא: (ז) על-
 בן כל-ידיים תרפינה וכל-לבב אנוש
 ימם: (ח) ונבהלו צירים וחבלים
 יאחזון ביולדה יחילון איש אל-
 רעהו יתמהו פני להבים פניהם:
 הנה יום-יהוה בא אכזרי ועברה (ט)

weithen, aufgerufen hab' ich meine Hel- den, meinen Zorn zu vollführen, meine Stolzfrohlodenden. 4. Horch! ein Getöse auf den Bergen, wie das eines großen Vol- kes, ein Getümmel versammelter Völ- ker und Königreiche: der Herr der Heer- scharen mustert sein Kriegsheer. 5. Sie kommen aus fernem Lande, vom Ende des Himmels, der Herr und seines Zor- nes Werkzeuge, zu verderben das gan- ze Land! 6. Heulet, denn nahe ist der Tag des Herrn, wie Ver-

heerung vom Allmächtigen kommt. 7. Darum erschlaffen alle Hände, und jedes Menschen Herz verzagt. 8. Sie sind bestürzt, von Krämpfen und Wehen ergriffen; wie die Gebälerin zittern sie, Einer starrt den Andern an; wie Flammen glüht ihr Angesicht. 9. Siehe, der Tag des Herrn kommt grausam, voll Grim-

רשי

שינאו ויתחילו להתברות צם והם פרס ומדי אנשי כורש ודריוש שהזמנתי לכן: קראתי
 בצורי לאפי. לעשות חרון אפי צהם שהם עליי גאותי שאני מתפאר צהם: (ה) וכלי זעמו.
 הם בצורי מדי ופרס: לחבל כל הארץ, של צבל: (ו) כשור. כיום ציהם מאת הקצ"ם
 יצא: (ז) כל יום. של צבל: (ח) צירים וחבלים. הם לשון יסורי אדם הכורעת לילד
 שלירי דלמי נטנה מתפרקים להפתח: וחילון. חיל וחלחלה לשון רתת הם: איש אל דעבו
 יתמהו. צני צבל על הנוצאים עליהם כי משונים הם: פני להבים פניהם. אומר אני
 שפניהם להוצים ומאויימין מאד. או י"ל שה' עם חושני מחשבות ואת צני צבל (דומה
 לה' על שם התימהון): (ט) וחשאי. חוטאים: (י) וכסיליהם. מזלותיהם: יאלו. ואירו

באור

מדי ופרס אשר קדש אוחס ה', לנקום נקמתו צבל. לאפי, לעשות חרון אפי. עליי גאותי, עליי גאולה שלי
 וחבירי (לפני ג') אסיר מקרבך עליי גאותך, ר"ל עלמים ע"י גאוחם על זולתם: (ד) קול העון, מנהג חולדות
 הסר, כאשר ידבר איש להשיב את הקול, וזה עוש קול העון מנזרת הומה (כן עזרא). דמות, קול העון
 צהרים דומה לעם שמרימים קולם. מפקד, מונה אוחס. כענין שנאמר (בעדבר א') תפקדו אוחס ללבושם, כי
 כן דרך העולם, צבא לצבא לעלחמה, מונה אוחס הארון העושל עליהם, לדעת מנינם צבאו לעלחמה (ד"ק):
 (ה) משה השמים, כי מנחת עולם צאו, באלו הם מקלה השמים, רנו לערוק (כן עזרא): (ח) יתמהו,
 לפי שנאה להם הרעה פחאום, יתמהו איש אל רעהו איך היה זה (ד"ק). להבים. מראה להבים פניהם,
 והוא כאדם שם לו בושם ושישבו פניו אדומים (ה"ל). ולד"א הוא מראה החרון והסתלהבות אל הנקמה אבל

feit aus den Quellen des Heils, 4. Und spricht an jenem Tage: "Lobt den Herrn, ruft seinen Namen an, verkündet unter den Völkern seine Thaten, bringt es in Erinnerung, daß sein Name erhaben sei! 5. Singt dem Herrn! denn Herrliches hat er gethan; kund werde dieses auf der ganzen Erde! 6. Sauchze und juble Bewohnerin Zion's! denn groß ist in deiner Mitte der Heilige Israel's."

13. 1. Ausspruch über Babel, welcher offenbart wurde Jesajah, dem Sohne Amoz. 2. Auf hohem Berge erhebt ein Panier, ruft ihnen 1) laut, erhebt die Hand, daß sie einziehen in die Thore der Edlen! 3. Befohlen hab' ich's meinen Ge-

הודו ליהוה קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו הזכירו כי נשגב שמו: (א) זמרו יהוה כי גאות עשה מידעת זאת בכל הארץ: (ב) צהלי ורגי ישבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל:

יג (ה) משא בכל אשר חזה ישעיהו בן-אמון: (ז) על הר-נשפה שאו-גם הרימו קול להם הניפו יד ויבאו פתחי גדיבים: (ח) אני צויתי למקדשי גם קראתי גבורי לאפי

* מידעת קרי * פ"ב

ת"א מרו ח' עקדס סער ל"ח: ח' אני צויתי זככות ח', ט':

Hand, daß sie einziehen in die Thore der Edlen! 3. Befohlen hab' ich's meinen Ge-

רש"י

לישועה. כמו היה לי לישועה ודרך מקדשות לדבר כן כמו ואשר לא שם לנו (סס ט') ובו' ויעזוז את עצדיו ואת מקנהו ועוד זכרי הימים (ז' י') וזני ישראל היושבים צערי יהודה וימלוק עליהם רחצם היה לומר מלך עליהם רחצם: (ג) ושאבתם. ותקבלן אולפן חדת ממעיני הישועה. כי ירחיץ לזם על ידי ישועה הצאה להם ויתבלו להם דיו התורה שנסתכחו צלות על ידי הדרות: (ד) עלילותיו. מעלליו: הזכירו. לשבח כי נשגב הוא:

יג (א) משא בבל. משא פורענות שעל צל: (ב) על הר נשפה שזו נס. להקצץ על הס שקט וזוטח צופי שהוא נס לבוים והרימו קול: לנקצלים שיצאו עליו: לה הניפו יד. לרחוקים שאין יכולים לשמוע וידאו אות הנפת היד ויצאו צפתחי נדזים של שרי צל: פתחי. כמו צפתחי כמו ותשצ צית חניה (זלחשית ל"ח) הנפתר צית חניה. ומנחם צן סרוק פתר חרצות כמו והמם פתיחות (תבליס ק"ה): (ג) אני לויתי למקדשי.

באר

יג (א) בבל הזכיר מפלג צלל אחר מפלג אשור, כי צלל השחית אשור: (ב) נשפה, נשא וגבוה, וכן וילך שפי, והנו"ן לבנין נפעל. והנציח בדמיונו קורא לשומעיו, ועורר אותם לעלות על הר גבוה. לקרוא את מקדשי ה', והם מדי ופרס. נדיבים, גדולים בעושר ובעמלה נקראים נדיבים, כי כבוד אנשים גדולים ואנשי שם רוח נדיבה נמלא כס, והרי צלל קורא נדיבים (מדברי ד"ק): (ג) למקדשי, הם אנשי

1) den Nebem.

נָחֳלִים וְהַדְרִיךְ בְּנַעֲלִים: (טז) וְהִיתָה
מַסְלָה לְשָׂאֵר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשְׂאָר
מֵאֲשׁוֹר בְּאֲשֶׁר הִיתָה לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם
עָלְתָו מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

Strom mit gewaltigem Sturm 1), zertheilt ihn in sieben Bäche, daß man in Schuhen durchgehen kann. 16. Es wird eine gebahnte Straße für den Rest seines Volkes, der übrig geblieben, von Assyrien her, so wie sie ward für Israel, als es heraufzog aus dem Lande Egypten.

יב (ב) וְאָמַרְתָּ בְּיוֹם הַהוּא אֲוֹדָה יְהוָה
כִּי אֲנִפְתָּ בִּי יֵשֶׁב אֶפְדֹתֶנָּה מִנִּי:
הִנֵּה אֵל יִשְׁוַעְתִּי אֲבַטַח וְלֹא אֶפְחַד
בִּי עֵינַי וְזַמְרַת יְהוָה וְיִהְיֶה לִּי שִׁוְעָה:
(ג) וּשְׂאֲבָתָם מִיָּם בְּשִׁשּׁוֹן מִמַּעֲיָנִי
הִישְׁוַעָה: (ד) וְאָמַרְתָּם בְּיוֹם הַהוּא

12. 1. Dann sprichst du an jenem Tage: Ich preise dich, Herr! denn du zürntest auf mich, dein Zorn legte sich, und du gewährst mir Trost. 2. Siehe, Gott

ת"א אֲוֹדָה ה' נדח ב' ז"ח: כי עיני עקום שער ע': ושאבתם מים
סוטה מ"ח. סוכה: ואמרתם ענו"ס ז', כ"ד:

mein Retter! ich bin getrost und fürchte mich nicht; denn mein Sieg, mein Gefang ist Jah, der Herr, er ward meine Rettung. 3. Schöpft Wasser mit Fröhlich-

רשי

הים אינו מאתו נד: והדריך. צתוכו את הגליות. צנעלים. צינצה: (טז) והיתה מסלה.
צתוך המים לשאר עמו:

יב (א) ואמרת. צלחות את האומות שנדונין לחרפות ולדראון: אודך ה' כי אנפת צי
והגליתני וכפר גלותי עלי ועתה כדנח עוני וישוע אפק ותנחמני. ו"ת אודך
ה' כי חטאתי לך ועל כן אנפת צי ולולי רחמיך לא הייתי כדאי לשוץ אפק ולנחמני והנה שצ
אפק ממני: (ב) עיני וזמרת יב ה'. עז וצנח של הקצ"ה הוא היה לי לישועה. ואין לפדש
עזי עז שלי שלא מלינו צמקדא עזי נקוד חטף קמץ אלף שורק עזי חוץ משלש מקומות שהוא
סמוך אלף חמרת ולא חמרת כמו חמרת אלף על כרחך חמרת דבוק הוא לתיצה שלאחריו
לכן אני אומר שאין יו"ד של עזי אלף כמו יו"ד של שכני סנה (דברים ל"ג): יב יהוה. עד
הנה היה שמו חלוק וצמפלתו של עמלק נעשה שלם וכן הוא אומר כי יד על כס יב
(שמות י"ז) אין הכסף שלם ואין השם שלם עד שתהא מלחמת לה' צעמלק: ויהי לי

באור

מן הים הערבי (דאז חרבה ים מעער), ונכנס בין שתי ארצות, ארץ הערב וארץ מלרים, ונקרא לשון
בעבור חבניה, שהוא ארוך וזר: בעים, חפרס לפי ענינו, בחוקק רוחה, שיוליך עליו ויכשור, ופרשו עים
ואין לו חדר במקרא (בן מלך). ונוכל לומר שהע"ם נוספת כו"ם ריקס ונענין זה אך לא בעי יסלה יד (אויב
ל' כ"ד), וראה שם הבאור. לשבעה נחלים, לנחלים רבים, כמו שבע על חטאיכם (ויקרא כ"ו): (טז) מאשור.
כי אומם שהם באשור, והוא דרך ישרה, לבעור בשר פרת של ארץ ישראל (רד"ק): היתה. בים סוף:

יב (א) ישב אפק, לשון הום, ר"ל עתה ששכתי מרעתי, שצ נס אפק: (ב) ושאבתם, דרך משל.
כמו השואב מים מן המעיין שלא יפסקו מימיו, כי בכל עת ימלא בו לשאוב, כן לא חפץ מהם
הצרכה והישועה כל ימיהם (רד"ק):

1) oder: mit der Gewalt seines Geistes; in der Festigkeit seines Zornes.

Schinar, aus Chathamath und von den Inseln des Meeres. 12. Er errichtet ein Panier den Völkern, sammelt die Vertriebenen Israel's, und die Zerstreuten aus Jehuda bringt er zusammen von den vier Enden der Erde. 13. Dann weicht die Eifersucht Ephraims und die feindlich Gesinnten in Jehuda sind ausgerottet; Ephraim ist nimmer eiferjüchtig auf Jehuda, und Jehuda feindet nicht Ephraim an. 14. Sie fliegen auf die Schulter der Philister west-

וּמִשְׁנַעַר וּמִמַּחֲמַת וּמֵאֵי הַיָּם: (יב) וְנִשְׂא גַם לַגּוֹיִם וְאַסְף נְדָחַי יִשְׂרָאֵל וְנִפְצוֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאַרְבַּע כְּנָפּוֹת הָאָרֶץ: (יג) וְסָרָה קִנְאֵת אֶפְרַיִם וְצַרְרֵי יְהוּדָה יִכָּרְתוּ אֶפְרַיִם לֹא־יִקְנֹא אֶת־יְהוּדָה וַיְהוּדָה לֹא־יִצַּר אֶת־אֶפְרַיִם: (יד) וְעָפּוּ בְכִתְף פְּלִשְׁתִּים יָמָּה יַחְדּוּ יִבְזּוּ אֶת־בְּנֵי־קֶדֶם אֱדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלֹחַ יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם: (טו) וְהַחֲרִים יְהוָה אֶת לִשׁוֹן יִם־מִצְרַיִם וְהִנִּיף יָדוֹ עַל־הַנְּהָר בְּעֵים רֵיחוֹ וְהִכָּהוּ לְשַׁבְעָה

ת"א ונשא גם עקדה שער ע"ב:

lich, zusammen plündern sie die Söhne des Ostens; Edom und Moab sind ihre Beute, und die Söhne Ammon's ihnen unterwürfig. 15. Dann vertrocknet der Herr die Zunge des egyptischen Meeres, und schwingt seine Hand über den

רש"י

היו לכורס: ומאיי הים. הם כתיים ויונים: (יב) ונשא נס. פירק"א וחי' לאות לקצון אליו ולהציא את גלויות ישראל מנחה לו: (יג) אפרים לא יקנא את יהודה. משיח צן יוסף ומשיח צן דוד לא יקנאו זה צד: (יד) ועפּוּ בכתף פלשתים ימָּה. יעופו ויראו ישראל שכם אחד על הפלשתים אשר הם צמערצה של ארץ ישראל ויכבשו את אדלם כמו דרך ירלחו שכמה (הושע ו') שכם א' (לפניה ד') וכן ת"י ויתחזקו כתף חד למימחי פלישתאי די צמערצא: וצני עמון משמעתם. כתרגומו ושתמעון להון מקצלין מלוחם עליהם: (טו) והחרים. ליכשו כדי שיעצרו צו גלויות ישראל ממלדים: על הנהר נהר פדת לעצור גלויות אשור: צעים רוחו. אין לו דמיון צמקדא ולפי הענין יפתר צחוק רוחו: לשצעה נחלים. לשצעה גזדים לעצור צו שצע גלויות האמורות למעלה מאשור וממלדים וגו' ומאיי

באר

(ה"י ב' ל"ב) ויושע ה' את חזקיהו ואח יושבי ירושלים מיד סכריו מלך אשור ומיד כל וינהלם ומסביב מאשר וכו' רוב אלה המדינות קרובות הן לארץ ישראל כנודע: (יב) גם, כאילו השם ישא נס לכל הגוים, שייראוהו ישראל וישבו לארסם ימָּה: (יג) וצוררי, הצוררים אשר ביהודה לאפרים, כי מעת מלך דוד עד גלותם ועל אדמתם, היחה הקנאה שולטת בין אפרים ויהודה, כמזכר כמה פעמים בקפרי קדש: (יד) ועפּוּ, ענין עופפות, שהיא המנועה המהירה. ר"ל ימאחרו וימאטו חנועם אל עבר פלשתים שהיא למערצה של ארץ ישראל, להכרסם, ולבזו אותם, ועטם בכחף לשון עבר (רד"ק). משלוח ידם, ענין משלח יד הוא הדבר אשר ישלח בו האדם את ידו לקחתו ומשורגם לפי הכוונה. משמעתם, שהיו כשועים לכל אשר יליו אותם (ורד"ק) (טו) והחרים, כמו והחריב, וכן תרגם הכשרי. גִּבְשָׁה, וכן (למטה כ') הן כנערתו מחריב ים. כוונת הכניא פה. כי אלהים יקבל את לשון ים, ומקללנו ומנערנו יחפץ ליבשה. לשון, הוא ים סוף וחלק

מֵאִוֶּרֶת צַפְעוֹנִי גְמוּלָה יְדוּ הָדָה:
 (ט) לֹא־יִרְעוּ וְלֹא־יִשְׁחִיתוּ בְּכָל־הָרֶֿקֶדֶשׁ
 כִּי־מִלֵּאָה הָאָרֶץ דָּעָה אֶת־
 יְהוָה כַּמִּים לַיָּם מִכַּסִּים: (י) וְהָיָה
 בַּיּוֹם הַהוּא שָׂרֵשׁ יִשְׂי אֲשֶׁר עָמַד
 לָגֶם עֲפִים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרְשׁוּ וְהָיְתָה
 מִנְחָתוֹ כְּבוֹד: (יא) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
 יוֹסִיף אֲדָנָי וְשִׁנִּית יְדוּ לִקְנוֹת אֶת־
 שָׂאֵר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשְׁאֵר מֵאֲשׁוּר
 וּמִמִּצְרַיִם וּמִפְּתָרוֹם וּמִכּוּשׁ וּמִמִּצְרַיִם

ling spielt an dem
 Loch der Natter, und
 nach der Otter Höhle
 streckt der Entwöhn-
 te seine Hand aus.
 9. Nicht böse handeln
 sie, und gerathen
 nicht in Verderbtheit
 auf meinem ganzen
 heiligen Berge; denn
 voll ist das Land
 von Erkenntniß des
 Herrn, wie die Ge-
 wässer das Meer be-
 decken. 10. Es ge-
 schieht zu jener Zeit,
 daß zum Sprößling
 Isaj's, der da steht
 als Panier für die
 Völker, sich Nationen
 wenden, und seine

ח"א לא ירעו זכרה א', ע"ד: והיה ביום ההוא עקרים מ"ח, פ"ח:
 Ruhestätte ist Herrlichkeit. 11. An jenem Tage streckt der Herr zum zweiten Male
 seine Hand aus, um loszukaufen den Rest seines Volkes, der übrig geblieben, aus
 Asshrien und aus Eghypten, aus Pasroß und aus Aethiopien, aus Elom und aus

רש"י

זתוכו קר"ט זלע"ז פתן נחש משהזקין נעש' חדש ונקרא פתן ושזז אין לו לחש שנאמר
 (תהלים י"ח) אשר לא ישמע לקול מלחשים: ועל מאורת לפעונו. יונתן תירגם חייו בבלגי
 עיני חייו חורמן. ומנחם פתר זו לשון קנז וחורי עפר וכן אור כשדים (זדאשית י"א) וכן
 זאורים כזדו' (לקמן כ"ד) גמול. תינוק הגמול משדי אמו: ידו הדם. ת"י ידיהו יושיט כמו
 הד הדס (יחזקאל ז') וכמו הידד (לקמן ט"ז) ל' הדמת קול אף זה לשון הדמה וה"ל
 אחדוכה זאה זתוכו יסוד נופל כמו עשה זנה קנה: (ט) דעה את ה'. לדעת את ה':
 (י) לגם עמים. להיות עמים מדימי נס להקצן אליו: (יא) שנית. כמו שקנאס ממלרים
 שהיתה באולתם זדורה מאין שיעזוד אזל באולת זית שני אינה ען המניין שהרי משועזדים

באר

זינוו (בן עזרא). והחכם בעז עכ"ל וזכא קלם שירים ומשוררי יונים ורומיים, אשר השתמשו במלמה
 זכא, לזכיר ההלכה זימי שלום ושקט: (ז) ורוב, הוא היא הנקבה, וכן (ומלכים ב' ז') ותאלמה שמים דבים:
 (ח) מאורת, כמו חור, ונקרא כן, לפי שיכנס מנמו חור מתקנס שגחם זו, וכן המנהגות אשר בהרים
 (שופטים ו'), שפירשנו המערות, ויש להם חור, שחכנס מנמו האורה (רד"ק). הרה, אין לו חדר, והכשדי חרגם
 יהודי יושני, והרד"ק פ' לשון פשע (אויסהרייטען), והביא דעת ר' יהודה שהוא נדף אל ידה ר"ל השליך:
 (ט) דעה, מקור לא שם, מפני מלת את (דחי ערקענען דען העירן). כמים, מחקר מלת אשר,
 וכן הוא, כי הדעות חרבינה, כאשר יכסו המים על ים, שלא יפסקו, רק חוספנה (בן עזרא). לים מוכסים,
 מקום המים יקרא ים, והמים ומלחים אותו המקום, עד שמכסים אותו שלא יראה קרקע הים (רד"ק): (י) אליו
 גוים ידרשו, כנאמר (רד"ק ב' ל"ז) ורבים מביאים מנפה לה' ליירושלים ומגדנות לחזקיהו מלך יהודה ויבא לעיני
 כל הגוים ומאחרי כן: (יא) שנית, כנגד באולת מלרים, והמפרש על חזקיהו, שהתקבל למלכותו, כאשר ראו
 כי נמלטה ירושלים, ומת קנחריב אחרי מות רוב מנכחו (בן עזרא). ידו, נמוכן לשלום. שאר עמו, כנאמר

und der Furcht des Herrn. 3. Er hat sein Wohlgefallen an der Furcht des Herrn, und nicht nach dem Augenschein richtet, und nicht nach dem, was er höret, entscheidet er. 4. Er richtet mit Gerechtigkeit die Armen, und führt nach dem Recht die Sache der Leidenden im Volke; er schlägt das Land mit seines Mundes Geißel, und mit dem Zornhauch seiner Lippen tödtet er den Frebler. 5. Gerechtigkeit ist der Gurt seiner Hüften, und die Treue der Gurt seiner Lenden. 6. Dann wohnt der Wolf bei dem Lamme, und der Parde lagert sich beim Böckchen; Kalb und junger Löwe und Mastvieh sind beisammen, ein kleiner Knabe führt sie. 7. Kuh und Bärin weiden zusammen, zusammen lagern sich ihre Jungen, und der Löwe frisst Stroh, wie das Kind. 8. Der Säug-

(א) וְהָרִיחוּ בִּירְאָת יְהוָה וְלֹא לְמַרְאֶה
עֵינָיו יִשְׁפּוּט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנוֹ
יִכְיֶה: (ב) וְשֹׁפֵט בְּצַדֵּק דְּלִים וְהוֹכִיחַ
בְּמִישׁוֹר לְעֵנִי אֶרֶץ וְהִכָּה אֶת־
בְּשֹׁבֵט פִּיּוֹ וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יָמִית רָשָׁע:
(ג) וְהָיָה צֶדֶק אֲזוֹר מִתְּנִיּוֹ וְהָאֱמוּנָה
אֲזוֹר חֲלָצִיו: (ד) וְגַר זֶאֱבִי עִם־כֶּבֶשׂ
וְנִמְרֵי עִם־נֶגְדֵי יִרְבֶּץ וְעֹגֵל וּבַפִּיר
וּמְרִיא יַחְדָּו וּנְעֹר קָטָן נִהְגָּ בָם:
(ה) וּפָרָה וְדָב תִּרְעִינָה יַחְדָּו יִרְבְּצוּ
יְלֵדֵיהֶן וְאַרְיֵה בִּבְקָר יֹאכֵל־תְּבֹן:
(ו) וְשֹׁעֲשֵׁעַ יִזְנֹק עַל־חֵר פֶּתֶן וְעַל

sein Kind. 8. Der Säug-

רשי

סוף שיצא מלך משיחנו ויבאלס: חומר. שצט מלוכה: ונלד משרשו יפרה. וכל הענין
וצסופו והיה ציוס ההוא יוסף ה' שנית ידו הדי שנאמרה נצואה זו לנחמת הגולים מאשור.
ונלד ל' יונק חילן. (ג) והריחו ביראת ה'. ימלא רוח יראת ה' ונלע"ז איראנומילדו".
ולא למדא עיניו ישפוט. כי צחכמת הקצ"ה צקדו ידע ויצין מי זכאי ומי חייב: (ד) במישור.
לשון נוח ודך: והנה ארץ שצט פיו כתרדמו וימחי חייבי אדעא: וצרוח שפתיו. וצממל
שיפותיה: (ה) והיה לך אזור מתניו. ויהיו לדיקא סחור סחור ליה דצקיס צו כאזור:
(ו) ומריא. סור פטס: (ח) ושעשע. וסחוק: על חור פתן. על חור עפר שהנחש מקנן

באור

לא היה כמותו בכל מלכי יהודה ואשר היו לפניו, וידבק בה' לא סר מאחריו וישמור מלכותו אשר ליה ה' את
משה (תלכיס ד' י"ח): (ג) והריחו, מקור בהפעיל עם כנוי ובקשור צ"ת, כמו (ויקרא כ"ו) ולא אריח בריח
ניחוחכם, ואנו ע"ד מליה שירח ביראת ה' שיחאום בה מחד, ואליה היתה כל מנתחו. והענין חלוי השמים
פ' על פי הראש"ב ג"כ מענין ריח, אולם על דרך קלח דחוק: למראה עיניו, כי יש שמארה הרשע כלדיק
צמנשו הגלויים ובעניוהו, אבל הוא צחכמת ה' אשר צקדו ידע לנאפוני לצב, ויקרי הנקוה מעל פני הרשע
להרשיעו: (ד) והוכיח, יוכיח החוקים במישור. צעבור ענין ארץ, שלא יגלוס ולא יעשקום צעבור שהם רפים
וחלשים, ולמ"ד לענין ארץ צמקום צעבור, כלמ"ד אמרי לי אחי הוא (בראשית י"ב) חולמו (ד"ק). וכן ויוכה
לגבר עם אלוה. (איוב ע"ז). ועיין שם בהעמקה ונבאור. בשבט פיו, אמרי פיו הם כשעט המכה. וברוח,
ר"ל צחרונו, כמו למטה (כ"ה ד', ל' כ"ח): (ה) אזור מתניו, הדי והאמונה שיחיק בן, ויהיו לו לחחק,
כאדם החבור אזור צמנשו, שהוא מורו ומחחק שלא יעדרו משינו: (ו) וגר זאב, דרך משל מהשלוס שיהיה

צְבָאוֹת מִסַּעַף פָּאֲרָה בְּמַעֲרָצָה וְרַמִּי
הַקּוֹמָה גִּדְעִים וְהַגְּבִהִים יִשְׁפְּלוּ:
(לז) וְנִקְףָּ סִבְכֵי הַיַּעַר בְּבִרְזֵל וְהִלְבְּנוּ
בְּאֵדִיר יִפּוֹל:

י"א (ה) וַיֵּצֵא חֹמֶר מִגִּזְע יִשִּׁי וְנִצֵּר
מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה: (ז) וְנָחָה עָלָיו
רוּחַ יְהוָה רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה רוּחַ
עֲצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דָּעַת וִירָאת יְהוָה:

ת"א ורמי הקומה מוטע ח' ה': והלבנון נוטין ה' כ': ונצר
משרשיו סבכריו ו', ד':

bringt Frucht. 2. Es ruht auf ihm der Geist des Herrn, der Geist der Weisheit und der Einsicht, der Geist des Rathes und der Kraft, der Geist der Erkenntniß

Heerscharen haue die Zweige nieder mit schrecklicher Gewalt; die hohen Buchsen sind, werden gefällt, und die Erhabenen erniedrigt. 34. Er haue des Waldes Dickichte um mit Eisen, und der Libanon stürzt durch mächtige Hand.

11. 1. Dann sprießt ein Reis hervor aus dem Stamme Isaj's, ein Zweig aus seiner Wurzel

רש"י

והתחיל להניף ידו צבאות וכי על עיר כזו הרעשתי כל החילות הללו ליני פה הלילה ולמחר ישליך זה איש אצלו: הר צת ליון. להר צת ליון: (לז) הנה האדון. צלילה ההוא: ומסעף פארה צמערלה. יפסח פאורות עיקר ענפי חילנותיו: צמערלה צמסור המקץ הענפים. אין פארה זו לשון גת שהרי לא נכתב צו"ר כמו פורה דרנתי (לקמן ס"ג) וכמו לחסוף חמשים פורה (חגי צ') אלא צאל"ף כמו ותאדנכה פארותיו (יחזקאל ל"א). ומסעף היא לשון מקץ ענפים איש צדננקוי"ר צלע"ז כמו וכלה סעיפיה (לקמן כ"ז) וכן צסעיפיה פוריה (לקמן י"ז): צמערלה צכלי משחית העורף וסוצר אותה: ורמי הקומה. הבצורים: גדועים. אין לשון גידוע נופל אלא צלילות ודצר קסה: (לד) ונקף. אף זה לשון קליטה כמו כחוקף זית. ונקף לשון ונפעל: סבכי היער. הענפים החסוצים והבצורים: והלבנון. עוצי יעדו וכדמילו הן מדבית חיללותיו: צאדיר יפול. על ידי מלאך יפול. ד"א צאדיר צכות חזקוהו שהא אדירס ומושלם של ישראל כמה שגאמר והיה אדירו ממנו (ירמיה ל')

י"א (א) ויצא חומר מגזע ישי. ואם תאמר הרי תנחומים לחזקיה ועמו שלא יפלו צידו ומה תהא על הגולה אשר הגלה צחלח וחצור שגא אצד סצדס לא אצד

באור

ואשחיתך. אכל האדון ה' צבאות ימיל צבא ונקף אשור: (לז) מסעף, יכרות הסעיפים, כדרך הפעול בקצת פעלים הנגזרים ומשמות, וכן (הסלים כ"ז) ושרשך נאחץ חיים: פארה, שם הכולל לכל ענפי האילן יחד. במערצה, בנצורה, מנזרת- ערץ (בן עזרא) ורמי הקומה, משל על השרים שהיו עמו: (לד) ונקף, צננין פועל והוא ענין כריסה, והכרות הוא האדון ה' צבאות. והלבנון, אין העשם בזה על הלבנון עצמו בלחץ ישראל שיהיה נכדס, כי אם על היער החזק, שהמשל בו חיל סנחריב. חכר הלבנון, לפי שהוא יער בלחץ ישראל, וכמו שאמר הר"ק במקום אחר (מהלים כ"ט), הנביאים היו מדברים על ההום ועל הקרוב אליהם. באדיר, על ידי אדיר, והוא המלאך המכה אותם:

י"א (א) ויצא, לפי דעת רבי משה הכהן על חזקיהו רוח, כי היא דבק עם הפרשה (בן עזרא). חמר, עקף, כמו משלי י"ד) כפי איל חמר באור, ושם ענינו מטה, כי חרבוט מטה חוערל. סנצע, ממה שגאמר חמת הארץ נקרא גזע. יפרה, יעשה פרי, כהוראתו במקומות אחרות במקרא: (ב) ונחה עליו אחריו

Last von deiner Schulter, und sein Joch von deinem Halse, und das Joch (Israel's) zerbricht vor Fett 1). 28. Er überfällt Mat, zieht durch Migeron, im Michemosch läßt er sein Gepäc. 29. Sie gehen durch den Paß, zu Geba machen sie Nachtquartier, es zittert Ramah, Gebat Sauls flieht. 30. Laß deine Stimme erschallen, Tochter Galim's! Horch, Katisch! armes Anathot. 31. Madmenah

וַחֲבַל עַל מִפְּנֵי־שָׁמֶן: (כח) בָּא עַל־
עֵרַת עֶבֶר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמֶשׁ יִפְקִיד
פָּלְיוֹ: (כט) עֲבְרוּ מֵעֶפְרָה גִבְעַת מְלֹן
לְנוֹ חֲרָדָה הָרְמָה גִבְעַת שְׂאוּל נָסָה:
(ל) צְהַלִי קוֹלְךָ בְּתִגְלִים הַקְשִׁיבִי
לִישָׁה עֲנִיָּה עֲנָתוֹת: (לא) נִדְרָה מִדְּמָנָה
יֹשְׁבֵי הַגְּבִים הָעִיּוֹ: (לב) * עוֹד הַיּוֹם
בְּגִבַּת לַעֲמֹד יִנְפֹף יָדוֹ הָרַב בֵּית־צִיּוֹן
גִבְעַת יְרוּשָׁלַם: (לג) הִנֵּה הָאָדוֹן יִהְיֶה

* הפסרת יום שמיני של פסה * בת קרי

ת"א נדרה מדמנה סנהדנין סס: עוד היום מנה ד', נ"ח: סנהדנין
י"ח, נ"ד, נ"ה:

wandert aus, die Bewohner von Gabim flüchten. 32. Noch einen Tag in Noab, um zu rasten: Dann schwingt er seine Hand gegen den Berg der Tochter Zion's, den Hügel von Jerusalem. 33. (Aber) siehe, der Herr, der Gott der

רשי

מפני שמו של חזקיהו שה' דולק צצתי כנסיות וצצתי מדרשות שהשי' לעסוק בתורה כענין שנאמר אשר העתיקו אנשי חזקיהו ובומר (משלי כ"ה): (כח) בא על עית מונ' והולך מסעות שנסע סנחריז ואל על ערי יהודה ללא ירושלים ציון מפלתו. עית מגרון. מממש דמה בצעת שאל צת בלים ליסה ענתות מדמנה בים כולן מקומות הן: (כט) לנו. לשון לינה: נסה. צדחה צדחו כולן מפני חיילותיו: (ל) צהלי קולך. להזהיר לעם: הקשיבי ליסה. את קול הסופר וצדחו לכם וכן עניה ענתות: (לא) העיו. נאספו לצדחו. ורבותינו דרשו להלי קולך וכל המקרא צמדדש אחר צאגדת חלק והעמידו המסעות על עשר אלל יונתן תרגם את כולן שמות מקומות: (לב) עוד היום צנוז לעמוד. כל הדרך הזה נתלצט כדי לעמוד צעוד היום צנוז לפי שאמרו לו אינטיגניויו אס תלחם צה היום תכצטנה וכשעמד צנוז וראה את ירושלים קטנה לא חש לדברי אינטיגניויו

באור

אל אלהים יהי שנים יסגברו ויסברו העול. וקרוז לה פ' הראב"ע: (כח) למכמש, למ"ד במקום צ"ח. יפקיד כליו. הניחו סס כלים הכנדים, כדרך לנא המלחמה, אס ימחר אל מחור חפלו: (כט) מעברה. דרך לר צין הרים. לבו. לשון לינה: (ל) צהלי, הרמיו קולך, כדי שישמעו אנשי לים ויברחו לנפסם. בת גלים. יתכן היום צה כמו צה צין הראב"ע: (לא) נדרה, אנשי העיר צדו ממקום וצדחו. מרסנה, זאח העיר מלחמה צערי מואב (ירמיהו מ"ח ב'), אכל צערי ישראל לא מלאנו זה השם, והוא שכתבו שים לעיר שני שמוס (רד"ק). העיו, נאספו לצדחו, וכן העו את מקנן (שמות ע'), העיו אל העמודי (ירמיה ד') (לב) עוד היום, לא יתחמה צנוז כ"א יום אחד, וימחר לנא לירושלים, וירם ידו צה צין, לאמר עוד מעט

1) d. h. das wieder fett gewordene Israel duldet nicht mehr das Joch, wirft es von sich.

אֲדַנִּי יְהוָה צְבָאוֹת אֶל־תִּירָא עַמִּי
יֵשֶׁב צִיּוֹן מֵאֲשׁוּר בַּשָּׁבַט יִכְכֹּה
וּמִשְׁהוֹ יִשְׂאֵלֶיךָ בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם:
(כה) בִּי־עוֹד מֵעַט מְזַעַר וּבְכֹלָה זַעַם
וְאִפִּי עַל־תַּבְלִיתָם: (כו) וְעוֹדֶר עָלָיו
יְהוָה צְבָאוֹת שׁוֹט בְּמַכַּת מִדִּין בַּצּוֹר
עוֹרֵב וּמִשְׁהוֹ עַל־הַיָּם וּנְשָׂאוֹ בְּדֶרֶךְ
מִצְרַיִם: (כז) וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא יִסּוֹר
סִבְלוֹ מֵעַל שִׁבְכָמָה וְעָלָיו מֵעַל צִוְאָרָה

ren: Fürchte dich nicht, mein Volk, daß in Zion wohnt vor Assyrien! Mit der Ruthe schlug es dich, und hob seinen Stab gegen dich, auf dem Wege nach Egypten. 25. Aber noch eine kurze Zeit, so ist der Grimm (gegen dich) vorüber, und mein Zorn wendet sich zu ihrer 1) Vernichtung. 26. Dann schwingt der Herr der Heerschaaren über ihn die Geißel, wie bei der Niederlage Mi-

תֵּא וְהָיָה בַּיּוֹם סִבְכָמָה וְעָלָיו מֵעַל צִוְאָרָה

dion's am Felsen Drem, und wie er seinen Stab schwang gegen das Meer, und rafft ihn weg nach der Weise Egyptens 2). 27. An jenem Tage weicht seine

רש"י

ר' מנחם אמר לי ר' יוסף: (כה) כי עוד ימים מעט מזער וכלה זעם שלי שניתן למטה ציד אשר כמו שאמר למעלה ומטה הוא צידם זעמי: ואפי'. שהיה לשצט יסוצ: על תצליתם. לשון תצל עשו (ויקרא כ') על חירופים וגי'דופים אשר גדפו נערי מלך אשר אותי: (כו) ועודר עליו. ולעודר עליו: שוט. מכת יסודין: כמכת מדין. שנהדבו צלילה אחת והמלכים שזרחו מהם ונמלטו נהדבו עוד צלור עוד כדמפרש צספר שופטים אף זה לאחר שיסוצ לארלו יפול סס צחרז: ומטהו על היס. ועוד יעודר עליו את מטהו אשר היה על היס צפרעה וצחילו: ונשאו. וטילטלו מן העולם כדרך שנסא את מלרים: (כז) וחובל עול. סנחרז מפני חזקיהו שהיה נוח לדורו כשמן. ורבותינו פירשו

באר

(רד"ק). בדרך מלרים, ואחר ארס נקע סנחרז מלך אשר דרך ארץ יהודה לבוא ממלרימה, ובעצרו כבש קלס ערי יהודה, אבל לא עוד בארץ, כי חזקיהו נתן לו שחר. אך אחרי שיבו ממלרים, בא בחיל גדול להחנקם במלך יהודה אשר פשע בו, והיה לרס גדולה בארץ יהודה ומומה נשענה צפלא ההוא הנכרי כספרי הקס: (כה) מעט מזער, הכפל להנעיט הזמן, עוד ונעט זמן יהיה (רד"ק). וכלה זעם, הזעם יכלה מונק בית יעקב, וכן מחרגס הכשרי ויוסףון לוטיא מנכין דבית יעקב. תבליתם, השחחה וכליון, והפעל ממנו צלו עולמי (הכללים ל"ב), ולא יוספו בני עולה לבנותם (רס"י א' י"ז). והכניו שב אל אשר וכספר שקרא בו הרד"ק היה כתוב הכליתם ב"ק, וענינו ב"כ כליון. והכשרי חרגס ורוביו על עמואל עבדי הצלל לשליוסהון. ולדעמו ענין תבליתם מנעה מנוה ונחעב כמו (ויקרא כ') תצל עשו: (כו) ועודר, ענינו חנופה קיד על"הש, לפי שהמניק את השבע הוא מעוררו מנוחהו ומנענעו אלה ואלה, וכן עודר את חינו (שמואל ב' כ"ג). ומשור, שטור, וכמכת מטהו על היס ורחה בזה על המלריים אשר טובעו ציס, כנעות משה ידו עם מנעהו עליו רשב לחינתו. ונשאו, וטילטלו מן העולם (רס"י). וכן (איוב ל"ב) כמעט ישאני עושי. בדרך, כענין כמו כדרך כל הארץ (בראשית י"ט). וכן (עמוס ד' י') שלחתי בכס דבר בדרך מלרים: (כז) וחבל, כמו השחחה, וכן וחבל, את מנעה ידך (קהלת ה'), ונעמו העול יהיה נשחת, ומחרגס כפי הענין. מפני שכן, כסוב ישראל

sein, so daß ein Knabe sie aufschriebe. 20. An jenem Tage werden sich der Rest Israel's und die Geretteten vom Hause Jakob's nicht mehr stützen auf ihren Züchtiger, sondern stützen sich auf den Herrn, den Heiligen Israel's, mit Treue. 21. Der Rest kehrt zurück, der Rest Jakob's, zu Gott, dem Mächtigen. 22. Denn ist auch dein Volk, o Israel, wie Sand am Meere, nur der Rest davon kehrt zurück: Vertilgung ist beschlossen, sie fluthet Gerechtigkeit einher. 23. Ja, die beschlossene Vertilgung vollführt der Herr, der Gott der Heerscharen, im ganzen Lande. 24. Doch spricht so der Herr, der Gott der Heerscharen,

יְבָרֵךְ אֶת-יְהוָה: (א) וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא לֹא יוֹסִיף עוֹד שָׂאֵר יִשְׂרָאֵל וּפְלִיטָת בֵּית-יַעֲקֹב לְהִשָּׁעַן עַל-מִכָּהוּ וּנְשָׁעַן עַל-יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּאַמְרָת: (ב) שָׂאֵר יִשׁוּב שָׂאֵר יַעֲקֹב אֶל-אֱלֹהֵי גִבּוֹר: (ג) כִּי אִם-יְהִיָּה עִמָּהּ יִשְׂרָאֵל בְּחֹל הַיּוֹם שָׂאֵר יִשׁוּב בּוֹ בְּלִיּוֹן חַרְוִין שׁוֹטֵף צְדָקָה: (ד) כִּי כָלָה וּנְחָרְצָה אֶדְנִי יְהוָה צְבָאוֹת עֲשֵׂה בְּקֶרֶב כָּל-הָאָרֶץ: (ה) לָכֵן כֹּה-אָמַר

רש"י

לספור כי מעט הם ונעדר יוכל לכתצם. ואמרו דעותינו עשרה נשארו מהם שאין לך קצן שאינו כותצ יו"ד קטנה: (ב) להשען על מכהו. לסמוך על מלכי מלרים שהם היו תחלת המלוקים להם: (בא) שאר ישוב. השארית כשהן ישובו אל הקצ"ה אל גבור. שהראה להם גבורה צמחריצ: (בב) כי אם יהיה עמך. לחזקיהו. אמר הנביא אם יהיה עמך כחול הים השאר ישובו צו למוצט תשטף את כליון החרון לצב עליהם ויעכצנו מלצ' צדקה שיתנהב צה: (בג) כי כלם ונחללה. תלאו שהקצ"ה עושה (דיון) צדקשים ותכנעו ותשובו אליו: (כד) לכן. לפי שידעתי שתשובו אליו חזקים וסיעתו. (דז) אחר לכן ל' שזעה לכן צאמת כה אמר ה' אל תירא מאשור: צצט יככה. צצט פיו יחרף ויבדק אתכם ע"י צצקה: ומטהו ישא עליך לאיים כדרך שעשה למלד' ועוד יש לפדש צצט יככה אשר' עד הכה הכך צצצט והודגל לשאת עליך מטהו ואימתו כדרך המלדיים משום

באר

שוא ומשרש נשא; ואם הוא מנחי ע"ו, הראוי נכסום: (יט) מספר, מעשים כמו מתי מספר. ונער יכתבם. הנער לא ילאה לכתבם, כי מעשים יהיו: (כ) מכהו, הוא אשר, שאלו צעה בו ונשען עליו, ולקוף בה לכתבם כל ערי יהודה. באמת, שישענו על ה' בלמה: (כא) שאר ישוב, לפי שבניו חזקיהו גלו רוב ישראל, לפיכך אמר שאר, ר"ל מה שנשאר מיעקב ישוב אל ה' (רד"ק): (כב) חרוץ, גזור מהסם, כמו (מלכים א' כ') משפך חמה חרלה (בן עזרא). שוטף צדקה, לרעה הרד"ק כמו צדקה. הכליון ישפוט צדקה ויכלם. ולר"ל הצדקה היא שוטפה. והנראה שהפעל שוטף מוסק על כליון, ובשאר מקומות חרובו (וועג= סוועטעווען), ופה (חיינהערסוועטעווען). והעטם הכליון החרון ישטוף את הצדקה, כי על ידו נעשים בהם משפטי ה' אשר דקרו יחרו: (כג) כלה ונחללה, כמו כליון חרון בפסוק הקודם, ה' לבאות עושה כלם והיא נחללה. ח"ל הרד"ק: כי כלם ונחללה כמו כליון חרון וכפל ונחללה לחוק ר"ל כי הכלה תהיה גמורה, אמר: כלם אני עושה. והכלה תהיה נחללה. ולרעהו חרובם ונחללה (גענלנץ=ע), ואינו נראה לפי הוראתו בשאר מקומות במקרא: (כד) ומטהו, זה המ"ם שהעיל על יוסי ירושלים, שלש מלות כבר כקף ושלשים כבר זהב

אִם־יִתְגַּדֵּל הַמַּשְׁוֹר עַל־מְנִיפּוֹ כְּהִנִּיף
שֵׁבַט אֶת־מְרִימָיו כְּהָרִים מִשָּׁה לֹא־
עֵץ: (ט) לָכֵן יִשְׁלַח הָאֱלֹהִים אֶדְנִי
צְבָאוֹת בְּמִשְׁמָנֵי רוּחַ וְתַחַת כְּבֹדוֹ
יִקַּד יִקַּד בִּיקּוֹד אֵשׁ: (י) וְהָיָה אֹרֶז
יִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ וְקִדּוּשׁוֹ לְלַהֲבָה וּבַעֲרָה
וְאָכְלָה שִׁיתָּ וּשְׁמִירוֹ בְּיוֹם אֶחָד:
(יח) וּכְבוֹד יַעֲרֹ וּכְרַמָּלוֹ מִנֶּפֶשׁ וְעַד־
בָּשָׂר יִכְלֶה וְהָיָה כְּמָסַס נֶסֶם:
(יט) וּשְׂאֵר עֵץ יַעֲרֹ מִסֶּפֶר יִהְיוּ וְנֶעַר

die Art gegen Den, der damit hauen, oder brüstet sich die Säge gegen Den, der sie führt, als schwänge die Ruthe Den, der sie emporhebt, als hiebe der Stock den Mann (? 1) 16. Darum sendet der Herr, der Gott der Heerscharen, unter seine feisten (Krieger) die Schwindsucht, und unter seiner Heeresmenge brennt ein Brand, wie Feuerbrand; 17. Das Licht Israhel's wird zum Feuer, und sein Heiliger zur Flamme, die brennt

ת"א לכן ישלח מנדיקין י"ח ז"ר, ז"ס: ותחת כבודו שנת ט"ו, ק"ב. סהדיקין י"ח, ז"ס: והיה אור עקבים מ"ז, כ"ט: ושאר עץ סהדיקין י"ח, ז"ס:

und verzehrt seine Dornen und Disteln an einem Tage. 18. Die Pracht seines Waldes und Baumgartens wird er an Leib und Seele aufreiben, und es wird wie Wurmmehl fein. 19. Der Rest der Bäume seines Waldes wird gering

רשימי

חלל האדם הוא המדים: (טז) ותחת כבודו. תחת צגדיהם יהיו נשרפין הצגדים הם מכצדים את האדם. ומדרש אגדה כאן פרע לצני שם הכבוד שעשה שם לצניו כשכסה עדות נח אציו שנאמר (צדאשית ט') ויקח שם ויפת וגו'. יקד יקוד. ישרף שריפה כשריפת אש: (יז) אור ישראל. התורה שעוסק בה חזקיהו תהיה לאש לסנחריד: וקדושו. הקצ"ה: ז"ל וקדושו לדיקים שצדור: שיתו ושמירו. שליו וגבוריו: (יח) וכבוד יערו וכרמילו. הם דצוי חילותיו. כרמל. יער בצום: כמסוס נוסם. לפי שדימה אותם לעלי יער דימה פורענותם לתולעת הנוחר צפיו ועווח העץ וקוריהו שם כמו כלמד יאכלם שם (לקמן כ"ח): כמסוס נוסם. כמגור המגורד. כמסוס נוסם. של נוסם שהוא נטחן דק דק שהתולעת טוחן כך היה האפר ושריפת גופן דק. מסוס הנטחן ונופל ע"י תולעת. נוסם הוא התולעת: (יט) ושאר עץ יערו. הנותדים צחילותיו. מספר יהיו. נוחים

באור

הכריע (הכ"ל). רוזן, ענין כחש, והוא המות. כמו ושלח רחוק כנפשו (ספרים ק"ו), ולפי שאמר בנשמינו אחר גם כן רחוק (כן מלך). כבוד, הענין על חילו הגדול ושריו ששם כבודו: (יז) אור, כמו וקדושו והוא השם. שיתו ושמירו, הוא שומר ושמר, משל הפחיתים: (יח) וכבוד, השרים הנכבדים, כמו וכבודו מתי רעז (למעלה ה'). וכרמלו, כמו ארץ הכרמל (ירמיה כ"ז). וראה שם הנאמר. והנה כוון הנביא פה בדרך משל על גבורי נח ובחורי חמר, שהיו נמנחה אשור. כמסס נקס, כדבר המנקה ונמס וכן התולעת, וראה פירש"י וחולי רחוי להיות כמסס נקס כנפול, כאלו הם נטחן וכן התולעת הנקרא סס, נגזרת נקס בחקרן סה"ן, כמו

1) eig. das Nichtholz, der nichts weniger als Holz ist.

auf dem Berge Zion und in Jerusalem, dann ahnde ich die Frucht des Hochmuths des Königs von Assyrien, und die Brählerei in seinen stolzen Blicken. 13. Denn er spricht: „Mit meines Armes Kraft hab' ich's gethan, und mit meiner Weisheit, denn ich bin einsichtsvoll; ich schaffte weg die Gränzen der Völker, ihre Schätze plünderte ich, und stürzte als Held die Thronenden. 14.

Wie ein Vogelnest, ergriff meine Hand der Völker Reich-

thum; und wie man verlassene Eier wegnimmt, nahm ich alle Länder; keiner regte die Flügel, und sperrte den Mund auf und zwitscherte. 15. Rühmt sich wohl

צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם אֶפְקָר עַל-פְּרִי-גִדְלָ לִבָּב מֶלֶךְ-אֲשׁוּר וְעַל-תַּפְאֶרֶת רוֹם עֵינָיו: (יג) כִּי אָמַר בָּכָה יָדִי עָשִׂיתִי וּבְחִכְמָתִי כִּי נִבְנֹתִי וְאָסִיר | גְּבוּלֹת עַמִּים וְעַתִּידֹתֵיהֶם שׁוֹשֶׁתִי וְאוֹרִיד כְּאֹבִיר יוֹשְׁבִים: (יד) וְתַמְצֶנָה בִקֵּן | יָדִי לַחֲלִיל הָעַמִּים וּכְאֶסֶף בֵּיצִים עֲזֹכוֹת כָּל-הָאָרֶץ אֲנִי אֶסְפָּתִי וְלֹא הָיָה נִגְדָּר בְּנָף וּפְצָה פֶה וּמִצְפָּצָף: (טו) הִיתַפְאֵר הַגִּרְזֵן עַל הַחֶצֶב בּוֹ

*ועתודותיהם קרי *כביר קרי

ת"א ואסיר גבולות זכרות ד' כ"ח. ידים, ד', ע"ו: היתפאר עקדה שער נ"ה. עקרים מ"ג, פ"ג:

רשי

חכמתי: ועתידותיהם. מעמדם ומלצם: ואוריד. הורדתים מגדולתם: כביר יושבים. יושבים רבים. כביר פלשו"ט זלע"ז: (יד) בקן. בקיני עופות הפקר: וכאסוף זלים עוזבות. וכאשר יאסוף איש זלים עוזבות שעות' אדם ואין מוחה צידם לנטות עליהם: כדך כנף ופולה פה ומלפף. כל הלשון הזה נופל צעופות לפי שדימה אותם הבולים לקן לפדים ולזלים עוזבות אמר לשון זה לא למפו עליהם האז והאם: (טו) היתפאר הגרזן. הקצ"ה אומר לא היה לך להתהלל בזאת כי אינך אלא הגרזן שלי ואני החולץ צך נפרע על ידך מאויצי אתה המסור ואני המניפו וכי דרך המסורר להתהלל על מניפוי מסור מכ"ד זלע"ז כהניף שצט את מרימיו. כאלו היה השצט מניף את עממו ואת יד המדימו והלא אין שצט מניפו אלא האדם: כהדים מטה לא עץ. לא העץ הוא הקדים

באר

עינים ורחב לב (רד"ק): (יג) ואסיר גבולות, לכל עם יש גבול לארצו, וכיון שהוא כבש הכל, שם הכל מלכות אחת, והנה הוא כאלו הקיר הגבולות מדברי הרד"ק. ועתידותיהם, אולדותיהם אשר יהיו להם: שושתי, מייתי, נענין שוקים את הגרנות, בקלוק הקמ"ך לשי"ן שמאלית. כאביר, כגבור, מן אבירי לב. והראוי פאביר, והכ"ף היא לאמה (חלם העזר), והעעס, אנכי הגבור הורדתי מלכים היושבים על כסא

מושבתם: (יד) עזובות. שאין האם עליהם, כי כשהעוף עליהן נודד כנפיו ומכה בקן למוע מלקחם אם יוכל, אבל כשהם נחוצות יקחם בלא מניעה, כן אני לא מלאחי מונע בכל מה שלקחתי ואספתי (רד"ק): (טו) המשיך, במגרה (שמואל ב' י"ב) הרגם הכשדי במקרי, והוא כלי מלא פנימות שנוקרין בו קרים. לא עץ, המטה שהוא עץ לא ירים את הדבר שאינו עץ, והוא המרים: (טז) במששניו, גדולים שנהם, גבורים וברואים כאמרו. (שופטים ד') כל שכן וכל איש חיל, וכן אמר (תהלים ע"ח) ויהרוג במשמיהם ובהורי ישראל

יִחְשַׁב בִּי לְהַשְׁמִיד בְּלִבּוֹ וּלְהַכְרִית
גוֹיִם לֹא מַעַשׂ: (ח) בִּי יֹאמֶר הָלֹא
שָׂרֵי יַחְדּוֹ מַלְכִּים: (ט) הָלֹא כְּבִרְכָּמִישׁ
כָּלְנוּ אִם-לֹא כְּאַרְפַּד חֲמַת אִם-לֹא
כְּדַמְשֶׁק שְׁמֶרֶן: (י) כֹּאֲשֶׁר מִצָּאָה
יָדִי לְמַמְלַכַת הָאֵלִיל וּפְסִילֵיהֶם
מִירוּשָׁלַם וּמִשְׁמֶרֶן: (יא) הָלֹא כֹּאֲשֶׁר
עָשִׂיתִי לְשְׁמֶרֶן וּלְאֵלִילָהּ בֶּן אַעֲשָׂה
לִירוּשָׁלַם וּלְעֶצְבֶּיהָ: (יב) וְהָיָה בִּי-
יִבְצַע אֲדָנִי אֶת-כָּל-מַעֲשָׂהוּ בְּהֵרָא

aber denkt nicht also
und sein Herz meint
es nicht so, denn
vertilgen hat er im
Sinn, auszurotten
Völker, nicht wenige.
8. Denn er spricht:
„Sind meine Für-
sten nicht Könige
insgesamt? 9.
Ging's Kalno nicht
wie Karfimiſch? nicht
Chamoſch wie Ar-
pad? nicht Sama-
rien wie Damaskus?
10. So wie meine
Hand die Reiche der
Götzen getroffen, de-
ren Bilder mehr

waren, als zu Jerusalem und Samarien: 11. Siehe, so wie ich mit Sama-
rien und seinen Götzen verfahren, so werd' ich euch mit Jerusalem und sei-
nen Bildern verfahren. 12. Wenn aber der Herr sein ganzes Werk vollendet

רש"י

מֵאֵתִי וְאֵנִי שׁוֹלְחוֹ. יְדֻמָּה. קוֹוִידִי וְר' זֵלַע"ז וְלִצְנוֹ לֹא כֵן יַחֲשׂוּ. שֶׁלַחְתִּיו עַל עֶסְקִי מִמּוֹן
לְשׁוֹל שֶׁל וְלִצְנוֹ צוֹ כִּי זֵלַצְנוֹ לְהַשְׁמִיד אֶת הַכָּל צְבָאוֹ: (ח) בִּי יֹאמֶר וְגו'. לִכְךָ בָּצָה
לִצְנוֹ: (ט) הָלֹא כְּכִרְכַּמִּישׁ. כֹּאֲשֶׁר צָנִי כִרְכַּמִּישׁ שָׂרֵס וְשֶׁלְטוֹנֵיכֶם כֵּן צָנִי כָלְנוּ עַל כֵּן אִם לֹא
כְּאַרְפַּד הוּא מִשְׁלֹטוֹת חֲמַת שְׁלַקְחִי מֵאֶחָד וְאִם לֹא דַמְשֶׁק שְׁלַקְחִי מִיַּד אֶחָד כֵּן עָשִׂיתִי
לְשׁוֹמְרוֹן אִם לֹא כְּאַרְפַּד חֲמַת דְּמוֹ הוּא כְּאַרְפַּד שֶׁל חֲמַת לִכְךָ כְּקוֹד פֶּתַח: (י) וּפְסִילֵיהֶם.
הֵיוּ מִירוּשָׁלַם וּמִשְׁמֶרֶן מִכָּאן שְׂרַעֲשֵׁי יִשְׂרָאֵל הֵיוּ מִסְפִּיקִין דְּמוֹת עֲבוֹ"ס שֶׁלֹּא כָל
הַדְּמוּתוֹת וְאַחֲרֵי שְׂעוּזֵי פְסִילֵי שׁוֹמְרוֹן וִירוּשָׁלַם נִפְלוּ צִדִּי וְלֹא הֵיכָלֹס פְּסִילֵיהֶן כֵּן
שׁוֹמְרוֹן וִירוּשָׁלַם לֹא תִנָּל: (יא) כֹּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשׁוֹמְרוֹן וְגו'. זֹאת יֹאמֶר לְאַחַד שִׁיכּוּשׁ
אֶת שׁוֹמְרוֹן: וְהָיָה כִּי יִצָּע וְגו'. אֲזַל לֹא הָיָה כְּמוֹ שְׂדֵימָה אֲלֵא מֵאֶחָד שִׁיבְמוֹר הַקֶּצֶ"ה
אֶת כָּל מַעֲשָׂהוּ וְנִקְמָתוֹ צִיטָרָל וְצָקָל עָרֵי יְהוּדָה וּמֵאֲחֻזָּה יִרְאֶה יִכְנַעוּ צָנִי לִיוֹן וִירוּשָׁלַם
לְשׁוֹז אֲלֵי אֲדוּיָע לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר כִּי לֹא צָכּוּחוּ בָצָר: אֶפְקוֹד עַל פְּרִי גוֹדֵל לִצְנוֹ מֶלֶךְ אֲשׁוּר.
עַל אֲשֶׁר הִפְרָה וְהִרְצָה גוֹדֵל לִצְנוֹ מֶלֶךְ אֲשׁוּר לְהַתְהַלֵּל צָכּוּחוּ עַל שָׂקָר. פְּרִי גוֹדֵל לִצְנוֹ מֶלֶךְ
אֲשׁוּר. עַל אֲשֶׁר הִפְרָה וְהִרְצָה גוֹדֵל לִצְנוֹ מֶלֶךְ אֲשׁוּר לְהַתְהַלֵּל צָכּוּחוּ עַל שָׂקָר. פְּרִי גוֹדֵל
קִרְיַשְׁמַנִּי"ט דְּבִרְכָּמִישׁ"א זֵלַע"ז שֶׁל לִצְנוֹ מִכְּחָד: תִּפְאֶרֶת רוֹם עֵינָיו. עַל שֶׁתִּפְאֶר צְבָאוֹת
תִּפְאֶרֶת וּנְטַמַּנִּי"ט זֵלַע"ז. רוֹם עֵינָיו. בְּסוֹת רוֹחוֹ כְּעֵינָן שֶׁנֶּאֱמַר בָּצָה עֵינָיו וְרָחַץ לִצְנוֹ
(תְּהִלִּים ק"א): (יג) בִּי יֹאמֶר צָכּוּ יְדֵי עָשִׂיתִי. כָּל בְּצוּרֵי וְלֹא מֵאֶת הַקֶּצֶ"ה: נְצוּרֵתִי.

באור

כִּי לְהוֹכִיחַ שְׁלַחְתִּיו, רַק אֵין לוֹ מַחֲשָׁבָה, כִּי אִם לְעַקּוֹר אֶת הַכָּל (כֵּן עֲזָרָא). לֹא מַעַשׂ, עֵינָיו הִרְצָה: (ח) הָלֹא
שָׂרֵי, הָלֹא כָל אֶחָד מֵאֲשֵׁר הוּא חֲשׂוֹב כְּמֶלֶךְ, וְיֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶם עֵם גְּדוֹל וְחֵיל רַב: (ט) כְּכִרְכַּמִּישׁ וְגו',
אֲלֵא הַעֲדִירוֹת עַל נָהָר פָּרַח מִמְּלַכַת אֶרֶץ וּבְשֶׁם אֲשׁוּר (רד"ק): (י) וּפְסִילֵיהֶם, פְּסִילֵי הַמַּעֲלָכוֹת אֲשֶׁר מֵאֲחָה
יְדֵי. הֵיוּ רַבִּים מִפְּסִילֵי יְרוּשָׁלַם וּשְׁמֶרֶן: (יב) יִבְצַע, יִשְׁלֵם כְּמוֹ (זִכְרִיָּה ד') יְדִיו תִּגְלַעְנָה (הִנ"ל). פְּרִי, כְּפִשְׁמוֹת
וְהוּא פְּרִי זְרוּנוֹ, אֲשֶׁר חָבַל וְשָׁחַת אֶת יְרוּשָׁלַם. רוֹם עֵינָיו, בְּהוֹת הַלֵּב נִרְאֶה עֵינָיו, וְכֵן אֲמַר (מִשְׁלֵי כ"א) רוֹם

3. Was wollt ihr thun am Tage der Ahndung, und bei der Verwüstung, die aus der Ferne kommt? Zu wem wollt ihr fliehen zur Hilfe, und wo wollt ihr lassen eure Herrlichkeit? 4. Wenn sie nicht unter den Gefangenen hinfallen, so fallen sie unter Erschlagenen, bei all' dem läßt sein Zorn nicht nach, und noch ist seine Hand ausgestreckt. 5. Wehe dem Aijherer, der Ruthe meines Zornes, und der Stecken in seiner Hand ist der meines Grimmes. 6. Gegen ein gottloses Volk send' ich ihn, und wider das Volk meines Zornes (zu ziehen) befehl' ich ihm, um Beute zu machen und Alles auszuplündern, um es niederzutreten wie Gassenföth. 7. Er

(ג) וּמִהֲתַעֲשׂוּ לַיּוֹם פִּקְדוֹהָ וּלְשׂוֹאָהּ
מִפְּרִיחַ תָּבוֹא עַל־מִי תַנּוּסוֹ לְעִזְרָהּ
וְאַנְהָ תַעֲזֹבוּ בְבוֹדְכֶם: (ד) בְּלַתִּי כָרַעַ
תַּחַת אֲפִירֹתֶיחַת הָרוּגִים יִפְּלוּ בְכָל־
זֹאת לֹא־שָׁב אִפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נִשְׁוִיָּה:
(ה) הוּא אֲשׁוּר שָׁבַט אִפִּי וּמִטָּה־הוּא
בְּיָדָם זַעֲמִי: (ו) בְּנֵי חֲנָף אֲשַׁלְּחֵנּוּ
וְעַל־עַם עֲבָרְתִּי אֲצִינֵנוּ לְשַׁלֵּל שַׁלָּל
וּלְכֹז בָּז וּלְשִׁמּוֹ מִרְמָם כְּחֶמֶר חוּצוֹת:
(ז) וְהוּא לֹא־בֶן יִדְמָה וּלְבָבוֹ לֹא־בֶן

* ולשמו קרי

ת"א זעמי עקיס ת"ז, ס"ו:

רשי

את הדלים מדין זכות הראוי להם: (ג) ליום פקודה. שיפקד הקצ"ה עליכם עוניכם. על מי תנוסו לעזרה הקצ"ה אינו צעזעזתכם: ולשואה. לשון חורבן: ואנה תעזרי. את כל הכבוד אשר אתם קוצלים מן הבזל כשתלכו בגולה: (ד) בלתי כרע תחת אסיר. במקום אשר לא כרע ולא יצן אחד מכם גלגל היה שם כריעת המדצן שם צלותו המקום תהיו אסורים כלומר חוץ מארצכם וכן תרבו יונתן צד מן ארעכון אסורין תתאסרון: תחת. מקום כמו שבו איש תחתיו (שמות ט"ז). ותחת הרובים יפלו. וצלותו מקום יפלו הרובים: (ה) הוי. כי עשיתי את אשר שצט אפי לרדות זו את עמי ומטה הוא זעמי זידם של בני אשר: (ו) בני חק. ישראל: (ז) וחוא. סנחדב: לא כן ידמה. שהבזרה

באר

(ג) ולשואה, חרבן ושמונה. והעצם ואם אין מורא בלבבכם מפני האומות הקרובות, שהן בשלום עומם, וזה העשו לשמונה שחבוא ממרחק. על מי, אל מי כחבירי הרבים: (ד) בלתי כרע, מלאך קשה לפחדו, והראב"ע פ"י לא יגלט אלף מי שיכרע ויחביא עלמו בין האסורים או צמקום ההרובים. ולפי פ"י הר"ק חרוב מלח בלתי (תהנע חק, ד. ה. תהנע חיינע הילפע). ורואי לחרסם (תקן חיר פערלחמסען, יזנקען יח — חורב פאלוען). ולדעם מקלם מכלאים חרובו (חויסערדען דחם יח זיך חונטער דען גע— פאנגענען בייגען פאלוען יח — ד. ה. טהיילס יזנקען יח — טהיילס פאלוען יח), ונעם חרוביו שחא פה בלתי במקום לא (כ"ט), כי אם לא יקדם לפניו מלוח השליטה או הוראחו שלילה, כמו (במודר כ"ח) עד בלתי השאיר לו שריד, ונכת מלתי קרה (למעט י"ד). ושעורו, אם לא כרע כל אחד מהם תחת אסיר, או מי שלל כרע תחת אסיר, יפול תחת ההרובים: (ה) ומטה, המטה שהוא ביד בני אשר הוא מטה זעמי: (ו) עם עברתי, שיש לי עברה עליי. ולשמו, הכתי שצ על עם עברתי, ואשור ישים אותו בגלל המושלך ברחובות, והכל רומקיס עליי: (ז) ידמה, לשון דמיון, כמו כאשר דמיתי (למעט י"ד), והעצם אשר לא יחשוב,

נַעֲתֶם אֶרֶץ וַיְהִי הָעָם כַּמְאֲבָלָה
 אִישׁ אִישׁ אֶל-אָחִיו לֹא יַחְמְלוּ:
 (ט) וַיִּגְזַר עַל-יָמִין וְרַעַב וַיֹּאכַל עַל-
 שְׂמָאל וְלֹא שָׁבְעוּ אִישׁ בְּשַׂר-זֵרְעוֹ
 יֹאכְלוּ: (כ) מִנְּשָׁה אֶת-אֶפְרַיִם וְאֶפְרַיִם
 אֶת-מִנְּשָׁה יַחֲדוּ הֵמָּה עַל-יְהוּדָה
 בְּכָל-זֹאת לֹא-שָׁב אֲפֹ וְעוֹד יָדוּ
 נְטוּיָה:

schont des Andern nicht. 19. Man zerschneidet zur Rechten und hungert, man frisst zur Linken und wird nicht satt; Jeder frisst seines Armes Fleisch. 20. Menascheh (frisst) Ephraim, und Ephraim Menascheh, und beide zusammen sind über Zebuda her, bei all dem läßt sein Zorn nicht ab, und noch ist seine Hand ausgestreckt.

י' (ה) הוּי הַחֲקָקִים חֲקִי-אֵוָן וּמִכְתָּבִים
 עֲמַל כָּתְבוּ: (ז) לְהַטּוֹת מִדִּין
 דָּלִים וּלְגַזֵּל מִשְׁפַּט עֲנִי לַהֲיִית
 אֲלִמְנוֹת שְׁלָלָם וְאֶת-יְתוּמִים יָבוּז:

10. 1. Wehe Denen, die ungerechte Gesetze geben, und den Schreibern, die Unheil niederschreiben 1). 2. Um zu

ת"א ויגזר על ימין טה ז' נהרז ז' כ"ה : א"ש בשר תענית ח' ה'
 heugen das Recht der Geringen, das Recht zu rauben den Armen meines Volkes, daß die Witwen ihre Beute werden, und daß sie die Waisen berauben !

רש"י

לפי עניינו נעצרת בקצ"ה נעתם העשן הזה לארץ והוא לשון נגזר על הארץ או לשון
 נתן והביע לארץ: (יט) ויגזר על ימין. יצונו וישללו זה את זה ימין או שמאל ולא
 ימלא להם: איש צדק זרעו. ת"י גזר נכסי קרוביה יצונו: (כ) מנשה את אפרים.
 מנשה יתחזר עם אפרים: ואפרים את מנשה. עם מנשה: ויחדו המה יתחזרו
 על יהודה:

י' (א) חקקי און. שטרי און שטרות מזוייפין: ומכתבים. לשון ערצוי הוא כמו מכתבים
 (סהמ"ס חירק שול ות' קמולה) צלשון עזרי: (ב) להטות. ע"י שטרות שקר

באר

וע"י זה יהיה העם כמאכלת חם: (יט) ויגזר, כמשמעו חוקך כמו (מלכים ח' ג') גזר את הילד. ר"ל ללד
 ימין יתחזר את אשר גזלו לחסיכות כדי לבלעם. והרד"ק פירש ויגזר ויחטף, כי החוטף גזר הדבר מנקומה,
 ותרבונו (מ"זן רחפסט הינועג). בשר זרעו, ע"ד משל שיחמקו את הון קרוביהם, ונפשו לא תמלא, וכן
 חרגם הכשרי גזר נכסי קרוביה יצונו: (כ) מנשה, אלה יצונו את אלה, והם אחים דברים, זה עשם צדק
 זרוען יאכלו:

י' (א) ומכתבים, פועל יולא לשני, ואמר כן על הדיונים כי הם מכתבים (כן מוכן). כתבו, ג"כ יולא
 לשני, המכתבים יכתבו עמל. ולדעת רד"ק יולא לשלשי, הדיונים המלווים לקופריהם לכחזר והוכיח
 הכביא את הפרים וזקני העם, המזיקים ידי אנשי חום, וכוחים משפט חום ושר על אנשים לדיקים דיינים:

1) d. h. Richter, die ungerechte Urtheile schriftlich abfassen.

leiteten gehen zu Grunde. 16. Darum freuet sich der Herr nicht seiner Jünglinge, und seiner Waisen und Witwen erbarmt er sich nicht; denn sie alle sind Ruchlose und Bösewichter, und jeder Mund spricht Niedertrachtigkeit. 17. Es brennt, wie ein Feuer, die Bosheit: Dornen und Disteln verzehrt es. Und entzündet sich in den Dickichten des Waldes, die in Rauchsäulen aufgehen. 18. Durch den Grimm des Herrn der Heerschaaren entzündet sich das Land, und das Volk wird des Feuers Speise. Einer

הָיָה מִתַּעֲמִים וּמֵאֲשָׁרֵי מְבֻלָּעִים:
(טו) עַל־כֵּן עַל־בְּחֹרֵי לֹא־יִשְׁמַח |
אֲדָנִי וְאֶת־יְתֻמִּיו וְאֶת־אֲלֻמְנוֹתָיו
לֹא יִרְחַם בִּי כֹלֹ חֲנָף וּמֹרַע וְכָל־
פֶּה הִכָּר גְּבֻלָּה בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב
אִפּוֹ וְעֹזֵר יָדוֹ נִשְׁוִיָּה: (יז) כִּי־בִעֲרָה
כָּאֵשׁ רִשְׁעָה שְׁמִיר וְשִׁית תֹּאכֵל
וְהִצִּית בְּסִבְכֵי הַיַּעַר וַיִּתְּאֲכְלוּ גֵאוֹת
עֵשֶׂן: (יח) בְּעֶבְרַת יְהוָה צְבָאוֹת

ח"א על כן שנת ז', ל"ב. כתובות ח' ח':

רש"י

(טו) מאשרי. מדרכי כמו זאשורי אחזה רבלי (איז כ"ג). (ומאשורי שלמדו דרכי מדרכי התועה ס"ח): ומאשורי מנולעים. הדורכים דרך המתעים המאשירים אותם דרכים הללו דרכים מסותרים ונזוכים שאין פתח ללכת מהם ולסון זילוע נופל על הדרך כענין שנאמר במקום אחד עמי מאשריך מתעים ודרך אורחותיך זלעו (לעיל ג'): (טז) ומרע. דשע כמו זרע מדעים (לעיל ח'): (יז) כי צערה כאש דשעה. דשעתם תצער צהם ותאכלם כאש: שמיר ושיית. שלהם תאכל המורדים והפושעים שבהם: ותלת בסככי היער. גדלת העם. סככי ענפים: ויתאכרו גאות עשן. יהיו נזוכים ומסוגרים בחוק עשן התצורה: ויתאכרו. כל ל' כרך אין יסוד תיצה אלא כך כמו מצכי נהרות (איז כ"ח) עמק הבכא (תהלים פ"ד) והגו'ן זאה לו לפרקים ובאן זא זו אל"ף במקום כו'ן כמו אל"ף של אצחת חרצ (יחזקאל כ"א) ואל"ף של אחותי בלזוכים (איז י"ב): (יח) נעתם און. יונתן תירגם חרובת ארעא וקשה צעיני לפר' כן שהיה לו לומר נעתמה הארץ ואחרי שאין לו דמיון במקרא לא אחר לשון התרגום ולא לשון אחר אני מפרשו

באור

מדרכי העם, והעם הם המאשורים. מבוֹלְעִים, נשחטים והולכים לאדון: (טז) לא ישמח, בדרך לשון אדם, כי בהיות הנעשה צעור, ישמחו עושיהם (כן עזרא). חנף, אינו לשון חלקקות (הייבולעריס), רק גטות וחרפה ורשעות (סענדליך, רובלמן), ורעה הבאור (ירמיה כ"ג ח'): (יז) שמיר ושיית, דרך האש שחלל לבשר בקוליס ובעלים דקים מחלה, ואחר כן תצער בעלים הגדולים, כן דשעתם תאכלם, מחל בקטנים, והם הקוליס, ואחר כן בסככי היער, והם הגדולים (רד"ק). בסככי, עלי היער המסוככים ונקשרים זה בזה, כמו בארץ בסבך (בראשית כ"א). ויתאכרו, לדעת רש"י דומה בענינו אל בוך (ויך פֿערנויקלען), והעשם הפגשאות סמיות עשן העצ (ד"ח ויך גערדענגטען אויפֿוועלענדען רויזליען). נאית, חקר ב"ה השמות, ר"ל סככי היער יתאכרו בגאות עשן. ולר"א יתאכרו בגאות עשן: (יח) נעתם, חשך מלשון ערבי, וזה ארץ בלשון זכר כמו (תהלים ק"ה) שרץ ארץ לפרדעים (רד"ק). ועשם חשכת הארץ, מפני שהוא מוכוסה בעשן ורואי לחרסם (מיט דהן) אחד אין דונקעל געהילט), ויותר נראה שהוא לשון הצערה, ושעורו, בעצרת ה' תצער הארץ

גִּדְעוּ וְאַרְזִים נַחֲלִיף: ^(א) וַיִּשְׁנֹב יְהוָה
 אֶת־צָרֵי רִצִּין עָלָיו וְאֶת־אִיְבֹי יִסְכֶּסֶךְ:
 אֲרִם מִקֶּדֶם וּפְלִשְׁתִּים מֵאַחֲרֵי ^(ב)
 וַיֹּאכְלוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־פֶּה בְּכָל־
 זֶאֶת לֹא־שָׁב אִפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נִמּוּיָה:
 וְהָעָם לֹא־שָׁב עַד־הַמִּכָּהוּ וְאֶת־
 יְהוָה צָבָאוֹת לֹא דָרְשׁוּ: ^(ג) וַיִּכְרֹת
 יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל רֹאשׁ וְזִנְבַּת כְּפֹה
 וְאַגְמֹן יוֹם אֶחָד: ^(ד) וְקָן וּנְשׂוֹאֵי־
 פָנִים הָיָה הָרֹאשׁ וּנְבִיא מוֹרֵה־שֹׁמֵר
 הָיָה הַזִּנְבַּת: ^(ה) וַיְהִי מֵאַשְׁרֵי הָעָם־

Bäume wurden ge-
 fällt, und Zedern setz-
 ten wir an die Stel-
 le." 10. Der Herr
 aber erhebt die Wi-
 dersacher Rezin's
 gegen ihn (Ephra-
 jim), und reizt seine
 Feinde. 11. Die
 Syrer von vorn,
 und die Philister
 von hinten, die fres-
 sen Israel mit vol-
 lem Maul. Bei all
 dem läßt sein Zorn
 nicht ab, und noch
 ist seine Hand aus-
 gestreckt. 12. Das
 Volk kehrt nicht zu-
 rück zu Dem, der es
 schlug, und nach dem

Herrn der Heerschaaren fragt es nicht. 13. Und so rottet aus der Herr aus
 Israel Kopf und Schweif, Aft und Schilf an einem Tag. 14. (Die Ael-
 testen und Angesehenen sind der Kopf, und die Propheten, die falsch lehren,
 sind der Schweif.) 15. Die Führer dieses Volkes leiten es irre, und die Ge-

רש"י

צמח שנסמכו על רגלי מלך ארם והקצ"ה ישב את מלך אשור עליו ויסכסכו להשיאו לבוא
 עליו כך שמעתי ואני אומר את חזיונו כלפי שכינה הוא אומר הקצ"ה יסכסך את
 חזיונו זה צמח בוי צמח ארם ופלשתים ישראל וישראל זה צמח כמו שנאמר למטה צמחין
 מנשה את אפרים וגו': (יא) ארם מקדם. ארם סדעו לסם מקדם צמח יחזקאל ויחזק
 ופלשתים סדעו לסם מאחור סהפלשתים לסם צמער. כל זאת וגו'. ועוד ידו
 נטויה. עד שיצא עליהם את סנחריב. ר"ל ארם מקדם ופלשתים מאחור היו מסחיתים
 צמח צמח צמח כמו שמפרש (צמח צמח צמח) ועל ישראל ועל יבנה היה
 ישעיה מתאונן על הלות הללו: (יב) עד המכה. עד הקצ"ה שהוא צמח עליו המכות
 האלה: (יג) כפה ואגמון. לשון מלכים וסלעונים כפה ארקול"ר צלע"ז. כלומר אותם
 החופים עליהם כפה זו: ואגמון. אף היא כפה קטנה וע"ס שפופה כאגמון קורא
 לה אגמון. וצדרייתא דמאול מלכו שיש מלות צדקיע ממנוים ואלה שמותם וכלן אמר
 הנציח חמיהם הסתננאים לסם וחזוים צמחנים את הצאות עליהם יכרית ה' מהם:

באר

רגלי גם על אפרים שהתקשר עם ארם, וכן כתוב (מלכים ב' ע"ז) ויעל מלך אשור אל דמשק וישפס ויגלה
 קירא ואח רגלי המית. יסכסך, וית צמח דכחיה יערר (הכשרי), ר"ל ישיא אותם לבוא עליו: (יב) המכה,
 הוא השם. שהוא המכה באמת. ובאז סיננים שנים, כמו (יהושע ז' כ"א) בתוך האהלי (כן מרדכי): (יג) כפה
 ואגמון, כפה הוא ענק העץ החזק, כמו וכפתו לא רעננה (איוב ע"ו). ואגמון הוא הסומא הגדול צמח, וענינו
 הסלעונים והעם, או החזקים והחלשים: (יד) ונביא, כי נבואי השקר מקניי העם היו. ולמלוא חן צמח
 הגדולים היו מתנבאים לסם טובה ומנעימים אותם על שקר כדי שיחזרו לסם פת או יין (רד"ק): (טו) מאשרי.

Ende komme über David's Thron und sein Königreich, daß er es befestige und stütze durch Recht und Gerechtigkeit, von nun an bis in Ewigkeit. Der Eifer des Herrn der Heerscharenthut Solches. 7. Einen Ausspruch sendet der Herr nach Jakob, er kommt herab zu Israel. 8. Und erfahren soll es sein ganzes Volk, Ephraim und die

Bewohner Samariens, die in Uebermuth und stolzen Herzens sprechen: 9. „Ziegelsteine fielen ein, und mit Quadersteinen bauen wir wieder, Maulbeer-

הָיָן עַל-כַּפֵּי דָוִד וְעַל-מַמְלַכְתּוֹ
לְהִכִּין אֹתָהּ וּלְסַעְדָּהּ בְּמִשְׁפָּט
וּבִצְדָקָה מִעַתָּה וְעַד-עוֹלָם בְּנֹאֶת
יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה-זֹאת: (ז) דָּבָר
שָׁלַח אֲדָנִי בִיעֶקֶב וּנְפֹל בְּיִשְׂרָאֵל:
(ח) וַיֵּדְעוּ הָעָם כֻּלּוֹ אֶפְרַיִם וַיֹּשֶׁב
שִׁמְרוֹן בְּנֹאֶתָהּ וּבְגִדְלָהּ לֵבָב לֵאמֹר:
(ט) לְבָנִים נָפְלוּ וְגִזִּית נִבְנָה שְׁקָמִים

ת"א דבר שלח חולין ז', ז"ח:

רשי"י

המטרה. למי יקרא הסם למלך המדבר המטרה של הקצ"ה על עצמו לירא מפניו. מטרה לשון סדרה זו לתשובת החולקים. אך יש לומר שאף שד שלום משמותיו של הקצ"ה וקריאת שם זה אינה לשם ממש אלא לשם גדולה וסדרה כמו וקרא שם צבית לחם וכמו ועשיתי לך שם אף כאן ויקרא שמו ויתן לו שם וממשלה לשלום הכיתין לו אין קץ שהיה לו שלום מכל עזריו ואין קץ זה לשון הפסק עולמית אלא אין לו קץ לסניציו על כסא מלכות דוד יהיה שלום זה צמטט ולדקה שעשה יחזקיהו: ולשלום. וי"ו זו חזקיהו המלך הוא הדבר המטרה על שמו ומה במלך ישלם לו הכס לשלום אין קץ ואין קצצה: מעתה ועד עולם. עולמו של חזקיהו ולשלום כל ימיו וכן מצינו שאמר חנה על שמואל וישב שם עד עולם ולתשובת החולקים האומרים לדעתם יש להשיבם ומה מעתה והלא לא זא אלא עד סוף חמש מאות שנה ויותר: קנאת ה' לצדקות. שקנה לניין על אשר יעץ עליה אדם ופקח: תעשה זאת. ולא אחז דאיו לכך ואף זכות אבות תמה תום' ואמר דנותינו נקט הקצ"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחרב בוג ומבוג אמרו מלאכי השרת לפני הקצ"ה מי שקנן דלתות הכיכל וסגרן למלך אשור יעשה משיח מיד סתמו הכתוב: (ז) דבר שלח אדני יעקב. הכנראה שנתנא לפורענות פקח בן דמליה: ונפל צידראל. מעתה תתקיים זהם: (ח) בנארה וצינדל לצל לאמר. מה שהיו אומרים צבאום וצינדל לצל: (ט) לבנים נפלו וגזית נבנה. המלכים שהיה לנו קודם ששלך פקח בן דמליה ויהאחז בן יהוא שנימיו נתמעטו כענין שנאמר (מלכים ז' י"ג) כי אדם מלך אדם שלים היו והם הלכו להם כננין לבנים נפלו אצל זה שהוא עכשיו חזק הוא כננין אדני בנית וכן אדנים עוזים משקמים לצנין: (י) וישנב ה' את לרי דליו עליו. הם צוטחים

באור

להרבות ולהרחיב הממשלה. תעשה זאת. הגדולה שהיה למלכות בית דוד. כי יקרא ה' לארץ ויהחול על עמו: (ז) דבר. הכנראה שהתנא לפורענות פקח בן דמליהו (רש"י). ונפל, כאלו הדבור הסמוך נפל מן השמים בחזק עם ישראל: (ח) וירעו, כדי שכל העם ידע, אומר: (ט) שקמים, עץ שגדל בו מין מוזיקי חלילים, נקרא בשון רומי זיקאמינוס (וויילבער = פֿינגעבויק): (י) וישנב, חלילים ישנב חזירי

שָׁלַל: (ב) כִּי | אֶת־עַל סָבְלוֹ וְאֶת־
מִטָּה שִׁכְמוֹ שֶׁבַט הַזֶּגֶשׁ בּוֹ הַחֲתָתָה
בְּיָם מִדִּין: (ד) כִּי כָל־סֶאֱזֹן סֶאֱזֹן
בְּרָעַשׁ וְשִׁמְלָה מְגֻלָּלָה בְּדָמִים
וְהִיתָה לְשִׁרְפָה מֵאֲכָלֶת אֵשׁ: (ה) כִּי־
יֶלֶד יֵלֶד־לָנוּ בֶן־נָתַן לָנוּ וְהִי הַמְּשֻׁרָה
עַל־שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ
אֵל גִּבּוֹר אָבִי־עַד שְׂרֵי־שָׁלוֹם:
(ו) לְסִרְבָּה הַמְּשֻׁרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין

brichst du, wie am
Tage Midion's. 4.
Da, alle Rüstung der
Gerüsteten 1) im
Schlachtgetümmel,
und das Kriegsge-
wand, in Blut ge-
wölzt, die werden
nun verbrannt, der
Flammen Speise.
5. Denn ein Kind
ist uns geboren, ein
Sohn ist uns gege-
ben; es ruht die
Herrschaft auf sei-
ner Schulter, und
man nennt seinen
Namen: Wunder,
Rathgeber des star-
ken Gottes, ewiger
Water, Friedensfürst: 6. Auf daß die Herrschaft groß werde, und Heil ohne

*מ"ם סתימה

ח"א כי כל סאון סאון סיטח ח' ז' ט': כי ילד סנהדרין י"ח.
ז' ד': למרבה המשרה סנה' ה' נ"ה, סנהדרין סס:

Water, Friedensfürst: 6. Auf daß die Herrschaft groß werde, und Heil ohne

רשיי

כמו שנאמר והנה לליל שעורים מתהפך צמחם מדין: (ד) כי כל סאון סאון דרעש.
יס פותרין אותו לשון סאה ומזה כמו שדרשונו דרשונו. אך לפי פשט לשון המקרא
לא יתכן לפרש מנורתו מאחד שאין בו"י והכו"ן מעיקר התיצה אלא כמו שאון מן שואה
והמון מן הומה וחרון מן חרה לא יתפעל עם הכו"ן לומר סאון אלא שואה כמו מן
המון הומה ומן שאון שואה ולא יאמר שאון הומה חורן. ואני אומר שפירושו לפי הענין
ולאין לו דומה מן המקרא ופירושו לשון לבלת נלחון צמחמה כי כל סאון סאון דרעש
קול נלחון סוס נולח צמחמה דרעש שעטת סוסים והגפת תריסין הוא ושמלת הדובי
מלחמה מבלבל דמיס אכל נלחון זה אין צו דעש ואין צו דס: והיתה לשדופה. יקד
יקוד מאכלות: (ה) כי ילד יולד לנו. אע"פי שאחז דשע הוא צנו הנוול לו זה כמה שנים
לבויות לנו תחיתו למלך לדיק יהיה ותהיה משרת הקצ"ה עולם על שמו שיהי' עוסק צחורס
ושומר מלות ויטה שסם למשאו של הקצ"ה ויקרא שמו הקצ"ה שהוא מפליא עזה ואל
צנור ואני עד קרא שמו של חזקיהו שר שלום כי שלום ואמת יהיו צימיו: (ו) למרבה

באור

(ד) סאון סאון, הראשון בנפד סאון ונסמך אל סאון צימיו פועל, ר"ל סאון של סאון. והנראה כדעת
המבארים החדשים שהציוו בשם הריק"ם שהוא נעל של אחשי המלחמה, ופרגונו לפי המלות (דער סוה, וואז
מיט ער יך בעטוהט), ונחורגם כפי הנאות. והעטם אחרי ששכר עול סבלו ויהיה שלום צאך, הסאון
והשמלה של הלחמים שהייה לשרפה, והייתה, נמשך אל ושמלה הקמון לו, ובמובן גם סאון: (ה) כי ילד,
זה חזקיהו (רש"י). כי הוא נולד לפני מלכות אחיז השע שנים, והיה צעם הנבואה הזאת רק מאד בשנים והוא
יעה שמו לקבול עול הנושרה, לעשות משפט ולדקא צאך. יועץ אל גבור, יועץ קמון לאל גבור, כאלו נועץ
עם ארון העולם. אבי עד שר שלום, מארים לחזקיהו. והעטם שיהיה חמודי אל העט (בעשטענדיגער פלאש
טער ד. ה. וואלטהעטער פערזאנליכער): (ו) למרבה, כמו להרבות המשרה. והעטם שהען נתן לנו

1) eigentlich: alle Stiefel des Gestiefelten.

zuletzt im Striche
des Meeres, jenseit
des Jordans, im
Kreise der Heiden.

נִפְתָּלִי וְהִתְחַרְוּ הַכְּבִיד בְּרֹךְ הָיָם
עַבְר הִירְדֵן גִּלְגַּל הַגּוֹיִם:

9. 1. Das Volk,
das im Finstern
wandelt, schauet ein
großes Licht; die da
sitzten im Lande der
Todesnacht, Licht
strahlt auf sie. 2.
Groß machst du das
Volk, und verleihst
ihm hohe Freude;
sie freuen sich vor
dir, wie man sich
freuet in der Ernte, wie man jubelt beim Ventettheilen. 3. Denn sein Lastendes
Joch, den Stecken, der seinen Rücken trifft, den Stab seines Treibers zer-

ט (ב) הָעַם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ אֹר
גָּדוֹל יֹשְׁבֵי בָאָרֶץ צִלְמוֹת אֹר
נִגְהָ עֲלֵיהֶם: (ג) הָרַבִּית הַגּוֹי לֹא
הִגְדִּילָהּ הַשְׁמַחָה שְׂמָחוֹ לִפְנֵיהָ
בְּשִׂמְחַת בִּקְצִיר כַּאֲשֶׁר יִגְלִי בְּחֻלְקָם
לו קרי

ת"א כי לא מועף סנהדרין י"א, ל"ד, ק"ד: בעת הראשון סס ז"ד:

3. Denn sein Lastendes
Joch, den Stecken, der seinen Rücken trifft, den Stab seines Treibers zer-

רש"י

גליל הגוים. הוא כל ארץ ישראל שהיתה גוללת אליה כל הגוים שהכל מתאווין לה ונאין
לה לסחורה כעין שנאמר (ירמיה ב') נחלת לני זנאות גוים ויונתן תירגם לשון אחר:

ט (א) העם ההולכים בחושך: הם יושני ירושלים שהיו חשיכים מדאגת סנחריז כענין
שנאמר יחזקיהו (לקמן ל"ז) יום זרה ותוכחה ונאלה היום הזה: ראו אור גדול.
זמפלתו של סנחריז: (ב) הרבית הגוי. נעשו גדולים לכל שומעיהם כששמעו האומות
הנסים שנעשו להם: לו הגדלת השמחה. ולא לאויזיו וכתוצ לא צלמ"ך אל"ף לפי שלא
היתה שמחת חזקיהו שלימה לפי שזאוחו הפרק כאמר לו הכה ימים צאים ונשא כל אשר
צציתך (לקמן י"ט): כשמחת בקציר. ת"י כחרוות נלחי קרצ שהוא כעין הקציר הורבי
אדם קוללי לוארים וטינה הכתוצ צלשונו לדרוש שהיה אותו הנס צליל קציר העומר
כאשר יגילו צחלקם שלל מזרים צימי משה שאף כאן חלקו שלל כוש ומזרים וחמדת כל
הגוים (כמ"ס לקמן ל"ז) כשחזר מעל תהרקה מלך כוש צא לו לירושלים עם כל אוזרות
כוש ומזרים כענין שנאמר (לקמן מ"ה) יגיע מזרים וסחר כוש וסנאים וגו' והכל צזו
חזקיהו ועמו: (ג) כי את סוצלו. עול שהיה סצל לחזקיהו ושהיה מעה את שכמו למשא
כנז להעלות עם קשה ואת שצט יקדים שהיה נוגש צו צחזקיהו: החסת: ושצרת יחד
צלילה א': כיום מדין. צימי בדעון (שאף הם נפלו יחד צלילה אחת וצליל קציר העומר

באור

וגליל הסחמון, וחלק הראשון הנמשך לגבול הארצים הנקרא גליל הגוים, כי יושבי הארץ ההיא מעורבים
נכונה אומות היו:

ט (א) העם, מהמשך הענין שזכר (פסוק ח') אפרים ויושב שומרון וישבן ה' לרי רצין (פסוק יו"ד), כראה
שכוון הכניח גם פה על מנפלת ונלך ארם ונלך ישראל ביד מלך אשור. בחושך, צללה, כי הלכות
נחשיות עיני האדם, והישועה הרבה, אור גדול: (ב) הרבית הגוי, אחת ה' הגברת את ישראל על אויביהם
צונפלת ארם וכן רומליהו. ולד"א הרבית כפשוטו, אחת ה' תרבה את העם וחדש אשר כתומעט ע"י המלחמות.
לו הגדלת, כן הוא בקרי, והעם, השמחת שונחה גדולה. וה"א היריעה צוללת השמחה שמורת הכנוי, ר"ל
שמחתו (חיהנן מלפס דוא דית פריידע גרמס). כשמחת בקציר, כאשר ישמחו הקולרים באקסם תבואת
השרה אל הכיס. יגילו, גבורי מלחמה המנלחים את אויביהם: (ג) עול קצלו, העול הכבד שהיו ישראל
קובלים. משנה שכמו, ונעה חובלים שהיה וכה על שכמם. כיום מדין, כמו שהסחות מדין צוללתות גרעיי

וְאֶל־אֶרֶץ יִבְיָט וְהִנֵּה צָרָה וְחֹשֶׁכָּה (כב) seinen Gott, und
 מַעֲוֶה צוֹקָה וְאֶפְלָה מִנְּדָחָ: (כג) ſchauet nach oben;
 לֹא מוֹעֵף לְאִשֶּׁר מוֹצֵק לָהּ פֶּעַר 22. Und blickt zur
 הָרֹאשׁוֹן הַלֵּל אֶרְצָה זְבֻלוֹן וְאַרְצָה Erde, und ſiehe, Ban-
 ת"א ואל ארץ ע"י ד' נ"ז: gigkeit und Finster-
niß, ermattet von
Bedrängniß, und
wird in die Nacht
hinabgeſtoßen. 23.

Denn nicht ermüdet Der, welcher es bedrängt; gering war (die Wegführung) in
 voriger Zeit, in dem Lande Sebulon und dem Lande Naſtali; ſtärker aber

רשי

לכם: ופנה למעלה. לזקק מלת הקצ"ה ולא ישמע כי יתחתם בזר דין וכן תידרש יונתן:
 (כב) ואל ארץ יבט. אולי ימצא עזר אשר שלח מלאכים הושע בן אלה אל סוף מלך
 מלכים (מלכים ז' י'): והנה זרה. כי לא יעזרוהו וגם שצנא יאל סנחריז לרעה לו:
 ומעוף צוקה. עיפות צוקה: ואפילה מנדח על ידי אפילה הוא מנדח שכן לשון נידוח
 נופל צאפלה כמו (ידמיה כ"ב) לכן יהיה דרכם להם כחלקלקות צאפילה ידחו ונפלו
 זה ולאפילה הם מנדחים: (כב) כי לא מועף לאשר מוצק לה. כי מלך אשר אשר
 ניתן למוצק ולהלך לה לארצכם אינו עוף ואינו עול מלצא עליהם עד שלט פעמים
 אחת צימי פקח (מלכים ז' ט"ז) אשר לקח את עיון ואת אצל מעבד ואת הקדש ואת
 הבגיל כל ארץ נפתלי והבגלות ההיא צננת ד' לאחו וצננת שמים עשרה ויער אלהי
 ישראל את דוח פול מלך אשר ויגלה לראובני ולבני ולחזי שצט המנשה מקדש זה
 (דברי הימים א' ה') ובגלות זה צננת שמים עשרם לאחו תחלת מדרו של הושע בן
 אלה כענין שנאמר (מלכים ז' י"ז) וימצא מלך אשר בהושע קשר ובו' לאחר שנשתעצז
 לו שמנה סנה ואין החשזון מפורש במקדש צבלי אצל יש ללמוד מצדיתת דסדר עולם
 והשלישית צננת שם לחזקיה שנת תשע למדרו של הושע אשר נלכדה שומרון היא עיר
 המלוכה וגלו כולם וזה האמור כאן כי לא עיפות לאויז אשר הוא מוצק לה לארץ
 ישראל האמורה צענין ואל ארץ יבט: כעת הראשון הקל ארצה וצולון הבגלות הזו האמצעי
 קלה תהיה כאותה של עת ראשון אשר הקל להבגלות את ארץ צבולון ונפתלי שאף
 צניהם לא בגלה אלא שני המעטות וחזי המטה שנעצר הירדן אצל האחרון והמטע
 השלישית הוא: הכבד. עיאת את הכל כמכבד את הצית. ויש לפרשו אף לשון כוזב לפי
 ענין המקדש שפתח ראשונה צלשון הקל ארצה וצולון והאחרון הכבד וכשאמר ישעיה
 כצואה זו כבד גלו הראשונים: דרך הים. אותן היוצצין על ימה של עזרים היא ארץ
 נפתלי שנאמר ים ודרום ירשה (דברים ל"ג): עזר הירדן. היא בגלות שניי של ראובן ובר:

באר

אז יתמזמרו בחמה ובקף על גורל כאבם, ויקללו ויחרפו את אלהיהם ואת מלכם. ופנה למעלה, ונקומו
 בפסוק הבא, ושעורו אם יפנה למעלה או שיביע אל הארץ, לא יהיה לו רק לרה וחשכה, כאלו ינאש בחשך
 ובאפלה. וליוזר כזה נוכל בשאר מקומות במקרא על האדם המדוכא בלדות ואבדה מקומו: (כב) מעוף צוקה.
 עיפות צוקה (רש"י). ולדעתי נעמקה הוי"ו ונקומו, והראוי מוצף בימני פעול כפויכות מן יעף, כמו בפסוק

שלחצרו. ושעורו העם הוא מועף ע"י הנוקה וקופו להיות מנדח צאפלה. ודברי רש"י בזה הם היותר נראים
 לפי הענין ולפי המליצה: (כב) בי לא מועף, כי מלך אשר, אשר ניתן למוצק ולהלך לה לארצכם, אינו
 עוף ואינו עול מלצא עליה (רש"י). חקל, בפעם הראשון לא הכבד מלך אשר כל כך על ישראל, כי
 תחלה פלחאר לא לקח כ"א מוקפת ערי ישראל, ואת יושביה הגלה אשרה (מלכים ז' ע"ו כ"ע). והיה זה קלם
 ארץ צבולן וקלת נפתלי. והאחרון, הכבד עליהם והגלה גם השארים, וזה היה בימיו הושע בן אלה (מלכים
 ז' י"ז). הים, ים הגליל, שהוא ימה של עזרים. בגליל הבגים, ארץ הגליל נחלקת לשני חלקים, בגליל קטלני

Todten für die Lebenden?" 20. Zum Gesetz, zur Offenbarung! Wahrlich sie werden so sprechen, was aber (dem Volke) keine Morgenröthe bringt: 21. Es zieht im Lande einher, schwer gedrückt und hungrig; und wenn es hungert, so ergrimmt es, und flucht auf seinen König und

הַחַיִּים אֱלֹהֵי-הַמָּתִים: (א) לְתוֹרָה וּלְתַעֲוִיָּה אִם-לֹא יֹאמְרוּ בְּדִבְרֵי הַזֶּה אֲשֶׁר יֵאָמַר לוֹ שֹׁחֵר: (ב) וְעֵבֶר בֵּה נִקְשָׁה וְרָעַב וְהָיָה כִּי-יִרְעַב וְהִתְקַצָּה וְקָלַל בְּמִדְבָּרוֹ וּבְאַלְהֵיוֹ וּפָנָה לְמַעַלָּה:

ת"א והיה כי עכו"ס ד', ז':

רשי

כאוב מאדן קולך ומעפר אמרתך תפליף: הלא עם אל אלהיו ידרש. זו תבא תשובתם: הלא עם כמונו אשר לו אלהים כאלהינו אל אלהיו ידרש שמה תאמרו לנו להיות כמותכם לדרוש זורכי החיים מן המתים: (ב) לתורה ולתעודה. מחוצר למעלה הימנו שמה נדרש אל המתים לתורה ולתעודה צעד החיים להורות לנו מה נעשה. כל זה לפי המדרש. ולפי פשוטו יש לפתור ובי יאמרו אליכם וגו'. גמד כנזאחו הוא שאמר ויסרני מלכת צדק העם הזה והוכיחו הקצ"ה לנציף ולקיעתו של חזקיה כשיאמרו אליכם שצנא וסיעתו שיראו את חזקיה מנעט צעכ"ס דרשו אל האוזנות ואל הידעונים ונדרו צעכ"ס כאשר עשו אזנות ה'אשונים והשיצו את המלכה אל סנדריו: הלא עם אל אלהיו ידרוש. עוזדים עכ"ס ודורשים צעד החיים אל המתים אף אתם יש לכם לעשות כן: לתורה ולתעודה. זו תבא תשובתכם שתאמרו את התורה כמה שנאמר למעלה לור תעודה חתום תורה ולא תאמינו לדבריהם: אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר. מאחר שחשיצו לו תשובה זו תראו ותשמעו אם יהיו מורים כשרים שצנא לדבריהם ויאמרו כדבר הזה אמת אשר אין לו לאלוה ארז וידעוני שום שחר אין ראוי לשחר פניו כן תירגם יונתן. ומדרש אברה על עלמו אינו מזרח השחר שהרי עינים לו ואינו רואה ואין יודיע על אחרים. ענין אחר אם לא יאמרו כדבר הזה עתה תראו אם לא יאמרו אליכם כדבר הזה דרשו אל האוזנות אע"פ שאין לו שחר ולא עתה צדק הזה לא יצונו כלומר אליכם כן: (בא) ועבר זה נקשה ורע. מוסר למעלה מהאמור צחלת הענין ויסרני מלכת צדק העם הזה ופי' מה הוא הדרך לא תאמרו קשר לקשר עשרת השננים שיתקשרו עם מלכי מלדים ופירש את עונשן והיה למקדש וכשלו צס וכל הענין. ועצר זה העוצר צאופה הדרך שעוזנים את הקצ"ה וסומכין על מלכי מלדים. נקשה מאודע קשה. נקשה ורענ כללה צללות קשות ורענ כי קושי ומאור ומלוק ורענ יצא עליהם צימי מאור שלש שנים שזר סנחרז על שומרון: והיה כי ירענ. וקלל. צענליס וצעלים שהיו עוזדים

באר

קול העופות, כמו שכתוב (למעלה ל"ח) כקום עגור כן אפליף אהבה כיונה, ומאמרו פה על דרך השאלה על קולות ונשמות וחשים זרים, אשר יתעו בהם ונשכיעי הנמחים והמנחשים את האוילים המאמינים בדברי שוא והצל כאלה. הלא עם, וקרא קלר, ובה משלמו: (השיבו להם): הלא עם אל אלהיו ידרוש (ולא) צעד החיים אל הנמחים וכן מחורגם: (ב) לתורה ולתעודה, כשצב אכזי בחורה ובתעודה, אם לא יאמרו כדבר הזה, ר"ל דרשו אל האוזנות ואל הידעונים, אבל מהדרישה הזאת לא יסיה שחר להם, אשר יעבור בחור, הארץ נקשה ורענ. ובה שחר על היסועה כמו החשך על החרות. וזה"ל מלת אשר אינו המלצרף, רק לאומת. והעטם, אם לא ישיבו: הלא עם אל אלהיו וגו' אז לא יסיה להם שחר, ומרגומו (ווען עם ניצט יתן טפריצט, וזו געהט חיהנן קיינע ווארענערקטעה חוין, חויד עם געהט חו. ג. ו. ח.): (בא) נקשה, קשה יומה, כמו (אויב לו) אם לא צכיתו לקשה יום. כי ירענ, כאשר תבאנה לרות רבות ורעות על ישראל, ויתעלפו צרענ מחוסר כל.

פָּנֵינוּ מִפֶּיַת יַעֲקֹב וְקִיִּיתִי לָוִי: (יח) הִנֵּה
אֲנִי וְהַיְלָדִים אֲשֶׁר־נָתַן־לִי יְהוָה
לְאֹתוֹת וּלְמוֹפְתִים בְּיִשְׂרָאֵל מֵעַם
יְהוָה צְבֹאוֹת הַשָּׁכֵן בְּהַר צִיּוֹן: (יט) וְכִי
יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם דְּרָשׁוּ אֶל־הָאֲבוֹת
וְאֶל־הַיִּדְעָנִים הַמְצַפְצִפִּים וְהַמְהַלְלִים
הַלֹּא־עִם אֶל־אֱלֹהֵיו יִדְרָשׁ בְּעַד

und hoffe auf ihn.
18. Siehe, ich und
die Knaben, die mir
der Herr gegeben,
sind Zeichen und
Vorbilder in Is-
rael von dem Herrn
der Heerschaaren, der
auf dem Berge Zion
thront. 19. Und
wenn sie zu euch
sprechen: „Befragt
die Todtenbeschwö-
rer und Zeichendeu-
ter, die da flüstern

ח' וְכִי יֹאמְרוּ מִיטָה ח' י"ג:

und murmeln,“ (so sagt:) „Soll nicht ein Volk seinen Gott befragen? die

רש"י

המסתיר פניו מעשרת השבטים קיימי לו לאמת דצרי אלה ולהושיע את צית דוד:
(יח) הנה אנכי והילדים וגו' לאותות. לשני אותות פורענות פקח כמו שנקרא הילד
מחר שלל חס זו ותצוה צית דוד כמו שנקרא הילד עמנו אל זהו היסוד צענין לפי
פשוטו. ומדע אברהם צדקאשת דבש אלחז שאלחז צתי כנסיות ובתי מדרשות שלא
ילמדו תיבוקות של צית דודן תורה אומר אל אין דבוי' אין תיישים אל אין לאן אין דועה
אברום לו לסלק שכינתו אמר לו הכניח כל מה שאתה קושר התעודה וחומם התורה לכותמי'
שלא תמלא צישראל לא יועיל לך: (יז) וחיתי לה' המסתיר פניו וגו'. אין לך נצואה
קשה כאותה שעה שאמר משה (דברים ל"א) ואנכי הסתר אסתיר פני ציוס ההוא והא'
נו ציוס הצניחה וענתה הסיירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו (שם):
יח] הנה אנכי והילדים וגו'. הם תלמידים שחנינין עליו כננים יהיו לאותות ולמופתים
שתקיים תורה צישראל על ידם: (יט) וכי יאמרו אליכם אמר ר' סימון צארה אצוי
של הושע דן צארה כיצא שני מקראות הללו ולא היה צה' כדי ספר ונטפלו צישעים וכיצא
אותם לבלות עשרת השבטים כשהגלה סמךדז לראצוני ולבדי (ובהלוהו עמהם) כמה שנה'
(ד"ה ח' ה') צארה צנו נשיא לראצוני הוא אשר הגלה פלאסר: וכי יאמרו אליכם. האומות:
דרשו אל האצות וגו' התלפפים והמהבים. לשון בגלוי הוא שאף הדבור אין צהס אלא
בעופות הללו שמפעטעין צקול' לשון ליפלוף והנה נופל צעופות כסום עביר כן אלפלוף
(לקמן ל"ח) אהבה כיונה וכן מלינו לשון ליפלוף צקול נמוך שנאמר (לקמן כ"ט) והי'

באר

האלהים, כמו שכתוב (למטה כ"ד) וכל בניך למודי ה'. ואולי הכוונה על אוריה הכהן וזכריהו בן יברכיהו צפוק
ב', שיעזרוהו לחסות התורה תחלה שאמר אל ה' לבאות תקדישו: (יז) והכתי', אף שצנח ה' עתה את ישראל,
בכל זאת אמר הכניח, שיקוה לו, כי ינאל דברו אשר דבר, להושיע את ירושלים מן מלך ארם ופקח בן
רמליסו: (יח) הנה אנכי וגו', מנעים שששטי לאות, כמו כתיבת הגליון וקריאה שפות הילדים, שאר ישוב
ומהר שלל חס צו, הם מנע' ה' לבאות, הכל כאמר לי מנע השם לבאות, ולא עשיתי דבר מנעמי: (יט) וכי
יאמרו, ואם יאמרו אליכם העם הזה דרשו אל האצות ואל הידעונים כמו שאנו עושים, הלא תראו כי הם מלפנפים
ומהבים, אם כן ראוי לדרוש מהם ולהאמין בהם, אחס תאמרו להם, הלא עם אל אלהיו ידרוש. אפי' אותם
שדרשים אל אלהים אחרים, כל עם ועם דורשים אל אלהיו. יש שיעשה אלוהי החמה, ויש שיעשה הלצנה,
ויש שאר הכוכבים, וכל אלה הם חיים ויש בהם כח, אע"פ שאין ראוי לדרוש מהם, כי הכח באל להם עשאל
יתברך, והוא ארון הכל ואלינו ראוי לדרוש, אבל זה שאחם אומרים לנו שדרוש אל האצות ואל הידעונים, הוא
דבר שאין הרעה סובלו. כי הנחמים אינם יודעים מאומה (רד"ק). המצפצפים והמהבים, עיקר הוראתן על

tet, fürchtet nicht, und laßt euch nicht schrecken! 13. Den Herrn der Heerschaaren, den haltet heilig; er sei eure Furcht, und er euer Schrecken! 14. Er wird eine Zuflucht sein 1), aber auch ein Stein des Anstoßes, ein Fels des Strauchelns den beiden Häusern Israel's, Schlinge und Fallstrick den Bewohnern Jerusalem's. 15. Es werden Viele daran

יג) אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֲתוּ תִקְרְיֶיֶשׁוּ וְהוּא מוֹרָאֲכֶם וְהוּא מַעֲרִיצְכֶם: (יד) וְהָיָה לְמִקְדָּשׁ וּלְאֵבֶן נֶגֶף וּלְצוּר מִכְשׁוֹל לְשְׁנֵי בְּתֵי יִשְׂרָאֵל לֶפֶס וּלְמוֹקֵשׁ לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם: (טו) וְכִשְׁלוּ בָם רַבִּים וְנָפְלוּ וְנִשְׁכְּרוּ וְנִקְשְׁוּ וְנִלְכְּדוּ: (טז) צוּר תַּעֲוֹדָה חֲתוּם תּוֹרָה בְּלִמְדֵי: (יז) וַחֲבִיתִי לַיהוָה הַמַּסְתִּיר

ת"א וְהָיָה לְמִקְדָּשׁ טס ל"ח: צוּר תַּעֲוֹדָה טס י"ח ק"ג: וַחֲבִיתִי ל'ח מַגֵּל נ' כ"ד:

straucheln, und fallen und sich verwunden, verstrickt und gefangen werden. 16. Binde ein die Ermahnung, versiegle die Lehre mit meinen Lehrlingen! 17. Ich harre auf den Herrn, der sein Antlitz verbirgt vor dem Hause Jakob's

רש"י

תקוף: (יג) והוא מעריצכם. מחזיקכם: (יד) והיה למקדש. אותה עלה שיען שצנא ושיען פקח להסנית מלכות צית דוד יהיה לסימן פירענות לצא עליהם. למקדש כמו התקדשו למחר (יהושע ב'): ולאזן נגף שהרגלים ננפים זה לשון מכשול כמו צטרם יתנבפו רגליכם (ירמיה יג) פן חגף צאצן רגליך (תהלים ל"א): ולזור מכשול הוא לשון אצן נגף שהלור הוא אצן: לשני צתי ישראל. שצאו להיות לפס ולמוקש ליושבי ירושלים ומי הם שני הצתים פקח צן דמליהו וסיעתו וסצנא וסיעתו: (טו) וכשלו צס דצים. צאותם האצנים וכשלו אלו וסיעתם סניהם יפלו ציר שובאיהם פקח נהרג שהרגו הושע וי' השצנים כפלו ציר סצחרצ וסצנא ילא מירושלים כשעלה סצחרצ מעליה לילך על תרהקה ומלך כוש טעף שצנא וסיעתו והלך לו: (טז) צוּר תַּעֲוֹדָה. כל זה מן הנצואה שצאמרה למעלה כי כה אמר ה' אלו ועוד אמר זאת לי צור תעודה לשון כעדות צבס היום ל' התדאה קשור התדאותי וחתום הפורה על לצ לימודי תלמידך ויראי שמים הנקראים לימודי ה' ואם תאמר אין ל' קשירה נופל צלימוד תורה נופל הוא צו שגא' קשרם על לצך תמיד (משלי ו'): (יז) וַחֲבִיתִי לה'. אמר ישעיה חגי המכסה לכ'

באור

ופה הוא יולא (דער אייך סרעקען אײנפֿלֶסס). והיה, השם יהיה לכם האמיתים בו, למשגב ומונס צעם הורה הזאת, אבל למכשול ולפוקה ולפס יקום למלכות ישראל ויהודה ככלל, וליושבי ירושלים המואקים במלכם. למקדש. הוא ארמון ומקום משגב שישגב אדם בו, (עמוס ה') מקדש מלך הוא (יר"ק). ולר"ח הכונה על המכסה במקדש, שהוא מנוס ומחסה להאזרחים בו: (טו) וכשלו צס. באצן נגף וכלור מכשול שזכר רד"ק: (טז) צוּר תַּעֲוֹדָה, צור ענין קשירה כמו מי לרר מים (משלי ל') ואמר השם להנציח: צור את התעודה אשר אכני מיעד על מלכות ישראל ויהודה, לעת בוא מלך אשור וחילו, להרחיק מאחך חשד הציף. בלמדי, עם למודי (מיט לוניהונג איינער זעהרלינגע), והלדקים והסכמים האמיתיים יקראו חלמדי

1) eigentlich: ein Tempel.

כָּל מִרְחָקֵי-אֶרֶץ הִרְתָּאֲזֹרִי וְחִתִּי
הִתְאֲזֹרִי וְחִתִּי: (י) עֲצֵי עֵצָה וְתַפְר
דְּבָרֵי דְבַר וְלֹא יָקִים כִּי עֲמָנִי אֵל:
(יב) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלֵי בְחֻזְקָת
הַיָּד וַיִּסְרֵנִי מִלְכַּת בְּדָרְךְ הָעַס-הַזֶּה
לֵאמֹר: (יג) לֹא-תֹאמְרוּן קֶשֶׁר לְכָל
אֲשֶׁר-יֹאמַר הָעַם הַזֶּה קֶשֶׁר וְאֶת-
מִוְרָאֵו לֹא-תִירָאוּ וְלֹא תַעֲרִיצוּ:

ihr sollt schon beben!
Hört es all' ihr fer-
nen Lande, rüstet
euch nur, ihr sollt
schon beben. rüstet
euch nur, ihr sollt
schon beben! 10.
Macht einen Rath-
schlag, er wird ver-
eitel; gebt einen
Befehl; er wird nicht
vollführt; denn Gott
ist mit uns. 11.
Denn so sprach der
Herr zu mir, als
seine Hand gewaltig
über mich kam 1),

תִּא לא תאמרון סס ב', כ"ו:

und er mich warnte, nicht auf den Wegen dieses Volkes zu wandeln: 12. Nennt
nicht Verschwörung Alles, was dieses Volk Verschwörung nennt, was es fürch-

רש"י

ותשדו: התאזרו וחיתו. התאזרו ככל מיני בצורה וסופכס להיות מתים: (י) עוצי. ל'
ליווי: (יא) בחזקת היד. בהתנזר הכנאה עלי כשהוסף לדבר אלי בדבר זה כמו שכתוב
למעלה ויוסף ה' דבר אלי (לעיל ז') וכל זה אמר (יחזקאל י"ז) ויד ה' עלי חזק ל'
כנאה: ויסרני מלכת וגו'. הוסידיני שלא להיות זעלז שגל הסופר וסיעתו שנקשרו
למרוד על חזקתו כמו שפורט בסנהדרין ויש רמז צספר הזה (לקמן כ"ג) לך צא
אל הסוכן וגו'. ויסרני כמו וליסרני: (יב) לא תאמרון קשר. אתם סיעתו של חזקיה
אע"פ שהן מועטין מסיעת שגל לא תאמרו אחרי דביו להטות: לכל אשר יאמר
העם הזה. שעם שגל לפי שהוא קשר דשעים זאינו מן המניין וכן נקשר של עשרת
השצטים שיתקשרו עם מלכי מלרים: ואת מוראו. העם הזה שהם אומרים לכם לירא
מסנחרז ולהסלים עמו לא תראו ולא תעריצו. לא תאמרו חזק הוא כן ת"י לא תימדון

באור

אויכיהם: (ט) רעו, לשון הסתדרות וריעות, וכן מרגום הכשיר: אחשדו עמואל. והרד"ק פי' לשון שדירה.
ען הרועש שבעד דבר, ואמר כנגד העמים הנאקפים עם מולך אשר שברו ואחר כן תהיו נשברים. והשנעים
זקנים קראו רעו, וממחר היעב אל והאזינו. וחיתו. לשון כלה ורעה מן חתם אלהים (בראשית ל"ה) ר"ל

אותם הגוים הבאים מארץ רחוקה, הסתקו ככל מאמלי כח למלחמה, ככל זאת סופכם להיות יראים ונפחדים:
(י) עוצו עזה, עלתכם הרעה על ירושלים. לא תקום ולא תהיה, והשפט אשר חרלם עליה לא ילא מכה
למועל, כי האל הנבזר יהיה צעורו: (יא) בחזקת היד, כאשר הסתקת עלי הכנאה, כמו היתה עלי יד ה'
(יחזקאל ל"ז). מלכת, יקר אחי שלא אלך בדרך העם הזה המואקים במלכות בית דוד, מפני מורא המלכים
האלה (רד"ק: יב) לא תאמרון קשר, אתם העובים לא תהיו כאלהים הפחותים. האלה, אשר אין להם
בעתון באלהים. והם אומרים שהסתדרות שני המלכים המכרים הוא קשר ואין מורא נגד מלכות בית דוד, ולא
היה להם ראות מפייהם. והרד"ק מזהק לפרש, לא תאמרון, לא תחשבו ומרלו זה שסתקשו ותמדרו במלכות
בית דוד. ואת מוראו, אל תיראו מחמת ריגן ופקח, שהם יראים אותם. ולא תעריצו, לשון פחד, כמו לא
תעריצו (דברים א'). והעם אל תפחדו מאויכיהם המרים עליכם: (יג) מעריצכם, ענינו כמו כחוב הקודם.

Rezin und des Soh-
nes Remalejahu's:

7. Darum läßt der
Herr die gewaltigen
und großen Gewäs-
ser des Stromes
gegen sie heran-
strömen (den König
von Assyrien und
all' seine Herrlich-
keit), der tritt über
alle seine Flußbette,
und geht über alle
seine Ufer, 8. und
dringt ein in Sehuba,
überschwemmend

strömt er fort, bis

an den Hals wird er reichen, und seine ausgebreiteten (Heres-) Flügel
füllen dein Land, so weit es ist, Emanuel! 9. Verbindet euch nur, ihr Völker,

רָצִין וּבֶן־רַמְלִיָּהוּ: (ז) וּלְכֹן הִנֵּה
אֲדָנִי מַעֲלָה עֲלֵיהֶם אֶת־מִי הַנָּהָר
הַעֲצוּמִים וְהַרְבֵּים אֶת־מַלְךְ אַשּׁוּר
וְאֶת־כָּל־כְּבוֹדוֹ וְעָלָה עַל־כָּל־אֲפִיקָיו
וַחֲלָךְ עַל־כָּל־גְּדוֹרֵתָיו: (ח) וַחֲלָךְ
בִּיהוּדָה שְׂמָךְ וְעָבַר עַד־צִוְיָאֵר יָבִיעַ
וְהָיָה מַשּׁוֹת כְּנָפָיו מִלֹּא־רֹחַב אֲרָצָךְ
עַמָּנוּ אֵל: (ט) רַעֲוֵי עַמִּים וַחֲתוּ וְהָאֲזִינוּ

ת"א וחלף ביהודה סס ודף ל' ה :

רשי

את מלכות בית דוד צימי אחז לפקח צן דמליה ובאן ניצא על שגא וסיעתו שדו למרד
חזקיהו ושמאסו צו על שדאיהו אלא היה צוחר השולחן מלכים אלא חוכל ליערל ידק
ועסוק צתורה עליו נאמר לדיק חוכל לשוצע נפשו (משני יג) וראו את פקח צן דמליה
חוכל ארצעים סאה גוזלות צקינח סעודה והיו מלעין על חזקיהו ואומדיון זה הבון
להיות מלך אלא אין זה מלך אלא דליו וצן דמליה היו דליוין למלך צחייקן וזהו ומשש
את דליון ובו' אמר לכס הקצ"ה אכלין אתם מתאו' אני מניא עליכם חוכלין דרנא
הנא ה' מעלה עליכם ובו' את מי הנא העומים תחת מי השילוח החלטים והנוחים:
(ז) ועלה. הנאד: על כל אפיקיו. יתבדדו לעלות על כל אפיקי מולא ימיו: וכלך.
הנאד ממולא: על כל גדותיו. על גידודיו הן שפתותיו הזקופות צמקים סהנאד
מוסך צין גידודין זקופין והוא כנפון מדוצ: (ח) וחלף ציהודס. צלך יחודס ושטף
צחזקס: עד לואר. עד עיקר חזק לוארס. ות"י עד ירושלים ימטו: מוטות כנפיו.
פרק קטן שצסוף הכנף קרוי מוטס. וראיתי צתנחומא. כמס. הס מוטות כנפי כתרנגול
אחד מן שטים צאחלוסי סנחצר מלא רוח צ ארץ יהודס: עמנו אל. הוא שצז יחודס
סצצטיוח הקצ"ה להיות עמס צימי חזקיהו כצדרי הנציהס שקרלה סס צנא עמנו אל:
(ט) רעו עמים. לשון דעהו דעך. ת"י איתחצרו. סתחצרו יחד אוחלוסי ס:חוצ: וחתו.

באור

לו בראשית מ"ט פסח כמים, חמורס פחזף, ונקרא בשלון רומי (נאחען) וערבחלו: (ז) הנהר, הוא
נהר פרס, ולעולם גדלו יקראיהו סופרי הקורס לפעמים בשם הנאד לצד. וידוע שהנאד הזה נובע מצין הרי
אדרע, ומי השלג הנחלים לחוכו צאביצ ובקין. יגדילו אוחו כל כך עד שילך על כל גדותיו. כבודו. חילו
ושרי לבאיו שהסנאד נהס. אפיקיו, פירוש הר"ק אף על פי שהאפיקים הס עומקס, רלה לומר שכל
הארץ חמולא מהס, כמו שהאפיקים מלאים מים, ועור מרובס ילכו על כל גדות האפיקים, והס שפמי
העומקס למועלה, שסס גבוהים מן העמק, וכן חמורגס: (ח) מסרת, הדגש הוא לחקרן כו"ן מונעו
מן נעה, ר"ל נעים מנחנה והספשוטו יהיה מלא רוחב של כל ארץ יהודס כלה (הכ"ל). כנפיו, הכנוי שצ
אל מלך אשור ובא על"הס על אשמי המלחמה צשמי קלות של חיל הלנא צשדה העערכה, וכן יאמר האסכמי
(דער רעכטע, דער זינקע פליגען), ארצך עמנואל. כמו שקרא לבנו עמנואל כן קורא את ארץ יהודס
עמנואל, ר"ל בעות אני שיעזור אליהם את יושבי ירושלים המסחזקס עם מלכות בית דוד, וינלעס מכף

וְאֶת־זַכְרִיָּהוּ בֶן־יְבִרְכֵיָּהוּ: (ג) וְאֶקְרַב
 אֶל־הַנְּבִיאָה וְתָהָר וְתִלְדַּר בֶּן וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֵלַי קְרָא שְׁמוֹ מִהֵרָ שְׁלַל חֵשׁ
 בּוֹ: (ד) כִּי בְּמָרָם יָדַע הַנַּעַר קְרָא
 אָבִי וְאִמִּי יִשָּׂא | אֶת־חֵיל דְּמִשְׁקָה
 וְאֶת שְׁלַל שְׁמָרוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר:
 (ה) וַיִּסֶּף יְהוָה דְּבַר אֵלַי עוֹד לֵאמֹר:
 (ו) יַעַן כִּי מָאֵם הָעָם הַזֶּה אֶת מִי
 הִשְׁלַח הַהֲלָכִים לֵאמֹר וּמִשּׁוֹשׁ אֶת־

nahete mich der Prophetin, sie ward schwanger, gebahr einen Sohn, und der Herr sprach zu mir: Nenne seinen Namen: Man eilt zur Beute, fliegt zum Raube. 4. Denn ehe der Knabe Vater und Mutter rufen kann, wird man den Reichthum von Damascus und die Beute Samariens vor dem König von Assyrien hertragen. 5. Der Herr redete weiter zu mir, und sprach: 6. Weil

* פתח באתנח

ת"א יען כי מאם סנהרין ז": ולכן חנה ס:

diefes Volk verachtet das sanfftfließende Waſſer des Schiloach, und ſich freuet des

רש"י

תָּרָאוּ שְׂתַקְּיִים כְּזֹאֵת אֲדוֹרִים תְּהִיוּ מִלִּפְנֵים שְׂתַקְּיִים כְּזֹאֵת זָכְרִים כֶּסֶם שֶׁעֲדוּתִי זָלָה סְכָחֵד עֲמוֹם וְיִשְׁעִיהוּ עֲמוֹם לְפִדְעוֹתָן שֶׁל י' הַשְּׁנָטִים וְיִשְׁדָּחַל גִּלְהָ וְגִלְהָ (עֲמוֹם ז') וְיִשְׁעִיהוּ (לְקַחַן מ"ז) לְהַשְׁתַּחֲוֹתוֹ שֶׁל חֻקִּיהוּ כְּשִׁימְלוֹךְ: (ג) וְתִלְדַּר בֶּן. הוּא הַבֶּן עֲלָמוֹ שְׁקִדָּה הַנְּבִיאָה עֲמָנוּ אֵל עַל שֶׁסָּהִי הַקֶּז"ה זַעֲזוֹתוֹ שֶׁל חֻקִּיהוּ כְּשִׁימְלוֹךְ וְאִי אִיפְשָׁר לומר שֶׁנֶּן שֶׁנִּי הוּא שְׁהִי שִׁנְיוֹ זַנְתָּ ד' לֵאמֹר כֹּאמְרָה כְּזֹאֵה זֶה וְזַנְתָּ ד' לֵאמֹר כְּהִדְג פָּקַח וְאִי אִפְשָׁר לִשְׁנֵי זִנִּים לְהוֹלִדַּר זַנְתָּ אַחַת זֶה אַחֵר זֶה וְיִשְׁעִיהוּ אֲדוֹר קְרָא שְׁמוֹ מִהֵרָ שְׁלַל עַל שֶׁסִּדְּרָה הַנְּבִיאָה לֵאמֹר עַל דְּלִין וְזֶן דְּמִלִּיכּוֹ שְׁהִי זָלָה לְעוֹל מְלִיכָה מְזִית דוֹר וְחִשְׁבָּה מְלִיכּוֹתוֹ שֶׁל חֻקִּיהוּ: (ד) יִשָּׂא אֶת חֵיל דְּמִשְׁקָה. וְיַעַל דְּמִשְׁקָה וְיַתְפַּסֶּה (מְלִיכִים ז' ע"ז): וְאֶת שְׁלַל שְׁמָרוֹן. וְאֶת שְׁהִדְג פָּקַח וְעַלֵּךְ הוֹשַׁע עֲלָה עֲלָיו שְׁלִמְכֵס מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְהִי לוֹ הוֹשַׁע עֲזָר וְנִתָּן לוֹ מִנְחָה וְשׁוֹחַד (ס"ז ע"ז) הוּא שְׁלַל שְׁמָרוֹן כֹּל אֵלֶּה הֵיךְ זַנְתָּ ד' לֵאמֹר: (ו) אֶת מִי הַשְׁלֹחַ. הַהֲלָכִים לֵאמֹר. זַעֲלֹכֹתָ דְּנִית דוֹר דְּמִדְּצַר לְהוֹן זִנִּית כְּמִי שִׁלְחָה דְּנִגְדִין זִנִּית. שִׁלְחָה תַעֲיִין הוּא וְשׁוֹמֵן גִּיחֹן וְשִׁלְחָה שְׁדָּה לְהַסִּיר

באור

הַנְּבִיאָה שְׁאֵמֶר: אַחֵר שְׂכַחְתִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, הִעֲדִיתִּי לִי עֲדִים נִלְמָנִים, שֶׁתִּהְיֶה כְּתוּבָה וְחֲתוּמָה עֲדִים, שֶׁכֵּן חֲסִים בְּקִרְבִּי (ר"ק): (ג) וְאֶקְרַב, לְד"ק אַחֵר זֶה קִרְבָּנִי, וְלְד"א כְּכִי קִרְבָּנִי אֵל הַנְּבִיאָה, וְכֹאשֶׁר יִלְדֶּה בֶּן אֲדוֹר ה' אֵלַי: קְרָא שְׁמוֹ. מִהֵרָ וְגו', ר"ל שִׁקְרָאוּ שְׁמוֹ מִהֵרָ שְׁלַל אֵל חֵשׁ בֶּן, כִּי עֲנִיִּם אַחֵר (ר"ק): (ד) יִשָּׂא, הַנּוֹשָׂא. אֶת חֵיל דְּמִשְׁקָה, רָחַם לְמַעַל וְז' ע"ז. וְאֶת שְׁלַל שְׁמָרוֹן, עֲלָה עֲלָיו שְׁלִמְכֵס מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְהִי לוֹ הוֹשַׁע עֲזָר וְשִׁב לוֹ מִנְחָה (מְלִיכִים ז' ע"ז): (ו) הַשְׁלַח, מִפְּקוֹד ח' נִרְאָה שֶׁהַכּוֹנֵן עַל אֲנָשֵׁי יִהְיֶה, אֲשֶׁר מֵאֲחוּר זִנִּית דוֹר, וְאֲדוֹר שֶׁהִיא מְלִיכּוֹת נִשְׁכָּח וְחִלּוֹשׁ, וְקִשְׁרוֹ עַל אֲחוּר לְהוֹדִירוֹ מִכְּסָּא, וְשִׁמְחוֹ לְקִרְבָּתוֹ כּוֹל דְּלִין וְפָקַח שִׁמְלִיכּוֹ אֶת עֲבָאֵל, וְעִי"ז הִכִּירָהוּ אֶת אֲחוּר לְקִרְבּוֹ מִלֵּךְ אַשּׁוּר לְעִזְרוֹ. הַשְׁלַח, שֶׁסִּדְּרָה הַנּוֹשָׂא לִפְנֵי הָעִיר יְרוּשָׁלַם, וְעִינָיו הֵם זָכִים וְעִינָיו מֵאֵל לְשָׁחֵת. וְלִדְעָה הַנֶּעֱשָׂרִים הוּא גִיחֹן הַמֶּלֶךְ בְּנִלְכָּדִים (א' א') לְב"ג וְהַשְׁלַח הַמִּלֵּךְ אֶת נִשְׁכָּח מִמֶּלֶךְ מִלֵּךְ, אֲדוֹר הַשְׁלֹחַ, אֵל הַלִּיכּוֹת מִי הַמִּעֵין הַנֶּחֱדָר וְהַנֶּעֱשִׂים הַזֶּה. וּמִשּׁוֹשׁ, ע"ד מְלִיכָה זֶה הֵשֵׁם בְּמִקּוֹם הַפֶּעַל וְשִׁשׁ, וְהַסְמִיכּוֹת עֲבָרָה מִלֵּךְ הַיָּחַם אֶת הַנֶּלֶךְ אֲחֵרֵי. וְדוּמָה

wurden, wird man nicht mehr kommen aus Furcht vor Dornen und Disteln; sie werden der Kinder Triß, von Schafen zer-treten.

8. 1. Der Herr sprach zu mir: Nimm dir eine große Tafel, und schreibe darauf mit Menschengriffel: & r

eilt zur Beute, fliegt zum Raube. 2. Ich nahm mir zuverlässige Zeugen, den Priester Uriah und Secharjahu, den Sohn Neberechjahu's. 3. Ich

יעדרון לא־תבוא שָׁמָּה יִרְאֵת שְׁמִיר
וְשִׁית וְהָיָה לְמִשְׁלַח שׁוֹר וּלְמִרְמָס
שָׁה:

ח (ה) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קַח־לָךְ גְּלִיּוֹן
גָּדוֹל וּכְתֹב עָלָיו בְּחֶרֶט אֲנֹשׁ
לְמַהֲרָ שְׁלַל חֵשׁ בּוֹ: (3) וְאֶעֱיֶדְהָ
לִי עֲדִים נְאֻמִּים אֵת אֲוִרְיָה הַכֹּהֵן

ת"א ואעידה לי מכות ג', כ"ד:

רש"י

לע"ז: לא תבא שמה יראת שמיר ושית. כי זהם יתעסקו לזרוע תצואה שמי אפשר
כלל התצואה אצל הגפנים יהיו לצו כי אותו הדור של חזקים יסונו אלי לעסוק צחורה
ולא לשחות יין וכן היתה כדאיתא צחלק צדקו מדן ועד צמר שבע ולא מלאו איש שלל
היה צקי צהלות איסור והיתר וטועא וטערה ועל אותו הדור הוא אומר והיה כל
מקום ובו' הוא שנאמר (משלי כ"ה) אשר העתיקו אנשי חזקים מלך יהודה: והיה
למשלח שור. שם ידעו צהמותיהם מדאם שמן:

ח (א) גליון. מנילה: צרפת אנוש. צמכת צכ צכ אשר ירון כל אנוש קורא צו אפילו.
אנוש כל שהוא ואפי' אינו חכם וכן תירבס אונקלוס כתב מפרש: למחר שללו
לצא סחורצ ולשלול את כל הון עשרת השבטים ולהחיש לצו צורכדנצר אחיו ואת לזקיהו
ודורו: (ב) ואעידה לי. גם צאותן הימים צימי יהויקים על אותו פורענות שני עדים
נאמנים האחד לצמר דעה העתידה לצא עליהם אוריה הכהן שהרגו יהויקים שנאמר
(ירמיה כ"ו) וגם איש היה מתנבא צס אוריה צן שמעיה מקדית יערים ויתנבא על העיר
הזאת ועל המקום הזה את כל דברי ירמיה: ואת זכריהו צן יזכריהו. צנת שנים
לדיוש עוד ישנו זקנים וזקנות צחוצות ירושלים (זכריה ח') אוריה סימן לזכריה אם

באור

לאכול הדשא מחק החומים והקוליס, ועדרי לאן ירמסו ההרים האלה, והוא ליור השממה. וכן נמשל הכרם
(למעלה ה') והיה למרמק ואשתורו בזה לא יומר ולא יעדור ועלה שמיר ושית. במסעדר, הוא שם הכלי
שחופרין בו. יעדרון, יחפרון. ל' תבא. פענ קמני צקיון נקבה, או שהוא לנוכח זכר והענין אחד.
יראת, הוראתו פה כמו חורר הפעל, בלי חבור מן, ויש הרבה שמות שהם כמו חוררי הפעלים. ולדעת
המפרשים והממתיקים העטם, שלא תבוא היראה משמיר ושית אל ההרים, אצל אינו מכוון לפי הענין
והמנילה. למשלח שור, כמו (שמות כ"ב) ושלח את בעירה.

ח (א) גליון, לוח (הכשרי). והרבים גליונים (למעלה ג' כ"ב). בחרט אנוש, כתב מפרש (הכ"ל). ופירש"י
צמכת אשר ירון כל אנוש הקורא בו. אפילו אנוש כל שהוא, ואפילו אינו חכם (ואיט געמיינען,
קונסטאנציען ליגען), והוראת מלת אנוש פה כמו השם החאר צוואגאריס. מלשון רומי (אולטעגאך גע-
מיין), נגזר מן השם צוואגוס (דער גראַסע הויפֿע, דאז געמיינע פֿאָקס), כי היו להם שני מיני
מכתשים; הא' מכתב הכהנים והכתמים ובעלי קוד, כמו חרטומי מלרים, והב' מכתב הרגיל אצל המון עם. חש,
צימרי מן חוש. לשון מהירות. בו, שם מן צו, כמו שלל. ושעורו הארבי יומחר לשלול שלל, ויחוש לכח צו.
ורש"י נמשך אחר הכשרי המחרגם המאמר בלשון לוי (ער איינע לור בייטע): (ב) ואעידה, אלה דברי

הִזְקֵן תִּסְפָּח׃ (בב) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
וַיְחַיֶּה-אִישׁ עִגְלָת בָּקָר וּשְׁתֵּי-צֹאֵן׃
(33) וְהָיָה מִרְבַּע עֲשׂוֹת חֶלֶב יֶאֱכֹל
חֲמֵאָה כִּי-חֲמֵאָה וּדְבֶשׁ יֹאכֹל כָּל-
הַנּוֹתָר בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ (34) וְהָיָה בַּיּוֹם
הַהוּא יִהְיֶה כָּל-מָקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה-
שֵׁם אֵלָּה גִּפְזוֹ בְּאֵלָּה כֶּסֶף לְשִׁמִּיר
וּלְשִׁית יִהְיֶה׃ (35) בְּחֲצִיִּם וּבִקְשֵׁת
יָבֵא שִׁמָּה כִּי שִׁמִּיר וּשִׁית תִּהְיֶה כָּל-
הָאָרֶץ׃ (36) וְכָל הַהָרִים אֲשֶׁר בְּמַעֲדָר

nimmt es weg. 21. Zu jener Zeit wird ein Jeder eine Kuh und zwei Schafe halten. 22. Und von der Menge gewonnener Milch wird er Rahm essen; ja, Rahm und Honig soll Jeder essen, der im Lande übrig bleibt. 23. Und zu jener Zeit geschieht es, daß jeder Ort, wo sonst tausend Weinstöcke standen, im Werth von tausend Silberlingen, den Dornen und Disteln zu Theil wird. 24. Mit Pfeil

und Bogen kommt man dorthin; denn voll von Dornen und Disteln wird das ganze Land sein. 25. Und auf alle Berge, die sonst mit der Hacke beackert

דעם

משריית: הזקן. שילטוניא. ורדתינו אמרו גילוח ממס ושפת הזקן חריכת' צאס הזקן זקן סנחויז כדאיתא צאגדת חלק: חספה תכלה וסחגלחת היא הדיגה וסחעדר חסדר: (כא) יהיה איס וגו'. ולפי שסחא ארלס דיקנית שיצוו סהיילות את ססחמות וסמעט סחותר אמן דרכס: (כב) וסיה מרדז וגו'. חלצ שיערז 'צ' סלאן סללו יצוו צעייהס סחלצ וסלכו סחמאה סוא שומן סחלצ: כל סחותר. סלדקיס ספלעיס מחדז סנחדר צסורה גדולה סיה מצטר לסס סחזומן לסס פרנסה אחר כל ססממון ססוא: (כג) וסיה ציוס ססוא. אסר סהיה סארץ סממה יסו' מקוס סיכיו סס לפני צא חילות: אלק ספק. סות אלק סספ יסיו לסמיר ולסית כי יסיוסם צעליהס וצורחין וסס מעלות קיסמסניס וסולעיס ועקדניס: (כד) סחציס וצקט יצא סמה. כל סרולה ליכנס לסחור יסא לרד קסט וסליס צידו לסלט עלמו מחיות רעוט וסחסיס ועקדניס: (כה) וכל סהיס. אסר סס סדות לצן לסצואה: אסר צמעדר יעדרון. סיא צמין חדיס סקודין פסויי"ד

באור

וידוע כי גליחת הזקן היא חרפה גדולה לאנשי קדם. וכל המשל הזה מורה על כניין חרוק העוקר את הכל: **(כא) והיה**, יזיר מעמד הארץ אזורי העולמות האלה. השדות והכרמים ששמו, ויושבי הארץ מהם משבו ומהם ברחו. ואדם אין לעבוד את האדמה. ולא יעלה על כ"א עשב ודשא למרעה מעט האלף והבקר אשר השחיר האויב. והמעט הזה ירעה כי נחשב בלי עורר עולה, כי אין שדה ואין כרם, ואין גדר וסוכה כעכשם, ואינן חלב ודבש, והעם המהר בדרך ימיה איש עובד בקר ובז' מתמקד הדגן והיתדות: **(כב) וירדש**, דעת דברים אשר תרבינה בנחלי הנחת: **(כג) יהיה** שם, כמו היה, וכן לא יסיר משה (בן נחרא). **לשמיר** ולשית, מיני מוחים והעטם כי נחמה לשור השחיתו את הארץ שנה אחר שנה (ה"ל): **(כד) בחרצים** וכו', לא יוכל אדם לבוא במקום הכרמים שהיו כי ארץ בחרצים נקצת. כי יפחד שיש יער שנחבאו ליסעוים אז חיות בחרמים (ה"ל): **(כה) וכל** ההרים, שיעור המקרא, גם ההרים אשר מקודם נעדרו בעמדר, שהיו שם שדות וכרמים, ערס בוא ימיל האויב אל הארץ, ישי עמה שמועוים, ולא יבוא שם אדם. מיראת השמיר וישיאם, ולכל שמה שמה רק הנחת

den König von Assyrien. 18. An jenem Tage wird der Herr herbeiflocken die Fliegen am Ende der Ströme Egyptens, und die Bienen im Lande Assyrien. 19. Die kommen und lagern sich insgesamt in den öden Thälern und Felsenklüften, in allen Dornhecken und in allen Ge-
sträuchen. 20. An jenem Tage scheert der Herr mit einem ge-
dungenen Scheermes-
ser, nämlich mit den Völkern jenseits des Stromes, mit dem König von Assyrien,

לֹא-בָאוּ לְמִיּוֹם סוּר-אֲפָרַיִם מֵעַל-
יְהוּדָה אֶת מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ (יח) וְהָיָה |
בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׂרָק יְהוָה לְזָבוּב אֲשֶׁר
בְּקֶצֶה יְאֵדֵי מִצְרַיִם וּלְדְבוּרָה אֲשֶׁר
בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר׃ (יט) וּבָאוּ וְנָחוּ כָל־
בְּנֵי הַבְּתוּרֹת וּבְנֵי קִיקֵי הַסְּלָעִים
וּבְכָל הַנְּעֻצִּים וּבְכָל הַנְּהַלְלִים׃
(כ) בַּיּוֹם הַהוּא יִגְלַח אֶדְנִי בַתְּעַר
הַשְּׂכִירָה בְּעֶבְרֵי נָהָר בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר
אֶת-הָרֹאשׁ וְשַׁעַר הַרְגָלִים וְגַם אֶת-

ת"א ובבל וכו' מגלה סס: ביום והיא ססדניו י"ח, ל"ה: וגם את
הזקן סס ז"ר:

das Haupt und das Haar der Füße, und auch den Bart

רש"י

(דבדני הימים ז' כ"ח) שגל מתחילה על אחז דכתיב ויצא עליו תנלת פלאסר וזר לו
ולא חזקו וזימי חזקיהו בנו נעשה הנס: (יח) ישראל ה'. ידמו להם שיתקצו:
לזבוב. חילות רבות כנזבים מארץ מצרים יצאו עם סמכד: יאדרי מצרים. לפי שכל
ארץ מצרים עשויה יאדרי שאין בהם יאדרי סס אלא נילוס עולה ומשקה: ולדבורה.
חיל מצרים עוקלים כדבורים: (יט) בנחלי הצחות. נחלי עמקים שדות צורים: ובנקיקי
הסלעים. לארז נקיקי נקדו' הנור: וכל הנעולים. מקום הסידים (שקדין צדו"ש
צלע"ו) וכן תחת הנעולין יעלה דגש (לקמן ט"ו): הנהלולים. צתי תושבתא: (כ) יגלח
בתער השכירה. הגדולה וכן גם שכירה צקרה (ידמיה מ"ו) תרגם יונתן דבדנא
יגלח: צעדי הכסד. צושני צעזר הנהר וצמי מן היסודים צמלך אזור את הראש יגלח
ואת שער הרגלים לפי שהוא דנוק נשתנה לינקד פת"ח: את הראש. הוא המלך: הרגלים.

באור

סמך על כל ערי יהודה ויכבשם: (יח) לזבוב, השגל חיל מצרים וחיל אשור לצבוע ולדבורה שיתאספו
ויבואו ויהיה, כמו שאמר למעלה, והנה ויהיה קל יבוא, וכן נאמר במשל כבדי כדבורים (רד"ק): (יט) ונחל,
אמר ונחל, לפי שהדבורים נחות על הספרים (הכ"ל). הבתים, חרות, כמו ואשתיהו בזה (למעלה ה'). ודגש
אחר הסי"ו, תנורת הנח. הנעצוצים, קבון קולים, מן נען בארמית (שטעקקען, שטעטען).
הנהללים, אין לו חדר, ופתחונו לפי עיניו. ולדעת רב סעדיה, הוא מין קולים (אין) שטעטענראגעני
דער דאָרנטערדיק: (כ) בתער השכירה, נלשון שר, ועיניו תער לקוחה בשכר. בעברי' נהר, זה באר
של תער השכירה, ראה לומר העמים היושבים בעבר הנהר והיא נהר פרת, הם תער השכירה, והמאמר במלך
אשור נבאר יוסר. ומוכן מעלנו שהשכר הוא השלל והבזה. ולזר כזה בספר (יחזקאל כ"ע, י"ח י"ע כ'),
שיתן חלסים לנבוכדנצר את ארץ מצרים לשכר העבודה הגדולה אשר העביר את חילו אל עיר נור, ושלל
שללה וכזו בזה: חספה, לשון כריחה וכליון, כמו האף חספה לזיק עם רשע (בראשית י"ח), ראה לומר
תער השכירה חספה גם את חסון. ובא תער גם בלשון נקבה (יחזקאל ה' א'), תער הגלבים חספה.

הַלֹּאֹת אֲנֹשִׁים כִּי תִלְאוּ גַם אֶת־
אֱלֹהֵי: (יז) לָכֵן יִתֵּן אֲדֹנִי הוּא לָכֵם
אוֹת הִנֵּה הָעֵלְמָה הָרָה וְיִלְדֶת
בֶּן וְקָרְאת שְׁמוֹ עִמְנוּאֵל: (טו) חֲמָאָה
וּדְבַשׁ יֵאכֹל לְדַעְתּוֹ מֵאוֹם בָּרֶעַ
וּבְחֹר בְּשׁוֹב: (טז) כִּי בְּשָׂרָם יֵדַע הַנְּעָר
מֵאוֹם בָּרֶעַ וּבְחֹר בְּשׁוֹב הַעֵזֹב
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אִתָּה קֵץ מִפְּנֵי שְׁנֵי
מַלְכֶיהָ: (יז) יָבִיא יְהוָה עָלֶיךָ וְעַל־
עַמֶּךָ וְעַל־בֵּית אָבִיךָ יָמִים אֲשֶׁר

schen zu ermüden, daß ihr auch meinen Gott ermüden wollet? 14. Darum wird der Herr selbst euch ein Zeichen geben. Siehe, die junge Frau wird schwanger werden, und einen Sohn gebären, und seinen Namen nennen: Emanuel (Gott mit ihm). 15. Rahm und Hohnig wird er essen, sobald er weiß das Böse zu verwerfen und das Gute zu wählen. 16. Denn

ehe der Knabe wissen wird, das Böse zu verwerfen und das Gute zu wählen, wird das Land bereits verödet sein, vor dessen zwei Königten dir grauer. 17. Doch bringt der Herr über dich, über dein Volk, und über dein Vaterhaus Tage, wie sie nicht gewesen, seit Esrajim abgefallen von Sejuda, (er bringt)

רש"י

לפניו דרשעכס: (יז) יתן אדוני הוא לכם אות. יתי הוא מאליו על כדחכס: (טו) חמאָה ודבש יאכל. הוולד שתבא ארלנו מלאה כל עוז: לדעתו מאום דרע ונחור צטוז. כסידע למאום דרע ונחור צטוז ומאין לנו הטובה הזאת הלא עתה הארץ חרבה צנדדווי מלכי ארס ופקח צן דמליכו: (טז) כי צטרס ידע הנער מאום דרע ונחור צטוז. תעוז הארץ מיוסצי ארמת דלין וארמת פקח אשר אתה קן ויבור מפני שני מלכים דלין ופקח שצאותה סנה עלה מלך אשור על דעשק כי שדרו אחז כמה שנאמר צספר (מלכים ט"ז) ויתפסה ויגלה קירה ואת דלין המית ואותה סנה (סס) ויקשר קשר הוטע צן אלה אל פקח צן דמליכו ויכהו וימיתו צסנת עשדים ליתס (סס) שהוא סנת ארצו לצחו: (יז) יביא ה' עליך ועל עמך. על חזקיהו צנך המולך אסריך ולפי שהוא לדיק לא קראו צנו. ימים אשר לא צלו. מיום שנחלקה מלכות צית דוד וסר אסרים מעל יהודה ומה סס הימים ימי חיל מלך אשור ואף צהס יעשה ליחודה נס וכן מלינו

באור

מה שמחיר להיות, הנה עומאל, שהס יעזרס ויהיה עומס צלרס שהס עומדים צעבור שני המלכים, ושאר ישוב, ששארית ישראל יעשו חסובה: (טו) לדעתו, כאשר ידע: (טז) כי צטרס, כימי פקח מלך ישראל בא חגלה פלאקר מלך אשור וגו' (מלכים ב' ט"ז, כ"ט), ועוד (סס ט"ז, ט') ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפסה ויגלה קירה ואת דלין המית. קץ, לשון מורא ופחד וגם בעול וסעוב, כמו ויקולו מפני צני ישראל. 'וכאלו כחוב: אשר מפני שני מלכים אלה קן, שחקן ופניהס. וסעור הכסוביס, שאמר הכניא לחזח: הקד ירא עתה מפני שני המלכים הארים, על ירושלים; צטרס יבוא הנער לידי ידיעות טוב ורע, שצנז ארצתס וסיהיס שמוס, כי יגלו יושביה: (יז) למיום קור, מיום שנחלקה מלכות צית דוד, והיום ההוא היה יום רע, כי מן העת ההיא נגדעה קרן ישראל. את מלך אשור, ר"ל יבוא חס מלך אשור עליך. וסיעור המוקר, אף כי שחלל נאחס ומסרסאל עוד יבואו עליך ימים וגו', וכאשר בא צאמת חגלה פלאקר כימי וסלר לו, וכימי חזקיהו צנו בא

und das Haupt von Damaskus Rezin, (und in fünf und siebenzig Jahren ist Efrajim zertrümmert und kein Volk mehr). 9. Und das Haupt Efrajim's bleibt Samarien, und das Haupt Samariens Remalejahu's Sohn, wenn ihr nicht vertrauet, so habt ihr keinen festen Bestand. 10. Der Herr redete ferner zu Achas, und sprach: 11. Fordere dir ein Zeichen von dem Herrn, deinem Gott; fordere es in der Tiefe, oder hoch in der Höhe. 12. Achas sprach: Ich mag nicht fordern, und will den Herrn nicht versuchen. 13. Da sprach Bener: Hört Den, Haus David's! Ist's euch nicht genug, Men-

דַּמְשֶׁק רִצִּין וּבַעֲזֹר שְׁשִׁים וְחֲמֵשׁ
שָׁנָה יַחַת אֲפְרַיִם מֵעַם: (ט) וְרֹאשׁ
אֲפְרַיִם שְׁמֵרוֹן וְרֹאשׁ שְׁמֵרוֹן בֶּן-
רַמְלִיָּהוּ אִם לֹא תִאֲמִינִי כִי לֹא
תִאֲמַנִּי: (י) וַיֹּסֶף יְהוָה דְּבַר אֶל-אָחִי
לֵאמֹר: (יא) שְׁאַל-לָךְ אוֹת מֵעַם יְהוָה:
אֱלֹהֶיךָ הֵעֲמֵק שְׁאֵלָה אוֹ הִגְבֵּה
לְמַעַלָּה: (יב) וַיֹּאמֶר אָחִי לֹא-אֶשְׁאֵל
וְלֹא-אֶנְפֹּס אֶת-יְהוָה: (יג) וַיֹּאמֶר
שְׁמַעֲיָנָה בִּית דָּוִד הִמַּעַט מִכֶּם

רשי

שנה ואי איפשר ליענות ובעזר ששים וחמש שנה מיום שאמר ישעיה נבואה זו שהרי צימי אחז אמרה והס גלו צנפת שס לחזקיהו וכן מפורש צדור עולם שמה הכתוב לנבואתו של עמוס: (ט) אם לא תאמינו. לנבואתי אתם ואחז ועמו אשר ידעתי כי רשעו אתם: לא תאמינו. לא אמונ צכס: (י) ויוסף ה'. ואוסוף נבוא דה': (יא) שאל לך אות. לדבר הזה כי ידעתוך שאין אתה מאמין לדברי הקצ"ה: העמק שאלה. העמק ושאל שאלה כמו שמעיה סלחה (דניאל ט"ו) שאל אות צעמקי תהום לחיות לך מת או הבזה למעלה שאל אות צעמים: (יב) ולא תנסה. אין דלונני שיתקדש שמו על ידי: (יג) הלאות אנשים. נבואי ה': כי תללו וגו'. לפי שהוא יודע שאתם אין מאמינים זו והובעתם

באור

ששים וחמש שנים, תחלת זה התשבון בשנת הרעש שהיה בימי עוזיה. שהתנבא עמוס (שס ז' י"ז) וישראל נלה יגלה (רד"ק). יחת, לשון שפירה, כמו יחסו מייניו (שמואל א' ב'). מַעַם, ע"י שהיה כשר יחדל להיות עם: (ט) תאמינו, כנפעל וענינו קיום. כמו יחד צמקום נאמן, ויום לא נאמנו. ושעורו, אם אין לכם צמקון בה'. כמו והאמין בה' (בראשית ט"ו), לא יהיה לכם חזק וקיום, והוא לשון נופל על לשון. ונלח כי אינו רק לאמת (פירוש), ולכן הוא צמקיק. ונהשתקת החכם לוטע הער (ג'ייבט חייהר ניבט, בלייבט חייהר ניבט): (יא) העמק שאלה, לוי אחר לוי בלל דבוק וי"ה, וכננהו (יחזקאל כ"א) התאחרי הימני, ונלח שאלה על משקל ה' שונת (דניאל ט'), כאלו אמר: שאל והעמק שאלה שחיה לנעה, או הגבה לנעה (מדברי הראש"ע). ויש קוראים שאלה: (יב) ולא תנסה, דרך הפול ושחוק אמר אחז אל הנביא: איני חושש כל כך לדברי נבואתך, שאנקה את האל הגדול והאגוס בצבורו, ולכן כעס הנביא, ודבר אחר קשות: (יג) תלמי, פעל יולא מבין הפעיל, וענינו עישות ויגיעה, על דרך הונעתם ה' בדבריהם (וולאכי ב'). ושעורו, לא די לכם להעמיס ערמכם ונחמכם על האנשים, עד שיאבדו כח הסבלנות, כי גם תללו את אלהי, להקליף אותם בדבריהם, ולא יאריך עוד אפר: (יד) הוא, נעלמו אף שאינם שואלים ונאנו, ולא חאנינו בו על כרחם. וקראת, העלמה, ובא חיינו צמקום ה"ה הנקבה, (כמו שנות ה') ונעמק עמק (כן עזרא) עמנואל. ז"ל הארז"ע: והישר בעיני, שנעמאל הוא בן ישעיה, גם כן שאר יסוב, וכל אחד נאלה הבנים נקראו ללות

בַּחֲרֵי־אֶף רָצִין וְאָרֶם וּבִן־רַמְלִיָּהוּ:
 (א) יַעַן כִּי־יַעַץ עָלֶיךָ אָרֶם רָעָה אִפְרַיִם
 וּבִן־רַמְלִיָּהוּ לֹא־מָדָה: (ו) גַּעֲלָהּ בִיהוּדָה
 וּנְבִיקָצְנָה וּנְבִיקֵעַנָּה יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ וְנִמְלִיךְ
 מֶלֶךְ בְּתוֹכָהּ אֶת בֶּן־טַבְאָל: * (ז) כֹּה
 אָמַר אֲדֹנָי יְהוֹה לֹא תִקּוּם וְלֹא
 תִהְיֶה: (ח) כִּי־רָאִשׁ אָרֶם דָּמָשֶׁק וְרָאִשׁ

zage nicht vor diesen beiden Enden rauchender Feuerbrände, bei dem entbrannten Zorne Rezin's und Syriens und des Sohnes Remaleja-hu's! 5. Weil die Syrer einen bösen Anschlag wider dich gefaßt, Eſraim und Remaleja-hu's Sohn; und ſprechen: 6. Laßt uns hinanziehen wider Sehudā,

* ע"כ ומסיימין בקפסיל ט' עם ב' פסוקים ה' ו'
 es (Jerusalem) bedrängen und uns öffnen und zum König darin setzen Tabeal's Sohn. 7. So spricht Gott, der Herr, alio: Es wird nicht vollführt und geschieht nicht; 8. Sondern das Haupt Syriens bleibt Damascus,

רשי

שכנתה שלהצט שלהם. אוריס טישונ"ש זלע"ז: (ו) ונביצנה. נעורדם צמלחצם: ונביצנה אלינו. גסוה אורם עמנו כצקעה זו שהוה שיה וכן ת"י ונשוין עמנא שיהו שוין עם עשרת השצנים צמלך אחד: את זן טבאל. זן הטור אלינו כן ת"י ויש לפרש טור צעיני המקום ונבמטריא של אוריות אלנ"ס טבאל הוה דמלא ט"ר צ"ס ח"ל זן טבאל זן דמלא: (ז) לא תקום. עלתם זאת שתהא יהודה כצושה תחתיהם: (ח) כי ראש ארם דמשק. ואין לירושלים עממם כלום: גראש דמשק רלין. דרמשק יהיה ראש לא צירושלים וגם פקח ועשרת השצנים צעור ששים וחמש שנה מיום שננור צימי עמוס וישראל בלה יגלה מעל ארמחו (עמוס ז'): יחס אפרים. תרונן אפרים עמם סיגלה סנחורז עם מלכס הושע זן אלה לא וחסוז מנצואת עמוס עד טבלו עשרת השצנים ותמלאם ס"ה שנים נצואות עמוס היתה שתי שנים לפני שנחנבע עוזיה שנאמ' (נעמוס ח') שנתי' לפני הרעש ועוזיה נתנגע עשרים וחמש שנה הרי כ"ז וי"ו של יוחס וי"ו של אחז ר' של חזקיהו שנאמ' (מלכים ז' י"ט) וילכדה צננת שט לחזקיהו הוה שנת תשע להושע ויגל את ישראל אשורה הרי ששים וחמש ומניין שימי חלוטו של עוזיהו כ"ה שנים שנאמ' (שם ט"ו) צננת עשרים ושצע לירצעם זן יואש מלך ישראל מלך עוזיה זן אמליה על יהודה אפשר לומר והלא עוזיהו וירצעם מלכו כאחת לפי חשבון שתמלא צספר מלכים אלא שמלך מלכות מנובעת צננת עשרים ושצע למלכו נחנגע והוה מלך חמשים וששים

באור

לך אל חירא (רד"ק). זנבית האורים, האור ען שננודין בו האש, ואינו עשוי להדליק, אלא ששערך מאליו ננעט, כשננודין בו האש חויר, וכששערך עד שנעשה קטן, שאין ראוי לאוחזתו ביד, משליכין אותו לכל אחר והוה עשן, ויקרא זנב האור, וכמו שאין בו כח להבעיר דבר, אלא שהוא עשן ונולעד בני הבית ננעט, כן אלה המלכים בלו בחרון אפס, אבל אין כח בהם לבלות, וננעט זמן יכלה עשנס וישננו להם (הכ"ל): (ז) ונביצנה, כמו הפוך ונציקפה מנצחם לוק, ענין לכן דוחק, והסנוי מוסב על ירושלים, וכן לנעט (כ"ע ב') והציקותי

לאריאל, חם ירושלים, וכן פי' בעל חזר הרשנים. ונבקייענה, נבקיעה חוונותיה וכננס זה, וחסית ברשותנו רד"ק). בן טבאל, הנכון שיה איש מבני אפרים, שהיו חושבים להנליכו צירושלים (הכ"ל): (ז) ל תקום, צענור שיעלו ארם ואפרים רעה על יהודה, וחשבנו לכצשה תחת ידם, לכן חזר ס' שלא תקום עלתם הרעה ולא תהיה: (ח) כי ראש, העשם שראש ערי מלך ארם היא דמשק, ובה ימלוד, ומה לו למשל על ירושלים?

Uſijah's, des Königs von Jehuda, daß Rezin, der König von Syrien, und Beſach, der Sohn Remalejahu's, der König von Israel, herangezogen gegen Jerusalem, zum Streite wider daselbe; aber sie vermochten nicht, es zu bekriegen. 2. Als man dem Hause David's berichtete, und sprach: Die Syrer stehen in Eſrajim: da hefte sein Herz und das Herz seines Volkes, wie die Bäume des Waldes vor dem Winde erheben. 3. Da sprach der Herr zu Jesajah: Gehe hinaus, Achas entgegen, du und Sacher Jaſchub, dein Sohn, an's Ende der Wasserleitung des obern Teiches, auf der Straße zum Wäſcherfelde. 4. Und ſprich zu ihm: Hüte dich, und ſei ruhig, fürchte dich nicht, und dein Herz ver-

אָרם וּפָקַח בְּדַרְמְלִיָּהּ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
יְרוּשָׁלַם לְמִלְחָמָה עָלֶיהָ וְלֹא יָכֹל
לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ: (3) וַיָּבֹר לְבֵית דָּוִד
לֵאמֹר גָּחָה אָרֶם עַל־אֲפְרַיִם וַיָּנֶע
לִבָּבוּ וּלְלִבָּב עִמּוֹ כְּנוּעַ עֲצִי־יֶעֱר
מִפְּנֵי־רוּחַ: (4) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
יִשְׁעִיָּהוּ צֹא־נָא לִקְרֹאת אַחָז אֹתָהּ
וְשֹׂאֵר יִשׁוּב בְּנֵה אֶל־קֶצֶה הַתְּעֹלָה
הַפְּרָכָה הָעֲלִינָה אֶל־מִסְלַת שְׂדֵה
כּוֹבֶם: (7) וַאֲמַרְתָּ אֵלָיו הֲשֹׁמֵר
וְהַשְׁקֵט אֶל־תִּירָא וּלְכַבֵּךְ אֶל־יֶרֶךְ
מִשְׁנֵי זִנְבוֹת הָאֲוִדִים הָעֹשִׂיִם הָאֵלֶּה

ת"א ויאמר ה' סוכיני י"ח ק"ד

רש"י

אזותיו סיו לדיקים לפיכך אי אפשר לפסוט ידי זו הדא הוא ולא יכול להלחם עליו
מפני זכות אצות צדאשית דב: (ב) ויגר לצות דוד. לפי שדע היה לא הזכיר שמו:
נחה ארם על אפרים. נתחנך מלך ארם על מלך ישראל לצא עליו. נחה לשון נקצה
על שם שהמלכות נחה פושי"ר צלע"ז לשון וינח וינח צלע"ז לשון נקצה (שמות ו'): וינע
לצור. לפי שכבר נלחם צם כל אחד מהם צפני עמלו ויכלו לו שחאמ' ויתנכו ה' זיר
מלך ארם וגו' (ד"ה ז' כ"ח) ואומר ויהרג פקח צן דמליהו ק"כ אלק איש (שם):
כנוע עלי יעד. קול אילני סדק נשמע ויתר מכל אילני פירי כדאיתא צדאשית דב:
(ג) ושאר יסוד. צנך. שארית מעט שיסודו אלי על ידך והם כצנך: אל קלת תעלת. שם
תמלאהו. תעלת פושי"ר צלע"ז: צדכא. כעין מקוה מים שמושין לרבים: העליונה.
צמודד ההר ויש צדכא אחרת למטה הימנה צתחתיו: שד כוצס. שהכוצסים שוטחים
שם צדכא לנגס כן תירגס ויכתן. ורצותינו דרשו ככע אחז לפני ישעיהו ושם על
דאשו אוכלא דקארי כפה עליו כלי פ' תנוקס. של כוצסים שמוזלפין צו מים על הצדכא:
(ד) השמר. שם צלום כיון שמריו: זכרות האודים העשנים. יהיו צעניך אודים

באר

(כן עזרא): (ג) תעלת. היא אלה המים, הנושבת מן הצדכא: (ד) השמר, השמר מעשות מלחמה והשקט

תִּשְׂאֶה שְׂמֶמָה: (יג) וְרַחֵק יִהְיֶה אֶת־
הָאָדָם וְרֵבָה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:
(יד) וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירִיה וְשִׁבְה וְהִיתָה
לְבַעַר כְּאֵלֶּה וּכְאֵלֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלְכָת
מִצֵּבֶת בָּם זֶרַע קָדֵשׁ מִצֵּבֶתָהּ:

sind und unbewohnt, und die Häuser menschenleer, und das Land verwüftet ist zur Steppe. 12. Und der Herr die Menschen weg- führt, und die Ver- ödung groß gewor- den im Lande. 13. Und bleibt noch der zehnte Theil darin, so wird er ebenfalls vertilgt, doch wie der Terebinthe und der Eiche beim Ab-

ז וַיְהִי בִּימֵי אָחֻז בְּנֵי־וֹתָם בְּנֵי־עֲזִיָּהוּ
מֶלֶךְ יְהוּדָה עָלָה רִצִּין מֶלֶךְ־

ת"א ועוד בה כחצות י"ב, ק"ג: ויהי בימי מנלס ח', י':

fallen der Blätter ein Stamm zurück bleibt, so bleibt ihm 1) als Stamm ein heiliges Geschlecht.

7. 1. Es geschah in den Tagen Achas', des Sohnes Jotham's, des Sohnes

רשימי

צעיניו. נתנו לנס שלא ישמעו דברי נביאי' שהם ידאי' שמא ייטנו צעיניה' דכריו ויזינו בלנס וישוצו אלי והיא רפואת': (יא) עד מתו. וכדורו את לנס ולא ישמעו: ויאמר ידעתי כי לא יסוצו עד תצא פורענות עליה' וילכו צבולה ושאו עריהם מאין יושב: שאו תשאה. לשון גלמוד מאין יושב: (יב) ורבה העוזבה. שהלך תעוז מהם וכך הלשון ירצו מקומות עוזבים בקרב הארץ: (יג) ועוד צב עשירי'. בס אותה השאלית אשיז ידי עליה צליוף אחר לירוף והיתה לצער עד שלא ישארו אלא לריקים במורים שיסוצו אלי בכל לנס: כאלה וכאלון. אשר צעת זמן שכת שיהן סהן משליכין עלין שלהן צימי הסתיו שילוך אחר שילוך עד שאין נותר צב זולתן המלכה אף הם זרע הקד' הנמלאין צב עומדין בקדושתן הם יהיו לה למצבת. ד"א מצבת' נעיעהם לכך איני מכלה אותה שאני נעעתיס זרע קדש. ויש פותר' שער שלכת היתה צידושלים כמו שאמר ד"ה (א' כ"ו) והיו הם אלה ואלון נעועים:

ז (א) ויהי בימי אחז. מה דאם הכתוב לייחסו אלא מפני שסופו של הכתוב לומר ולא יכול להלחם עליה ולמדך שזכות אצות עמדה לו אמרו מלאכי השגת לפני הקצ"ה ווי (ס"א) מי הוא זה שמלך דשע זה אמר להם צן יתם הוא צן עוזיחו הוא

באור

רולים לשמוע חוכמות? (יב) ורחק. וירחקם ויוליכם אל ארץ אחרת. ומלת אדם צא על הכלל. העוזבה, כלל אל הכתובים והשדוים העוזבים והשוממים מאין אדם. וי"א שהוא שם ששקל מלכות העוזבה שפתייה הארץ נעזבה מהם רבה חסיה ר"ל זמן רב (כן מלך): (יד) עשירייה, חד מן עשרה הכפרי. לבער ענין, כליון. כמו ובערם הרע מקרבך. בשלכת, בעם החורף שהאלינות משליכים את עליהם. ומלת בשלכת שם וחקרה וד"א נידך עם נבל בהפעיל. ר"ל כריחת העץ, ויתרגם (בריינ פֶּלֶנְעֵן). ודומה לו: כי השליכו משכנותיו (ירמי' ט' י"א), לשון הריסה (חומוערפֶּעֵן). מצבתה, כנוי הנקבה שב אל ארץ בפסוק י"ב, וכן פירש בן מנח:

ז (א) לחלחם עליה, לא מפני חזק יהודה וירושלים, שהרי הם פחדו, אלא שלא ראה האל לחתם בידם (ד"ק): (ב) אפרים, בעבור היות המלך על עשרת השננים בחלמה מאפרים, חקרא המלכות בן

Vergehen, und deine Sünde versöhnt. 8. Ich hörte die Stimme des Herrn, der sprach: Wen soll ich senden, und wer wird unser Bote sein? Da sprach ich: Hier bin ich, sende mich! 9. Da sprach er: Geh' und sprich zu diesem Volke: Ihr hört wohl, aber ihr merkt nicht darauf, ihr seht wohl, aber erkennt nicht; 10. so sei denn verstopft das Herz dieses Volkes, seine Ohren seien taub, und seine Augen verklebt, daß es nicht sehe mit seinen Augen, und mit seinen Ohren nicht höre, und sein Herz nicht fühle, und es sich nicht bekehre und geheilt werde. 11. Da sprach ich: Wie lange, Herr? Er sprach: So lange, bis die Städte wüßt

וְסָר עֲוֹנָהּ וְחָטְאתָהּ תִּכְפֹּר: (ח) וְאַשְׁמַע אֶת-קוֹל אֲדֹנָי אֲמַר אֶת-מִי-אַשְׁלַח וּמִי יֵלֶךְ--לָנוּ וְאֲמַר הִנְנִי שְׁלַחְנִי: (ט) וַיֹּאמֶר לִּי וַיֹּאמְרָהּ לָעַם הַזֶּה שְׁמָעוּ שְׁמָעוּ וְאַל-תִּבְּיִנוּ וּרְאוּ רְאוּ וְאַל-תִּדְּעוּ: (י) הַשִּׁמְן לִבְהָעֵם הַזֶּה וְאָזְנוֹ הַכֶּבֶד וְעֵינָיו הַשֶּׁעַ פֶּן-יִרְאֶה בְּעֵינָיו וּבְהִזְוִנוֹ יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יִבִּין וְשָׁב וּרְפָא לוֹ: (יא) וְאֲמַר עַד-מָתִי אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אִם-יִשְׁאוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשְׁבֵי בָתִּים מֵאֵין אָדָם וְהָאֲדָמָה

ת"א וסר עונך זכרות ה', נ"ה שנת ט"ז קי"ט: השמן לב ר"ה ז', י"ז.
עקדה סער ל"ח: ולבבו יבין מבלה ז', י"ז:

רש"י

הזק נתחומא וזה שנאמר כי דב מאר מחכו (יואל ז') אלו מלאכים כי עזוס עושי דברו (סס) הם הנביאים: (ח) את מי אשלח. להוביח את ישראל שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס לפי שהיה כנז לשון והוא נתנצל שנתים לפני הרעש והיו ישראל אומרים הניח הקנ"ה את העולם והסרה שכינתו על הדין קטיע לישנ' כו' כדאית בפסיקתא: (ט) שמעו שמעו. אני אומר לכם שמעו שמעו ואתם אין אתם נותנים לב להצין וראו ניסים שעשיתי לכם ואינכם נותנים לב לדעת אותי: (י) השמן לב העם הזה. כמו הכנז את לבו (שמות ח') ל' הלוך (לשון) פעול לבס הולך הלוך והשמן (אבגויו"ט ז' צלע"ז) ואזניו הולכים הלוך והכנז משמיע. ועיניו השע. עמים כענין שנאמר' (לקמן מ"ד) כי טח מראות עיניהם הטוח מתרגמי' לדאיתע: פן יראה

באור

(מלאכי ח' י"ט): (ח) וַאֲשַׁמַּע וכו', ומה הפסוק אמרו, כי זה היה חללת כבודו (ר"ק). לבנו, אומר לשרפים, על כן מלת לנו (וכן עזרא). הַבְּנִי שְׁלַחְנִי, אחרי שטערו שפתי אני ראוי להיות שליח, ולא הייתי כן בימים הראשונים (הכ"ז): (ט) שְׁמָעוּ שְׁמָעוּ, אחרי שחשם שומעים דבור אחר דבור משובחתי וראיתם רחיה אחר רחיה מונעשי ונפלאותי, וככל זאת אינכם שמים לב עליו, הנני גורר עליכם, שילך לב העם הזה הלוך והשקן, ואזניו הלוך והכבד. עד שנחולל קאחו. ולפי פירוש אחר בקשר מכלל יופי, גם שמוע שמוע הוא ענין גזרה, ותרוממו (ה'רען) יחולל ח'הר, חבצר ניצט פֶּעֶרַטְטַעֶהֶן, ועדהן, חבצר ניצט ערקעניען: (י) הַשֶּׁעַ, עינה וקטינה, וכן בקל (למטה ל"ב) ולא תשגינה עיני רוחים. ורפא, רפואת הכפש, והיא הסליחה, וכן כתוב (תהלים מ"א) רפאה נפשי כי חטאתי לך (ר"ק): (יא) עַד, אפי, יהיו מוקשים לכם, ואניה

והבית ימלא עשן: (ה) ואמר אי-
לי כי-נדמיתי כי איש טמא-שפתים
אנכי ובתוך עם-טמא שפתים
אנכי ישב כי את-המלך יהוה צבאות
ראו עיני: (ו) ויעף אלי אחד מן-
השרפים ובידו רצפה במלקחים
לקח מעל המזבח: (ז) ויגע על-פי
ויאמר הנה נגע זה על-שפתך

das Haus ward mit Rauch gefüllt. 5. Da sprach ich: Wehe mir, ich bin verlorren! Denn ein Mensch von unreinen Lippen bin ich, und unter einem Volke von unreinen Lippen wohne ich, und meine Augen haben den König, den Herrn der Heerschaaren, gesehen. 6. Da flog einer der Seraphim zu mir, in seiner Hand eine glühende Kohle, mit

ת"א והבית ימלא עשן. ומה ה' נ"ב: ואמר אי לי עקרים מ"ב. י"ו
ובתוך עם טמא וצמות ד', מ"ט: כי את המלך עקרים סס:

einer Zange hatte er sie vom Altare genommen. 7. Er berührte meinen Mund, und sprach: Siehe, dieses berührt deine Lippen, und gewichen ist dein

רש"י

הפתח שמדריך צמדות אמות לבונה ולרוחצו וכן מנחות הסיכל: מקול הקורא. מקול המלאכים הקוראים והוא היה יום הרעש שנאמר זו ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש צימי עוויה (זכריה י"ד) זו ציוס עמד עוויה להקטיר צהיכל רעשו שמים לשורפו לומר דינו צרפיה כמו שנאמר ותאכל את החמשים ומאתים איש (צמדצ ט"ז) והו שקראם שרפים שזאו לשורפו רעשה הארץ לנולעו כצורה דינו לנלעו כקרח שעדער על הכהונה יתם צת קול ואמרה זכרון לצני ישראל וגו' (סס) ולא יהיה עוד אדם המעורר על הכהונה כקרח צצליע' וכעדתו צרפיה אלא כאשר דצר ה' ציד משה צסנה הצא כל ירך צחיקך (שמות ד') והוליה מנודעת כשלב אף כאן לרעת זרחה צמלחו: וכצית ימלא עשן. היה כמלא עשן: (ה) כי כדעיתו. הדיני מת שלא הייתי כדאי שאלה פני השכינה ודוגמתו מלינו צמנוח מות נמות כי אלהים ראינו (שופטים י"ג). כדמיתי כמו כי נדמה כל עם כנען (לפני א'): טמא שפתים. דמגעל צחוץ: (ו) רצפה. בהלת וכן עוגת רופים (מלכי א' י"ט) כמו עוגת רופים ונאמר ציעיהו וצאליהו צד"י רופה מפני שאמר דליטוריה על ישראל זה קראם עם טמא שפתים וזה אמר כי עזנו צדיקך (סס) אמר הקצ"ה למלאך לרוך פה שאמר דילטוריה על צני. ויוכתן תידבס ונידו רופה וצפומיה ממלל לשון רופה דצר הרעוץ צפה וצלשון. צמלקחים צצנת: לקח מעל המזבח. קבל הדיבור מפי הקצ"ה מכסאו צשמים שהיה מכוון כנגד המזבח שצביכל: (ז) ויגע על פי וגו' וסר עונך. זה ליסוך לכפר עונך שחירפת את ישראל וגדול כמו שהמלאך ירא לקחת' כי אם צמלקחי' והגיעה על שפת הנצוץ ולא

באור

הקורא, כמו שם קבוצ, תמורת הקוראים: (ה) נדמיתי, כדמיתי כמו, כדמו עוני מבלי דעת (הושע ד'), כדמה מלך ישראל (סס א'): המלך, אי טמא, כי כל גוף צר טמא, ושפתי עמאים ונלהכיר צפי קדושת האל, כל שכן שאני שוכן בתוך עם טמא שפתיים, כמו שנאמר עליהם (למעת ע') וכל פה דובר כבלה, ואיך אי ראי לכל זה הכבוד, לפיכך אי ירא שמוות ומסמרה הוא שראיתי (ד"ק): (ו) רצפה, לרעת הופרשים גחלת צוערת, ולר"א אכן, כי צאריות הקרם יללו צר ויאשו עוגות על האכנים החמות ומה ג"כ עוגת רופים

hohen und erhabenen Throne, und seine Schleppenföhlenden Tempel. 2. Sersaphim standen um ihn her; je sechs Flügel hatte ein Jeder, mit Zweien bedeckte er sein Antlitz, mit Zweien bedeckte er seine Füße, und mit Zweien flog er. 3. Und Einer rief dem Andern zu, und sprach: Heilig, heilig, heilig ist der Herr der Heercharren; die ganze Erde ist voll seiner Herrlichkeit. 4. Es erbebten die Pfosten an den Schwellen vor der Stimme der Rufenden, und

וְנִשְׂא וְשׁוּלֵיו מַלְאִים אֶת־הַהִיכָל:
(3) שָׂרְפִים עֹמְדִים מִפְּעַל לֹו שֵׁשׁ
בְּנָפִים שֵׁשׁ בְּנָפִים לְאֶחָד בְּשֵׁתִים |
יָכֶסֶה פָּנָיו וּבְשֵׁתִים יָכֶסֶה רַגְלָיו
וּבְשֵׁתִים יְעֹוֹפֶה: (4) וְקָרָא זֶה אֶל־
זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ | קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה
עֲבָאוֹת מְלֵא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
(7) וַיִּנְעֻוּ אֲמוֹת הַסָּפִים מִקּוֹל הַקּוֹרֵא

ת"א שרפים עומדים עקידה שער ס"ז שש בנפים חניניה ז', י"ג:
ובשתיים יעופף סס: וקרא זה אל זה עקד שער ס"ו: קדוש
קדוש קדוש חניני' ז"ח: מלא כל הארץ כבודו נכנות ו',
קדישין ח' ל"ח:

רשי

כאמרו אחר זה הסימן אלל שאין מוקדם ומאוחר צתור ודאיי' לדבר ישעיה נכא
וכות' צת ליון כסכה וגו' זה היה ללח' שהחריצו וגלה סנחרב את עשר' הסנציו'
וגסארו רק יהודה וירושלים לנך אמר חזון ישעיה וגו' על יהודה וירושלים וגו' על
מה תכו עוד תוסיפו קרה וגו' (האזרנאל): צננת מות. כסלטרע: ושוליו. כמו
שולי המעיל (שמות כ"ח) תחתיו ראיתיו יושב על כסאו צננים ורגליו צהיכל הדוס
מדבלותיו צצית הסקדס נדון על עזויהו שאל ליטול כתר כהונה: (ב) שרפי' עומדי
מעל. צננים: לו. לשמשו כן תרבוס יונתן שמשין קדישין צרומא קדמוסי: צנתי'
יכסה פניו. שלא יציט ללד הסכיכה: וצנתי' יכסה רגליו. ללניעות שלא יראה כל בופו
לפני צוראו. וצנחומא ראיתי כיסוי הרגלים לפי שחס ככף רגל עבל שלא להזכיר
לישראל עון העבל: וצנתיים יעופף. וצנתיין פשמש: (ג) וקרא זה אל זה. כותלין רשות זה
מזה שלא יקדים האחד ויתחיל ויתחיצ שריפה אלל אם כן פתחו כולם כאחד וזהו
סיסד ציוול אור קדושה כולם כאחד עינים ו'. ומרדש אנדה מעשה מרכבה הוא וכן
תירנס קק"ג פע ציס כת-גו: (ד) וינועו אמות הספים. אילות סיפי הס מווחו

באר

ו (א) בשנת מות, יתכן להיות כמשמעו. כי בשנה שהחנכא מת עזיהו, ואין טענה ציני עזיהו? אחר
שהיה חרסיס, חלחל היה חלחל נבואה ישעיהו (כן עזרא). ואראח, הכל הוא דמות צמחה הנבואה
(רד"ק). ושוליו, הם שולי הכסא כי מנהג המלכים להיות בגדים על כסאם (כן עזרא). ר"ל שנשימים על
הכסא יריעה מרוקמת, והיא ארוכה ורחבה כל כך, עד ששוליה חלויים מעל הכסא ארזה: מלאים, כמו מומלאים,
וכן וכבוד ה' מלא את המשכן: (ב) שרפים, הם לבא אחת מלכחות המלאכים. עומדים מומעל לו, כמו
עומדים עליו ומימינו ומשמאלו (ומלכים א' כ"ב), ורבה תורה כלשון בני אדם, כי כן דרך המלכים הגדולים
(הכ"ל): (ג) קדוש, שלש פעמים, לחזק קריאה והתעוררת, כמו ארץ ארץ ארץ (ירמיה כ"ב) והדומים. והשם
הראה לו זאת הנבואה, למען יתקדש ונעומא השפה כי השם קדוש, וכן משרתיו ושלוחיו: (ד) אמות הספים,
קף הוא מפתן ואסקופת הפתח, ואמות הם המוחות אשר על הספים. ונבואה (עמוס ט') נאמר: יריעשו הספים.

פָּרָסוֹת סוּסָיו כַּצֵּר נִחְשְׁבוּ וּגְלָגְלוּ
כַּסּוּפָה: (כט) שְׁאֲנָה לוֹ כִּלְבִּיא וְשֹׁאֵן
כַּכִּפִּירִים וַיִּנָּהֵם וַיֵּאָחֲזוּ מִרְקָה וַיִּפְלִיט
וְאֵין מִצִּיל: (ל) וַיִּנָּהֵם עָלָיו בַּיּוֹם הַהוּא
כַּנְהַמְתִּים וַנִּבְטֵם לָאָרֶץ וְהִנֵּה חֶשֶׁד
צָר וָאוֹר חֶשֶׁד בַּעֲרִיפָה:

seine Bogen ge-
spannt: Seiner
Kosse Hufe sind
Kieseln gleich zu ach-
ten, und seine Klä-
der dem Sturm-
wind. 29. Sein Ge-
brüll gleicht dem der
Löwin, es brüllt, wie
junge Löwen; es
tobt und faßt die
Beute, trägt sie da-
von und Niemand
rettet 30. Es tobt
wieder dasselbe, 1) an
jenem Tage gleich
des Meeres To-

ו* (ה) בַּשָּׁנָת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֲזִיָּהוּ וְאֶרְאָה
אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם

* יֵשָׁאן קִרִי * הַפְּטָרָה יִתֹּר

ת"א לכן ס' מ"ח: וּאֶרְאָה אֶת אֲדֹנָי יִצְחָק מ"ט. עֲקִירִים מ"ב. ס"ב:

Finsterniß, Bangig keit, und die Sonne selbst ist verdunkelt an seinem Him-
mel 2).

6. 1. Im Todesjahre des Königs Usijahu sah ich den Herrn sitzend auf einem

רש"י

כמו לר. וגלגליו. אופני מרכבותיו: (כט) שאנה. איתם תהיה זו עליכם כמו לזא. ויפליט. יזללו לטרפו מיד כל הזאים להזילה. יפליט איסקמווייר צלע"ז: (ל) וינחרם. אחוז האויז על ה' הזכר למעלה: כנהמת יס. אשר יהמו בליו כן יצא צחילות המות: וכצט לארץ. לשון הצטע יצטו ישראל יצטו שיעזרוס ממלי ארץ שהם סומכין עליהם כענין שנאמר היורדים מזרים לעזרה (לקמן ל"א): וכצט. לשון נפעל. כמו לא נפתח ולא נתק והו"ו גורמת לו להסב הדיבור להצא אייר"ט איסבר"רי צלע"ז. והנה חשך. שלא יהא עוזר להם. לר ואור חשך. כמו וכשל עוזר ונפל עוזר (סס) מי שר לו שצח עליו הדרה וזה שצא להאיר לו שניהם חשכו. ויש פותרים לר היא הלצנה שנתמעטה ואור היא החמה: צעריפיה. צאז מאפליה שלה לשון יערך כמטר (דצרים ל"ז) וכן הדרך צערוך מטר האור מאפיל:

ו (א) בשנת. סימן זה תחלת הספר ותחילת כנולדת ישעיה וחמשה ס' צנים הקדומים

באור

כַּצֵּר, כמו (יחזקאל ג' ע') כְּשֹׁמֵר חֶזֶק כַּצֵּר, שהוא כמו צור: (כט) ויפליט, יזללו לטרפו מיד כל

הזאים להזילה (רש"י). וכן מתורגם: (ל) ונבט, מבנין פעל, והנ"ן שרשית, ר"ל ישראל יביע לארץ כצור עליו האויז פחאוס יביע אם יבוא לו עזר, ולא יראה כי אם חשך (רד"ק): חֶשֶׁד לר, חשך האויז הבא עליו. ואף כי שחלת חשך עמד העס, הענין דבק עם לר (ה"ל). ולדעתי ענין לר הוא כמו לר, ובאלו כתוב והנה חשך ולר, ר"ל חשך ולר. והנאמר הזה בא גם למעט (ח' כ"ז) ואל ארץ יביע והנה לרס וחשכה, ועל פי זה מתורגם. בַּעֲרִיפָה, ואור השמש חשך לישראל בשמים. ר"ל קדור לו השמים מונעל מרוב הלרס. והשמים בקראו ערופים, מפני שחללים המטר, כמו שאמר אף שמוי יערפו על (ה"ל). ועל פיהו תרגמתי. וכנ"ו הנקנה שחלת צעריפיה מוקב כל הארץ הנכבשם או על ירושלים. וכן במלכת ארון הנביאים, ונחמי את שמיכם ככרול:

1) wider Israel. 2) des Landes oder Jerusalem's Himmel.

höhnern sie. 25. Dar-
um entbrennt des
Herrn Zorn gegen
sein Volk, er streckt
die Hand aus wider
daselbe und schlägt
es, daß die Berge
beben, und ihre Reich-
name wie das Kehl-
richt auf den Gassen
liegen, bei all' dem
läßt sein Zorn nicht
ab, und noch ist seine
Hand ausgestreckt.
26. Er errichtet ein
Panier den Völkern
in der Ferne, und
lockt 1) Einen her
von der Erde Enden, und - siehe, eilend, im Fluge kommt es herbei.
27. Kein Matter und kein Strauchelnder ist darunter, Keiner schlummert
und Keiner schläft; nicht löst sich der Gürtel seiner Lenden, und nicht zer-
reißt der Riemen seiner Schuhe. 28. Seine Pfeile sind geschärft, und all'

בְּזֶן חֶרֶב אֶף-יִהְיֶה בְּעַמּוֹ וַיֵּט יָדוֹ
עָלָיו וַיַּכְהוּ וַיִּרְגְּזוּ הַהָרִים וַתֵּהִי
גְבֻלָּתָם בְּסוּחָהּ בְּקֶרֶב חֲצוֹת בְּכָל-
זֹאת לֹא-שָׁב אָפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְשׁוּיָה:
(כו) וַנִּשְׂאֵ-גַם לְגוֹיִם מִרְחוֹק וַיִּשְׂרֹם
לֹו מִקְצֵה הָאָרֶץ וְהִנֵּה מִהֶרָה קָל
יָבוֹא: (כז) אֵין-עֵיף וְאֵין-כּוֹשֵׁל בּוֹ לֹא
יָנוּם וְלֹא יִישָׁן וְלֹא נִפְתַּח אֲזוֹר חֻלְצִיו
וְלֹא נִתַּק שָׁרוֹךְ נַעֲלָיו: (כח) אֲשֶׁר
חֲצִיו שְׂנוּגִים וְכָל-קִשְׁתֹּתָיו דִּרְכוֹרֹת

רש"י

מעשיהם הללו: וידגזו הבהים. מלכיהם ושריהם: כסוהם כדוק וקיא הניסח מתוך
בופו של אדם שהוא מאוס וזלזול חכמים קרוי סמי וכן סמי ומאוס (איכה ג'): צקד
חולות. כן יהיו מאוסים בין האומות: זבל זאת. הצאח עליהם: לא שז אפס. לא נתקנו
זמעשיהם להשיז אפס מהם: נטויה. להדע להם: (כו) ונשא. הקצ"ה: גם לבוים.
ידמו להם דמוים להתאסף ולצא עליהם נשואת נס הוא כמו כלונס ארוך ונותנין דראשו
צד ועולין דראש הר בצוב ורואין אותו מרחוק והוא סימן לקיצון בני אדם וכן על
עמים ארים נסי (לקמן מ"ט) וכן וסיס אותו על נס (צמדד כ"ד) כלונס פירק"א
זלע"ז ועל סס שהוא לאות קרוי נס: ושרק. שזל"ר זלע"ז אף הוא סימן לקיצון:
מקלה הארץ. שיצאו מרחוק ללוד על ישראל: קל יצוא. האויז עליהם כמו שמפדש
והולך: (כו) אין עיף ואין כושל צו. לא ייעף ולא יכשל צמדוהו לקיים ומהר
יחשה שהם קמדים לפניו: נפתח. לשון ניתר כמו ויפתח הגמלים (צדאשית כ"ד):
ולא נתק. ולא ידאו סס סי' כשלון לירא ממנו מלצא: (כה) בצר. תירגס יונתן כטיכרל

באר

ונדק אל סמי ומאוס, מן קחה. אשפה של עאטור כשחכדיים הכית. וגם צמלילת ירמיה נמלא דמיון כזה כמה
פעמים, כדומן על פני השדה תהיה נכלתם: (כו) ושרק לו, ה' ישרוק לעם אחר מן העמים, והעם הזה
מהרה קל יצוא, וכן מחורגס. וענין שרק הנעת שפחים להשמיע קולו (ליסען, פפיי"ען). כמו שפירוש רש"י:
(כו) אין עיף, עעם העיורים האלה, שלא יקרה להאויב הנא ממרחק מקרה שיכעבו בדרך, אשר הוא ממהר
עליה, לצוא אל ארץ ישראל: (כח) בצר, פרקוס פוקיו כמו הטור, והוא האבן החזק, נחשבו שלא יכאבו מן
הדרך, ולא יעורבו להעיל להם בחלים, וכן אופני מרכבותיו יצואו מהרה כמו רוח סערה (מדברי ד"ק). והראוי

1) eigentlich: pfeift herbei.

שָׁמַיִם מֵר לְמַתּוֹק וּמַתּוֹק לְמָר: (כא) הוּי חֲכָמִים בְּעֵינֵיהֶם וְנִגְדַּר פְּנֵיהֶם
נְכֻנִים: (כב) הוּי גְבוּרִים לְשִׁתּוֹת יִין
וְאֲנָשֵׁי-חַיִּל לְמִסְךְ שֶׁכָּר: (כג) מִצְדִּיקֵי
רָשָׁע עֵקֶב שִׁחַד וּצְדִיקֵי צַדִּיקִים
יִסִּירוּ מִמֶּנּוּ: (כד) לִכְן בָּאֵל קֵשׁ לְשׁוֹן
יָאֵשׁ וַחֲשֵׁשׁ לְהִכָּה יִרְפָּה שְׂרָשֻׁם
כַּמֶּק יִהְיֶה וּפְרָחָם בָּאֵבֶק יַעֲלֶה בִּי
מֵאִסּוֹ אֶת תּוֹרַת יְהוָה צְבָאוֹת וְאֶת
אִמְרַת קְדוֹשׁ-יִשְׂרָאֵל נֶאֱצוּ: (כה) עַל-

sterniß zu Licht ma-
chen, und Licht zu
Finsterniß, die das
Bittere zum Süßen,
und das Süße zum
Bittern machen! 21.
Wehe - Denen, die
weise sind in ihren
Augen, und vernünf-
tig in ihrer Einbil-
dung! 22. Wehe
den Helden im
Weintrinken, und
den Tapfern im
Mischen des starken
Getränkes. 23. Die
den Frevler losspre-
chen gegen Beste-
chung, und den Ge-

rechten ihr Recht entziehen! 24. Fürwahr, wie das Feuer Stroh verzehrt, und
dürres Gras in der Flamme zusammen sinkt: So wird ihre Wurzel zu
Moder, und ihre Blüte wie Staub auffliegen; denn sie verachten das
Gesetz des Herrn der Heerscharen, und das Wort des heiligen Israel's ver-

רשי

לרע טוז. מקלסין עוזדי כוכזים ומזלות ודע צעיניהם לעבוד הקצ"ה שהוא טוז:
שמים חשך לאור. דבר שהוא עתיד להציא עליהם חשך אומרים שיאיר להם: שמים
מר למתוק. עון שהוא עתיד להציא עליהם פורענות מר אומרים שימתיק להם:
ומתוק למר. עבודת הקצ"ה המתוקה אומרים מרם היא: (כב) למסוך סכר. למזוב
סכר תיקון המשקה קרוי מסך: (כג) וצדקת לדיקים. סהן ראוין לזכות צדית דין
יסירו ממנו ומחייצין אותו דדין וגוזלין ממנו: (כד) לכן. והיה הדבר הזה לכם
ובר': כאכל קש לשון אש. כאכול את הקש לשון באש: וחשש. תרגם יונתן וכעמידת
קשין של שזולין וכחשש אשר להכזה תדפנו ותעשנו אפר: כמק. כדבר הנימוק:
ופרחם. גדולתם כאבק העולה לפני רוח ומסתלק כך תסתלק: (כה) על כן. על

באור

אלהים לשלם לנו כפעמינו? תבוא נא מהרה עלת קדוש ישראל. ובה דע כי אמת דבר: (ב) לרע טוז.
להענייהם הרעים שהם עושים. הם אומרים כי טובים הם ולהתעסק בצורה והכמה הם אומרים רע ויגיע
צער. והם כאלו שמים חשך לאור, כי לא ידעו כלל מה הוא טוב ומה הוא רע, ויחזו להם חוש הראות
וחוש הטעם (רד"ק): (כא) ונגד פניהם. הם חושבים עלאם חכמים ונבונים (ה"ל): (כב) עקב. ענינו סוף
וחכלית המעשה שהוא הגמול. וכן תרגם הכשרי חלף דמקלני מניח מונח דשקר: (כד) כאכל קש. מנהג הלשון
להקדים הפועל לפעול, אבל כשהדבר מבוחר שאין לטעות בו, יקדימו הפועל לפעול, כמו זה כי ידוע הוא
שהאש אוכלת הקש ולא הקש חשש (רד"ק). לשון אש. שלהבת אש העולה ומתמעטת למעלה חרמה ללשון.
ומתרגם כפי הנאות בל"א. וחשש, לא מאלו עוד במקרא רק למעלה (ל"ג י"א), ואמר החכם בעז זכ"ס
שנס צערי ענינו דשא או עשב יבש. להכה ירפה. יחקר אות צי"ח עם להכה, כמו כי ששח ימים עשה
חמורת בששח ימים, כי ירפה שז אל חשש, והוא פועל עומד (כן תרגם). וענין ירפה כמו ידים רפות, ר"ל
וחשש ירפה בלהבה, וכן מתורגם. כמק, הוא הרקב, כמו תחת בשר אק יהיה (למעלה ג'), ר"ל שהשרש
ירקב, ועי"ז הפרח יעלה כאבק באויר: (כה) כסורח, כסיחחא בגו שוקא (הכשרי). ר"ל גרף של עץ ואשפה.

Herr der Heerscharen da durch das Gericht, der heilige Gott wird geheiligt durch Gerechtigkeit.

17. Dann werden Schafe (da), als wär' es ihre Trift, und auf den öden Besitzungen der Feten 1) nähren sich Fremdlinge. 18.

Wehe Denen, welche die Sünde nachschleppen an Stricken des Trugs, und wie mit Wagenseilen das Kaster; 19.

Die da sprechen: „Er eile, beschleunige sein Werk, daß wir's sehen, es nahe und gehe in Erfüllung der Rath des heiligen Israel's, daß wir's erfahren!“

20. Wehe Denen, die das Böse gut nennen, und das Gute böse, die Fin-

בְּצַדִּיקָהּ: (יז) וְרָעוּ כְּבָשִׁים כְּדֹבָרָם

וְחֲרָבוֹת מַחִים גָּרִים יֹאכְלוּ: (יח) הוֹי

מִשְׁכִּי הָעֵזֶן בְּחֻבְלֵי הַשּׂוֹא וּבַעֲבוֹת

הָעֵגְלָה חֲפָאָה: (יט) הָאֹמְרִים יִמְהָר

יְחִישָׁה מַעֲשָׂהּ לְמַעַן גְּרָאָה וְתִקְרַב

וְתָבוֹאָה עֵצָת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְנִדְרָעָה:

(כ) הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וּלְטוֹב

רָע שְׂמִים חֶשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ

ת"א וחרבות וכו' פסחים ו', ס"ח: הוי משכי נדבות ג', כ"ד. סוכה
ה', כ"ב. סנהדרין י"ח. ל"ט: הוי האמרים סוטה ו', מ"ה, מ"ז:

רש"י

שמו צעולם. צמשפט יוסטינ"א צלע"ז: והאל הקדוש. יתקדש צתוך הלדיקים הנשואים
צכס: (יז) ורעו כבשים כדזרס. לדיקים הנמשלים כעדר הרחלים. כדזרס כמנהגם
ציושר וצמדה מכלכלים דזריהם צמשפט ככצשים הללו. ורצותינו דרשו כדזרס כמדורזר
צס נחמות הנדצרות להם: וחרצות מחים. צתי הרשעים שהן שמיים. מחים שמיים
כמו עולות מחים אעלה (תהלים ס"ו) גרים יאכלו. הלדיקים שהם כגרים ואכלום:
(יח) הוי מושכי העז. גוררים ילד הרע עליהם מעט מעט צתחילה צחצלי השוא
כחוט של קורי עכצים ומשכתגרה צהם מתגצר והולך עד שנעשה כעצות העגלה
שקוסרין צו את הקרון למשוך: השוא. דצר שאין צו ממש: חטאה. חטא: (יט) יחישא
מעשהו. פורענות שהוא אומר להציא. למען נראה. דצר מי יקום: (כ) האומרים

באור

צעבור הלק שיעשה (בן נחאל): (יז) כדברם, בנפרד דבר, וענינו מוקם מרעה העדרים (הירדע, טריפט).

כמו כעדר צחוך הרברו (מכיה צ'). והסחוב הזה נמשך אל פקוק י"ד ושיעורו אחרי אשר השאלו בלעה הרשעים
ובחיים, הכבשים ירעו צמקומות הנעצות האלה כאלו הם מרעיים התמריים, ואין מי שימנעם מרעיותם.
וליוז כזה צא גם למטה (י"ז צ'): עוצות ערי ערוער לעדרים החיינה ורבלו ואין מחירד ולמטה (ל"ב י"ד) כי
ארצון נעש המון עיר עז משוש פראים מרעה עדרים; ובצפניה (כ' י"ד) על מפלת כינה. מחים, שמיים,
שאר להעשרים הממעדרים. ודומה לו (תהלים כ"ב) כל רשני ארץ. גרים כמו גרים ואמר: שיעורו זרים

וחבורו צחרות העשירים החרבות ויאלכו, ר"ל שיבקשו שם ומחיה. ובמורה (בראשית צ') ארורה
הארמה צעבור צעלון תאלכנה: (יח) מושכי, הרשעים האלה ישכבו עונם אחריהם צחצלי שוא ושקר בכל
מקום שהם הולכים, וימשכו חטאיהם כמו הקוסים המושכים העגלה צעבות. וכעבות, כמו ובעבות, או
וכעבות, וחקרות צי"ת השמוש אין זר צמקרא, וציחור צמלילה: (יט) האמרים, מוקם אל המקרא הקודם.
ושיעורו, הדיום האלה השקפים צמלילות המעשים. יאמרו על דרך היחול להנביא המוכיח אותם: למה יאחר

1) b. h. der reichen Schweifger.

ישעיה ה

כְּבוֹד וְנֶכֶד לַחַף וְחִלּוֹל וַיֵּיז מִשְׁתֵּיהֶם
וְאֵת פֶּעַל יְהוָה לֹא יִבְיֹשׁוּ וּמַעֲשֵׂה
יָדָיו לֹא רָאוּ: (יג) לִכְן גָּלָה עָמִי מִבְּלִי-
דַעַת וּכְבוֹדוֹ מִתִּי רָעַב וְהִמּוֹנִי צִחָה
צָמָא: (יד) לִכְן הִרְחִיבָה שְׂאוֹל נַפְשָׁהּ
וּפִעֲרָה פִּיהָ לִבְלִי-חֶק וַיֵּרֶד הַדְרָה
וְהִמּוֹנָה וּשְׂאוֹנָה וְעָלָה בָּהּ: (טו) וַיִּשַׁח
אָדָם וַיִּשְׁפֹּר--אִישׁ וְעֵינָי גְּבוּהִים
תִּשְׁפֹּלְנָה: (טז) וַיִּגְבֶּה יְהוָה צְבָאוֹת
בְּמִשְׁפַּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ

Flöten und Wein bei ihren Gelagen; aber auf das Werk des Herrn schauen sie nicht, und seiner Hände Thun sehen sie nicht. 13. Darum wandert mein Volk ins Elend aus Mangel an Erkenntniß, seine Edlen verhungern, die Menge ver schmachtet vor Durst. 14. Darum thut die Unterwelt ihren gierigen Schlund weit auf, und sperrt ihren Rachen auf ohne Maß, und hinab fährt ihre Herrlichkeit und ihr Getümmel, ihr Toben und

ח"א ואת פעל ה' שנת ז', ע"ה, קי"ט. עקרה שער ח': לכן גלה עמי
שנת סס. סיטה ט' מ"ח. מנהדרין י"ח, ז"צ: לכן הרחיבה שוטה
מ"ח. מנהדרין סס ק"ח: וישח אדם סוטה סס: ויגבה ה' זכרות
ח', י"ג:

was darin fröhlich ist. 15. Da wird der Mensch gebeugt und der Mann gedemüthigt, und niedergeschlagen sind der Stolgen Augen. 16. Erhaben steht der

רש"י

כאילו לא ראו את בצורותיו. ד"ל לא קלסוהו שחרית יולד אור ולא ערצית המעריצ
ערצים: (יג) מבלי דעת. לוי שהיה לזס צלי דעת: וכבודו מתי רעצ. ככדיו ימותו
זרעצ: לחם לחם. לחם כנגד רוצ משתיסס. לחם תרגום של לחם: (יד) לכן הרחיבה
מדה צמדה הס הרחיבו נפסס לצלוע מאלל ומסתה לרוצ ופערו פה לצלוע אף שאל
תרחיצ נפשה לצלוע: ופערה. ופתחה: לצלי חק. צאין סוף ולמה לצלי חק לפי שלל
היה צידס של אלו חק וקלצה לתפנוקיהס: וירד. סס הדרה של ירושלים: ועלו צה.
העלויס שזה: (טו) וישח. ויחלש תקוף בצדין. ולפי מדרשו זה הקצ"ה שהס ברמו
לו להדלות כאיס נדהס וכן הוא אומר לור ילדך תשי (זכרים ל"צ) ואומר צעללתיס
ימך המקרה (קהלת י'): (טז) ויגבה ה' לצלות צמספט. כשיעשה משפטיס צהס יגבה

באור

תענוג החושים, לא יתנונו כנפלאות הילירה, להשיג זה חקר עליון על ברוחיו: (יג) לכן, בעבור שלל ידע
מעשי האל, ופנה אל המאלל והמשהס והתענוג, לפיכך יגלה מנוקמו, ויהיה ברעצ ובלחם, מדה כנגד מדה
(הכ"ל). והנה לרעמו מתי רעב, אשוי רעב, (וידעו הונגער). וכבודו, ויקר הון מיתי ככפנל (הכשרי). כי
הוא קרא בתי לשון מיתה, וכן פירש רש"י, וכן מפורס. צחה, שס חאר, בדרך עם לחם, לשון יונש:

(יד) נפשה, זה פה על התשווקה (ביריגקייט). וכן והכלבים נמי נפש לא ידעו שעה (למעט כ"ו), אס צעל נפש
אסה (משלי כ"ג). לבלי חק, בלי כמות ושעור, וכן תרגם הכשרי ולית סוף. ועלו צה, וכל עלו ותמח
שס צה. וכנו הנקדה מוסב על ירושלם או ליון ושעור המקרה שהשאלו הממלוה לצלוע, תרחיצ גרונה ותפלה פיה,
ואליה ירדו הדר העיר, והמון האלמים העלמיס בחוכה, השוממים ברוב עשרס ובהכל תענוגיהס, והמשל הזה
מכליע קרם ועדו: (טז) ויגבה, אל תראה גבוהם השס בעבור המשפט שיעשה בירושלם, ותגלה קרסו

kein Platz mehr ist, wollt ihr allein im Lande wohnen? 9. Der Herr der Heerscharen offenbarte mir: Fürwahr, die vielen Häuser sollen zur Wüste werden, die großen und schönen unbewohnt sein. 10. Zehn Joch Weinberg werden Ein Bath 1) geben, und Ein Chomer Ausfaat Ein Ephah. 11. Wehe Denen,

die am frühen Morgen starkem Getränke nachlaufen, spät in die Nacht hinein sitzen, bis der Wein sie durchglüht! 12. Sie haben Harfe und Laute, Pauken,

לְבַדְכֶם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: (ט) בְּאֶזְנֵי יְהוָה צְבָאוֹת אִם-לֹא בְתִים רַבִּים לְשִׁמָּה יִהְיוּ גְדָלִים וְשׁוֹבִים מֵאֵין יוֹשֵׁב: (י) כִּי עֲשֶׂרֶת צִמְדֵי-כֶרֶם יַעֲשׂוּ בֵּת אֶחָת וְזֶרַע חֶמֶר יַעֲשֶׂה אֵיפָה: (יא) הֲוֵי מִשְׁכִּימֵי בִּבְקָר שֹׁכֵר יִרְדְּפוּ מֵאַחֲרֵי בִנְשֵׁת יֵינן יִדְלִיקֶם: (יב) וְהָיָה

ת"א באוני ה' ברכות ט', ס"ח: הוי משכימי שנת ס"ה, ק"ט. סיטט
ט', ס"ח: והיה כנור ס"ט ט"ס:

רשי

צתיכם זה אלל זה ומתוך כך גוזלים קרקע העניים החלשים שצין צ' הצתים וכן שדה צדה: יקריצו עד אפס מקום. שאין מקום לעני ליטצ. והוצתם לצדכם צקדצ הארץ. כסצורים אתם שאין חלק להקצ"ה ולא לעניים צארץ חלקו צמעשדות אתם גוזלים ולעניים את ארלם שתיבה אתם לצדכם יושצים צה: (ט) באוני ה' לצאות אמר הנציא שתי אזני שמעו כסנצור עליהם גזירה מלת ה' וצצצועה אס לא על דצר זה צתים דצים לשמה יהיו וצתים גדולים וטוצים יהיו מאין יושצ: (י) כי עשרת למדי כרם. ומפני הרעה יגלו יושצי הצתי מאין יושצ צס וגם זאת תהי' לכם מדה צמד' על הקרצ' הצדה צצדה שגזלת' חלקו של מקום צמעשד הארץ: עשרת למדי כרם. (ארפיכ"ט צלע"ו). ואומד אני כדי עצודת יום אחד צלמד צקר קרוי למד: יעשו צת אחת. מדה אחת של יין צת שלס שאין וזרע חומר צית כור שהיא שלסים שאין של צצואה יעשה איפה שלס שאין: (יא) מאחרי צנשף. לשותות יין צלילות: ידליקם. צוער צס: (יב) כנור ונצל. נימין יתדות יש צנצל מן הכנור ולמה נקרא שמו נצל שמנצל כל מיני כלי זמר צמדדט תהילים: תוף. של עוד הוא: וחליל. אצוצ שלא קרה: ואת פועל ה' לא יציטו. וצאורייתא דה' לא איתתכלו: ומעשה ידיו לא ראו. עשו עלמם

באור

ואין לאציונים חלק ונחלה צה? ומלת והוצתם צמנין שלא חצר שס פועלו ושרשה ישב: (ט) באוני, ר"ל ונבלה צבאני ה' לצאות, כמו (למעט כ"ב י"ד). אם לא, לשון צצועה. רבים, כפשוטו, כי על ידי שרצים מאנשי העיר ימוחו צחרב צדבר וצבעו, יהיו צמים רבים שוממים, והעניים הגדולים והנאם מאין יושצ: (י) בת, היא צלה כשיעור איפה ציבש. חמר, הוא הכור, והוא עשר איפות. ושיעורו השס ישלח מארה צארץ ישראל. על אשר הרעו יושביה את מעלליהם, והאדמה תהיה ארורה צעבורם: (יא) הוי וכו', אי להם שכל עפקם הוא לשמות ולמענונ הצשר, ואינם עוסקים צדברי חורם וחכמה, וצצוקר ישכימו לשמות, כאלו ירדפו השכר אלה ינאלו אוחו עוב, וכן צנשף. מאחריים צבית המשחה, עד ידיליקם היין ויבעירו לעשות כל מלות נפשמ (רד"ק): (יב) והיה, עתה מוספר איך היו משמיסה, הכנור והנצל והתוף והחליל שמנגנים בהם והיין לפניהם, וצדק הזה היו משמיסה. צדברים שמושכים אוחם לשמות (ה"ל). ואת פועל ה', מתוך שס רודפים אחר

1) ein Maß, so wie Ephah ein Beutel Chomer.

כָּרֶם יְהוָה צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ
יְהוּדָה נָמַע שְׁעֵשִׂיעִיו וַיָּקֹוּ לְמִשְׁפַּחַת
וְהִנֵּה מִשְׁפַּח לְצִדְקָה וְהִנֵּה צִעֲקָה:
(ח) הוּא מְגִיעִי בֵּית כְּבֹדִית שָׂדֶה בְּשָׂדֶה
יִקְרִיבוּ עַד אַפֶּס מְקוֹם וְהוֹשִׁיבָתָם

Herrn der Heerscha-
ren nämlich ist das
Haus Israel's, und
die Männer Jehu-
da's seine Lieblings-
pflanzung, er harrete
auf Recht, und siehe
da Bedrückung, auf
Gerechtigkeit, und
siehe da Klagege-

schrei. 8. Wehe Denen, die Haus an Haus reihen, Feld an Feld fügen, bis

רשי

סופו למות ולמשול צו חיות רעות: פרוץ גדור. טרדתיו ממחילת בן עדן: [ו] ואשיתבו
צתה. לדר הושבתיו שלל נתתי תורה ציוני: לא יומר ולא יעדד ולא ילמדו ממנו לא זכות
ולא מעשה טוב: ועלה שמיר ושית. שלט צו ילד הרע וזדורותיו אחריו לעשות מעשים
מקולקלים: ועל העצים אלוה. לויית עליו שומדים לשמור את דרך עץ החיים: [ז] כי
כרם ה' לצאת צית ישראל. כי כאותו הכרם לי צית ישראל עשרת השנים הם היו
לי ככרם יין ככרם צית כקדן שמן צארן שמינה שמן כהונה שמן מלכות שמן ממורה
שמן מנחת עזקתים תחלה צהיקף ענני כבוד צמדד וסקלת' ונקיתים מפושעי הדור
נטעמים שורק שם מאות ושם מלות כמניין שורק הוספתי עליהם על שצט מלות שגלטו
צני נח ציתיו מגדל צתוכו משכני ומקדשי וגם יקצ המצח והשיתין ויעש צלושים
קילקלו מעשיהם ועתה יושז ירושלים ואיש יהודה אשר לא בליתים עדיין ישפטו נח
ציוני וציוניהם על הרעם שהצאתי עליהם מי סרה על מי מה היה לי לעשות עוד טובה
לכרמי ולא עשיתי לו אודיע נח אכתם גם אתם המכעיסים אותי את אשר הבון צעיו
לעשות לכרמי. ככל אשר עשיתי לאדם הראשון הסר משוכתו אסלק שכינתי מעליהם
המסוככת עליהם כמה שנאמר (לקמן נ"צ) ויגל את מסך יהודה: פרוץ גדור. אחרון
חומותיו: ואשיתבו צתה. ואשונין רטיסין: לא יומר ולא יעדד לא אסתעדרון ולא
יסתמכון: ועלה שמיר ושית ויהיו מטלטלין ושזיקין דוגמת שמיר ושית של כרם ואלל
הכרם ממש צתקום אחר הוא מתורגם הוצאי וזור: ועל העצים אלוה. ועל כצייא
אפקד דלא יתנצון עליהן הכנזאה נמשלה למטר שהעצים מקצלין אותה מן השמים
כך הכנזאים מקצלין הכנזאה מפי הקדושה: נטע שעשועיו. כמו נטע ולפי שהוא דצוק
נקוד פת"ח כמו צקד וצח שלמי' (צמדד ז'): ויקו. שיעשו משפט. והנה משפט.
אסיפת חטא על חטא כמו מהסתפח (שמואל א' כ') ספחני נח (שם ז'). ד"א
לשון נטע ולפי שהוא לשון כופל על הל' צקדיתו דומה משפט למשפט וכן לעקב
לצדקה נפל צו דוח הקודש צפי הכנזא: (ח) הוי מביעי צית צצית. עשדים ושנים
אשרי נאמר צספר תבלים על מקיימי התורה ועשדים ושנים הוי אמר ישעיה על
הרשעים: הוי. ל' לעקת אנהם על פורענות העתידה לצא: מביעי צית צצית. מקרצים

באור

נטע שעשועיו היו שהיה משתעשע בהם, וקוה מהם שיעשו חמיר ונעשים עובדים, ויעשו משפט העניים, כמו שהיה
עושה עמם עובדים (ד"ק). והנה משפט. ענינו נגע כמו ספחת. וללחות הלשון סמך משפט אל משפט, וכן
לעקב לצדקה, מפני שהם קרובים להם צחותיות. ושעור המקרא, אי קוימי שיעשו משפט העניים והעשוקים.
והנה הם להם משפט ונגע צרעת, וקוימי שיעשו צדקה, והנה לועקים העניים מהעושה שעושים אותם (הנ"ל).
ועל פיהו חרגומי. ונס לדעת הראש"ע משפט מגזרת שאל המספחת היא. והוא אחר עם ושפט אדני את קדקד
ולמעלה ג'): (ח) הוי, אי להם המגעים בנים בגזלת העני, ומקריבים שדה בשדה ע"י הסגת גבול, עד
שלא נשאר מקום לשבת לעמי ארלכם. והושבתם, כלשון שאלה, האם תחשבו, שלכם לכרםם נחמה הארץ.

gethan? Warum, da ich auf reife Trauben hoffte, brachte er Heerlinge? 5. „Und nun will ich euch kund thun, was ich mit meinem Weinberge thun will: Wegnehmen seinen Zaun, daß er abgeweidet, niederreißen seine Mauer, daß er zer- treten werde.“ 6. „Ich will ihn müßt ma- chen: Er soll nicht beschnitten und nicht behackt werden, daß Dornen und Disteln in ihm aufschießen; und den Wolken will ich befehlen, daß sie keinen Regen auf ihn fallen lassen.“ 7. Der Weinberg des

וְלֹא עָשִׂיתִי בּוֹ מְדוּעַ קִוִּיתִי לַעֲשׂוֹת
עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֲנָשִׁים: (ה) וַעֲתָה
אֲדִיעֶהנָּא אֶתְכֶם אֶת אֲשֶׁר-אֲנִי
עָשִׂה לְכַרְמִי הַסֵּר מִשׁוֹפְתּוֹ וְהִיָּה
לְבַעַר פָּרִץ גִּדְרוֹ וְהִיָּה לְמֶרְמָס:
(ו) וַאֲשִׁיתָהוּ בְתָהּ לֹא יִזְמַר וְלֹא
יַעֲדָר וְעַלָּה שְׁמִיר וְשִׁית וְעַל הָעֵבִים
אֲצִוְהָ מִהַמְּטִיר עָלָיו מָטָר: (ז) כִּי

*הכ' בדגש

רש"י

לכדורוי"ט זלע"ו: (ה) הסר משוכתו. להסר גדר המסך ומגין עליו. מסוכה הוא סייג קוליס. גדר הוא גדר אצנים: והיה הכרם לצער. שידעו זו צהמה וחיה: (ו) ואשיתוהו בתה. לשון שמה וריקנות היא וכן (לקמן ז') נחלי הצתות: ולא יעדר. לשון חפירות כרם הוא: ועלה שמיר ושית. מיני קוליס פתר זהם מנחם צן סדוק. ואני אומר שמיר לשון תולעת חזק הוא המצקע אצנים שזו צנה שלמה את צ"ה כענין שנאמר (יחזקאל ג') כשמיר חזק מלור. שית לשון השאת והשזר (איכה ב') לשון תשאה שמה (לקמן ו') לזו מאין דורש ליכנס זו ומתוך כך תעלה זו תולעת: (ז) כי כרם ה' נצלות צית ישראל. לכרם הזה אתם משולים צית ישראל כי כל מה שעשה לכרם הזה עשה לישראל והכרם הוא אדם הראשון כי מלינו צמדס אברה צמקומות הרבה צתנחומא וצנראשית דבה צמקראות הללו נדרשין עליו לא נטרד אדם הראשון עד שהידק וגידק שנאמר ויקו לעשות ענבים וכו' וצמקוס אחר מלינו הוסיז עליו שומרים שלא יאכל מעץ החיים שנאמר ועל העצים אלה וכן נדרשנו עליו [א] כרם. זה אדם הראשון. לידידו. זה הקצ"ה: צן שמן. צב"ע: [ב] ויעקבה צעסר חופות האמורות (צחזקאל כ"ח) צפ' חירס מלך לוד: ויסקלהו. מילד הרע עד שאכל מן עץ ונכנס זו ילד הרע: ויטעהו שדוק. תחלת ילדתו ממקום המוצא: וינץ מגדל צתוכו. ויפח צאפיו כשמה חיים מן העליונים: ובס יקצ חלץ צו. מעיין נוצע מקור חכמה: ויקו לעשות ענבים. טיורה וישח לפניו: ויעש צאושיס. דצדים נצאשים חירק וגידק: [ג] שפטו נא. לפי ססוף המשל צא לומר שאף הם עשו כמותו שאל להם המשפט: [ה] אודיעה נא אתכם. מה נראה צעני לעשות לו ועשיתי: הסר משוכתו. טרדתיו מתוך חפותיו: והיה לצער.

באור

כל כותל עשוי לגנות ולכרמים יקרא גדר. למרמס, לרישת רגלי החיות: (ו) בתה, שמה, וכן נחלי הצתות ולמה ז'). לא יזמר, כמו וכרמך לא חזמר (ויקרא כ"ה), והטעם לא יכרתו חמורותיו, כאשר עושים לגפנים. יעדר, לשון חפירה. כמו צמער יעדרון (למה ז'). והטעם לא יחפרו סניב חמורות, לחלות עשבים הרעים. ועל, נמשך אל כרם, כמו (משלי כ"ד) סנה עלה כלו קמושים, ומחורבם כפי הנאות כל"א. מהמטיר, מ"ם השלימה ר"ל שלא ידקו עליו מים, והיו חורו וכוהו: (ז) נסע, ששועיו, מחילה כשנעס,

בֶּן־שָׁמֶן: (3) וַיַּעֲזָקְהוּ וַיִּסְקָלְהוּ וַיַּצְעֲהוּ
שֹׂרֵק וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכּוֹ וַגַּם־יִקְב
חָצַב בּוֹ וַיִּקְוָה לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ
בְּאֲשֵׁים: (4) וַעֲתָה יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם
וְאִישׁ יְהוּדָה שְׁפִטוֹ־גָא בִּינִי וּבִין
בְּרָמִי: (5) מֶה־לַּעֲשׂוֹת טוֹד לְבָרְמִי

ת"א ויעזקו ר"ה ז', נ"ב:

reife Trauben brächte, aber er brachte Heerlinge. 3. „Und nun, Bewohner Jerusalems und Männer Judas, richtet doch zwischen mir und meinem Weinberge!“ 4. „Was war noch zu thun mit meinem Weinberge, das ich nicht an ihn

seinem Weinberge! einen Weinberg hatte mein Freund auf einer fetten Bergspitze. 2. Er grub ihn um, reinigte ihn von Steinen, bepflanzte ihn mit edlen Reben, bauete einen Thurm hinein auch einen Kelter grub er darin; und so hoffte er, daß er

רש"י

כרמו על עסקי כרמו כמו וישאלו אנשי המקום לאשתו (בראשית כ"ו): כרם היה לידידי בקרן צן שכן. בזויות העושה פירות שמנים בשמן טוב: צן שמן. זויות דלוי לשמן לזתים לעשות שמן כמו צן מות (שמואל ז' ז') דלוי למות ודובמל זו היא וצדוק הענין יפרסמה: (ב) ויעזקו. סייבו וגדרו סביב מוקף כמין טבעת דמתדגמינן עיזקא: ויסקללו. הוציא אזנים מתוכו הרעים לגפנים כמו סקלו מאצן (לקמן ס"ז): ויטעו שורק. הם זמורות היפות לנטיעה משאר זמורות: ויבן מגדל בתוכו. גת לעלור ענבים: וגם יקב חצב זו. הצור שלפני הגת לקבל היין וכן כל יקב שמקדא לשון צור הוא וכן עד יקבי המלך (זכריה י"ד) תרגם יונתן עד שיחול דמלכא הוא עומק אוקיינות ולכן נופל זו כאן לשון חליצה כמו וזורות חלוצים (דברים ו'): ויקו לעשות ענבים. ויקו ידירי לעשות לו הכרם הזה ענבים ויעש לו צאנשים דומים לענבים וקורין אותם

באר

ה' (א) אשירה וגו' הוכיח הנביא את ישראל במשל ומורה (פאראחבע), וספר בתחלה מהות הכרם ואיכותו, ומה שנעשה בו; איך היה בארץ טובה על הר גבוה, מקום מוכשר לעשות יין טוב, ובכל זאת לא הלחינו גפניו. ואחר כן קרא הנביא לאנשי דורו, להיות שופעים בינו, שהוא שלום ומידור, ובין הכרם הבוגר, והודיע להם שהכרם ההוא יהיה לחריבה ולשמה. וצדוק דבריו באר את חדשו ואומר שידירו הוא האל הטוב, האוהב את חסידיו הדבקים בו, והכרם אשר השמים פריו, והכרם תקום בעליו, הם בית ישראל, המצביעים את כל כבודו ומעלתו. **לידירי**, תחת ידירי, ומה אשירי? שירת דודי אשר שר על עסקי כרמו ואחרים תרגמו (פֶּחֶקֶן מִיִּנְעֵנֶן פֶּרִי־יִגְדֵּה), כמו אשירה לה' כי גאה גאה. ולדעת רב סעדיה והכשדי, לידירי מוסב על ישראל, ותרגומו (פֶּחֶקֶר־יִגְדֵּה) ויולד ארץ מִיִּנְעֵנֶן (יבאִינֵה), אבל יכנה אותם הנביא בשם ידירי, בהוכיחו אותם על מעשיהם הרעים? בקרן. בראש ההר, על לך ההשאלה מן קרן בהמה שהוא גבוה מכל הגוף. וגם כל"א יחבור הֶהָרִן. אל שמות ההרים: סרעהֶהָרִין, בוכֶהֶרֶן, במדינת סווייטן, והדומים: (ב) ויעזקוהו פ"י חפרו, וכן ברברי רבוטיו ז"ל הלך בשדה ומלאו יושב, עזק חתם החטים, פירושו חופר ומשליך את האזנים ממנו וכן מלך. וגם בערבי יורה הפעל הזה על חפירת הארץ ונקיעתה. ויסקללו, פנהו מהאזנים המשמחים שרשי הגפן והוא מהפעלים המשמחים דבר והפוכו, כמו לרשנו והדומים. **שורק**, הוא המשובח וממני הגפן. וכזה הרב אכן גיאות, שהוא מין הטוב מן הגפנים, שהענבים לא ימלא כסן חרץ. **מגדל**, להוסיף בו זמורים, ששמרוהו מגנבים וסודרי לילה. **יקב**, בור לקבל בו היין. **באשים**, ענבים רעים שלא בלו לירי בשול: (ג) ועתה, פה יתחיל הנביא לשיר חתם שולמו, כאלו ידבר אלהים בעלמו ונכדו: (ד) מֶה לעשות, מה נשאר עוד לעשות לכרמו, ולא עשיתי בו. **מרע**, מלה נפרדת, ואינו נמשך אל קוימי, ר"ל איך יתכן הדבר, שהוא עשה באשים. באשר קוימי שיעשה ענבים: (ה) **משוכתו**, מלשון לשכים בעיניכם צמדר ל"ג) וטעם חוחים וללנים, אשר יעשו קניב לכרמים למשמר. **לבער**, לרעות כמו ובער בשדה אחר (שמות כ"ב). **גררו**

Herr abgewaschen den Unflath der Töchter Zion's, und die Blutschuld Jerusalem's getilgt aus ihrer Mitte, durch den Geist des Gerichts und den Geist der Verurteilung. 5. Dann schafft der Herr über den ganzen Raum des Vergeß Zion und seine Versammlungsplätze eine Wolke und Rauch am Tage, und flammenden Feuer scheine bei Nacht. Ja, über alles Herrliche wird eine Schirmdecke sein. 6. Und eine Hütte wird sein am Tage zum Schatten vor der Hitze, und zum Schutz und Zufluchtsort vor Ungewitter und Regen.

רַחֵם אֶדְלִי אֶת צֹאֲת בְּנוֹת-צִיּוֹן וְאֶת-
דְּמֵי יְרוּשָׁלַם יְדִיחַ מִקֶּרְבָּהּ בְּרוּחַ
מִשְׁפָּט וּבְרוּחַ בָּעֵר: (ה) וּבְרָא יְהוָה
עַל כָּל-מְכוֹן הַר-צִיּוֹן וְעַל-מִקְרָאָהּ
עָנָן | יוֹמָם וְעֶשֶׂן וְנֹגֶה אֵשׁ לַחֲבָה
לַיְלָה כִּי עַל-כָּל-כְּבוֹד חֶפְזָה: (ו) וּסְכָה
תִּהְיֶה לְצִל--יוֹמָם מִחֶרֶב וּלְמַחֶסֶה
וּלְמִסְתּוֹר מִזֶּרֶם וּמִמְּמָר:

ה (ה) אֲשִׁירָה נָא לִידִידֵי שִׁירַת דָּוִד
לְבָרְמוֹ כִּרְם הָיָה לִידִידֵי בִקְרָן

*ס"א מונהגים מלא יורד

ת"א אם רחם אדוני סוסה ח', י"ז: וברא ה' תחרה ח', ע"ה: וכסה
סוסה ח', ז', ר' סוכה מ"ס: אשירה נא סוכה מ"ט, מנחות ח', נ"ב:

5. 1. Singen will ich statt meines Freundes, meines Freundes Lied von

רשי

פלב"ט זלנע"ז שיעלה על רוחו לשפוט אותם: וזרוח זער. לזער מן העולם. זער
כמו לזער דישקוזמנ"ט זלנע"ז ל' פעול הלך: (ה) ועל מקדשה. הקדושים צתוכה: ענן
יומם ועשן. להבין מן עוזדי כוכבים ומזלות: כי על כל כזור. האמור להם תהא החופה
שחופף שכינתי עליהם ושזע חופות ים כאן ענן ועשן נוגה אש להצב חופה שכינתי:
(ו) וסכה תהיה ללל וגו' מחר. להבין תלבוט יום הצא שנאמר דרשעים וליהט אותם היום
הצא (מלאכי ג') שהקצ"ה מוליט חמה מנרתקם ומקדשה עליהם: ולמחסה. ל' כיסוי:
ולמסתור. להסתיר זה: מזרם. אש המתלקחת מנשר דינור על הרשעים צביהם שגא'
על ראש רשעים יחול (ירמיה כ"ג) צמם' חגיגה: וממטר. ממד היורד על הרשעים
כענין שנאמר ימטר על רשעים פחים (תהלים י"ח):

ה (א) אשירה נא לידיד. הנציט אומר אשירה נא לידיד תחת ידי וצמקומו וצטליחותו
כמו ה' ילחם לכם (שמות י"ד) צטזילכם: שירת דודי. היא זו אשר שר צטזיל

באר

האל לרחוק חלאת בנות ציון. אשר תעצו את הארץ בזנותהין, והדיח את הדם הנקי אשר נשפך בירושלים, אז
יברא ה' וכו'. ירדח, כמו ידיחו את העולה (יחזקאל מ'), ר"ל ירחלו. בער, מגזרת ובערת הרע מקרבך:
(ה) מכוון, מושב קבוע, כמו מכוון לשבתך, ומתורגם לפי הכוונה. מקראיה, מקומות שנתקבלו שם במקרא
קדם (כן מלך). וכתיב הנקבה שב על ציון. חפה, שהיה חופה, ר"ל סבך וסבוי על כל יקר תפארת ציון:
(ו) וסכה, סוכות שהייתה למגן מוחם היום, ולמנוח ולמשבב מעשר ומגשם שוטף. וכל הליור הנעים הזה
שאלו הוא מספור ומסעות ישראל, בעלותם מארץ מצרים, כאמור: וה' הולך לפניכם יומם בעמוד ענן וגו', ועוד
כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וכו':

ד (ב) וַהֲחִיזִקוּ שִׁבְעַ נָשִׁים בְּאִישׁ
אֶחָד בֵּינָם הָהוּא לֵאמֹר לַחֲמֹנִי
נֹאכֵל וְשִׁמְלָתִי נִלְבָּשׁ רַק יִקְרָא
שְׁמִי עָלַי וְאֶסֶף חֲרָפְתִּי: (ג) בֵּינָם
הָהוּא יִהְיֶה צִמְחַ יְהוָה לְצַבִּי וּלְכְבוֹד
וּפְרֵי הָאָרֶץ לְגִאֹן וּלְתַפְאֶרֶת לְפִלְמֶת
יִשְׂרָאֵל: (ד) וַהֲיִהְיֶה הַנֶּשֶׂאֶר בְּצִיּוֹן
וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַם קָדוֹשׁ יֹאמַר לוֹ
כָּל־הַכֶּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלַם: (ה) אִם

4. 1. Es ergreifen sieben Weiber einen Mann an jedem Tage, und sprechen: „Unser Brot wollen wir essen und unsre Kleider anziehen, nur laß uns deinen Namen führen, nimm die Schmach von uns. 2. Dann aber steht das Gewächs des Herrn in Zier und Herrlichkeit da, und die Frucht des Landes in Hoheit und Pracht für die Geretteten Israels. 3.

ת"א והיה הנשאר בצי"ן וירושלם קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלם: (ה) אם

Die Uebergebliebenen in Zion und die Geretteten in Jerusalem werden heilig heißen, Jeder, der zum Leben aufgeschrieben ist in Jerusalem. 4. Wenn der

רשי

משנה יאל פלוני נקי מנכסיו: לארץ תש. מבוזה לשפלות ישבו לארץ ידמו (איזה ז')
זתשעה צא:

ד (א) וַהֲחִיזִקוּ וַיֵּאָחֲזוּ: שָׁבַע נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד. מְרֹבז אֲלֵמֶנֶת דְּרוֹת צִיּוֹן כִּי אִשׁ א' מִנְקָשׁוֹת
מִמֶּנּוּ שִׁשָּׁה אִוֹת: אֲסֹף. הִטְמֵן חֲרָפְתּוֹ כִּמוֹ וְאִסְפֹּתוּ אֵל תוֹךְ צִיּוֹן (דְּרִים
כ"א) הַשֹּׁשֶׁבֶת כְּשֶׁהָיָה נִשְׁאָה אֶין נֹוֹהֵבִין זֶה מִנְהַב הַפֶּקֶר. וְע"א נְכוֹדְכֹלֵר גֹּדֵר שֶׁלֹא יִצְעֻ
א"א שֶׁלֹא יִעָשׂוּ לָךְ הֵיוּ מִנְקָשׁוֹת שִׁבְעָ עֲלֵיהֶן שֶׁסְּאִישׁוֹת: (ב) בֵּינָם הָהוּא. לְאַחֵר שׁוֹכֵל
נִוִּי תַכְשִׁי הַנּוֹאֲפֹת וְהַנְּכֹלֹת לֹא (תִּהְיֶה) עוֹד לִזֵּי תַפְאֶרֶת עַמִּי וְלִזֵּי נִוִּי כְּזֹרֵם צֹלֶה:
יְהִיֶּה לִמַּח ה'. לִכֶּס לִנְוִי: לִזֵּי וּלְכָזֹר. הֵם צִנִּי הַדִּיקִים הַנִּשְׁאָרִים צֶה וְהַחֲכָמִים תַּלְמִידֵי
הַתּוֹרָה זֶהִם יִתְּלוּ אֶת לִזֵּי כְּזֹרֵם: וּפְרֵי הָאָרֶץ. הֵם צִנִּי הַדִּיקִים פְּרֵי עֵץ חַיִּים הֵם
יְהִיוּ לְגִאֹן וּלְתַפְאֶרֶת אֲשֶׁר זֶהִם יִתְפָּאֲרוּ וְיִתְהַלְּלוּ פְּלִיעַת יִשְׂרָאֵל. לִזֵּי הוּא נִוִּי דְּרִ צִיּוֹן
שִׁשׁ חֲפֵץ צו: (ג) וַהֲיִהְיֶה הַנֶּשֶׁאֶר. זֶהִם צִיּוֹן יִתְּיַסֵּז וְהַנּוֹתָר זֶכֶל מִקּוֹס יִשְׁכְּנוּ צִירוּשָׁלַם:
קָדוֹשׁ יֹאמַר לוֹ. כּוֹלֵם יְהִיוּ צִירוּשָׁלַם כִּי תִרְגַּם יוֹנָתָן: (ד) אִם רַחֵן. כִּי רַחֵן יֵשׁ אִם
מִשְׁמַע כֵּן צִלִּי כִי וְכֵן (אִיוֹז ה') אִם יִצְלַעְנוּ מִמִּקּוֹס כִּי יִצְעֻנוּ עַד אִם כֻּלּוֹ לַשִּׁתּוֹת (זֶרֶאשִׁית
כ"ז): לֹאֲתָ. תִּגְאֹלֶת כְּתוּבָתוֹ כְּלוֹמֵר הַעֲבִיר עֹוֹם ע"י יִסּוּרִין וְצִיעוֹר מִן הַעוֹלָם: יִדּוּחַ ל'.
רַחֲמֵי־זֶל מִשְׁנֵה וּצְמִקָּרָא וְשֶׁסְּיִדּוּחַ אֶת הַעוֹלָה (יִחְזַקְאֵל מ'): זֶרוּחַ מִשְׁפֶּט. ע"י הַיִּסּוּרִין

באור

ד (א) אֲסֹף, עֲנִינוּ הַקָּרָה וְהַעֲדָר דָּבָר מִן הַדָּבָר צו, הַסִּיר אֶתָּה חֲרָפָה וּנְמוֹת, כִּי בִשָּׁת וּכְלִימָה הָיָה לִשְׁאֵה
אִם תִּשָּׁב כְּדֹר, וְאֶין אִישׁ עֹוֹם: (ב) צִמְחַ ה', יָקוֹם דּוֹר אֲחֵר, זֶרַע בְּרוּךְ, נִחְמָדִים
זִמְעָשִׂים וְכִכְדִּים זִמְרוּתִים. לְצַבִּי, הַדּוֹר וְנִוִּי מִן לִבָּה בְּרָחוּמִים, שְׁעִנִּינוּ רֵטוֹן וּמִנְחָה. וּפְרֵי הָאָרֶץ, הֵם בְּנֵי
הַדִּיקִים, הֵם יְהִיוּ לְגִאֹן וּלְתַפְאֶרֶת, אֲשֶׁר זֶהִם יִתְפָּאֲרוּ וְיִתְהַלְּלוּ פְּלִיעַת יִשְׂרָאֵל (רש"י): (ג) קָדוֹשׁ, הַפּוֹשְׁעִים
וְהַחֲטָאִים יִשְׁמְרוּ יִחְיִיו, וְלֹא יוֹתֵרוּ בְּאֶרֶץ רַק קְרוֹשִׁים וִירָאִי ה'. כָּל הַחֲטָאִים, לְתוֹסַפֶּת כְּבוֹד, כֹּל מִי שֶׁהֵיָה כְּחוֹב
לְחַיִּים צִירוּשָׁלַם, קָדוֹשׁ יֹאמַר לוֹ. יִעֲנִין הַחֲטָאִים לְחַיִּים יִדּוּחַ הוּא מִקְפִּיר קָדֵשׁ: (ד) אִם רַחֵן, מִלֵּת אִם תּוֹרָה
פֶּה עַל הַחֲטָאִים הַזֶּה, וְלֹא עַל הַחֲטָאִי, וְכֵל מִקְרָא הוּא מוֹסֵב עַל מִקְרָא שְׁלֹאֲחִירֵי, וְשִׁיעוֹרוֹ אַחֲרֵי אֲשֶׁר כֻּלָּה

des Wohlgeruchs gibt es Modergeruch, und statt des Gürtels Striemen, und statt der künstlichen Focken eine Glage, und statt des weiten Mantels eine Saftumgürtung, Brandmahl statt Schönheit. 25. Deine Männer fallen durch's Schwert und deine Helden im Kriege. 26. Es klagen und trauern ihre Thore, von Allem leer, sitzt sie am Boden.

(כד) וְהָיָה תַּחַת בָּשָׁם מִקַּיָּה וְתַחַת חֲגוּרָה נִקְפָּה וְתַחַת מַעֲשֵׂה מְקַשָּׁה קָרָחָה וְתַחַת פְּתִיגִיל מִחֲגֹרֶת שֶׁקֶ בִּית־תַּחַת יָפִי: (כה) מִתֵּיךְ בַּחֲרֵב יִפְּלוּ וּבִבְוֹרֶתְךָ בַּמִּלְחָמָה: (כו) וְאֲנִי וְאֶבְלִי פִתְחֶיהָ וְנִקְתָּה לְאָרֶץ תֹּשֵׁב:

ת"א והיה תחת בשם סס:

רשי

יהיה. מקום שהיו מתצטמות צו יהיה נים: ותחת חגורה נקפה. מקום שחגרה סס יהיה ניקף נחתך בחצורות ורשומי מכות כמו ואחר עוריו נקפו (איזו י"ט) ונקף סצני היער (לקמן ו'): ותחת מעשה מקשה. מקום שהיו עושות צו המעשה האמור למעלה הלך וטפף תלכנה והוא צנוצ הצוה הראש סס תהיה מקשה קרחה מכה המקדחת את הראש. מקשה לשון דל לרא נקטן (דניאל ה'). ואני הייתי מפרשו תחת מעשה מקשה מקום שהיו סס חגורות כותנות טסי הובצ העשויות מקשה צטדיון צלע"ו אלף שבו נקודה פתח והוא צמסורת צעסרה נקודות פתח ואין א' מהס דצוק לתיצה של אחריו וכל מעשה שבו דצוק לתיצה של אחריו נקוד קמ"ץ: ותחת פתיגיל. הרי כשתי תיצות פתי גיל כלי שהוא מצאן לידי גילה והוא צית הדחם האמור למעלה פתחן חלוק אותה גילה תהיה מחגורת שק צכל מתנים: כי תחת יופי. כי זאת הוגנת להיות להס תחת יופי שהיו משתחלות צו: (כה) מתוך. בצוריק מתי מלחמותיך היולאים צלצא צמנין: (כו) ואני. לשון אכונה: פתחים. שערי עיירות וצתים צכל שעריהם יהא הספר: ונקתה. ותדרוקן מכל כמו וגם אני נתתי להס נקיון שנים (עמוס ד') וצלשון

באר

פרגום וירקנו ורדירו. וחקק הלעף ונקיבה רדיה: (כד) מק, הוא מסיסת הנשר, כמו ולשונו חנוק צפיהם (זכריה י"ד) והטעם צנקוס ריח הנשמים, יהיו אירי עפוש הנבאשים, כי ימאס ויבאש צשר הנשים המתצטמות מנעים ומחלאים רעים. נקפה, ענין כריחה, כמו (איזו י"ט) ואחר עוריו נקפה זאת רלה לוור צמקום חגורות כלות יקפו חבורים ורשומי מכות את ומחיתן. מעשה מקשה, פירות מעשה שות, וכן כחומר ונקשה (ירמיה י'). והטעם חתם אשר היו מתקנות את השער ומשוות אותן, תהיה עתה קרחה חתם אותו חקון השער והשויתו (רד"ק) וכן מפורסם. פתיגיל, מורכב מן פתח, שהוא לשון הרחבה, כענין יפת ליפת, ומן גיל שהוא כמו גילא, (ואחצטעו) בארמית. וענינו מלכות רחב נחמד ונעים, המעשה כל הגוף צהרורה, ומשקל פתי

כמו דלי מן דלה, לבי מן לבס. ושיעור הכחוב חתם המעיל הרחב, אשר השעטפו בו, חלצנה שק לר, עד שיהי חבורה על מחיתן. כי כמו כיה צפלק ר' מן רוס. ולדעה החכם געזעכיוס הכוונה על הכויה לקיון

העבדות, ולרוב היו על מלא השבנים, ברחבדנאחלע, ריח איהנען אלס טקלואווען אויפגעדריקט וואורדען; געוואהנדליך געטחה דיענעם אויף דער טטירן; כי האנשים יפלו צחרצ ובמלחמה, ונשיהם וצנוותיהן תהיינה לשפחות: (כה) מתוך. מתי מלחמותיך היולאים צלצא צמנין (רש"י) וכיו הנקבה שצ על ליון, וכן צכחצו שלאחריו. ובבורתך, שס מקרה צמקוס גבורים: (כו) ואני, בדרך הגשמה, שעי ליון יאחזקנו ויאחבלו, וכן הלילי שער זעקי עיר (למענה י"ד ל"א). ונקתה, לפי המלה חרגומו (שיא ווירד גע" ריינעגט ווערדען, ד. ה. ריין אויסגעפוינדערט). ליון שחיהם ריקה מכל, חשב אלצן כדרך האכלים:

והשרות והרעלות: (א) הפארים
והצעדות והקשרים ובתי הנפש
והלחשים: (בא) השפעות וגמי האף:
(בב) המחלצות והמעטפות
והמטפחות והחרטים: (בג) הגלינים
והפדינים והצניפות והרדידים:

die Schleier; 20. Die Kopfbünde und die Schrittkeppen und die Gürtel und die Riechfläschchen und die Amulette; 21. die Fingerringe, und die Nasenringe, 22. Die Feierkleider und die Mäntel und die Tücher und die Taschen; 23. Die Spiegel und die feinen Hemdchen und die Turbane und die Flöre. 24. Statt

רשי

(משלי א') ול' נטיפות ע"ש שתליות על הלואר ונוטפת על החזה והם כמין מרגליות נקוצות וחרדות זחוט וזלע"ז מוטינאל"ש: והשרות. למידי הזרוע דמתרנס וסיריא: והרעלות לניף שמניפות זו כל פרופיהן חוץ מגבול העין כדי שיתאזה אדם לזיון צמדאות הלסתות (סא"ח) ל"א והערלות מיני סרצלים נאים להתעטף צסן וצלסון משנה יט מדיות רעולות צמסכת שצת: (ב) הפארים. תדגוס כליליא כמו (שמות ל"ט) פארי המצצות: והלעדות: אלעדה של שוקים: והקסורים. כמסמעו קסורים קלדים שקוסרים צסן שערן ויש שערין אותן מוזהצין פרשיי"ש צלע"ז: ובתי הנפש. שכנגד הלצ נושק"ל צלע"ז: והחלשים: נומי האון מקוס שלוחטין לה סס: (כב) המחלות. כיתוניא כמו (שמואל ז' כ') וקח לך את חליתם שהגוף מלוש צסם וכשפוטטין אותם חוללין אותם מן הגוף: והמעטפות. מלעות המטה כתדגומו שוסיפוא: והמטפחות. מפות: והחרטים. תדגומא ומחכיא דפוס של צית הרחם כדמתרנמינן וכזומ מוחך (שמות ל"ה): (כג) הגלינים. הן המדלות כתדגומו מחזיתא ספיקיי"ל צלע"ז על סס שמגלות לורת הפנים קרוין גליונים או שמא מדלות שלהם בגללות היו: והסדינים. של פשתן הם המתעטפין צסם: והלניפות. מולקינ"ש: והרדידים. וכצנתא פרמל"ץ צלע"ז: והם של זהב שמצלין צס הסרצל שהאשה מתעטפת זו: (כד) והיה תחת צסם מק

באר

הדומות לנטיפי מים. וכן צל"א (ההרטחן פפצ"ע), והרד"ק מביא צסם י"מ שסם הענקים הנעשים ומאבני הדבולה הקטנים, וכן נקרא הדבולה הן בערבי אל ענף, ומרגומו (דיא האויגעהנגע). והשרות למידי, הזרוע, דמתרנס שירא (רש"י). והרעלות, מן המשנה, מדיות רעולות, ופירשו הגאונים לניף שנושמות על ראשן, ומחככות זו כל הפנים, שאין נראה להם אלא העינים, וקושרות למעה (ומדידי רד"ק): (כא) הפארים, מן פארי פתחים יהיו על ראשם (וחקאל מ"ד), ר"ל המצצות שסן פאר לחרם כססה על ראשו (כן מלך). והצעדות, הוא מחליי הזרוע, כמו שאמר ואלעדה אשר על זרועו, ויוגון תרגם ושירי רגליא, ידמה כי הוא כלי אחר, יש שהוא עשוי לזרוע, ויש שהוא עשוי לרגל, וקרא לעדה על הסכונה, ל' לעד, ואשר עשוי לזרוע לפי שהוא עשוי על חכונת אותו של רגל, נקרא גם כן אלעדה (רד"ק). ובתי הנפש, כלים לחכמי, שנותנים בהן לרי או כל דבר שריון נודף, והסנים נושאות אותם צמגוריהם, ולכן מחובר הוא אל קסורים. והלחשים, כתבים כתובים צהצב ובכסף על דרך לחישה (כן עזרא) ר"ל תפשיע זהב וכתובו קניע דרך קבולה למאמינים זו: (כב) המחלצות, כמו והלכצ אותך מחללות (זכרי' ג') והם לבושים נאים. והמעטפות, לבוש חמטק צו האשה. והמטפחות, מפות (רש"י). והעטם קוורים אשר תשימם תמשים על בגדיהן. מלמעלה (חזוהעכטיצ"ער), וכן המעטפת אשר עליהן (רות ג'). והחרטים, כיסים, וכן צסני חרטים (מלכים ה' ק'), וכן קרא צעריי הכיס כרמא, והח"ס צעריי, היא כ"ף צעריי, צמקונות רבים (רד"ק): (כג) הגלינים, כמו גליון גדול (כן עזרא). והיו מוליין בלואריהן עס זהב או כסף מלוש ומורע, למען היות להם בגד לסציק מרחוק, גם להשראות בהן, כי הם מוראים תצנית הרואה צסם. והסדינים, כתנות דקות ויפות שהיו תחת בגדיהם, וכן (שופטים י"ד י"ב) שלשים סדינים, וכזומ שפירש בן מלך סס. והנציפות, מן מלכפת כד. והרדידים, כגד דק ומחז

Gott der Heerschaaren. 16. Es spricht der Herr: Weil so hoffärtig sind die Töchter Zion's, und einhergehen mit gestrecktem Halse und verführerischen Blicken, trippelnd gehen sie einher, und mit ihren Fußspangen klirren sie. 17. So wird der Herr kahl machen den Scheitel der Töchter Zion's, und der Herr ihre Scham entblößen. 18. An jenem

אֲדֹנֵי יְהוָה צְבָאוֹת: (טז) וַיֹּאמֶר יְהוָה
יֵעַן כִּי גִבְהוּ בְנֹת צִיּוֹן וַתִּלְכְּנָה
בְּנִשְׁוֹת גָּדוֹן וּמִשְׁקֵרוֹת עֵינֵיהֶם הִלּוֹךְ
וּשְׂפוֹף תִּלְכְּנָה וּבְרִגְלֵיהֶם תַּעֲבִסְנָה:
(יז) וְשִׁפַּח אֲדֹנֵי קֶדֶקֶד בְּנֹת צִיּוֹן
וַיְהִיָּה פִתְחָן יַעֲרָה: (יח) בְּיוֹם הַהוּא
יִסִּיר אֲדֹנֵי אֶת תְּפֹאֶרֶת הָעֵבֶכֶם
וְהַשְׁבִּיטִים וְהַשְׁהִרְגִּים: (יט) הַנִּשְׁפּוֹת

* נשירות קרי

ח"א ויאמר ה' שנת ו', ס"ז: נשירות נרון סוס' ט', ח"ג: ושפח ובר' שנת סס:

Tage nimmt der Herr weg den Schmuck der Fußspangen und die Netze und die kleinen Wunde. 19. Die Ohrgehänge und die Armbänder und

רשימי

כמו (דברים י"א) אשר הניף ומתרגמין לאטיף כך היתה ארוכה מהלכת צין שתי קירות כדי שתהא נראית לפה למעלה מהם. ויונתן תידגם וצפתהן מקפץ היו קוסדות פילוט נכריות קליעת שערות תלוטין כורכות עם קליטותיהן שירלו גסות וטפופות: וזרבליהם תעכסנה. כשהיו עוזרות צשוק אלל צחורי ישראל - דורסותו דרגלו ורמותו לז חיצת נואפות כדי להציער צו ילד הדע כעכס זה של נחש: (י"ז) ושפח. לשון לרעת כמו (ויקרא י"ג) מספחת היא ועל סככת צש"ץ דרשו צו דנותינו שתעשה שפחות מכודכות. ויש שדרסורו שהרצה צכן משפחות של כנים: פתחן יערה. כליהן יערה לשון ארמי הוא פתיל ארכמא הן היו אומדות ימחר יחיש מעשהו שר רואה אותו ונוטל אותו כשצא הפורענות היו שרי כצוכנלר נוטלין אותן להיות להם לנשים מחמת יופיין רמו הקצ"ה למעיינות שלהם והיו שופעות דם זיצה כאדם המערה מכלי אל כלי והיו נמאסות עליהן ומשליכין אותן לארץ מעל קרונות שלהן ויונתן תידגם יקרהן יערה. פתחן לשון רוחצ לשון גודל: (יח) ביום ההוא. לעתיד לצא כשיצא הקצ"ה להשיצ את ישראל אליו יסיר ה' מהם את תפארת העכסים שלא יהו תולין תפארת' צנוי תכשיטי נשים ודצרי נצלה: העכסים. המנעלים אשר דרגליהם אשר צהם תעכסנה: והשברונים. מיני שצכה לתכשיטי הראש והרצה יש צלשון משנה שצים של שצכה: והשהרונים יונתן תידגם סצכיא: (יט) הנשפות. עונקיא ל' ענקים לגרגלתין

באור

ואמר שהיו מקשקות בהן ומשמיעות קול, והכל לעורר לב העוברים שיסתכלו בהן. וגזר מן עכסים בפסוק י"ח: (י"ז) ושפח כמו משפחת היא. ואם הוא צש"ץ, והנה כן (הסע ע"י צ"ב) צשורי מתן (כן עזרא). ואמר: תחת אשר היו צנות ליון מטיבות ראשן להטיפות, יקרה ה' את קדקדן ע"י משפחת, ותהייה נמאסות. פתח, כנוי לערוה, מענין להפחותו לרלותו (מלכים א' ו') (כן מלך). יערה, ענינו גלוי כמו בהפעיל, את מקורה הערה: (יח) העכסים, עדי משמימה האשה דרגליה שמקשקש. (רד"ק). והשביטים, מיני שצכה לתכשיטי הראש. (רש"י). והשהרנים, כלי עשוי דמוות ירחא, קהרא (רד"ק). והשהרונים הם עדי זהב או כסף דמוות ירח קטן בלוארי אנשים ונשים, וגם היו תלויים בלוארי הגמלים. וראה הבאור (שופטים ח' כ"א): (יט) הנשפות, עדי האנשים, וכן צערכי נשפח, ויקרא נטיפות ע"ש המרגלות

כִּי־נָמֹל יָדָיו יַעֲשֶׂה לָּוִ: (יג) עֲמִי
נִגְשָׁיו מֵעוֹלָל וְנָשִׁים מִשְׁלֹ בֹו עֲמִי
מֵאֲשֶׁר־יִדְמֹתֵים וְדָרְךְ אֶרְחֵתִיד בְּלָעִי:
(יד) נֶצֶב לָרִיב יְהוָה וְעַמֹּד לְדִין עֲמִים:
(טו) יְהוָה בְּמִשְׁפַּט יָבֹוא עִם־זִקְנֵי
עַמּוֹ וְשָׂרָיו וְאַתֶּם בְּעֶרְתֶּם הַפָּרֶם
נִזְלָת הָעֵנִי בְּכַתִּיבֶם: (טז) מִלְּכֶם
תִּדְבָּאוּ עֲמִי וּפְנֵי עֲנִיִּים תִּמְשַׁחוּ נָא־

* מַה לָּכֶם קְרִי

תֵּא ה' בְּמִשְׁפַּט שֹׁנֵה ז' כ"ד: בְּעֶרְתֶּם דְּרוֹת ח', ו'. יוֹמֵה ח' ט':

Weinberg, geraubtes Gut des Armen ist in euren Häusern! 15. Wie könntet ihr mein Volk zertreten, und der Armen Angesicht zermalmen? spricht der Herr, der

רש"י

לו לרשע דע: (יב) נגשיו מעולל. לזנים הם: ונשים משלו זו. נשים נואפות משלו זו
כמו שאמר למטה יען כי גזהו צנות לזון והטו לזם לרע (לפיוך כל חלשים משלו)
זו. ויונתן תירגם לשון (נוסים): מאשרך. מדריכך. טיש להם לאשרך דרך שו
הם מתעים אותך: זלעו. קלקלו: (יג) נצב לריב. של ישראל מעומד שלא לרקדק
דכנס: ועומד לדין עמים. מתעבז ומאריך דמים. עמידה זו לשון עכזה: (יד) ה'
ה' במשפט יצא עם זקני עמו. שהיה להם למחזה ולעוזרי כוכבים ומזלות אומר אתם
צערת' את כרמי אני קלפתי מעט ואתם עזרתם לרעה: בולת העני. דור שהיה עניי'
צמענים עוזים כל זה צמרדס אגדה. ולפי משמעות פשוטו כל הענין על ישראל ועומד
לדין עמים הם השצטיו. ואתם צערתם את הכרם הזקנים והסדים אכלו את שאר
העם: (טו) מלכם. כמו מה לכם: תטחנו. ותמעטו לצנות' דמים: (טז) ויאמר
ה'. על הנשים אשר משלו צעמי יען כי גזהו וגו': ומסקדות עינים. לשון הצטה.
ד"א לזעזעו עיניהם צסיקרא וצכחול: הלוך וטפוף תלככה. ל' דצר קף על גבי חזירו

באור

כמו ותעלוים (למעלה פסוק ד') ונא מעולל כלשון רבים. ורבים ככה. מאשרך, המנהיגים
המדריכים אותך. הנה נמנים אורך מדרך ישיר, וכן (משלי, כ"ג) ואשר בדרך לבך. בלעו, משחיתים דרך
השיר שהלכנו בו מאה, שלא שבו אליו: (יז) בערתם, רעיתם כמו ונער צדה אחר והכרם הם ישראל (כן
עורא): (יח) מה לכם, ר"ל מה לכם כי תרכאו עמי (וואס חייט חייך דחס איהר לערטערעטעט?)
וכן (למעלה כ"ב א') מה לך כי עליהם. תטחנו, כמו שחקו, רך משל על הקלון והבוזין (כן עורא):
(יט) נטויות גרון, בוטות בגרון הכה והנה להראות יופין. ומשקרות עינים, רוממות להם עיניהם שילכו
אחריהן לבית, והרגום שזפתו (איוב כ') עינא דסקרתיה (רד"ק). וגם נוכל למרגם (דיוח מיט דען חויגען
זיבאייגען), ואחרים תרגמנו לפי דעת רב סעדיה (אומר) פֶרַעך דיא חויגען ווערפֿענד. וטפוף,
גזר מן טף. לעידתן דומה ללעידת הילדים (קליינע אבגעמאסענע שריטצן), מלך הלעדות אשר ברגליהן
(פסוק כ') ולרעה הראב"ע הוא לשון הלפה מועל, מן דאטיף בארמית, הולכות בנחת ובקלות, (לייט דאיהן
שוועבענד), וסוף רחוק קלת. תכסנה, משפט הכחולות בארץ הסורא, לקשור ברגליהן שלללות כסף אז זכר,

rüttung ist, unter deine Hand!" 7. So hebt Jener an, an jenem Tage, und spricht: „Ich mag nicht Wundarzt sein; in meinem Hause ist nicht Brot, nicht Kleidung: setzt mich nicht zum Fürsten des Volkes!" 8. Ja, Jerusalem strauchelt, und Sechuda fällt, weil ihre Zunge und ihr Thun wider den Herrn sind, zu beleidigen sein heiliges Auge. 9. Der Ausdruck ihres Gesichts zeigt wider sie, und ihre Sünde sagen sie heraus, wie die Sodomititen, verhehlen sie nicht. Wehe ihnen! den! denn ihm geht's dem Frebler! ihm

קָצִין תְּהִי־לָנוּ וְהַמְכַשְׁלָה הַזֹּאת
פָּתַח יְדָד: ^(ד) יֵשָׁא בַיּוֹם הַהוּא | לֵאמֹר
לֹא־אֶהְיָ חֵבֵשׁ וּבֵיתִי אֵין לֶחֶם
וְאֵין שְׂמֵלָה לֹא תִשְׁמְנִי קָצִין עָם:
^(ה) כִּי כָשְׁלָה יְרוּשָׁלַם וַיְהוּדָה נָפַל
כִּי־לְשׁוֹנָם וּמַעַלְלֵיהֶם אֶל־יְהוָה
לְמַרְוֹת עֲגִי כְבוֹדוֹ: ^(ו) הִפְרַת פְּנִיָּהֶם
עֲנָתָה בָּם וַחֲטֵאתָם בַּסֵּדֶם הַיָּדוּ
לֹא כִתְּרוּ אֹוִי לְנַפְשָׁם כִּי־גָמְלוּ לָהֶם
רָעָה: ^(ז) אָמְרוּ צָדִיק כִּי־טוֹב כִּי־פָרִי
מַעַלְלֵיהֶם יֹאכְלוּ: ^(ח) אֹוִי לְרַשְׁעֵי רַע

*חֶסֶד יו"ד

ת"א ישא ביום חגיגה סס: הכרת פניהם וצמות ט"ו, ק"צ. צורות
ח' ת"ז: אמר צדיק יומח ב', נ"ח. חגיגה ז', י"ג. קרוסין ח',
ת"ח. צתח ח', י"ח. עקד שער ת"ח: אוי לרשע קרוסין סס:

nicht. Wehe ihnen! denn sie bereiten sich selbst Unglück. 10. Preiset den Gerechten! denn ihm geht's wohl, ja, die Frucht seiner Handlungen genießt er. 11. Wehe dem Frevler! ihm geht's übel; denn seiner Hände Werk wird ihm vergolten.

רמז

אין לחם ושמלה אין צדי לא טעם משנה ולא טעם אברה. ד"א לפי פשוטו לא אהיה חוצה לא אהיה שופט שהוא חוצה את הנדונים צדית הסהר: (ח) כי כשלה ירושלים. כולם חסדים ונפולים ואין עוד זה לזה ולמה כי מאנו לשמוע ועשה כולם מכעיסים: כי לשונם ומעלליהם אל ה'. לנגדו להכעיסו: למרות עיני כבודו. להקניט לפני כבודו. ד"א עניני כבודו: (ט) חברת פניהם. עון שהם מכירים פנים צדין היא ענתה ים לפני. ל"א הכרת פניהם ניכרים הם צעזעות פניהם. כסדום הבידו לא כחדו צפרהסיא עשו: (י) אמרה. למי שהוא לדיק כי טוב עשה: (יא) אי לרשע דע. שהוא דע לעלמו ודע לאחרים בוד' דעה לו ולאחרים צנחומא והמקדא מוסב על אמרו לדיק כי טוב לו ואוי

באר

[illegible]

**מִים: (3) גִּבּוֹר וְאִישׁ מִלְחָמָה שֹׁפֵט
וְנָבִיא וְקָסָם וְזָקֵן: (ג) שִׁרְיָת־חַמְשִׁים
וְנָשִׂיּוֹת פָּנִים וְיוֹעֵץ וְחָכָם חֲרָשִׁים
וְנִבְזֵן לָחֵשׁ: (ד) וְנִתְּתִי נְעָרִים שָׂרֵיהֶם
וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּ־בָם: (ה) וְנָגַשׁ הָעָם
אִישׁ בְּאִישׁ וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יִרְהוּ־הֶנֶּפֶר
בְּזָקֵן וְהִנְקִלָה בְּנִבְכָּד: (ו) בִּי־יִתְּפֹשׁ
אִישׁ בְּאָחִיו בֵּית אָבִיו שְׂמֵלָה לָכָה**

und Propheten und Wahrjäger und Aeltesten. 3. Den Obersten über fünfzig, den Angesehenen und den Rath, den in Künsten Erfahrenen und des Beschwörens Kundigen. 4. Ich setze Knaben zu ihren Fürsten, und Kinder sollen sie beherrschen. 5. Das Volk drückt einander, ein Jeder seinen Nächsten; es tobt der Knabe gegen den Greis, und der Ge-

ת"א שר חמשים סס י"ג: ונתתי נערים סס: ירהבו הנער סס י"ד:
כי יתפוש סס ט"ו, קי"ט. חניבה סס: וחמכשלה ביטין מ"ג:

ringe gegen den Vornehmen. 6. Ergreift Einer seinen Bruder im väterlichen Hause (und spricht): „Du hast ein Kleid, sei Fürst über uns, nimm das, was Zer-

רש"י

וכבון לחש. דליו למסור לו סתרי תורה שנתנו כלחש כנון מעשה דראשית ומעשה מרכזה: (ד) ונתתי נערים שריהם. אלו בני אדם המנועדין מן המלות: ותעלוים ימשלו סס. שועלים בני אדם חלשים ואני אומר לפי פשוטו תעלוים ליאני בני אדם המתעוללים זקן ומזין אותם כמו ועוללתי צעפר דרני (איוב ט"ו) את אשר התעללתי (שמות י'): (ה) ונגש העם. יהיו דחוקין וכגוסיין זה על זה צתיגור וחידור: ירהבו הנער זקן. יתבדל הנער על הזקן: והנקלה כנכבד. כפשוטו. ומדרשו יצא מי שחמורות דומות אליו ככדורות: (ו) כי יתפוש אים צאחיו. כאשר יתפוש אים צאחיו צצית אציו לאחר עשיר אתה צתורה מחורות היא צידך כשמלה: קלין תהיה לנו. ותלמדנו: והמכשלה הזאת. שאנו נכשלים צאיסור או צהיתר צטומאה או צטהרה תחת ידך היא שאתה יודע להורות לנו. דצר אחר שמלה לכה להלצים ערום. והמכשלה פלייגל"א צלע"ז ומחסרנוי שאני מחוסר לחם תחת ידיך להספיקני ולכך קלין תהיה לנו והוא משיצ צציתי אין לחם ואין שמלה ומה טיצי לקלין: (ז) ישא ציוס ההוא. אין ישא אלא לשון שצועה הוא ישצע להם לא אהיה חוצס לא אהיה מחוצסי צית המדרש וציתי

באור

כמו חכם בוכבים (ס"ג). וזקן שקנה חכמה צרוב שני חייו: (ג) וחכם חרשים, חרש מהיר וידוע, והוא מנעין חרש וחושב. ונבון לחש, פי' הראב"ע אים מנצין ללחש ולהשביע חיות רעות. נחשים ועקרבנים ודמום. ואמר הנביא שיעביר ה' מוסך בני ישראל את הקוסמים ואת הוולחשים, אשר היו בועטים בהם לשאלו עלה מהיהם: (ד) ותעלוים, כמו עוללים, והוא סס צפלק מחנומים, ואולי הכוונה אשמים הדומים לעוללים (קינדערהחשט, קינדיש): (ה) ונגש העם, העם יהיה נגוש ודחוק, צהיחס חחת ומשכלה לנערים לינום, רקיס ופוחים, ולכן לא ישמעו לקול שריהם וילחלו אים רעוו, ואים את קרובו. ירהבו כרף אל נגש לשון חליה ודחיקה, כמו (משלי ו') לך ורהב רעיד (דרינג אין דיינענן פיינר): (ו) בית אביו, בבית אביו ול"א תנים אביו, ר"ל בקרבו אשר הוא ממשפחה אביו. ששלה לכה. יש לך מלבושי כבוד, ויהיו דברך כשומעים, לזאת אהיה לנו לקלין. והצבשלה הזאת, כי צהריסם קרור המדרי יכשל אים צאחיו. תחת ידך, המכשלה הזאת אהיה חחת יד ממשלסך, ואחס סקיר המכשול: (ז) חבש, כמו חובש מכה, ומושק על המכשלה,

silbernen Götzen und ihre goldenen Götzen die sie sich machten, sie anzubeten, den Maulwürfen hin. 21. Sich kriechend in Steinspalten und Felsenspalten vor dem Schrecken des Herrn und dem Glanze seiner Majestät, wenn er sich erhebt, die Erde in Schrecken zu setzen. 22. So sagt denn euch los von Menschen, in deren Nase ein (vergänglich) Hauch ist! denn wofür sind sie geachtet?

את אלילי כספו ואת אלילי זהבו אשר עשו־לו להשתחות לחפר פרות ולעמלים: (כ) לבוא בנקרות הצרים ובסעיפי הסלעים מפני פחד יהוה ומהדר גאֹונו בקומו לערץ הארץ: (כג) חדלו לכם מן־האדם אשר נשמה באפו כי־כמה נחשב הוא:

ג (ב) כִּי הִנֵּה הָאָדָוֶן יְהוָה צְבָאוֹת מִסִּיר מִירוּשָׁלַם וּמִיהוּדָה מִשְׁעָן וּמִשְׁעָנָה כֹּל מִשְׁעָן לֶחֶם וְכֹל מִשְׁעָן־

3. 1. Denn siehe, der Herr, der Gott der Heerscharen, nimmt Jerusalem und Jehuda jede Stütze des Brotes, jede Stütze des Wassers. 2. Den Helden und Kriegsmann, den Richter

רשי

לצדו ולבטמן: (כב) חדלו לכם מן האדם. שלא לשמוע לאותן המתעים אחכם מאחרי ולהשתחות למעשה ידיו: אשר נשמה באפו. אשר כל חיותו וכחו תלויה בנשמת אפו שהוא רוח פורח שהיום יסנה צו ומחר תלא ממנו וק"ו לדמות חפצות שאין צו ממנו. ד"א חדלו לכם מכל הדרכים הרעים ולמדו מן האדם אשר נשם' באפו הרחיק למת נחשז הוא וקל וחומר לע"ו שאינו נחשז לכלום:

ג (א) מסיר מירושלים וגו'. כולם מפורשים במסכת חגיגה שמה עשר קללות קלל ישעיה את ישראל ולא נתקדשה דעתו עד שאמר ייהצו הכעד צוקן והנקלה בנכד: (ב) וקוסם. זה מלך שנא' קסם על שפתי מלך (משלי ט"ו): (ג) ויועץ. יודע לעצד שנים ולקצוע חדשים: וחכם חדש'. שבפוחת צדדי תורה נעשו הכל כחדשים:

באור

נקרות, לפי שנקרים צורים ועושים שם מערות (רד"ק). או שאינם מעשה בני אדם. כי אם חלולים מעולם. ובסעיפי, נדרך עם נקרות, והם חרילי הסלעים, וכל דבר הנוסחעף נקרא כן. כמו ענפים המהחלקים ונגזעם האחד: (כב) מן האדם, האדם כאין נחשב, כי כמעט רגע ימות, כי הנשמה באפו ר"ל קרונה ללאה ואמר באפו, כי רוח החיים תלוי באף, כי דרך נקבי האף ילא החום העובעי אשר בלב תמיד, וכן יכס אליו דרך נקבי האף קרירות האויר, ובה חיי האדם, כמו שידוע בחכמת הטבע. אם כן שחיו קלרים, כמה נחשב הוא, ואיך יתכן לבטוח עליו, או לירא ממנו (רד"ק). וכן מחורבם:

ג (א) משען ומשענה, לפי שכל הענין לחזק כמנהג, שיה הענין במלות שונות, זכר ונקבה (רד"ק). או יורה על הכללי (דיח אונגמיינה'יט). וכן מחורבם: (ב) וקסם, שישאלו אח פיו על העתידות.

הַגִּבְעוֹת הַנִּשְׂאוֹת: (טו) וְעַל כָּל־מִגְדָּל
גָּבַהַ וְעַל כָּל־חוֹמָה בְּצִירָהּ: (טז) וְעַל
כָּל־אֲנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ וְעַל כָּל־שִׁבּוֹת
הַחֲמָדָה: (יז) וְשֶׁחַ גִּבְהוֹת הָאָדָם
וְשֹׁפֵל רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׁגָּב יְהוָה
לִבָּדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: (יח) וְהָאֱלִילִים
כָּלִיל יִחְלָף: (יט) וְגִבּוֹ בַּמַּעֲרֹת
צִרִּים וּבַמַּחֲלוֹת עֶפֶר מִפְּנֵי פֶחַד
יְהוָה וַיִּמָּהֲדָר גִּבּוֹנוֹ בְּקִיּוֹ לְעֶרֶץ
הָאָרֶץ: (כ) בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁלֹךְ הָאָדָם
Schrecken des Herrn und dem Glanze seiner Majestät, wenn er sich erhebt, um die Erde in Schrecken zu setzen. 20. An jenem Tage werfen die Menschen ihre

רשי

(טז) ועל כל אניות. תרגום יונתן ועל כל דיתצין צניסי יגא צאיי הים שמואלן ומוצאן צאניות: תרגום. סס יס ששמו תרגום: שכיות החמדה. פלטרין דרופים צמסכית דלפת שיש כמו ואצן משכית (ויקרא כ"ו) על סס שסוכין צו את הקרקע: (יז) ביום ההוא. הוא יום הדין: (יח) כליל יחלף. כולם יחליף כולם יאצדו: (יט) וגבו. יושבי הארץ צמערות זורים. מחילות הם הם מערות: צקומו. ליום הדין: לערוך הארץ. לשזור דשעי הארץ: (כ) להשתחות לאחר פרות. ללמי אלהים צדמו' חפרפרות מיני שרשים שחפרין הארץ שקורין טלפ"א צלע"ז. ולעטלפים. קלצ"א שורי"ץ צלע"ז. ויש לפתור עוד את אליליו אשר עשה לו להשתחות שלוך האדם צמדיוין וצנעיוין סימאל לפניו כשהולך

באר

שהוא נקד מלה נשא בעצם משרת, ויהיה מלה ושפל שם מופשט (חזוני דידערע) וכאלו אמר הכתוב, על כל נשא ועל כל שפל: (טז) אניות תרגום, ז"ל המהר ספר מחקרי ארץ: תרגום, הנכון לדעתו הוא, כי הוא הארץ הנודעת לנו כיום בשם ספאניען, ונקראת הארץ הזאת בימי קדם בשם תרגום, ע"ש טארטעסום, עיר גדולה ורובלת עמים, אשר הינה שמה על שפה הים. ויען כי ארץ ספאניען היא רחוקה צמוד מארץ ישראל ומארץ לור ולידן, ולחם נקראו בימי קדם אניות חזקות ומוצקות, אשר יכון ללכת בנהג עד אפסי הים, בשם אניות תרגום, אף כי לא נודעו ללכת אל תרגום, וכן, זאת ג"כ דעת געזעניוס. שכיות, וכן שמה והפעל אינו צמקרא כי אם צמריא, ונעניו הצעה והשקפה והשכלות. ר"ל כל הדברים היקרים אשר היא חומה לראותם. ואולי בא צמקור עם אניות תרגום, כי צמקין הביאו הסוחרים דברים יקרים וצמקדים: (יח) יחלף, צמקוס יחלופה, והרד"ק פירש יכרים, ר"ל האל יכרים אותם. ואינו נראה, כי הפעל הזה הוא צמק עומד צמקין הקל: (יט) ובמחלות, מקומות חללים, ושם חלל. לערץ, להנהיג יושבי הארץ: (כ) לחפור פרות, מלה אחת, אף שהיא נכתבת בשתי מלות, והראוי לַחפּוּרָא, והוא וכן השמות אשר נכתבה בהם עי"ן ולמ"ד הפעל, וכן שרשים החופרים הארץ, והכוונה כפי' שני של רש"י: (כא) בנקרות, צמערות הנורים, ונקראו המערות

voll ist sein Land von
Rossen, und kein
Ende seiner Wagen.
8. Und voll ist sein
Land von Götzen;
ihrer Hände Werk
beten sie an, was
ihre Hände verfer-
tigt. 9. Und so wird
denn der Mensch ge-
beugt, und der Mann
gedemüthigt, und du
vergist ihnen nicht.
10. Vertrieche dich in
Felsen, verbirg dich
in die Erde vor dem
Schrecken des Herrn
und dem Glanze sei-
ner Majestät. 11.
Des Menschen stol-
zer Blick wird gede-
müthigt, und ge-
beugt der Männer
Hochmuth; erhaben
ist der Herr allein an

jenem Tage. 12. Denn einen (Gerichts-) Tag hält der Herr der Heerschaaren
über alles Stolze und Hohe, Ueber alles Erhabene, daß es erniedrigt wird;
13. über alle Zedern des Libanon, die hohen und erhabenen, und über alle
Eichen Baschan's; 14. Ueber all die hohen Berge, und all' die erhabenen Hü-

(ח) וְתִמְלֵא אֶרְצוֹ אֱלִילִים לְמַעַשֶׂה
יָדָיו יִשְׁתַּחֲוּ לְאִשֶּׁר עָשָׂו אֲצַבְעֹתָיו:
(ט) וַיֵּשֶׁח אָדָם וַיִּשְׁפֹּל אִישׁ וְאֶל־תִּשְׂא
לָהֶם: (י) בּוֹא בָצֹר וְהִשְׁמֵן בְּעֶפְר
מִפְּנֵי פֶחַד יְהוָה וּמִתְהַדָּר גָּאֹנוֹ: (יא) עֵינֵי
גִבְהוֹת אָדָם שָׁפֹל וַיִּשַׁח רוּם אַנְשִׁים
וְנִשְׁגָּב יְהוָה לִבָּדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא:
(יב) כִּי יוֹם לִיְהוָה צְבָאוֹת עַל כָּל־
גֹּאֲה וָרֶם וְעַל כָּל־נִשְׂא וְשָׁפֹל:
(יג) וְעַל כָּל־אֲרָזֵי הַקְּבִנּוֹן הָרִמִּים
וְהַנִּשְׂאִים וְעַל כָּר־אֱלֹנֵי הַבָּשָׁן:
(יד) וְעַל כָּל־הַהָרִים הָרִמִּים וְעַל כָּר־

ת"א ונשגב ה' ר"ס ל"ח. סנהדרין י"ח ז"י, ז"י: ועל כל סוטה ח'
ה'. סניעות ח' ז':

רשי

כמו משתחוים: (ט) וישח אדם. הקטנים: וישפל איש. הגדולים והבזורים אנשי החיל.
ואל תשח להם. הנציא אומר להקצ"ה וידעתי כי לא תסלח להם מלהפרע מהם:
(י) בוא בצור. לצור לצדוד צוקרת הוורים: והטען צעפר. ולהטמין צעפר: (יא) עיני
בזהות אדם. בסות הרוח וכן כל לשון בזה עינים שצמקרא כמה דאח אחר בזה עינים
ורחצ לצד (תהלים ק"ח): (יב) ארזי הלכנון. דובמא הוא על הבזורים: אלוני הבשן.
שלטונים כמו שאלונים פחותים מן הארזים: (יד) ועל כל ההרים הרמים. על יושביהם:

באור

עד שאין סוף לאולרוסיו ולמרכבותיו, אז נתמלחה ארצו אלילים, כמו שאמר וישמן ישורון ויבעט, ואמר, והטע
(י) וכסף הרבתי לה חשב עשו כבעל (מדברי רד"ק). ואולי רמז הנציא זה על שלמה, שעליו כאמר אין כסף
לא נחשב ציני שלמה למאומה, ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות קוקים למרכבו: (ט) וישח, בנפעל, ר"ל
על כן יהיה האדם, מוכנע והאיש ישפל, זה עונשם מואחד אללים, כי לא תסלח להם עונש הרב הזה: (י) בוא
בצור, דברי הנציא על ישראל, ואל לשון יחיד על רבים, על דרך קצון: (יא) גבהות, עיני בני אדם המתגבהים,
אשר הגביהו לראות בגאון וגאון. שפל, ואמר בלשון עבר צמקוס עתיד, ואל בלשון יחיד על כל אחר ואחר
(רד"ק): (יב) וישפל, ישפל, כמו וישפל (הכ"ל). ר"ל כל גאון רם ונשא ישפל, וכן חרנם הכשרי וימאכו.
והטעם, כי הנציא לא ידבר פה רק מן הרברים הגדולים החזקים והבזורים. אבל אין כן דעת מניח הטעמים,

וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים וּכְתָתוּ חֲרָבוֹתָם
לְאַתִּים וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמִזְמְרוֹת לֹא־
יִשָּׂא גֹי אֶרֶץ־גֹּי חָרֵב וּלֹא־יִלְמְדוּ
עוֹד מִלְחָמָה: (ה) בֵּית יַעֲקֹב לָבוֹ
וּנְלָכָה בְּאוֹר יְהוָה: (ו) בֵּי נְטִשְׁתָּהּ
עֲמֹד בֵּית יַעֲקֹב בֵּי מְלֹא מִקְדָּם
וְעֲנָנִים בְּפִלְשְׁתִּים וּבִילְדֵי נָכְרִים
יִשְׁפִּיקוּ: (ז) וּתְמַלֵּא אֶרֶצוֹ כֶּסֶף וְזָהָב
וְאֵין קֶצֶה לְאַצְרֹתָיו וּתְמַלֵּא אֶרֶצוֹ
סִיסִים וְאֵין קֶצֶה לְמִרְכָּבוֹתָיו:

Schwerter zu Pflug-
scharen, und ihre
Wurfspeie zu Win-
zermessern; nicht
mehr erhebt Volk
gegen Volk das
Schwert, und nicht
mehr lernen sie kām-
pfen. 5. Haus Ja-
kob's, auf! laßt uns
wandeln im Lichte
des Herrn! 6 Wohl
verließeſt du (Herr)
dein Volk, das Haus
Jakob's, weil ſie voll
ſind des Morgen-
landes, und Zeichen-
deuter, gleich den
Philistern, und mit
den Ausgeburteten der
Fremden ſich begnü-

ח"א והוכיח וגו' עקרה שער ט"ו:

gen. 7. Volk ist sein Land von Silber und Gold, und kein Ende seiner Schätze;

רשיי

יחזק קראו שדה לשוח צדה: (ד) לאתים. קולטרו"ש צלע"ז: למזמרות. שרפ"ש צלע"ז
שוומרין צהן הכדמים: (ה) בית יעקב וגו'. האומות יאמרו להם כן והמקרא הזה הוא
מוסד על והלכו עמים נדים וגו'. לכו ונלכה צאור ה'. יאמרו להן כן, וי"ת יימרון דצית
יעקב אתו וגו': (ו) כי נטשתה עמך בית יעקב. הנצי"א מייסד הדיבור אל השכינה ולאמר
כי עד הנה עזבת את עמך צציל עונס. (ז"א) הנצי"א מוכיחן ואמר להם כן כי נטשת
עמך בית יעקב וגו' עזבת את מעשה הטוב אשר על ידו נהיית לעם אתם בית יעקב):
כי מלאו מקדס. נתמלאו לצרותם ממעשי ארמיים היושבים צמודה שהם מכשפים
ומשתמשים צס הטומאה: וזילדי נכדים ישפיקו. צועלים את עכו"ם ומתעצבים צהם
ויולדות להם ילדים נכדים וצהם הם מספיקים תמיד ומתעסקין ומתדפקין ונעדרחים צהם
לשון פן יסיףך צשפק (איוב ל"ו) דיצטומ"ע צלע"ז: (ז) ואין קצה. לשון קץ: (ח) ישתחו

באור

דרכיו. ב' מליון המאמר הזה הוא מדברי הנביא, וכן פ' הר"ק: (ד) ושפט, מוסד על ה' צפסוק הקודם,
ודומה לזה למטה (כ"א ד' ה') כי חורה מאתי חלא ומשפעי לאור עניים ארגיע וכו'. וכתתו, ע"י שהול
ישפטם ויוכיחם יהיה שלום ושקט ציניהם, ויכתתו כלי מלחמתם לעשות מהם כלים לעבודת האדמה, ולא ילמדו
עוד קשת ומלחמה. לאתים, וכן למזמרות ומתורגס לפי פירש"י: (ה) בית יעקב, המתעוררה נפש הנצי"א
מדיעוניה השגבים, וקרא לבני דורו להסהלך עמו לפני ה' באור החיים. אך פחאום ירד החמה וממרוס
התפעלויות רוחו, והסחכל מלך עם ישראל ציניו, אשר כבר נעשה שמש הללחחס לבוא, ועל זה אמר: (ו) כי
נטשתה, אחס ה' עזבת את עמך בית יעקב ויפה עשית כי מלאו מכשופי בני קרס, והם ארס, כמו שכתוב קרס
מקדס ופלשטים מאחור. ועונבים, בני ישראל הם עונבים כפלשטים, אשר שמועו אל מעונבים וקוסמים. וביילדי
נכדים ישפיקו, עתבים חורה ה' ומתעסקים צקפרי הכשופים והנחושים, ומספיקים צהם, והם אומרים דיינו
באלה הספרים (רד"ק). וגם הראב"ע פ' ילדי נכרים, וזה שהולידו הנכרים צמחשכנס, ועל פיהם תרגמתי ואמר
מן המעמקים העמיק (וית החבען חיבערפלוס חן וזההנען דער פֿרעגדע ד. ה. דהו ואנדר חייט
פֿאָלנער פֿרעגדענן: (ז) ארצו, ארצו של זה העם שזכר ואמר כאשר נתמלאה ארצו כסף חרס וקוסים,

fe, beide verbrennen miteinander und niemand löscht.

וּפָעֲלוּ לְנִיצוּץ וּבִעֻרֹי שְׁנֵיהֶם יַחַד
וְאֵין מְכַבֵּה:

2. 1. Der Ausspruch, der offenbart wurde Jesajah, dem Sohne Amos, über Jehuda und Jerusalem. 2. Es geschieht in der Folge der Zeiten, daß der Berg des Hauses des Herrn fest stehet oben an unter den Bergen, und erhaben über die Hügel, und zu ihm strömen alle Völker. 3. Es kommen viele Nationen, und sprechen: „Auf, laßt uns hinaufziehen zum Berge des Herrn, zum Hause des Gottes Jakob's, daß er uns seine Wege lehre, und wir wandeln auf seinen Pfaden!“ Denn von Zion geht das Gesetz aus, und das Wort des Herrn von Jerusalem. 4. Er wird Richter sein unter den Völkern, und zurechtweisen viele Nationen; dann schmieden sie ihre

ב (ב) הַדָּבָר אֲשֶׁר חָזָה יִשְׁעִיָּהוּ בֶן-
אֲמוֹן עַל-יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם:
(ג) וְהָיָה | בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נִכּוֹן יְהוָה
הָר בֵּית-יְהוָה בְּרֹאשׁ הַהָרִים וְנָשָׂא
מִגְבְּעוֹת וְנָהָרוּ אֵלָיו כָּל-הַגּוֹיִם:
(ד) וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכֵן |
וְנַעֲלָה אֶל-הַר-יְהוָה אֶל-בֵּית אֱלֹהֵי
יַעֲקֹב וִידְנוּ מִדְרָכָיו וְנִלְכָּה בְּאַרְחֹתָיו
כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדְבַר-יְהוָה
מִירוּשָׁלַם: (ה) וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם

ת"א ונהרו אליו נתנה ח' ד': והלכו עמים ספחים ח', פ"ה: כי
מציון נתנה צ' כ"ח:

רשי

לכינון. איסטנציל"א זלע"ז תירגס יונתן ועוזד ידעון ואין זה אחר לשון בעזרי שא"כ
היה לו לינקד ופעלו חטק קמן ויהי נכאד לשון פעיל עכשוו נקוד מלאפוס (ר"ל
חילס) נכאד לשון פועל: ואין מכבה. תרגום יונתן ולא יהא עליהון חיים:

יב (ב) (באחרית הימים לאחר שיכלו הפושעים): נכון. מתוקן: זדאס ההדים.
זהר שהוא ראש לכל ההדים צחשיצות ההדים: ונשא מגזעות. יגדל גם שנעשה
זו מנסי סיני וכדמל ותצור: ונהרו. יתקצו ימשכו אליו כנהדות: (ג) אל צית אליה
עקצ. לפי שהוא קדא צית אל לפיכך יקרא על שמו אזל אצדאס קדא הר זהר ה' יראה

באור

הוא שם אחר להאש' החק והאונס, פעלו צחולס, במקום ופּעֵלָז מן פּעֵל, וענינו הנעשה, וכן (ירמיה
כ"ב י"ג) וּפָעֲלוּ לֹא יֵהָנוּ (אונד יינען לָהֶן), וראוי לתרגם (דער געוואלטיגע ווירד דאז ווערג זיין.

אונד זיינע טהאט דער פֿונקע). לנערת, הוא מה שמנערין מן הפסוק:

ב (ב) נכון, לשון חתק ואונק, כמו נכון כסאך מלא. ונהרו אליו, ירונו אליו כמו נהר הנובעים והולכים:
(ג) ויורנו מדרכיו, וילפננא מאורתן דחקן כדמוהי (הכשדי). והטעם שביארו אלהים ילמדו את העמים

כֵּן יִקְרָא לָךְ עֵיר הַצֶּדֶק קְרִיָּה נְאֻמָּנָה:
(כז) צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט תִּפְדֶּה וּשְׁבִיָּה
בְּצֶדֶקָה: * (כח) וְשֹׁכְרֵי פְשָׁעִים וְחַטָּאִים
יִחָדּוּ וְעַזְבֵּי יְהוָה יִכְלוּ: (כט) כִּי יֵשׁוּ
מֵאֵילִים אֲשֶׁר חֲמַדְתָּם וּתְחַפְּרוּ
מִהַגְבוֹת אֲשֶׁר בָּחַרְתָּם: (ל) כִּי תִהְיוּ
כְּאֵלֶּה נִבְלָת עֲלֶיהָ וּכְנֶגֶד אֲשֶׁר־
מִים אֵין לָהּ: (לא) וְהָיָה הַחֶסֶן לִנְעֻדַת

Richter geben, wie zuvor, und Rätke, wie im Anfang. Dann wirst du wieder genannt: Stadt der Gerechtigkeit, treue Stadt. 27. Zion wird durch Recht befreit werden, und die darin sich Befehlenden durch Gerechtigkeit. 28. Unglück aber trifft die Abtrünnigen und Sünder insgesamt; und die den Herrn verlassen, gehen zu Grunde.

* ע"ב

ת"א ציון במשפט שנת סס. סנהדרין סס:

29. Denn zu Schanden werden sie über die Terebinthen, die eure Luft sind; und ihr erröthet über die Gärten, die ihr vorzüglich liebt. 30. Denn ihr werdet sein wie eine Terebinthe, deren Blätter welken, und wie ein Garten, worin kein Wasser ist. 31. Der Schutzgott wird das Berg sein, und sein Verfertiger der Fun-

רשי

(כז) במשפט תפדה. ע"י סיהיה זה עושה משפט: תפדה. מעונותיה: ושציה. עושים תשובה שצחוכה: (ללדקה). צמלדיקים עלמם צמשפט וצלדקה שצחוכה: (כח) ושבר. פושעים. וכו' שצכולן הוכיח למעלה. והס פשעו צי. בוי חוטא. עזו את ה': פושעים. מורדים ומינין לעוזרי כוכבים ומזלות: וחטאים אלו עצדיינים העוזרים על שאר איסורין: (כט) מאילים. ל' אלה מין אילן שקורין אולת"א צלע": אשר חמדתם. לעזר תחתיהם עכו"ם כענין שגא' תחת אילן ולצנה ואלה כי עוז ללה (יהושע ד'): מהגבות. סס היו עוזרים עכו"ם כמה דאח' אמר המתקדים והמטהרים יאל הגבות (ישעיה ס"ו י"ז): (ל) גובלת עליה. העלה שלה נוצלת כמוה פלישטיש"ט צלע"ז צלל עליו שרף או קדח הוא כמוה וליחלוחו אדך וכלה ואין נוצל ל' דקצון כמו צלה שאין נר"ן נופלת צלותו לשון אלא נוצל לשון דבר הכלאה וכלה כמו מנחת נצל תצל (שמות י"ח) כמו תנצל ומתרגמין מילאה תילאה: אשר מים אין לה. להסקות זרעים דצד שחוטאים צו משובה פורענותם: (לא) החסון. התוקף שהיו אונסים את העניים וגוזלין אותן ומתחסנין צמחון כמו שגמר למעלה וחצרי בנצים יהיה אותו ממון לנעודת שמנעדין מן הפשתן שהוא קל ונוח ליסדף: ופעלו. והעושה אותו תוקף יהיה לנילון אש וצערן זה צזה:

באור

חזק בויחטטהי"ע: (כז) ושביה, עומי תשובה שצחוכה (רש"י). וכן מתורגם. ולד"א השנים מן הגולה והראשון קרוב יותר לפי הענין והכחוש של אחריו: (כח) ושבר פושעים, התנדות אל ושציה צלדקה ר"ל אצל על פושעים וחטאים יבוא שבר, והוא מקרא קלר: (ל) כאלה, וצדדים אלים, שונים צענים מן אלה אלק ואלונים (אייכ"ע), ואלה הבאר (יהושע כ"ד כ"ו): (לא) החסון, תוקף. כמו חסין יח, והכוונה על הפסילים, אשר היו מנעו ומשגב לעובדיהם הסכלים, ולפי פירש"י יחורגם (דיח געוולחטטהחט ויורד דאז ווערג צין, אונד דער יח פערחיבט דער פֿונקע), ולדעתו הוא כמו חסן ואחרים פותרים להפך: חסן

Schlacken geworden, dein Wein mit Wasser verfälscht. 23. Deine Fürsten sind Abtrünnige und Diebsgenossen; Alles liebt Bestechung, jagt nach Lohn; der Waise schaffen sie nicht Recht, und der Witwe Streitsache kommt nicht vor sie. 24. Darum spricht der Herr, der Gott der Heerscharen, der Starke Israels: Wehe! Ich will mir Genugthuung verschaffen von meinen Widersachern, Rache nehmen an meinen Feinden. 25. Ich will meine Hand gegen dich wenden, und rein ausschmelzen deine Schlacken, und weg schaffen all' deine unedlen Metalle. 26. Ich will dir wieder

לְסִיגִים סִבְאָךְ מִחֹל בְּמַיִם: (כג) שְׂרִיף:
סוֹדְרִים וְחֻבְרֵי גִבְנִים כָּלוּ אֶהֱב שְׁחַד
וְדָרָךְ שֶׁלֹּמְנִים יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ
וְרִיב אֶלְמָנָה לֹא־יָבוֹא אֲלֵיהֶם:
(כד) לָכֵן נָאִם הָאֲדֹנָן יְהוָה צִבְאוֹת
אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוּא אֲנַחֲם מִצָּרֵי
וְאֶנְקָמָה מֵאוֹיְבָי: (כה) וְאֶשְׂיֵבָה יָדִי
עָלֶיךָ וְאֶצְרָף בְּכָר סִיגֶיךָ וְאֶסְרֶרָה
כָּל־בְּדִילֶיךָ: (כו) וְאֶשְׂיֵבָה שְׂפָמֶיךָ
בְּבִרְאשָׁנָה וְיַעֲצִיךָ בְּבִתְחִלָּה אַחֲרֵי־

ת"א ואשיבה ידי שנת כ', קכ"ט. מנלה ז', י"ח. סנהדרין י"ח, ז"ח.
ואצרף כבר סנהדרין י"ז: ואשיבה שפמך שנת קכ"ט. מנלה
ז', י"ח. סנהדרין י"ח, ז"ח:

den. 25. Ich will meine Hand gegen dich wenden, und rein ausschmelzen deine Schlacken, und weg schaffen all' deine unedlen Metalle. 26. Ich will dir wieder

רשי

לו לדקני היום ואני אשלם במוֹלךְ כשִׁלְעֵקוֹ עֲלֶיךָ צַפְנִי הוּא רֹדֵף תִּשְׁלוֹם בְּמוֹלוֹת: וְרִיב
אֶלְמָנָה לֹא יֵצֵא אֲלֵיהֶם. הַאֶלְמָנָה זֹאת לְזַעֲקוֹ וְהַיָּתוֹם יוֹלָא וְזוֹ פּוֹגַעַת צוֹ וְשֹׁאֲלָתוֹ מֵהַ
הַוּעֵלֶת צִנְעָתָךְ לַפְנֵי הַשּׁוֹפֵט וְהוּא אֹמֵר כֹּל הַיּוֹם הַזֶּה יִבְעִתִּי לוֹ צִמְלֹאָה וְסוֹפוֹ לֹא
הַוּעֵלֶתִי וְזוֹ חוֹזֶרֶת לִאֲחֻדֵּיהָ וְאוֹמֶרֶת וְהֵם זֶה שֶׁהוּא אִישׁ לֹא הוּעִיל אֲנִי לֹא כ"ס הוּא יָתוֹם
לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אֶלְמָנָה לֹא יֵצֵא אֲלֵיהֶם כָּלָל: (כד) נָאִם הָאֲדֹנָן. שֶׁכָּל שְׁלוֹ וְצִדּוֹ לַעֲקוֹד
אֲתֶכֶם מֵאֲדָנְכֶם וְלִנְעוּעֵי זֶה אַחֲרֵים: אֲצִיר יִשְׂרָאֵל. תִּקְפוּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל: הוּא. לִשּׁוֹן הַזִּמְנָה
וְהַכְרָזָה וְדוֹמָם לוֹ הוּא הוּא וְנוֹסוּ מֵאֶרֶץ לָפוֹן (זִבְדִּיהָ ז' י') יִדְעוּ הַכֹּל כִּי אֲנַחֲם מִלְּדֵי
שֶׁהַנְּעִיסוֹנִי צִמְעִישִׁים: (כה) וְאֶשְׂיֵבָה יָדִי עֲלֶיךָ. מִכָּה אֶחָד מִכָּה עַד כְּלוֹת הַפּוֹשְׁעִים:
כִּזְרָ. לִשּׁוֹן צוֹרִית סִפּוֹן צִלְעוֹ וְלִשּׁוֹנוֹ לִשּׁוֹן נִקְיוֹן כִּמוֹ וְזֶר צִצִּי (תִּהְיֶה כ"ד) ע"ש
שֶׁהוּא מִנְקָה הַצָּר מִכַּתְמִיו. סִיגֶיךָ. הַאֲמוֹר לִמְעַלָּה כִּמוֹ כִּסְפֶךָ הֵם לְסִיגִים תַּעֲרוּצוֹת
נַחֲשֶׁת צִבְכָּךְ קְרוֹי סִיג אֵף כֹּאֵן תַּעֲרוּצוֹת רַעֲשִׁים עִם הַכְּשָׁרִים אֲנִי אֲכַלֶּה הַפּוֹשְׁעִים שֶׁהֵם
הַסִּיג: כֹּל צִדְלִיךָ. צִדְלִי הַמַּעֲרֹצ צִבְכָּךְ כְּלוֹמֵר הַרַעֲשִׁים שִׁצִּיךָ. צִדְלִי אֲשֶׁטִּיִּים צִלְעוֹ:
(כו) כְּבִרְאשׁוֹנָה. אֲעִמִּיד לָכֶם שׁוֹפְטִים כַּשְׂדִּים: עִיר הַלֹּדֶק. כִּצְתַחֲלָה לֹדֶק יֵלֵךְ זֶה:

באר

אמר כלו בלשון יחיד (הכ"ל), וטעם שלמונים תשלומים: (כד) אֲנַחֲם, לקיחת הנקמה היא מנוחה ונחמה
לרוח מר מפש אשר יחס לבני להנקהס מן השר הזורר אחרו. וכן (ביתחאל ה') והניחותי חמתי צם והנחמתי:
(כה) כִּכְר, כמו צורית ורואי כִּכְבֵּד (וויח מיט לויגענחאלן ד. ה. חויל דחז ריינסטע), והטעם כמו
שהצורית מוליד כל כחם, כן חוליד אני סביבך וצדיליך, ורעה הכאור על צורית (ירמיה ג' כ"ב). בְּדִילֶיךָ,
כי הדיל מעורב צכסף עד שיקוהו ממנו, ואמר בלשון רבים בְּדִילֶיךָ על כל התערובות המעורבות בו (ל"ן

טוב הארץ תאכלו: (א) ואם תמאנו
ומריתם חרב תאכלו כי פי יהוה
דבר: (בא) איכה היתה לזונה קריה
נאמנה מלאתי משפט צדק ילין
בה ועתה מרצחים: (בב) בספק היה

solst ihr das Mark
des Landes' verzeh-
ren. 20. Weigert ihr
euch aber und seid
ungehorsam, so wer-
det ihr durch das
Schwert aufgerie-
ben; ja, der Mund
des Herrn hat's ge-
redet! 21. Wie ist
zur Hure geworden
die treue Stadt,
(sonst) der Gerech-

ת"א ואם תמאנו ס: חרב תאכלו סס ס"נ: איכה היתה מנה
נ"ח: מלאתי ובר פחדניו ל"ח: כספק היה לסינים זכרה
ח"ט"ו:

tigkeit voll, das Recht weilte in ihr und jetzt Mörder! 22. Dein Silber ist

רשי

אומר לכם כן כמו ע"פ ה' יחנו (צמדזר ט' כ'). ד"א לנו נא ונוכח מה כתוצ למעלה
ממנו חלו הרע למדו היטב ואחר שתשוצו אלי לנו נא ונוכח יחד להודיעני עשינו מה
שעלינו עשה מה שעליך ואני אומר אם יהיו חטאים כשנים כשלו וכו'. כתולע. לזע
שלושין. זו אדום גרענים הם ויש תולעים בכל אחד ואחד: (ב) כי פי ה' דבר. והיכן
דבר והצאתי עליכם חרב (ויקרא כ"ו כ"ה): (בא) לזונה. תועה מעל אלהים: קריה.
שהיתה נאמנה ומלאה משפט וצדק היה לן זה ועתה מרצחים מלאתי משפט כגון דבתי
עם (איכה א'): לך ילין זה. תמיד של שחר היה מכפר על עבירות של הלילה ושל צין
הערצים מכפר על של היום. ד"א שהיו מליכין זה דיני נפשות כשלא היו מולאין לו זכות
ציוס הראשון לא היו בומרין את דינו עד למחרת אולי ימלאו לו זכות ועתה נעשו דולחין.
ומלינו צפסיקתא ר' נחם צד אשעיה אמר תפ"א צתי כנסיות היו צידושלים כענין מלאתי
ציתטריא ועתה מרצחים הרגו את אוריה הרגו את זכריה: (בב) כספק היה לסיגים
שהיו עושין מעות נחשת ומלפין צכסך להונות צס: צכאך מהול צמים. משקין
שלכם מעורבים צמים כדאיחא צפסיקתא מהול מעורב ואין לו דמיון צמקרא. ומדרש אגדה
פותר לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ז' ז') מעורב: (בג) סוררים. סרים מן הדרך
היסרה. ודוף שלמונים. תשלומין תירגס יונתן אומדיו גבר לחצדיה עניד לי טז צדיני
ואשלם לך צדיק היסרה שופט שהיה גולן והגזל לועק עליו צפני שופט אחד זה אומר

באור

אלי? היכן שיעצרו חטאים נגד עיני ובעם האדום באדום שנים. ותולעת יתהפך ויהיה לנן כשלו וכלומר?
וראוי להיות הכסלג, הכלל, והסירה ה"א החמה במליה, כי הוא מוכן מעלנו. והמעתיק מ"עלים היה
הראשון שהעתיק המאמר הזה בלשון שאלה, כי בלא זה מנע ונוכח היה בלי הכנה. בתולעה, הוא סס רמז.
ויקרא בלשון ערבי (קערעאען), ומדס הרמז הזה נעשה לזע אדום הקרא בל"א (קארעאעין): (ב) תאכלה.
לא תהיו אוכלים, כי אם אוכלים בחרה. בלשון כופל על לשון, ובא כפועל לחזק, חרב, כמו בחרה, וכן למעלה
שרופות אש בלש: (בא) לזונה. האשה הזונה מעל בעלה היא בוגדת: מלאתי, הי"ד נוספת: והראוי
סליצת משפט, והוא במקומות. ועתה, ילינו זה מרצחים: (בב) כספק, עשוי מעצמות וחופות מקינים
נחשם ובריל, ומחופות ככף להעשות בני אדם, וכן קוני יין חשבו שקנו חי ונקי, והוא מעורב צמים (מדברי
רד"ק). סבאך, יין ע"ד מליה. ולדעת בן מלך דרך בזיון הוא לפי שהשכור יקרא סובא, נקרא על סס זה
היין. מהול, מעורב, ואין לו רע צמקרא. ואדני אבי הכיח לו חצר מהערגי אל מהל (רד"ק). שריך
סוררים, לשון כופל על לשון, וכן (הושע ט') כל שריה סוררים, וענינו שקרו מן הדרך הטוב. והסגדי חרגס:
רברצך מדיון (דיינע פארענעלטענן ינד ווידערעטלויך). וחברי בגדים, הגגדים חולקים עמהם,
לפיכך לא יסרו אחס, ולא ימנעום מלגנוב (רד"ק). כלל, דרך כלל על השרים כי כלם בדרך אחד, לפיכך

euch, schafft eure bösen Werke mir aus den Augen, hört auf schlecht zu handeln! 17. Lernet Gutes thun, trachtet nach Recht, helfst dem Unterdrückten auf, schafft der Witwe Recht, führt die Sache der Witwe! 18. Wohlan denn, laßt uns rechten! spricht der Herr, wenn eure Sünden wie Scharlach sind, sollen sie weiß sein wie Schnee? wenn sie roth sind wie Carmesin, sollen sie d

יְדִיכֶם דְּמִים מִלְּאֹוֹ: (טו) רָחֲצוּ הַזֵּבֹוֹת
הַסִּירוּ רֹעַ מֵעַל לֵיכֶם מִנְּגִד עֵינֵי חֲדָלוּ
הָרֹעַ: (טז) לְמַדּוּ הֵיטֵב דְּרָשׁוּ מִשְׁפָּט
אֲשֶׁר־י חֲמוּץ שִׁפְטוֹ יְתוֹם רִיבּוֹ
אֲלֻמְנָה: (יז) לְכוּ־גֵא וְנוֹכַחַה יֹאמֶר
יְהוָה אִם־יְהִי חֲטֵאֵיכֶם כְּשָׁנִים
כְּשֶׁלֶג יִקְבְּנוּ אִם־יֹאדִימוּ כְּתוֹלַעַ
כְּצֹמֶר יְהִי: (יח) אִם־תֹּאכְלוּ וּשְׁמַעְתֶּם

ת"א למרו היטב יומא ל"ט. קדושין ז', כ"ג: אשורו חמוין ס'הדרין
ל"ה: אם יהיו וכו' שנת ט', ס"ו יומא ו', ס', ס"ח: בשלג שנת
ט', ס"ט: אם תאבו קדושין ב', ס"ח:

Carmesin, sollen sie der Wolle gleichen? 19. Wenn ihr willig seid und gehorcht,

רמז חי

דמי ר'יחם: (זו) רחצו (פתח הוא) לשון ליווי לפי שהיא מבזרת רחץ אבל רחצו קמן לשון עבד שהוא מבזרת רחץ. רחצו הזכר הסירו חדלו למדו דרשו אשרו שפטו וכו' לכו. ו' אזכרת של לשון תשובה יש כאן כנגד עשי"ת וכנגד עשרה מלכיות וזכויות ושופרות: חדלו הרע. חדלו מעשיהם הרעים: הרע. כמו להרע וא"ל לכתוב (מלהרע) שכן לשון המקרא נופל על לשון חדלה וחדל לעשות הפסח (צמדד ט') עד כי חדל לספור (צדאצית מ"א מ"ט) כלו' חדלה הספירה חדלה העשייה אף כאן תחדלו הרעה: (יו) למדו. רפי נקוד והוא מבזרת למדו היו למדין להטיב המלמד לעלמו הוא ממסקולת לשון קל לפיכך ליווי לשון רצים שלו נקוד צחירק כמו אמרו שמעו אבל המלמד לאחר' הוא ממסקולת ל' כד המרגיש ואם צא ללוות את הרצים הוא נקוד למדו וכן דרשו מבזרת דרוש אבל אשרו שהי"ן מורגשת ממסקולת לשון כד ומבזרת אשר לפיכך לשון ליווי לרצים נקוד פתח (כמו אשר דברו ספרו צשרו): אשרו חמוץ. החזיקו את הגזול והוא לשון משנה אשרנוהי אי אישר חילי ישר כחך. לשון אשר הדריכהו צנתיצ אמת לזכות צשלו לשון צאשורו אחזה רגלי (איצו ב"ג י"א) ואשר צדרך לצך (משלי כ"ג י"ט). חמוץ. גזול ודומה לו מכף מעול וחמוץ (תהילים ע"א ד'): שפטו יתום. פלוני זכאי ופלוני חייב: רצו אלמנה. השתדלו צדיקה להתוכח עבדה שכינה יולאת לחזור אחרי צעלי דינה: (יח) לבו נא ונוכחה. יחד איני ואתם ונדע מי סרה על מי ואם אתם סרחתם עלי עורכי נותן לכם תקוה לשלום. ואם יהיו חטאיכם כשגבים כתומים לפני כאדום שני אלציקם כשלב: יאמר ה'. תמיד הוא

באר

(מז) **הזכר**, משפחו הזכר כמז ההתפעל בזרמית, או שהזכר כנפעל. ולכן הזיין דגושה לחסרון נ"ו' הנכין: (יז) **היכ**, להטיב, וכן חרס הכשיי, אליזו לאוטכל. **אשר**, מחורבס לפי פיש"י, ובר"ח הוז כמו ישר, כחלוק אה"י. **המוי**, הוז העשוק והגזול, וכן מוז מעול וחומן (סהל"ס ע"א), שפירושו עשוק ונחל. ובר"ק. כאלו כחזר **חמין**, ובר"ח חומן במקום חומן. **עשוק עשין**, ומלח אשר לו נהנהה. וכן (למני

(ג) עמי מאשריק מחטים, ותרומתו (לויטעט דען כרעפערער). **ריבו**, ר"ל ריבו ריב אלמנה: (**יח**) **ונריכהה**, שפעם יחד וכן ישר כוכ עמו (לר"ב כ"ג). **אם** יבלי. כשון שאלה וסמיהה, הכי אוכל למחוס ענוותיכס אס לא חסבר

יָדָם פְּרִים וּבְכֵשִׁים וְעֲתוּדִים לֹא
הִפְצֵתִי: (יג) כִּי תָבֹאוּ לִרְאוֹת פָּנַי
מִי־בִקֵּשׁ וְזֹאת מִי־דָבַר רַמָּם חֲצָרִי:
(יד) לֹא תוֹסִיפוּ הִבִּיא מִנְחַת־שׁוֹא
קִשְׁרֹת תוֹעֵבָה הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשִׁבְתָּ
קָרָא מִקְרָא לֹא־אוֹכֵל אֶזְנוֹ וְעֶצְרָה:
(טו) חֲדָשִׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שְׁנֵאָה נִפְשִׁי
הֵינִי עָלַי לְטָרַח גִּלְאִיתִי נִשְׂאָה:
(טז) וּבִפְרִשְׁכֶם כְּפִיכֶם אֲעֲלִים עֵינִי
מִכֶּם גַּם כִּי־תִרְבוּ תִפְלֶה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ

mern und Böden
begehrt' ich nicht. 12.
Wenn ihr kommt,
vor mir zu erschei-
nen, wer verlangt
das von euch, daß
ihr meine Vorhöfe
zertretet? 13. Bringt
nicht mehr (euer)
falsches Speiseopfer!
ein Greuel ist mir
(euer) Rauchwerk;
Neumond, Ruhetag,
Zusammenberufung
nein, ich ertrage nicht
Frevel und Festver-
sammlung. 14. Eure
Neumonde und
eure Feste haßt mein
Geist; sie sind mir
zur Last, müde bin
ich, es zu ertragen.

ת"א כי תבואו וגו' חגיגה א', ד': חדשיכם ומועדיכם שנת כ"ג.
קמ"ס. מגלה ד' ל"ח: ובפרשכם כפיכם זכרות ס', ל"ג: יריכם
דמים סס. דה"ז י"ג:

15. Breitet ihr eure Hände aus, verhüll' ich meine Augen vor euch; wenn ihr auch
viel betet, hör' ich's nicht; eure Hände sind voll Blut. 16. Wascht euch, reinigt

רשי

זהמות לאן פטומות: לא חפלת. אחר שאתם עוזרים על תורתו זבח רשעים תועבה:
(יב) מי בקש זאת מידכם רמוס חלרי. לרמוס את חלרי שאין לבצבס שלם עמי: (יג) לא
תוסיפו הביא מנחת שוא. מתרה אני זכס לא תביאו לי מנחת שוא שלכם שהעשן העולה
ממנה קיטור של תיעוב הוא לי ולא לנחת רוח: חדש ושבת קדש מקדש לא אוכל וגומר.
ולקרוש מקדש חדש ושבת שאתם מוסיפים לקדש עזרה ואסיפה זהס לא אוכל לסבול און
סללצבכס הנוטה לעצודת כוכבים ומזלות והעזרה עמו שאין שני הדברים האלו דלויין
יחד לקדש עזרה ליאסף לפני והאון סללצבכס לעצודת כוכבים ומזלות ואין אתס מוליאין
אותו מתוך לבצכס: (טו) ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם. לפי שידכם דמים מלאו.

באור

כפרס היינו, כינה עתה קליני יהודה בשם קליני קדוש, וכמו שכתב הר"ק שעשו מעשה ועמורה, כי עשקו
העניים והטו חוששפט: (יא) מריאם, זהמות מפטומות, ובא לרוב מחובר עם שור, ואולי הם עגלים
מפטומים (מחוטטקלבער): (יב) לראות פני, במקום להראות את פני, כמו שלש פעמים בשנה יראה

כל זכור את פני ה' אלהיך, ובמליצה נשמעה מלה את. רמס, ע"י בזיון, מי בקש זאת מאתכם שחבטו
חלרי? ונולד מידכם היא מנסובת הלשון, וכן בשאר מקומות בזקרא: (יג) לא תוסיפו, אם עשיתם עד עתה,
לא תביאו עוד מכאן ואילך, כי תביאו מנחה לפני, ואין לבצבס אלי, זאת היא מנחת שוא (רר"ק). קשרת.
הקמים הנשרפים, ולא בא רק בעקום אחר על ענין קרבן כבכל, (תהלים ס"ו ע"ו) קשרת אלים. ר"ל הקשרת
אשר אתם מקטירים תועבה היא לי. אבל לפי הנגינה מוסב קשרת תועבה על מנחת שוא, ר"ל מתעב אחי
את ענן קשרת ומנחתם (אזין) גריי"שעם רויזווערק חזיט חזיט עם חזיר). קרא מקרא, קריאת הקהל
להתקבץ בחדש שבת ומועד. לא אוכל, לא אוכל לסבול האון הנסתר בלצבכס עם הקבון, אשר אתם מתקבלים
בבית. ועצרה, אסיפת עם בנח קבוע להקריבה, או ביום לום להשוכה, כמו קדשו לום קראו עזרה ויורל
ד': (טו) ובפרשכם כפיכם, ענין חפלה, כי דרך בני אדם לפרוש כפיהם השמיימה, בהתחננס אל אלהים:

die Tochter Zion's
übrig, wie eine
Hütte im Weinber-
ge, wie eine Nacht-
hütte im Gurkenfel-
de, wie eine belagerte
Stadt. 9. Hütte der
Herr der Heerschaa-
ren uns nicht den
kleinen Nest gelas-
sen; wie Sodom
werden wir, Gomor-
ra gleichen wir. 10.
Hört des Herrn
Wort, ihr Sodoms-
Fürsten, merkt auf
die Lehre unseres
Gottes, ihr Gomor-
ra-Volk! 11. Wozu
mir die Menge eurer Opfer? spricht der Herr. Ich bin satt der Brandopfer
von Widdern, und des Fettes des Mastviehes; das Blut von Stieren, Läm-

זָרִים: (ח) וְנוֹתְרָה בַּת־צִיּוֹן כְּסֻכָּה
בְּבֶרֶם בְּמִלּוּנָהּ בְּמִקְשָׁהּ פְּעִיר נְצִירָה:
(ט) לֹאִי יְהוָה צְבֹאֹת הוֹתִיר לָנוּ
שָׂרִיד פְּמַעַט פְּסָלִים הֵיִינוּ לַעֲמֻדָה
דְּמִינוּ: (י) שָׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה קְצִינֵי
סָלִם הָאֲזִינוּ תוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עִם עֲמֻדָה:
(יא) לָמָּה לִּי רַב־זִבְחֵיכֶם יֹאמֶר יְהוָה
שְׁבַעְתִּי עֲלֹת אֵילִים וַחֲלָב מְרִיאִים

ת"א כמעט כסדום זכרות נ', י"ט, ס' כתובות ח', ח': שמעו דבר
ח' זכרות סס. כתובות סס: למה לי רוב זכרות ח', נ"ה. חגיגה
ח', ד':

mir die Menge eurer Opfer? spricht der Herr. Ich bin satt der Brandopfer
von Widdern, und des Fettes des Mastviehes; das Blut von Stieren, Läm-

רשי

כנחלה הנהפכת לזרים והיא שמתה מצעליה כך תדגום יונתן: (ח) ונותרה בת ציון.
דיקנית מיושציה כי יגלו מתוכה כאשר תותר סוכת הכרם שעשה נולד וזעת יצלר הכרם
מניח סכתו והולך. צתר דקטפויי לאחר שצלה אותה: כמלונה צמקה. כאשר תעזז המלונ'
שעשה נולד צדאס המקשה לשמור קשואין שלה ומשתלקט מניחה והולך. זו שצדס קדיו סוכה
לפי שהוא נר סס יומם ולילה ציוס שומרה מן העופות וזלילה מן הבגצים אצל הקישואין
קשין הס ואין לירא מן העופות ואין לדרך לשומרה ציוס לפיכך נקראת מלונה על שהיא
לינת הלילות כערסל מכתותא כמשכז המלונה. צמקה. צמקשיא צתר דאצעייהו לאחר
שלקטוהו והוא לשון המשנה שלש אצעיית ציוס: בעיר נלורה. בעיר שלדו עליה ועושים
סכות סציז לה להסתתד סס הקיילות וכשמתלקים מעליה מניחין אותם והולכין כל זה
ת"י: (ט) לולי וגו' הותיר לנו שריד. מאליו וצרחמו ולא צדקתינו: כמעט כסדום
היינו. כולנו כלים: (י) קציני סדום. שדים שמעשיהם כסדום מכאן אמרו אל יפתח אדם
פיו לשטן: (יא) (שבַעְתִּי עֲלֹת אֵילִים כמו פן ישצעך וישנאך) (משלי כ"ה): מריאים.

באור

אז שהוא מוקב על מכה ערים, רלה לומר שהיא מלאה לחיות רעות. ולריך לרכבה במשיחה: (י) ושמה,
מוקב על אדמחכס. כמהפכת, הכ"ף הראשונה אינה לזיוון, רק לאונס, כי בלחם הפנים זרים וכן מחרגם.
ח"ל הדר"ק: ויש מפרשים (הראב"ע) זרים כמו זרם מוער, ר"ל הנקום ששקף אותו המוער הקוף, ורואו לחרגם
(וירא וואסערפלוטס) פֿערעהעערט: (ח) ונותרה, כי רוב ערי יהודה היו חרבות, ובימי חזקיהו כל
הערים הנלירות הפשן מלך אשור, והנה נותרת ירושלים לצדה כמו הסוכה שהיא בדרם, וכמו המלונה שהוא
שהיה הקשואים שאין סביבותיה בית וסוכה אחרת (רד"ק), וגראה יוהר פירש"י לפי מרגום הכשוי. בעיר נלורה,
כקראת דליירין עלה (הכשוי). ומלה נלורה אז שהוא כנפעל מן לור, כמו ולרת עליה, ורואו הוי"ו בחולם, אז
מן נלר, כמו (ירמיה ד'), נלרים בלום (בעלזאנערער), והמשיל בת ציון אל עיר הבאה במלונה והיא נשארת
בדורה ומובדלת, כי צינה וצין הארץ לא מאלא אים אחר. ואחרים מרגמו (חום חייכע גערעטעטע סטאדט),
ומן נלר לשון שומרה (בעלזאנערער), והדר"ק והראב"ע פירשו: בעיר החרבה מאנשים, והוא בלי יקוד: (ט) שריד
כמעט, מלת כמעט מוקב על מלת שריד, ולכן היא מופקדת בלחמה: (י) קציני סדום, לפי שאמר למעלה,

קדוש ישראל נזרו אחור: (א) על-
מה תבו עוד תוסיפו סרה כל-ראש
לחלי וכל-לבב דיי: (ב) מבך רגל
ועד-ראש אין-בו מתם פצע וחבורה
ומבכה מריה לא-זרו ולא חפשו ולא
רכבה פשמן: (ג) ארצכם שממה
עריכם שרפות אש אדמתכם לנגדכם
זרים אכלים אתה ושממה במהפכת

gewichen sind sie. 5. Wohin sollt ihr noch geschlagen werden, da ihr Abfall mehret? Das ganze Haupt ist krank, und das Herz siech. 6. Von der Fußsohle bis zum Haupt ist nichts Gesundes daran, Wunden, Striemen und Eiterbeulen, nicht ausgedrückt, und nicht verbunden, und nicht mit Del erweicht. 7. Euer Land

ist wüst, eure Städte sind mit Feuer verbrannt; euren Acker verzehren Feinde vor euren Augen und wüst ist er, als von Feinden verheert. 8. Und allein ist

רשי

כזד פישנ"ט זלע"ז כזר שס דזר של כזדות פישנעו"א זלע"ז ודזוק עס תצת עון: זרע
מרעים. וחס היו זרע זך ה'. זנים היו להז"ה ונהפכו למשחיתים. נאלו. הרגיו: נזרו
אחור. אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישות וכו"א ונזרו מקדשי זני ישראל (ויקרא
כ"ג) נזר אחיו (זרעית מ"ט) אף כאן נזרו נסוגו לאחוריהם מאלל המקום: (ה) על
מה תבו וכו' אדם שק' וחוזר על סדונו חזרו מוכיחו ואומר לו על זה לקית ואינך נותן
לז לומר על סודך זה לקיתי לא אסד לעשות עוד אף כאן על מה תוכו מאחד שעדיין אתם
מוסיפים סרה לסור מאחר המקום הלא כזר כל ראש לחלי ולמה לא תזינו: (ו) מתום.
לשון תמימות שלם מאין מכלאז: פלע. מכת חרד: חזרה. לשון חזלה: מכה מריה.
תירגס יונתן מרססא. כתותה ומרוס: מריה. דמניל"ד זלע"ז. וזלשון גמרא יש
מריה לרישיה. מנחם פי' ל' לחות כלומר לחה ורטוזה תמיד נוצעת מייט"א זלע"ז:
לא זורו. הנבעים האלה לא זורו ע"י רופאים אצקי סממני תחזות לשון יזרה על נוה
גפרית (איז י"ח). ומנחם פי' לשון רפואה כמו אין דן דינק למזור (ירמי' ל'): ולא
חוצסו. ל' רפואה: ולא דוכה זשמן. לא דככה מכתם זשמן כמשפט שאר מכות ואין
נופל כאן לומר לא דוככו זשמן שאין מרכיין אלא צמקום המכה אצל המזור והחזיה נופל
לשונם על כל הבוק לפיכך נופל צם לשון דים לא זורו הנבעים ולא חוצסו. ויונתן סתר
כל המקרא זלשון דומא על שם מלכותיים ומנוגעים צעון. ותרגם מבך רגל ועד ראש
מקטנים ועד גדולים אין צו מתום אין עוז צו פלע וחזרה פשעים ועונות ומטאים לא
זורו וכו' כלומר לא נתרפאו לשון צתסוזה שלימה ולא דוככה זשמן אפילו לז הדור תסוזה
אין זלסם: (ז) לנגדיכם זדים אוכלים אותה. לעיניכם יאכלוהו אויזיכם ושממה מכם

באור

כי תוסיפו סרה. יהיה סרגונו (ווארונ וואלס איהר נכך געשאגען זיין. דאס איהר אבפאלט
מעהרט? יעדעס הויפט אז. ז. ו. ו. (א) מתם. מן חסם, צפלק יעזח מן עזח, וכו' בשוא שלא
בסמיכות, וענינו: אין שלמות בששרו, כי כלו נגעו, וחסר מלת רק, ר"ל אין צו מחסו, רק פלע וחזרה
(ומדברי דר"ק). זור, עיין מעיכה, ונאמר על הרפואה כן, לפי שהרפואה חזק ע"י הזרע הנכסה, והוא עבר
מכנין הקל לרעה דר"ק לזרע פועל בפלם מה שבו, ויהיה פועל עומד, ואף על פי שחכמיו יולאים (בן מלך).
ר"ל יזר את הגזע (שופטים ו'), ותשכה כי רגל תזרע (איז ל"ע), ענינם ג"כ לשון סמיכה, וחס פעלים
יולאים. ולרעה האומר שהוא צפועל מן זרע, לשון פזר סוממי תחזות, העיקר חסר מן הספר. מריה, ליחה
ורטובה תמיד נוצעת (רש"י), וכן מחורגס. ואחרים סרגונו (אומר פרישע טלעגע). רכבה, הראוי רכבה,

por gebracht, und sie fielen ab von mir. 3. Der Ochse kennt seinen Besitzer, und der Esel die Krippe seines Herrn; 38= rael kennt (ihn) nicht, mein Volk merkt nicht darauf. 4. Welche, der sündigen Nation, dem schuldbelasteten Volke, der Brut von Bösewichtern, den verderbten

כִּי יִהְיֶה דִּבְרֵךְ בְּנִים גְּדֻלָּתִי וְרוֹמְמָתִי
וְהֵם פָּשְׁעוּ בִּי: (ג) יָדַע שׂוֹר קִנְיָהוּ
וַחֲמֹר אֲבוֹם בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע
עָמִי לֹא הִתְבּוֹנֵן: (ד) הוּא אֲנִי הָאֵל
עִם כָּבֵד עֶזְרָן זָרַע מְרַעִים בְּנִים
מִשְׁחִיתִים עֲזָבוּ אֶת־יְהוָה נִאֲצִי אֶת־

ת"א ידע שור קניחו מכות ז', כ"ב. עקידה שער פ"ו: הו"ע עקידה סס:
בנים משחיתים קרויין ח' ל"ו:

Kindern! Den Herrn verließen sie, schmäheten den Heiligen Israel's, zurück

רשי

זכס היום זהאזנה שמענו והאדן מעידה אני נקדלתי זלשון שמיעה ואין עדותן מכוננת זא ישעיה וחלק את הדבר נמלאו שניהם מעידים זלשון האזנה זלשון שמיעה: כי י"י דבר. (סתהיו עדים דבר כסתרתני זס צימי משה לכן זאו ושמעו שאני מתוכח עמם שזערו על התראה אני לא סדחתי זסם אלא גדלתי ודוממתיים והם פשעו זי). ס"א סתהיו עדים דבר והיכן דבר האזינו השמים ואדברה (סס) זמכילתא: (ג) קונחו. מתקנו צחריטה זיום ומאחר שהרגילו זכך יודע זו אלז חמור אטוס אינו מצין זעליו עד שיאכילו וישראל לא נתפקח לידע כסור כסקדלתי ישראל ייהם שמך והודעתיו קלת חוקותי והם עזבוני כדמפורס (זיחזקאל כ' ל"ט) ואומר איש את גוליו וגו' ואף לאחר שהולאטים מומדים והאכלתים את המן וקדלתי אותם עמי זני ישראל לא התבוננו כחמור (סא"ח). ד"א ידע שור קונחו מכיר השור קונחו להיות מודאו עליו לא שינה מה שבזרתי עליו לומר איני חודש היום וחמור לא אמר לזעליו אינו טוען היום ומה אלו שנזדאו לשמש' ואינם לא לקיצול שר אם יזכו ולא לשילוס פורענות אם חוטאים לא שינו את מדתם שבזרתי עליהם וישראל שאם אינם זוכים מקצלים פורענות: לא ידע. לא אזו לידע וידעו ודשו זעקו ועמי לא נתן לז להתבונן: (ד) הוי. כל הוי שזמקדל לשון קוצל וקינה כאדם הגנח מלצו ולועק אהה אלא שיש מהם מועטין שהם ל' לעקת קדילת קול כמו הוי הוי וכוסו מאדן לפון (זכריה ז') ותרבומו אכלו לשון הכדוש: הוי. יש לזעוק על בוי קדוש הנהפך להיות בוי חוטא ועם שנאמר זו כי עם קדוש אתה נהפך להיות עם כדור עון: עם כדור עון. כדור אדם שהוא

באר

(ג) ידע שור, השור והחמור הם בהמות זוערים, ובכל זאת יכירו מי שיעיב להם תמיד, והם הצעלים. וזכרים לזכרים ולמקום מאכלם, כשזכרים מומלכחים, וישראל שהם עמי, שקניחים מבית עבדים, הם לא ידעו כי אני המועיב להם, ובאופן זה הוכיחם ירמיהו (שס' ו') גם חקיהם זשמים ידעה מועדיה וגו' ועמי לא ידעו את משפט אבות, שם זבלום אשפון, אחד בזכר וזכר. והוא מקום מאכל הבהמות (רד"ק). לא ידע.

צמוכן קונחו או זעליו. לרעם התבונן, לרעם הראש"ע הוא כפל לשון של לא ידע, ר"ל לא יכירוני, וכן מחמורם ורש"י פ" לא נתן לז להתבונן (זיבערלעגט ניצט דענקט ניצט נאך): (ד) מרעים, צימיו הפעיל מן רוע, והוא תואר אל זרע, ר"ל זרע שהם מרעים, ובנים המסחחים דרכיהם. נזרו, הכון כפי' השני של הרד"ק, שהוא כנפעל מן זור, לשון רחוק, כפלס כקונו אחר וזענינו: (ה) על מה, מחמורם לפי פירוש אחד כחוספה באור של מכלל יופי ח"ל: ויש מפרשים על מה חוכו, על אחה אחר חלקו, אם חוספיו קרה כי כבר צעומתיים לקיים בכלם. עד שלא ימלא זכס אחר דריא שחלקו בו ולפי זה מלת מה מוסק על הנקום, ר"ל באהה מקום חוכו עוד כי חוספיו קרה, ובאמת חוספיו קרה, ולא כפרש על מה כפשונו, ר"ל למה חוכו עוד,

א (ה) * חֲזוֹן יִשְׁעִיהוּ בֶן-אֲמוּץ אֲשֶׁר
חָזָה עַל-יְהוּדָה וּירוּשָׁלַם
בְּיָמֵי עֲזִיָּהוּ יוֹתָם אֲחִיו יִחְזָקִיָּהוּ מֶלֶכִּי
יְהוּדָה: (ז) שְׁמַעֵי שָׁמַיִם וְהִאֲזִינִי אָרֶץ

* הפטרת ואלה הדברים

תלדות אהרן חזון ישעיה פסחים ה' ס. פסוק ה' י'. צתרח ח',
ט"ו: שִׁמְעוּ שָׁמַיִם עֲקִידָה שֶׁעַר ס"ב:

mel, merk' auf, o Erde, denn der Herr redet! Kinder hab' ich erzogen und em-

1.1. Weissagungen Jesajah's, des Sohnes Amoz, die ihm offenbart wurden über Jehuda und Jerusalem, in den Tagen Usijahu's, Jotham's, Achas, Sechisijahu's, der Könige von Jehuda.

2. Hört, ihr Him-

רש"י

א (א) חזון ישעיה בן אמוץ וגו'. אמר רבי לוי דרז זה מסורת צדיקו מאבותינו אמוץ ואמצי' מלך יהודה אחים היו: אשר חזה על יהודה וירושלים. והלא על כמה אומות נתנבא משה צל משה מואב הא למדת שאין זה תחלת הספר ולא נקרא הס' על שם החזון הזה. וכן שנינו צדרייתא דמכילת' צשנת מות המלך עוזיהו תחלת הספר אלא שאין מוקד' ומאחר צסדר והצדים מוכיח' שהרי ציום הרעש יוס שנלטרע עוזיה נאמר ואשמע את קול ה' אומר את מי אשלח ומי ילך לנו (לקמן ו') ואומר הנני שלחני למדנו שהוא תחלת שליחותו ונבואה זו נאמרה אח"כ ועל זו לצדה נאמר אשר חזה על יהודה וירושלים כשם שאמר משה על כל אומה ואומה משה אומה פלו' אף כאן כתב חזון זה חזה על יהודה וירושלים ולפי שהם תוכחות קושי קראם חזון שהוא קשה מעשר' לשונו' שנקראת נבואה כמו שאמר צצדאשי' דבה ודאיה לדבר חזות קשה הוגד לי (לקמן כ"א): צימי עוזיהו יותם אחי יחזקיהו מלכ יהודה. ד' מלכים הללו קפה צימיו ציום שנלטרע עוזיהו שרתה שכניה עליו ונתנבא כל ימי המלכים הללו עד שעמד מנשה והברו (ונבואה זו נאמרה צימי חזקיהו אחר שבלו עשרת השצטים כ"י): (ב) שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהִאֲזִינִי אָרֶץ. משה אמר האזינו שמים ותשמע הארץ (דברים ל"ז) למה שניה ישעיה את הלשון שנו דרזתינו צדבר זה ומדרשות דרים צפ' האזינו צספרי ונחלקו חכמים עליהם ואמרו אין הדבר כן אלא צזמן שהעדים צאים ומעידים ונמלאו דצריהם מכוונים עדותן קיימת ואם לאו אין עדותן קיימת אלו לא צא ישעיה ונתן שמיעה לשמים והאזנה לארץ היו שמים מעידים ואומר' כשנקראו לעדות זו צימי משה שאמר העדותי

באור

ח (א) חזון, נרדף עם נבואה, וכן חרגום הכשרי נבואת ישעיה דאיתגבי. ב'ימי עזי'הו, אחת חדשים לפני מותו, כיו צשנת מות המלך הזה התחילה נבואת ישעיהו, (למעט פרשה ו'), וראה צנבוא הספר: (ב) כי ה' דבר, אחר שהסם הוא המדבר, שמועו דברו. בנים, נמשלו ישראל לבנים שאין כח להם, והאב גדלם ורומם ומעלהם על בני גילם. (כן נמרח). והר"ק פ"י גדלתי אותם ורוממתיים על כל עם. פשעו צי, עזבו אותי והלכו אחרי אלהים אחרים. וכן פ"י הראשע" שילאו נמחת רשותי, והר"ק פ"י מרדו צי צמרר ונעמל:

ספר

י ש ע י ה

מ ב א

מגוף האומר, כי הוא דבר נמנע צעלמו, כי אף ידע זה לכיון המלות והכוונה מה שדבר זולתו קודם לו זמן רב, אצל המוצן מדבריהם ההעתק והסדור, שמלאו נצואות הנצוא מפוזרות צאומה זעף שם זער שם, וקצלו אותם אחת לאחת ויחצרו אותם לחצור אחד, וצאופן הזה העדר הסדור צקדימה ואיחוד צומן איננה זרות כ"כ, והעדר הסדור הזה תמלא ב"כ צטאר ספרים אשר צעליהם לא סדרו ספרם צעלמם, כמו שיצוא עוד צירמיה וציחזקאל הנה זכינו להציא דאיה מתלמוד הנ"ל כי הספר על הסדור אשר הוא צדינו איננו מסודר מישיעיה צעלמו, ואף כי המאמר של שמעון צן עזאי צסס מגלת יוחסין שהצאתי לעיל גראה קוטר למאמר הזה צצצ"צ, כי אלו חי ישיעיה עד מנשה, איכה יקויד שחוקיה וסיעתו יכתצו ספר הנצוא צחייו? למה לא הוחילו אולי יסדר הנצוא צעלמו את ספרו? ואולי עוד מלין לאלוה עליו, כי המאמר הזה ציצמות דבר יחיד וצטלים מפני המאמר אשר צצ"צ שהוא דברי צרים. או כי נקצל דעת דש"י (צצ"צ סס) אשר צקס לפשר צין צ' מאמרים האלה שלא יהיה ציניהם סתירה, ואמר כי חזקיהו וסיעתו, הכוונה על הדורות שאחרי יחזקיה, הנה אז יותר ירוח לנו צהרתה השאלה הזאת, כי כל מה שירחקו מסדרי הספר מוצן מליאות הנצוא, יהיה העדר הסדור דבריו יותר איפשר בהוצמנות:

ועם קיום הנאה הזאת, גם הדורות השניה חלבה להיות זרות כ"כ כי בצר יתכן שמסדרי הספר שהיו זמן רב אחרי הנצוא, או המסדרים הכוללים שסדרו כ"ד ספרי קדש מאנשי כה"ג מלאו נצואות קטנות צלי הזכרת שם אומר, וספחו אותם אל הספר הכולל הזה וגם לסדרה הזאת מלאתי צמדרש וצתלמוד דעות מסכימות לה, אמרו (ויקרא דצה) על פסוק (ישעיה ח' י"ט): והיה כי יאמרו אליכם ציכס וגו' אמר דצי סימון, צארי אציו של הוטע נצא שני נצואות האלה ולא היה צהס כדי ספר ונטפלו ציטעי' ע"כ, וצתלמוד (מכות כ"צ) אמרו על פסוק (שם ח' צ') ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה צן יצרכיהו כי מה ענין אוריה אלל זכריה, אוריה צמקדש הראשון וזכריה צמקדש שני בו' אלא נצואת אוריה עדות לנצואת זכריה, כסס שנתקיימו נצואת אוריה, (שנצא פורענות) כן תתקיים נצואת זכריה (צטנת שמים לדרישו, שנצא נחמות), והמקלת הקס על השאר:

ובאשר התרו הרצועה והדשו לומר כי נספחו אלה הנצואות אל הספר מנצוא אחד, למה שהיו קטנות ולא היו צכרי ספר, כן יהיה לנו רשות לומר על נצואות אחרות מלצד אלה שזכרו, שהיו לנצוא אחד מאוחר ונטפלו אל הספר הזה, ויסורו מעלינו הספקות שזכרתי. ועם זה נשלם מה ששערתי לשים מצוא לספר הזה:

יום ה' י"ד אדר תק"ססל

משנת רבליך וכו', וכמו כן הנציא ידמיה לא תפס מכל מלות המעשיות זולתי שמירת שנת (ידמיה י"ז) ולא תוליאו משא מצתיכם ציום השנת וכו', אין זה כי אם עון חלול שנת פנך צדור ההוא מאד, ומשך הפרץ הזה ג"כ צגולה אח"כ זמן ד', כי גם צטוצם מבלה ועמדו צירושלים שנים דנות עודם מחזיקים צעון הזה כאשר תמלא צנחמיה, (שס י"ג) צימים ההם דליתי ציהודה דורכים בתים צשצת. וגם זה סניף מחזק הדעת שהנצואות האלה מאוחרות זמן ד' לישעיה:

אמנם המחלקה השלישית ג"כ מחזרת מענינים מתחלפי המכוון: ייעודים, תוכחות, תפלה, וידוי, וצטורות, יש מן הפרשיות שנופלים על זמן שלפני חדצן הצית, כמו פרשה ס"ו. ויש מהם על גאולת צצל, ויש מהן על זמן הגלות כמו הקנה (שס ס"ב ע"ו) הצט משמים ודאה וגו' עד סוף פרשה ס"ד. ויש דוליס לפתור ענינים צו דומים על לדות האומה צימי אנטיוכוס אפיפנוס, וחצנדת החשמנאים שח"כ. והכלל שאין לעמוד מתכונות הנצואות האלה מלד תעוררות הכוונות שצסה, להגביל צזה זמן מיוחד שיתישצו צו:

ד) סגנון המליצות וסדור המאמרים.

דבר מסכם הוא כי יש יתרון למליצות הספר הזה, ציתר שאת ויתר עז על כל ספרי הנציאים הצאים אחריו, ועדותו כלאמה מלד אשר מעיד צעלמו (ישעיה נ' ד') יי כתן לי לטיץ למורדים וגו'. ואף שאלדתי צמה שקדם, כי מליצות החלק האחרון נצדלת מהחלק הקודם, זה אמנם צענין וצזמן וצסגנון. אבל מה שמתחסם לשלמות המליצה הלא הורה שצסה, ששניהם נצגצים נעימים ועצדים. כי אינם מלאים דצרי ריצות והזכרת עונות כהושע ויחזקאל, ולא דצרי עזז ויגון ויללה כדצרי ידמיה, כי יצעט דצרי תוכחה שצסה צעלים צרוצי היעודים והשודים, אשר ירון וינלה הנציא צגאון מלהלות, כלם משמחי לצ ומשיצת נפס:

אך שנים דצרים יש אשר המעיין ישים לצו עליהם: א) מדוע לא סודרו נצואות הספר הזה על סדר קדימה ואחר צזמן והרלויות על זה התצאר צמה שקדם, כי גם פרשה הראשונה איננה התחלת הספר ולא הקודמת צזמן, ולא צפרשיות שלמות לצד יקרה העדר הסדר, כי גם פרשה אחת מרכנת לפעמים משנים ושלשה ענינים אין ציניהם חצור והמשך, כי מאמר הנה יסכיל עצדי וגו' (ישעיה נ"צ י"ג) אין לו חצור ולא דצקות כלל אל מה שקדם לו. צ זולת מה שהוכחתי צזה שקדם, כי החלק האחרון מן הספר נראה שהוא מן נציא אחר מאוחר זמן ד' לישעיה הלא גם צכל חלק וחלק צפרטי, מעורצים צו ענינים יקרה מלד ליחס אותם לישעיה הנציא ד"מ אמר: (ישעיה ז') צעור ששים וחמש שנים יתת אפרים מעם, והנה גלות אפרים ועשרת השצטי' אשר הנציא דומז עליו היה צשנת ו' ליחזקיהו, ומצמן שעמד צו אפרים ועשרת השצטי' אשר הנציא דומז עליו היה צשנת ו' ליחזקיהו, ומצמן שעמד צו הנציא ונצא הנצואה הזאת, לו יהי משנת א' לאחו ועד גלות השצטים לא תמלא ויתר מל"ח שנים, ומה שנדחקו המפורשים לישצ כוונת החצצון הזה תמלא צספריהם. וכן המאמר (שס ע"ז) ועתה דצדי יי לאמר צשלש שנים כשכי שכיור וכק לה כצור מואצ, והנה לא הביע יעוד הפורענות הזה ללאת אל הפועל כי אם צזמן קרצו לחדצן הצית, ע"י כצוכדנאלר ולכן תמלא גם ידמיה נצא על מפתל מואצ:

הנה אין לנו דרך אחר להסקיט דעתנו על הזרות האלה צלתי אם נחפשה ונחקרה, המחויצ הוא שיהיה הנציא צעלמו הכותצ והמסדר ספרו, ושלל הנצואות הצאות צו לו תהיינה ואם לא? ונפן ראשונה אל חכמי התלמוד ונראה מה דעתם צזה אמרו (צצ"צ י"ד) יחזקיהו וסיעתו כתצו ישעיה ות"ע וכו', וכאשר יאמרו פלגי נצצ ספר זולתו אין כוונתם שהוא הכותצ הספר מלה צמלה, מצלי היות לפניו העתק

הצנין ולהקריז הקדננות, וזהו ומלכים יסרתוכך וגו' כמזואר צספר עזרא (ז') וכן הפותר מאמר והיו מלכים אומניך ושרותיהם מיניקתיך (סס) כמשמעו צוגר צנציל וצזרדיו יתן דופי:

עם הכוונה השנית יתאמן הנציא לתאר גדולת הצורא יורד כל כי הוא נלחי צלי ראש וסוף ונשבב מחומר ולורה ומדי עלותו להגדיל כבוד אל אמת, יורד להשפיל עוזדי פסל אפס ואין. מענין הא' (סס מ') שאו מרוס עיניכם וראו מי צרא אלה המוליא צמספר לצאס (סס) הכוונה כדק שמים. (ומהתימה שהרלויות שמציא הנציא על מליאות הצורא, וגדולתו ויכלתו מלד החקירה צפעולותיו הגדולות ולא נהב צזה מכבב הנהיב להציא רלויה מהטווצות הגדולות שעשה השס לעמו כיליאת מלדים וקריעת ים סוף והכנסת הארץ. וזה עמה שורה כי הערת הנציא לא על פרע עמו ולא כי אס על כלל אומות והלשונות). וצגנות עוזדי פסל אמר (סס) הפסל כסך חרש (סס) איש את רעהו יעזורו. יולרו פסל כלס. ומלודך לזס מרחיק האמונה צהוצדי השמים וחזוי הכוצים אמר: (סס מ"ה) מפר אות ת צדים וקוסמים יהולל (סס מ"ח) עמדי נא צחצריך:

ומה שציא את הנציא לעורר את עמו על זה צומן ההוא וצמקוס הזה, צהיותם צצצל להרחיק מהם שתי דעות הכווצות האלה, הוא כי ארץ כשדים היא המפורסמת לארץ פסילים מכל ארלות הכנר ואין ארץ צגרה צה האמונה צקוסמים והוצדי שמים וחזוי כצצים כארץ צצל, ושמות פסילי צצל צל נצו, כאמרו (סס מ"ו) כרע צל קרס נצו. והמלכים נשאו שמות אליהם צצוכדלאר צצוזרדאן צלשאר; וגס היו עושים עלמס אלוה, לקנר לפניהם, ע"כ היה הנציא לרין לזר את עמו מאל לצל יתעור לזנות אחריו הצלי נכר האלה, כי אמר הנציא הן צהיות העס על אדמתו אשר ה' לצדד ינחנו ואין עמו אל נכר, הס קנאווה צלא אל אף כי צהיותם צארץ אויצוהם אשר מלאה ארצו אליים מעונינים וקסמים, וכן ירמיה הנציא היה מזהיר ג"כ לאחור הבולים צצצל ע"ז צצזהרה גדולה מאד, ואמר (ירמיה י') כה אמר יי אל דרך הברים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו וגו' כי עץ מעיד כרתו מעשי ידי חרש וגו' עשה ארץ צנחו וגו' וכן צמאמר (סס) כדנא תאמרין וגו' הוא תאר הכתצ ששלח לצצל שזהיר ג"כ ע"ז. ומהשוו והדמיון שצלשון וצענין שצנצוזה הזאת הצאה צצ' הספרים היה קרוצ לפשוט ששני הנציאים צומן אחד היו. וטכלל כי כל הנצוואות שזאו צמחלקה הזאת כולס יתנו יד לחשוז כי הנציא הזה היה זמן צצ מאוחר ליטעיה, וכאלו היה אחד מתוך הצאים צגולה:

אמנם המחלקה השניה מן כ"צ י"ב עד ס' היא איננה פשוטה ומתאומת הפרטיות אל מרכצת הענינים כי מן הנה יסכיל עצדי (סס כ"צ י"ב, עד סוף כ"ג) נצוזה צודדת צלי יחס והלטרפות אל הקידס או אל המאוחר והיא סתומה. והפותרים שמו לה פנים איש איש לפי דרכו, ואחריה צאה פרעה נרצה כהמשך לנחמות וצשורות הגאולה שקדם לצדד צה אף אין לעמוד לצדד נכון על איזה גאולה דומזים היעודים האלה ופרעה כ"ה נ"ו, תוכחות מוסר וצכן פרשת תצוזה (סס כ"ה ו') דרשו ה' צהמלאו, וגו' עד נ"ו ח'. והוא ג"כ ענין צודד צלי חצור והמשך וצצקות למס שלפניו ולאחריו. ושער הענינים סס נצוואות שונות זו מזו ומרוחקי הכוונות, וצכללן אין לשער מענינם הזמן והמקוס שיתישצו הנצוואות האלה עליהם, פעס יעורר צתוכחות קשות לזרות על פני העס פרש תועצות גדולות, ופעס יצדד רכות צהערות מוסר ותנחומים, ופעס מורה ומאלף צדרכי לרק ויוסר. ומה שהוא כדצד מתמיה נופל גלוי עינים, כי צכל תוכחות הנציאים, לא מלינו שיהיה אחד מהם מיוסר את אכשי דורו על מלות המעשיות כמו תפילין לילית ומצוזה. אף כל ישעס וכל חפלס לעורר אותם על מדות מוסר עשות משפט ואהצת חסד. והנציא הזה צתוכחתו לחנפי לצ ההולכים לכופי ראש ושצע תועצות צלצסס מה זה הסצלו להזכיר מכל מלות המעשיות שמירת שצת (סס כ"ח י"ג) אס תשיצ

מעשה הזה אצל צחלק הצא לא שם ולא זכר ממפתל סנחריז עוד אך כל ישעו וכל חפצו לשודר צקול מלכות תשועת עולי הבולה מצבל, ולולא היתה זאת כוונת המסדה, היה לו לתת מקום לד' פרשיות האלה צסוף הספר, כאשר תמלאו נובה המנהג הזה צירמיה, אחרי כלות כל נצואות הנציא מה שיער מחדנן ירושלים ובלות צבל מציא ספור המעשה ממלכים צסוף הספר, כמו יתר צאור לענין הספר. והכלל הגדול כי החלק הזה מתחיל עומן הצא אחר הזמן המסיים צו החלק הקודם, כי שם מסיים צבלות צבל, וזה מתחיל צבלות צבל:

אולם לפי תוכן עניני הנצואות הנכללים צחלק הזה צפרט, יתכן שיסוצ להפדר לשלשת מחלקות: המחלקה הראשונה מפרשה מ' עד כ"ב, המחלקה השניה מן כ"ב עד ס', והמחלקה השלישית מן ס' עד סוף הספר. המחלקה הראשונה, פרשיותיה סדורות ומתאימות, ועניני כל פרשה דקקים ומתיחסים זה על זה, כפי מה שאיפשר צמליה, אשר אין לצקס זה המצך וחצור וסדור ענינים. כאשר יצוקס זה צספור מעשה, כי המליה תשועת צרעיוניה עמושג למושג, מולך ומציא מעלה ומוריד, העמק שאולה הצבה למעלה, ותעוף צמועף צבל קלוי הצריאה, להציא משם משלים ותמונות לתאר צה דעיוניה, אצל הסדור צמליה, שיסוצו כל דעיוניה לתכלית מכוון אחר. וסתים הכס דאשי הכוונות, עליהם כוכן הנציא דצרו צמחלקה הזאת, וכמעט אין פרשה, אשר לא תהייה הכוונות האלה משולבות צה. יאחז הנציא צצחת מהן, וישועת ממנה אל השניה, וישוצ ממנה אל הראשונה: הכוונה הראשונה לדומס גאולת צבל וילר אותה צחדר מליה מפארה ויתאר אותה צסדר דעיונים נסבצים, הכוונה השניה לבנות עוצדי עלני כסף וזה:

עם הכוונה הראשונה ישלט פרטי הענינים המלטרפים עליה, הסצות המסצצים אותם והענינים המסצצים ממנה. הסצות המס, הצדוממות כרס מלך פרס, לשלט צצבל ולתת דשיום לגולי יהודה לעלות ולסוצ לארלס. והמסצצ מזה, הללחת העס הצפטי מעול סעצור וצנין צית תפארתם על מכונו הרלסון, וראשית דצרו אחרים טוצים וכוומים מחזקים לצ הסומעים להאמין ציעודיו הגדולים, כי נואס לצ העס להאמין צישועה גדולה כזאת צקרוצ מלחץ סלויצ וכצד התללות אשר אפרס צגולה. אס יאמר אומר לאיש ידיו אסורות ורגליו לנחשתים הגשו, והוא יושצ צצור צתחיות הארץ, לאמר אחד ינתקו מותדותיך ואתה יושצ על כסא עלכים וכתר המלכות צראשך, לא יאמין לו ולא יסמע אליו, ולמה סהגאולה הזאת לא היתה גאולה שלמה צפומצי צקילי קולות וצאולות וצמופתים בגאולה הראשונה אשר דאה כל העס את יד ה'. על הצבה הפליד הנציא צרלוי דצרים נחומים להטות לצ העס להאמין צו (ישעיה מ') כחמו נחמו וכו'. (סס) למס תאמר יעקצ וכו' (סס מ"א) אל תירל תועלת יעקצ (סס) אל תירל כי גאלתיך (סס מ"ג) סוצה אלי כי גאלתיך (סס מ"ג) אככי אככי הוא מנחמכם, ורצות כלה ומחוק דצרו צליות היעודים אשר יעד להס כצד ונתקיימו צהס. וא"כ מתאר הגאולה צהפלה וצהפלגה כמנהג המליה הלה, יתן קול צמדצד יפנה דרך, וישר המסלה ישים עקצ למישור וצקעה לרכסים, יספך מדצד לכאות דשא ולרץ למאון למולאי מים, וזה כי המהלך מצבל ליורשלים דרך מדצד גדול וסיום הענין (סס כ"ב, צ) כי הולך לפניכם ה' ומאס פכס אלהי ישראל. ואל יפלא צענין כי הדנה מפרטי היעודים האלה לא ילאו לפעל בגאולה שניה, כי כצד אמרתי לך, שאין לצקס ציעודים גדולים כלה המתאדים צסדר המליה כי אס הכלל ולא פרטי הדצרים. וכן לריך שתפתור הדצרים כפי הענין הנראה ולא כפי משמעות המלות כאשר תצין אותם על פשוטם, כי המפרט וצכו צכי כצד חומותיך (סס ס', י') כמשמעו שיביו עושים צחמד וצלננים להקים החומות, לא חך מליה לו, כי הוא אוכל הקליפה והתוך יצרוק. אצל זה וכוון הענין, כאשר יצין כי דרוס המלך מלצד שנתן דשיום להסלים מלאת הציט, התנדצ עוד צכסף וזהו להולאת

דורו, על דעתם וחטאתם, ודורו תוכחתו לאנשי יהודה ירושלים. ומעט לשאר שבטי ישראל. והמין הזה הוא המלמד צפירו, ויותר מהמה אזהרות והערות שהיה מזהיר בני דורו מחזרת דשע, או העיר המלך ושדיו על ענינים גדולים לצלתי התקשר עם מלכי הארץ ולא לזקש מהם עזר מזדיו, או יועץ להם על איזה אופן יגללו מאויזם האורז להם. היעודים הטובים והרעים הטובים כשהיו עמו צללה היה מנחם אותם ומצטרף להם תשועה קרובה. והללה מוד, או עושר וטפעת טוב המיועד להם לאחרית הימים. והרעים כשפרץ דשע צדור היה מגיד להם ענשם המעומד לצוא עליהם צחטאם ע"י לחן אויז או בלות. ושדיו תודה הוא שטר הנציף שיר חדש לי"י על תשועה גדולה שנטעו לעמו. או קול זמרה, שמזמר הנציף צמליה נפלאה מפלת אשור כמה פעמים על אופנים שונים, וכן מפלת צבל ע"י כורש וחותם החלק הזה צספור דצרי הימים לקוח מם' מלכים וד"ה כולל ענין אשור כאשר נר סנחריו את ירושלים וחרף את המלך ואת אלהיו, ואצד כל מחנהו צלילה אחד וחלי חזקיהו וחיותו ותפלתו. ועכ"פ רוצ יעודי הספר מעוז ועד דע עד בלות צבל ומעט מזעיר מה שמזכיר בגאולת צבל:

אמנם החלק השני מספר הזה, נשתנה צבל עניניו מהחלק הקודם, גם צומן גם צמקום וגם צלשונו וצמלייתו. שם ידצר הנציף אל יושבי יהודה וירושלים עד לא נחה דגלו מאדלו ללכת צבולה, אך הוא מיעד להם הרעה המעוותת לצוא עליהם, ופה מדצר אל העם הבוליס צאצ' לא להם. שם ידצר קשות ומאיים צענש לעם כצד עון, ופה ידצר רכות ומנחם ומצטרף לעם כשוא עון. שם יאמר הוי אנהם מלרי אנהם מלרי, ופה מאויזי, ופה יאמר כי תללה לצאה כי כרלה עונה, וכדומה:

ובאשר הם נצולים זה מזה צומן וצענין כן הם שונים צסגנון הלשון וצמליה ויהי דצר אשר לא יוכל להתצטרף צמטלים אך אין תלין תצחן וחיך אכל יטעם לו. ומי טלא ירביש ההצדל טצין מליה למליה ולא ידע לפלם אותם צמלאזי משפט שכלו לשוא יעמלו המטלים צו. ואנכי כאשר העצדתי עיני צחינתי על מליות הספר הזה וצאתי עד פרעה המתחלת: יששום מדצר וליה ובו' (ישעיה ל"ה) שפטתי משפט נדק, וכל מצחין דצדרי העליה יסכים עמדי, כי כל הפרעה לפי סגנון מלייתם אין לה מקום צחלק הראשון, כי אם צחלק השני, ופסוק האחרון ופדריי ה' ובו' עד ונסו יבון ואנהם כפולה צחלק צ' פ' נ"א. ומי יוכל לעמוד על סצת הדצר שנתנו לה מקום צחלק הקודם, צחצור אשר לא נשמר צו סדר קדימה ואחרון צמקום וצומן כאשר אצטר זה להלן. וההצדל הנכר צן צ' חלקים האלה צלשון, כי צחלק הראשון מנהגו לתאר הפרעה צסם הנציף או צלשון מלשונות הנצואה, חצון ישעיה, הדצר אשר חזה, ויאמר ה' אל ישעיה, כה אמר ה' אלי, דצר ה' ציד ישעיהו, משא צבל, משא צור, וצחלק הזה אין זכר מלשונות האלה, וכן לא יכנה האומה צסם אשר יקרא צחלק הקודם, שם יקראם צסם יהודה ואפרים ויושבי ירושלים ושמרון, ופה יזכירם צסם הכולל יעקב וישראל. וגם מרוממות כסא צית דוד אשר מדצה להבדיל עד למעלה צחלק הקודם וצזה מעט מועד אשר יזכיר ממנו. מאשר לא דמה קרנו צימי צית שני:

ובעבור ההצדל הגדול והשנוי הרצ טצין חלק הקודם מספר הזה וצין החלק הצא הציף צדים מספוני החכמים לחשוב, כי הנצואות הצאות האלה אינם מיטעיה הנציף כי אם מנציף אחר מאוחר לו זמן רצ, ושמו הוא פלאי, ונמסחו אל הספר הזה כשאר נצואות קטנות כספחו לו, אשר לא מפי הנציף הזה ילאו כאשר אצטר עוד להלן, צהסכמת ערות התלמוד. והדצר הזה מסור ללז איש ואיש לחשוב צו כאשר ישער צשכלו, ולו יש את ללז מעיין לחשוב, כי איפשר לנציף אחר לשנות סגנון מליותיו עד שלא יהיה צינייהם שנוי ודמיון כללי, גם הוא לא הפסיד. ויהיה איך שיהיה הכה מסדרי הספר דמזי לנו דמו גדולי שראוי לחלק הספר הזה לשנים חלקים על כל פנים, צמה ששמו ד' פרשיות ספורי דצרי הימים, מהליר סנחריו את ירושלים ומפלתו, כמו מסך מצדיל צין חלק הקדם לחלק הצא, והמה כחתימה לנצואות הקודמות למה שרצו מתחסיס לספיר

וימנע לתת לו המס אשר שם עליו וצננת י"ד לחזקתו עלה סנחרז וילך על ירושלים וצתפלת חזקיה וצננאות ישעיה נעשה הנס הגדול המפורסם. כי צננז וילן סנחרז עם מחנהו לפני ירושלים צמאה וחמשה ושמונים אלף איש וצננז והנה כלם פגרים מתים. ויכלל המלך מיד אשור מיום ההוא ומעלה, כי נכנענה הממלכה ולא יספה לשאת ראש עוד, ותשועה הזאת משורר הנציא הזה כמה פעמים צספרו על אופנים שונים, ומתאר מפלת מחנה סנחרז צתמונות מליאות דנות:

אולם ממדות העם ומנהגו ומעמדו המוסרי צימי המלכים האלה, לא עונה השמועה, אשר משמיע לנו הכתוב מהם, צימי עזיבו נאמר (מ"צ ע"ז ל"ה) עוד העם מצדחים ומקטרים צצמות. (ד"ה צ' כ"ו) עוד העם משחיתים. וצימי אחז פרצה הרעפה עד מאד, כי המלך שחת דרכו והשחית את עמו, והמיר עבודת אלהים צעצעות אלהי נכר, וע"ז אם לכל צנות התועבות. אך חזקיהו היה מלך לזיק ונוסע צה', הלך דרכיו והסיצ עמו מעון, וחזק מוסדות הדת צעמודי תקונים דצים אך זה היה דק משנת ע"ז למלכותו ואילך אשר צו פסקה נצואת הספר. על כן לא תמלא רושם שיסודר הנציא תהלת מעשי המלך הזה, צהעוז אשר עשה לעמו:

ולהשלים הענין המכוון צסי' הזה צהצאת ספור דצרי הימים העוזרים להצנת נצואת הספר, הוא ספור מפלת צצל ע"י כורש מלך פרס, למה שהנציא הזה הגדיל הפליא מליצה ושיר לשורר מפלת צצל וכלחון מלך פרס צכמה אופנים:

בבל היתה נוף לממלכות אשור מלפנים, לא היה לה יד ושם כל עוד כינוה היתה בצרת המלכות, אך מדי חרצה כינוה צימי אסר חזן (כמצואר צמצוא לנחום) אז תרום צצל על מעי מפלתה, וראשית למיחת תפארתה צימי יחזקיה והיתה הלך וגדול כמו מאתים שנה, וצימי כ"כ הביעה על רום הגדולה, הרחיצ עיר ממלכתו צצל והיתה עיר גדולה ומפארה עד מאד, הקיפה ששים מיל סיצ, בוצה חומותיה מאה אמה, ועשרים וחמש אמה רחצן, ומאה מגדלי צדול עוטרם אותה וחפירה רחצה מלאה מים סיצ לחומה, ארבע דוחות לעיר צכל דוח כ"ה שערים ורוחצ עוצר דוך אורך העיר משער לשער וכן דרך רחצה, ואמת מים כפרדה מנהר פרצ עוזרים צתוך העיר מדרום לצפון ומעצר גדול למראה צנוי מעל למים, כצרת ארץ אורך וע"ז אמה רוחצ. וכל מעשה התקן וגבורת כ"כ וגארתו וכניעתו הלא המה כתובים צדינאל. אחיו מלך אויל מדרך וינגלסר וצלסלר אז ילא כורש מלך פרס צחיל גדול מאד, וילחם עמו וינגף צלסלר לפני חיל פרס ויאסף אל עירו והיא צצורה מאד, וילך כרש על העיר שנתים ימים וירא כי לא יכול לה, וילו ויחפרו מחתרת גדולה ויפצ את המים העוזרים דרך העיר אל מקום אחד. והיה היום והנה חג גדול ליושצי העיר ויאכלו וישתו וישכרו, בס המלך צלסלר עשה משתה גדול לכל שריו ועצדיו צלילה ההוא ויצקעו חיל כורש דרך צקעת המים העוזרים צעיר ויצואו על היכל המלך צעה, כי היו כלם שכורים, ויהרגו את המלך ושריו, וילכדו את העיר, וכל אנשי העיר היו צמהומה גדולה, כי לפתע פתאם נסצו מאוניניהם. ותהי צצל מיום ההוא והלאה, עיר ממלכת פרס. וירדה מעה מעה, היכליה נשרפו צתיה נתלו ויושציה גלו, ותהי העיר שמהה תל עולם, ומפלת העיר הזאת שר המשורר הקדוש הזה כמה פעמים צספרו:

ג) תכן עניני הנבואות הנכללים בספר הזה.

הספר הזה אם הוא אחד לפי שמו, אך לפי ענינו הוא מתחלק חלוקה הכרחית לשני חלקים כוללים אשר כל חלק מהם נצדל מוצלתו צומן, צענין, וצמלינה הצדל דצ: החלק הראשון מפרשה א' עד פרשה מ', והחלק השני מפרשה מ' עד סופו. ונדצד ראשונה מחלק הראשון לצד, הוא כולל תוכחות מוסר, אזהרות והערות, עלות ויעורים עוצים ורעים, מיד ולעתיד, ושרי תודה וקול זמרה, התוכחות שהוכיח הנציא אנשי

אך מה שנראה שכוון ומסכים אל פשטו המקראות, כי צננה שמת צה עזיבו התחילה נצוהת ישעיה, ופרשת ויהי צננת מות המלך עזיבו ואלה ובו' (ישעי' ו') היא הנצוה הראשונה, וכן דעת המכילתא הציאה דש"י שם, אך שהם מפרשים מות על יום שנקמה צלדעת, והוא דרך דרש, ועל עניני הפרשה הזאת ידים מוכחות כי היא הנצוה הראשונה, את מי אשלח ואמר הכני שלחני (שם שם), וכן מראה אלהית שנראה הפרשה ואלה את ה' יושב ובו', עד נאמן על זה, כי היא סבבון הנציא, לפתח שלוחותיו ונחיתותו מאת השם לנציא צמדה אלהית, עיין צמדה ליחזקאל, ואין תימא מה' פרשיות שקדמו לה, כי כאשר אצאר להלן, אין לצקס סדור ולא יתכן שתהיה נצוה ראשונה, כי היא נצוה צימי יחזקיהו כש"ש דש"י וכמו שיוכיח הענין, צנים גדלתי ודומתי ובו' ידע שור קונהו ובו' ישראל לא ידע ובו', כלם נאמרו על עשרת השצנים שגלו צננת ו' לחזקיהו והנציא הציא בלות ישראל למשל, להוכיח זה את יהודה כאשר נעשה לאלה כן יעשה להם צפשיהם. וכן אין חזון ישעיה הקדמה כוללות לכל הספר, אך שם תאר לפרשה זאת לנדה, ולכן הפרשה שאחריה מיוחדת ב"כ צננת תאר שלה הדבר אשר חזה ובו' עיין אצדנאל:

אמנם עד כמה ארכה נצוהתו צימי יחזקיה, צה אין לתפוש יותר ממה שיש צמעות הכתוב. והנה לא כמלאה לו נצוהת מאוחרת מהצטירה שצנר לחזקיה צחליי שיחיה מחליו, כוספו לו ט"ו שנים, והוא מלך צכלל כ"ט שנים, א"כ היתה הנצוהת האחרונה צננת י"ד לחזקיה. לא וחשוב שנה אחת לעזיה, ט"ז שנה ליותם וע"ז לאחו וי"ד לחזקיה, הרי מ"ז או מ"ח שנים אשר נצא צהן ישעיה הנציא, אך לרעת כמה ימי שני חיי הנציא ומתי מת ואנה נקצר לא נזכר מהם דבר צמקרא, אך צתלמוד כמלא מאמר (יצמות מ"ע) שמעון צן עזאי אומר עלאתי מגלת יוחסין צירושלים וכתב צה וכו' מנשה הדב את ישעיה וכו' ע"ש. ולהלן אצאר מה שיש לענון על המאמר הזה, גם לא יתן ולא יוסף לנו ידיעות שאינן מוכחות להצנת הספר:

ב) מעמד האומה וענינה בזמן ההוא.

בין השצעה מלכים מתחלפי התכונות אשר מלכו צומן קי"ב שנים לא ילוייר שיסאר העם על ענין אחד גם צמעמד המדיני וגם צמעמד המוסרי, כי הוא נוטה צנניהם לפי תכונת המלך המושל צו אם לעוז ואם לרע. והנה המלך עזיבו היה מלליח צימיו, כי בצרה ידו צמלחמתו צפלשטים, והעציר מהם עדי בת ויננה ואשדור ושימס ליהודה והכניע הערצים, והעמונים היו לו משיצי מנחה, (ד"ה צ' כ"ו ז' ח') והוסיף חיל לצאו והרצו מצלרים ויצלר ירושלים. יותם צנו גם הוא הלליח צימיו, הוסיף מצלרי הנצול, ויכנע את עמון אשר פשע מתחת ידו לא כן אחז צנו, חושא אחד יאצד עונה הרצה, ומלצד אנדן היתרון אשר שמו אצותיו לארצו, הורדו עמו וארצו צתכלית תהתית השפלות, עליו התקשדו פקח צ"ר מלך ישראל ורלין מלך ארם, ויעלו וילחמו צו ויכו צמחכה אחז עם דצ וישצו מהם שצי גדול (ד"ה צ' כ"ז). ויצקשו לצור על ירושלים ולהשנית מלכות יהודה, וצלחן הזה פנה המלך אחז אל תבלת פלאסר מלך אשור לעזור לו, ויתן לו שחר כסף וזהב לרצו, וצעודת מלך אשור, נושע אחז מאויצ קטן וכלבד צאויצ קשה מעמו, כי לא סר מהיות עצד ככנע לאשור כל ימיו, והדיק כל אולדות צית ה' ואולדות צית המלך לתת לו להשיצ ידו מצלע את ארצו גם הוא. ועפי"ז תצינ פרשה ז' ח' ט' שצספר הזה:

אך צימי יחזקיהו יחל העם להנפש כמעט מסצל עול מלכי אשור כי הוא היה דצ פעלים וצכל כחו התאמן לתקן מעותות דצות אשר עות אציו, חזק מצלרי הנצול והכין עדי מסכנות, וישם צהם אכל ונשק ויפקד שדי לצא על אנשי חילו, ויוסף לחזק ירושלים צחיל וחומה וצתעלה, ואח"כ מלא את ידו לפרק על מלך אשור מעל לצארו,

מבוא שני

מאת

החכם מהור"ר יהודה ליב בן זאב ז"ל.

ישעיה

(א) חיי הנביא וזמן נבואתו.

הספר המיוחס לנביא השלם ישעיה, נתן לו מקום צדאש כל הנביאים האחרונים. לא מפני שקדם להם בזמן, כי הושע הנביא קדמו, (אשר נבואתו חלה בשנת מות ירבעם בן יואש, ט"ו שנה צחיי עזיהו כמצואר צמזוא להושע, וישעיה התחילה נבואתו בשנת מות עזיהו, כמו שאוכיח להלן) אלא מפני קדמתו צמעלה הקדומו ג"כ בזמן, וגם צצחינת הנביאים שנבאו על יהודה וירושלים היה הראשון בזמן, והושע נבא רק על מלכי ישראל. והסדור הזה אשר הוא מסכם ומקוצל צכל תפוצות יהודה, הוא נבד הסדור המונח צתלמוד (צ"צ ו"ד) אמרו שם, סדרן של נביאים יהושע כו' ירמיה יחזקאל ישעיה ת"ע. וצאמת גם הסדור הזה לך צלד מה, למה שנכללו צו נבואות מיוחסות לזמן יותר מאוחר ליחזקאל, וצפרט החלק ה'צ' מספר הזה כמו שיתצאר צמה שיצוא, אך המה שמו לסדור הזה סנה אחרת, ע"ש צתלמוד:

ואם נתחקה על שרשי מחלצ הנביא לדעת יחס משפחתו וצצטו, הנה הכתוב לא יפרט לנו מזה דבר זולתי ששמו ישעיה והוא בן אמוץ. אך הקצלה צאה עליו צתל' אשר ד' לוי מסרת הוא צידיו אמוץ ואמליה (עלך יהודה) אחים היו. ואם קצלה היא נקצל, ואם סצדה יש להשיצ כי לא נמנע הכתוב מהזכיר דבר זה, כאשר לא נמנע מהזכיר ד' דורות צלפניה צעצור חזקיה עלך יהודה:

אמנם בזמן הנביא מפרט הכתוב יותר, כי הוא מזכיר ד' מלכים שנבא צימיהם עזיהו יותם אחז יחזקיהו. ואם נראה לדעת א"כ כמות השנים משכה נבואתו, לריכס אכו לדרך שנות ד' המלכים האלה, ולצדד מתי התחילה נבואתו צימי עזיהו, ועד כמה ארכה צימי יחזקיה. אמנם מספר השנים מראש מלכות עזיהו עד סוף יחזקיה, כשתעיין צלוח שנות מלכי יהודה צמזוא למלכים תמלא קי"ב שנה. והוא דבר נמנע שמשכה נבואתו של ישעיה מספר שנים דנות כאלה:

מבוא

הזה ללכת אל הפועל, כי אם צימי נצודנאלר כמעט לפי חרצן הצית, עד שמלא שבם ירמיה התנצל עוד על חרצן מואז. וכמה ממאמריו דומים בלשון וצמלילה לנצואת הספר הזה:

והנה דנים מספוני חכמי העמים אשר למדא עיניהם ישפוטו ולמשמע שכלם יוכיחו, מחין פנות אל מסורה או על קבלת חכמי התלמוד, הציאום הקושיות האלה ודנים מאלה להכריע השוללות משני חלקי הסופר, ואמר כי מאספי ספרי הנצואה מלאו מאמרי נצואי הרצה, מאומדים אחרים זולת ישעיה, בהעלמת סם האומר. ולקטנותם ומעוטם לכדי ספר לצדו, בלמידו אותם אל נצואות הנצוא הנפלא הזה, ועם ההנחה הזאת יקל להם לצאר הרצה מאמרים ציחםס אותם לזולתי מישעיה:

אולם אכחנו צעלי דת עצרית, אשר בארחות צעלי התלמוד כלך, וצמשענת קצלתם אלו נשענים, מחויבים לראות צדעה מן הדעות התלויה צשקול הדעת, אם איננו מתגבדה לקבלת חכמי התלמוד. ואחרי העיון מלאנו כי לצד מה שאיננה מתגבדת אצל נמלא זהס ג"כ דצרים דומים, מסכים לזה באמרם על פסוק והיה כי יאמר אליכם בניכם וגו' (סס ח' י"ט) אמר דצי סימון צארי אצוי של הושע נצא שני המקראות האלה ולא היה זהס כדי ספר ונטפלו צישעיה ע"כ (ויקרה דצה). והדמו השני המורה על הדעת הזאת אמרם (מכות כ"צ) על פסוק ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיה (סס ח' צ') וכי מה ענין אוריה אלל זכריה אוריה צמקדש הראשון וזכריה צמקדש שני כו' ע"ש. והראוי הב' מאמרם (צצ"צ י"ד) סדר נציאום ירמיה וצחקאל ישעי' כו', והיה דעת קלת נוסה לומר כי צעצור זה סדרו ספר ישעיה, הקודם צומן לצ' הנציאום, מאוחר להם צמקוס, צעצור שכללו צו מאמרי נצואה ממאחרים צומן מהצ' נציאום האחרים, (אצל טעמם צזה מצואר סס צמקומו), זה מה שראיתי להוילא מכללל צדצריהם צענין שלא אמרו צפידוש, ולדון מן א' על דנים. ואם המלא תמלא מאמר צדצריהם מתגבד לסצ' זאת, הנה הסצ' צטלה ודצריהם קיימים. ועכ"פ לא יחסצ לי לעול צזה בהניחי שני הדרושים האלה צספק, צאשר בס מאמרי התלמוד יהיו סצה להחזיק צספקות האלה, ואין טענה לאשר סס צקשת האמת מערת כוונתו, על איזה דרך ועל איזה אופן יחפסנה דק אם ימלאנה:

ועם זה נשלם מה שראיתי להקדים אל הספר הזה, וידעתי כי לא השלמתי הדרושים האלה ככל לרצם, כי קלרה מלע עתי להשתדע עטי צה. ופתאם צלא דלות צענין זה מלפנים זמן דצ, נדרשתי ללדק הקדמה אל תרגום ישעיה, אשר היה כצד צחרט, וקרוצ לכלותו, ע"כ קלרתי המאמרים, כי לא אדכו לי ימי עיוני צו, ומה שעלה לי צהשקפה קלרה העליתי. —

ויען י' תמוז תקס"ו לפ"ק.

יהודה ליב בן זאב.

ומסגולות המיוחדות למליצה, שלטונה צסדור דזריה (1) כפלות ענין צמלות שונו' ואין מן הדרך להאריך בזה כי אין מליצה ממליצות העצירות נעדרה צה הסגולה הזאת. וכן הדעה מזה צספר הזה אם יהיו חטאיכם בשנים כשלג ילבינו ואם יאדימו כחולע בצמר יהיו (סס א') נצב לריב יי' ועומד לדין עמים (סס ג') מתים כל יחיו רפאים כל יקומון (סס כ"ו) כי אפם המין כלה שד חמו דומס מן הארץ (סס ט"ז) ונסנה המלמד הזה צמלות שונות, כי אפם עריץ כלה לץ ונכרתו כל שקדי און (סס כ"ט ז') (2) דרופות השמות והפעלים והמלות כלסון נופל על לסון (פארוחאחזיח) בונדים בנדו ובנדו בונדים בנדו (סס כ"ד) למשפט זחנה משפח לצדקה והנה צעקה (סס ה') הכמכת מכהו חכהו ואם כהרג הרוניו הרג (סס כ"ז) (3) סרוס מלותי' (חינוערייון) כמו יחיו ויבושו קנאת עם אף אש צריך תאכלם (סס כ"ו) שעורו יחיו קנאת עמך (כאשר) אש אפך תאכל לך ויזסו (4) חסרון מלה או מלות (עליפסי') לקלד המשפט. ע"ד מוסך עלמו ואחר עמו או עומד צמקוס שנים יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן בעפר חרבו כקש נדף קשתו (סס ט') שעורו צמלואו ומלכים לפניו ירד יתן גוים כעפר אל חרצו ומלכים כקש נדף לפני קשתו ודי לי בזה צצאור העיון הדציני:

ו) בדרוש שתי ספקות גדולות.

עוד כאשר לי לדבר משתי ספקות גדולות אשר התרחס הכרח גדול להצנת דצרי הספר. האחד, אם מאמרי הספר וענינים הדצים הנכללים צו אם הם מסודרים על הסדר הזה אשר הם לפנינו צקדימה ואיחוד מידי צעליו, ר"ל הנציא צעל מבידס, ואם אין? ואשר מעורר אותנו על הספה הזה, צאשר כל משקיף על דצרו צעין הצצונכות לא ימלא צו לא סדור קדימה ואחור צזמן. צפדסיותיו (כאשר עורדרו צמקנת מהן צפתיחת דצדינו מן ה' פדסיות הקודמות לתחלת הספר, המתחלת פדסה ו' וכן דצים מלצד אלה) ולא חצור והמשך צענין צמאמר אחד עם מאמר שקדס לו ועס מה שאחריו צפדסה אחת ולפעמים יצואו שנים שלשה מאמרי נצואה קרונים צפדסה אחת, והרחוק ציניהס, צענין צזקן צמקוס וצאומס המתחסיס עליס מרחק דצ. והעדר הסדר הזה איננס זרה, אחרי אשר דצרו צמה שקדס, צהסכמת חכמי התלמוד (צ"צ ט"ו) כי מאספי מאמרי הספר היו חזקי' וסיעתו אחרי' מות הנציא, וצלתי ספק לא מלאו חצור מסדר המאמרים על אפניו, אצל אספו אותס הנס והנס, ועל אופן הזה אין לדרוש צהס חצור וסדור. וכן לא יהיה רחוק סימלא כמה מאמרי נצואה צלתי בשלמים. ואם הנחה הזאת מקוימת, יהיה נקל לכל מעתיק ומצאד הספר להלין הדצים כאשר הם צלי לחץ וחק, וקרוצ יותד לכיון אל הענין. אך הממאן צהנחה הזאת, יואמר כי הסדור הזה הוא צהשגחה מכונת. וינקס למלא צהס חצור והמשך, הדשות צידו, אך יראה היכון דצרו צצאור הכצוצים. ולא יצנר ממנו פידוס:

הספק השני והקשה מראשון הוא, שכל מאמרי הנצואה הנכללים צספר הזה מיוחסים אל הנציא הזה אשר שמו נקדא עליו. ואם אין? והמעורר אותנו על הספק הזה צאשר נמלאים צו מאמרי נצואה המבצילים צמן. ידוע למתי תלא ייעוד הנצואה אל הפועל. ואם ניחס אותס אל הנציא ההוא המה צלתי מסכימים עם צמן נצואתו אם צקדימה או צאיחור. ומה שהוא מענין א' אמר: בעוד ששים וחמש שנים יחת אפרים מעם (סס ז'). וזה דומצ על גלות השצטים ע"י שלמאסר והנס אין צומן נצואה ישעיה צימי אחז עד גלות השצטים צו' ליחזקי' חלי מספר השנים האלה. וזה מה שהציא את צעלי הקצלה למנות מנין השנים הקצונות האלה צומן עמוס כפי' רס"י ורד"ק סס. ומה שהוא מענין צ' אמר: ועתה דבר יי' לאמר בשלש שנים בשני שביד ינקלה כבוד מואב (סס ט"ו). ומן הספורים הנודעים לא הביע ייעוד הפורענות

צמקומות האלה, כזרבת יעקב את צניו וזרבת משה וכדומה. המליצה היא אכן חן לדברי מוסר ותוכחות, כי כח המליצה הנשגבה לפעול צנפס השומע, ולעורר הפעולות וההניע מדרותיה ממדה למדה, ע"כ יהיו דברי הנציא הכוללים צ' הענינים האלה מלכשים צמליזה. וכל דברי כנראה מליזה, ולא כל מליזה כנראה. וגם מענין המליזה ונדדה ותנאים אין חפזי לדבר צמקום הזה, כי גם צדוש הזה הדחצו הדברים צספרים דזים, וצפרט צהקדמת ס' שירי תפארת למו' דנה"ו ז"ל וצהקדמה לספר תהלי' למדה"י דר"ל ז"ל, ונחלק ה' מחצורי תלמוד לשון עצמי, אצל מקלת כללים אציא הכה מה שהלורך הציאני אליהם לצאר צהס דרכי מליזות הספר ושמוס משליו:

ואומר כי מתנאי המליזה הקרבה ברמיון ומשל (וישבאן), הפלאה, הפלגה ונומא (היפאחאבאזים), והנשמה (פערוחאנייקהילאן). וענין הקרבה ברמיון ומשל, הדמיון הוא לרוצ צכחות נפשיות. לפי צהס דברים לא ישיגס חושש כי אס כח המדמה ובהרבה, ואס ירצה המדבר להנין לזולתו שגור הכח מכחות הנפש, ידמה אל דבר ששגורו ידוע לשמוע. דמיון זה כי עזה כמות האהבה, צדמיון חזק מדת האהבה לחזק המות, ויכל השומע צמלה אחת כל מדת הכח הזה. והמשל הוא לרוצ דברים בשמים, כאשר ירצה המדבר להרים או להשפיל הדבר אשר ידבר ממנו ומשילתו אל הדבר הידוע צמעלה או צשפלות. וזה ב"כ על צ' ענינים או צצוא המשל לצד והנמשל המתחכם עליו אח"כ לצדו, או ע"ד כנוי לצד, שמכנה הנמשל שם הדבר שהוא ממשל אליו, ומה שהוא מענין א' הצאים צספר הזה, כרם היה לידידי בקרן בן שמן ויעקבה ויספלהו וישעוהו שרק (ישעיה ה'). ואח"כ צא הנמשל לצד כי כרם י" צבאות בית ישראל (סס). והמנין יצין חזק פעולת הדברים ע"י המשל הזה. ומה שהוא מענין צ' ע"ד כנוי, מכנה הציא לכנות עם דצ צסס כהר חזק שטוף. ושזון מים כצורים ונכמת ימים, כאמרו את מי נהר העצומים את מלך אשור ושטף ועבר עד צואר יחצה (סס ח'). וכן דרכו לכנות גדולי העם ודניו ממלכים ושדים צסס ארזי לצנון, ואלוני צסן והמון העם צעלי היער, כאמרו, ושאר עץ יערו (סס י"ט), או שיכנה העדים והמדינות צסס הרים ואניות. כמו כרמל לצנון ואניות תדשיס. לפי שהשמות העלמים הגדולים נכדים ונדועים מפוארים לגדלם ותפארתם וחשיצותם ותקפסם צאדך. ולהיפך מכנה שפלי העם צסס כפה ואמון שהוא למה השפל. וכן דרכו לכנות מלחמה צסס אס השורף ומכלה. ולזה כאשר ידבר צדבר מן הדברים הנוכדים ויכנה צכנוי הנוכדים י"חס להס ב"כ הפעולות והתארים המיוחדים למשל, כאמרו: נעלה ביהודה ונקיצנה, ונבקענה אלינו (סס ז') פעולת הקליזה והצקיעה יאמר על העץ וכן דרכו לכנות הגדולים והמלכים צכנוי לצא מרוס כשמש וירח וכסליהס, כאמרו איך נפלת משמים הילל בן שחר (סס י"ד). וכן דרכו לכנות ההלחה והאשר והשלה צסס איר ולהיפך הלה והיגון צסס חשך, כאמרו העם ההולכים בחשך ראו אור גדול וגו' (סס ט') הפלאה והפלגה, מדך המליזה להפליג צמדת הדבר אשר ידבר ממנו לחזק המחשבה ולזה ידבר על הכל צמקום החלק. כמו כל יושבי תבל ושוכני ארץ, כנשא גם הרים תראו ובחקע שופר תשמעו (סס י"ח) כי זה מדרכי המליזה להפליג השגור ממדת מה שהוא. וכן ופקדתי, על תבל רעה (סס י"ג) אבלה נבלה הארץ (סס כ"ד) נחה שקטה כל הארץ (סס י"ד). הנומא. דרך המליז' להליך דברים שאינם יולאים אל המליזות אף ע"כ הקיצה ודמיון לחזק דבריו כמו כי השמים בעשן נמלחו והארץ כבדה תבלה (סס כ"א) ונגלו כספר שמים (סס ל"ד), וכן כסידר עשיממות מדינה יגוס, כאמרו: פור התפוררה הארץ מוס התמוטטה ארץ נוע חנוע ארץ בשכור (סס כ"ה) על בן שמים ארניו ותרעש ארץ ממקומה (סס י"ג) ודזים כאלה. ההנשמה, מדרכי המליזה להפיח רוח חיים ככל אשר תדבר ממנו, וליחס לו תנועות ופעולות החיים הנכנים צאדס, כמו רנו שמים הדיעו תחתיות הארץ, ההרים ימחאו קף. והדחצת הדבור הזה דצ מספור, והדחצת הענינים האלה, יכילו ספר שלס, ע"כ עורדתי עליהם צדמו מעט, והמה מספיקים למנין:

היכליה נתנו צתיה והגלו את יושציה. ושמנו מעיד אשר היתה ראש ממלכת תצל, תל עולם לא תצנה עוד, ולא נשאר ממנה דשס מעט לדעת איה מקומה, למלאת דצר יו"ע"פ נציאיו ישעיה ירמיה יחזקאל דניאל על צל גאון ממלכת כסדים:

ד) חוכן מאמרי הנבואה הנכללים בספר הזה.

העיון השלישי: הדרישה בתוכן עניני הנצואה, אומד כלל, צהיות הנציא שליח מאת ה' צענינים המובעים לתועל' עמו ואלרו ע"כ יהיו דצדיו כוללים הענינים האלה, תוכחות מוסרי, אזהרות ואיום, הערות, פורענות, נחמות, יעורים ובשורות טובות וכדומה. התוכחות דלאות הנציא הנא צס שולחו, דרכי העם נשחתים, ומעשיהם מקילקלים, ומדותיהם פרועים, כאשר היה דרכם לזנות אחרי אלהי נכר, והוא מושכת אחריה כל שחיתות המעשים, היה הנציא מוכיח ומיסר אותם צסצט פיה, והיה מראה דעתם ובנות הצלי מעשיהם ופתיותם וסכלותם נגר פניהם, ולא נשא להם פנים לצנות אותם דצדים. אזהרות ואיום, דלאותו קשיות ערפס וכתחזקס דרעה אשר דצקו צה, מצלי פנות אל מוסר השכל, היה מזהיר אותם צענט קשה ומוסר חזק מהדעות המעוותות לצוא עליהם על פי מדת פשעיהם וחטאתם. הערות, שהנציא דלאותו העם רוס לצצ מרצ כל ואומדים נושא לדרכי הלדק והמוסר היה מעיד את לצצם צהדלות 'תרון הכסד הטוב והלדק להללחת האדם ואשרו צהוב וצעתיד. הפרענות. כאשר ראה כי האזכרו' והבערות לא יועילו, היה מפדט להם הדעות והאסון אשר יקרא אתהם מעציתת ממלכה, ושממות המדינה ופזור העם ולדתם צלדך לא להם כאשר נגלו לו צהמלה הנצואה. הנחמות, כאשר ילאה אחת מן הפרענות או יותר מהם אל הפועל והיה האומה צסצר רוח, ואוצדי תקוה, היה הנציא מנחם אותם, לחזק רוחם ולאמן לצצם, צתקוה אל התשועה המעוותדת להם להושע מיד אויביהם ולדלות צנקמת' גם אלה נודעו לו צהמלה הנצואה. ומלד זה קרה שיצאו דצדרי נצואות הספר הזה קורות עמים אחרים ומפלתם. ען האויצים המליקים לישדאל. והעקדים מהם מפלת סנחצר ואשור ומפלת נבוכדנצר וצצל. זולת מה שצא זכרון עוד, והמה מעטים, מעקרי שאר עמים, מואצ אדום ולד ועמון וכדומה. היעורים, המה צסורות טונות אשר הצטיח הנציא צסס ה' ממה שעתיד להטיצ לעמו מן הגדולות וכדומות והסללחות והאשר צלחיתת כימים קרוצ או דחוק, והעיקר מהם מה שהלדיך הספר צזה הרצה, מתשונת העם מגלות צצל מעלתם ורוממות קון ממטלתם צמשך זמן צית שני. וקלתם רמזים עוד על הגאולה האחרונה שיהי' שלימה מכלם. וזה חוכן מאמרי נצואות הספר: וכצר במדתי לחצר הערות על ציאור הספר הזה ועס זה מפתחות לשני הפרשיות וכללו עניני הפרשה וחלוקותיה לפי מחלקות הענינים השונים הכלולים בפרשה אחת:

ה) בדרכי מליצת הנביא ושימוש משליו.

העיון הרביעי: צענין מליצות הנציא ודרכי משליו ודצוריו ושמוש לשונות המיוחדים לו. כי אין חפלי צמקום הזה לצאר מהות הנצואה, ואלינות וגדריה ומדרגותיה, כי צצר דצו מאמרים דצדוש היקר הזה מגדולים חקרי לצ, אשר ראש המצדדים צכל חקירה מכמו זאת הרמצ"ס צמודה חלק צ' פכ"ו. וצפי' המסניות דראש פ' חלק, ואין זה מענין זה המאמר להציאו הנה אצל די לנו צמקום הזה לדעת כי הנציא איש עתי שלוח מאת יו' לעמו, והנציא לצוש רוח ה' לדעת דצדים מהתגלות שפע אלהי עליו ממה שעתיד ללאת אל המליאות, ומחוכן צלשון למודים להודיע הדצדים ולדצר צסס שולחו ולגלות דצדים נשצנים. ולזה יהיו דצרי נצואה צמלינה, כי המלינה היא כלי חפץ לענינים נשצנים ודצדים יקרים כוללים עניני האומות מדר דר, ע"כ תמלאה

הצמות לא סרו עוד מנחמים ומקטרים צצמות (מ"ז ט"ז ל"ה) וציותם אמר עוד העם משחיתים (ד"ה ז' כ"ו) וציתי אחז דבה הפרלה עד למעלה, כי גם המלך הרצה להרטיע דרך מלכו ישראל. צעזרות אלילים והעזרת צנים זאס למולך. ונשצת עצזות צית המקדש ותמלא הארץ עצזות אלהי נכר. אך חזקיהו לצד היה מלך לדיק ונושצ צה' ה'ך דורך הישר והיעצ את העם ונקא אותם מעונותם וטהר את הארץ משחיתות מדותם. וקצע דורשי תורה ודת צערי הארץ, כאשר ארץ הספור מזה צד"ה וטוסף ע"ז בתלמוד:

ואשר נמשך עוד להשלמת העיון הזה מקורות העמים ודברי הימים אשר צדרי נציוות הספר הזה מתיחסים עליהם הוא ענין מלכות צצל, כי אין צדרי הציא הזה כוללים רק קורות זמן ארצעה המלכים הנזכרים, אצל ימלאו צו נציוות ויעודם לזמן רחוק ממפלת אומות ונלחון זולתם, והיקרה והנכצרת צהם היא מפלת נצוכדנאלר ומלכות צצל ע"י כורש מלך פרס, אשר הרצה מנציוות הספר הזה רועים על תהפוכות האומה נמאמרים שונים:

ממלכת צצל צדתי העיר שרתי צמיונות ימים דצים, היתה צימי חזקי' צתחלת למיחת תפארתה וגדלה אשר נעשתה אחרי כן, כי כל עוד ממעלת אשר נצרה היתה ניכרה בצרת הממלכות, וצצל היתה נוף ממעלת אשר, אך מאז נבף חיל אשר לפני ירושלים לא יספה הממלכה ההיא עוד שאת ראשה, ועל מעי מפלתה התרוממה צצל. ומאז החלה הממלכה הגדולה הזאת לנמוח צימי חזקיהו גם מאז נצא הנציוא יסעים על מפלתה אשר תהיה לה יותר ממאתים שנה אח"כ:

העיר צצל היתה עיר גדולה ומפארה מאד, הקיפה סציו ששים מיל תצניתה רצוע. חומותיה מאה אמה גבוהות ועשרים וחמש אמה עצי, ומאה מגדלי צרול ינשאו מחומותיה, כ"ה מכל עצר, ותעלה רחצה מלאה מים תקיפנה מנציו. ארץ כל רוח מארצע רוחות החומה ט"ו מיל, וצכל רוח כ"ה שערים ומכל שער יעציר רחוב ישר דרך אורך העיר צקו ישר עד השער לעומתו וכן צרוחצ העיר, והיתה העיר מתחלקת לחמשים רחוצות גדולות ומאס תרע"ו מדצעים ישרים, וכל מדצע חוט מילים וחלי יסצ

אותו. וכל מדצע לצדו היה כדו עיר גדולה מצתים צנויים כלס על קו ישר. אמה מנהר פרת עוצרת צעיר צתוך מדרוס לצפון, וחלתה את העיר לשטים. ובשר גדול למראה כצרת ארץ ארץ וט"ו אמה רוחצ עוצר עליה. ויארץ הספור מאד מפאר צנין העיר וגדלה ותפארת היכליה ובני חמד אשר צה. וכל מעשה תקפו ובצורות נצוכדנאלר וגלותו וכניעתו הלא המה כתוצים צדניאל. אחרי מות נצוכדנאלר הגדול מלך אויל מדרוך נריבאלסר צלטשאלר. צימי ילא כרש מלך פרס צחיל גדול וילכד עמים דצים. וישס את פניו צצלה ללכד העיר הגדולה הזאת. וילא מלך צצל לקראתו צעס כצד וינגף לפני חיל פרס ויאסף אל העיר. וכרש נגש עם חילו לצור עליה, וירא כי לא יכל לרדת חומותיה כי חזקים מאד, ולא להרעיו את האנשים כי מסכנות להם לעשרים שנים, ויחן על העיר ימים דצים, ויצן דיק סציו וילו על חילו הגדול לחפור סציו הנהר ולקלץ מי פרת ההולכים דרך העיר, וכאשר כלה מלאכתו להעציר מי הנהר מן העיר, היה שומר לילה מיוחד מועד צזה וחג גדול לאכסי העיר, והמה אוכלים ושותים ומשתכרים כדרס. גם המלך צלטשאלר עשה משחה גדול לכל שריו הפרתמיס, ולקצל אלף חמרא שחא כמסופר צדניאל. צלילה ההיא פך חיל כורש דרך מצוא המים העיר צעה. ויפלו על היכל המלך ויהיו את המלך והשרים, וכל אנשי העיר לא קמה צס עוד רוח לעמוד על נפשם, כי היו צמהומה וצמצוקים גדולה צשכרותם, וצכן כלכדה העיר הגדולה הזאת צלילה אחד. ושצתה ממלכת צצל מיום ההיא והלאה וצאה תחת פרס ומלכי פרס החדיצו את העיר אחת אחת, זה אחד זה, הודילו חומותיה שרפו

ג) מעמד האומה וענינה בזמן ההוא.

העיון השני, והוא מעמד האומה וענינה, צמחך זמן הכנזאה, צמתי אופני הצחינות המדיני והמסדרי שזכרתי. צצחינה הראשונה אומר, ממה שידענו מן הספורים הצאים צקלור צמלכים צ' וצד"ה צ' היתה ממלכת יהודה צמלכות עתויה על גפי מרומי הכלחה והבדולה, אשר לא היתה כמוה מאז סוד אפרים מעל יהודה, כי הוא עתויה או עזויה, הללוח צכל ממחמותיו, וצצרה ידו על אויזיו וכלחם צפלשטים והעצור מהם ערי גת וצנה ואשדוד, והכניע הערציים והעמונים היו לו משיצי מנחה (ד"ה צ' כ"ו ז' ח') והבציר מספר חילו, והרצה מצלרים ציהודה, וחזק את ירושלים, ויותם צנו הוסף עוד צכל הענינים האלה ממה שלא השלים אציו הרצה מצלרי הבצול והכניע עמון אשר פסע מתחת ידו, והללוח צעלכותו גם הוא :

אך צימי אחז צנו, לא לצד אצדו כל היתרונות האלה אשר הותרו אצותיו, כי אם יורה הארץ כמעט לתכלית השחיתה, כי פקח צן דמליה מלך ישראל ורלין מלך ארם התקשרו על יהודה לעשות לו תועה. ויצא פקח צארץ יהודה ויך צמחנה אחז מנחה ועשרים אלף איש ציום אחד, ור' אלף נשים וטף הולך שצי, וצמליות עודד הכציא השיצם (ד"ה צ' כ"ז), ואח"כ עלה שנית צצצרת רלין מלך ארם לצור על ירושלים ולהשצית ממלכת יהודה. וצלחן הזה קרא אחז אל תגלת פלאסר מלך אשור לעזור לו. ויתן לו שחר זהב וכסף לרצ. ויפול מלך אשור צארץ ארם וילכד את דמשק וימת את רלין ויגל ארם קירה (מ"צ ט"ז ט"ו). הנה העזר הזה היה למכשל לאחז כל ימיו, כי היה עצד כנענע לאשור ואסף כל אולדות צית ה' ואולדות המלך והאנשים לתת שחר לאשור להשיצ ידו מצלע גם אצלו. ומדי לצורדים המתקשרים, לרו את ירושלים, כשאו אשר העמים גם הם את ראשם, ויפשטו ציהודה מן האדומיים והפלשטים וישחיתו את הארץ ויצוו החרים וישצו שצי וישיצו את הערים אשר העצירו מהם אצות אחז :

אפם חזקיהו יצא להתעשש ולחזק עוסדות הממלכה אשר כעוטו לנפול, והתאמץ צכל מאודו לפאר עיר הממלכה צצנינים, ולחזק חומותיה צמצלרים, והכין ערי מסכנות צצנולי המדינה, וישם צהם אכל ונשק שלח ומגינים לכל הדרך, ויפקד שרי צצא על אנשי חילו, וחסר צדיכת מים חדשה להציא מים צעיר וחזק המלוא. וצטנה הרצייעית למלכו עלה שלמנכר מלך אשור ארץ ישראל ויגר על שמרון שלש שנים וילכד אותה צצנת שם למלך חזקיהו ויגל ישראל אשורה וצטלה מלכות ישראל, ולא ירך לצצ חזקיהו צכל זאת מלפרק עול מלך אשור מעל לואדו, ויעמלן לתת לו המס אשר שם על אציו לתת לו שנה שנה. וצצצור זה עלה סנחריצ מלך אשור צחיל גדול צצנת י"ד למלכו חזקיהו לצוא ארץ יהודה ולצור את ירושלים וימלא שם מפלתו צנפל צעמחכו מנחה ופ"ה אלף איש צלילה אחד, כמסופר בהללה הזאת צכל אפניו צמלכו צ' (י"ט ל"ה) וצספר הזה. וצכן התחזק חזקיהו צמעזו צמעלתו מלין שטן ופגע עוד חמש עשרה שנה ומת והניח הארץ צתקף למיחת ההללה לצנו מנחה, אשר הרצה להרשיע ושחת לו לעמו ולאצדו :

אמנם צצחינות מעמדם המוסדרי, היו צימי עזיהו וותם ואחז צענין דע מן הרשע וקלקול המדות, כי מעט אור העוז אשר הלין מצצור מלכיהם הטוצים לא הואיל להעלות דפואה לשחיתות מדות העם אשר פרלו ובצרו, כנמלא צימי עזיהו רק

לצור חל רחצים וטטי כוז, וקצר מחמר עד צוחר חל מטרת כונתו לדעת אמתת הדבר הנראה חס ימלאכה. וכן חין דעתי צנלן לספור דצני רש"י ז"ל חך בליתי מן הקושי והספק הנורסלים לי צדצריו :

כנאותו, ועד כמה משנות המלך הדוניי ארכה, ואחרי כך נלך תספר שנות המלוכה אשר מלכו, ויאל לנו הדורש הנדלה. והנה צדור הענין הראשון מלאנו הכתוב אמר (ישעיה ו') צגנת מות המלך עזיהו וארצה וגו' והנה דעת חכמי הקבלה, כי זה התחלת הספר ד"ל התחלת כנאות ישעיה אשר נצחר לנציא לה' ולא קדם לו כנאות או חזון מאת ה' כאשר יורה כל המאמר ההוא על אמתת הדעה הזאת, צאמרו שם את מי אשלח וגו' ואמר הכני שלחני. והעד השני והראיה החזקה העסייע עליה, כי כל התחלת דברי איש הנצחר לכנאות והכינו אל המדרגה הזאת, בחזיון מראה אלהים, כאשר תמלא דוגמתו צפתית ספר ירמיה וצפתית ספר יחזקאל, ואין תימה מה' פרשיות שקדמו כאמרס אין מוקדם ומאוחר וגו'. וכאשר ארכיח עוד להלן, כי מלך סדור הפרשיות צמקום אין לשפוט על קדימה ואיחור בהם צומן:

ואם כן אין למנות משנות עזיהו לכנאות ישעיה כי אם אחת והיא השנה אשר מת צו. ואין טענה מאמרו צימי עזיהו, אחר שהיה חדשים, ומקלת שנה חשיצ שנה, וכן דעת הראש"ע. וצדור הענין השני, ממה שלא נמלא כנאות מאוחרת לישעיה ממפלת סנחריז לפני ירושלים ורפואת חזקיה מחליו ותוספת ט"ו שנה על ימיו, והוא היתה צגנת י"ד וט"ו למלכו, יש לשפוט כי אז פסקה כנאותו, וכאשר נלך א"כ שנה אחת לעזיהו, ושנות מלוכת יותם שהם ט"ז שנה, ושנות מלוכת יותם שהם ט"ז שנה ושנות מלוכת אחז ט"ז שנה, וט"ז שנה ממלוכת יחזקיה יאל לנו מספר מ"ח שנה, צמך צומן הזה היה הכניא יועץ למלכים צמלמותם, מוכיח לעם מעשיהם, ומנצל להם קודותם צעתידות אם פורענות או טויות. אך מדת ימי הכניא והצמן אשר צו מת, הוא דבר לא יוכל להתצדד צדור במור, ד"ל אם מת תכף צהפסק כנאותו, או האריך עוד ימים דנים אחרי כן, כי צתלמוד נמלא פנים על שני חלקי הסותר, מאמר אחד אומר (צנא צתרא ט"ו) חזקי' וסיעתו כתצו ישעיה משלי וכו'. וזה ממה שיורה, כי קדמה מיתת הכניא למיתת יחזקי' הרצה, כי אלו היה הכניא חי, מדוע לא כתצ צעלמו ספרו? ואיך יכתצ חזקיה וסיעתו ספר הכניא על פניו, אולי עוד מלים לאלוה לו דצדרי כנאות, אין זה כי אם חתימת ימי הכניא עם חתימת כנאותו אם קרצ או מעט דחוק. והמאמר הסותר לזה הוא אמרס (יצמות מ"ט) תניא שמעון צן עזאי אומר מלאית מבילת יוחסין צירושלים וכתצ צה מנשה הרב את ישעיה אמר דנא מידן דימי וקטליה כו' ע"ס. והנה צ' מאמרס האלה סותרים זה א"ז. והדעת מצדעת כי המאמר הראשון עיקר והמאמר השני שהוא דעת יחיד נחה מפניו. האמנם דש"י צצ"צ צקש לפשר צין המאמרס, ואמר כי חזקיה וסיעתו צני דררו שהארכו ימים אחריו, כתצו ישעיה שהרגו מנשה ולא כתצ ספרו שלא היו הכניאים כותצים ספריהם עד לפני מותם עכ"ל. ומי לא יראה הדוחק אשר יסבול הטעם הזה, כי לא וחשוב שני ישעיה צהגיעו לכנאות אשר לא יפחות מל' שנים, לפי המדות שמו חכמים צאיש אשר יהיה מוכן למדרגת הכנאות (כדדים ל"ח ע"ס) הוסיף עליהם מ"ח שנה לפי מה שצאדנו לפנים עד ט"ו לחזקיה וט"ו שנים שהאריך אחרי כן עד מלך מנשה יהיה ישעיה אז צקן יותר משמונים שנה, וא"כ השאלה אם ידע הכניא מדת ימיו וקצו או לא ידע? אם ידע מדוע לא כתצ ספרו לפני זה? ואם לא ידע עד אנה הוחיל כתיבת ספרו והוא היה אז קרצ תשעים שנה, ומתי יהיה לפני מותו מה שמוכיר דש"י ז"ל לוצן כתיבת הספר? אך יהיה איך שהיה הצדור לנו ממה שצאדנו כי עשך צמן צדור כנאותו לא הביע כי עס עד ט"ו לחזקיה. והוא מה שרתינו לצאר *), כי מה יתן ומה יוסיף לנו לעניננו לדעת ארכיות ימי הכניא עד כמה היה:

(*) ואין דעתי להעריך צמלול, כאשר דנים זולתי צדצס מענין כזה מציאים המון מקומות מהתלמוד, ומקשים מזה ע"ז ומתנאים צונים וסותרים ומארכיבים צמלול לא למען צר צה האמת, (כי לא צו דרכה, אשר דרכים דרכי נעם, וכל נתיצותיה שנים) כי אם למען הראות כחם ועלם יוס צמוניות והויות. ואשר לא שט לצו ועצ ארכיות הדברים צלא יועיל ולא יפנה

מבוא הספר

מאת

החכם מהו' יהודה ליב בן זאב ז"ל.

א) הידיעות הנכבדות שצריך הקורא בספר הזה לדעת אותם מרם
יקרא בו.

כל קורא והוגה בספר הנצי"א היקר הזה, צהצוננות וציוון, לא יכון מצלתי שיתזדר
לו דראשונה ארצעה הענינים האלה אשר שמתי עין עיוני עליהם. א) העיון
הראשון: זמן מציאות הנצי"א דדור מן הדורות וצימיו מלך מן המלכים אשר צו נצ"א,
ומשך זמן נצואתו מאז למיחת אור דדריו עד כלותם. ב) העיון השני: קורות
האומה וענינה צעת ההיא אשר צעזורה ולמענה נצ"א הנצי"א, ועליה דדריו מתיחסים,
וזה צמתי צחיכות, הצחיכה הראשונה ענין מעמדס המדיני, קורותיה צהלחה ואסון,
צשלוה וצמלחמה, וכל המסתעף מזה, והצחיכה השנית מעידס המוסרי צמנהגס וצמעשיהס
טוב או רע יוסר או עול לך או רשע: ג) העיון השלישי: תוכן עניני נצואה הנכללים
בספר הזה, ועל מה אמריהם יסוצו, ומה התכלית הנדלה צהס דרך כלל. ד) העיון
הרביעי: יען כי כל דדרי נצואה כאלה נאמדים צמליצות נטבצות, כאשר אצאר להלן,
ומלך הזה ראוי לתור על דרכי מליצות הספר הזה, וסגנון דדריו, ושמעו מלותיו, ומשליו
ודמיונותיו, צמה שיתחד הספר הזה מצולתו מספרי נציאים ומליצותיהם, כי כד
אמרו (סנהדרין פ"ט ע"א) כי יש סגנון אחד עולה לכמה נציאים, ואין שני
הנציאים מתנצאים צסגנון אחד, וכאשר הוא צסגנון הנצואה, כן הוא צסגנון
מליצתם ומשליהם ודרכי דדורם, ועתה אצאר החקירות הארצעה האלה, כפי אשר
תשיג ידי הקורא:

ב) זמן מציאות הנביא ומשך נבואתו.

אמנם דדור העיון הראשון, נגלה לנו ע"י פתיחת הספר חזון ישעיה צן אמוך
אשר חזה ובו' צימיו עזיבו יותם אחז יחזקיה מלכי יהודה (ישעיה א') וצזה
נדע דדור זמן מציאותו. אך משך זמן נצואתו, הנה וכלול הכתוב צכלל נצואתו משך
ד' מלכים האלה, ולא נשאר לנו כי אם לצרר צכמה משנות המלך הראשון חלה תחלת

המקרה כללית

שניהם בחלופם, ע"ש. ואם הענין כן במאמרים במאמרים שלמים אף כי במלות פרטיות. ואח"כ הקורא שים לב המאמר הזה למשמרתו כי אלטרך אליו במקומות רבות מחזור הזה:

ואחרי הקדימי כל אלה לא נשאר לי כי אם לתור לב דרך אשר תהיה לי בחזור הזה, והענינים אשר נתתי את לבי לדרוש אחריהם ולתור אחת: א) הזמן עליו עניני הספר מתייחסים, ואשר בו חי הנביא או זולתו אשר עקר הספר מלטרך אליו: ב) מעמד האומה בצחינה מדיני או מוסרי, והלטרפותם אל שאר האומות המושלכות בספר: ג) מאיזה זמן ועל איזה אופן חוברו עניניו: ד) אצקס לכיון השכונות ומוספרים הצאים בספר אל שנות עולם, כי עם הידיעות האלה יש לקורא מצוא גדול להצנת הספר:

י-ל בן זאב

חקרמה כללית

ו

מעשה לקחור, לפי שזעל המאמר הנזכר בתל' פי' ולא קתם את דבריו מה דעתו באמרו קרין ולא כתיבין פרת דבלכתו (ט"ז ח') איש דבאשר ישאל (ט"ז י"ו) כו' כתיבין ולא קרין נא דיסלח (מ"ז ה') אם דהנואל (רות ד'), הנה ממה שפרט דבריו נשמע כי רק אלו הן הל"מ ותו לא, ועוד, כי כל אלו שהציא, הוא רק או שחקר מלה שלמה ולריד לקרומה או שנוסף מלה שלמה ואין לקרומה, אבל לא קרי וכתיב שהמלה שכתביז משחנה למלה שצקרי, עד שהוא נראה שהכתביז הוא בטעות, מלכד שמאמר התל' בעלמיו אומר דרשני, לומר על מלה שכתוב או חקר צק' ירמיה או צמלכים שהוא הל"מ:

גם הוצ האצרבנאל לרק צמקלת, צמה שאמר כי יש מין קרי וכתיב אשר הכתיב מהם צכוונה מכון אשר ממין הזה יכול להיות כל הקרי וכתיב שצחורה כי מי לא יורה כי הכתיב יסגלנה, ועפלים, אינם מלד צלצל והפסק, או שגיאה וטעות הכותב, באשר המלה הכתובה. יש לה כוונתה, ואף כי מלה עפלים כמלא מלכד החורה צספרי הנציא ג"כ מתחוקן צקרי טחרים. ועל מני קרי וכתיב כאלה לא כיון הרד"ק, וסנה צמקלת צמין הצ' ממיני הקרי והכתיב, כי הוא כצורה מנחלים שלא יורה צהם להמלט אל יקוד אש, כי הרחיק לחלות הטעות הנמלא צספר צכוונת המעתיק, וקיים דבר יותר זר מומנו לחלותו צנציא או צהמדבר צרה"ק, מתקרין שלמותו צדקדוק הלשון והכתיבה:

אמנם דעת הרד"ק היא אשר אין עליה תשובה, באשר חפחר כוונתו על האופן שאדמה שכיון אליה, ובאשר נראה כן מלשונו שלא כיון אלא צמלות שהקרי הוא טעות צדקדוק הלשון, שצא זכר צמקום נקצה יחיד צמקום רבים והפכו, או שאותיות המלה הפוכות, עריו נלחה (ירמיה צ') וקרי נלחו. צאות נפשו שאפה (שם) קרי נפשה. מנעי רגלך מיסח וגורנך מלמאה (שם) הקרי וגורנך. סוקים מוזנים (שם ה') קרי מיוזנים, או שנתחלק דל"ת צרי"ט, כמו ותאמרי לא אעצור (שם צ') הקרי אעצור. ומי לו יראה צעינים פקוחות, כי טעות כאלה יותר קרובים לחלות צסופר מעתיק שלא צהשגחה, מליסח אוחס לנציא או למדבר צרה"ק. ולמען הראותך כי לא הוא לכד האומר כי עזרא וסיעתו מלאו מחלוקות צספרים וכו', אציא ראיה לדבריו ממאמר אחד צא צצ' מקומות, צפ"ו מומ' סופרים, הציאו הרצ"ן אדוניוהו בהקדמתו הנזכרת, וצמגלת ירושלמי, הציאו רש"י צרה"י (א' ח' כ"ט) צסנוי לשון קלת, וזה ענינו: ג' ספרים מלא עזרא, ס' מעון, וספר זאטוטי וספר היא. באחד מלאו כתוב מעון אלהי קדם, וצסנים מלאו מעונה אלהי קדם, וקיימו שנים וצטלו האחד. באחד מלאו כתוב ואל זאטוטי צני ישראל, וצסנים מלאו ואל אלילי צני ישראל, וקיימו השנים וצטלו האחד ע"כ. ורש"י שם הציא המאמר הזה לראיה על מה שצמאל פרשיות כפולות הענין צרה"ה וציניהם הצדל צסמות וצמספר. ואמר לפי שצמאל עזרא הספרים שהעתיק מהם ד"ה שלו מחולפת הנוקס אשר לא היה יכול לפשר ציניהם והליג את

הקדמה כללית

ה

עוד דרוש אחד ראיתי נכון לדבר בו בהקדמה הזאת לפי שיש לו התיחסות עם כל ספרי הקדש, והוא לדעת הסבה בקרי וכתיב, קרי ולא כתיב וכתיב ולא קרי? ומלאמי ג' דעות חלוקות בסבת המליאות הזאת:

הדעת הא' דעת הרד"ק כתב בהקדמתו לנביאים הראשונים וז"ל: "לפי שצבנות הראשון אצדו הספרים ועלטלו, והחכמים יודעי התורה ממו. ואנשי כנ"הג, שהחזירו העטרה ליושנה, מלאו מחלוקת בספרים והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם, וצמקום שלא השיגה דעתם אל הציור כחצו הא' ולא נקדו, או כתבו מצחוץ, או כתבו צדך א' מצפנים וצדך אחר מצחוץ". ועמו מקבים האפורי צס' דקדוק שלו, וז"ל: השלם עזרא הכהן ראש הסופרים שם כל מאמלי כחו לחקן המעוות וכן עשו הסופרים הנאים אחריו, חקנו הספרים צתכלית מה שאיפשר וצמקומות אשר השיגם ההפקד והצלצול עשו הקרי והכתיב להיוחס מקופקים צמה שגמלא", עכ"ל.

הדעת הצ' דעת הרב אצרבנאל בהקדמתו לנ' ירמי', אחרי שהרחיק דעת הרד"ק, כי כצדה עליו לצבול להיות טעות או הפקר גמלא צאחד מכ"ד ספרי הקדש, חלק הקרי והכתיב לצ' מינים. המין הא' שגמלא מלה או מלות כתב הנציא בן צכוונה צזרות לטעם הכמוס עמו, לרמון איזה קוד מקתרי החורה, ולכן הניחם עזרא על מקומם ושם הקרי מצחוץ, כמו פי' למלה התיא להצין אותה כפשיטה, וממין הזה כל הקרי והכתיב שצחורה. והמין הצ' שגמלאו מלות זרות מלד שגיאת הכותצ שלא היה שלם צשלימות דקדוק הלשון והכתיבה, והוא עזרא לא רלה לשנות מדצרי הנציא דצר, לכן כתב המלה כפי ככוונה על הגליון מצחוץ, ועיין צמצוא לקסר ירמי' ויחזקאל:

הדעת הג' דעת ה' אדוניהו כותצ הקדמ' לקפרי מקראות גדולות, על דעתו כל הקרי והכתיב הם הלכה למשה מקיני, ונשען צזה על מאמר צתלמוד פרק אין צין המודר (דף ל"ז ע"צ) אמר ר' יצחק מקרא סופרים ועמור סופרים וקריין ולא כתיבין וכתיבין ולא קריין הל"ם:

ואומר אני כי משלשת הדעות הכי נכצד היא דעת הרד"ק, ועם זה משפטי שלשת הגדולים האלה אמת נדקו יחדו, ולא היה האחרון סותר דעת שלפניו, לו היה מצחין צין מיני הקרי והכתיב. ואין סבת כל אחד על הכלל בלה ילא, אצל יש מהם צסבת מה שהציא הרד"ק, ויש מהם לטעם שנתן הרב אצרבנאל, ויש מהם הל"מ כדעת התלמוד:

ואברר אמתות הדברים האלה: הן לא נדק החכם ה' אדוניהו צכל דצריו צאמרו כי כל הקרי והכתיב הל"מ הן, כי הראיה שהציא הוא

הקדמה כללית

על טובם ועל רעתם קו קו נגמלו.
 היטיבו דרכיהם הצליחו בארץ.
 השחיתו מעלליהם אז יפרץ-בם פּרץ.
 מקדש מלכם חרב ומארצם גלו:

* * *

גם שבו תת תקוה טובה לאחריהנו
 כי נשוב מרעה כי גטיב מעשינו,
 נשוב לבצרון ימי אכל ישרימו.
 חזון מרחוק לנו השוף ישיפו.
 מועד אחרית ימים השוף יחשיפו.
 נחם לנבאי לב בשל ברך יקיימו:

(ג) יש זהם ספרים מלמדנו להועיל בדרכי חכמה וצדקות וצמוסר ודרכי
 עולם והנהגת בני אדם, וממין הזה משלי איז קהלת*). וצנחינה
 הזאה המעולים שצחמני הנולדים עשו בצפרי הקדש חלוקה אחרת על
 סדור נאות לענין. (א) דתיי (אנאזים) וצו חמשה חלקי התורה. (ב) ספורי
 (היסטוריאזים) וצו יהושע, שופטים, רות, שמואל, מלכים, ד"הי, דניאל,
 עזרא, ואסתר. (ג) נבואי (פרופהטיקום) וצו ישעי', ירמיי', קיכות, יחזקאל,
 חרי עשר, וחלק אחרון מס' דניאל, וכללו צו ס' חסלים לגדל מעלתו אל
 מעלת הנבואה. (ד) מדעי (סאפיענטיס) וצו איז, משלי קהלת, שיר
 השירים:

(*) ואחרי צארו התועלויות המושבות צכ"ד ספרי קדש, נפלאות היא צעיני להצין
 מאמר אחד מלאתיו צתל' ירושלמי מס' מגילה. "ד"י ור"ל חד אמר נביאים
 וכתובין עתידין ליצטל וה' חומשי תורה אין עתידין ליצטל וכו' ודיש לקיש אמר
 אף מגילת אסתר והלכות אין עתידין ליצטל ע"כ, ע"ב ואף אס נאמר כי אחרי
 קיום היעודים המצושים צנציאים, לא יהיה לורך אליהם עוד, ולו יהי' כן, הלא
 הלמודים היואלים מכתובים עומדים וקיימים לעולם, וגם הנביאים צעלמס
 נשארם לעולם ציקדם מפני הדת לשונם וחמדת מליחותם, והדולה לזכות יתדן
 המאמר הזה ולו תהיה לזקה.

הקדמה כללית

אנחנו לדעת הסתעפות הדורות מראש הצריחה, אשר ממנו תחלת התורה ונמשך והולך עד גלות הארץ המסיימת עם ד"ה, אף כי יש יתרון לחורה שלנו משיחת חולין שלהן הכתובים צאלצע האלהים והמעשים מעשי אלהים המה המורים על דביקת השגחת אלהית באומה:

(ב) כי המה מקוה ישראל, צראותם כמו שנתקיימו היעודים גם העוצים גם הרעים צומנם, כאשר הקדימו ליעד אותם הנציאים קדושי עליון, כן יש צטחון על היעודים העוצים תלמיחת קרן ישראל ותשובתה לאיתנה, אשר לא ילאו עוד אל המליחות עד יום מועד המעוחד להם הכמוס עם אל. ועל ענין זה יכון מאד השיר אשר חציתי כולל תהלת ספרי הקדש מצ' מיני תועליות אשר זכרתי:

* * *

מימות עולם מיום ברא ארץ ושמים,
תולדות אבותינו * עד צאתם ממצרים,
כל זאת יוצר כל באש דתך רשמת!
אכן קורותם מיום ארצם ירשו,
ערי השחיתו דרכם ערי מנה גרשו
גם עלותם גם רדתם ביד נביאים חתמת:

* * *

הן הם מקראי קדש * מפיו יקרו,
אחות תורה כמות * מפיו אל נקרו,
אוצר כל חזון רוח פי נביאנו,
הם תולדות דר ודר קורותם ישמיעו,
הם סוד אל לעבדיו הם מוסר יביעו,
הם דברי אל חי הם חיי רוחנו.

* * *

מעשי אבות לבנים הן הם יספרו,
כי שמרו ברית אל וכי אותו הפירו.

נפרלים עד כה, וכבר ילחמי מן המכוון בהקדמה הזאת. והיה נשאר עוד לצאר, אם הנצואה הרשומה בספר היא צעלמה ככתבה וכלשונה אשר הגיעה לו בשפע אלהית, או הענין והכוונה הוא אשר קבל הנציא, והענין ההוא לבש הנציא צמלילתו כפי השגחו וכפי מדרגת שלמותו צמלילת *): אמנם הכרעת השכל ועדות המקראות נוטות לדעה השניה מצ' חלקי האיפטר שזכרתי, כי אם היתה הנצואה ככתבה וכלשונה הגיעה לנציא בשפע אלהי, מה היתה חפארת ישעיה צאמרו: "נתן לי לשון למודים לדעת וגו' (ישעיה נ' ד') מה היה ידמיה ירא ללכת בשליחות השם צאמרו: לא ידעתי דבר כי נער אנכי וגו' הלא ה' אלהים דבר מי לא ינבא. ולזה יקנים מאמדם צמלמוד (סנהדרין ס"ט) סגנון אחד עולה לכמה נציאים (ד"ל ענין הנצואה) ואין צ' נציאים מתנצאים בסגנון אחד (ד"ל הלשון והמליצה שהענין מלוכס צו, נחלה לפי שלמות הנציא צלשון ומליצה) ע"כ. ובהקדמה לנציאים אחרונים אמלא יד להשלים עוד הענינים המתחסיים לדרוש הזה:

ז

אמנם החועלת אשר יכוין הקורא מהשיג בקריאת כ"ד ספרי הקדש האלה, מלבד התורה שהיא חיי האדם ואורך ימיו, באשר היא אולם חמדת כל סק ומשפט אשר יעשה אותם האדם וחי בהם הנה יש להגיע בהם שלש חועליות:

א) יזכור הקורא ימות עולם ויבן שנות דור ודור כי אחת מהדיעות היקרות והמכרחות לאדם לדעת קורות אבותיו ואבות אבותיו, והעמים אשר עזרו עליהם מעולם דור ודור כי צם יקנה בחינות עולם ותכונות הללצות מדעות השונות שצבני אדם יאקוף בחינה וירצה נסיון, מלבד מה שמשקיק לדעת שער הזמן ומדת העת מימי עולם. אם מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשוננו השתדלו להקיק ולדעת שנות הראשונים ונצול הימים דור אחר דור, כדי לדעת מקפר שנות עולם, ואין לא נעמוד

*) ועלור צמלי לא אוכל, אשר דאיתי בהקדמת מנחה טהורה, ציחוד שם סלת למנחה, צמאמר לורת הנצואה, צא שם מאמר כולל הסתירה צעלמו, אמר: כי "אין צכל הספר הזה (ד"ל ספרי תרי עשר) עלה או אות אחת אשר הוסיפו" או שנו המדברים בהם מדעתם, כ"א כלו דוח ה' דבר צו ומלתו על לשונו". הנה תוספת או שנו צמאמר לא יזויר כי אם צהטרפות אל מאמר האומד שקדם, א"כ דברי הנציא אשר הניד לעם היו אות צאות מלה צמלה אשר שמע או קבל צשפע נצואי, ותכף אח"כ מפרש דבריו, לא שהיו שומעים הדברים מהאל ית' כו', הוא קוטר למה שקדם לו, ושאר הדברים שהציא שם צורות הנצואה, כמוהו ידעתי גם אני המקור ממנו שאז הדברים האלה, והוא גדר חכם עלה צעו הוד והדר פעלו ויאות הדברים לאומדם לאשר לא תאללו עול הדתו האמונה, ואנחנו אין עלינו כי אם להאמין היות הנצואה סבולה נפלאה חנן האל צה צחירי עם סבולתו. וצדד שהוא סבולה אין לצקש סבה.

הקדמה כללית

ו

והיה ראוי לי לזכר בדר הנבואה וההצדל שזינה וצין דה"ק, ונמנעתי
 מזה כי הדרוש הזה עמוק מאד, וכבר האריכו בזה גדולי הראשונים
 הרמז"ם צפ' מ"ה מח"צ מוספר המורה, והרמז"ן צפי' החורה פרשת
 בהעלותך, והעקרים במאמר ג' מפ' ח' עד י"ב. והרב אברבנאל יחד לו
 קשר צפני עלמו בשם מחזה שדי (אשר לא זכה ללכת לאור). והמעמיק
 בדבריהם ימלא שהם צלתי מקביעים בגדר הנבואה ומדרגותיה, ועל דעתי
 כל השתדלות המעיין ללייר מהות הנבואה לאשר אינו נציא, כהשתדלות
 העור בחולדה ללייר לו המראות והלצעים, וע"ז ילך מאמר הסוקר אלו
 ידעתי הייתי. אבל יספיק לי לזכר תכונות הנציא, וסגולותיו המיוחדות
 לו, הם שלשה: א) לשנות הטבעים בחפלו לעשות אורות ומופתים: ב)
 להגיד עמידות ודברים נעלמים מזני אדם: ג) לדבר צמלילה נשגבה ומן
 התימה, כי יש מן הנציאים אשר לא התפרסמו לנו כי אם צעזעו האורות
 ושנוי הטבעים לצד, כאליהו ואלישע, ויש אשר נודעו לנו צפריהם
 המתפלאים לצד, ולא נזכר בהם עשיית אור כלל או שנוי טבע דבר, וזה
 מלך הצדל מדרגותם, כי אלישע צעזעו שמץ קטן עלה קרח אשר קראו
 אחריו הילדים (מ"ב מ') העלה דנים מן היער ויטרפו מהם מ"ב ילדים,
 וירמיהו קללוהו אנשי דורו, הכוהו נחשוהו בית המהפכת עד שהטענו
 בצץ רגליו, והוא לא התנקה בהם נכח אשר לנציא לחדש דבר בטבעיים,
 כי לא נמלא מיוחס לו אור או מופת כלל. ומן התימה עוד איך ידומה
 כי נציאים מופלגים כשמואל, נתן, גד, אליהו ואלישע, לא הצרו ספרים
 בנבואה כעמוס, יונה, ונחום, הצלתי מעלים כ"כ. ומן השלשה תכונות
 שזכרתי, האחרונה היא אשר ישוה זה המדבר צד"הק לנציא, והוא לדבר
 עינים נשגבים בדרך מלילה ושיר, כי כל המדבר בהתפעלויות הכפש תלהט
 דוחו, וחמרום נפשו. וכל פעולה או דבור אשר יהיה בהתגברות הנפש
 ורוממות מחשבה נקראת רוח ה' ע"ד ותללח עליו רוח יי', ורוח יי' לנצח,
 ותהי עליו רוח יי'. ומקגולת ל' עברית, לכנות המליץ המדבר צד"הק לצד
 בשם נציא, כמו שיכנהו המשפיע ברוח אלהי להגיד עמידות, לפי ששם
 נציא כולל ב' המושגים האלה בלשון השב אשת האיש כי נביא הוא (וואהרמזנער)
 (בראשית כ') היודע סוד נעלם, ואחרן אחיך יהיה נביאך, (שמות ג') מיטיב
 לדבר. וזה על דעתי הסבה אשר דק צייתי שמואל הוסב שם הרואה לנציא,
 באמרו: כי לנביא היום יקרא לפניו רואה (ש"א ט' ט') אשר לזר יחשב, איכה
 נשכח שם נציא מישראל והוא נזכר בחורה? אמנם ממה שידענו כי שמואל
 הוא היה הראשון אשר הקים צתי המדרש למלילה ולשיר, (ע' ספרי אור
 השרשים ט' נצח). ורק צייתי נאמר חזל נציאים, אבל בחסלת ימיו אמר:
 ודבר ה' היה יקר בימים ההם אין חוץ נפרץ (ש"א ג'). ומזה חלד אשר יקרא צייתי
 שמואל נציא ע"ש כח המלילה אשר לו, נקרא לפניו רואה, מלך שהיה
 מוגיד לצני אדם נעלמות, ע"ד איזה חכם הרואה הנולד, כי הנציאים לא

הקדמה כללית

ג

דער וואונדער זיך עקידה ועיין, הר"ק קוק פ' שופטים ודער ארצנאל צפי' לק' שמואל דערצו מקומות מתנגד למספר השנים המנויות בתלמוד. והרמב"ן צפי' לפ' נח (ח' ז') כתב וז"ל: כתב רש"י (והוא מהמדרש) "מכאן שהיתה התיבה משוקעת במים י"א אמה כו'. ואומר אני שאין החשבון שאמרו נאלץ כל' הכתוב". ועל דברי הגדולים האלה נשענתי ללכת בעקבותיהם, ולא הייתי כלוחי עפר אלה מקלת מחזרים החדשים אשר צחקתי לעני מעורב ידמו לשום כבוד לחכמינו ז"ל, בהחליט לאמתות כל הדברים אשר אמרו דרך העצרה ודמוי צעלמא. ובכן ראיתי הקדמת ידפיס אחד בשם מחבר דברי ח"ו הרים יד דהרצ ארצנאל על אשר מאן בדעת חז"ל לשום יהושע כותב ספרו, וקיים דבריו "כלל העולה אין לזוז מקבלת חז"ל אפי' זיז כל שהוא". הרי מה שאמרו צאגדה קרא המחבר הזה קצלה שאין לזוז ממנה. ומה יעשה המחבר הזה במאמר הנזכר בתלמוד (בב"ב ט"ו ע"א) ר"ל צ"ח אמר איוב צימי משה היה ר"י ור"א אמרו איוב מעולי הגולה היה, ר"א איוב צימי שפוט השופטים היה, ריב"ק אומר איוב צימי אחרוש היה, והוא מרצן אמר איוב לא היה ולא כדבר ע"כ. היאמר ג"כ שהם דברי קבלה? וב"י היה להם צאטר אין דעה הצדלה מנין להצדיל בין הלכה לאגדה דברי חז"ל ואיך יזכו שטרא אליבא דבי חרי, ליחס הקבלה לכל א' לצדו בהיותם מחולקים במליאות הלא אנשים האלה הן הנה מומעים בכבוד חז"ל בהיות מייחסים להם אמות דברים נמונים כמ"ש הרמב"ם באריכות מזה צפי' ריש פרק חלק. ובצר הארכתי בזה יותר מהראוי. וכלל העולה מזה כי במקום שנטיתי בדברי חכמינו ז"ל מפני התנגדותם אל הענין, לא נגעתי בזה בכבודם כמלא כימא ח"ו, לפי שהתנגדות מורה שלא אמרו דבריהם במקום זה דרך החלטה ע"ל הקבלה כי אם דרך העצרה או השערה:

ה

ועתה אשוב אל דברי אשר החלתי, ואומר כי שלש מדרגות שזכרתי במקרא קדש, המדרגה הראשונה היא התורה, כי היא פנת הדת נתנה מפי אל ע"פי משה אדון הנביאים וכוונה לא יקום, ע"כ היא ראשונה במעלה ובקדושה, המדרגה השנייה ספרי הנביאים, נקראו כן לפי שסופריהם היו נביאים. ויפה העיר הרצ ארצנאל, כי מה שנקראו הספרים האלה נביאים ולא נבואות, כשם תורה על הענין, לפי שאין כל עניניהם כלם דברי נבואות, כי רובם של נביאים הראשונים ספורי דברי המלכים ומנהגי העם ודברי מלחמותם, ואף שניביאים אחרונים כלם דברי נבואה לא הרבו צטני שמות המדרגה השלישית ספרי כתובים, על שהם כתובים ברוח הקודש, ולא ברוח נבואי. והספרים הנכללים בתורה הם חומשה והספרים הנכללים בנביאים הם שמונה: יהושע, שופטים, שמואל, מלכים, ישעיה, ירמיה, יחזקאל, ודברי עשר. והספרים הנכללים בכתובים אחד עשר: חמש מגלות, תהלים, משלי, איוב, דניאל, עזרא (ובכללו נחמיה) דברי הימים סך הכל עשרים וארבעה ספרי קדש:

הקדמה כללית

ואם מעט ואוקיפה לך כהנה וכהנה: הרמז"ס צפ"א מה' ממרים כתב, שמוע
דבריו: "כל דבר נקטן כגדול הנמסר לנו מהם, באמנם שכך נחקבל מומדע"ה,
"וכל מה שילמדוהו באחת ממדות התורה, או שהם עשוהו קיב אליה, לא
"נהדר ח"ו אחריו מאומה, לדרוש ולתור עליו לצוא אחס במשפט, כאלו
"עדותם לא באומה, חלילה לנו מעשות זאת כו', אמנם הדברים אשר בצחינת
"טבעם אי אפשר שנאמרו להם מסיני כגון ספור תולדות הימים, או דבר
"שתדע בצרור שאמרו נספרת נפשם בלי הכרח כחצי הקדש, אם איפשר
"לפרש אותם באופן מסכים אל מה שהתצבר לאחרונים, ראוי לכל אדם
"מעולם שיעשו. אך בהבנר זה, אין להקפיד אם לא יאות מה שאמרוהו
"ל האמת הנמלא, יען לא דברו בו דרך קבלה מן הנציאים, רק ממה שהיו
"מכמי הדורות צעגין ההוא או ששמעוהו מחכמי דורות ההמה". ובמורה
חלק ג' פת"ג כתב רז"ל: "נחלקו בני אדם בדרכות התלמוד לז' חלקים, הא'
"ידמה שהם באור ענין הפסוק, וכלסם ומחבנר לאמת הדרכות ולסומנם,
"ושמשפטם כמשפט הדינים המקובלים. והשני מזה אותם ויחשצם ללחוק,
"אחר שהוא מחבנר נגלה שאין זה ענין הכתוב. ולא הציגה אחת מז' הכחות
"שהם ע"ל מליכת הסיר שהתפרסם דרכם בזמן ההוא,,. ועיין צפ"י המשניות
שלו משנת חלק. ורצ שריא גאון כתב במגלת סתרים רז"ל: "הני מילי
"רנפקי מפסקי ומקרי מדרש ואגדה אומדנא נינהו". ורצ האי בנו מסכים
עמו, והגאון ר' ישעיה אחרון ז"ל בפסקיו דסנהדרין פ' ד' מיתות כתב רז"ל:
"דע כי המדרשים על ג' דרכים. יש מהן גזמא, כאמנם פ' גיד הנשה דבר
"מכמים צל' הנצי. יש מהם מעשי נסים, כספורי ר' צנאה צפ"י חזקת. ויש
"מהם סכונתם לדרוש המקרא בכל ענין שיכולין לדרוש, וסמכו על מ"ש
"אחת דבר אלהים וגו' והלא כה דברי כאש. למדו מזה שמקרא א' מתחלק
"לכמה טעמים. ואמרו אין מקרא יולא מ"פ. הלא תראה אמנם פ"ק דתענית
"ר' ע"צ) אר"י יעקב אבינו לא מת א"ל וכי בכדי ספרו ספדינא חננו חננו' א"ל
"מקרא אני דורש, ר"ל גם אני יודע שמת אלא לדרוש אני רולה. והוא ר"י
"אמר צחלמוד ירושלמי (פ"ז דנזיר) וכי המדרשות אמנה הן? אלא דרוש
"וקבל שבר". והרמז"ן בהקדמת פ' החומש כתב רז"ל: ,,אם יש נפקותא של
"דינים לא נסור מן הגמרא ואם לא אחרי דנים להטות". והר"ן גאון צפ'
"הרואה על מעשה דאבא עמיא כתב רז"ל: ,,הא מילתא אגדתא היא, ובה
"וצכל דדמי לה, אמרו רבנן, אין קומנין על דברי אגדה". והרד"ק צפ'
ויהי כי זקן שמואל, במעשה דנעלת אוז, הביא דברי הגאון ר' שמואל צן
ספני, אמר: "אע"פי שמשמעות דברי חז"ל שהייתה צעלת אוז אח שמואל,
לא יקובלו הדברים במקום שיש להם מכישים מן השכל". ולא זו בלבד אלא
שכל גדולי המפרשים הרש"י, והראב"ע, והרד"ק, והרמז"ן, והרלב"ג והאברבנאל
חולקים בהבנה מקומות על פני המקרא על דעות התלמודים כאשר לא
יחשצו צפסטי הכותבים. או שידחק להם איזה קחירה במקפר השנים, צחי
המלכים, ומשך מתלחם וכדומה מן הענינים. רש"י צפ"י וארא (שמות ו')
כתב רז"ל: ואין המדרש מחשצו אחר המקרא וכו' "ואומר אני יחשצו
המקרא על פשוטו והדרשה תדרש כו'". ועיין הראב"ע פ' וישצו במעשה

הקדמה כללית

ב

כעור קיר צקפרו אשר יקרא, כאשר עוררתי על זה צמזא לספר עזרא, אשר יעצרו לפני הקורא גוים וממלכות, אשר, צבל, מדי ופרס, על צלי דעת גלגל הדברים, והשתלשלותם זה אשר זה, וזה מנחת פני עיוני צמזא לכל ספר וספר:

ג

ולפי שהענינים האלה שזכרתי, לא כלם מצורדים צאמתחם צלי דעות חולקות בהם, כי אם יש מהם אשר דעות צעלי האקופות המדברים בהם חלוקות, ולריך דרישה ועיון אל מי מדעות השונות יכריע הקצרא הישרה ויסקים האמת. ומחוצת המעיין ומשתדל לצר האמת צין דעות חלוקות, שיהיה לצו חפשי ומזמותיו נקיות, לא ישחדהו דבר ולא ישא פני כל, ואימת כל לא תצעתהו, ואכפת איש לא יכציד עליו, שיהיה מוכרח, להחליט דבר הפך השכל ומתנגד אל הסצרא הישרה, ולכחות עין האמת, וגם צלצו איננו כוכח, כי אם נקודת האמת לריך שיהיה מטרת כוונתו צעיונו, והמעין על דרך זה ילך צטח. לכן גם אנכי צאשורי אחזה קגלי ללכת נכחות, צתח לי מהלכים צעיונים העומדים האלה, ופגשתי לפעמים צמשעול לר גדר מזה וגדר מזה, רצותינו חכמי החלמוד נעו צדעתם והיו לעצר אחד, וסופרים אחרים חכמים גם הם ויורעי העמים, נעו ללד והיו לעצר אחר. והיה כה משפטי, חפשתי ראשונה אמתחות רצותינו חכמי החלמוד, לראות היעמדו דצריהם עם מוצן פשטי המקראות, ונוטים אל סצרא הישרה, וצלתי מתנגדים אל דבר מן האמת המצורר, אזי אחצתי דצריהם ולא קרתי מהם. אכן אם לא יכלתי להשוות דצריהם עם הצנח פשטי המקראות מפני זרות רצות אשר אללוני, אזי הטיתי און אל חכמי הדורות יורעי העמים המפורקמים צמדע ועדותם גאמנה מאד, והיו נכונים להגיע אל צרור הדברים, צאשר עקר השתדלותם צזה, וצאמנה היו עושים:

ואתה קורא! מן יהיה דבר עם לצצך צליעל, לשום לי עלילות דברים לאמר: צועט אני דצרי חכמינו צעלי החלמוד, חלילה לך מחשוצ זאת, כי אם דעה לך הלא חדע להצדיל דצרי חז"ל, אם הם דצרי דת ודין, חק ומשפט מנהג והלכה, עליהם צאה המלות: לא חסור מכל אשר יצידו לך ימין או שמאול וכו'. ואולם דצברים היוכלאים ממין הזה, אשר אמרו דרך סצרא או דרש או אגדה, גם הן רסן החוצ מעל פנינו שלחו, מלקצל דצריהם, כי לא נלו לקצוע צזה אמונה, ולא להחליט צו אמת, כ"א ע"ד דרוש וקבל סכר:

ד

ולמען חדע ותשכיל מן מולא הדבר, מה שאמרתי להצדיל צין הלכה לאגדה צחלמוד, כי לא מלצי אני צודא ההצדל הזה, אציא לך פי המדברים,

הקדמה כללית

א

החבור הזה היולא מתחת ידי, לא היה כונה ראשונה ממני לחבר אותו על האופן הזה, ועל הקדר אשר הוא כמלא, כי הוא יליד ההזדמנות וסבה זולתי. והמקצ בדבר, המדפיס המסופח האדון אנטון שמיד, צהוליו לאור ס' ישעיה צהעמקה אשכנזית וצאור מידי המחביל כה' מאיר אצרכיק ז"ל, ולא כמלא הקדמה להעמקה הזאת, כאשר כמלא צאור העמקות תהלים, משלי. ושאל המדפיס מאתי לחבר אליו הקדמה, ואנכי נעניתי לו זה, אך לא לחבר הקדמה (אשר איננו ענין, לחבר הקדמה לחבור זולתו) כי אם לחבר מצוא אל גוף הספר. והעיון בענין הזה הוצילני אל ההכרה לדעת הדרך וההכרה אשר לספר וספר אל מצוא כזה, המפיץ אור על עיני הספר בכלל, ומן הפרט הזה השתרעה המחשבה הזאת אל מקראי הקדש בכלל כי כל ספר וספר נדרש לו מצוא כזה, ובכן חברתי אחד אל אחד והיו לחבור אחד:

ב

ועתה מלאתי את כפשי מחויב לשים בה נגד עיני הקורא, לצרר לו מה זה מצוא, ואיך ועל מה ולמה לריכים הספרים אליו. כי הנה לפניך עשרים וארבעה ספרי קדש, והם ממדרגות שונות, ומזמנים שונים, מענינים שונים, וממחברים שונים. המדרגות השונות, חורה, נביאים, כתובים. הזמנים השונים, כי צהלטרפות ה' ספרי תורה יקיפו זמן של שלשת אלפים שנים, וגם תולדות ישראל לצד מגלות מלכים ועד ציאת הארץ, וממנו עד צנין הצית, וממנו עד חרבון, וממנו עד תחלת צנין צית שני, שאליו מביע ספרי קדש ג"כ משך זמן אלף שנים ועוד. הענינים השונים, מהם ספורים דבני הימים ותולדות העתים וקורות לאמים ומלכיהם, ומהם מעשי האל חסדו וטובותיו, ומהם כצואות, כוללות דברי אלה לעמו, אזהרות והערות ותוכחות מוסר או יעודים טובים או רעים, גמול או עונש, וצטורות לרות או נחמות, ומהם שירים ותוסצחות, ומהם מלילות אנשי קדש משלי חכמה אנשי צינה ולקח טוב צמודות ודעות. המחברים השונים מהם נביאים, ומהם מדברים צ"הק, ומהם אנשי השם מכנסת הגדולה. הלא ראוי לך איפוא להצחין בכל ספר וספר, אם קורא מצחין אתה, טרם החלך לקרותו, לדעת מדרגה, זמן, וענין, ומחבר הספר אשר אתה עוסק צו, וציחוד צספרים הכוללים ספורים ומאורעות האומה, הנתלים צזמן וצמקום, וכ"צ כשהמאורעות האלה מלטרפות על עיני שאר אומות, צמה שהם משולצים ע"י מלחמות צהתצצרות יד אומה אחרת לשלוט בהם, או כי נהפוך הוא אשר ישלטו המה צטנאיהם, אשר לא היו עסק צעל הספר הכותב עתי עמו להרחיב דברי מלכים אחרים. והקורא אם נעדרו ממנו השתלשלות הסצות והלטרפות הענינים צעזר ידיעת ספרים אחרים מיוסדים לזה, הוא מנשט

הקדמה כללית

ובה שמונה ענינים דרושים לכל חפציהם.

(b) המניע הראשון אשר הניע את המחבר לחבר החבור
הזה:

(3) כוונת החבור תועלתו וצרכו אל כ"ד ספרי הקדש:

(a) התנצלות המחבר באשר יביאחו הכרח הענין לתפוס
בדעה מתנגדת לדעת התלמוד בדברי אגדה:

(7) ראיות חזקות מכל גדולי הגאונים הראשונים כי רק
בדברי הלכה אסור לנשות מן התלמוד, אבל בדברי
אגדה, הרשות נתונה לתפוס בדעת מתנגד למאמרם,
במקום שא"א לפרש דבריהם באופן מסכים אל מה
שהתברר לאחרונים מן האמת:

(c) באור ג' מדרגות ספרי הקדש, תורה, נביאים, וכתובים,
והספרים הנכללים בכ"א מהם:

(1) ההבדל שבין נביאים, לכתובים, ותכונת הנביא וסגולות
המיוחדות לו:

(f) ג' מיני תועלויות אשר ישיג כל קורא והוגה בכ"ד
ספרי קדש:

(e) ג' דעות חולקות בסבות הקרי והכתיב, ודעת המחבר
מכריע ביניהם:

Theology Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

ספר

ישעיה

עם תרגום אשכנזי ובאור

מאת

החכם ר' יהודה בן — יונה לבית ייטלש ז"ל.

כאשר נדפס בפעם החמישית

ועתה נעשו שנויים ותקונים בתרגום מראשיתו ועד סופו וגם הוספות מועילות
בבאור מונה כהנה מדויקת עם הקרי והכתיב חסרות ויתרות.

ועוד נוסף לזה

פירוש רש"י ז"ל.

וגם

המבוא

מאת

החכם ר' יהודה ליב בן זאב ז"ל

ונלוה אליו

ספר תולדות אהרן.

כרך ראשון

פעם.

פערלאנ פאן מ. ע. לאווי'ס זאָהן בוכהאנדלונג.

בית כ"ק דש

נדפסים מחדש

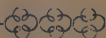
ומהודרים בתוספות רבות

So wird's geschehen in der letzten Zeit, fest wird stehen der Berg des Hauses Gottes auf dem höchsten aller Berge, er wird erhoben über Gipfel fein, und zu ihm strömen alle Völker. (Jesajah 2, 2.)

והיה! באחרית הימים נכון יהיה הר בית יהוה בראש ההרים ונשא מנבעות ונהרו אליו כל הגוים. (ישעיה' 2, 3.)

Jesajah I.

PEST.

Verlag von M. E. Löwy's Sohn Buchhandlung.

The Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT

WEST FOOTHILL AT COLLEGE AVENUE
CLAREMONT, CALIFORNIA

